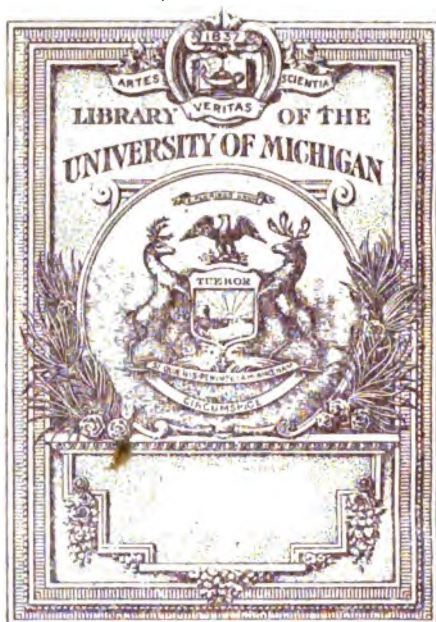

1837
ARTES
SCIENTIA
VERITAS
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
CIRCUMSPICE

VADERLANDSCHE HISTORIE.

ZESDE DEEL.

Wagenaar, Jan

VADERLANDSCHE HISTORIE,

VERVATTENDE DE

GESCHIEDENISSEN

DER

VEREENIGDE NEDERLANDEN,

INZONDERHEID DIE VAN

HOLLAND,

VAN DE VROEGSTE TYDEN AF:

Uit de geloofwaardigste Schryvers en egte Gedenkstukken samengesteld.

Met Konstplaaten en Kaarten opgehelderd.

ZESDE DEEL,

Beginnende met den aanvang der Regeeringe van FILIPS DEN TWEEDEN, Koning van Spanje, in 't jaar 1555; en eindigende met het Ontzet van LEIDEN, in 't jaar 1574.

TWEEDE DRUK.

Te AMSTERDAM,
By de Wed. *ISAAK TIRION.*
Met Privilegie van de Ed. Gr. Mog. Heeren Staaten van Holland en Westfriesland.
MDCCLXX.

VOORREDE.

SChoon men zou mogen agten, dat ik, in de Voorrede, geplaatſt voor het *eerſte* Deel deezes werks, myn oogmerk, in het ſamenſtellen van hetzelve, reeds omſtandig genoeg, hadt opengelegd; heb ik egter dienſtig geoordeeld, ter gelegenheid van den aanvang van het gedeelte der Vaderlandſche geſchiedeniſſen, welk den Staat der Vereenigde Geweſten eigenlyker raakt dan het voorige, mynen Landsluiden en Leezeren, andermaal, aan te ſpreeken. De oude Hiſtorie onzes Vaderlands is af. Wy zyn de onzekere en donkere tyden der Batavieren, Franken en Deenen en onzer eerſte Graaven doorgeworſteld. Wy hebben, zelfs onder de Vorſten uit de Huizen van Bourgondie en Ooſtenryk, niet dan flaauwe ſchetſen gezien van de veranderingen, die de volgende tyden ſtonden voort te brengen. 't Wordt tyd, dat wy een ander tooneel openen. Onze Vaderlandſche Hiſtorie leidt ons, van zelve, tot het beſchouwen van zaaken, die zeker en klaar zyn, en die onzen tegenwoordigen Staat veel nader betreffen, dat 't gene wy, tot hiertoe, verhaald hebben. Zy zal ons vertoonen de Spaanſche heerſchzugt in haare kragt, toeleggende op een onbepaald gebied over volken, die, niet dan naar bezwooren' voorregten en loflyke herkomen, behoorden geregeerd geweeſt te zyn. Zy zal ons doen zien, hoe eenige weinige Edelen

en Grooten, bestuurd en geleid door Willem, Prinse van Oranje, deezen heerschzugtigen toeleg gestuit hebben, eerst met woorden, daarna met wapenen; tot dat dezelve, onder Alva, op eene veel geweldiger wyze, hervat zynde, door Holland en Zeeland eerst, en, sedert, door verscheiden' andere gewesten, gekeerd werdt, met eenen openbaaren inlandschen oorlog, den felsten en langduurigsten, mogelyk, die immer, in eenigen oord van de weereld, gevoerd is. Onder 't woelen der wapenen, zal men, uit zeer geringe beginsels, een aanzienlyk Gemeenebest zien opgroeijen, welk leden en sterkte en bestendigheid genoeg verkrygt, om zig staande te houden tegen zyne vyanden; om hun, eerlang, het hoofd te bieden; ja om hun, in de afgelegenste deelen van hun gebied, in Oost- en Westindie zelve, merkelyke afbreuk te doen. Men zal de Regeering van dit Gemeenebest, hoe verward en wankel zy ook, in 't eerst, staan mogt, door den tyd, eene geregelde gedaante zien aanneemen, en onder de veranderingen, die zy, van tyd tot tyd, ondergaat, in de voornaamste opzigten egter, haare eerste gesteldheid behouden. Dingen allen, die, toenze gebeurden, de weereld deeden verbaasd staan, en, uit welker verhaal, opmerkenden, ook nu nog, een' schat van staat- en zedekundige lessen verzamelen konnen.

Men behoeft geen ander bewys van de uit-

nee-

neemendheid van dat gedeelte onzer Vaderlandsche Historie, welk wy nu aanvangen, dan het groot getal van voortreffelyke schryveren, onder de meeste volken van Europa, welk zig toegelegd heeft, op het verhaalen der Nederlandsche Geschiedenissen en Oorlogen van de laatste helft der zestiende en den aanvang der zeventiende eeuwe. Nederlanders, Spanjaards, Italiaanen, Duitschen, Franschen en Engelschen hebben zig, om stryd, bevlytigd, om onze Historie te beschryven. Sommigen hebben den aanvang der beroerten alleen te boek gesteld: anderen zyn wat verder gegaan: eenigen tot aan het Bestand, welk in 't jaar 1609 gesloten werdt: tot welken tyd, men zeggen mag, dat de Nederlandsche Historie de uitmuntendste pennen der voorgaande eeuwe bezig gehouden heeft, 't welk zy niet gedaan zou hebben, zo zelfs doorlugtige verstanden niet zo zeer ingenomen geweest waren, door de vreemdheid en leerzaamheid der gevallen, welken zy uitlevert, dat zy zig opgewekt gevoeld hadden, om ze hunnen tydgenooten en nakomelingen, in geschrifte over te leveren. Hadden wy dan reden om ons te beklaagen, over het klein getal en de onbekwaamheid der schryveren, uit welken wy onze oudste Historie moesten samenstellen; wy hebben reden om ons te verheugen, over eene menigte van de schranderste verstanden der voorgaande eeuwe, die ons de gelegen-

 heid

heid tot de grondlegging van het Gemeenebest der Vereenigde Nederlanden, naauwkeurig en deftig, beschreeven, en my het werk, welk ik ondernomen heb, voor een groot gedeelte ten minsten, vermaakelyk en gemakkelyk gemaakt hebben. Ik zou 't voor een geluk agten, zo ik het zelfde zeggen mogt van de meeste Schryvers, die 's Lands Historie na 't sluiten van 't Bestand hebben te boek gesteld. Doch men vindt, na dit tydperk, naauwlyks eenige bekwaame Historieschryvers, die de geschiedenissen van hunnen tyd, in 't Nederduitsch, verhaalen: en in andere taalen, zyn 'er maar weinigen, die behoorlyk onderrigt geweest zyn; eenigen, die vol zyn van misslagen: onder welke laatsten, elk, die de minste gegronde kennis van 's Lands geschiedenissen heeft, niet zal konnen nalaaten te tellen de *Historie van Holland* van den zogenoemden *de Neuville*, welke, desonaangezien, om de groote schaarsheid van goede Historien na 't jaar 1609, nog in 't Nederduitsch overgezet is, door iemant, die ruim zo onkundig van onze zaaken geweest is als de schryver.

Doch de schaarsheid van goede Historien na 't sluiten van 't Bestand heeft my, zo wel als de overvloed derzelven voor dien tyd, aangemoedigd, om met het begonnen werk rustig voort te gaan. Gelyk ik, ten opzigte van het laatstgenoemde tydperk, het voornaamste voor my afgedaan vondt, en door de ligtheid van 't

werk

werk werdt aangespoord; zo deedt de bedenking, dat ik, ten opzigte van het eerstgenoemde tydperk, mynen Landsluiden, veelligt, iet gewigtigs, dat hun nog ontbrak, zou konnen mededeelen, my besluiten, om met moed de hand te slaan aan 't beschryven van 's Lands geschiedenissen na 't sluiten van 't Bestand. Maar, op dat men wat nader zou konnen oordeelen van 't gene wy ons, in het beschryven van 's Lands Historie, voor en na 't gemelde tydperk, hebben voorgesteld, en van de middelen, welken wy gebruikt hebben, om ons oogmerk te bereiken; zal 't niet ondienstig zyn, in dit Voorberigt, van 't een en 't ander, eenigszins uitvoeriglyk, verslag te doen.

Om 's Lands Historie tot aan 't Bestand wel te verstaan, moet men zig, noodwendig, bedienen van onze oudste en beste Nederlandsche Historieschryvers, Bor, Meteren, Reyd, Hooft en de Groot, die in elks handen zyn, en, onder welken, de twee laatsten, vooral ten opzigte van den styl en taal, met regt, onnavolgbaar mogen gerekend worden. Alle deeze Schryvers heb ik dan, naarstiglyk, gelezen, gebruikt, en geduuriglyk aangehaald: en zie hier wat ik, desaangaande, byzonderlyk in agt genomen heb.

Voor eerst, heb ik, onder de gemelde schryvers, dien, doorgaans, alleen aangehaald, welke door de anderen gevolgd is. Meteren en Hooft,

by voorbeeld, hebben zig veel van Bor bediend. In zodanige gevallen, was 't alleen noodig, Bor aan te haalen, en de anderen niet, die niet meer hebben dan hy.

Ik heb, *ten anderen*, zo veel my mogelyk geweest is, de bronnen tragten te ontdekken, waaruit de gemelde Schryvers gehaald hebben, 't gene zy te boek stellen; enze, getrouwelyk, aangeweezen, daar ikze gevonden hadt. Hooft heeft zig, by voorbeeld, in 't verhaalen der eerste beginselen onzer beroerten, veel bediend van een Fransch Werkje van JOACHIM HOPPERUS, waarvan hy, meer dan eens, gewaagd, in zyne Brieven (*a*). Hy hadt het, veelligt, bekomen, uit handen van zynen vriend, *Kornelis van der Myle* (*b*), wiens Vaders Broeder, ook *Kornelis* genoemd, met eene Dogter van Hopperus, gehuwd geweest was (*c*). Ik heb ook een naauwkeurig Afschrift van dit werkje gehad en gebruikt. Doch 't is, naderhand, in druk uitgegeven, in de *Analecta Belgica* van den Heere HOYNCK VAN PAPENDRECHT; naar welke uitgaave, ik het aanhaale; schoon men de meeste zaaken, die ik 'er uit trekke, ook by Hooft leezen kan. Wanneer Bor zig ook bedient van de *Memorien van Renecko Fresinga*, die, laatst, door DUMBAR, uitgegeven zyn, trek ik Fresinga aan, niet Bor.

Ik

(*a*) *N.* 298. *bl.* 243. *N.* 435. *bl.* 337. *en N.* 476. *bl.* 362.
(*b*) *Zie* zyne Brieven *N.* 163. *bl.* 132.
(*c*) GOUDHOEVEN, *bl.* 103, 107.

Ik verzuim, *ten derden*, niet, elk der genoemde Schryveren te volgen, in zaaken, waarvan hy, in 't byzonder, best onderrigt geweest is. Bor, die te Utrecht gewoond, en, door gunst der Staaten van dit gewest, vryen toegang tot de openbaare Registers gehad heeft (*d*), is best te vertrouwen, in zaaken, die de Stad en Provincie van Utrecht betreffen. Meteren, een Koopman te Antwerpen (*e*), heeft, naar waarschynlykheid, best onderrigt konnen zyn van 't gene, in en omtrent deeze Stad, voorgevallen was. Reyd, die Raad was van Jan, Graave van Nassau, Stadhouder van Gelderland, en daarna van Graave Willem Lodewyk, Stadhouder van Friesland (*f*), geeft ons het egtste berigt van de Geldersche, en vooral van de Friesche Geschiedenissen. Hooft, wiens Vader en Vrienden, te Amsterdam, in de Regeeringe geweest waren, of nog waren, verhaalt, 't gene deeze Stad betreft, byzonderer en naauwkeuriger dan iemant anders; hoewel hy, somtyds, klaagt, in zyne Brieven (*g*), dat men hem, aldaar, zo veele opening niet gaf, als hy gaarne zou gehad hebben.

Ten vierden, heb ik myn werk gemaakt, om deeze Schryvers te vergelyken met, en op te helderen door stukken en schriften, die zy of niet be-

(*d*) C. Burmanni Traject. erudit. *p.* 31.
(*e*) *Zie zyn* Leven *voor zyne* Histor.
(*f*) *Zie de* Voorr. *voor zyne* Histor.
(*g*) *N.* 399. *bl.* 313.

behoorlyk gebruikt, of niet gekend hebben, of, mogelyk, niet hebben konnen kennen. Nooit is eenige Historie zo volkomen geschreeven, of zy kan, door laatere ontdekkingen, verbeterd worden. Die laatst schryft vindt, dikwils, iet nieuws in stukken, die men voor hem gekend; doch met een ander oog ingezien heeft. De *Verantwoordingen* van Willem, Prinse van Oranje, van de Graaven van Egmond, Hoorne, Hoogstraaten en anderen zyn veelen onzer Histirieschryveren bekend geweest; doch byna niemant heeft 'er het regte gebruik van gemaakt. De meesten geeven ons den korten inhoud van eenigen deezer Verantwoordingen, op dien tyd, alsze gedaan werden. Doch zy vervatten zo veele Historische gevallen, dat menze, veeleer, als Historien behoorde gebruikt te hebben, om 'er 's Lands geschiedenissen, van tyd tot tyd, uit op te helderen: gelyk weinigen gedaan hebben, en wy ook hebben tragten te doen. De *Handelingen van den President Jeannin*, Franschen Ambassadeur in den Haage omtrent den tyd van 't Bestand, zyn, meer dan eens, gedrukt, en in veeler handen. Zy ontvouwen den loop der gewigtige handeling over 't Bestand, naauwkeuriglyk. De heimelyke inzigten van Henrik den IV, Koning van Frankryk, worden 'er, klaarlyk, in open gelegd. Nogtans, heeft niemant onzer Historieschryveren behoorlyk gebruik gemaakt van dit werk. Elk schynt afge-

geſchrikt geweeſt te zyn, door de moeite, die men aanwenden moet, wil men zig van deeze Handelingen, met nut, bedienen. 't Is zelfs twyfelagtig, ofze door de Groot, die anders den Handel van 't Beſtand fraai beſchreeven heeft, wel gebruikt zyn. Maar Hooft zou 'er zig van bediend hebben; zo 't hem hadt mogen gebeuren, zyne Hiſtorie te brengen tot aan 't Beſtand; gelyk ik, uit eenige aantekeningen van des Droſſaards eigen' hand, meene te mogen beſluiten. Men zal, uit de aanhaalingen, die ik uit deeze Handelingen doe, zien konnen, op welk eene wyze, ikze gebruikt, en wat ik 'er in gevonden heb.

Wyders, zyn 'er, na de dood van onze voornaamſte Hiſtorieſchryvers, veele boeken en ſchriften in 't licht gegeven, van welken wy ons hebben konnen bedienen, om verſcheiden' punten onzer Hiſtorie nader op te helderen, en dingen te verhaalen, die, tot hiertoe, onbekend geweeſt zyn. Ik zal niet onderneemen, hier deeze ſchriften en boeken op te tellen. Men kanze genoemd vinden, in de aanhaalingen. Doch ik kan niet voorby, voorbeeldswyze, van eenigen der voornaamſten te gewaagen. Onder deezen, reken ik de *Brieven* en het *Leeven* van den beroemden VIGLIUS VAN ZUICHEM VAN AYTTA, Preſident van den geheimen Raad der Nederlanden, te Bruſſel; benevens zyn *Verbaal van het invoeren des tienden Pen-*

nings

nings ten tyde van Alva. Uit deeze schriften, ontvangt de Historie van den aanvang onzer beroerten een licht, welk 'er, tot hiertoe, niet aan heeft konnen gegeven worden. Viglius, schoon Spaanschgezind, hadt gemaatigde inzigten, over zaaken van Godsdienst en Regeeringe. Hy verschilde, wegens 't stuk des tienden pennings, vierkant, van Alva, en opent zyne gedagten, over den toestand der Nederlandsche zaaken, in zyne Brieven aan Joachim Hopperus, bescheidelyk en openhertiglyk. Wy hebben veel lichts geschept uit deeze Brieven en Schriften, die, te vooren, of niet, of niet zo volkomen waren uitgegeven. Van veel dienst is ons ook geweest de uitgaave der *Sententien van den Raad der Beroerten en andere Regtbanken, ten tyde des Hertogs van Alva*, geweezen. Uit deeze Sententien, hebben wy verscheiden byzonderheden getrokken, de openbaare Preeke en den Beeldenstorm, in Holland, Zeeland en Utrecht betreffende, waarvan onze Historieschryvers weinig of niets gemeld hadden. Ook hebbenwe 'er de naamen in gevonden van veele adelyke en andere luiden, die in de eerste beginsels onzer beroerten gemengd geweest, en onzen Historieschryveren onbekend gebleeven zyn. De nakomelingen deezer luiden zullen 't ons, vertrouwenwe, dank weeten, dat wy de naamen hunner voorouderen, die den grond hielpen leggen van 's Lands vryheid, der

ver-

vergetelheid onttoogen hebben, en dat wy eenigen hunner heimelyke daaden, daar zy toen om geſchandvlekt werden, ſchoonze hun nu eerder tot eere zouden gerekend worden, onbewimpeld, hebben te boek geſteld. Brengenwe, van de andere zyde, uit deeze of andere oude ſtukken, eenige bedryven in 't licht, die men ook nu voor ſchandelyk zou houden, men neeme ons dit niet kwalyk af. Een Hiſtorieſchryver, die, volgens de Leſſe van *Cicero* (*b*), *niets dat valſch, en al wat waar is ſchryven durft*, zo ver het tot zyn oogmerk behoort, moet niet ſchroomen, daar 't de geſchiedenis vordert, de gebreken en misſlagen ook van zynen eigen Grootvader, of Vader te boek te ſtellen: gelyk Polybius, oudtyds, en, zo de gemeene verzekering geloof verdient, in onze dagen, één der doorlugtigſte Koningen van Europa, edelmoediglyk, gedaan heeft.

Tot hiertoe, ſprak ik alleenlyk van de gedrukte en openlyk in 't licht gegeven' ſchriften, welken ik gebruikt heb, om onze beſte Nederlandſche Hiſtorien, tot aan den tyd van 't Beſtand, op te helderen. Doch naardemaal my, daarenboven, gelukt is, veele ongedrukte ſtukken, Brieven, Regiſters en Verhaalen in handen te krygen, heb ik niet konnen nalaaten, mynen Landsluiden mede te deelen, 't gene ik, in dezelven, weetenswaardig, gevonden hadt, en

(*b*) De Oratore, *Libr.* II. *Cap.* 15.

en 't gene onze Hiſtorie, zo ver zy te vooren bekend was, of volmaaken of beveſtigen kon. Zo elk, die eenige nutte ſtukken, dienende tot opheldering onzer Hiſtorie, bezat, gezind was, dezelven in 't licht te geeven, of eenen bekwaamen en trouwen Hiſtorieſchryver mede te deelen, zou zy, zekerlyk, nog tot verdere volkomenheid te brengen zyn. Doch veele zogenoemde Liefhebbers bewaaren deeze ſtukken liever, tot datze vergaan zyn. Indien, by voorbeeld, de Abt *Boiſót* het voornaamſte in 't licht gegeven hadt van 't gene hy, wegens den Kardinaal van Granvelle, verklaart te bezitten; men kan naauwlyks twyfelen, of daar zou iet uit te haalen zyn, welk zyn bedryf hier te Lande klaarer ontdekken zou. Ten minſten zou men dan oordeelen konnen, of de bezitter van deezen ſchat ons, tegen 't gemeen gevoelen, op goede gronden, verzekere, dat de Kardinaal niet van eenen Smid van Nozerois afkomſtig; maar dat zyn Grootvader een ryke en edele Genuees, *Pieter Perenot* genoemd, geweeſt is (*i*). Doch wy hoopen, veelligt, te vergeefs, op de uitgaave van een gedeelte deezer ſtukken. Hoe ongezind veelen, ondertuſſchen, zyn mogen, om de ongedrukte ſtukken, welken zy bezitten, mede te deelen; ik erken, dankelyk, dat ik, voornaamlyk in Holland en in Zeeland, edelmoediger luiden

(*i*) *Voiez* Hiſt. Litter. de l'Europe, *Tom.* I. *p.* 72.

den aangetroffen heb: die, uit loutere liefde tot hun Vaderland, papieren van merkelyk gewigt in myne handen hebben doen ſtellen, op een gunſtig vertrouwen, dat ik 'er een nuttig gebruik van zou weeten te maaken. Zy mogen zig verzekerd houden, dat ik geene grooter laagheid van ziele kenne, dan hun gulhertig vertrouwen, in eenig geval, te misbruiken, en dat het my niet aan den wil maar aan 't vermogen ſchorten zal, zo onze Landsluiden niet al 't nut trekken van hunne edelmoedigheid, dat zy 'er, door myn toedoen, naar reden, van verwagten konnen.

Ziet daar, Landsluiden, omſtandig genoeg, aangeweezen, op welk eene wyze, ik my bediend heb van de Hiſtorieſchryvers, die tot aan 't Beſtand gaan, en uit welke ſchriften en ſtukken ik hun Verhaal opgehelderd en volkomener gemaakt heb. Ik moet 'er, alleenlyk, byvoegen, dat ik, genoodzaakt geweeſt zynde, om, in veele opzigten, daar ik iet merkwaardigs meende gevonden te hebben, welk zy overgeſlaagen hadden, uitvoeriger te zyn dan zy; my, van de andere zyde, verpligt gevonden heb, om veele zaaken, die zy omſtandiglyk verhaalen, kortelyk aan te roeren; of zoze my van klein gewigt ſcheenen, of geene byzondere betrekking hadden tot de geſchiedeniſſen der Vereenigde Geweſten, geheellyk over te ſlaan. Men zal dus, in deeze Hiſtorie, niet uitvoerig vin-

den, 't gene, by de meeste anderen, omstandig verhaald is, ten ware de zaak van merkelyk aanbelang ware: vooral, myde ik, doorgaans, het wydluftig verhaal van krygszaaken, die meer luiden van myne soorte *niet zoo wel* plagten te *monden, als 't bespiegelen van beleidt en tegenbeleidt, in stof van regeeringe omgaande* (*k*). Daarentegen verhaal ik gewigtige zaaken, met naame zaaken van staat en regeeringe, die anderen, of niet, of slegts ter loops aanroeren, omstandiglyk; gelyk men, in dit *zesde* Deel, in 't verhaal van de oorzaaken der gevangenis van 's Lands Advokaat *van den Einde*, en van het invoeren des tienden pennings; in 't volgende *zevende*, in 't verhaal van de handeling over de opdragt der hooge Overheid en Graaflykheid van Holland en Zeeland aan Prinse Willem, en in zeer veele andere voorbeelden, zal konnen zien. In alle deeze opzigten, kan deeze Historie, als eene vervulling der voorigen tot aan de tyden van 't Bestand, worden aangemerkt.

Maar na het sluiten van 't Bestand, hebben wy, onder de Nederlandsche Historieschryvers, zo men eenige Schryvers der Kerkelyke geschiedenissen, die men egter hier ook gebruiken moet, uitzondert, geene Historien, die by Bor of Reyd, ik laat staan by Hooft of de Groot, haalen konnen. Behalve Meteren, zo ver hy gaat, is BAUDART de eenigste, die de weereldlyke zaaken van

(*k*) *Zie* HOOFTS Brieven, *N.* 327, *bl.* 262.

van de twaalf jaaren des Bestands, met tamelyke uitvoerigheid, verhaald heeft, en ik behoef mynen Landsluiden, die eenige kennis hebben van 's Lands Historie, niet te zeggen, hoe weinig eers deeze Schryver, met zyn vervolg op Meteren, heeft ingelegd. Men kan dan, ten opzigte van 't weereldlyke ten minste, niet veel van hem leeren. Maar 't Kerkelyke was, ten deezen tyde, zeer vermengd met het weereldlyke: waarom men, by de Kerkelyke Historieschryvers, Uytenbogaart, Trigland, Baudart en Brandt, 't voornaamste, welk deeze twaalf jaaren betreft, zoeken moet. Na 't uitgaan van 't Bestand, komt ons, om Schryvers van minder vermaardheid, gelyk *Was-Jenaar* en diergelyken, niet te noemen, het groote werk van Aitzema voor, dat tot het jaar 1668 loopt, en om den overvloed van egte stukken, die het vervat, hoog te waardeeren is: 't welk ook het voornaamste is, waarom men den *Hollandschen Merkurius*, die van het jaar 1650 tot het jaar 1690 gaat, niet ontbeeren kan. Doch men heeft van deeze tyden ook byzondere Historien en Leevensbeschryvingen, die merkelyk licht geeven. Ook is de *Historie van* Wicquefort, in 't Fransch opgesteld, te agten, om de menigte van egte stukken, die 'er bygevoegd zyn; schoon zy, zo ver zy het licht ziet, slegts eene geschiedenis van weinige jaaren behelst. Na hem, heeft byna niemant ondernomen, de geschiede-

 nis-

nissen alleen van zynen tyd te boek te stellen. En 't voornaamste gedrukte Schrift, waarvan men zig bedienen kan, om de Nederlandsche Historie der agttiende eeuwe te beschryven, is, agt ik, het groote Werk van LAMBERTI, in de Fransche taale samengesteld. Ik zwyg, voorbedagtelyk, van *Basnage*, *Le Clerc* en *van Loon*, die allen drie, in deeze eeuwe, geschreeven hebben; omdat zy, hunne werken, meest, uit vroeger Schryvers hebbende opgesteld, op zig zelven, geen gezag hebben, om de waarheid der geschiedenissen te bevestigen, behalven in eenige byzondere gevallen, daar zy ongedrukte of onuitgegeven' stukken gebruikt en aangehaald hebben. Ook heeft de Heer van Loon, gelyk men weet, zyne Historie geschreeven met een byzonder oogmerk, om, naamlyk, door dezelve, de Nederlandsche Gedenkpenningen op te helderen; waarom hy van veele zaaken, die anders tot het wezen der Historie behooren, niet of naauwlyks gewaagen kon.

In 't gebruiken der gemelde Historien, heb ik my, byzonderlyk, toegelegd, op het leezen en herleezen der egte stukken, die zy vervatten, om, op dezelven, als op vaste gronden, een verhaal te vestigen van zaaken van staat en oorloge, van binnenlandsche en uitheemsche handelingen, en van alles wat my scheen te passen, in eene algemeene Historie onzes Vaderlands. Ik heb, wyders, deeze Historien vergeleeken met ee-

eene groote menigte van gedrukte Verhaalen, *Memorien*, Brieven en *Negotiatien*, die, van tyd tot tyd, in verscheiden' taalen, met naame in de Fransche en Engelsche, en ook in de Nederduitsche, in 't licht gegeven zyn: onder welken, ik niet verzuimd heb, gebruik te maaken van de Fransche *Negotiatien* tot de Munsterfche Vrede, die, in vier stukken in *folio*, zyn uitgegeven; van de *Brieven en Memorien van den Graave d'Estrades* en van de *Brieven van en aan den Raadpensionaris* DE WITT, met het *Verbaal van den Ambassadeur Beverningk*, en de *Resolutien*, daartoe behoorende: alle welke stukken ten hoogsten dienstig zyn, om de geschiedenissen onzes Vaderlands, van de Munsterfche Vrede af, tot op het jaar 1668 toe, naar behooren, te beschryven. En 't ware zeer te wenschen, dat men, ook hier te Lande, gelyk elders meermaalen geschied is, hadt konnen goedvinden, meer *Verbaalen* en Brieven, gewigtige handelingen met uitheemsche Mogendheden betreffende, in 't licht te geeven: de Historie zou 'er, ongetwyfeld, merkelyk, door opgehelderd konnen worden, en onze Staatsdienaars zelven zouden 'er, in volgende tyden, zonderlingen dienst van konnen hebben (*l*). Doch, terwyl men hierna, mogelyk, nog lang, vergeefs wenschen zal; heb ik 't voor een geluk gerekend, dat my eenige naauwkeurige afschriften van zulke *Verbaalen*

(*l*) *Zie* Briev. van en aan den Raadp. DE WITT. V. *D*. bl. 2.

ter hand gekomen zyn; waaruit ik het eigenlyk oogmerk van verscheiden' voornaame bezendingen, op onderscheiden' tyden, van hier, naar Frankryk, naar Engeland, naar Zweeden, naar Deenemarke en elders gedaan, klaarlyk, heb konnen ontdekken, en onzen geschiedenissen een leeven byzetten, welk zy anders zouden hebben moeten missen. Voorts, heb ik gelegenheid gehad, om de Historie der tyden na 't Bestand, ook uit veele andere ongedrukte stukken, op te helderen: onder welken, ik niet nalaaten kan, kortelyk, te gewaagen van een' keurlyken bondel Schrifts, die my in staat gesteld heeft, om, aangaande de merkwaardige Regtspleeging van de jaaren 1618 en 1619, over *Oldenbarneveld*, *Hogerbeets*, *de Groot* en anderen, byzonderheden te melden, die, tot hiertoe, onbekend geweest zyn aan 't gemeen. Uitenbogaart maakt ergens (*m*) melding van eenige Papieren, door een' der drie Fiskaalen over de genoemde Staatsgevangenen (1), opgesteld; welken hem, *door Gods schikking*, zegt hy, *ter hand gekomen* waren. Van deeze Papieren bezit ik een naauwkeurig afschrift, met de eigen' hand van Uitenbogaart geschreeven. 't Behelst 1. een *Examen* van verscheiden' Persoonen van aanzien, te Utrecht gehouden, onder anderen ook

(*m*) Kerk. bedien. *Cap.* XIII. *bl.* 251.

(1) Ik meen, met reden, te mogen vaststellen, dat hy op *Mr. Pieter van Leeuwen* ziet.

ook van Leedenberg. 2. een Verbaal van 't gehandelde in den Haage, tusschen de Hollandsche en Utrechtsche Gekommitteerden., en 3. eenige Verklaaringen, ten laste der gevangenen: waaruit 4. de voornaamste punten hunner beschuldiging opgemaakt worden, die, gedeeltelyk, in de *Sententien* gevoegd zyn. Men kan, ligtelyk, denken, dat ik, in deeze papieren, veele byzonderheden gevonden heb, die zelfs aan *Brandt*, hoe naauwkeurig hy anders, naar zyne gewoonte, de Historie der Regtspleeging moge beschreeven hebben, onbekend schynen geweest te zyn. Doch gelyk wy reeds hebben aangemerkt, daar is altoos gelegenheid, om door het ontdekken van nieuwe egte stukken, ook de beste Historien tot meerder volkomenheid te brengen.

Myn oogmerk is niet, dit Voorberigt te vergrooten, met een breedvoeriger verslag der ongedrukte stukken, van welken ik my bediend heb. Men zalze, in 't vervolg deezer Historie, van tyd tot tyd, gemeld vinden. Doch ik kan niet nalaaten, aan te merken, dat ik, onder anderen, gebruik gemaakt heb van de RESOLUTIEN *der* ED. GROOT-MOG. HEEREN STAATEN VAN HOLLAND EN WESTFRIESLAND; 't welk naauwlyks iemant (2) onzer Historieschryveren gedaan heeft.

(2) De Heer *van Loon* is, meen ik, de eenigste, die dee-

heeft. Voorts, heb ik my ook bediend van de gedrukte ſtukken der NOTULEN VAN DE ED. MOG. HEEREN STAATEN VAN ZEELAND, die nog niet allen gedrukt zyn: van beide heb ik zo veel gebruik gemaakt, als de natuur der Hiſtorie gehengen kon. Ik hebze overal naauwkeuriglyk aangehaald, op dat elk, die toegang tot deeze ſtukken heeft, zig met gemak zou konnen verzekeren, aangaande de waarheid van 't gene ik 'er uit ontleene.

Ik heb te langer ſtil geſtaan op de wyze, die ik, in 't gebruiken onzer bekendſte Hiſtorien, gevolgd heb, op dat zy, dieze gelezen hebben, zouden konnen zien, in hoe verre, ons werk, uit deeze Hiſtorien, ſamengeſteld zy, en in hoe verre niet Nu heb ik 'er nog eenige aanmerkingen by te voegen, die de vryheid van ſchryven betreffen.

't Schryven van Hiſtorien is altoos een hagchelyk werk geweeſt; doch voor zulken, inzonderheid, die verſtonden, dat zy niet ſlegts verhaalen moeſten, wat gezeid of gedaan ware; maar dat zy ook uitſpraak moeſten doen, over de heimelyke oogmerken van openbaare be-

deeze *Reſolutien* in handen gehad, en, in zyne *Beſchryving der Nederlandſche Hiſtorie-penningen*, doorgaans, aangehaald heeft. Doch het oogmerk van zyn werk gedoogde niet, dat hy 'er zo veel gebruik van maakte, als hy, in eene algemeene Nederlandſche Hiſtorie, zou hebben konnen doen.

bedryven, en dat het hunne post ware, die oogmerken en bedryven te pryzen of te laaken. Een Historieschryver, die zo veel op zig neemt, steekt zig, men kan 't niet ontkennen, in een blykbaar gevaar; vooral, als hy zaaken verhaalt, die digt aan of in zynen tyd gebeurd zyn, en in welken hy zelf meer of min gemengd geweest is (3). Hoe ligt mist hy niet, in zyn oordeel over de heimelyke oogmerken van byzondere Persoonen niet slegts, maar veel meer van Vorsten en Grooten, en gevolgelyk ook in de uitspraak over de lofwaardigheid of schandelykheid hunner bedryven! Gebeurt het hem, iemant kwaade oogmerken toe te schryven, welken hy niet gehad heeft, of niet kan beweezen worden gehad te hebben; hy haalt zig den haat op den hals van elk, die de zyde volgt des genen, dien hy, ten onregte, verdagt gemaakt heeft, en hy doet, daarenboven, te kort aan de waarheid, de ziel der Historie. Pryst hy, daarentegen, daaden, die, om de slinksche oogmerken, met welkenze geschied zyn, eer laster verdienen dan lof; hy kwetst zulken, die deeze heimelyke oogmerken gekend hebben, en verwerft zig den schandelyken

(3) *Sed res quidem gestas memorare arduum semper: quia absentem fugiunt*, PRÆSENTEM TRAHUNT, *utque illud legenti, ita* HOC SCRIPTORI PERICULOSIUS EST. GROTII *Hist.* Libr. I. p. 116.

ken naam van vleijer, die niemant minder voegt dan eenen Historieschryver.

Het oordeelen over de oogmerken en bedryven van Persoonaadjen, die eene voornaame rol gespeeld hebben op het tooneel der weereld, is vooral hagchelyk voor zulken, die onderneemen te verhaalen de geschiedenissen van een Land, welk aan merkelyke partyschappen in de Kerk en in den Staat, en aan geweldige schokkingen en veranderingen in de Regeeringe onderhevig geweest is; hoedanig ons Vaderland en het nabuurig Engeland zyn. In zulke Landen, worden, op den eenen tyd, de oogmerken en bedryven van Koningen, Vorsten, Grooten en aanzienlyke Staatsdienaars, hemelhoog, geroemd, op den anderen, mispreezen en verfoeid; naardat de wisselvallige loop der menschelyke dingen de taal, en dikwils zelfs het oordeel des volks zwaait naar de gunstige, of ongunstige zyde. Hoe zal een Historieschryver zig gedraagen, in het oordeelen over Persoonaadjen, waarover zo verschillend, op verscheiden' tyden, geoordeeld is? Schikt hy zig naar den smaak van den tyd, waarin hy schryft; hy loopt gevaar, dat zyne Historie, na weinige jaaren, voor partydig uitgekreeten en veragt worden zal. Volgt hy, daarentegen, een oordeel over persoonen en zaaken, welk met het gemeene oordeel zyner tydgenooten verschilt; zyne Historie vindt gee-

ne

ne Leezers, en hy zelfs ondervindt, mogelyk, tot zyne schade, de uitwerksels van de ongunst, die hy zig, door zyn schryven, op den hals gehaald heeft.

Maar, veelligt, zal men zeggen „ dat een „ Historieschryver 't zig niet kreunen moet, „ of hy met zyne tydgenooten verschille of „ overeenkome; maar alleenlyk toeleggen, „ op het ontvouwen der naakte waarheid; „ zonder zig van dit oogmerk, door hoop op „ gunst of vrees voor nadeel, eenigszins, te „ laaten aftrekken." Ik erken dit volmondig. Die gevoelt, dat hy, door hoop of vrees, immer zo sterk bewoogen werde, dat hy de waarheid, in eenig geval, schenden, bewimpelen of onveinzen zou, sla de hand niet aan 't beschryven van 's Lands Geschiedenissen. Maar de waarheid is niet altyd zo klaarlyk te ontdekken. Zy verbergt zig inzonderheid voor ons ligtelyk, als wy de heimelyke oogmerken der menschelyke daaden willen doorgronden. En een Historieschryver waagt 'er een groot deel zyner agtinge aan, als hy, 't gene hy omtrent deeze oogmerken gist of vermoedt, voor Historiesche waarheid te boek stelt. De lofwaardigheid of schandelykheid der daaden hangt, grootendeels, af van de oogmerken, met welkenze geschieden: waaruit volgt, dat men zig, in eene Historie, veiligst onthoudt van pryzen of laaken, zo lang deeze oogmerken

ken den Hiſtorieſchryver niet klaarlyk gebleeken zyn. Om nu niet te zeggen, dat de menſchen ook over de natuur van ſommige daaden zelven verſchillen, en het den Zedeleeraaren, niet den Hiſtorieſchryveren voegt, over deeze verſchillen, uitſpraak te doen.

Men zal my verder tegenwerpen „ dat eene
„ Hiſtorie te dor en niet leerzaam genoeg
„ is, die ſlegts verhaalt, wat zig voor de ui-
„ terlyke zinnen vertoond heeft; en dat zul-
„ ke Hiſtorieſchryvers eerſt vermaaken en on-
„ derwyzen, die de bedekte inzigten van voor-
„ naame luiden ontdekken, en den Leezer
„ helpen oordeelen, over de bedryven, wel-
„ ken zy verhaalen." Maar ik antwoord, dat men my ſlegts behoeft toe te ſtaan, dat een Hiſtorieſchryver niet bevoegd is, om zyne giſſingen over de oogmerken der Grooten voor beweezen' waarheid op te geeven, en dat hy zyne Leezers niet behoort voor in te neemen, met gunſtige of ongunſtige gedagten voor of tegen de Perſoonen, welker daaden hy verhaalt; en ik neem aan, te doen zien, dat een Hiſtorieſchryver zulk eene wys op zyn ſchryven kan zetten, dat zyn werk en leevendig en leerzaam zyn zal, zonder de waarheid en onpartydigheid, eenigszins, te kort te doen.

Ik heb zelf, in de Voorrede voor het eerſte Deel deezes werks, beloofd, de bedekte oogmerken der voornaamſte bedryven te zul-

len openleggen, zo verze my bekend waren. Ik heb nog dit zelfde voorneemen. Maar een Historiefchryver moet onderfcheid maaken, tusfchen 't gene hy, wegens deeze oogmerken, gist, en 't gene hem, desaangaande, gebleeken is. De oogmerken moeten hem bekend zyn, zal hyze voor waarheid te boek stellen. En hy moetze, op zulk eene wyze, te boek stellen, dat de Leezer zelf ziet, dat hyze niet verzierd heeft. Ik weet maar *twee* wegen, om van iemants oogmerken te oordeelen, te weeten, uit zyne *woorden*, 't zy hyze spreeke of fchryve, en uit zyne *daaden*. Zo nu een Historiefchryver, door één' van deeze wegen, of door beide, iemants oogmerken, klaarlyk, meent ontdekt te hebben, hy kan zyne ontdekking zynen Leezeren niet beter mededeelen, dan door hem de zelfde woorden en daaden te verhaalen, waaruit hy van de oogmerken geoordeeld heeft, zonder dat hy van 't gene hy 'er uit heeft opgemaakt een enkel woord behoeft te reppen. Heeft hy wel geoordeeld; een opmerkend Leezer zal 't met hem eens zyn, al weet hy 't niet. En zo hy kwalyk geoordeeld heeft, kan 't zyner Historie geene agting byzetten, dat hy zyn oordeel gemeld heeft. Men zegge niet, dat de Leezers, veelligt, of niet, of kwalyk oordeelen zouden, zo zy van den Schryver niet voorgegaan en geholpen werden. Of, zulke

Lee-

Leezers zyn onbekwaam, om eene goede Historie, met nut, te leezen; of, de redenen om dus of zo te oordeelen zyn zo klaar niet, als sommigen waanen, en in 't laatste geval, zou 't onvoorzigtigheid zyn in den Historieschryver, zo hy ondernam, op lossen grond, over iemants bedekte oogmerken, uitspraak te doen. 't Zelfde omtrent moet ik van het pryzen en laaken zeggen. Eene eenvoudige en natuurlyke schets van 't gene 'er gesproken of verrigt is voldoet, om den Leezer, die slegts de gemeenste beginsels van Staat- en Zedekunde kent, in staat te stellen van zelf te konnen oordeelen, of iet te pryzen of te veragten zy; zonder dat een Schryver zig behoeft bloot te geeven aan 't gevaar van, by sommigen, voor eenen vleijer, by anderen, voor eenen hekelaar door te gaan. Kortom, de groote konst van 't schryven eener Historie, gelyk die van ons Vaderland zou behooren te zyn, schynt my hierin gelegen te wezen, dat iemant ons de persoonen en gevallen, zo leevendig, zo natuurlyk en zo volkomen, afschildere, als ofweze zelven zagen; wanneer wy, doorgaans, de oogmerken ligtelyk ontdekken zullen, zo wel als de Historieschryver, en niet minder dan hy konnen oordeelen van het prysselyke of schandelyke, dat 'er, in de menschelyke bedryven, doorsteekt. Ondertusschen, zullenwe het genoegen hebben, dat wy zelven, on-

onder 't leezen, iet uitvinden en opmerken, welk wy den Historieschryver niet behoeven dank te weeten; dien 't genoeg moet zyn, dat hy ons aanmerkingen heeft leeren maaken, zonder dat wy weeten, dat wy 't van hem geleerd hebben.

Ik ben niet verwaand genoeg, om van my zelven te denken, dat ik deeze konst versta en oefene in volkomenheid. Maar men zal 't, hoop ik, voor geene vermetelheid aanzien, dat ik my voorgesteld heb, deeze Vaderlandsche Historie, en vooral het gedeelte derzelve, welk ik nu begin uit te geeven, naar de regels deezer konste, te schryven. Verwagt dan niet, Landsluiden, dat ik u de bedekte oogmerken van Vorsten, Mogendheden of Voornaame Staatsdienaars verder zal openleggen, danze u zelven, uit een opregt, vry en bescheiden verhaal hunner bedryven, blyken konnen. Somtyds, mag ik verhaalen, wat men, eertyds, van deeze oogmerken geoordeeld heeft; doch wat ik 'er zelf van oordeele, zwyg ik gemeenlyk, om dat 'er u niets aan gelegen is. Verwagt niet, dat ik de bedryven van de Helden onzer Historie, wien 't bestier van de Legers te velde en van de Vlooten op zee, of 't beleid der gewigtigste zaaken van Regeeringe aanvertrouwd geweest is, pryzen of laaken zal. Hoe bezwaarlyk men zig ook, in 't verhaalen van roemrugtige en

schan-

ſchandelyke daaden, van 't een en 't ander onthouden kan; ik maak groot onderſcheid, tuſſchen eenen Hiſtorieſchryver en eenen Lofredenaar of Berisper. 't Zy u genoeg, dat ik u de zaaken zo verhaale, dat gyze, ligtelyk, als eerlyk of oneerlyk, zult konnen kennen. Ook zal ik u, dikwils, niet verbergen, hoe 'er van anderen over geoordeeld is: en aan deeze kennis is u zo veel, en dikwils veel meer gelegen, dan of gy wiſt, wat ik zelf, in uitmuntende Perſoonaadjen, pryze of laake.

Op deeze wyze, meen ik, myne Vaderlandſche Hiſtorie beſt te konnen hoeden voor de beſchuldigingen van partydigheid. Wat redelyk menſch (onredelyken beoog ik niet te voldoen) zal my kwalyk neemen konnen, dat ik verhaal, 't gene waarlyk gebeurd is, op eene vrye, doch tevens beſcheiden' wyze, zonder dat ik my inlaate, om het goed te keuren, of te veroordeelen? Is 't waarlyk loffelyk; laat het, door anderen, gepreezen; is 't ſchandelyk; laat het, door zulken, dien 't luſt, veroordeeld, door allen, gemyd worden. Myn toeleg is, te verhaalen, 't gene gebeurd is, zonder dat het my, als Hiſtorieſchryver, aangaat, of het eerlyk zy, of ſchandelyk. 't Zou wel een luſt zyn voor een' eerlyk' man, eene Hiſtorie te beſchryven, die niet dan pryſſelyke daaden inhieldt; doch

dit

dit zou een *Roman*, geene Historie zyn. 't Menschelyk geslagt heeft, door alle tyden, in alle gewesten, onder allerlei rangen, van den Vorst tot den bedelaar, goeden en kwaaden uitgeleverd. Men kan dan de Historie van een gedeelte des menschelyken geslagts niet schryven, zonder zo wel gebreken te melden, als deugden. En of my iemant, wie hy ook ware, kwalyk name, dat ik eenig oneerlyk bedryf van eenen zyner voorouderen of vrienden te boek gesteld hadt; ik zou agten myzelven genoeg verdedigd te hebben, zo ik bewees, dat het verhaalde waarlyk gebeurd ware. *Pryst het*, zou ik hem voorts te gemoet voeren, *indien gy kont; ik heb 't niet mispreezen: dat het zig zelf mispryst, is my niet, maar den daader te wyten.* Eene Historie, die 't gebeurde alleen verhaalt, zonder dat de Schryver de Leezers inneemt, door pryzen of laaken van 't gebeurde, kan, door luiden van allerlei begrip in zaaken van Staat en van Godsdienst, door alle tyden, en onder allerlei veranderingen van gebied en Regeeringe, even goed, gebruikt worden. Elk vindt 'er iet in, dat hem dient, en te gelyk iet, daar zyne partyen op bouwen. Elk heeft, derhalve, gelegenheid, om de redenen te onderzoeken, daar zyn begrip op steunt, en die, daar zyne partyen zig meest mede behelpen. De Historieschryver, zonder zulks eigenlyk te beoogen, geeft elk de wapenen in de hand, om zig zelven te verdedigen, en anderen te keer

te gaan. Zyne Hiſtorie moet, derhalve, zoze aan dit oogmerk voldoet, van een algemeen, duurzaam en nuttig gebruik zyn.

Ik hoop, dat men, in deeze *Vaderlandſche Hiſtorie*, ten minſten, ontdekken zal, dat ik my dit zelfde oogmerk voorgeſteld heb. Hoe ver ik 'er aan beantwoord hebbe, ſtaat my niet, maar den kundigen en beſcheiden Leezer te oordeelen. Hiervan houd ik my verzekerd, dat de Hiſtorie van ons Vaderland, die eigenaartiglyk geſchikt ſchynt, om Luiden van verſchillende begrippen in zaaken van Godsdienſt en Regeeringe, welken altoos in deezen Staat geweeſt zyn en nog zyn, gemaatigd te doen oordeelen, over elkanders gevoelens en bedryven; dit einde, al voor lang, nader bereikt zou hebben, zo allen, die immer ondernamen, 's Lands geſchiedeniſſen te boek te ſtellen, de waarheid onbewimpeld voorgedraagen hadden, zonder zig ooit ſterk te verklaaren, voor of tegen de oogmerken en bedryven, welken zy in 't licht bragten.

By

By den DRUKKER *deezer* VADERLANDSCHE HISTORIE *wordt insgelyks gedrukt en uitgegeven.*

De TEGENWOORDIGE STAAT DER VEREENIGDE NEDERLANDEN; behelzende eene naauwkeurige Beſchryving van de gantſche Republiek der Vereenigde Nederlanden in 't algemeen, en van een ieder der Provincien in 't byzonder. In opzigte van derzelver Gelegenheid, Grootte, Lands- en Lugts-Geſteldheid, Rivieren, Zeden der Inwooners, Regeering enz. Als mede eene naauwkeurige Beſchryving van alle de Steden, Dorpen, Heerlykheden, Kaſteelen enz. Verſierd met zeer veele Kaarten, Plans en Gezigten van Steden en andere fraaije Printverbeeldingen. In gr. 8o. IX. Deelen, behalven de *Beſchryving der Ooſtenrykſche en Franſche Nederlanden.*

Het I. Deel behelſt eene Beſchryving van de *Republiek der Vereenigde Nederlanden* in 't algemeen, zoo in opzigte van de Lands beſchryving, de Zeden en Godsdienſt der Inwooners, het kort begrip van 's Lands Hiſtorie, eene Beſchryving der hooge en mindere Generaliteits Kollegien, der Maatſchappyen, van Ooſten en Weſten, der Handwerken, Viſſcheryen, Zeevaart, Koophandel enz.

II. Eene Beſchryving van alle de Generaliteits Landen, als de *Meyerye van 's Hertogenboſch*, *Bergen op Zoom*, *Breda*, *Maastricht* en de Landen van *Overmaaze*, *Venlo*, benevens *Staats Vlaanderen* enz.

III. De Beſchryving van *Gelderland* en *Zutfen.*

IV. Eene Beſchryving van de Gelegenheid, Regeering enz. van *Holland* in 't gemeen, en byzonderlyk van de Steden *Dordrecht*, *Haarlem*, *Delft* en *Leyden.*

V. Eene Beſchryving van de Steden *Amſterdam*, *Gouda*, *Rotterdam*, *Schiedam*, *Gornichem*, *Schoonhoven*, *Brielle*, *Alkmaar*, *Hoorn*, *Enkhuizen*, *Edam*, *Monnikendam*, *Medenblik* en *Purmerend.*

VI. Eene Beſchryving van *'s Gravenhaage* en van alle de Dorpen enz. in *Rynland* en *Delfland.*

VII. Eene Beſchryving van *Schieland*, het Land van *Voorne* en van gantſch *Zuidholland.*

VIII. Eene Beſchryving van *Woerden*, *Gooyland*, *Amſtelland*, *Kennemerland*, *Weſtfriesland*, *Waterland*, *de Eilanden* enz.

IX. Eene Beſchryving van *Zeeland* in 't algemeen en van de Steden, *Middelburg* en *Zierikzee* in 't byzonder.

X. *Thans onder de Pers*, zal behelzen eene Beſchryvinge van de Steden, *Goes*, *Tholen*, *Vliſſingen* en *Veere*; benevens alle de byzondere Eilanden, Dorpen, Heerlykheden enz. van *Zeeland.*

Het XI. XII. en XIII. Deel zal behelzen de Beſchryving van *Utrecht*, *Vriesland*, *Overyſſel*, *Groningen* en *Drente.*

Ins-

Insgelyks zyn by denzelven gedrukt en te bekomen.

Verhandelingen van Staatszaaken; In twee Boeken, waar van het eerste handelt van Oorlog en Vrede en het tweede van Zaaken van verscheiden' Stoffe, voornamentlyk haar opzigt hebbende op de Republiek der Vereenigde Nederlanden: door CORN. VAN BYNKERSHOEK, President van den Hoogen Raad van Holland en Zeeland. In gr. 8°. 2 Deelen.

C. VAN BYNKERSHOEKS *Questien* of *Verhandelingen over Burgerlyke Rechts-Zaaken*, in IV. Boeken; met veele Gewysdens der beide Hooge Gerechtshoven doormengt. In gr. 8°. 2 Deelen.

De SENTENTIEN en INDAGINGEN van den HERTOG VAN ALBA, uitgesproken en geslagen in zynen Bloedraad: Midsgaders die van byzondere Steden, tegen verscheiden zo Edellieden als voornaame Burgers en Inwooners van Holland, Zeeland en andere Provincien, van den jaare 1567 tot 1572. Benevens een Aanhangsel van Authentike Stukken, spruitende uit dezelve Sententien. In 't licht gegeven na het Oorspronkelyk Handschrift ('t welk by den Drukker deezes bewaard wordt) door JACOB MARCUS. In gr. 8°.

BESCHRYVING VAN 's GRAVENHAAGE, behelzende deszelfs Oorsprong, Benaming, Gelegenheid, Uitbreidingen, Onheilen en Luister. Midsgaders Stigtinge van het Hof, der Kerken, Kloosters, Kapellen, Godshuizen, en andere voornaame Gebouwen: Zittingen der hooge Kollegien zoo van Politie als Justitie; Instellinge van het Kapittel ten Hove: als mede de Privilegien, Handvesten, Keuren en wyze der Regeeringe. Uit zeer veele nooit gedrukte Oorspronkelyke Charters en bescheiden getrokken, opgehelderd en bevestigd, door MR. JACOB DE RIEMER. Met veele Afbeeldingen versierd. In *Folio*, *Tweede Deel. Zynde dit het* Derde Stuk *van gemelde Werk; 't geen als een Schat van Authentike Stukken geagt wordt by de Liefhebbers der Vaderlandsche Historien: en zyn ook van de Twee eerste Stukken ken nog Exemplaren te bekomen.*

C. P. HOYNCK VAN PAPENDRECHT *Analecta Belgica in VI Partes divisa. Contin. Vit. & Epistol.* VIGLII AB AYTTA ZUICHEMI, *Ejusque nec non* JOACHIMI HOPPERI & JO. BAPT. TASSII *opera Historica aliaque Analecta ad Historiam scissi Belgii potissimum attinentia.* In 4°. 6 vol.

V A.

VADERLANDSCHE HISTORIE.

EENENTWINTIGSTE BOEK.

INHOUD.

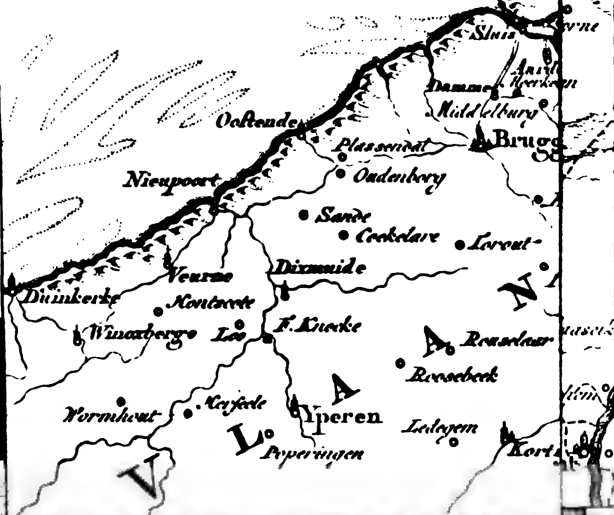
I. *Oogmerken van Koning* Filips den Tweeden, *by 't aanvaarden der Regeeringe.* II. *Emmanuel Filibert, Hertog van Savoye, wordt Landvoogd. Nieuwe Vliesridders aangesteld. Raad van Staate.* III. *Plakaaten tegen de zogenaamde Ketters vernieuwd.* IV. *'s Lands Krygsmagt en Schulden. Honderdste en vyftigste Penning gevorderd. Geweigerd. Oranje, Egmond en Hoorne van hun aandeel in de Beden ontlast.* V. *'t Bestand met Frankryk gebroken. Aanslag op Douai. S. Quintin belegerd. Slag aldaar.* VI. *Woerden verpand. Aanmerkingen, over 't hegten van Heerlykheden aan Holland.* VII. *Toerusting ter zee. Duure tyd.* VIII. *Agterwezen der Nederlanden. Negenjaarige Bede.* IX. *Voordeelen der Fransche wapenen te lande. Slag by Grevelingen. Landing in Frankryk. Verandering in Engeland.* X. *Opening tot Vrede. Oogmerk des Bisschops van Atrecht. Verdrag van Chateau in Cambresis.* XI. *Willem van Nassau wordt in 't Prinsdom van Oranje hersteld. Hy ontdekt de oogmerken van Frankryk en van Filips. De Stadhouder, Maximiliaan van Bourgondie, sterft.* XII. *Filips vor-*

dert wederom eenen honderdsten en vyftigsten Penning. Doch vrugteloos. XIII. *Hy stelt orde op de Regeering. Margareet, Hertogin van Parma, wordt Landvoogdes. Drie Raaden haar toegevoegd.* WILLEM, PRINS VAN ORANJE, *wordt Stadhouder van Holland.* XIV. *Filips besluit het Spaansche Krygsvolk in 't Land te laaten.* XV. *Hy neemt zyn afscheid.* XVI. *De Staaten begeeren 't vertrek der Spaansche Knegten, en 't weeren van Vreemdelingen uit de Regeeringe. Handeling hierover.* XVII. *De Koning keert naar Spanje.* XVIII. *Benden van Ordonnantien.* XIX. *'t Spaansch Krygsvolk verlaat het Land.* XX. *Misnoegen met Engeland. Jakob van den Einde wordt Advokaat van Holland.* XXI. *Nieuwe Bisdommen. Beden.* XXII. *Ongenoegen tegen den Kardinaal van Granvelle. Oranje trouwt, voor de tweede reize.* XXIII. *Eenige nieuwe Bisschoppen neemen bezit van hunne stoelen. Plakaat tegen de Rederykers. Oproer te Valenchyn. Montigni doet een' keer naar Spanje. Schimplivrei tegen Granvelle.* XXIV. *Binnenlandsche Oorlog in Frankryk. Oranje houdt byzondere Byeenkomsten.* XXV. *Hy, Egmond en Hoorne schryven den Koning, over Granvelle.* XXVI. *De Kardinaal houdt zig fier. De drie Heeren maaken aanhang. Blyven uit den Raad. Schryven, andermaal, aan den Koning.* XXVII. *Granvelle vinnig beschimpt. De Staaten weigeren te vergaderen, in zyn byzyn.* XXVIII. *De Landvoogdes besluit zig van hem te ontslaan. Hy verlaat de Landen, op 's Konings last.* XXIX. *Zyne afbeelding.*

FI-

NAAUWKEURIGE KAAR
der
VEREENIGDE NEDERL
tot opheldering der
VADERLANDSCHE HISTO
in de Zestiende Eeuwe.

Te AMSTERDAM
By ISAAK TIRION

FILIPS, DE DERDE van dien naam onder de Graaven van Holland, doch beter bekend, by den naam van *Filips den tweeden*, dien hy, als Koning van Spanje, droeg, hadt zo dra de Regeering niet aanvaardt, of hy deedt, terstond, zien, dat hy, de voetstappen zyner Voorzaaten volgende, een volstrekt en willekeurig gebied over de Nederlanden, poogde te voeren. Keizer Karel de V. hadt altoos dit zelfde oogmerk gehad. Nooit hadt men 's Lands Staaten meer hooren klaagen, over geduurige inbreuken op 's Volks vryheden en voorregten, dan onder zyne Regeering. Ook zag hy zig noode bepaalen, door Privilegien en oude Handvesten, die hy gaarne allen in handen gehad hadt; doch die 's Lands Staaten, hierom alleen, des te vlytiger byeen zogten, en des te zorgvuldiger bewaarden. De Geloofshervorming, die, onder zyne Regeering, ook in de Nederlanden, was ingevoerd, scheen hem zeer in den weg te staan. Hy hadt gezien, dat zy, in Duitschland, verscheiden Vorsten en Staaten vereenigd hadt, om zyner heerschzugt paalen te stellen, en hy was, met reden, bedugt, dat de opgang der nieuwe Leere hier te lande gelyke nadeelige uitwerksels voor hem hebben zou. Hieraan moet men, voornaamlyk, toeschryven het uitgeeven van zo veele scherpe Plakkaaten, en het invoeren der Inquisitie hier te lande, ook na dat Duitschlands reeds vryheid van Godsdienst verkreegen hadt. De

FILIPS III. 1555.

I. Oogmerken van Filips. by 't aanvaarden van de Regeeringe der Nederlanden.

Filips III. 1555. Keizer begreep ligtelyk, dat men zig eerder tegen zyne oogmerken verzetten zou, wanneer men zyne geslaagen' vyanden, de Protestantsche Vorsten in Duitschland, benevens de Hervormden in Frankryk, te vriend hadt; en dat men zig, hier te lande, van deeze vriendschap verzekerd zou konnen houden, wanneer de Geloofshervorming, alomme, zou doorgedrongen zyn. Hy zogt haar dan, in de geboorte, te smooren; zig, hiertoe, van 's Pausen gezag, van den raad der Kerkelyken, onder welken, de Bisschop van Atrecht de voornaamste was, en van de geweldigste middelen zelven bedienende.

Hy volgt de maatregels van Keizer Karel; doch met minder voorzigtigheid.

Filips volgde hem op 't spoor. Met het zelfde oogmerk, welk Karel gehad hadt, zag men hem dezelfde middelen ter hand slaan, om het te bereiken. Zyne eerste zorg was, zig het operst gezag te verkrygen over 's Lands Regeering (*a*), zonder zig aan bezwooren' wetten en voorregten gebonden te rekenen. Het uitrooijen der Ketterye, dat niet zonder krenking van 's Lands Voorregten geschieden kon, was het middel, om dit oogmerk te bereiken. En naardemaal het bewimpeld werdt met den dekmantel van yver voor Gods eere, leenden 'er de Kerkelyken gereedelyk de hand toe. In ééne zaak, verschilde Filips egter van zynen Vader. Karel zogt het zelfde oogmerk uit te voeren, door dezelfde middelen, van welken Filips zig bediende. Doch Karel gebruikte deeze middelen voorzigtiger, en met meer gematigdheid.

(*a*) Burgund. *Libr.* I. *p.* 7.

heid. Hy kende de Nederlanders beter dan Filips, en wist dat zy liefst, zagtelyk en allengskens, tot onderdaanigheid wilden gebragt worden (*b*). Filips scheen, in 't eerst, dien zelfden weg te zullen houden; doch 't leedt niet lang, of hy sloeg zo openlyk en zo geweldig voort, dat verscheiden' Landschappen tegen hem opstonden. Zyne strengheid en de wreedheid zyner Staatsdienaaren, daar 't getal der Hervormden tegen aanwies, deeden hem, eindelyk, eenige Landschappen verliezen, welken zyn Vader, door bescheidener beleid, met deszelfs andere Nederlanden, hadt weeten samen te voegen, of vereenigd te houden.

Filips III. 1555.

Het eerst, dat de Koning ondernam, was het aanstellen van Emmanuel Filibert, Hertog van Savoye, tot algemeenen Landvoogd, in de plaats der Koninginne van Hongarye, die zig bereidde, om met den Keizer scheep te gaan. Karel de III, Vader van Emmanuel, was reeds met den Keizer tegen Frankryk verbonden geweest, en door François den I. van zyne meeste Staaten beroofd geworden. De Zoon, die hem opvolgde, bleef in Keizerlyken dienst, en hadt, in 't jaar 1553, het opperbevel over 's Keizers Leger gehad. Filips oordeelde zig, derhalve, verpligt, de diensten beide van Vader en Zoon, met de Landvoogdy over de Nederlanden, te vergelden. Ook verbondt hem hiertoe het namaagschap; zynde den Hertog gebooren uit eene Zuster

II. Emmanuel Filibert, Hertog van Savoye, wordt algemeene Landvoogd.

(*b*) *Vid.* Strada *Dec.* I. *Libr.* VI. p. 321

FILIPS III. 1556.

ter van 's Konings Moeder, eene Dogter van Portugal (*c*). Voorts zogt Filips, door het bewyzen van andere gunsten, ook eenige Nederlandsche Heeren aan zig te verpligten.

Verscheiden' Vliesridders aangesteld.

Op het eerste jaargetyde zyner inhuldiginge tot Hoofd der Ridderorde van 't Gulden-vlies, stelde hy negentien nieuwe Ridders aan, en onder deezen, Willem, Prins van Oranje, *Filips van Mommeranci, Graaf van Hoorne, Filips van Croi, Hertog van Aarschot, Karel, Baron van Barlaimont, Karel van Brimeu, Graaf van Megen, Joan van Glimes, Markgraaf van Bergen, Filips van Stavele, Baron van Chaumont en Glaion, Joan van Mommeranci, Heer van Courrieres*, en *Joan, Graaf van Oostfriesland* (*d*). De overigen waren Spanjaards of Duitschers. Sommigen verhaalen, dat Lamoraal, Graaf van Egmond, ook, ten deezen tyde, met de Ridderorde vereerd werdt (*e*); doch hy, de Heer van Beveren, *Pieter Ernst, Graaf van Mansfeld*, en andere voornaame Heeren, waren, reeds in 't jaar 1546, door Karel den V, tot deeze waardigheid verheeven (*f*).

De Heer van Beveren blyft Stadhouder van Holland, Zeeland en Utrecht.

Voorts werdt de Heer van Beveren, Markgraaf van Veere, in Zomermaand deezes jaars 1556, bevestigd, in het Stadhouderschap van Holland, Zeeland en Utrecht (*g*).

Hy was, zo wel als de overige Staatsdienaars, met den afstand des Keizers, van eed en

(*c*) STRADA *Dec.* I. *Libr.* I *p.* 21. METEREN I. *Boek*, *f.* 17.
(*d*) GUICCIARD. Beschr. der Nederl. *bl.* 67.
(*e*) BOR I. *Boek*, *bl.* 13 [18].
(*f*) GUICCIARD Beschr. der Nederl. *bl.* 66.
(*g*) Repert. der Plak. van Holl. *bl.* 88.

en ampt ontslaagen geworden, en men verwagtte nu merkelyke veranderingen in den Raad van Staate, en in andere hooge Kollegien; 't welk sommigen, die, tot hiertoe, eenig bewind gehad hadden, deedt dugten, dat zy den nieuwen Raaden, minder dan den voorigen, zouden konnen voldoen (h). By deeze gelegenheid, sprak Viglius, President van den Geheimen Raad, van zyn Ampt te willen nederleggen. Doch de geweezen' Landvoogdes, die hem het opzigt over haare goederen in Nederland, nevens een jaargeld van tweehonderd guldens, toeleide, en de Koning zelf bewoogen hem, in zynen dienst, te volharden. Filips voorzag hem, ten zelfden tyde, met de waardigheid van * Medehelper in de Abtdye van S. Baafs te Gend, waarnaar de Markgraaf van Veere en de Heer van Brederode, voor hunne Zoonen, te vergeefs, gestaan hadden (i). Tot Leden van den Raad van Staate, noemde de Koning een aanzienlyk getal der voornaamste Nederlandsche Grooten: doch wie in 't byzonder, vind ik nergens uitdrukkelyk gemeld. Men heeft reden om te vermoeden, dat 'er de Bisschop van Atrecht (k), de Prins van Oranje, de Hertog van Aarschot, de Graaven van Egmond, van Bossu, van Megen, en de Heer van Barlaimont onder geweest zullen zyn (l); by welken, naderhand, Viglius van Zuichem gevoegd werdt (m). Doch som-

FILIPS III. 1556.

Viglius wordt bevorderd.

* *Coadjutor.*

(h) VIGLII Vita, *N.* LXVIII. *p.* 31.
(i) VIGLII Vita, *N.* LXVIII. *p.* 31, 32.
(k) Resol. Holl. 15 *April* 1558. *bl.* 24.
(l) Resol. Holl. 12 *Maart* 1556. *bl.* 8.
(m) VIGLII Vita, N. LXVIII. *p.* 32.

Filips III. 1556.

sommigen melden, dat de Hertog van Savoye zig, terwyl de Koning ten Hove was, zelden van den raad deezer Heeren bediende (n). Ook hieldt Filips, zo lang hy zig hier te lande bevondt, den klem der Regeeringe alleen in handen (o). De Bisschop van Atrecht, Barlaimont en Viglius hadden, ten deezen tyde, het meeste deel aan 't bewind.

III. Vernieuwing der Plakaaten tegen de Ketters.

In 't stuk van den Godsdienst, leende de Koning het oor aan niemant meer dan aan den Bisschop van Atrecht. En 't schynt dat deeze hem bewoogen heeft, om het Berigtschrift, in 't jaar 1550, door Karel den V, aan de Inquisiteurs gegeven, nog voor 't einde des jaars 1555 (1), te vernieuwen en te bekragtigen (p). Ook vernieuwde Filips 's Keizers Plakaat tegen de Ketters van den jaare 1550, omtrent deezen tyd (q). Het werdt, in verscheiden' Landschappen, ook, naar 't schynt, in Holland, afgekondigd (r). Hier waren de Raaden en alle andere Graaflyke Amptenaars in hunne bedieningen bevestigd, onder uitdrukkelyke voorwaarde, dat zy de hand aan 's Keizers Plakaaten *tegen de Secten* zouden houden (s). In sommige Steden van Brabant, geschiedde de afkondiging van 's Konings Plakaat insgelyks. Doch te Antwerpen, wees men 't van de hand.

(n) Van der Haar Init. Tumult. *Libr.* I. *p.* 113.
(o) Burgund. *Libr.* I. *p.* 7, 23.
(p) Van der Haar Init. Tumult. *Libr.* I. *C.* XIII. *p.* 161.
(q) Bor I. *Boek*, *bl.* 10 [14].
(r) Repert. der Plak. *bl.* 85, 86.
(s) Repert. der Plak. *bl.* 79.

(1) Den agtentwintigsten, niet, gelyk Bor schryft, I. Boek, bl. 11 [15] den agtsten van Slagtmaand.

band. Ook werdt het Plakaat, kort hierna, op 's Konings last, in Brabant, wederom ingetrokken (*t*). Filips III. 1566.

Vreemd scheen deeze toegeeflykheid. Doch men schreef dezelve toe aan 's Konings oogmerk, om den Landen eene zwaare Bede te doen, die zo ligt niet stondt ingewilligd te worden, als men 't volk, met Inquisitie en scherpe Plakaaten, kwelde (*u*). Met Frankryk, was nu wel een Bestand, voor vyf jaaren, gesllooten; doch beide Henrik en Filips scheenen ongezind, om het te houden. 't Was den laatsten, derhalve, niet geraaden, de Krygsmagt, die nog in de Nederlanden op de been gehouden werdt, te verminderen, 't welk de Staaten gaarne gezien zouden hebben. Doch om dezelve te onderhouden, werdt geld vereischt. Zy bestondt thans uit drie Regimenten Voetvolk, een onder *Lazarus Zwend*, leggende in de nieuwe sterkten, Charlemont en Philippeville; een, onder den Graaf van Megen, in 't Land van Luxemburg; en het derde, onder *Everstein*, tot bewaaring van Kameryk en Hesdinfert. Voorts hadt de Koning verscheiden' benden Ruiterye in dienst. Aan al dit Krygsvolk, was 't Land nog *twee millioenen en zevenduizend guldens* ten agteren. Nog moesten de *Benden vau Ordonnantien*, beloopende drieduizend Paarden, betaald worden, 't welk, nevens het opmaaken der begonnen' Vestingwerken, en het versterken der

IV. Staat van 's Lands Krygsmagt en schulden.

(*t*) Bor I. *Boek*, *bl.* 10 [14].
(*u*) Bor I. *Boek*, *bl.* 11 [15].

PHILIPS III. 1556. der bezettingen op de grenzen, maar gelang dat de Franschen hunnen grenzen versterkten, wel *agttien tonnen schats* kosten zou (*v*). De Koning hadt, al in Wynmaand des voorleeden jaars, den Staaten eenen staat van 't gantsche agterwezen der Nederlanden voorgelegd, volgens welken, hetzelve *drie millioenen driemaalhonderd en eenige duizenden* guldens beliep: hun beveelende, denzelven geheim te houden, op dat 'er de Franschen de lugt niet van krygen mogten (*w*). Hy bereidde hen dus tot de Bede, die, in Lentemaand deezes jaars, te Brussel gedaan werdt.

De Koning vordert een' honderdsten en een' vyftigsten Penning.

Zy bestondt in een' honderdsten Penning van alle onroerende goederen, en een vyftigsten van alle Koopmanschappen, in drie reizen te betaalen: en om dat de Staaten altoos veele zwaarigheid, in deeze soort van belastingen, gemaakt hadden, gaf men voor, een middel te hebben gevonden, om deeze te doen heffen, zonder dat de rykdom der byzondere Ingezetenen ontdekt werdt. Om die van Holland tot bewilliging te beweegen, waren Barlaimont en Filibert de Bruxelles gemagtigd (*x*).

Die geweigerd wordt.

De Staaten, hierop in den Haage beschreeven zynde, beslooten, niet te antwoorden, voor dat zy 't gevoelen van Brabant en Vlaanderen verstaan zouden hebben. Men zondt dan Afgevaardigden derwaards (*y*). En zo dra hadt men niet vernomen, dat Brabant draal-

(*v*) Resol. Holl. 14 *Maart* 1556. *bl.* 9.
(*w*) Resol. Holl. 28 *Octob.* 1555. *bl.* 58.
(*x*) Resol. Holl. 12 *en* 14 *Maart* 1556. *bl.* 8, 9.
(*y*) Resol. Holl. 27 *Maart* 1556. *bl.* 10, 11.

FILIPS III. 1556.

draalde, en dat Vlaanderen eene maatige somme, in stede van den geëischten honderdsten en vyftigsten Penning, hadt aangebooden (z), of men besloot, hier ook, den Koning, door den Stadhouder, Beveren, te doen zeggen „ dat de gevorderde Bede, in „ Holland, niet in te voeren was; zo om „ de groote kosten, die het aanstellen van „ Gemagtigden tot het schatten der Ingezete„ nen veroorzaaken zouden, als om dat 'er „ onmin en tweedragt te dugten stondt, als „ 's Lands Ingezetenen, door nabuuren, ge„ schat zouden moeten worden, gelyk te „ wagten was: waarby nog kwam, dat de „ Koophandel, Zeevaart en Visschery dee„ zes Lands, grootendeels, door geringe „ luiden, gedreeven werdt; voor veelerlei „ toevallen blootstondt, en derhalve on„ mogelyk te schatten was: en zo men de „ schatting ook op de opregtheid der Inge„ zetenen wilde laaten aankomen, hadt men „ voor veele valsche eeden te vreezen." *Zy* verzogten dan, even als Vlaanderen, met eene maatige somme, in de plaatse van de gedanne Bede, te mogen volstaan (*a*). En Filips, geene kans ziende, om den honderdsten en vyftigsten Penning, alomme, in te voeren, stondt, eerlang, ook hier, af van zynen eisch, vorderende van die van Holland, sedert, vierhonderdduizend guldens (*b*), die, naderhand, op driehonderd en drie-endertigduizend guldens verminderd wer-

(z) Resol. Holl. 9 *May* 1556. *bl.* 23.
(a) Resol. Holl. 30 *May* 1556. *bl.* 27.
(b) Resol. Holl. 9 *Juny* 1556. *bl.* 32.

Filips III. 1556.

Oranje, Egmond en Hoorne, van hun aandeel in 's Konings Beden, ontlast.

werden, in aanmerking, naar 't schynt, van het aandeel, welk de Prins van Oranje, voor zyne Gemaalinne de Graavinne van Buuren, de Graaf van Egmond en de Graaf van Hoorne, uit hoofde van derzelver goederen, in Holland gelegen, wegens Beden, schuldig geoordeeld werden. De Koning hadt deeze drie Heeren, onlangs, van Beden vry verklaard. De Staaten bewilligden, na veel uitstellens, eindelyk in 's Konings Bede (c): en hiermede werdt het Pleitgeding van Holland, tegen Oranje, Egmond en Hoorne, welk, verscheiden' jaaren, voor den grooten Raad te Mechelen, gehangen hadt, vernietigd gerekend (d). Het aandeel der drie Heeren in 's Konings Beden werdt begroot op den vyftienden Penning, dien de Staaten, in 't vervolg, gaarne altoos van de Beden zouden hebben willen korten. Ook hadt Filips dit toegezeid (e); doch hy vergat het sedert: poogende de gunst, welke hy den Heeren hadt beweezen, eindelyk, geheel tot laste van die van Holland te doen komen. Wat de tegenwoordige Bede aangaat; men vondt dezelve, voor de helft, op de gewoonlyke Schildtalen, en voor de andere helft, uit den tienden Penning. De Stadhouder Beveren niet alleen; maar ook de Heer van Brederode hadt veel toegebragt, om de Staaten tot bewilliging over te haalen (f); waaruit men zien kan, dat deeze

zig

(c) Resol. Holl. 5 *Nov.* 11, 13 *Desemb.* 1556. *bl.* 95, 96, 106.
(d) Resol. Holl. 17 *Decemb.* 1556. *bl.* 108.
(e) Resol. Holl. 26, 27, 28 *Febr.* 2 *April* 1558. *bl.* 9, 10.
(f) Resol. Holl. 10 *Aug.* 1556. *bl.* 58.

zig thans, by den Koning, zogt aangenaam te maaken. Aan den Stadhouder, werdt, omtrent deezen tyd, door de Staaten van Holland, een geschenk van tienduizend guldens toegelegd (*g*).

V. 't Bestand met Frankryk wordt gebroken. 1557.

Met den aanvang des jaars 1557, werdt het Bestand met Frankryk, dat nog vier jaaren duuren moest, gebroken. Hier, oordeelde men, dat de vyandelykheden, van de Fransche zyde, begonnen waren. Doch Henrik de II. beweerde, openlyk, het tegendeel. Zeker is 't, dat Paus Paulus de IV, zeer gebeeten op Karel den V, die zig, heimelyk, gekant hadt tegen zyne verheffing, al in 't jaar 1555, een verbond hadt geslooten met Henrik den II, waarby deeze beloofde, hem te zullen bystaan, in den oorlog, dien hy 't Huis van Oostenryk, in Italie, wilde aandoen. Ook zondt Henrik den Paus, voor 't einde des jaars 1556, eenigen onderstand, in geld en manschap. Doch de Hertog van Alva, die het Spaansche Leger in Italie geboodt, voerde den kryg zo gelukkiglyk, dat 'er, eerst, een Bestand, en eindelyk, in Herfstmaand des jaars 1557, eene Vrede, tusschen den Paus en den Koning van Spanje, op volgde (*h*).

Aanslag op Douai.

In de Nederlanden, werdt de Veldtogt begonnen met een' aanslag op Douai. De Admiraal van Coligni poogde zig, by verrassing, van deeze Stad meester te maaken. Doch een oud wyf, 't gerugt van 't regten der

(*g*) Resol. Holl. 8 *Nov.* 1556. *bl.* 99.

(*h*) Daniel *Tom.* VIII. *p.* 146, 147, 152, 163, 173, 175, 185, 188.

Filips III. 1557. der Stormladderen verneemende, ontdekte den toeleg, met schreeuwen, waardoor dezelve te loop liep. De Veldheer trok toen naar Lens in Artois, dat veroverd en plat gebrand werdt (*i*).

Filips beweegt Engeland, om Frankryk den oorlog te verklaaren. Filips hadt den storm zien aankomen, en, reeds in Lentemaand, allen handel met Frankryk verbooden, en de Fransche goederen hier te lande verbeurd verklaard (*k*). Voorts hadt hy orde gesteld, om een Leger van vyftigduizend man, op de grenzen van Pikardye, byeen te brengen. Ook stak hy, in Bloeimaand, naar Engeland, over, en bewoog Koningin Maria, zyne Gemaalin, om Frankryk den oorlog te verklaaren, en agtduizend man, onder den *Graave van Pembroek*, te voegen by het Leger, welk in de Nederlanden verzameld werdt. Filips hadt, voor 't aangaan van het Huwelyk met Maria, beloofd, dat hy Engeland niet in den kryg met Frankryk zou inwikkelen (*l*). Doch hy deedt nu Maria en den Engelschen Staatsdienaaren verstaan, dat Henrik een' aanslag op Calais in den zin hadt; waaruit hy besloot, dat het belang van Engeland, op zig zelf, den oorlog tegen Frankryk noodzaakelyk vorderde (*m*).

S. Quintin belegerd. Het Nederlandsch Leger, welk nu, met de Engelschen, omtrent zestigduizend man sterk was; stondt onder het opperbevel van den Hertog van Savoye. De Prins van Oranje;

(*i*) Daniel *Tom.* VIII. *p.* 187. Hooft I. *Boek*, *bl.* 7.
(*k*) Repert. der Plak. *bl.* 22.
(*l*) V. *Deel*, *bl.* 394.
(*m*) Rapin *Tom.* VI. *p.* 131, 132.

ranje, de Hertog van Aarschot, de Graaven Filips III.
van Egmond, Megen en Mansfeld, de Heer 1557.
van Barlaimont en anderen bevonden zig in 't zelve. De Landvoogd hieldt den vyand eenige dagen onzeker, wegens zyn oogmerk, trekkende nu naar de eene, dan naar de andere Plaats, in Pikardye. Eindelyk, berende hy Guize, en bleef 'er drie dagen voor. Toen schielyk opbreekende, floeg hy 't beleg voor *S. Quintin*, dat flegt van Volk voorzien was. De Franschen wisten 'er egter eenige manschap in te krygen. Anne de Mommeranci, Constabel van Frankryk, die 't vyandlyk Leger, niet boven dertigduizend man sterk, geboodt, trok zelf aan op S. Quintin, om 't beleg te doen opbreeken.

De Legers raakten handgemeen, op den tienden van Oogstmaand, Feest van S. Laurens. Doch de Franschen kreegen de nederlaag, en verlooren 'er wel tweeduizendvyfhonderd, anderen schryven vierduizend man: de onzen naauwlyks vyftig. De overwinning werdt, grootendeels, toegeschreeven aan den moed en 't beleid van den Graave van Egmond, welke geraaden hadt, den vyand die, 't Nederlandsch Leger onverhoeds overvallen hebbende, wederom aan 't wyken gebragt was, op de hielen te volgen, waardoor dezelve in wanorde geraakte en geheellyk geslaagen werdt. De Constabel zelf werdt, gewond zynde, gevangen genomen. Slag van S. Quintin.

VI. Verpanding der Heerlykheid van
Hy en de Maarschalk de S. André waren Hertoge *Erik van Brunswyk* in handen gevallen, die hen, sedert, naar zyn land voerde. Filips, die deeze gevangenen gaarne in zyne magt

Filips III. 1557. Woerden.

magt hadt, kwam, in 't volgende jaar, met Hertoge Erik, overeen, dat deeze hem denzelven zou overleveren, tegen een losgeld van honderdentwaalfduizend ponden van veertig grooten; voor een derde gedeelte van welke somme omtrent, Filips het Slot en de Heerlykheid van Woerden aan den Hertoge verpandde (*n*): onaangezien Vrouw Margareet, in 't jaar 1346 (*o*), en Hertogs Filips van Bourgondie, in den jaare 1425, beloofd hadt, deeze Heerlykheid nimmer te zullen *verzetten*, *verkoopen* of *vervreemden* (*p*).

Aanmerkingen over het voorregt om niet van Holland te mogen gescheiden worden.

De Heerlykheid van Woerden was, meen ik, de laatste, die, onder de Graaflyke Regeering, tegen voorgaande uitdrukkelyke belofte, van de Graaflykheid van Holland vervreemd werdt: waarom 't niet ondienstig zal zyn, by deeze gelegenheid, kortelyk, te onderzoeken, wat men, van ouds, beoogde, als men op de Graaven, als eene gunst, plagt te begeeren, dat zekere Steden, Plaatsen of Landstreeken, voor altoos, vereenigd mogten blyven met de Graaflykheid. Kort voor en in de tyden van Vrouwe Margareet, schynt zulks eerst in gebruik geraakt te zyn. Uitgeest is de eerste Plaats, my bekend, aan welke dit voorregt, met eenige bepaalinge, vergund werdt, in 't jaar 1341 (*q*). Woerden en Oudewater verwierven gelyke gunst, in 't jaar 1346 (*r*). Amsterdam ook, in 't zelf-

(*n*) *Zie den* Brief, hier van gemaakt, *op den* 30 *July* 1558, *by* BOXHORN *op* VELDENAAR, *bl.* 216.

(*o*) Handv. van Oudewat. *bl.* 279.

(*p*) Handv *by* MATTHÆUS de Nobilitate. *Libr.* II. *p.* 200.

(*q*) Handv. van Kennemerl. *bl.* 493.

(*r*) Handv. van Oudew. *bl.* 279.

zelfde jaar (s). In later' tyd, verkreegen verscheiden' andere Plaatsen het zelfde voorregt. Hertog Filips van Bourgondie schonk het mildelyk, by meer dan eene gelegenheid. Men scheen, in 't algemeen, te begrypen, dat de Plaatsen, die onder 't onmiddelyk bewind der Graaven en Graaflyke Amptenaaren stonden, of beter beschermd, of zagter geregeerd werden dan de Plaatsen, die onder byzondere Heeren behoorden. Wy hebben, te vooren (t), aangetekend, dat de Stad Leiden zeer verheugd was, dat zy van 't gebied der Burggraaven verlost, en onder de onmiddelyke beheersching der Graaven gebragt geworden was: waaruit men schynt te mogen afneemen, dat het gebied van byzondere Heeren den Onderzaaten, somtyds, veel te hard viel: ten ware, misschien, de vreugde der Leidenaren, door sommigen, wat breed uitgemeeten was, om zig aangenaam te maaken by de nieuwe Regeeringe. Doch dat de Plaatsen, door de Graaven, beter dan door de byzondere Heeren, beschermd werden, is, met het voorbeeld van Amsterdam, te bewyzen; dat, onder de Heeren van Amstel, in geduurige zwaarigheden ingewikkeld werdt, en, eerst onder de Graaflyke Regeering, begon te bloeijen. Voorts, verzogt men, naar 't schynt, het voorregt om niet van de Graaflykheid vervreemd te worden, meest onder Vrouwe Margareet en Hertoge Filips, om dat men be-

Filips III. 1557.

(s) Handv. van Amst. bl. 4.
(t) III. Deel, bl. 444.

Filips III. 1557. bedugt was, dat de eerste, aan haare Zoonen, en de andere, aan zyne Bastaarden, eenigen der Plaatsen, die niet van ouds tot Holland behoord hadden, ligtelyk zou willen opdraagen. Ook maakten de Graaven, hierin, somtyds, geene zwaarigheid; gelyk wy gezien hebben, dat Koning Filips, ten opzigte van Woerden, deedt. In deeze eeuwe zelf, hebben de Staaten van Holland raadzaam geoordeeld, de Ambagtsheerlykheid te verkoopen van eenige Plaatsen, welken beweerden, niet van 't gemeene Land te mogen gescheiden worden. Doch dit in 't voorbygaan. Wy keeren weder, tot de gevolgen van den Slag van S. Quintin.

Weinige dagen na dien slag, ging deeze Stad stormenderhand over, werdt, voorts, geplonderd en aan koolen gelegd. De Admiraal Coligni werdt hier gevangen. Eenige andere Steedjes vielen toen den Hertoge van Savoye in handen. Het jaargetyde ondertusschen verloopen zynde, besloot Filips het Leger te doen scheiden, en grootendeels af te danken: zeer tegen 't gevoelen van eenigen, die begreepen, dat hy, 't Krygsgeluk vervolgende, dieper in Frankryk moest zyn voortgerukt (*u*).

VII. Toerusting ter zee, in Holland. De Veldtogt in de Nederlanden liep dus gelukkig genoeg ten einde. Midlerwyl, was men, in Holland, het gantsche jaar, bezig geweest, om middelen te beraamen en in 't werk te stellen, tot beveiliging der Zeevaart en

(*u*) Hooft I. *Boek*, *bl.* 7, 8, 9. Daniel *Tom.* VIII. *p.* 189-204.

en Visscherye. De Landvoogd hadt den Staaten, al in den aanvang des jaars, doen aanzeggen, dat zy eenige Oorlogschepen in zee moesten brengen, alzo de Franschen gereedschap maakten, om het Bestand te scheiden. De Staaten draalden lang, eer zy hiertoe besluiten konden, begeerende, dat de kosten, of uit de ingewilligde Beden gevonden, of ten minsten, ook gedeeltelyk, door de andere Nederlanden, gedraagen werden. Zy vertoonden den Koning 's Lands armoede, veroorzaakt, door de tegenwoordige duurte der Graanen (v), die, in 't voorjaar, zo groot was, dat een last Rogge honderdenzestien goudguldens gelden moest, en die van Enkhuizen aan die van Hoorn drie lasten Tarwe weigerden, om welken, eenige Heeren uit de Regeering waren komen verzoeken (w). Doch alzo de Staaten wel zagen, dat de Zeevaart diende beveiligd te worden, beslooten zy, tien schepen uit te rusten, indien de Koning hun vyfentwintigduizend guldens, tot de kosten, benevens alle de schepen, die in Zeeland onttakeld lagen, wilde toestaan (x). Doch Filips hadt hier geene ooren naar. Hy deedt hun eenen staat voorleggen, van de kosten op de uitrusting van tien schepen, die twee-endertigduizend tweehonderd vier guldens en tien stuivers per maand beliepen. Van deeze schepen wilde hy 'er vyf leveren, en nog vyfentwintigduizend guldens daarenboven, mids dat de Staaten de andere vyf sche-

Enkhuizen 1557.

Duurte der Graanen.

(v) Resol. Holl. 23 Febr. 8 Maart 1557. bl. 1, 9.
(w) BRANDT Enkh. bl. 81.
(x) Resol. Holl. 16 April 1557. bl. 34.

Filips III. 1557. ſchepen in zee bragten, en de gantſche Vloot, drie maanden lang, onderhielden (y). Doch 's Konings voorſlag vondt ook geenen ingang. Men begreep nogtans de noodzaakelykheid van 't beveiligen der Zeevaart zo klaar, dat de Staaten met Amſterdam overeenkwamen, om, aldaar en in de Waterſteden, zes Oorlogſchepen, bemand met omtrent vyfhonderd koppen, in zee te brengen, en drie maanden te doen onderhouden, mids daartoe negentienduizend guldens, uit 's Lands kaſſe, betaalende (z). Voorts, zogt men die van Friesland te beweegen, om, insgelyks, twee of drie ſchepen uit te ruſten. Doch deezen verſchoonden zig, op hunne armoede (a). De Hollandſche Vloot geraakte dan in zee, en werdt, inzonderheid, gebruikt, om de Graanſchepen, die uit de Ooſtzee verwagt werden, te beveiligen. Ook kwamen de meesten hier, in den Zomer, behouden aan; waardoor de duurte van 't Kooren ophieldt (b). Tot beveiliging der Haringviſſcherye, werden ook eenige ſchepen in zee gebragt. De Koning droeg tienduizend guldens in de koſten. Het overige werdt, volgens gewoonte, gevonden, uit een laſtgeld op den Haring (c).

VIII. Staat van De zwaare laſten, die de Nederlanden, eeni-

(y) Reſol. Holl. 27 *April* 1557. *bl.* 38, 40.
(z) Reſol. Holl. 3 *May* 1557. *bl.* 46.
(a) Miſſiven van den 5 en 21 *May* 1557. *in de* Reſol. van Holl. *bl.* 47, 61.
(b) BOR I. *Boek*, *bl.* 11 [15].
(c) Reſol. Holl. 23 *July* 1557. 22 *Juny* 1558. *bl.* 70, 36, BRANDT Enkh. *bl.* 80.

eenige jaaren herwaards, ter oorzaake van den oorlog met Frankryk, moesten draagen, hadden de gemeene kas dermaate uitgeput, dat de Koning langer geenen raad wist, om 't Krygsvolk te betaalen. En veelligt is deeze verlegenheid de voornaamste oorzaak geweest, waarom het Leger zo vroeg gescheiden, en zelfs gedeeltelyk afgedankt werdt. *Karel, Graaf van Lalaing*, die 't Ampt van Landvoogd, in 't afzyn des Hertogs van Savoye, waarnam, vertoonde den algemeenen Staaten, in Herfstmaand, te Brussel beschreeven, eenen staat van 's Lands agterwezen, van welken wy dienstig geoordeeld hebben, den voornaamen inhoud hier in te voegen:

het agterwezen der Nederlanden.

's Vorsten Inkomsten uit de Nederlanden beliepen in 't jaar 1551	f 327960-17-0
De Renten, vermindering van inkomsten, door vervreemding van veele Domeinen, en andere lasten, van 't jaar 1551 tot het jaar 1556, merkelyk toegenomen zynde, beliepen nu - - - - - -	346818- 5-5
Zo dat 'er te kort kwam	f 18857-15-5 (2)
De Hofhouding, Wedden en Jaargelden der Amptenaaren bedroegen, jaarlyks, - - - - - -	241574-19-0
Aan de Bezetting in de Grenssteden waren, voor	

zes

(2) In eene deezer drie sommen, is een kleine misslag; doch wy hebben het oorspronkelyke gevolgd.

FILIPS III. 1557.

zes jaaren, aan Leevensmiddelen, toegelegd, jaarlyks	*f* 25000- 0-0
De Penningen, by 's Keizers tyd opgenomen, beliepen	4230304- 0-0
Die ten tyde des Konings	140000- 0-0
Andere Schulden.	
Aan de Standen des Keizerryks	17465- 0-0
Aan die van Antwerpen, wegens Aluin,	15000- 0-0
Aan de agterstallen der nieuwe Vestingwerken,	36431-12-0
Aan Geschut en Krygsbehoeften, omtrent	30000- 0-0
Aan Mondbehoeften,	238000- 0-0
Aan geleende penningen, in 't jaar 1557	600000- 0-0
Aan 't Bootsvolk, welk den Keizer hadt overgevoerd,	42000- 0-0
Agterstallen aan de Vliesridders, Raaden en andere Amptenaars	129040- 0-0
Aan 't Krygsvolk, ten tyde des Keizers, afgedankt,	607311- 1-2
Aan 't Krygsvolk, ten zelfden tyde, in dienst gehouden,	329360-11-2
Aan 't Krygsvolk, by 's Konings tyd, afgedankt,	132515-14-0
Aan 't Krygsvolk, ten zelfden tyde, in dienst gehouden	—— ——

De laatste post en nog een andere, die men den Koopluiden schuldig was, stondt in de begrooting open (*d*); zo dat men 's Lands

(*d*) Resol. Holl. 15 Septemb. 1557. bl. 90.

Lands agterwezen niet behoorlyk kon opmaaken. Zo veel bleek egter uit deezen staat, dat de Intrest der opgenomen' penningen, gerekend tegen agt ten honderd, omtrent *vier tonnen schats*, jaarlyks, beliep; dat het Land, daarenboven, meer dan *twee millioenen* schuldig was: en dat de andere jaarlyksche lasten, buiten de Intresten, de tegenwoordige inkomsten omtrent *drie tonnen schats* te boven gingen. Filips III. 1557.

Het oogmerk, waarmede de Koning 's Lands agterwezen den algemeenen Staaten hadt doen openleggen, was, dezelven daardoor te beweegen, tot het toestaan van eenen honderdsten penning op de onroerende goederen, en een' tienden en vyfden op het zout, de lakens, de speceryen, en diergelyke Koopmanschappen; op dat het Land uit zyne schulden mogt worden gered. Doch de meesten merkten dit agterwezen aan, als den Koning, en niet de Nederlanden betreffende. Ten minste, begreepen zy, dat het Keizerryk, Spanje, Milaan en Napels, in het zelve, zo wel als de Nederlanden, behoorden te draagen (*e*), alzo de oorlog, waardoor het veroorzaakt was, zo wel ten behoeve dier Ryken en Vorstendommen, als ten behoeve der Nederlanden, gevoerd was. Ook vind ik niet, dat eenigen der Staaten, op het voorstel van den Graave van Lalaing, eenig besluit hebben genomen. In den aanvang des volgenden jaars, verzegelde men, in Holland, honderdduizend guldens voor den

Men spreekt wederom van een' honderdsten Penning.

1558.

(*e*) Resol. Holl. 2, 26 Novemb. 1557. *bl.* 105, 110.

FILIPS III. 1558. den Koning, die, ten zelfden tyde, eene verzegeling van vierentwintig tonnen schats van alle de Nederlanden geëischt hadt (*f*), en den Staaten van Holland, ter verzekering van hun aandeel in dezelve, verscheiden' Tollen, Tienden en andere Graaflyke goederen in handen stelde (*g*).

Negenjaarige Bede. Filips, bespeurende, dat de Staaten niet te beweegen waren, om in eenen honderdsten en tienden penning te bewilligen, deedt hun, in Sprokkelmaand, eene negenjaarige Bede van agt tonnen schats jaarlyks, waarin het aandeel van Holland eenhonderdduizend guldens beloopen zou. Doch Henegouwen, Zeeland, Utrecht, Ryssel, Douai, Orchies, Doornik en het Doorniksche waren, ten minsten in 't eerst, onwillig. Ook meenden die van Holland, dat zy te hoog gesteld waren. De Staaten van Brabant hadden de Nederlanden in vier deelen verdeeld, van welken Brabant, Namen en Mechelen een deel; Vlaanderen het tweede, Holland, Zeeland en Utrecht het derde, en Artois, Henegouwen, Valenchyn, Ryssel, Douai, Orchies, Doornik en het Doorniksche het vierde deel zouden uitmaaken. Zy stelden voor, dat elk van deeze deelen zorg zou moeten draagen, om zyn aandeel in 's Konings Bede op te brengen. Doch die van Holland, voorziende dat Zeeland weinig, en Utrecht niets in de Bede zou willen draagen, en dat zy, al stondt de Koning in, voor het aandeel deezer Landschappen, by wanbetaaling, voor

(*f*) Resol. Holl. 26 *Febr.* 1558. *bl.* 9.
(*g*) Resol. Holl. 12 *Febr.* 1558. *bl.* 6. *Zie ook* BOOMKAMP *Alkm. bl.* 136.

voor overlast van 't Krygsvolk, te dugten zouden hebben, konden den voorslag van Brabant niet toevallen (*h*). In de negenjaarige Bede, hadden zy egter, zo wel als de meeste andere Landen, bewilligd. Sommigen, die deeze Bede, ten onregte, tot het jaar 1556, brengen, verhaalen, dat dezelve niet ingewilligd werdt, dan onder deeze drie voorwaarden, dat de Staaten zelven de handeling der penningen behouden en 't Krygsvolk betaalen zouden; dat het vreemd Krygsvolk zou worden afgedankt; en dat men 't Verbond, in 't jaar 1548, met het Keizerryk, gemaakt, zou onderhouden (*i*). Doch uit de bewyzen, die men hiertoe bybrengt (*k*), blykt alleen, dat men de eerste deezer drie voorwaarden heeft bedongen. Ook zullen wy, in 't vervolg, toonen, dat men van de tweede, eerst kort voor 't vertrek des Konings, gerept heeft. Voorts hebben de Staaten van Holland, omtrent deezen tyd, ook hun aandeel in twaalfduizend daalers, en nog eens vyfduizend guldens, tot betaalinge van 't Krygsvolk, toegestaan (*l*). Ook vind ik, dat zy den Koning, dit jaar, nog eene buitengewoone Bede van driehonderdduizend guldens hebben ingewilligd, waarvan hy nu nog negentienduizend guldens, voor het aandeel der drie Heeren, Oranje, Egmond en Hoorne, korten liet (*m*).

Van

(*h*) Resol. Holl. 26 *Febr.* 8, 11, 13 *Apri*, 18 *May* 1558. *bl.* 9, 22, 23, 26.

(*i*) Leeven van Willem I. I. *Deel*, *bl.* 112.

(*k*) Apolog. van Willem I. *by* BOR Authent. St. II. *Deel*, *bl.* 76. METEREN I. *Boek*, *f.* 17.

(*l*) Resol. Holl. 28 *April*, 23 *Juny* 1558. *bl.* 27, 28.

(*m*) Resol. Holl. 24 *Juny* 1558. *bl.* 38.

FILIPS III. 1558. Van elders blykt egter, dat Holland, doorgaans agterlyk genoeg in 't bewilligen, somtyds nog agterlyker was, in het opbrengen van 's Konings Beden (n).

IX. Calais, Guines en Hames, door de Franschen, overmeesterd. De aanslag op Calais, tegen welken, Filips het Engelsche Hof, in 't voorleeden jaar, gewaarschuwd hadt, was, in den aanvang deezes jaars, in 't werk gesteld. De Hertog van Guize rukte, op den eersten van Louwmaand, voor de Stad, en werdt 'er, binnen zeven dagen, by verdrag, meester van. Guines en *Hames*, die ook nog Engelsche bezetting in hadden, vielen den Hertoge, weinige dagen daarna, in handen. De Engelschen verlooren dus, in korten tyd, alles wat zy van hunne oude en uitgestrekte bezittingen in Frankryk hadden overbehouden. Filips hadt aangebooden, eenig volk te werpen in Calais, welk slegt voorzien was. Doch de Engelschen, bedugt dat hy 't gevaar grooter maakte dan het was, om voet in 't Ryk te krygen, hadden zynen voorslag van de hand geweezen (o).

Ook Diedenhoven, Arlon, Duinkerken en S. Wynoksbergen. De Koning van Frankryk, omtrent twintigduizend man, in Duitschland geworven hebbende, deedt zyn Leger, in Zomermaand, 't beleg slaan voor Diedenhoven. De Stad ging, by verdrag, over, op den twee-entwintigsten. Toen werdt *Arlon* bemagtigd. Wat laater, rukte de Heer van Thermes, met omtrent tienduizend man, voor Duinkerken, dat, nevens S. Wynoksbergen, schier

(n) Resol. Holl. 5 *Aug.* 1558. *bl.* 47.
(o) RAPIN *Tom.* VI. *p.* 136, 137. BOR I. *Boek*, *bl.* 11 [16].

schier zonder slag of stoot, overmeesterd werdt (p). Filips toen, het beste deel van Vlaanderen, voor de strooperyen der Franschen, ziende blootgesteld, zondt den Graaf van Egmond, aan 't hoofd van twaalfduizend Knegten, en tweeduizend Ruiters, af, om Thermes te keer te gaan. De Legers raakten handgemeen, by Grevelingen, op den dertienden van Hooimaand. Egmond begaf zig in 't heetst van 't gevegt, en kweet zig zo dapper, dat hy de Franschen deinzen deedt, en eerlang t'eenemaal overwon. De Heer van Thermes zelf werdt, by deeze gelegenheid, gevangen genomen. Men wil, dat 'er, van 's vyands zyde, vyftienhonderd, van de onze, vyfhonderd, in deezen slag, bleeven (q). Egmond won 'er, onder de Nederlanders, een' onsterflyken roem by: welken hem, alleen door den Hertog van Alva, die, na 't sluiten der Vrede in Italie, herwaards gekomen was, benyd werdt (r).

Filips III. 1558.

Slag by Grevelingen.

Midlerwyl, was 'er, in Engeland, eene Vloot uitgerust van honderdentwintig zeilen, die, onder den Admiraal *Clinton*, stondt. Filips voegde 'er dertig schepen by, die meest in Holland en Zeeland waren gereedgemaakt, en over welken, *Adolf van Bourgondie, Heer van Wakkene Capelle*, Stedehouder van den Nederlandschen Admiraal, Graave van Hoorne, 't gebied voerde. Jan, Heer van Kruiningen en andere Nederlandsche Hee-

Landing op de Fransche Kust, die kwalyk slaagt.

(p) Daniel *Tom.* VIII. *p.* 226-231. Hooft, I. *Boek*, *bl.* 12, 13.
(q) Daniel *Tom.* VIII. *p.* 231.
(r) Hooft I. *Boek*, *bl.* 13, 14.

FILIPS III. 1558.

Heeren bevonden zig op deeze Vloote. Men hadt voor, eene Landing te doen op de Fransche kusten, en Brest of Dieppe te overvallen. Ook werdt 'er, in Zomermaand, een deel volks aan land gezet beneden *Conquet*, welke Plaats bemagtigd en deerlyk geplonderd werdt. De Baron van Quersimont egter, in alleryl, zesduizend man byeen gebragt hebbende, dreef de onzen, met verlies, te rug naar de Vloote. Den Heer de Brasse, sedert, middel hebbende gevonden, om de bezetting, in Brest en S. Malo, te versterken, liep de aanslag der vereenigde Vloote te loor (*s*). De schepen keerden eerlang naar huis, en men droeg, in Holland en in Zeeland, terstond, zorg, om het Bootsvolk te betaalen en af te danken (*t*).

Staat der wederzydsche Legers in Pikardye.

Te lande, viel, dit jaar, weinig meer voor. Alleenlyk, zogt men zig, van wederzyde, met nieuwe benden, te versterken, en 't liet zig aanzien, dat de volgende Veldtogt, niet zonder veel bloedstorting, zou afloopen. De Legers naderden elkanderen, tot op eenen kleinen afstand, tusschen de Rivieren de Anthy en de Somme. Het Leger van Filips hadt zig, langs de linkerzyde van de eerste, dat van Henrik, langs de regterzyde van de andere Riviere, nedergeslaagen. Doch 't kwam tot geenen Veldslag, gelyk men verwagt hadt (*u*): 't zy dat partyen, onkundig van elkanders kragten, hunne veiligheid niet hangen wilden aan de on-

(*s*) RAPIN *Tom.* VI. *p.* 141. HOOFT, I. *Boek*, *bl.* 15.
(*t*) Resol. Holl. 25 *Octob.* 1558. *bl.* 64.
(*u*) DANIEL *Tom.* VIII. *p.* 235. BOR I. *Boek*, *bl.* 14 [17].

onzekere uitkomst van een gevegt; 't zy dat de Vredehandeling, die onlangs begonnen was, elk hoopen deedt, dat men, zonder bloedstorting, tot een redelyk verdrag zou konnen geraaken. FILIPS III. 1558.

Doch Filips hadt nog eene byzondere reden, om den slag te schuwen, en naar Vrede te staan. Zyne Gemaalin Maria, Koningin van Engeland, overleedt op den zeventienden van Slagtmaand, en werdt opgevolgd, door *Elizabet*, haare Zuster van Vaders zyde, die den Hervormden Godsdienst beleedt. De Koning van Spanje vondt zig dus versteken van den naam en waardigheid van Koning van Engeland, en voorzag klaarlyk, dat hy, voortaan, niet veel onderstand uit dit Ryk te wagten zou hebben. Hy werdt in deeze gedagten bevestigd, toen hy, kort na de dood zyner Gemaalinne, de Koningin, haare Zuster, heimelyk hebbende doen aanzoeken, om zig met hem in de Egt te begeeven, eerst uitstellend antwoord bekomen hadt, en eindelyk afgeweezen geworden was (v).

Maria Koningin van Engeland, sterft en wordt door Elizabet, haare Zuster, opgevolgd.

X. Met de eerste opening tot de Vredehandeling, die zeer heimelyk geschied was, hadt het zig, volgens de waarschynlykste berigten, op deeze wyze, toegedraagen. De Hertogin van Lotharingen, eene Dogter van Elizabet of Izabelle, Koninginne van Deenemarke en Zuster van Karel den V, hadt zig, in de Lente deezes jaars, met verlof van Koning Henrik, uit de Nederlanden, begeven naar Pe-

Heimelyke opening tot eene Vredehandeling.

(v) RAPIN Tom. VI. p. 142, 149.

FILIPS III. 1558. Peronne, om haaren Zoon, Hertog Karel, die de Fransche zyde hieldt, te bezoeken; en by deeze gelegenheid, eenigen voorslag tot eene vrede te doen. Ook wordt haar, in het verdrag, welk in de Lente des volgenden jaars, gesloeten werdt, de eer gegeven, dat zy, sedert eenen geruimen tyd, aan de Vrede gearbeid hadt. Doch zy en haar Zoon waren de eenigsten niet, die deeze heimelyke onderhandeling dreeven. Zy was verzeld van den Bisschop van Atrecht. De Kardinaal van Lotharingen hadt zig vervoegd by den jongen Hertog, zynen Neef: en deeze twee Kerkelyken hadden, thans, in de Nederlanden en in Frankryk, 't voornaamste deel aan 't bewind. Onder den schyn van een bezoek, tusschen de Hertoginne en haaren Zoon, vertoonde de Bisschop den Kardinaal in 't heimelyk „ hoe leed het den „ Koning van Spanje deedt, dat de twee „ magtigste Ryken van Europa elkanderen, „ door een' geduurigen oorlog, verzwakten; daar men, met vereenigde kragten, „ de Turken, de oude vyanden der Christenheid, behoorde te keer te gaan: of, „ om nader by huis te blyven, de Ketters, „ nog erger vyanden der waare geloovigen „ dan de Turken, uit te rooijen. Deezen, „ vervolgde hy, verspreiden hun vergiftig „ zaad in de Nederlanden, zo wel als in „ Frankryk; terwyl de oorlog de Koningen „ belet, behoorlyk, tegen dit inkruipend „ verderf, te waaken. De Kardinaal, besloot hy, zou dan zynen Koning eenen „ zonderlingen dienst doen, en zig zelven

De Bisschop van Atrecht legt op de uitrooying der Ketteren toe.

„ ee-

„ eenen eeuwigen roem verwerven, zo hy „ eene vaste Vrede tusschen de twee Koningen wist te bewerken, op dat men, naderhand, met gemeen overleg, de Kettery, „ beide in Frankryk en in de Nederlanden, „ mogt komen te onderbrengen. Hy, Bisschop van Atrecht, wilde hem gaarne, „ tot bereiking van dit oogmerk, de hand „ leenen, mids men, niet dan door vertrouwde Persoonen, over zulk eene gewigtige zaak, handelde, en alles geheim „ hieldt." Men wil, dat de Kardinaal smaak in 's Bisschops voorslag kreeg, en dat 'er, van toen af, eene heimelyke onderhandeling tusschen hen beide, zo over de Vrede als over het uitrooijen der Ketterye, werdt aangevangen (*w*).

Filips III. 1558.

De Vrede handeling wordt openlyk aangevangen.

Van de Vrede werdt ook, op last van Filips, bedektelyk, door den Prinse van Oranje, gehandeld met den Constabel van Frankryk en met den Maarschalk de S. André, die beide in den slag by S. Quintin, gevangen waren (*x*). En na dat men 't, met het beraamen der voorwaarden, zo verre gebragt hadt, dat de openbaare onderhandelingen konden begonnen worden, kwamen de wederzydsche Gemagtigden, in de Abtdye van Cercamp, in 't Graafschap S. Pol, in Artois, byeen. Omtrent het midden van Wynmaand, verscheenen hier, van de Spaansche zyde, Willem, Prins van Oranje; Ferdinand Alvares van Toledo, Hertog

(*w*) Thuanus *Libr.* XX. *p.* 610. *Libr.* XXII. *p.* 672. Walsingham Memoir. *Lettr.* XCIX. *p.* 138.
(*x*) Apolog. aan Willem I. *bl.* 76.

FILIPS III. 1558. tog van Alva, Ruy Gomes de Silva, Graaf van Melita, Anthoni Perenot, Bisschop van Atrecht, en Viglius van Zuichem van Aytta. Doch de laatste werdt, in Slagtmaand, door ziekte, genoodzaakt, naar Brussel te rug te keeren (y). Van den Franschen kant, kwamen 'er, de Kardinaal van Lotharingen, Anne van Mommeranci, Constabel van Frankryk, Jakob d'Albon de S. André, Maarschalk van Frankryk en Markgraaf van Fronsal, Jean de Morvillers, Bisschop van Orleans, en de Geheimschryver van Staat, Claude d'Aubespine. De Koningin van Engeland zondt 'er ook drie Gemagtigden: en van wege den Hertoge van Savoye, verscheen 'er Thomas Langusko, Graaf van Stropiana. De Hertogin van Lotharingen en haar Zoon woonden de vredehandeling ook by. Men sloot, terstond, eenen stilstand van wapenen, voor veertien dagen, die naderhand nog tweemaal verlengd werdt (z). Midlerwyl, scheidden de Legers, en werden gedeeltelyk, afgedankt. 't Gene 'er, tusschen Filips en Henrik, te vereffenen stondt, scheen, in de heimelyke onderhandelingen, reeds in zo verre geregeld te zyn, dat 'er maar twee voornaame zaaken overschooten, het wedergeeven van Calais, waarop Engeland sterk drong, en de herstelling des Hertogs van Savoye. Men handelde nog over 't eerste punt, toen de dood van Koninginne Maria, de Vredehandeling, voor eenigen tyd, deedt

(y) VIGLII Vita N. LXIX. p. 32.
(z) DU MONT Corps Diplom. Tom. V. P. I. p. 34, 27, 27.

deedt staaken. De Gezanten kwamen, eerst in Sprokkelmaand des volgenden jaars, wederom byeen, te Chateau in Cambresis. De Engelschen slooten toen een afzonderlyk Verdrag met Koning Henrik, die zig verbondt, om Calais, binnen agt jaaren, wederom te zullen geeven, of zo hy dit weigerde, of, langer dan naar behooren, uitstelde, vyfhonderdduizend Kroonen aan Engeland te zullen voldoen, als eene boete voor het uitstel of de weigering; terwyl hy, 't zy de boete betaald ware of niet, evenwel gehoude zou zyn, Calais af te staan (2). Voorts kwam

FILIPS III. 1559.

(2) De meeste Fransche en andere Schryvers, DE RAPIN THOYRAS egter uitgenomen, hebben den inhoud van dit Verdrag kwalyk verhaald, meldende, dat het aan Henriks keur stondt, of Calais te rug te geeven, of de boete te voldoen. Doch wy hebben de woorden van het Verdrag gevolgd, dat men volkomenst vindt, in het *Recueil de* FREDERIC LEONARD, Tom. II. p. 527., en uit hem, by DU MONT *Corps Diplomat.* Tom. V. P. I. p. 31. doch dat egter, in de plaats, daar 't op aankomt, verschilt, van de anderszins zeer gebrekkelyke uitgaave, in de *Act. Publ. Angl.* Tom. VI. P. IV. p. 70., leezende LEONARD *Qua quidem pœna petita, sive non soluta*, in plaats van *Qua quidem pœna petita, sive soluta sit, sive non soluta.* Maar in de eerste leezing, schuilt eene blykbaare schryf- of drukfeil. De laatste leezing vindt men ook, in de jongste uitgaave van dit Verdrag, door Dr. FORBES *Publ. Transact, of the Q. Elizabeth.* Vol. I. p. 73. met dit geringe verschil alleen, dat men daar, geen *sit*, maar *fuerit* leest. Wy konnen hier niet breeder zyn. Die de Engelsche Historie kent, weet, van hoe veel belang dit Verdrag, sedert, gerekend is. Wy merken alleenlyk aan, dat de Koning van Frankryk nimmer Calais te rug gegeven, noch de bepaalde boete betaald heeft, schoon hy, volgens het Verdrag, in geval van uitstel van het eerste, tot beide, of volgens het verhaal der meeste Historieschryveren, in allen geval, tot een van beide gehouden was.

Filips III. 1559. kwam men overeen, dat de Hertog van Savoye hersteld zou worden, in de bezitting van het grootste gedeelte zyner Erflanden, zullende Koning Henrik, die regt voorwendde op het gantsche Hertogdom, alleenlyk eenige Plaatsen blyven inhouden, tot dat het geschil, tusschen hem en den Hertog, in der minne, zou zyn afgedaan. Toen deeze twee zwaarigheden waren opgeligt, ontbrak 'er niets aan het sluiten van de Vrede tusschen Henrik en Filips, 't welk, op den derden van Grasmaand, geschiedde. „ De Koningen beloofden elkanderen, den Katholyken Godsdienst te zullen handhaaven", waardoor men, waarschynlyk, de uitrooijing der Ketteryen verstondt, die toen reeds bestemd schynt geweest te zyn. „ Ook zouden zy het houden eener algemeene Kerkvergaderinge helpen bevorderen. Wyders zouden de wederzydsche Onderdaanen, vredigly en vryelyk, met elkanderen konnen handelen, en de Plaatsen, die de een van den anderen gewonnen hadt, zou men elkanderen wederom moeten afstaan." De overige punten betroffen de Nederlanden niet; een alleen uitgenomen, waarby een Huwelyk werdt gesllooten tusschen Filips en Elizabet, Dogter van Koning Henrik (*a*). Ten zelfden dage, werden, by een byzonder Verdrag, verscheiden' Nederlandsche en andere Heeren, in 't bezit hunner verlooren' of onthouden' goederen, hersteld. Willem van Nassau bekwam, onder anderen, nu eerst zyn Prinsdom Oranje, waarvan hy, tot hiertoe, versteken geweest was (*b*). Hy,

Verdrag van Chateau in Cambresis.

Willem van Nassau hersteld in 't Prinsdom Oranje.

(*a*) Du Mont Corps Diplom. *Tom.* V. *P.* I. *p.* 34.
(*b*) Du Mont Corps Diplom. *Tom.* V. *P.* I. *p.* 44.

Hy, de Hertog van Alva, de Hertog van Aarschot en de Graaf van Egmond trokken, kort hierna, als gyzelaars, naar Frankryk, daar zy bleeven, tot dat Filips, na Henrik, de genomen' Plaatsen geruimd hadt. En ten-wyl Oranje hier met den Koning in een gemeenzaam gesprek geraakt was, ontdekte hy, gevallig, den toeleg, om, met gemeen goedvinden, de Kettery te dempen, waarover Alva toen al handelde, schoon de Prins 'er nog niets van vernomen hadt. Hy heeft naderhand verklaard, dat hy, in dien tyd, reeds voornam, deezen aanslag tegen te gaan, en de Spanjaards, die denzelven stonden uit te voeren, ten lande uit te doen vertrekken (c).

Filips III. 1559. XI. Hy ontdekt den toeleg van Henrik en Filips tegen de Ketters.

De ondertrouw van Filips met Elizabet werdt, by volmagt, door den Hertog van Alva, van 's Konings wege, voltrokken. Doch de vreugde hierover werdt gestoord, door den ontydigen dood van Koning Henrik, die, door den Graave van Montgommeri, in een steekspel, by ongeluk, in 't regter oog gekwetst zynde, binnen weinige dagen, op den tienden van Hooimaand, aan de wonde, overleedt. Voor zynen dood, deedt hy het Huwelyk voltrekken van den Hertoge van Savoye met Margareet, zyne Zuster, welk ook te Chateau in Cambresis beslooten was (d). Zyn oudste Zoon, *François de II*, volgde hem op.

Huwelyk van Filips.

Omtrent deezen tyd, overleedt ook Maxi-

De Stadhouder

(c) Apolog. van Willem I. p. 77.
(d) Daniel Tom. VIII. p. 252, 253.

FILIPS III. 1559. Beveren sterft.

ximiliaan van Bourgondie, Heer van Beveren en Markgraaf van Veere en Vlissingen (e), die 't Stadhouderschap van Holland, Zeeland en Utrecht, sedert het jaar 1547, bekleedt hadt. Hy liet geene Kinderen na; doch zo zwaare schulden, dat zyn boedel met den voet gestooten, en aan de schuldeischers overgegeven werdt. Hoe 't met het Markgraafschap van Veere en Vlissingen afliep, zal, in 't vervolg deezer Historie, gemeld worden.

XII. Filips vordert wederom een' honderdsten en vyftigsten Penning.

Eer, in 't voorleeden jaar, de Vredehandeling met Frankryk, openlyk, begonnen was, hadt de Koning den algemeenen Staaten, in Oogstmaand, te Atrecht, beschreeven, wederom eenen honderdsten en eenen vyftigsten Penning doen afvorderen (f), of in plaatse derzelven, eene zekere somme gelds, benevens een' nieuwen Impost op 't Zout en den dubbelen Impost op de Wynen, voor vier jaaren. Doch de Staaten konden niet bewoogen worden, om 'er in te bewilligen: te minder nog, na dat de Vredehandeling in 't openbaar was aangevangen. De Koning schreef Brieven aan die van Holland, waarby hy zyn ongenoegen over hunne weigering te kennen gaf (g). Doch 't mogt niet baaten. De Staaten van Holland kwamen te noode, tot het bewilligen in belastingen, waardoor hun toeneemend vermogen ten Hove kenlyk worden moest, gelyk waren een honderdste en vyftigste Penning; of waar door

(e) SUFFRID. PETRI App. ad BEKAM p. 190.
(f) Resol. Holl. 13 Sept. 1558. bl. 48.
(g) Resol. Holl. 1 Febr. 1559. bl. 9.

door de Koophandel en Visschery gedrukt werden, gelyk, door een' Impost op de Wynen en het Zout, geschiedde. *Zy bewoogen* dan den Hertog van Savoye, door een geschenk van tienduizend guldens (*h*), om by den Koning te bewerken, dat dezelve zig, met eene bepaalde somme, in de plaats van 't geëischte, genoegen liet. Ook stondt Filips, eerlang, af van zynen eisch, mids hem tweehonderdenvyftigduizend guldens werden opgebragt, waarin de Staaten, in Grasmaand, schynen te hebben bewilligd (*i*). Doch ten zelfden tyde, deedt hy nog eene Bede van honderdenvyfentwintigduizend guldens; van de algemeene Staaten, daar benevens, vorderende voorbetaaling, op rekening van 't gene reeds ingewilligd was, ter somme van eenhonderdagtenvyftigduizend guldens. En zo dra hadden die van Holland in 't een en 't ander niet bewilligd (*k*), of Filips deedt hun, in Zomermaand, verzoeken, om vyftienduizend guldens jaarlyksche Renten voor hem te verzegelen, op dat hy, met de penningen, die hiervan komen zouden, een gedeelte der agterstallen aan 't Krygsvolk zou konnen afbetaalen. Doch ik vind niet, dat de Staaten hem hierin te wille geweest zyn, schoon 'er, nog tot in Wynmaand des jaars 1560, op werdt aangedrongen (*l*).

Filips III. 1559.

Staat 'er van af.

Filips was nu, vier jaaren agtereen, in de

XIII. Filips

(*h*) Resol. Holl. 18-22 *Febr.* 1559. *bl.* 23.
(*i*) Resol. Holl. 15 *April* 1559. *bl.* 45.
(*k*) Resol. Holl. 5 *May* 17 *Juny* 1559. *bl.* 57, 75.
(*l*) Resol. Holl. 17 *Juny* 1559. *bl.* 78. 12 *Octob.* 1560. *bl.* 90.

Filips III. 1559.

de Nederlanden geweest, zonder nog gelegenheid gehad te hebben, om naar Spanje over te steeken, en bezit te neemen van het Ryk, aan hem afgestaan; alwaar ook de toestand der zaaken van staat en oorloge beide zyne tegenwoordigheid vorderde. De oorlog met Frankryk hadt hem, tot hiertoe, belet, deeze reize te doen; doch de Vrede was zo dra niet getroffen, of hy besloot, zig gereed te maaken om de Nederlanden te verlaaten, na dat hy, vooraf, de vereischte orde op de Regeering zou hebben gesteld.

maakt zig gereed tot de reize naar Spanje.

Stelt orde op de Regeering der Nederlanden.

De Hertog van Savoye, door de Vrede en door zyn Huwelyk met de Zuster van Henrik den II, in staat gesteld zynde, om bezit te neemen van zyne meeste goederen, hadt zig ontslaagen van de Landvoogdye der Nederlanden: welke waardigheid, in de eerste plaats, door een Personaadje van genoegzaame agtbaarheid, moest worden vervuld. Het Stadhouderschap van Holland, Zeeland en Utrecht was ook open, door het afsterven van den Heere van Beveren. Ook stonden, thans, de Stadhouderschappen van verscheiden' andere Landen te begeeven (*m*). Daarenboven, moesten de drie Raaden van Regeeringe, de Raad van Staate, de geheime Raad en de Raad der Geldmiddelen, immers de eerste van de drie, van eenige nieuwe Leden worden voorzien. En zo veele gewigtige bezigheden vertraagden 's Konings vertrek eenige maanden.

Margareet, Her-

't Stuk der Opper-Landvoogdye werdt eerst

(*m*) STRADA *Dec.* I. *Lib.* I. *p.* 18.

eerst afgedaan. 't Volk zou gaarne Oranje of Egmond verkooren hebben gezien tot deeze waardigheid. Doch Filips hadt geenen zin, om de Regeering des gantschen Lands te vertrouwen aan Heeren, die zo diep in 's volks gunst stonden. Ook zou de verheffing van eenen hunner de afgunst des anderen te zeer ontsteken hebben. Keizer Ferdinand zelf stondt naar deeze eer, voor zynen Zoon, den Aartshertog Maximiliaan. De Koning, die, om de afgunst en kuipery te beletten, zig verluiden liet, dat hy zynen eigen Zoon, Prins Karel, veelligt, tot Landvoogd zou aanstellen, scheen, eenen tyd lang, in twyfel te staan, tusschen twee Hertoginnen, van Lotharingen en van Parma. De eerste was 's Konings Nigt, de tweede zyne bastaard Zuster. De Hertog van Alva en de Bisschop van Atrecht begunstigden de laatste. De Prins van Oranje en de Graaf van Egmond verklaarden zig voor de eerste. Men wil zelfs, dat Oranje, wiens Gemaalin, Anna van Buuren, in 't voorgaande jaar (3), overleeden was, na dat zy hem eenen Zoon en eene Dogter gebaard hadt, *Dorothea*, Dogter der Hertoginne van Lotharingen, ten Huwelyk verzogt hebbende, haare verheffing zogt te vorderen, om zyn verzoek te meer ingang te doen vinden, en zyn gezag, in de Nederlanden, te beter te vestigen (*n*). Doch Filips, bewoogen door Alva (*o*), verklaarde zig, eerlang, voor Mar-GA-

Filips III. 1559. [Her]togin van Parma, wordt Landvoogdes.

(*n*) Bentivoglio Verhaalb. II. *Boek*, I. *Hoofdst.* *bl.* 58.
(*o*) Burgond. *Libr.* I. *p.* 16, 17, 18.

(3) Den vierentwintigsten van Lentemaand 1558.

Filips III. 1559.

garet, *Hertoginne van Parma*, die de Landvoogdy in Oogstmaand aanvaardde (*p*), en haaren Gemaal, den Hertog *Octavio Farneze*, die haar herwaards verzeld hadt, eerlang, naar Italie, liet te rug keeren.

De gewoonlyke drie Raaden worden haar toegevoegd.

Gelyk, onder de Regeering van Karel den V, reeds drie Raaden 't Land hadden helpen bestieren; zo bleeven deeze zelfde Raaden ook tegenwoordig in 't bewind: 't welk wy te noodiger agten aan te merken, om dat de meeste Nederlandsche Schryvers 't stuk zo verhaalen, als of deeze Raaden, of ten minste de Raad van Staate, nu voor 't eerst werden opgeregt.

De Raad van Staate.

De Raad van Staate, weleer gemagtigd, over zaaken van vrede en oorlog, en al wat de bescherming en veiligheid der Landen betrof, was, sedert dat Filips de Regeering aanvaard hadt, den klem des gezags kwyt geweest, welken de Koning geheellyk aan zig getrokken hadt. Nu herstelde hy deezen Raad op den ouden voet (*q*); benoemende, tot gewoonlyke Raaden, den Bisschop van Atrecht, den Prins van Oranje, den Graaf van Egmond, Filips van Stavele, Heere van Glaion, Karel, Baron van Barlaimont, President van den Raad der Geldmiddelen en Viglius van Zuichem van Aytta, President van den geheimen Raad. De Vliesridders, de Leden der twee andere Raaden en die van den grooten Raad te Mechelen, die in Regtszaaken met die van den geheimen Raad onderling verstand plagten te hou-

(*p*) Strada *Dec.* I. *Libr.* I. *p.* 50.
(*q*) Burgund. *Libr.* I. *p.* 21.

VI Deel bl:40

MARGARETA VAN OOSTENRYK,
Hertogin van Parma,
Landvoogdes over de Nederlanden.

J. Houbraken sculpsit.

houden, kreegen, gelyk van ouds, ook wederom toegang tot den Raad van Staate, mids, vooraf, daartoe beschreeven zynde, door de Landvoogdesse (*r*). Oranje, die, te vooren, zyne Raadsplaats hadt nedergelegd, om dat hem 't aanzien des Bisschops van Atrecht in den weg was, liet zig nu, niet dan met moeite, beweegen, om dezelve, op nieuws te aanvaarden (*s*). Filips III. 1559.

De geheime Raad, die brieven van vrydom en vergiffenis verleende, en op wetten en burgerlyke orde opzigt hadt, en de Raad der Geldmiddelen, welken 't bewind over de Vorstelyke Domeinen en inkomsten was aanvertrouwd, waren, reeds te vooren, op eenen vasten voet, gebragt (*t*). De byzondere Landschappen werden, vervolgens, van Stadhouders voorzien. Lamoraal, Graaf van Egmond, werdt Stadhouder over Vlaanderen en Artois; Willem van Nassau, Prins van Oranje, over Holland, Zeeland, Utrecht, Westfriesland, Voorne en den Briele (4), waarby, in 't volgende jaar, het Graafschap van Bourgondie gevoegd werdt, hoewel hy, sedert, verklaard heeft, van dit laatste nimmer eenig voordeel te hebben getrokken (*u*). Joan van Ligne, Graaf van

De geheime Raad. De Raad der Gelddmiddeleu. Stadhouders over de byzondere Landschappen gesteld. Willem, Prins van Oranje, wordt Stadhouder van Holland, Zeeland en Utrecht.

(*r*) J. Hopperus Memorial des Troubl. *in* Anal. Belg. *Tom.* II. *P.* II. *p.* 18.

(*s*) Verantw. *by* Bor Auth. Stukk. I. *Deel, bl.* 4.

(*t*) J. Hopperus Memorial des Troubl. *in* Anal. Belg. *Tom.* II. *P.* II. *p.* 18.

(*u*) Apolog. *bl.* 72.

(4) Zyn Lastbrief was, in 't Fransch, opgesteld, en, den negenden van Oogstmaand deezes jaars 1559, gedagtekend. Zie *Repert. der Plak. van Holland*, bl. 94.

Filips III. 1559.

van Aremberg, werdt Stadhouder over Friesland, Overyssel, Groningen en Lingen; Karel van Brimeu, Graaf van Megen, over Gelderland en Zutfen; Pieter Ernst, Graaf van Mansfeld, over Luxemburg; Joan, Graaf van Oostfriesland, over Limburg (v); Joan, Markgraaf van Bergen, over Henegouwen, Valenchyn en Chateau in Cambresis: hy werdt, in 't volgende jaar, ook Baljuw van Henegouwen, na 't afsterven van Jan van Lannoi, Heere van Molembais, die dit Ampt eerst bekleed hadt (*w*). Voorts werdt de Baron van Barlaimont, Stadhouder over Namen; Joan van Mommeranci, Heer van Courieres, over Ryssel, Douai en Orchies, en Floris van Mommeranci, Baron van Montigni en Broeder des Graaven van Hoorne, over Doornik en het Doorniksche. Alle deeze Heeren waren Ridders van 't Gulden-vlies, en hadden, elk in zyne Landstreek, niet slegts 't bewind over 't Krygsvolk en de burgerlyke Regeering; maar ook, nevens de Provinciaale Gerregtshoven, over de oefeninge des Regts; behalven alleenlyk in Vlaanderen, alwaar de Stadhouder geen zeggen in Regtszaaken te hebben plagt. Voorts werdt, over Brabant, alwaar de Landvoogdes zig ophieldt, geen byzondere Stadhouder gesteld, alzo 't bewind over dit Landschap, van ouds, aan de Opperlandvoogden plagt toevertrouwd te worden (*x*).

Som-

(*v*) Strada *Dec.* I. *Libr.* I. *p.* 32.
(*w*) Van der Haer Init. Tumult. *Libr.* I. *Cap.* V. *p.* 91.
(*x*) Hopperus *Livr.* I. *Ch.* I. *p.* 19.

Filips II. 1559.

Sommigen willen, dat de Prins van Oranje zig het Stadhouderschap over Vlaanderen hadt toegelegd; doch dat de Koning hem Holland, Zeeland en Utrecht, toen merkelyk minder van vermogen, liever hadt willen toevertrouwen (*y*). De Prins zelf heeft egter, naderhand, te kennen gegeven, dat hem het Stadhouderschap, zo wel als verscheiden' andere waardigheden, ingevolge der begeerte van Keizer Karel, is opgedraagen geworden (*z*). Zy, die, voor eenige jaaren, gaarne zouden hebben gezien, dat de vreemdelingen, in Holland, ook van het Stadhouderschap, zo wel als van andere Ampten, waren uitgesloten geweest (*a*); namen egter genoegen in de verheffing van Oranje tot deeze waardigheid; alzo hy wel, te Dillenburg, in 't Graafschap Nassau, gebooren was; doch, van jongs op, in de Nederlanden verkeerd hadt; als Heer van Breda, eenige goederen in Holland bezat, en als Voogd over zynen jongen Zoon, *Filips Willem*, ook 't bewind hadt, over verscheiden' goederen in Holland en in Zeeland, deezen, door zyne Moeder, de Graavinne van Buuren, nagelaaten (*b*). 't Geslagt van Nassau hadt ook, te vooren, over Gelderland geregeerd, en zelfs de Keizerlyke Kroon gedraagen; al het welke te wege bragt, dat men zig met 's Prinsen Stadhouderschap vereerd hieldt. Dat de aanhangers der nieu-

(*y*) *By* HOOFT I. *Boek*, *bl.* 21.
(*z*) Apolog. *bl.* 72.
(*a*) V. *Deel*, *bl.* 429.
(*b*) Testam. d'Anne d'Egmont *dans le* Suppl. *au* Corps Diplom. *Tom.* III. *P.* I. *p.* 156.

Filips III. 1559. nieuwe Leere zig ook reeds iet goeds van 's Prinsen Regeering beloofd hebben, om dat zyn Vader, Graaf Willem van Nassau, en zyne Broeders der Luthersche Leere waren toegedaan, is ten hoogste waarschynlyk, onaangezien de Prins zelf openbaare belydenis deedt van den Roomsch-Katholyken Godsdienst (c).

Het Stadhouderschap van Gelderland en Zutfen was, eenen tyd lang, by voorraad, bekleed geweest, door den Graave van Hoorne (d), die 't gaarne hadt willen behouden. Doch de Bisschop van Atrecht wist te wege te brengen, dat het den Graave van Megen werdt opgedraagen (e). Filips oordeelde, naar 't schynt, dat Hoorne zig, met de waardigheid van Admiraal der Nederlandsche zeemagt, waarin hy bevestigd werdt, behoorde te vrede te houden.

Krygsmagt. De gewoonlyke Krygsmagt, die, in de Nederlanden, sedert den tyd van Hertog Karel van Bourgondie, op de been gehouden was, bestondt uit de *Benden van Ordonnantien*, welken Karel de V, in 't jaar 1547, op drieduizend paarden gebragt hadt (f). Doch zy waren thans niet voltallig (g). Filips poogde dezelven, voor zyn vertrek, op het voorig getal te brengen: maar 't gelukte

(c) STRADA *Dec.* I. *Libr.* II. *p.* 90. *Libr.* III. *p.* 137. *Libr.* IV. *p.* 169.

(d) Verantw. van Hoorne *bl.* 7. *by* BOR Auth. Stukk. I. *Deel*, *bl.* 50.

(e) BURGUND. *Libr.* I. *p.* 20. VAN DER HAER Init. Tumult. *Libr.* I. *Cap.* V. *p.* 90.

(f) STRADA *Dec.* I. *Libr.* I. *p.* 34. GUICCIARD. Beschr. der Nederl. *bl.* 41.

(g) BURGUND. *Libr.* I. *p.* 19.

te niet. Hy verdeeldeze egter in veertien Benden, over welken de bovengenoemde Stadhouders, uitgenomen den Graave van Oostfriesland en den Heere van Courrieres; en daarenboven Filips van Croi, Hertog van Aarschot, Antoni van Lalaing, Graaf van Hoogstraaten, Maximiliaan de Hennin, Graaf van Bossu, Joan van Croi, Graaf van Roeux, en Henrik, Heer van Brederode, allen, behalve den laatsten, Ridders van 't Gulden-vlies, 't bevel hadden. Men plagt zig van deeze benden, in onverwagte toevallen, te bedienen (b). Voorts was 'er nog eenig Duitsch voetvolk in dienst, 't welk Filips gaarne betaald en afgedankt zag. Eenige benden Landzaaten gaf hy voor, in dienst te willen houden, mids de Staaten voor derzelver betaalinge zorgden. Een getal van drie- of vierduizend Spanjaarden, meest in 't voorleeden jaar (5), herwaards gevoerd, lag, daarenboven, op de grenzen in bezetting (i). Wat de Koning met dit Krygsvolk voorhadt, zullen wy terstond zien.

XIV. Oogmerken van Filips.

De Regeering dus op eenen geregelden voet gebragt zynde, was Filips bedagt om dezelve te doen dienen tot bevordering van zyne oogmerken, het verkrygen en handhaa-

(b) STRADA *Dec.* I. *Libr.* I. *p.* 35. METEREN I. *Boek*, *f.* 24.
(i) THUANUS *Libr.* XXIII. *Tom.* I. *p.* 703. C. *Edit.* 1620.

(5) Uit eenen oorspronkelyken Brief, den zesden van Oogstmaand des jaars 1558, uit Antwerpen, geschreeven, is my gebleeken, dat 'er, weinige dagen te vooren, tweeduizend Spanjaards, te schepe, uit Biskaaije, in Vlaanderen waren aangekomen.

Filips III. 1559. haaven van een onbepaald gezag over de Landzaaten, en het verdelgen der Kettery, dat 'er den weg toe baanen moest. Hy pleegde over alles raad met den Bisschop van Atrecht, op wiens aanhouden, hy Paus Paulus den IV. sterk drong, tot het hervatten der Kerkvergaderinge van Trente, alwaar de nieuwe Leer veroordeeld, en eene nieuwe soort van Hervorming vastgesteld werdt. De besluiten deezer Kerkvergaderinge zogt hy, hier te Lande, in te voeren, en tegen de Ketters te doen gelden. Doch om hierin te slaagen, was hy, sedert eenigen tyd, te raade geworden, 't getal der Bisschoppen in de Nederlanden te vermeerderen, en dezelven ook deel aan de Regeering en zitting en de Staatsvergaderingen te doen hebben. Franciskus Sonnius, van wien wy in 't voorgaande Boek hebben gewaagd, was, om dit werk te bevorderen, reeds te vooren, naar Rome afgezonden (*k*). En op dat de Raad van Staate niets tegen 's Konings oogmerk zou konnen besluiten, hadt de Landvoogdes volmagt, om 't raadpleegen ter gewoone vergadering na te laaten, en alleen by zig zelve, met agterraad van den Bisschop van Atrecht, Barlaimont en Viglius, besluit te neemen (*l*). Sommigen melden, dat Margareet alleen gehouden was, den Bisschop te hooren (*m*). Anderen, dat zy niet dan met de meerderheid van alle de Leden des Raads mogt besluiten (*n*). Doch ik maak, in

(*k*) BURGUND. *Libr.* I. *p.* 22.
(*l*) STRADA *Dec.* I. *Libr.* I. *p.* 51.
(*m*) BURGUND. *Livr.* I. *p.* 23.
(*n*) METEREN I. *Boek*, *f.* 24.

in dit geval, den meesten staat op 't gene ik uit *Strada* heb aangehaald, die van 't gene de Landvoogdes betrof, uit haare eigen Papieren, beter dan iemant anders, schynt onderrigt geweest te zyn. Ook meldt hy, dat de agterraad met den Bisschop, Barlaimont en Viglius *Consulta* genoemd werdt. Door middel van deezen agterraad nu, kon Filips 't gezag des Raads van Staate tot zyne oogmerken doen dienen.

Filips besluit de Spaansche Knegten in 't Land te doen blyven.

De Bisschop van Atrecht voorzag egter wel, dat het uitrooijen der Ketteren en het handhaaven van een onbepaald gebied, niet zonder magt van Krygsvolk, dat den Koning genegen was, zou konnen geschieden. Hierom oordeelde hy, dat de drie- of vierduizend Spanjaarden, van welken wy boven gewaagd hebben, by voorraad, in 't Land gelaaten moesten worden, op dat men 'er zig, des noods, van zou konnen bedienen (*o*). En de Koning, dien hy 't voorsloeg, vondt 'er terstond smaak in, tevens nogtans besluitende, 't opperbevel over dit Krygsvolk Oranje en Egmond, welken by 't volk bemind waren; doch onder welken *Juliaan Romero* en *Joan de Mendoza*, Spanjaarden, bewind voeren zouden (*p*), aan te bieden; die 't egter grootmoediglyk van de hand weezen (*q*). Filips, desonaangezien, bevroedende, van hoe veel belang het voor hem ware, dat zyne Span-

(*o*) Verantw. van Willem I. *by* Bor Auth. Stukk. I. *Deel*, *bl.* 5.

(*p*) J. B. de Tassis Comment. *Libr.* I. *in* Anal. Belg. *Tom.* II. *P.* II. *p* 133

(*q*) Hooft I. *Boek*, *bl.* 23. Grotii Annal. I. *p.* 23.

Filips III. 1559. Spanjaarden in de Nederlanden bleeven, was niet van zins dezelven te laaten vertrekken.

Misnoegen hier over. Doch eenige Heeren, ziende, dat men 't, met het aanhouden van 't vreemd Krygsvolk, toegelegd hadt, op het styven der zulken, die de Plakaaten tegen de Ketters, ten strengste, wilden uitgevoerd hebben, poogden verscheiden' aanzienlyke Leden der byzondere Staaten te beweegen, om, by een ernstig verzoekschrift, op het vertrek der vreemde Knegten, aan te houden. De Prins van Oranje heeft, naderhand, verklaard, dat hy, omtrent deezen tyd, tot dien einde, voorbedagtelyk, uit Frankryk, was overgekomen (*r*). Ook was elk ingenomen tegen de vreemde Knegten, die, veelligt willens onbetaald gelaaten, op dat menze zo ligt niet zou konnen afdanken, terwyl men Landzaaten voldaan en afgedankt hadt, 't platte land niet alleen, maar zelfs sommige Steden, gelyk Diedenhoven en Marienburg, beroofd en ontvolkt hadden (*s*). Nog was 'er een andere kommer ontstaan by veelen. Men was bedugt, dat de Raad van Staate, in welken, de Bisschop van Atrecht reeds ongaarne gezien werdt, nog met meer vreemdelingen mogt vervuld worden: alzo de Koning, dit wist men, den Graave van Feria eene Raadsplaats hadt toegezeid (*t*). Veel morrens rees hieruit onder 't gemeen, en in de byzondere Staatsvergaderingen, daar men

(*r*) Apolog. *bl.* 77.
(*s*) Remonst. au Roy *in de* Resol. van Holland 7 *Aug.* 1559. *bl.* 96.
(*t*) Burgund. *Libr.* I. *p.* 28.

men zig van eene Regeering, uit vreemdelingen bestaande, en die vreemd Krygsvolk op de hand hadt, niet dan onheil voor de Landen voorspellen kon. Filips was niet onkundig van 's volks ongenoegen: ook wil men, dat hy Oranje, als den voornaamsten aanstooker van 't zelve, in 't oog hadt (*u*); doch 't was thans geen tyd, om zig, hierover, in 't openbaar, gevoelig te toonen.

Filips III. 1559.

XV. De Koning neemt afscheid van de algemeene Staaten, te Gend.

De zomer verliep vast, en de tyd van 's Konings vertrek naderde. Hy deedt, derhalve, de algemeene Staaten, tegen den zevenden van Oogstmaand, te Gend, beschryven, om afscheid van hun te neemen, en de Landvoogdy, plegtiglyk, aan Vrouwe Margareet op te draagen. Filips liet hier zeggen „ dat hy, genoodzaakt door den „ toestand der zaaken in Spanje, de Neder„ landen, daar hy, anders, uit loutere lief„ de tot de Landzaaten, zyne dagen zou „ wenschen te eindigen, eerlang, zou moe„ ten verlaaten; dat hy, de vrede met Frank„ ryk, niet zonder zwaare kosten, gedeel„ telyk door de Staaten opgebragt, gedeel„ telyk getrokken uit zyne andere Koningk„ ryken en Staaten, gelukkiglyk getroffen „ hebbende, deeze Landen, met meer ge„ rustheid, verlaaten kon. Dat hyze nog„ tans, voor zyn vertrek, gaarne, van het „ noodeloos Krygsvolk, met naame van het „ Duitsch of Overlandsch, zou hebben wil„ len ontlasten; doch dat hy, tot hiertoe, „ de volkomen' afbetaaling van dit Krygs„ volk

(*u*) Van der Haar Init. Tumult. *Libr.* I. *Cap.* VII. *p.* 107.

Filips III. „ volk niet hadt konnen te wege brengen,
1559. „ onaangezien hy, ten deezen einde, nog „ onlangs, elfhonderdduizend guldens, in „ Wisselbrieven op Spanje, hadt opgebragt. „ Dat hy hierom een Regement Overlandsche „ Knegten, aan welk men veel gelds schul„ dig was, hadt moeten overlaaten, 't welk „ hy begeerde, dat door de Staaten onderhou„ den werdt, beloovende hy egter, daartoe, „ ware 't hem mogelyk, ook eenige pennin„ gen uit Spanje te zullen overmaaken: en „ zelfs wederom herwaards te zullen komen, „ zo dra de nood zyne tegenwoordigheid „ vorderde." Voorts, werdt 'er bygevoegd, „ dat de Koning, om gewigtige redenen, „ de Opperlandvoogdy zynen Zoon, Prinse „ Karel, voor eerst, niet hebbende konnen „ afstaan; zyne Zuster, de Hertogin van „ Parma, met deeze zorg, belast hadt; die, „ in de Nederlanden gebooren en opgevoed „ zynde, de Nederlandsche taale sprak, en „ den Landen byzondere gunst toedroeg, „ waarom zy, behalve den eerbied en ge„ hoorzaamheid, ook de liefde der Land„ zaaten verdiende. Nog beval hy, dat men, „ aan zyne Zuster, gelyke agting en ge„ hoorzaamheid als aan hem zou hebben te „ bewyzen." De aanspraak werdt beslooten, met eene ernstige vermaaning aan alle Leden der Regeeringe, van de Landvoogdesse af, tot de laage Overheid toe, om de Plakaaten, tegen de Ketters gemaakt en vernieuwd, ter uitvoeringe te brengen; alzo verandering in den Godsdienst, veeltyds,

ver-

verandering in de Regeering voortbragt: waarby eene diergelyke vermaaning, tot handhaavinge des Regts, omtrent kleinen en grooten zonder onderscheid, gevoegd werdt (v).

Filips III. 1559.

XVI. Vertoog der Staaten tegen 't vreemd Krygsvolk en vreemdelingen in de Regeering.

Ligtelyk bespeurde men, uit deeze Aanspraak, die, van wege de algemeene Staaten, naar vereisch van zaaken, beantwoord werdt, dat Filips niet van zins was, de Plakaaten tegen de Ketters te laaten slaapen. Ook was hy, onlangs, in persoon, te Mechelen geweest, om den grooten Raad aldaar de zorg voor den ouden Godsdienst aan te beveelen (w). Doch terstond hierna, werdt hem, uit den naam der algemeene Staaten, een Vertoog, in 't Walsch, overgeleverd, 't welk hem overtuigen moest, dat men hem de middelen zogt af te snyden, waardoor hy de uitvoering der Plakaaten gemakkelyk dagt te maaken, vreemd Krygsvolk, naamlyk, en vreemdelingen in de Regeering. 't Behelsde dit tweeledig verzoek: „ 1. dat 's „ Lands grenzen niet door vreemde Knegten, gelyk tegenwoordig, maar door Landzaaten bewaard, en dat de vreemden afgedankt, of elders gebruikt mogten worden. 2. dat het Land geregeerd worden „ mogt by den raad van Nederlanderen, niet „ van uitheemschen." 't Een en 't ander verzoek was met verscheiden redenen bekleed. Onder anderen, klaagden de Staaten over den overlast van 't vreemd Krygsvolk, welk men

(v) Resol. Holl. 7 Aug. 1559. bl. 90. Zie ook Bor I. Boek, bl. 14 [19]. en Groot-Plakaatb. III Deel, bl. 28.

(w) Burgund. Libr. I. p. 21. Hopperus Livr. I. Ch. II. p. 20.

Filips III. 1559. men in dienst gehouden hadt, terwyl men Landzaaten hadt afgedankt (*x*). Bitter smaakte den Koning dit Vertoog, en sommigen verhaalen, dat hy, terstond, toornig, uit de vergadering ging, bruskelyk vraagende, *óf zy hem, die ook een Spanjaard was, mede het Land wilden doen ruimen?* Zy voegen 'er by, dat de Hertog van Savoye, die toen nog niet vertrokken was, de Staaten, wegens dit Vertoog, als 's Konings Hoogheid te na komende, ernstelyk bestraft hadt (*y*). Doch deeze dingen hebben weinig schyn van waarheid, alzo de Koning nog niet geraaden vondt, zyne oogmerken dus openlyk te ontdekken. Men mag dit afneemen, uit zyn antwoord op 't vertoog der Staaten, welk hun, twee dagen laater, ter hand gesteld werdt, en van deezen inhoud was: „ Dat „ de Koning niet van zins was, vreemdelingen ter Regeeringe in te dringen, 't „ welk uit de aanstelling der Landvoogdesse blyken kon, terwyl ook het aanstellen „ der andere Leden van den Raad van Staate deedt zien, hoe vaderlyk hy voor de „ Landen zorgde. Dat het Spaansch voetvolk noodig in 't Land was, om het te „ beschermen, tegen onvoorziene beweegingen der nabuuren; dat men altyd eenigen overlast van Krygsvolk hadt, 't zy het „ inlandsch of vreemd ware, wanneer het „ niet betaald werdt; doch dat hy voor de „ betaaling der Spaansche Knegten, die maar „ drie-

's Konings Antwoord.

(*x*) Remonst. au Roy, *in de* Resol. van Holl. 7 *Aug.* 1559. *bl.* 96.

(*y*) Burgund. *Libr.* I. *p.* 29.

„ drieduizend sterk waren, van drie tot drie maanden, uit Spanje, zorg draagen zou; dat men deeze Knegten kon gebruiken, om zynen Zoon, Prins Karel, af te haalen, wanneer hy, in Spanje gekomen, gelegenheid vinden mogt, om hem spoedig herwaards te zenden; dat hyze gaarne op de Vloot, die hem nu overvoeren moest, zou hebben medegenomen, hadt hy van de begeerte der Staaten eerder kennis gehad; dat hy nu zyne genegenheid te hunwaards toonen wilde, met hun te ontlasten van de soldy deezer Knegten, die nogtans dienden ter hunner bescherminge; dat hy niet voorhadt al het inlandsch voetvolk af te danken, maar twaalfhonderd man in dienst te houden, ten laste van de Landen; dat hy, eindelyk, nimmer van zins was geweest, de Spanjaarden langer dan zes of zeven maanden in 't Land te laaten; doch dat hyze nu, om den Staaten genoegen te geeven, binnen drie, of uiterlyk binnen vier maanden, zou doen vertrekken, mids de Staaten zorg droegen voor de betaaling van 't Krygsvolk, welk, in derzelver plaats, tot bewaaringe der grenzen, zou moeten worden aangenomen (z).” Met welk antwoord, de Staaten zig genoegen lieten.

FILIPS III. 1559.

Aanmerkingen op het zelve.

Wy hebben 't een weinig omstandiger willen te boek stellen, om dat het, by niemant onzer Schryveren, te vinden is, alzo niemant

(z) Reponce du Roy. in de Resol. van Holl. 7 Aug. 1559. bl. 98.

PHILIPS III. 1559. mant hunner, maar 't schynt, het oorsprongkelyke gezien hadt. Men merkt 'er klaarlyk uit, dat de Koning, door 't vertoog der Staaten, in verlegenheid gebragt was, en het niet voor de vuist beantwoorden durfde, om zyne oogmerken niet te zeer te ontdekken. Anders moest hy, op het verzoek der Staaten, om geene vreemdelingen in de Regeeringe te stellen, niet gezeid hebben, dat de Landvoogdés eene ingeboorne was; want de Stadhouders mogten wel vreemdelingen zyn: maar hy moest hebben getoond, dat hy geene mindere ampten aan vreemdelingen gegeven hadt, of dagt te geeven; doch hier zou hem de Bisschop van Atrecht in den weg gestaan hebben, die te Besançon in Bourgondie gebooren was (*a*): en Gomes Figueroa, Graaf van Feria, dien hy eene plaats in den Raad van Staate hadt toegedagt, schoon hy 'er, sedert, vermoedelyk bewoogen door 't vertoog der Staaten, van afgezien heeft (*b*). Nu antwoordt hy, blootelyk, dat, uit de aanstelling der verdere Leden der Regeeringe, zyne vaderlyke zorg voor de Landen bleek; 't welk niet te pas kwam. 't Gene hy, op het verzoek om het vertrek der Spanjaarden, antwoordt, heeft ook weinig om 't lyf; de belofte, om 'er, binnen drie of vier maanden, aan te voldoen, waartoe hy eindelyk komen moest, alleenlyk uitgenomen. Uit zyne aanbieding, om dit Krygsvolk te onderhouden, bespeurt men, hoe gaar-

(*a*) STRADA *Dec.* I. *Libr.* II. *p.* 77.
(*b*) BURGUND. *Libr.* I. *p.* 23.

gaarne hy het in 't Land zou hebben willen laaten. En de uitvlugt, dat hy het met zig op de Vloot zou genomen hebben, zo hy der Staaten begeerte eerder geweeten hadt, is blaauw genoeg, nademaal het niemant onbekend kon zyn, dat de Nederlanders altoos ongaarne vreemd Krygsvolk in 't Land zagen. Men merke egter, in 't voorbygaan, aan, dat, uit dit gedeelte van 's Konings antwoord, blykt, dat men het vertrek der Spanjaarden, in 't jaar 1556, nog niet verzogt hadt, gelyk sommigen schryven (c). Dit vertrek te verschuiven, tot dat Prins Karel, als Landvoogd, herwaards zou moeten komen, hadt ook geenen schyn: alzo de doorzigtigsten wel wisten, dat de Koning zynen Zoon de Landvoogdy nimmer zou opdraagen. Eindelyk, antwoordt de Koning ook kwalyk, op de aanmerking der Staaten, dat men de vreemdelingen eer dan de Landzaaten hadt behooren af te danken; want de vraag was hier niet, of men ook eenige Landzaaten in dienst houden zou; maar of 't geraaden ware, vreemdelingen in 't Land te houden, op eenen tyd, als men Landzaaten afdankte, en dus dikwils drong, om in dienst van vreemde Mogendheden over te gaan. Of de Bisschop van Atrecht dit antwoord voor den Koning hebbe opgesteld, is ons onbekend; maar niet, dat 'er weinige blyken van den geest en de schranderheid, die men hem toeschryft, in te bespeuren zyn.

Filips III. 1559.

Fi-

(c) Zie hier voor, bl. 25.

Filips III. 1559. XVII. Filips vertrekt naar Spanje.

Filips, affcheid genomen hebbende van 's Lands Staaten, begaf zig van Gend naar Middelburg in Zeeland, om de reis naar Spanje aan te neemen. En hier ontving hy, kort voor zyn vertrek, door Sonnius, de blyde tyding, dat de Paus, in de opregting der nieuwe Bisdommen, bewilligd hadt (*d*). Toen ging hy te Vlissingen aan boord, verzeld van eenen pragtigen Hofstoet, en begeleid, door omtrent negentig Schepen (*e*). De Graaf van Hoorne geboodt over de Vloote, als Admiraal. *Karel de Tisnacq*, aangesteld tot 's Konings Raad in Spanje, wegens de zaaken der Nederlanden, en twee Geheimschryvers, *Joost de Corteville* en *Paulus Phintsing*, deeden de reis derwaards, te gelyk met den Koning (*f*). Binnen veertien dagen (3), landde hy te Laredo in Biskaaije, na 't doorstaan van eenen zwaaren storm voor de haven, die de meeste schepen en 's Konings kostelykften Huisraad hadt doen vergaan. Men wil, dat Filips, aan land gekomen, betuigd zou hebben, dat hy geloofde, door de voorzienigheid, gespaard te zyn, om zyne magt, voortaan, te besteeden, tot het uitrooijen der Ketterye. Ook deedt hy, terstond na zyne aankomst, een groot getal van menschen, te Seville en te Valladolid,
1560. om 't geloof, ten vuure doemen. In Louwmaand des volgenden jaars, voltrok hy zyn Huwelyk met de Dogter van Henrik den II,

(*d*) Hopperus *Livr.* I. *Ch.* II. *p.* 21.
(*e*) Meteren I. *Boek*, *f.* 24 *verf.*
(*f*) Hopperus *Livr.* I. *Ch.* I. *p.* 19.

(3) Den agtsten van Herfstmaand.

II, Koning van Frankryk, die onlangs, in Spanje, gekomen was (g).

XVIII. Poogingen om de Benden van Ordonnantien voltallig te maaken.

Eer Filips uit de Nederlanden vertrok, hadden de algemeene Staaten bewilligd, in het onderhoud van tweeduizend paarden, tot bescherminge des Lands, willende zy hierin de Benden van Ordonnantien doen bestaan. Kort na zyn vertrek, werden zy, door de byzondere Stadhouders, gelyk die van Holland, door den Prinse van Oranje, aangemaand, om drieduizend, in de plaats van tweeduizend paarden, te onderhouden, die men, volgens 's Konings begeerte, in veertien benden verdeelen moest (h). Doch de Staaten van Holland weigerden, by herhaaling, hierop, eenig besluit te neemen, ten ware zy, nevens de algemeene Staaten, ten deezen einde, beschreeven werden (i): waartoe de Landvoogdes, bedugt voor nieuwe vertoogen, van wege de algemeene Staaten, geene genegenheid hadt (k). Ook verklaarde zy, sedert, dat het byeenroepen der algemeene Staaten met 's Konings begeerte streedt.

en om den Staaten nieuwen last van ander Krygsvolk op te dringen.

Te gelyk met de tweeduizend paarden, die in geduurigen dienst zouden zyn, hadden de Staaten ook bewilligd, om zesduizend paarden, op waardgeld, te bekostigen. Men zogt hen, derhalve, te beweegen, om duizend paarden in vasten dienst te neemen, in de plaats van deezen zesduizend op waardgeld,

(g) Meteren I. *Boek*, *f.* 25.
(h) Resol. Holl. 7 *Septemb.* 1559. *bl.* 108.
(i) Resol. Holl. 9, 26 *April*, 1560. *bl.* 33, 40.
(k) Resol. Holl. 29 *May* 1560. *bl.* 44.

Filips III. 1560. geld, en daarenboven, drieduizendtweehonderd voetknegten te onderhouden, die, in de plaats van de Spanjaards, op de grenzen, zouden worden gelegd (*l*). Die van Holland egter beweerden, dat het Land, uit de gewoonlyke Beden, moest worden beschermd, waartoe zy, voor dit jaar, honderdduizend guldens geschikt hadden, mids daarvan de gebruikelyke kwytscheldingen genietende (*m*). Doch de Landvoogdes nam hierin geen genoegen. En de Staaten, van hunnen kant, geenen zin tot eenige bewilliging hebbende, die 't Hof vorderde, voor dat de Spanjaards 't Land geruimd zouden hebben (*n*), gaven gedurig uitstellend antwoord, zig beroepende op de algemeene Staaten. 't Is ten hoogsten waarschynlyk, dat de Prins van Oranje in Holland, en de meeste Stadhouders, in de andere Landschappen, de voorstellen van 't Hof, met welken men, vermoedelyk, alleen het vinden van onderhoud voor de Spaansche Knegten zelven op 't oog hadt, niet dan flaauwelyk, zullen hebben aangedrongen. In Holland, stondt men egter, nog voor 't einde deezes jaars, der Landvoogdesse honderdduizend guldens jaarlyks, voor den tyd van drie jaaren, toe, die op de Schildtalen werden omgeslaagen (*o*).

XIX. 't Vertrek der Zo dra waren de vier maanden, binnen welken, het vertrek der Spanjaarden bestemd

(*l*) Resol. Holl. 9 *April* 1560. *bl.* 33.
(*m*) Resol. Holl. 11 *Septemb.* 1560. *bl.* 85.
(*n*) STRADA *Dec.* I. *Libr.* III. *p.* 100. THUANUS *Libr.* XXVI. *p.* 790. A.
(*o*) Resol. Holl. 10 *Maart* 1561. *bl.* 14.

ſtemd was, niet verloopen, of men begon 'er, op nieuws, ernſtelyk op aan te houden. Doch de Landvoogdes verſchoof het, van tyd tot tyd, onder allerlei voorwendſels (*p*), Midlerwyl, werdt het Gemeen opgeruid, door onwaarſchynlyke uitſtrooiſels. Men verſpreidde, dat de Koning, verre van de Spanjaards te willen doen vertrekken, beſlooten hadt, nog agtduizend man van dien landaart en twintigduizend Waalen herwaards te zenden, om, met behulp deezer manſchap, de Inquiſitie hier in te voeren (*q*). Het gemor nam hierop toe, van dag tot dag. Men riep, dat de Koning zyn woord niet hieldt. De Staaten, ongetwyfeld aangezet door Oranje en andere Grooten, drongen de Landvoogdes, zonder ophouden; tot dat zy, geene uitvlugten meer konnende bedenken, eindelyk, den Bevelhebber over 't Spaanſch Krygsvolk laſt gaf, om zig, met de Knegten, naar den Briel (*r*) en naar Walcheren, te begeeven, terwyl de ſchepen klaar gemaakt werden, met welken zy moeſten worden overgevoerd. Doch met het uitruſten deezer ſchepen werdt wederom lang gedraald. Terwyl 't volk, en de Zeeuwen, inzonderheid, zo ongeduldig werden, dat zy geene hand ſlaan wilden aan de dyken, die dagelyks dreigden door te breeken; zeggende, dat zy liever het Land overſtroomd, dan langer, door de Spanjaards, kaal geſchooren wilden zien. De Landvoogdes,

Spaanſche Knegten wordt uitgeſteld.

(*p*) STRADA *Dec.* I. *Libr.* I. *p.* 97.
(*q*) Leeven van Willem I. I. *Deel*, *bl.* 195.
(*r*) Reſol. Holl. 13 *Decemb.* 1560. *bl.* 97.

Filips III. 1560.

des, die laſt hadt, om hen hier te houden, overleide met den Biſſchop van Atrecht, Barlaimont en Viglius, of menze niet wederom, uit Holland en Zeeland, zou konnen ontbieden, en in de Grensſteden in bezetting leggen. Doch Barlaimont en Viglius hielden dit ondoenlyk, alzo de Grensſteden, niet minder dan de anderen, tegen de Spanjaards, waren ingenomen; waarom zy oordeelden, dat men hen, zonder uitſtel, moeſt doen vertrekken. De Biſſchop gaf hier ook, ſchoon ongaarne, zyne ſtem toe. Ondertuſſchen hadt de Herfſt eenen aanvang genomen. De Landvoogdes ſchreef, in Wynmaand, naar Spanje, om verlof, tot het afſcheepen der Spanjaarden, die zy onmogelyk langer in 't Land wiſt te houden. De Koning beantwoordde deezen Brief eerſt in Wintermaand, en zou veelligt nog langer gedraald hebben, zo hy, omtrent deezen tyd, geene tyding gekreegen hadt, dat de Vloot, door hem, naar Tripoli gezonden, om den zeeſchuimer, *Dragut*, den oorlog aan te doen, veel volks verlooren hadt. Om dit verlies te boeten, ontboodt hy, eindelyk, de Spanjaards uit de Nederlanden (s).

Doch volgt eindelyk.

Zy gingen, in den aanvang des jaars 1561, en dus volle twaalf maanden laater dan de Koning beloofd hadt, van Vliſſingen, onder zeil; na dat zy, geduurende den Winter, in 't Land van Voorne, alwaar vier vendelen, onder Juliaan Romero, gelegen hadden, en

(s) STRADA *Dec.* I. *Libr.* III. *p.* 97-101. METEREN I. *Boek*, *f.* 24, 26 *verſ.*

en in Walcheren, door de Staaten van Holland en Zeeland, van vuur en bier verzorgd geweest waren (*t*).

XX. Ongenoegen met Engeland.

De veranderingen in Engeland, alwaar Koningin Elizabet den Hervormden Godsdienst invoerde, hadden de vriendschap, tusschen Koning Filips en haar, tot zo verre doen verkoelen, dat hy haar de Ridderorde van den Koussenband wederom te rug zondt, en Paus *Pius den IV*, die Paulus den V, in 't laatst van 't jaar 1559, was opgevolgd, zogt te beweegen, om haar in den ban te doen. Ook weigerde hy de oude Verbonden, die opzigt op de Nederlanden hadden, te vernieuwen (*u*). De Hollanders gevoelden haast de uitwerksels van dit misverstand, tusschen Filips en Elizabet. Hunne Koopvaardyschepen werden, door de Engelschen, bekommerd, hunne Haringbuizen en Vischschuiten, dagelyks, overvallen en beroofd. Ook deedt de Koningin dubbelen tol, te weeten, twaalf ponden sterlings, heffen van ieder *scherpelier* vellen en wolle, dat, uit Engeland, naar de Nederlanden, gevoerd werdt (*v*), waarby de Hollanders, onder anderen, zeer werden benadeeld.

Jakob van den Einde wordt Advokaat van Holland.

De Staaten van Holland, op den vyfden van Slagtmaand, hunnen Advokaat, Adriaan van der Goes, verlooren hebbende, traden terstond tot het opstellen van eene *Instructie* of Berigtschrift voor zynen Opvolger. Tot be-

(*t*) Resol. Holl. 10, 13 *Decemb.* 1560. *bl.* 96, 97.
(*u*) RAPIN *Tom.* VI. *p.* 185, 186. METEREN I. *Boek*, *f.* 31.
(*v*) Resol. Holl. 30 *Decemb.* 1559. *bl.* 127. 5 *July*, 4, 10 *Sept.* 1560. *bl.* 62, 84, 87.

FILIPS III. 1560.

bekleedinge van dit Ampt, dat langs hoe gewigtiger werdt, kwamen in aanmerking *Arnoud Coebel*, 's Lands Ontvanger, *Adriaan Sandelyn*, Pensionaris van Amsterdam, en *Jakob van den Einde*, Pensionaris van Delft. Doch de laatste, die, sedert eenigen tyd, in verscheiden' gewigtige zaaken, gebruikt was, werdt, met het zelve, vereerd. Des Advokaats wedde, die, tot hiertoe, maar vierhonderd ponden geweest was, werdt op agthonderd ponden verhoogd (*w*). Omtrent deezen tyd, werden de wedden der meeste Amptenaaren, hier te lande, merkelyk vermeerderd: 't welk men, voornaamlyk, aan den toevoer van goud en zilver uit Amerika, waardoor 't geld, hier, van tyd tot tyd, minder waardig werdt, en aan het verzwaaren der gemeene lasten moet toeschryven (*x*).

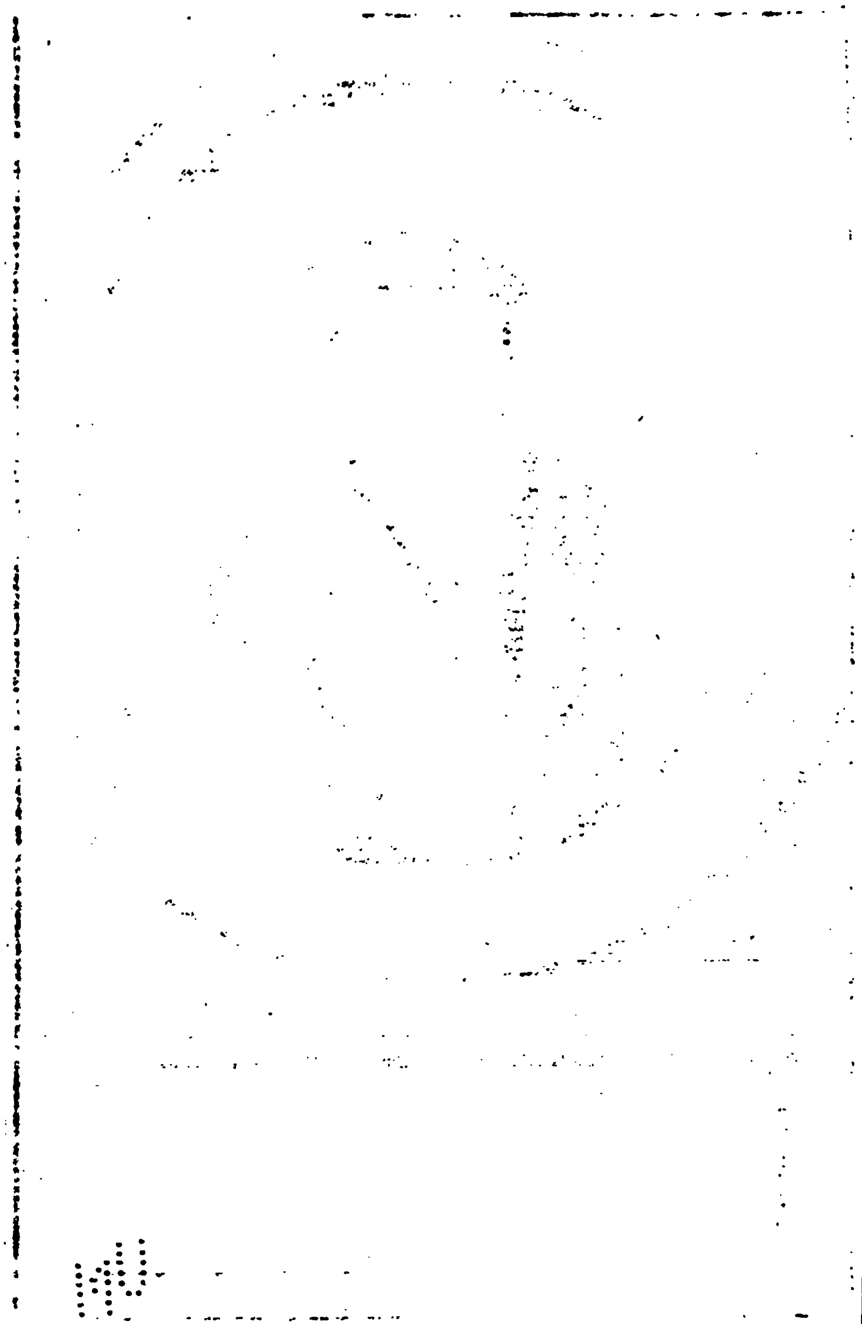
XXI. Opregting van nieuwe Bisdommen, in de Nederlanden.

Behalve het vertoeven van 't Spaansch Krygsvolk hier te lande, tegen 's Konings uitdruklyke belofte, hadt ook het opregten der nieuwe Bisdommen veel gemors verwekt, onder kleinen en grooten. Filips, die 'er, gelyk wy gemeld hebben, voor zyn vertrek van hier, tyding van gekreegen hadt, zogt het, nog eenigen tyd, bedekt te houden (*y*); doch het lekte spoediger uit, dan hy verwagt hadt. Vier Bisdommen waren 'er, tot hiertoe, maar in de Nederlanden geweest, van Kameryk, van Utrecht, van Atrecht en van Doornik; die allen afhingen van Aartsbisdommen, buiten 't gebied des Ko-

(*w*) Resol. Holl. 11 *Novemb.* 15 *Decemb.* 1560. *bl.* 92, 99.
(*x*) *Zie* IV: *Deel*, *bl.* 464.
(*y*) METEREN I. *Boek*, *f.* 29 *vers.*

MR. ADRIAAN VAN DER GOES.
Advokaat van Holland,
in 't jaar 1543, oud 38 jaaren.

Konings, in Frankryk en in Duitschland, gelegen. 't Bisdom van Utrecht stondt onder 't Aartsbisdom van Keulen, en de drie anderen onder 't Aartsbisdom van Reims. Filips hadt den Paus vertoond, dat de Nederlanden, vooral in deezen tyd, daar de nieuwe gezindheden alomme 't hoofd begonden op te steeken, en 't getal der Ingezetenen meer en meer aanwies, aan vier Bisschoppen te weinig hadden. Ook vondt hy wanvoeglyk, dat deeze Bisschoppen van Hoofdkerken buiten zyn gebied afhingen. Paulus de IV. hadt, derhalve, by eene Bulle van den twaalfden van Bloeimaand des jaars 1559, veertien nieuwe, by de vier oude Bisdommen, gevoegd, te weeten die van Mechelen, Antwerpen, Haarlem, Deventer, Leeuwaarden, Groningen, Middelburg, 's Hertogenbosch, Roermonde, Namen, S. Omer, Yperen, Gend en Brugge: en van deeze agttien Bisdommen werden Kameryk, Mechelen en Utrecht tot Aartsbisdommen verheeven. Voorts bepaalde de Paus de uitgestrektheid van ieder Stigt, en wees ieder Bisschop, by voorraad, zeker jaargeld toe, tot dat hunne vaste inkomsten, door den Koning, geregeld zouden zyn. En men merkte op, dat het jaargeld van den Aartsbisschop van Mechelen op drieduizend Dukaaten gesteld was, daar den anderen Kerkvoogden maar vyftienhonderd Dukaaten waren toegelegd: waarvan men de reden niet bevroeden kon, voor dat men gezien hadt, dat dit Aartsbisdom aan den Bisschop van Atrecht was opgedraagen.

Filips III. 1560.

On-

FILIPS III. 1560.

Onder het Aartsbisdom van KAMERYK, stonden de Bisdommen van *Atrecht*, *Doornik*, *S. Omer* en *Namen*: onder het Aartsbisdom van MECHELEN, de Bisdommen van *Antwerpen*, *Gend*, *Brugge*, *Yperen*, *'s Hertogenbosch* en *Roermoede*: onder het Aartsbisdom van UTRECHT, de Bisdommen van *Haarlem*, *Deventer*, *Leeuwaarden*, *Groningen* en *Middelburg*. Filips en zyne Opvolgers zouden regt van benoeming hebben tot de Aartsbisdommen van Mechelen en Utrecht, en tot alle de Bisdommen. Aan den Paus zou de aanstelling en bevestiging staan. Omtrent het Aartsbisdom van Kameryk, welk, als tot het Duitsche Ryk behoorende, scheen aangemerkt te worden, werdt niets bepaald (z). Doch Pius de IV, den Bisschop van Atrecht, sedert, tot Kardinaal verheeven hebbende, vondt geraaden, het Aartsbisdom van Mechelen, waarmede hy, op 's Konings benoeming, voorzien was, tot eersten zetel van gantsch Nederland te verklaaren, by eene Bulle van den elfden van Lentemaand des jaars 1560 (a). Midlerwyl, waren ook de andere zetels, op Konings begeeren, vervuld. Tot Bisschop van Antwerpen, werdt de Kanselier Filips Nigri aangesteld; in wiens plaats, eerlang, Franciskus Sonnius gekomen is. 't Bisdom van Gend was, zo sommigen schryven, eerst den President Viglius toegeschikt doch werdt, sedert, aan *Kornelis Jansenius* opgedraa-

(z) MIRÆI Donat. Belg. *Libr.* I. *Cap.* CLVI. *p.* 472. *Tom.* I. Oper. Dipl. BOR I. *Boek*, *bl.* 17 [24].

(a) MIRÆUS *ubi supra Libr.* II. *Cap.* CXXXIX. *p.* 610.

draagen. Over 't Bisdom van Brugge, stondt eerst *Petrus Curtius*, en na hem *Remigius Drutius*. Over 't Bisdom van Yperen, *Martinus Ritbove:* over dat van 's Hertogenbosch, eerst Franciskus Sonnius, en toen *Laurens Mets*. Over dat van Roermonde, *Willem Damaas Lindanus*, die naderhand ook Onder-Inquisiteur werdt over Gelderland, Holland, Zeeland, Utrecht, Friesland, Groningen enz. (*b*). Naar het Bisdom van Kameryk, hadt, in den jaare 1556, en dus eer 't nog tot een Aartsbisdom verheeven was, Robert, Zoon van Reinoud van Brederode, gestaan; doch de Bisschop van Atrecht, die nu den naam van *Kardinaal van Granvelle* aangenomen hadt, wist te wege te brengen, dat het *Maximiliaan van Bergen* werdt opgedraagen. *François Richardot* bekwam het Bisdom van Atrecht, dat, door de verhooging des Kardinaals, opengevallen was. Dat van Doornik viel *Karel van Croi* ten deel, dat van S. Omer *Gerard van Hamericourt*, dat van Namen *Antoni Havet*. Den Bisschop van Utrecht, Georgius van Egmond, onlangs overleeden zynde, werdt FREDRIK SCHENK VAN TAUTENBURG tot Aartsbisschop verheeven (*c*). Onder hem, werden *Nikolaas a nova terra* of *van Nieuwland*, Abt der Abtdye van Egmond, Bisschop van Haarlem; *Gillis van den Berge*, Bisschop van Deventer; *Remigius Drutius*, en, na deszelfs verplaatsing naar Brugge, *Cunerus Petri* Bisschop

Filips III. 1560.

(*b*) Repert. der Plak. *bl.* 112, 113.
(*c*) Catal. Præpos. S. Petri Ultraj. *in* Anal. Belg. *Tom.* III. *P.* I. *p.* 233.

FILIPS III. 1560. ſchop van Leeuwaarden; *Joannes Knyf* Minderbroeder, Biſſchop van Groningen, en *Nikolaas a Caſtro*, Biſſchop van Middelburg (*d*). De meeſte Bullen, waarby Pius de IV. de uitgeſtrektheid deezer Bisdommen nader bepaalde, zyn nog voorhanden (*e*). Filips hadt, omtrent deezen tyd, ook eene Hoogeſchool te Douai opgeregt, op dat zyne Nederlandſche Onderzaaten, die Walſch ſpraken, zig niet te Geneve, alwaar de Hervorming ingevoerd was, zouden behoeven te laaten onderwyzen. Pius de IV. hadt hem, ook hiertoe, verlof gegeven (*f*). Doch die van Leuven, voor 't verval hunner Hoogeſchoole dugtende, waren zeer te onvrede, over deeze nieuwigheid (*g*).

Misnoegen over dezelve. Veel algemeener nogtans was het ongenoegen over de opregting der nieuwe Bisdommen. De oude Biſſchoppen en de Kloosterlingen waren de gereedſten, die 'er over morden. De eerſten zagen zig verſteken van een groot gedeelte van hun geeſtelyk Regtsgebied, welk den nieuwen Kerkvoogden werdt toegevoegd. Ook ſtăk den voornaamſten Abten in den krop, dat het getal der Leden van de Staatsvergaderingen vermeerderd werdt. Zy, en de Monniken klaagden, dat men hun hunne oude inkomſten benam, om met dezelven de nieuwe Biſſchop-

(*d*) VAN DER HAER de Init. Tumult. Belg. *Libr.* I. *Cap.* XI. *p.* 149. BOR I. *Boek*, *bl.* 19 [26]. BURGUND. *Libr.* I. *p.* 33.

(*e*) *Apud* MIRÆUM Oper. Diplom. *Tom.* I. *p.* 476, 618, 482. *Tom.* II. *p.* 790, 797, 903, 913, 1066. 1077, 1085, 1098, 1102, 1104, 1298.

(*f*) Bullau *Vide apud* MIRÆUM *Tom.* I. *p.* 238.

(*g*) BURGUND. *Libr.* I. *p.* 43.

ſchoppen te verryken (*i*). Men hadt, naamlyk, den Aartsbiſſchop van Mechelen, de ryke Abtdy van Affligem toegevoegd; de Abtdy van Egmond met het Bisdom van Haarlem; de Lieve-vrouwe Abtdy te Middelburg met het Bisdom aldaar vereenigd, en andere voornaame Abtdyen ook aan andere Bisdommen gehegt (*k*); waardoor verſcheiden' Kloosters merkelyk werden benadeeld. 't Gemeen begon ook te vreezen, dat zo groot een getal van Biſſchoppen de Inquiſitie ligter zou konnen doordryven, en de hand houden aan de uitvoering der ſtrenge Plakaaten. De Staaten van Holland ſtieten zig, insgelyks, aan deeze nieuwigheid (*l*). De Grooten gaven van alles de ſchuld aan den Kardinaal van Granvelle, die, zeide men, door het invoeren der nieuwe Bisſchoppen, allermeeſt zyne eigen' grootheid gezogt hadt, en de Staaten, tegen regt, over 't opregten der nieuwe Bisdommen, niet hadt willen kennen (*m*). De Prins van Oranje was een der voornaamſte misnoegden (*n*), en ſchynt dit de reden, waarom de Koning hem, by eenen eigenhandigen Brief, in Sprokkelmaand des jaars 1561 geſchreeven (*o*), ernſtelyk vermaand heeft, om de invoering der nieuwe Biſſchoppen te helpen bevorderen.

FILIPS III. 1560.

1561.

Met

(*i*) Verantw. van Willem I. *by* BOR Auth. St. I. *Deel*, *bl.* 6.
(*k*) VAN DER HAER Init. Tumult Belg. *Libr.* I. *Cap.* XI, *p.* 148.
(*l*) Resol. Holl. 23 *Febr.* 1561. *bl.* 21.
(*m*) HOPPERUS *Libr.* I. *Cb.* III. *p.* 22, 23, 24.
(*n*) Verantw. van Willem I. *by* BOR Auth. St. I. *Deel*, *bl.* 6.
(*o*) *By* HOOFT I. *Boek*, *bl.* 33.

Filips III. 1561. Beden aan Holland.

Met den aanvang des jaars 1561, hadt de Landvoogdes verzogt, dat de driejaarige Bede van honderdduizend guldens, aan die van Holland gedaan, met zevenduizend ponden, jaarlyks, mogt verhoogd worden, en dat, daarenboven, nog zestigduizend ponden, in twee termynen, werden opgebragt; in welke laatste Bede, de Staaten spoedig bewilligden, met deeze verandering, egter, dat zy, in de plaats van zestigduizend ponden op te brengen, honderdduizend ponden, ten laste van den Koning, verzegelden. Doch in de eerste Bede, bewilligden zy niet voor Oogstmaand (*p*).

XXII. Ongenoegen tegen Granvelle.

Men begon, omtrent deezen tyd, een algemeen ongenoegen te bespeuren, tegen den Kardinaal van Granvelle, wiens Staatzugt eerst den Grooten, en toen ook 't gemeen in 't oog stak. Hy hadt 'er, reeds voor 's Konings vertrek, blyken van gegeven, weigerende den Raad van Staate by te woonen, om dat men, niet hem, maar Karel van Lalaing, by afwezigheid des Hertogs van Savoye, tot deszelfs Stedehouder, hadt aangesteld (*q*). Doch nu maakte het vertrouwen, welk de Landvoogdes in hem stelde, en de gunst, die de Koning hem toedroeg, hem hoe langer hoe trotser: 't welk oorzaak was, dat men hem openlyke tekenen van kleinagting begon te toonen. Toen hy zyne intrede in Mechelen deedt, was 'er niemant uit de Edelen en Grooten tegen-

(*p*) Resol. Holl. 9 *Maart* 12 *Aug.* 1561. *bl.* 17, 61.
(*q*) Strada *Dec.* I. *Libr.* III. *p.* 146.

genwoordig. Elk gaf voor, niet genodigd te zyn, en Granvelle, dat hy 't niet gedaan hadt, om weigering te voorkomen (*r*). Oranje, wiens tweede Huwelyk met *Anna*, Dogter van Maurits, Keurvorst van Saxen, door Granvelle, was afgekeurd, om dat de Prinses der Luthersche Leere was toegedaan; betoonde hem ook, by verscheiden' gelegenheden, blyken van afkeer en wederwil (*s*). Hy beweerde, dat Granvelle zig, als Abt van Affligem, te groot een gezag, in Brabant, aanmaatigde, en de voorregten van 's Lands Edelen verkortte (*t*): waar tegen de Kardinaal den Prinse, op zyne beurt, verweet, dat deeze de Majesteit des Konings hoonde, door de uitsteekendheid, die hy zig, boven de andere Staaten van Brabant, toeschreef (*u*). Doch de staatzugt des Kardinaals, die 't oor der Landvoogdesse hadt, liep ook anderen Heeren in 't oog: onder welken 'er verscheiden' waren, welken hy byzondere oorzaak van ongenoegen gegeven hadt. Oranje verbondt zig, met eenigen van deezen, tegen den Kardinaal, onder anderen, met den Graave van Egmond, met wien hy, te vooren, niet volkomen eendragtig geweest was (*v*).

Oranje trouwt Anna van Saxen.

XXIII. De nieuwe Bisschoppen neemen

De nieuwe Bisschoppen namen vast bezit hunner Stoelen, op verscheiden' Plaatsen. Doch toen men aan 't aanslaan der Geestely-

(*r*) HOPPERUS *Livr* I. *Ch.* III. *p.* 24.
(*s*) BURGUND. *Libr.* I. *p.* 33.
(*t*) Verantw. van Will. I. *by* BOR Auth. St. I. *Deel*, *bl.* 6.
(*u*) VIGLII Vita *N.* LXXIV. *p.* 35.
(*v*) BURGUND. *Libr.* I. *p.* 33.

Filips II. 1561.

Op sommige Plaatsen, bezit hunner Stoelen. Op anderen, worden zy geweerd.

lyke goederen ging, vervoegden de Kloosters in Brabant zig, met een verzoekschrift, aan den Koning, waarin zy te kennen gaven, dat het vervreemden der Kloosterlyke inkomsten, met de voorregten der Abtdyen en het oogmerk der Stigteren, streedt. 't Verzoekschrift vondt geen ingang. De Kloosterlingen moesten, eindelyk, het vervreemden hunner inkomsten, met eene jaarlyksche somme, ten behoeve der Bisschoppen, afkoopen. Evenwel poogde men, in Brabant, de Bisschoppen te weeren. Die van Antwerpen verkreegen uitstel, tot op 's Konings overkomst. Doch toen meenden eenige andere Steden ook vryheid te hebben, om de Bisschoppen buiten te houden, gelyk Roermonde, Deventer, Groningen en Leeuwaarden deeden (w). Mechelen en 's Hertogenbosch hadden hunne Kerkvoogden ingehaald. Zo deeden vervolgens ook Utrecht, Haarlem en Middelburg, zig voegende naar het voorbeeld der overige Steden, welker meesten haare Bisschoppen ontvingen (x).

De Rederykers bevorderen de Hervorming.

Doch onder 't gemeen vondt de Hervorming meer en meer ingang, onaangezien de vervolging om 't geloof, omtrent deezen tyd, heviger dan te vooren woedde. De Rederykers schroomden niet, in openbaare spelen van zinnen, of zedelyke Tooneelspelen, den volke de gebreken der Kerkelyken te vertoonen, en te gelyk de onredelykheid der vervolging, om zaaken van Godsdienst:

al

(w) Bor I. *Boek*, *bl.* 19, 21 [27, 29].

(x) Hopperus *Livr.* I. *Ch.* V. *p.* 28. Boxhorn *op* Reigersb. I. *Deel*, *bl.* 155. Repert. der Plak. *bl.* 193.

al 't welk greetiglyk gehoord en geloofd werdt (y). De Grooten zagen niet ongaarne, dat de aanhang des Kardinaals, door zulke middelen, gezwakt werdt, en begunstigden, onder de hand of openlyk, de party der Hervormden. Doch van wege 't Hof werdt, onder anderen in Holland, verbooden, eenige *Kamerspelen*, *Balladen*, *Liedekens*, *Commedien*, *Batementen*, *Refereynen*, waarin zaaken, den Godsdienst of de Geestelykheid betreffende, vervat waren, te verspreiden, te zingen of te speelen. Zelfs mogt men geene enkel zedelyke spelen in 't licht brengen, zonder verlof van den Pastoor of *Officier* (z). 't Volk kreunde zig egter luttel aan deeze bevelen. Te Doornik en te Valenchyn, hielden de Hervormden, omtrent deezen tyd, vergaderingen by nagt, met zingen van Psalmen. Te Valenchyn, raakten twee Predikanten in hegtenis, die, terwyl zy naar de strafplaats geleid werden, geweldiglyk, uit de handen der Geregtsdienaaren werden verlost: welk bedryf eenigen, sedert, het leeven gekost heeft (a). Doch dit was slegts een voorspel van de opschuddingen, die naderhand ontstonden. Filips vermaande, op 't einde des jaars 1561, de Landvoogdesse schriftelyk, wegens eenige Persoonen, die hem in 't oog liepen. De President Viglius was, over den inhoud van dit schryven, zo getroffen, dat hy ernstelyk aanhieldt, om van zyn Ampt ontslaagen

Filips III. 1561.

't Wordt hun belet.

Beroerte te Valenchyn.

(y) Hooft I. *Boek*, *bl.* 36.
(z) Repert. der Plak. *bl.* 96.
(a) Burgund. *Libr.* I. *p.* 19.

Filips III. 1561.

gen te worden. Doch de Koning deedt hem, door beloften en geschenken, van besluit veranderen (*b*). De Landvoogdes vondt, hierop, geraaden, den Heer van Montigni naar Spanje te zenden, om den Koning van den staat des Lands te onderregten, en hem tevens eenigen onderstand in geld te verzoeken. Hy keerde, in den aanvang des jaars 1562, te rug, met belofte van hulpe, zonder meer. Ook verspreidde hy, dat de Koning zig de Nederlandsche zaaken weinig aantrok, en hem ging na, dat hy den Kardinaal, in Spanje, zeer zwart hadt afgemaald (*c*).

Montigni naar Spanje gezonden.

1562.

Schimp-Livrei tegen Granvelle.

Het ongenoegen tegen deezen bleef steeds duuren. Men smaalde zelfs op hem, door eene schertsende Livrei, die, door den Graave van Egmond, uitgevonden was, en eerst in eene zotskap, den diehaaren op de mouw gestikt, bestondt; doch naderhand in een' bondel pylen veranderd werdt (*d*). De vrienden des Kardinaals stieten zig aan beide deeze zinnebeelden, houdende de zotskap te schimpen op des Kardinaals hoed, en den bondel pylen voor een teken van een eedgenootschap, ten zynen bederve, gesmeed. Doch de Edelen gaven voor, dat zy, met het laatste Zinnebeeld, hunne vereeniging ten dienste des Konings wilden aanduiden (*e*).

De

(*b*) Viglii Vita *N.* LXXVI. *p.* 35.
(*c*) Viglii Vita N. LXXVIII. *p.* 37.
(*d*) Proces van Egmond *agt.* Le Clerc Nederl. Gesch. I. *Deel*, *bl.* 618, 619, 636.
(*e*) Strada *Dec.* I. *Libr.* IV. *p.* 149. *Zie ook* Verantw. van Hoorne, *bl.* 98. *by* Bor Auth. Stukk. I. *Deel*, *bl.* 62.

De beweegingen ter oorzaake van den Godsdienst, ten deezen tyde, in Frankryk uitgeborsten, deeden de Landvoogdes dugten, voor diergelyke zwaarigheid in de Nederlanden. 't Getal der Hervormden was daar zo sterk toegenomen, dat de Koninginne Moeder, *Katharina de Medicis*, die den klem der Regeeringe in handen hadt, oordeelde, eenen merkelyken ruggesteun aan dezelven te zullen konnen hebben, tegen die van Guize, welken haare oogmerken dwarsboomden, en te gelyk sterk yverden tegen de *Hugenooten*. Met deezen naam, verbasterd van het Duitsch woord *Eedgenössen* of *Eedgenooten*, uit Zwitserland herkomstig (*f*), werden, ten deezen tyde, de Hervormden in Frankryk benoemd. De Hertog van Guize, zo staatzugtig als de Koninginne Moeder, begon de beweegingen met den moord van Vassy, die de Hugenooten terstond in de wapenen hielp, en aandreef, om Orleans, en naderhand Rouan te bemagtigen. Daarentegen werdt Oranje, Hoofdstad van het Prinsdom van dien naam, alwaar de Hugenooten, de meesten in getal zynde, de wapenen hadden opgevat, door *Fabricius Serbellon*, overvallen, bemagtigd, en met roof en moord vervuld (*g*). Guize, in 't begin des volgenden jaars, geduurende het beleg van Orleans, doorschooten zynde, werdt de Vrede, tusschen Koning François en de Hugenooten, getroffen (*h*), by welke, hun vry-

Filips III. 1562. XXIV. Binnenlandsche oorlog in Frankryk.

(*f*) Spon Hist. van Geneve, II. Boek, bl. 188.
(*g*) Thuanus *Libr.* XXXI. *p.* 114 & *seqq.*
(*h*) Thuanus *Libr.* XXXIV. *p.* 233, 238, 239.

Filips III. 1562. vryheid van Godsdienst werdt toegestaan, die de Prins van Oranje, sedert, ook aan alle de Ingezetenen van zyn Prinsdom, beide Onroomschen en Roomschen verleende (*i*): 't welk hier te liever gemeld zy, om dat voornaame Schryvers hebben aangetekend, dat hy den Godsdienst, in zyn gebied, onveranderd liet (*k*). Evenwel verzogt hy, wat laater, den Koning, door zynen Gezant, in Frankryk, de zaaken van zyn Prinsdom te willen vorderen; „ 't welk, zeide hy, geschaapen stondt verlooren te „ gaan, om dat hy 't, by 't heilig oud „ Roomsch geloof, hadt gezogt te bewaa„ ren." Ook vindt men, dat de Koning beloofd heeft, aan zyn verzoek te zullen voldoen (*l*).

Filips steekt 'er zig in. Filips hadt zig ook gesteken, in den inlandschen Franschen oorlog, en den Koning van Frankryk drieduizend Knegten uit Italie toegeschikt. De Landvoogdes zogt 'er, op 's Konings last, tweeduizend Paarden, uit de Nederlanden by te voegen. Doch Oranje en Egmond stelden zig hiertegen, beweerende, dat het Paardenvolk, tot bescherming der Nederlanden, by der hand gehouden moest worden. Granvelle wist egter te wege te brengen, dat 'er, in plaats van manschap, eenig geld van hier naar Frankryk geschikt werdt (*m*). Uit Engeland hadden, daarentegen, de Hugenooten eenige

(*i*) *Voiez* Corps Diplom. *Tom.* V. *P.* I. *p.* 99.
(*k*) Grotii Annal. I. *p.* 17.
(*l*) Hopperus *Libr.* II. *Ch.* I. *p.* 32. Hooft II. *Boek*, *bl.* 46.
(*m*) Strada *Dec.* I. *Libr.* III. *p.* 116, 117.

Filips III. 1562.

ge hulp gekreegen: 't welk Granvelle zo schynt verbitterd te hebben, dat hy, volgens sommiger verhaal (*n*), de Landvoogdes bewoog, om den invoer der Engelsche Lakenen te verbieden. De Engelschen zouden hierop den stapel der Lakenen hebben overgebragt naar Embden, in Oostfriesland (*o*), tot merkelyk agterdeel der Nederlanderen, die, volgens sommiger aantekening, ten deezen tyde, wel twaalf millioenen jaarlyks met de Engelschen verhandelden, en aan Lakens alleen, meer dan vyf millioenen ontbooden. Uit naauwkeuriger Aantekeningen, is my egter gebleeken, dat de invoer der Engelsche Lakenen, in Holland, eerst in Bloeimaand des jaars 1564, na 't vertrek van Granvelle, en na 't verleggen van den Engelschen handel naar Embden (*p*), verbooden is geworden: op verzoek zelf van de Staaten van den Lande (*q*). Deezen bragten ook eerlang te wege, dat men, in 't byzyn van Gemagtigden van Haarlem en Amsterdam, te Brugge, met de Gemagtigden der Koninginne van Engeland, in onderhandeling tradt (*r*): en hier werdt het *Groot-Commercie Traktaat* van den jaare 1496 vernieuwd, waardoor de handel op Engeland wederom op den voorigen voet werdt hersteld (*s*).

Staat van den Koophandel op Engeland.

De binnenlandsche Kryg duurde nog in Frankryk, toen de Landvoogdes, bedugt, dat

De Hertogin van Parma roept de

(*n*) Rapin *Tom.* VI. *p.* 207.
(*o*) Meteren I. *Boek*, *f.* 31 *verf.*
(*p*) Repert. der Plak. *bl* 117.
(*q*) Resol. Holl. 11 *July* 1564. *bl.* 39.
(*r*) Resol. Holl. 1 *May* 1565. *bl.* 3. 5 *Febr.* 1566. *bl.* 7.
(*s*) Repert. der Plak. *bl.* 120.

Filips III. 1562.

Vliesridders en Stadhouders samen.

dat de Hugenooten ook iets in de Nederlanden mogten willen onderneemen, de Vliesridders en Stadhouders, in Bloeimaand, te Brussel, byeen riep (t). Zy deedt hun, by monde van den President Viglius, 't gevaar des Lands voor oogen stellen, te gelyk met eenige middelen, om het te voorkomen: geevende den Heeren drie dagen tyds, om hunne bedenkingen, over 't een en 't ander, in te leveren.

Oranje houdt byzondere Byeenkomsten met de voornaamste Heeren.

Oranje, deeze gelegenheid willende waarneemen, om eenige verandering in de wyze van 's Lands Regeeringe te wege te brengen, ontboodt alle de Heeren, Granvelle en Viglius uitgenomen, ten zynen huize, hun voorhoudende „ *eerstelyk*, dat men „ gezamenlyk over 't voorstel der Landvoog„ desse behoorde te oordeelen, en de onder„ linge gedagten, ware 't mogelyk, tot een„ paarigheid te brengen: *ten anderen*, dat men „ thans ook, over de algemeene Regeering „ des Lands, moest raadpleegen, loopende „ den Staat groot gevaar van zynen onder„ gang, zo men geen waakend oog hieldt „ op het gedrag van eenige Staatsdienaa„ ren." Elk begreep ligtelyk, dat hy 't op Granvelle gemunt hadt. Verscheiden' Heeren bewilligden terstond in dit tweeledig voorstel. Doch anderen, met naame Barlaimont, Bossu, Jan, Graaf van Oostfriesland, en Courrieres merkten aan, dat de Landvoogdes hun niet gelast hadt, één gevoelen uit aller naam, maar elk zyn byzonder gevoelen in te brengen. Zy voegden 'er

(t) Viglii Vita, *N.* LXXVII. *p.* 36.

'er by, dat zy, als byzondere Stadhouders, geene kennis van 's Lands algemeene Regeering hadden, veel min eenige reden, om 'er over te klaagen: waarom zy niet konden goedvinden, deswege te raadpleegen. Hevig werdt hiertegen, van de andere zyde, getwist. Doch de gevoelens der Heeren bleeven verschillen. Ook antwoordde elk afzonderlyk, op het voorstel der Landvoogdesse. Doch 't is onnoodig, hier, breeder van deeze antwoorden te gewaagen, alzo 'er weinig of niets op beslooten werdt (*u*).

Voorstel der Landvoogdesse, waarin niet bewilligd wordt.

In Zomermaand, hieraan volgende, werden de algemeene Staaten, te Brussel, beschreeven. De Landvoogdes deedt hun hier verzoeken, dat zy, in aanmerking van de gevaaren, die de Landen toen nog uit Frankryk dreigden, hunnen Gemagtigden ten Hove last wilden geeven, om, by schielyken nood, te bewilligen in zekere somme, tot bescherminge der Landen, die voor Holland niet minder dan tweehonderdduizend ponden zou konnen zyn; doch niet zou behoeven te worden opgebragt, zo 't de nood niet vorderde. Men gaf voor, dat men zulk een' breeden last voor de Gemagtigden dienstig hieldt, om de zaaken met te meer spoed te konnen uitvoeren, gedoogende den staat derzelven dikwils niet, dat 'er vooraf verslag van gedaan werdt aan de byzondere gewesten (*v*). Doch de meeste Staaten, met naame die van Holland, dugtende, dat hun-

(*u*) J. Hopperus *Livr.* I. *Ch.* IV. *p.* 24. Viglii Vita N. LXXVI. *p.* 36.

(*v*) Resol. Holl. 5 *Aug.* 1562. *bl.* 90.

Filips III. 1562. hunne Gemagtigden ligtelyk konden worden overgehaald, om te bewilligen in het gene het Hof vorderde; vertrouwden hun zo breeden last niet: waarom de Landvoogdes, na verloop van eenige maanden, haar voorstel moest laaten vaaren (*w*),

Oranje, Egmond en Hoorne schryven aan den Koning, over Granvelle. Oranje gaf, ondertusschen, den toeleg niet op, om Granvelle den voet te ligten. Hy hieldt, van tyd tot tyd, byeenkomsten met zulken, die 't naast met hem eens waren. Men besloot hier, na ryp overleg, eenen uitvoerigen brief aan den Koning te laaten afgaan, die, dikwils herschreeven en veranderd, eindelyk, in deezen zin, ter nedergesteld werdt: 1563. „ Dat zy, lang gezweegen „ hebbende, zonder ondienst van zyne Majesteit, en zonder deeze Landen voor een „ onvermydbaar bederf bloot te stellen, niet „ langer verbergen konden, 't gene hun „ kwelde. Dat 'er een algemeen gevoelen „ heerschte, onder de Landzaaten, dat de „ gantsche klem der Regeeringe in handen van den Kardinaal Granvelle was; „ welk gevoelen de Koning niet zou konnen wegneemen, zo lang hy den Kardinaal in 't bewind liet: dat al 't volk misnoegd was, over deezen Staatsman, 't welk „ de oorzaak gerekend moest worden, waarom 's Konings zaaken hier niet voorspoediger gingen: dat zy, hierom, de vryheid namen van zyne Majesteit voor te „ houden, hoe betaamelyk het ware, zynen „ voornaamsten Leenmannen en 't gant-

„ sche

(*w*) Resol. Holl. 15 *Decemb.* 1562. *bl.* 133.

„ sche volk liever dan éénen Granvelle ge- Filips III.
„ noegen te geeven. Dat elk nogtans van 1563.
„ de Regeering der Landvoogdesse ten
„ hoogsten voldaan was. Dat zyne Maje-
„ steit niet moest waanen, dat het hun, die
„ dit schreeven, om meer gezags te doen wa-
„ re, alzo zy, op 't welbehaagen zyner Ma-
„ jesteit, gaarne afstand wilden doen van
„ hunne Plaatsen in den Raad van Staate.
„ Dat, wat den Godsdienst betrof, zy den
„ Koning altoos de pligten van goede on-
„ derdaanen en Katholyke Leenmannen be-
„ wyzen zouden, oordeelende zy, dat men
„ 't den voornaamsten Heeren, den adel,
„ en anderen braaven luiden alleen te dan-
„ ken hadt, dat de Godsdienst, nog in den
„ tegenwoordigen gerusten staat, werdt ge-
„ oefend. Dat, waarlyk, het gemeene volk
„ reeds zeer besmet was, en dat de leevens-
„ wyze en het gezag van den Kardinaal hier-
„ aan geen goed deedt." De Prins van O-
ranje en de Graaven van Egmond en Hoorne, Leden des Raads van Staate, tekenden deezen Brief alleen. De andere Heeren, die 't met hen eens waren, lieten 't na, op dat zy, alleenlyk byzondere Stadhouders zynde, niet zouden schynen, zig met de algemeene Lands-Regeeringe te willen bemoeijen. Hoorne was, onlangs, bekleed met de waardigheid van Raadsheer van Staate, uit Spanje te rug gekeerd. Na 't afvaardigen deezes Briefs, toonden de drie Heeren veele tekenen van ongenoegen, over de anderen, die zig niet tegen den Kardinaal hadden willen verklaaren: 't welk van de kundig-

Filips III. 1563. digsten gehouden werdt, voor het beginsel eener naderende beroerte, die hier het zelfde spoor, als de jongste beweeging in Frankryk, scheen te zullen houden (x).

XXVI. De Kardinaal houdt zig fier.

Granvelle, niet onbewust van 't onweêr, dat hem dreigde, vondt egter, verblind door de eer, die de Landvoogdes hem aandeedt, ongeraaden, zeil te minderen. Hy maatigde zig het bewind aan, over de begeeving der voornaamste Ampten, waarover de Landvoogdes, somtyds, ook Barlaimont en Viglius; doch nimmer Oranje, Egmond en den Admiraal gewoon was te hooren. Dus wist hy zig vrienden te maaken; waartoe den drie Heeren naauwlyks gelegenheid overschoot. 't Ongenoegen borst, eerlang, openlyk uit, en schroomden de Heeren niet te zeggen „ dat het nimmer 's Konings meening geweest was, 't bewind der Regeeringe te laaten in de handen van een' eenigen vreemdeling, verzeld van twee anderen, en met uitsluiting van hun; dat het regt en de billykheid en de oude Landsgewoonten, in tegendeel, 't bestier van den staat en de geldmiddelen, en het opperbewind over de Regtsoefening gesteld hadden in de handen der voornaamste Heeren en Edelen, gezamenlyk: zo als men, met egte stukken en voorbeelden, bewyzen kon, wordende, oudtyds, de openbaare Verbonden en Handvesten, niet slegts door den Vorst, maar ook door de voornaamste Edelen, getekend." Wyders „ maak-

De Heeren vaaren tegen hem uit.

Zy maa-

(x) Hopperus *Livr.* I. *Ch.* IV. *p.* 26.

maakten de drie Heeren hun werk, om aanhang onder de Edelen, en zelfs onder de vrienden van Granvelle, te winnen. Veelen vielen hun toe. Sommigen, om dat zy, voorlang, gemeenzaamlyk, met hen verkeerd hadden, of van hun afhingen: anderen, om dat zy 'er hun eigen voordeel, of vryheid van Godsdienst mede beoogden: en anderen, om dat zy het weeren des Kardinaals noodig hielden, ter bevordering van den dienst Gods en des Konings. 't Volk zelf werdt, meer en meer, ingenomen tegen Granvelle, die voor staatzugtig, gierig en wellustig befaamd werdt, en wien naging, dat hy de Inquisitie zogt in te voeren, door het invoeren der nieuwe Bisschoppen (y), en de Nederlanders slaaven te maaken eener Regeeringe van Spanjaarden. Men riedt Granvelle, omtrent deezen tyd, dat hy den Heeren eenige voldoening zou tragten te geeven, en daardoor hunne gunst wederom winnen. Doch anderen dreeven, dat de Heeren het niet alleen op den Kardinaal en de nieuwe Bisschoppen gelaaden; maar, daarenboven, eene geheele verandering van de Regeering en van den Godsdienst in den zin hadden (z), waarom zy oordeelden, dat 'er, met toegeeven, niet te winnen zou zyn.

FILIPS III. 1563. Zy maaken aanhang.

De Koning, den Brief der Heeren ontvangen hebbende, draalde eenen geruimen tyd, eer hy besluiten kon, over een antwoord, dat 'er op paste. Eindelyk, schreef hy, in Zomermaand, „ dat

's Konings Antwoord aan de drie Heeren.

(y) Verantw. van Willem I. *by* BOR Auth. Stukk. I. *Deel*, *bl.* 6.

(z) HOPPERUS *Livr.* I. *Ch.* I. *p.* 30.

FILIPS III. 1563.

„ dat hy zig verzekerd hieldt van den yver der „ Heeren tot zynen dienst: dat hy voorhadt, „ eerlang, zelf herwaards te komen, om den „ staat der zaaken te onderzoeken; doch „ dat hy, midlerwyl, gaarne zien zou, dat „ een hunner naar Spanje kwame, om hem „ van alles byzonderlyker te onderregten; „ alzo de Brief slegts algemeene beschuldigingen inhieldt, en het 's Konings gewoonte niet was, iemant zyner dienaaren, zonder behoorlyke kennisse van 't „ gene men ten zynen laste hadt, te verstooten." De Heeren toonden zig, op 't ontvangen van deezen Brief, zeer misnoegd. Zy vonden 't ten hoogste vreemd, dat hun eene reis naar Spanje gevergd werdt, om eenen enkelen man te beschuldigen. Na 't houden van verscheiden' byzondere byeenkomsten, in welken ook andere Edelen tegenwoordig waren, beslootenze der Landvoogdesse schriftelyk te vertoonen „ dat zy, met „ de voornaamste Heeren en byzondere „ Stadhouders, over den staat van 's Lands „ zaaken, geraadpleegd hebbende, dezelven „ vonden geheel anders gesteld dan de dienst „ zyner Majesteit en de behoudenis der Landen vorderde; zo ter oorzaake van 's volks „ ongehoorzaamheid, onder voorwendsel „ van eenige nieuwe en schadelyke gevoelens in den Godsdienst, als uit hoofde van „ de agterstallen, die 't Land aan 't Krygsvolk schuldig was; van den slegten staat der „ geldmiddelen, en van 't verval der Grensvestingen, dat schier onherstelbaar gerekend mogt worden. Dat zy bedugt wa-

Zy blyven uit den Raad van Staate.

„ ren, dat 's Lands Ingezetenen, buiten 's Filips III.
„ Lands, bekommerd zouden worden, om 1563.
„ 's Konings schulden. Dat 'er geen ander
„ middel scheen, om uit deeze zwaarighe-
„ den gered te worden, dan het vergaderen
„ der algemeene Staaten; doch dat zy, hier-
„ op, niet verder durfden dringen, na dat
„ haare Hoogheid hun verklaard hadt, dat
„ de Koning zulks uitdrukkelyk hadt verboo-
„ den. Dat zy nogtans ligtelyk bespeuren
„ konden, dat dit verbod alleenlyk ontstaan
„ was, uit het mistrouwen, tusschen den
„ Koning, de Staaten en eenige Leden der-
„ zelven, verwekt, door zulken, die 's Konings
„ dienst en 's Lands welvaart weinig ter herte
„ namen, en zelven geene middelen ter hand
„ sloegen, om de verwarde zaaken te red-
„ den. Dat zy, hierom, haare Hoogheid oot-
„ moediglyk smeekten, niet te willen mis-
„ duiden, dat zy, zo lang de Koning geene
„ andere orde stelde op de Regeering, zig
„ uit den Raad van Staate hielden, en de
„ schaduw, welke zy daar, vier jaaren her-
„ waards, vertoond hadden, verdwynen
„ deeden: zonder dat zy egter begeerden
„ nalaatig te zyn, in het voldoen aan hun-
„ nen byzonderen pligt, en aan alles, wat
„ haare Hoogheid hun zou gelieven te be-
„ veelen" (*a*).

Na 't inleveren van dit Vertoog, bleeven Oranje, Egmond en Hoorne uit den Raad van Staate. Ook zondenze 'er, in Hooimaand, een afschrift van aan den Koning, wiens Brief

en schryven andermaal aan den Koning.

(*a*) Hoffmans *Lint*, I. *Ch.* VI. *p.* 32-34.

FILIPS III. 1563. Brief zy, op deezen zin, beantwoordden: „ Roemende zyne Majesteit, dat hy geenen „ zyner dienaaren, zonder oorzaake, verstooten wilde, merkten zy aan, dat het „ gene zy, tegen den Kardinaal, inbragten, niet tot zyne bezwaaringe strekte, „ maar veeleer, om hem te doen ontheffen „ van eenen last, die hem weinig voegde, „ en dien hy niet langer zou konnen draagen, zonder veel ongemak en beroerte „ te veroorzaaken. Dat zy zig, in geene „ byzonderheden, hem betreffende, hadnen ingelaaten, om dat de verwarring „ en het misnoegen in den Staat genoeg „ konden doen zien, van hoe weinig dienst „ zyne tegenwoordigheid, agting en bewind „ hier te Lande zyn konden. Dat zy zig egter niet als zyne beschuldigers voordoen, „ noch eenig pleit tegen hem aanvangen „ wilden; maar als trouwe vassalen den Koning alleenlyk kennis geeven van 't gene „ 'er omging, meenende zy, dat hun aanziens genoeg overschoot, om hierin geloof te verdienen. Zy voegden 'er by, dat „ niet slegts een hunner, maar liever zy „ allen drie, op 's Konings bevel, naar Spanje verreisd zouden zyn, indien de staat der „ zaaken en de dienst zyner Majesteit hun „ afzyn hadt konnen gedoogen, in eenen „ tyd, dat de nabuuren zelven, van alle „ zyden, op listige aanslagen, bedagt scheenen. Ten besluite, smeekten zy, dat de „ Koning hunnen schriften het zelfde geloof „ wilde geeven, welk zy hoopten, dat hy „ hunnen woorden niet zou willen weige-

„ ren,

„ ren, en dat hy de eenvoudigheid van hun Filips III.
„ schryven ten goede wilde duiden, alzo zy 1563.
„ van natuure geene groote redenaars,
„ maar meer in wel doen dan wel zeggen
„ bedreeven waren; gelyk luiden van hun-
„ nen staat ook best betaamde (b)."

De Graaf van Egmond, wien de Koning eenen vriendelyken Brief geschreeven hadt, om hem van de zyde der andere Heeren af te troonen, waartoe ook de Landvoogdes herhaalde poogingen deedt, antwoordde, op gelyken voet, als hy, met Oranje en Hoorne, te sâmen, gedaan hadt: duidelyk toonende, dat hy zig, nergens door, zou laaten beweegen, om de party, die hy gekooren hadt, te verlaaten (c).

XXVII. Egmond schryft afzonderlyk.

't Misnoegen tegen Granvelle wist zig langer niet te maatigen. Men stak hem openlyk eene spotprint in de hand, in welke hy zelf vertoond werdt, zittende te broeijen op een deel eijeren, daar Bisschoppen uit kwamen, terwyl hem een duivel boven 't hoofd zweefde, met dit byschrift, *Hic est filius meus, ipsum audite* „ Deez is „ myn zoon, hoort hem (d)." Zelfs liep 'er een gerugt, dat zeker Bourgondier, *Villet*, genoemd, op zyn leeven ging (e): 't welk, veelligt, zo weinig grond hadt, als een ander, ten zelfden tyde verspreid, dat Granvelle een' aanslag gesmeed hadt, om eenen der drie Heeren van kant te helpen (f).

Granvelle wordt vinnig beschimpt.

Doch

(b) Hopperus *Livr.* I. *Ch.* IV. *p.* 34.
(c) Strada *Dec.* I. *Libr.* III. *p.* 143, 144.
(d) Hooft, II. *Boek*, *Bl.* 42.
(e) Burgund. *Libr.* I. *p.* 54.
(f) Hopperus *Livr.* I. *Ch.* VI. *p.* 35.

Filips III. 1563.

Doch zulke gerugten bewyzen, ten minste, tot welk eene hoogte de partyschap gesteegen moet zyn, daar men elkanderen, tot diergelyke onderneemingen, bekwaam oordeelt. Oranje, Egmond en Hoorne, die, door hun schryven, en door het verlaaten van den Raad van Staate, alomme, voor hoofden van hun, die zig tegen Granvelle verklaard hadden, bekend geworden waren, spaarden geene moeite, om aanhang te winnen.

Medestanders der drie Heeren.

De Markgraaf van Bergen, de Baron van Montigni, de Graaven van Hoogstraaten en Megen, de Heer van Brederode en andere voornaame Edelen hielden hunne zyde.

Hun Verbond.

Men stelde een Verbondschrift op, dat getekend en plegtiglyk bezwooren werdt. De inhoud wordt nergens gemeld. Doch men houdt voor zeker, dat 'er niets in vervat was, welk met den dienst des Konings, of het belang van den Roomschen Godsdienst geloofd werdt te stryden (g). Veele aanzienlyke Heeren weigerden 'er egter in te treeden, met naame de Hertog van Aarschot, de Graaf van Aremberg, en de Heeren van Barlaimont, Courrieres en Hachicourt: die, nevens eenige anderen, zig noch voor de eene noch voor de andere zyde verklaaren wilden. Omtrent deezen tyd, schynen de aanhangers der drie Heeren zig eerst aan het draagen van eenen bondel pylen te hebben doen kennen, in plaats van de zotskap of het Kardinaals hoofd, zo als anderen spreeken, waarmede zy hunne dienaars te vooren hadden laaten pronken. Het draagen van zulk een zigtbaar teken van partyschap

(g) Burgund. Libr. I. p. 53.

schap stelde Granvelle dagelyks bloot voor den schimp der menigte (*b*): waartoe nog sloeg, dat de algemeene Staaten, in Wintermaand, beschreeven, om de jongste driejaarige Bede, voor nog drie jaaren, in te willigen (*i*), tot onderhoud van 't gewoonlyk Krygsvolk (4), volstrektelyk weigerden, eenig voorstel aan te hooren, daar de Kardinaal tegenwoordig zou zyn. Ook hieldt hy zig toen te Mechelen, daar hy was, zo lang op, tot dat de Staaten wederom gescheiden waren (*k*). Die van Holland bewilligden egter, niet voor Hooimaand des volgenden jaars, in de gedaane Bede (*l*).

FILIPS II. 1563.

De Staaten weigeren te vergaderen, daar Granvelle tegenwoordig is.

XXVIII. De Landvoogdes besluit zig van den Kardinaal te ontslaan.

De Landvoogdes, den haat tegen Granvelle van alle zyden ziende toeneemen, begon, eindelyk, ook bedagt te zyn, om zig van hem te ontslaan. Sommigen willen, dat de meesterschap des Kardinaals haar, al sedert eenigen tyd, verveeld hadt: anderen, dat zy vreesde, te zullen deelen, in het misnoegen, welk hy zig op den hals hadt gehaald, zo zy hem langer de hand boven 't hoofd hieldt (*m*): en wederom anderen, dat zy waarlyk begaan was, met het gevaar, welk Granvelle dreigde (*n*). Doch wat hier van zyn moge, zy besloot, in Oogstmaand, haaren Geheimschryver, *Thomas Armenteros*, naar

(*b*) HOPPERUS *Libr.* I. *Ch.* VI. *p.* 35, 36.
(*i*) Resol. Holl. 4 *Decemb.* 1563. *bl.* 40.
(*k*) VIGLII Vita *N.* LXXXII. *p.* 38.
(*l*) Resol. Holl. 12 *July* 1564. *bl.* 38.
(*m*) STRADA *Dec.* I. *Libr.* III. *p.* 144.
(*n*) VIGLII Vita *N.* LXXXI. *p.* 38.
(4) 't Blykt, hieruit, dat men de algemeene Staaten, ten deezen tyde, nog wel op Beden; schoon tot geene andere einden, heeft willen beschryven.

Filips III. 1563. naar Spanje af te vaardigen, met last, om den Koning een wydluftig vertoog te doen van de klagten der voornaamste Heeren, over den Kardinaal, en van het antwoord, welk 'er de Landvoogdes op gegeven hadt. Hierby moest hy voegen „ dat de Kardi-„ naal niet veilig in 't Land was; alzo Eg-„ mond de Landvoogdes, onlangs, verklaard „ hadt, dat men 't hem danken moest, dat „ Granvelle nog leefde; doch dat hy deeze „ zorg', voortaan, haarer Hoogheid over-„ liet, aan welke hy betuigen moest, dat de „ Kardinaal geen uur zyns leevens zeker „ was." Ten besluite, moest Armenteros den Koning te bedenken geeven, of 't niet geraaden ware, Granvelle van 't bewind der Regeeringe te ontslaan (o). Men heeft geloofd, dat de Kardinaal zelf om zyn ontslag by den Koning heeft aangehouden (p). Doch anderen melden, dat hy, omtrent deezen tyd, zeer veele moeite heeft aangewend, om zig met Oranje en Egmond te verzoenen, biedende hy aan, hun in alles te willen te gemoet gaan, en zelfs op de knieën om vergiffenis verzoeken, indien hy hun iet misdaan hadt (q). 't Welk naauwlyks met zyne aanhouding om ontslag overeen te brengen is, ten ware het merkelyk vroeger gebeurd mogt zyn. De meesten meenen, dat de schimp, voor welken hy bloot stondt, en 't gevaar, dat hem dreigde, hem waarlyk kleinmoedig gemaakt en doen zwig-

ten

(o) Strada. Dec. I. Libr. III. p. 145.
(p) Viglii Vita N. LXXXI. p. 38.
(q) Reyd. I. Boek, bl. 2.

ten heeft (*r*). Armenteros, zynen last volbragt hebbende, keerde, eerst in Sprokkelmaand des jaars 1564, te Brussel, te rug. Hy bragt Brieven mede aan de drie Heeren, behelzende 's Konings begeeren, „ dat „ zy hunne plaatsen in den Raad van Staa„ te wederom zouden inneemen, nevens „ verklaaring, dat hy, over de zaak des „ Kardinaals, wien zy nog niets byzon„ ders te last gelegd hadden, zyne gedagten „ nader zou laaten gaan (*s*)." Doch Armenteros hadt ook heimelyk bevel of verlof voor Granvelle, om, onder zeker voorwendsel, de landen te ruimen. Men wil dat hy gaarne naar Spanje zou zyn vertrokken, en dat de Hertog van Alva den Koning ook zou hebben geraaden, hem ten Hove te ontbieden. Doch Armenteros zou dit hebben tegengegaan, den Koning vertoonende, dat de verwarringen in de Nederlanden niet zouden weg te neemen zyn, zo de Kardinaal in Spanje kwam, alzo 's Konings bevelen altoos aangemerkt zouden worden, als door hem vergiftigd: 't welk dezelven minder ingang zou doen vinden: waarop de Koning beslooten zou hebben, hem naar Bourgondie, zyn Vaderland, te doen vertrekken (*t*). Zeker is 't, dat Granvelle, terstond na de terugkomst van Armenteros, 't gerugt liet loopen, dat hy, binnen kort, naar Bourgondie zou verreizen,

Filips III. 1564.

De Koning geeft hem bevel om te vertrekken.

(*r*) Burgund. *Libr.* I. *p.* 54. Hopperus *Livr.* I. *Ch.* VI. *p.* 36.
(*s*) Hopperus *Livr.* I. *Ch.* VI. *p.* 36.
(*t*) Strada *Dec.* I. *Libr.* IV. *p.* 153.

Filips III. 1564. Hy verlaat de Nederlanden.

zen, om zyne Moeder te bezoeken. Ook vertrok hy, verzeld van den *Heere van Chantonai*, zynen Broeder, die lang, als 's Konings Gezant, in Frankryk, geweest, en nu herwaards gekeerd was, op den dertienden van Lentemaand, uit Brussel, en verliet deeze Landen (*u*). Hy hieldt zig, by de twee jaaren, op, in Bourgondie; doch alzo hy zig, van daar, nog te veel moeide met de Nederlandsche zaaken, bragt de Landvoogdes te wege, dat de Koning hem naar Rome deedt verhuizen. Vanhier ontboodt hem Filips, in 't jaar 1575, naar Madrid, alwaar hy, tot aan zynen dood, die in 't jaar 1586 voorviel, in het hoogste aanzien, geleefd heeft (*v*).

XXIX. Zyne Afbeelding.

Zodanig een lot hadt Antoni Perenot, Kardinaal van Granvelle en Aartsbisschop van Mechelen; wiens Grootvader, naar men zeide, een Smid te Nozerois, in Bourgondie, geweest was. Zyn Vader, Nikolaas, werdt, van Klerk, Prokureur in 't Parlement van Dole, en eerlang Geheimschryver van Vrouwe Margareet van Savoye, Landvoogdesse der Nederlanden. Wy hebben hem, in 't voorig gedeelte deezer Historie, als Raad van Keizer Karel den V, in verscheiden gewigtige zaaken, zien gebruiken. Aanzienlyke schatten, in 's Keizers dienst, hebbende verzameld, kogt hy de Heerlykheid van Granvelle in 't Graafschap Bourgondie, of 't Fran-

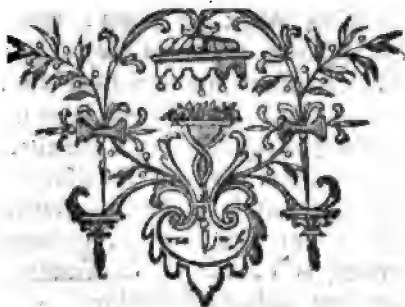
(*u*) Hopperus *Livr.* I. *Ch.* VI. *p.* 36. Viglii Vita N. LXXXIII. *p.* 38.
(*v*) Strada *Dec.* I. *Libr.* IV. *p.* 156.

Fransche Comté, naar welke, hy zig sedert noemen liet. Hy wist zynen Zoon, Anthoni, al vroeg, tot Bisschop van Atrecht, te doen verkiezen (w), en verwierf hem de gunst des Keizers, die hem Filips, op zyn vertrek uit de Nederlanden, ernstelyk aanbeval. Zyne schranderheid in Staatszaaken, bedreevenheid in taalen, vaardigheid in 't raadgeeven, schoon hy dit meer schriftelyk dan mondeling plagt te doen, wordt van veelen hemelhoog geroemd (x). Doch de meeste Nederlanders hielden hem voor gierig en staatzugtig. Zelfs ging hem na, dat hy den Koning aangezet hadt, om zig, door den Paus, te doen ontslaan van den eed, op 't handhaaven van 's volks voorregten, by 't aanvaarden der Regeeringe, gedaan (y). Zeker genoeg is 't, dat hy 's Konings oogmerk, om een onbepaald gebied te voeren over de Nederlanden, uit al zyn vermogen, bevorderd heeft (z), ten welken einde, hy de Edelen en Raaden, die 't niet met hem eens waren, buiten bewind zogt te houden. Hevig dreef hy de vervolging om den Godsdienst, waarom hy by de Hervormden zeer in den haat raakte, rekenende sommigen hem waardig, gehangen of gesteenigd te worden (a). Kortom, hy besteedde zyne bekwaamheden alleen, om 't gezag zyns Meesters hier in top te vyzelen; wiens gunst hy hier-

Filips II. 1564.

(w) Meteren I. *Boek*, *f.* 30 *vers.*
(x) Strada *Dec.* I. *Libr.* II. *p.* 77 *& seqq.*
(y) Burgund. *Libr.* I. *p.* 59. Verantw. van Willem I. *by* Bor Auth. Stukk. I. *Deel*, *bl.* 5, 6.
(z) Bentivoglio Nederl. Hist. *bl.* 19, 20.
(a) Burgund. *Libr.* I. *p.* 53.

FILIPS III. 1564. hierom, tot het einde zyns leevens, behieldt. Doch alzo 't Volk en de Grooten niet dan nadeel hadden van deeze zyne bekwaamheden; werden zyne gebreken ligter opgemerkt, vinniger veroordeeld en schamperer ten toon gesteld.

VA.

VADERLANDSCHE HISTORIE.

TWEE-ENTWINTIGSTE BOEK.

I N H O U D.

I. *Oranje, Egmond en Hoorne keeren weder in den Raad. Hunne inzigten.* II. *De vervolging neemt af. Oranje zoekt vryheid van Godsdienst, en verandering in de Raaden van Regeeringe.* III. *Egmond wordt naar Spanje gezonden, tegen den zin der Kardinaalsgezinden. Oogmerk deezer reize.* IV. *Verslag zyner verrigtingen. 's Konings strengheid.* V. *Handeling met eenige Godgeleerden in den Raad van Staate. Oranje keurt hun gevoelen over 't Ketterstraffen af.* VI. *De Kerkvergadering van Trente wordt aangenomen.* VII. *Onlusten te Amsterdam.* VIII. *'s Konings oordeel over den raad der Godgeleerden. Misnoegen der drie Heeren. Merkwaardig zeggen van Oranje.* IX. *Verandering in de Raaden van Regeeringe.* X. *Verbond der Edelen. Eerste en voornaamste tekenaars van het zelve. Toeleg op Antwerpen.* XI. *Schimpschriften gestrooid. Belydenis der Gereformeerden.* XII. *Oranje en Hoorne verlaaten het Hof. Egmond blyft. Byeenkomst der Edelen, te Hoogstraaten.* XIII. *Raadpleegingen der Landvoogdesse. Gerugten van werving, tot voorstand der Inquisitie.* XIV. *Brederode* le-

levert het Verzoekschrift der Edelen over. Inhoud van het zelve. Antwoord der Landvoogdesse. XV. *Nieuw verzoek der Edelen. Tweede Antwoord der Landvoogdesse. De Edelen scheiden.* XVI. *Oorsprong van den naam van* Geuzen. *Hunne tekens.* XVII. *Verzoek der Staaten van Holland. Egmond en Viglius keuren 't af.* XVIII. *Bergen en Montigni worden naar Spanje gezonden. Filips verbiedt het vergaderen der algemeene Staaten.* XIX. *Ontwerp eener* Moderatie *of Maatiging der Plakaaten. Handeling van Bergen en Montigni.* XX. *Aanvang der openbaare Preeke, in Walsch-Vlaanderen; buiten Antwerpen; en in Holland, by Hoorn, by Haarlem, by Alkmaar, by Amsterdam en elders.* XXI. *Raadpleegingen in Spanje.* XXII. *'s Konings orde op 't stuk der Plakaaten, Inquisitie en algemeene vergiffenis.* XXIII. *Vergadering der Edelen te S. Truyen. De Landvoogdes krygt verlof, om zig te wapenen.* XXIV. *Beeldstorming, in Vlaanderen, Brabant, Zeeland, Holland en andere gewesten.* XXV. *De Landvoogdes sluit een verdrag met de Edelen.* XXVI. *De Beeldstormers gestraft. Oranje, Egmond en Hoorne beschuldigd. Oproer te Amsterdam.* XXVII. *Brieven van Alava. Dagvaart der Edelen, te Dendermonde.* XXVIII. *Oranje komt te Utrecht en in Holland. Weigert een geschenk van de Staaten. Schryft over den staat des Lands.* XXIX. *Verzoekschrift der Gereformeerden. 's Konings schryven aan de Landvoogdesse.* XXX. *Schadelyke gevolgen der Beeldstorminge. Doornik en Valenchyn verzekerd. Oranje en anderen zyn op hunne hoede. De Edelen werven. Nieuwe eed.*

XXXI.

XXXI. *Brederode neemt 's Hertogenbosch in. Loert op Utrecht. Komt te Amsterdam. Beroerte aldaar.* XXXII. *Handel van Megen in Gelderland en van Aremberg in Friesland.* XXXIII. *Oranje wykt naar Duitschland. Hoorne en Hoogstraaten vlugten, insgelyks. De Graaf van Bossu wordt, by voorraad, Stadhouder van Holland.* XXXIV. *De Preek wordt gestaakt. Brederode vlugt en sterft. De Batenburgen en anderen worden gevangen. Deerlyk verval van 't Bontgenootschap der Edelen.*

Filips III. 1564.

I. Vreugde over 't vertrek van Granvelle.

't VErtrek van Granvelle verwekte in allen, die zig aan zyne heerschzugt gestooten hadden, met naame in Oranje, Egmond en Hoorne, eene uitgelaaten vreugde. De Landvoogdes zelve was 'er mede in haaren schik, zig verbeeldende, dat zy nu eerst van de voogdyschap, onder welke de Koning haar gesteld hadt, ontslaagen zou zyn, en uit eigen hoofde konnen regeeren (*a*). Zy liet, terstond, den drie Heeren aanzeggen, datze nu wederom in den Raad hadden te keeren, om haar, gelyk voorheen, in 't stuk der Regeeringe, de behulpzaame hand te bieden. De Heeren deeden 't ook, op haar sterk aanhouden, met verklaaring nogtans, dat zy 'er niet toe verbonden wilden zyn, indien de Kardinaal wederom te rug komen mogt, gelyk men zig hadt laaten verluiden, dat, binnen drie maanden, te wagten was. Voorts gaven zy den Ko-

Oranje, Egmond en Hoorne keeren weder in den Raad.

(*a*) Viglii Vita N. LXXXIV. p. 38.

Filips III. 1564.

Koning kennis van hunne wederkeering in den Raad, hem te gelyk ernstige belofte doende van getrouwheid en dienstvaardigheid. Oranje verzogt den Koning, by eenen byzonderen Brief, het oor niet te willen leenen aan zulken, die zyne opregtheid ten onregte zogten verdagt te maaken: waarop Filips antwoordde, dat hy niets ten zynen nadeele vernomen hadt, en hem voor eenen getrouwen dienaar hieldt.

Hunne vlyt in 't waarneemen der zaaken van Regeeringe.

De Heeren, de zorg der Regeeringe wederom aanvaard hebbende, stelden 'er zig met zo veel vlyt naar, dat zy, dikwils, geheele dagen ten Hove bezig waren, om al wat hun voorkwam spoedig en wel af te doen. Ook hielden zy, in 't eerst, goed verstand met de Leden van den geheimen Raad en van den Raad der Geldmiddelen, behalve met Barlaimont (*b*), dien zy, te vergeefs, poogden over te haalen, om zig, nevens hen, tegen de Inquisitie, te verklaaren (*c*). De Afgevaardigden der Staaten en goede Steden werden ook vriendelyk van hun bejegend, byzonderlyk van Oranje en Egmond, die dezelven, dikwils, ter maaltyd onthaalden, hun de hand biedende, in het bevorderen hunner zaaken ten Hove (*d*).

Hun toeleg, ten deezen tyde.

Door zulke en diergelyke middelen, maakten de Heeren zig vrienden, onder de Edelen en de Gemeente. Men heeft hun, naderhand, beschuldigd, dat zy tegenwoordig reeds beoogd zouden hebben, de gantsche Re-

(*b*) Hopperus *Livr.* II. *Ch.* I. *p.* 37, 38.
(*c*) Viglii Vita *N.* LXXXVII. *p.* 40.
(*d*) Hopperus *Livr.* II. *Ch.* I. *p.* 37.

Regeering te veranderen, den Koning te ver- steeken van 't oppergebied over de Neder- landen, en hetzelve onderling te verdee- len (*e*). Doch 't is ten hoogsten onwaar- schynlyk, dat zy, in deezen tyd; zulke ver-regaande oogmerken zouden hebben gehad. Onpartydiger berigten leeren ons ook, dat zy niet hoogers bedoelden, dan de vervol- ging om den Godsdienst te doen ophouden; en elk, binnens huis, vryheid van geweeten te doen toestaan: nog zogtenze, eenige ver- betering in 't stuk der regtspleeginge en in de behandeling der geldmiddelen te wege te brengen (*f*). Hiertoe nu hadden zy; voor eerst, de vriendschap noodig van de Leden des geheimen Raads en des Raads der geld- middelen, aan welken de zorg voor 's Ko- nings Plakaaten en de handeling van 's Ko- nings penningen was toevertrouwd. Hier- toe konden hun, ten anderen, ook de Le- den der byzondere Staaten, edelen en one- delen, van dienst zyn, konnende zy, door deezen, ten Hove, op vryheid van Gods- dienst en herstelling van andere misbruiken, doen aandringen.

FILIPS III. 1564.

Doch in de twee Raaden, slaagden zy niet naar genoegen. Barlaimont en Viglius en eenige anderen, die men *Kardinaalsgezinden* noemden, dwarsboomden hun geduuriglyk. Oranje zogt, hierom, omtrent deezen tyd, op aanraading van zynen Broeder, Graave *Lodewyk van Nassau*; eenige nieuwe Leden in den

Zy worden, door de Kardinaalsgezinden, gedwarsboomd.

(*e*) Proces van Egmond. *II*. 618, 619.
(*f*) HOPPERUS *Livr*. II. *Ch*. III. *p*. 41.

Filips III. 1564.

den geheimen Raad te doen aanneemen, die zynen aanhang aldaar zouden konnen styven. Men wil, dat hy, hiertoe, byzonderlyk, *Franciskus Balduinus*, en veelligt ook *Georgius Cassander* hadt uitgekipt: mannen beide van gematigde gevoelens in 't stuk van den Godsdienst, en zelfs niet vreemd van eenige hervorming. Doch deeze toeleg haperde (*g*). 't Gezag der drie Heeren, of liever dat des Raads van Staate, waarvan zy Leden waren, nam egter toe, hand over hand. De Landvoogdes gedoogde, dat verscheiden' zaaken, die, voorheen, in den geheimen Raad en in den Raad der geldmiddelen, waren afgedaan, nu voor den Raad van Staate werden gebragt. Ook vervoegde men zig, eerlang, met verzoekschriften, niet meer aan de Landvoogdesse; maar elk, die iets ten Hove te vorderen hadt, moest het doen, door middel der byzondere Stadhouderen, die Leden van den Raad van Staate waren; en dikwils zelfs, door middel van derzelver dienaars. De Kardinaalsgezinden geraakten 'er zo t'eenemaal onder, dat de Landvoogdes geen herts genoeg hadt, om afzonderlyk, gelyk voor deezen plagt te geschieden, met Barlaimont of Viglius, te raadpleegen (*h*).

't Gezag des Raads van Staate wast.

II. De Vervolging mindert.

'T Leedt ook niet lang, of 't gezag des Raads van Staate hadt merkelyken invloed op de gemeene zaaken. De vervolging, niet zo zeer gehandhaafd wordende als te vooren,

(*g*) Burgund. *Libr.* II. *p.* 65, 66, 67. 68.
(*h*) Hopperus *Livr.* II. *Ch.* II. *p.* 39, 40.

ten, minderde allengskens. In Grasmaand, maakte men, in Holland, zwaarigheid (*i*), om een ſcherp Plakaat af te kondigen, welk, kort te vooren, uitgekomen was, en waarby iemant, die in geene maand ter Kerke was geweeſt, ſtrafbaar verklaard werdt (*k*). Ook kanteden zig de Staaten aldaar, wat laater, tegen het vervoeren van twee gevangenen om Ketterye (*l*). Elders, werden ook de Plakaaten niet uitgevoerd, en de Inquiſitie ſlappelyk geoefend. De Landzaaten in 't gemeen verheugden zig, in deeze verandering. Doch, gelyk het goed, in zaaken van Regeering, zelden onverzeld is van eenig kwaad; klaagde men, ten deezen tyde, ook over ſlappe regtsoefening in burgerlyke zaaken. Oranje en de zynen weeten dit gebrek, aan die van den geheimen Raad: doch deezen gaven 'er den Raad van Staate de ſchuld van; zeggende, dat verſcheiden' Edelen de hooge en mindere Regtbanken in kleinagting bragten, alzo zy weigerden, zig te onderwerpen aan de vonniſſen, die over hen gegaan waren, wanneer dezelven niet uit laſt des Raads van Staate waren geveld. Ook zag 't volk ongaarne, dat ſommigen, die 't oor hadden der Heeren, de Ampten, over welken de Raad van Staate de beſtelling hadt, genoegzaam te koop hielden, en daarze 'er voordeel in zagen, verlof tot het houden van Lombaarden en van Loteryen, en andere gunſten, zelfs vergiffenis van mis-

Filips III. 1564.

Klagten over de Regeering.

(*i*) Reſol. Holl. 17 *April* 1564. *bl.* 27.
(*k*) Repert. der Plak. *bl.* 116.
(*l*) Reſol. Holl. 8 *Januar.* 1565. *bl.* 83.

FILIPS III. 1564.

misdaaden, die de geheime Raad strafwaardig hadt gekeurd, wisten te bezorgen (*m*); hebbende zy, als Viglius, die 't zegel bewaarde, weigerde zulke Gunstbrieven te bezegelen, altoos middel by der hand, om 't gebruik van 't zegel te ontwyken. Armenteros, Geheimschryver der Landvoogdesse, gaat na, dat hy, door zulke wegen, veel gelds heeft weeten byeen te schraapen (*n*). In Holland zelf, klaagde men, omtrent deezen tyd, dat sommige vreemdelingen en anderen, door middel van geld, Ampten binnen den Lande wisten te verkrygen (*o*). Ook zogt men aldaar te beletten, dat de Lombaardtafelen, van wege 't Hof, voortaan verpagt werden (*p*).

Oranje legt het toe op 't verwerven van vryheid van Godsdienst.

Midlerwyl, gingen Oranje en Egmond voort, met het onthaalen van den Adel en de Afgevaardigden der Steden, houdende dikwils, met dezelven en met eenige Leden van den geheimen Raad en van den Raad der geldmiddelen, gesprekken, die hierop uitliepen: „ dat het getal der Ketteren, hier „ te Lande, zo groot was, dat dezelven on„ mogelyk, door vuur en zwaard, konden „ worden uitgerooid: doch dat men hiertoe „ andere middelen, als, de zedebetering der „ Geestelykheid, het prediken eener gezon„ de leere en diergelyken ter hand slaan „ moest." En zig allengskens nader verklaarende, voegde men hierby „ dat zelfs de ze-

(*m*) HOPPERUS *Livr.* II. *Ch* II. *p.* 39.
(*n*) VIGLII Vita N. LXXXIV. p. 38. BURGUND. *Libr.* II. *p.* 60.
(*o*) Resol. Holl. 13 *July* 5 *Novemb.* 1564. *bl.* 42, 23.
(*p*) Resol. Holl. 12 *July* 1565. *bl.* 23.

„ zedebetering en het wel prediken, schoon „ heilzaam in zig zelven, de Kettery niet „ t'eenemaal zou konnen verdryven; maar „ dat geraaden was, de Plakaaten in te trek- „ ken, of ten minste te verzagten, gehen- „ gende de tyden thans zo veele strengheid „ niet; waarvan men ook, tot hiertoe, ge- „ heel geene vrugt hadt gezien." Somtyds ging men, in deeze gesprekken, zo ver, dat men niet schroomde te zeggen „ dat 'er „ geen ander middel overig was, dan aan „ ieder, in zyn huis, vryheid van Gods- „ dienstoefening, en alomme het houden „ van het Avondmaal onder beiderlei ge- „ daante toe te staan." Deeze bedenkingen betroffen den Godsdienst. Omtrent de burgerlyke Regeering, hieldt men elkanderen voor „ dat de Geldmiddelen en Regtszaa- „ ken veel te flof werden gehandhaafd: waar- „ tegen geen hulpmiddel was, dan 't ver- „ meerderen der Leden van den Raad van „ Staate, met tien of twaalf van de voor- „ naamste Heeren, die tevens bemind en „ geagt waren; en dat men aan deezen Raad „ gezag gave over alle de andere Raaden, „ zonder onderscheid (q)." Men sprak hiervan zo dikwils, dat de Landvoogdes, eindelyk, zelve werdt overgehaald, in 't gevoelen der Heeren; die, haar wisten aan te tasten, daar zy zwakst was, en, door beleefdheid en eerbewyzingen, geheellyk wonnen (r). Ook gaven zy haar zo volkomene ope-

Filips III. 1564.

en op verandering in de Raaden van Regeeringe.

(q) Hopperus *Livr.* II. *Ch.* III. *p.* 40.
(r) Viglii Vita *N.* LXXXVII. *p.* 40.

Filips III. 1564.

opening van 's Lands zaaken, dat zy verklaarde, desaangaande, in weinige maanden, meer te hebben gevat, dan geduurende al den tyd van 't bewind des Kardinaals van Granvelle (s).

III. De Landvoogdes slaat een Gezantschap naar Spanje voor.

Van 't vermeerderen der Raaden van Staate viel egter niets, ten deezen tyde. Doch de Landvoogdes, geheellyk vervuld met de klagten der Heeren over 't verval der gemeene zaaken, sloeg, wat laater, voor, in den Raad „ of 't niet dienstig zou zyn, den „ Koning, by brieven, of liever by eenig „ gezantschap, van den aanwas der Ketteryen, 't misbruik in de Regtsoefening, en „ den slegten staat der Geldmiddelen, omstandiglyk, te onderrigten." Sommigen verstonden hierop „ dat de Ketteryen wel „ zeer waren toegenomen; doch wederom „ afneemen zouden, als de Amptenaars zig „ behoorlyk kweeten van hunnen pligt: en „ als men de Kerkvergadering van Trente, „ die, in Wintermaand des voorleeden jaars, „ geëindigd was (t), hier invoerde. Dat het „ verval der Regtsoefening niet zo zeer aan „ de Raaden en Regters, wien de zorg hiervoor aanbevolen was, moest geweeten „ worden, als aan sommige byzondere Persoonen, die de Raaden en Regters in kleinagting bragten, en zig hunner uitspraaken „ niet bekreunden. Dat men egter de tweedragt behoorde te verdryven, die, tot hiertoe, in sommige Geregtshoven, plaats „ hadt,

De Kardinaals-gezinden stemmen 'er tegen.

(s) Verantw. van Will. I. by Bor Aut. St. I. Deel, bl. 50.
(t) Zie V. Deel, bl. 166.

„ hadt, met naame in die van Brabant, Lu- Filips III. 1564.
„ xemburg, Gelderland en Utrecht, alwaar
„ de Stadhouders groot gezag hadden. Dat
„ wyders het verval der Geldmiddelen niet
„ ontstondt uit eenig wangedrag der Raa-
„ den of bedienden; maar uit de langduu-
„ rige en kostbaare oorlogen, die de Ko-
„ ning gevoerd hadt, en dat dit verval niet
„ te herstellen was, dan door een' kragti-
„ gen onderstand uit Spanje, of door het
„ opbrengen eener merkelyke Bede in de
„ Nederlanden: die men egter niet scheen
„ te zullen konnen bekomen, dan na dat de
„ Koning wederom herwaards zou gekeerd
„ zyn. Dat zy deeze overeenkomst hielden
„ voor het eenigste middel, om 's Lands zaaken
„ te redden, zonder dat noodig zou zyn,
„ zyner Majesteit, die genoeg van alles ver-
„ wittigd was, nadere onderrigting, door
„ brieven of door een Gezantschap, te laa-
„ ten toekomen." Ligtelyk bespeurt men,
dat dit het gevoelen der Kardinaalsgezinden
geweest zy, die zig van een Gezantschap,
op aanpryzing der Landvoogdesse, naar
Spanje, geschikt, om te klaagen over mis-
bruiken, die ter hunner verantwoording ston-
den, niet dan nadeel belooven konden. Doch
zy, die der Landvoogdesse het voorstel in
den mond gelegd hadden, naderhand, hun-
ne gedagten openende, verklaarden „ dat
„ 's Lands nood, noch door de gewoone
„ middelen, noch door schriftelyk berigt
„ aan den Koning, te weeren was. Dat
„ men zyner Majesteit mondeling verslag
„ doen moest, door een Personaadje van

en drin-gen op 's Konings over-komst.

Oranje en de zy-nen stem-men voor 't Ge-zant-schap.

Filips III. 1564.

„ aanzien en waardigheid. Dat de Koning, „ van alles, en vooral van 't nadeel, dat „ den Godsdienst dreigde, uitvoerig onderrigt zynde, en te gelyk begreepen hebbende, dat de zwaarigheden, niet dan „ door nieuwe en ongewoone middelen, „ waren weg te neemen, hen en andere „ Heeren, naar zyn welgevallen, zou mogen raadpleegen, wanneer zy zig gaarne „ van hunnen pligt zouden kwyten; doch „ dat 'er, tegenwoordig, niets te verhandelen viel, dan zyner Majesteit van 't gene 'er omging kennis te geeven." Zy voegden 'er by „ dat, indien het haarer „ Hoogheid geliefde, den Graave van Egmond deezen last op te leggen; een Heer „ van zo veel agtbaarheid, en zo vol yver „ tot den dienst van God en den Koning, „ zyner Majesteit en het Vaderland, in deeze gelegenheid, nieuwe bewyzen zyner „ beproefde trouwe zou konnen geeven." 't Blykt niet min klaar, dat dit het gevoelen geweest is van Oranje en de zynen, die, waarschynlyk, vooraf, met de Landvoogdesse reeds waren overeen gekomen, om Egmond, tot dit Gezantschap, te benoemen. Ook stemde zy hem, terstond: en hy nam den last, na eenige weigering, op zig (u).

waartoe Egmond benoemd wordt.

Verschil tusschen Oranje en Viglius, over Egmonds

Viglius stelde zyn Berigtschrift op; doch in zulke algemeene bewoordingen, dat 'er Oranje, toen 't in den Raad kwam, geen genoegen in nam, zeggende rondelyk „ dat „ men den Koning onbewimpeld verklaaren „ moest,

(u) Hopperus Livr. II. Ch. III. p. 41.

„ moeſt, dat de Staat, op den tegenwoor- „ digen voet, niet langer kon ſtaande bly- „ ven; dat men, midden in zo groot een „ verval der Geeſtelykheid, den ouden Gods- „ dienſt, door Plakaaten, Inquiſitie en Bis- „ ſchoppen, niet kon behouden; dat de On- „ derzaaten niet langer verdraagen konden, „ dat het Regt gehandhaafd werdt, door be- „ dorven' Regters en Raaden, die elkan- „ deren een vyandig hert toedroegen, ge- „ lyk de * Kanſelier van Brabant en de Raads- „ heer *Engelbert Maas* deeden; dat de zaa- „ ken van den Hove aan drie Raaden wa- „ ren toevertrouwd, die elkanderen in den „ weg waren en benadeelden; waarom al- „ les aan éénen Raad moeſt onderworpen „ worden. Dat men den Raad van Staate „ met meer aanzienlyke Leden moeſt voor- „ zien. Dat de Koning zig bedroog, als hy „ waande, de Beſluiten der Kerkvergade- „ ring van Trente, die, zelfs by Katholy- „ ke Vorſten, in Duitſchland, veragt wer- „ den, hier te Lande, te zullen konnen doen „ aanneemen. Dat hy, hierom, veel beter „ zou doen, dat hy de Plakaaten introk of „ maatigde. Dat wat hem, Oranje, betrof, „ hy zig aan den Katholyken Godsdienſt „ wilde houden; doch egter niet goedkeu- „ ren kon, dat de Vorſten wilden heerſchen, „ over der menſchen gemoeden, hun de „ vryheid van geloove en Godsdienſt be- „ neemende (v)."

Filips II. 1564.

Berigtſchrift.

* *Joannes Scheyfve.*

Oranje verklaart zig openlyk voor de vryheid van Godsdienſt.

De Prins breidde zig hierover uit, met zo veel

Viglius krygt ee-

(v) Viglii Vita, N. LXXXVIII. p. 41.

Filips III. 1564. ne beroerte.

veel ernst, dat de Landvoogdes, ter tafel geroepen wordende, den Raad ten zeven uuren scheiden deedt, zonder dat men, over Egmonds Berigtschrift, tot verder besluit kwam. Doch Viglius, diep getroffen door Oranjes gesprek, en ziende, dat elk, behalve Barlaimont, hem toeviel, bragt schier den gantschen nagt slaapeloos door, overleggende, by zig zelven, wat hy den Prinse, des anderendaags, antwoorden zou. Al 't welk den ouden man zo geweldig aandeedt, dat hy, des morgens, bezig met zig te kleeden, van eene beroerte overvallen werdt, die, in 't eerst, doodelyk scheen; doch van welke hy, allengskens, wederom bekwam.

Hopperus bekleedt zyne plaats, in den geheimen Raad.

Joachim Hopperus. van wiens *Verbaal der Nederlandsche Beroerten* wy zo veel gebruik maaken, werdt toen aangesteld, om zyne plaats in den geheimen Raad en in den Raad van Staate te bekleeden. Hy maakte eenige veranderingen in het Berigtschrift van den Graave van Egmond, overeenkomstig met 's Prinsen meening, doch in zagter bewoordingen (*w*); min egter met bewilliging, dan onder oogluiking der Landvoogdesse (*x*): en Egmond begaf zig, in Louwmaand des jaars 1565, op reis naar Spanje (*y*).

Egmond vertrekt naar Spanje. 1565.

Oogmerk deezer reize.

Wat oogmerk Oranje en de zynen met dit Gezantschap hadden, is niet moeilyk te ontdekken. Zy wilden den Nederlanderen vryheid van Godsdienst bezorgen, die nu in Duitschland doorgedrongen was; doch zagen

(*w*) Viglii Vita N. LXXXIX. p. 42.
(*x*) Burgund, Libr. II. p. 76.
(*y*) Hopperus Livr. II. Ch. III. p. 44.

VIGLIUS VAN ZUICHEM VAN AYTTA,
President van den geheimen Raad
der Nederlanden.

gen wel, dat dit ondoenlyk zyn zou, wanneer de Inquisitie en strenge Plakaaten in kragt bleeven; die nogtans in kragt blyven moesten, zo lang de geheime Raad zo veel gezags behieldt, over Regts- en Regeeringszaaken. Zy hoopten, hierom, den Koning te zullen konnen beweegen, tot het intrekken of verzagten der Plakaaten; of, zo dit niet mogt willen gelukken, hooptenze den Raad van Staate meer gezags te doen opdraagen, en de andere Raaden aan denzelven te doen onderwerpen. Om 't een en 't ander te wege te brengen, hielden zy Egmond den bekwaamsten: hebbende deezen, door zyne dapperheid in de voorige oorlogen, veel by den Koning verdiend, en zynde hy, daarenboven, vermaard voor opregt Katholyk. Doch hoe zeer zy zig, in hunne hoop, bedroogen gevonden hebben, moeten wy nu ontvouwen. FILIPS III. 1565.

De Graaf van Egmond keerde, binnen vier maanden, uit Spanje te rug, en deedt, op den vyfden van Bloeimaand, in den Raad van Staate, verslag zyner verrigtingen, welk hierop uitkwam: „ dat hy, van den Koning, „ met veele tekenen van gunst en hoogag-„ ting, ontvangen zynde, hem den staat „ der zaaken, omstandiglyk, hadt openge-„ legd. Dat zyne Majesteit zig zeer genegen „ getoond hadt, tot de Nederlanden; doch „ dat de kryg met de Turken, die Maltha „ dreigden te overvallen, hem niet zou toe-„ laaten, dit jaar, herwaards te komen, „ maakende hy, hierop, egter rekening, „ tegen het volgende jaar, wanneer hy hoop-

IV. Egmodd keert te rug. Verslag zyner verrigtingen.

„ te

Filips III. 1565.

„ te van den Turkschen kryg ontslaagen te zullen zyn. Dat hy, om de lasten der Nederlanden te verligten, eene aanzienlyke somme herwaards zondt. Dat de Hertogin, zyne Zuster, met den Raad van Staate, de middelen moest beraamen, om de misbruiken in de Regtspleegingen te beteren, van welke middelen men zyner Majesteit verslag moest doen; die dan, deswege, naar welgevallen, schikking maaken zou. Dat, wat den Godsdienst betrof, die den Koning meer dan eenige andere zaak ter herte ging, hy liever duizend leevens, zo hyze hadt, zou willen verliezen, dan in denzelven eenige verandering gedoogen. Dat hy, hierom, dienstig vondt, dat men, heimelyk, en onder deksel van te raadpleegen over 't invoeren der Kerkvergaderinge van Trente, twee of drie van de bekwaamste Bisschoppen, onder welken, die van Ypere zyn moest, nevens eenige Godgeleerden en opregt Katholyke Raadsheeren, in den Raad van Staate ontboodt, om met dezelven te raadpleegen, over de beste middelen, om het volk te voorzien van goed onderwys, en voor verleiding te bewaaren; en over den voet, dien men zou hebben te volgen, in het schoolhouden en oefenen der jeugd. Ook zou men, met hen, moeten overleggen, of 'er ook eenige andere straffe op de Kettery, die, vooral, niet ongestraft blyven moest, kon worden ingevoerd, waardoor de vermetelheid der Ketteren betoomd, en hun te gelyk de

„ eere

„ eere benomen werdt, die zy meenden te behaalen, met, tot hun uiterste toe, volstandig te blyven. Al 't welk, in de tegenwoordigheid der Landvoogdesse, verhandeld zynde, aan zyne Majesteit, naauwkeuriglyk, moest worden overgeschreeven, op dat hy zelf zou mogen zien, wat 'er op diende beslooten te worden (z)."

Filips III. 1565.

Ongenoegen over 's Konings strengheid.

De meening des Konings, die Egmond in geschrifte medebragt, gaf aan Oranje en de zynen weinig genoegen; 't welk duidelyker bleek, toen, kort hierop, last uit Spanje kwam, om eenige Herdoopers en andere zogenaamde Ketters, met de dood, te straffen. Men morde toen, openlyk, tegen Egmond, hem beschuldigende, dat hy zig, door de eer, die hem in Spanje aangedaan was, de oogen hadt laaten blinden, en meer voor zyn byzonder belang, dan voor dat van 't gemeene Vaderland gezorgd hadt (a). Egmond zelf was misnoegd, over 's Konings strengheid, zig niet ontziende te zeggen, dat dezelve streedt met de belofte, die Filips hem, mondeling, gedaan hadt (b).

V. Handeling in den Raad met eenige Bisschoppen, Godgeleerden en Raadsheeren.

Midlerwyl waren, ingevolge ven 's Konings last, tegen den vyfentwintigsten van Bloeimaand, ten Hove beschreeven Martinus Rithove, Bisschop van Ypere, Antoni Havet, Bisschop van Namen, en Gerard van Hamericourt, Bisschop van S. Omer; benevens *Jakob Meertens* en *Hippolitus Persyn*, Presidenten der Geregtshoven van Vlaanderen en U-

(z) Hopperus *Livr.* II. *Ch.* IV. *p.* 44.
(a) Viglii Vita *N.* XCI. *p.* 43.
(b) Hopperus *Livr.* II. *Ch.* IV. *p.* 44.

Filips III. 1565. Utrecht, en *Antoni Meulenaar*, Raadsheer in den grooten Raad te Mechelen: met nog drie Godgeleerden, *Joost de Tillet*, Prooft van Walcourt, Kornelis Jansenius, verkooren Bisschop van Gend, en *Wilmar Bernards*, eersten Hoogleeraar in 't Kerkelyk Regt te Leuven. Men hadt hun, alleenlyk, te verstaan gegeven, dat men hen, over eenige zaaken, de Kerkvergadering van Trente betreffende, wilde hooren (c); doch toen zy, in den Raad van Staate verscheenen zynde, kennis en afschrift van 's Konings last gekreegen hadden, gunde men hun eenige dagen tyd van beraad: waarna zy, in twee zittingen, eerst over het leeren des volks, de zedebetering der Geestelykheid en het onderwys der jeugd, en toen over het veranderen de Ketterstraffe, hunne gedagten opende; die, betreffende het laatste punt, hierop uitliepen, „ dat de dienst Gods en de welstand des Va„ derlands geene verandering gedoogden, „ ten ware, veelligt, omtrent onbejaarden „ en berouwhebbenden, die men, naar 't Ker„ kelyk Regt, wat zagter handelen kon." Doch Oranje en de twee andere Heeren merkten hierop aan „ dat men letten moest „ op den toestand der tyden, en daaruit af„ neemen, welke straf kon worden inge„ voerd, zonder dat men 'er nieuwe zwaa„ righeden van te wagten hadt." De Landvoogdes zelve scheen tot zagtheid te neigen, verklaarende, dat men voor opschudding te dugten hadt, zo men de Plakaaten ten strengste

Hun gevoelen over de Ketterstraffe.

De drie Heeren willen zagter gaan.

Ook de Landvoogdes.

(c) Hopperus *Livr.* II. *Ch.* IV. *p.* 46.

ſte wilde uitvoeren. Doch de Biſſchoppen en eenige andere beweerden „ dat de Koning, in zynen laſt, geen gewag van verzagting der Plakaaten maakte; dat men de „ Ketters ook door geene zagtheid zou winnen, maar eerder, door zig moediglyk tegen hen te verzetten." Drie dagen agtereen, werdt hierover gehandeld, tot dat de Landvoogdes, eindelyk, den beſchreevenen beval, hunne meening, over alles, in geſchrift te ſtellen, welke hierop uitkwam. „ *Voor eerſt*, was 'er, voor het leeren der Gemeente, zorg genoeg gedraagen, by de Kerkvergadering van Trente, welker beſluiten, zonder uitſtel, hier te Lande, afgekondigd en ingevoerd moeſten worden. „ Het overige moeſt, door de naarſtigheid „ der Prieſteren, op welken de Bezoekers en „ Inquiſiteurs behoorlyk agt geeven moeſten, worden uitgevoerd. *Ten anderen*, was „ de zedebetering der Kerkelyken, zo wel „ als het houden der Schoolen, *in de derde plaatſe*, insgelyks, door de gemelde Kerkvergadering, geregeld; zo dat het alleen „ op 't onderhouden dier regelen zou aankomen. Ten *vierden*, was 't ongeraaden, „ de Plakaaten te veranderen, die, voor „ meer dan vyfendertig jaaren, gemaakt, „ en tweemaal vernieuwd waren. Evenwel „ kon men den Geregtshoven heimelyken „ laſt geeven, om alleen hardnekkige Ketters met de dood te ſtraffen; om onderſcheid te maaken, tuſſchen Gezindheid „ en Gezindheid, en vooral ook op de jaaren,

Filips III. 1565.

Schriftelyk berigt der Godgeleerden.

Filips III. 1565. „ ren, ſtaat en andere hoedanigheden der „ Perſoonen agt te geeven, dezelven, of „ ter dood, of tot de galei, of tot balling- „ ſchap en verbeurdverklaaring van goede- „ ren, veroordeelende. De Predikanten „ en Leeraars moeſten egter allen als hard- „ nekkigen worden gehandeld. Doch zul- „ ken, die, uit losheid of nieuwsgierigheid, „ zonder aan Ketterſche gevoelens vaſt te „ zyn, de Plakaaten overtraden, kon men, „ met geeſſelen, geldboeten, ballingſchap, „ of op diergelyke wyze, ſtraffen. Ten „ beſluite, vondt men dienſtig, dat 'er o- „ penbaare ommegangen en gebeden wer- „ den gedaan, om van den Hemel te ver- „ werven, dat 'er niet een ſtip van 't Hei- „ lig Katholyk Geloof verlooren mogt gaan, „ met hoe groote gevaaren, het ook, in 't „ openbaar of in 't verborgen, mogt wor- „ den gedreigd."

Oranje en anderen weigeren 'er op te ſtemmen. De Landvoogdeſſe dit Geſchrift in den Raad van Staate hebbende gebragt, vielen eenigen het zelve toe. Doch Oranje, Egmond, Hoorne en Mansfeld, ziende de gevoelens zig, op 's Konings voorgang, wederom tot ſtrengheid neigen, weigerden te ſtemmen; voorwendende, dat de Koning, tot hiertoe, de meening der Raaden van Staate niet gevraagd hadt; 't welk zynde geſchied, zouden zy niet nalaaten zig verder te uiten. De Landvoogdes zondt, derhalve, alleenlyk het geſchrift der Biſſchoppen en anderen naar Spanje. Over de verdere punten van den laſt, door Egmond, herwaards

waards gebragt, werdt, sedert, ook in den Raad van Staate gehandeld, zonder dat 'er iets op besllooten werdt (*d*). FILIPS III. 1565.

't Verhandelde met de Godgeleerden, en de strengheid, die zy voorstonden, werdt wel haast rugtbaar, en veroorzaakte veel morrens onder 't gemeen, welk den Kardinaal van Granvelle en deszelfs aanhang, dien men *Papisten* noemde, nog van alles de schuld gaf, ja zig niet wederhouden kon van tegen den Koning uit te vaaren (*e*), toen bekend werdt, dat 'er bevel uit Spanje gekomen was, om de Besluiten der Kerkvergaderinge van Trente hier alomme te doen aanneemen (*f*). De Landvoogdes vaardigde, in Hooimaand, de Brieven af, waarby het afkondigen dier Kerkvergadering, aan alle Kerkelyken, gebooden werdt, met vermaaning, nogtans, om geene de minste inbreuk te doen, op het weereldlyk Regtsgebied: waartegen ook den Geregtshoven, by byzondere Brieven, gelast werdt te waaken (*g*). Men zag, hiermede, op eenige Besluiten der Kerkvergaderinge, welken men hieldt te strekken tot krenking van de voorregten der weereldlyke Oppermagten. De meeste Mogendheden, die de Kerkvergadering aannamen, zonderden deeze Besluiten uit, Zo hadt ook Filips in Spanje gedaan; en op den zelfden voet, zogt hy de Kerkvergadering, in de Nederlan-

VI. De Koning beveelt het aanneemen der Kerkvergadering van Trente.

Waar en op welk eene wyze zulks geschied zy.

(*d*) HOPPERUS *Livr.* II. *Ch.* V. *p.* 47.
(*e*) VIGLII Vita *N.* XCI. *p.* 43.
(*f*) BURGUND. *Libr.* II. *p.* 82.
(*g*) Repert. der Plak. *bl.* 121.

FILIPS III. 1565. landen, te doen erkennen (*h*). In 't Aartsbisdom van Kameryk, geschiedde, eerlang, de afkondiging der Kerkvergadering, niet zonder veel tegenkanting der Geestelyken. Te Mechelen was geen Aartsbisschop, die 't werk aanbondt, waarom het daar steeken bleef. Te Utrecht, haperde het insgelyks, alzo de Aartsbisschop hier overhoop lag, met zyne Geestelykheid, aan welke nagegeven werdt, dat zy zig liever, door de Ketteryen, wilde laaten bederven, dan, door de waare Kerk, die in de besluiten der Kerkvergadering sprak, verbeteren (*i*).

VII. Onlusten te Amsterdam, over 't verbod van den uitvoer der graanen, en Ten deezen tyde, ontstondt 'er eenige beweeging te Amsterdam, waaruit eene nieuwe schikking sproot op de Regeering. De duurte der graanen hadt, hier, een verbod van uitvoer derzelven te wege gebragt. Doch 's daags voor dat het afgekondigd werdt, hadden eenigen uit de wet, voor zig zelven en voor hunne vrienden, nog veel tarwe en rogge weeten naar buiten te krygen; waartoe zelfs, des nagts, de boomen geopend werden. Den volgenden dag, toen 't verbod afgekondigd werdt, daalde de markt wel tagtig ten honderd. De Koorenkoopers, die 't verbod niet te gemoet gezien hadden, weeten hunne schade aan de baatzugt der Regenten, die, by alle gelegenheid, met scheldwoorden en bedreigingen, werden overgehaald. Een ander misnoegen hadt, wel

over 't betimmeren der twintig jaaren, gesmeuld, in de Stad. Het timmer-

(*h*) STRADA *Dec.* I. *Libr.* IV. *p.* 167.
(*i*) HOPPERUS *Livr.* II. *Ch.* IV. *p.* 51.

timmeren onder dezelve was, van ouds, hier, gelyk elders, afgekeurd geweest, door de Vroedschap, op dat de vyand, in tyd van oorloge, geen voordeel deedt met de buitentimmeraadjen. Doch tegen deeze keur was men aangegaan, stellende Scheepstimmerwerven en wooningen voor 't arbeidsvolk op de *Lastaadje*, aan de Oostzyde der Stad. In 't jaar 1546, moest alles egter afgebroken worden, op bevel der Landvoogdesse, Vrouwe Maria, 't welk, in de jaaren 1552 en 1553, vernieuwd werdt. Maar de Koning hadt, in 't jaar 1556, toegestaan, dat men, binnen de vyfentwintig roeden onder de Stad, zekere houten hutten met week dak opslaan mogt. En de eigenaars der erven, zo veel voets gekreegen hebbende, waren, sedert verder gegaan, en hadden de Lastaadje, met schuuren, huizen en pakhuizen, bezet. In deezen stand der zaaken, vondt de Wethouderschap geraaden, 't verloop te herstellen, 't welk billyker, in 't eerst, gestaan hadt. De Lastadiers kantten zig hier tegen, dryvende, dat men 't gevaar zou konnen voorkomen, door het uitleggen der Stad, en 't bevesten der Lastaadje. Hangende deezen twist, wil men, dat *Gerrit Teeuwszoon*, of Henrik Dirkszoon, immers één der Burgemeesteren, eenen ingeerfden in de Lastaadje zynen grond willende afkoopen, met bitse woorden, afgeweezen werdt; waarop hy gezeid zou hebben, dat het erf dan ook niet binnen de Stad raaken zou, 't welk hy, anderszins, zou hebben doorgedreeven. Het misnoegen, by dee-

Filips II. 1565.

Lastaadje.

dee-

Filips III. 1565. deeze gelegenheid, gevat tegen de Regenten, stak zo zeer uit, als dat der Koorenkooperen. Beiderlei aanhang spande samen met de Schoutisten, vanwier geschil met de Henrik Dirkisten, welk thans op 't hoogst was, wy elders (*k*) gewaagd hebben. Ook trokken deeze drie partyen, eerlang, eene lyn met de Onroomschen, waardoor zy verre de sterksten werden in de Stad. De zaak der Lastaadje werdt voor 't regt getoogen, en sleepende gehouden, tot dat de nood, veroorzaakt door de komst des Graaven van Lumei, voor Amsterdam, de Regeering bragt tot een verhaast besluit om de Lastaadje te doen afbranden, gelyk wy, hierna, staan te verhaalen. Doch uit al 't gemeld misnoegen sproot, in deezen jaare, het inleveren van een verzoekschrift ten Hove, waarby, over de baatzugt en 't namaagschap onder de wethouders, ernstelyk, geklaagd werdt. De wethouders deeden veele moeite, om de tekenaars te weeten. Doch zy raakten 'er nimmer agter (*l*). De Landvoogdes maakte, den eersten van Herfstmaand, eene Keur, by voorraad, waarby zy de Regeering zuiver schouwde van mishandeling en verkorting der burgerye; doch te gelyk, de paalen van 't maagschap en bloedverwantschap der wethouderen nader beëngde (*m*): waarmede de gemoeden, voor eenen korten tyd, in stilte raakten. De Stad was, ten deezen tyde, zo welvaarende, dat men eene nieu-

Keur op het namaagschap en bloedverwantschap der wethouderen.

(*k*) V. *Deel*, *bl.* 415.
(*l*) Hooft II. *Boek*, *bl.* 63 *enz.*
(*m*) Handv. van Amst. *bl.* 75.

nieuwe Waag stigtte, over 't Stadhuis; waartoe, schoon men gelds genoeg in kas hadt, de penningen egter werden opgenomen, op dat de Landvoogdes de Stad om geene leening kwelde, als zy merkte, dat men zulke gebouwen, uit een' verzamelden voorraad, stigten kon (n). Filips III. 1565.

Midlerwyl, was 'er antwoord, uit Spanje, gekomen, op het Geschrift der God- en Regtsgeleerden, en op de klagten van Egmond, over 's Konings strengheid. Wegens dit laatste punt, verklaarde Filips „ dat zyne meening nimmer geweest was, de Inquisitie „ af te schaffen; maar dat hyze dagt te handhaaven, op gelyken voet, als zy, door Keizer Karel, gehandhaafd geweest was. Dat „ hy wel gewild hadt, dat men overleggen „ zou, of 'er eenige verandering in de straffe der Ketteren gemaakt zou konnen worden; doch dat hy, geduurende dit overleg, met de straffe wilde voortgegaan hebben. Dat hy ook tegen den Graave van „ Egmond wel van eenige verandering van „ straffe gesproken hadt; doch dat dezelve, „ zyns eragtens, alleenlyk hadt te bestaan, „ in het heimelyk en niet openlyk ter dood „ brengen der Ketteren." Het Geschrift der God- en Regtsgeleerden prees Filips hemelhoog, hangende aan het zelve zyn zegel, met deeze uitzondering alleenlyk, dat hy nog zo veel verzagting der Plakaaten, als zy zouden hebben konnen inschikken, niet gehengen wilde; maar beweeren bleef, dat zyns Vaders

VIII. Antwoord van Filips op Egmonds klagten,

en op den raad der Godgeleerden, dien hy te zagt keurt.

(n) Hooft Brieven N. 595. bl. 444.

FILIPS III. 1565. ders Plakaaten, en de zynen, met de vereischte gemaatigdheid, waren opgesteld, en derhalven, in allen deele, moesten worden naargekomen (o).

Misnoegen deswege onder de Heeren. Toen deeze Brieven, in den Raad van Staate, overwoogen werden, bespeurde men merkelyke tekens van ongenoegen in de drie Heeren, die nu wel zagen, dat zy zig, te vergeefs, met verzagtinge der Plakaaten, gevleid hadden. Ook begeerden zy hunne gedagten, over 's Konings schryven, niet te uiten, voor dat men 'er 't gevoelen des geheimen Raads op gehoord zou hebben: die, nu wederom nieuwen moed beginnende te scheppen, kort hierna, verklaarde „ dat

Gevoelen des geheimen Raads. „ men, om aan 's Konings meening te voldoen, terstond, den bisschoppen, Abten, „ Geregtshoven, Hooge-schoolen en Bevelhebberen der goede Steden moest aanschryven, dat elk zig, in het prediken voor „ 't volk, in het verbeteren der Geestelykheid en in het onderwyzen der jeugd naar „ dezelve hadt te gedraagen; dat men de Geregtshoven ook moest beveelen, de hand „ te houden en te doen houden, aan de uitvoering van 's Konings Plakaaten; dat, „ wat de Inquisitie betrof, zyne Majesteit, „ wyslyk, verklaard hadt, deswege, geene nieuwigheid te willen invoeren, waarom het alleenlyk noodig zou zyn, de Begigtschriften der Inquisiteuren te onderzoeken, om te zien, of zy zig overeen- „ kom-

(o) HOPPERUS *Livr.* II. *Ch.* VII. *p.* 55. Zie ook BOR I. *Boek*, *bl.* 22 [32].

Filips III. 1565.

„ komstig met dezelven gedraagen hadden,
„ en op dat zy zig, in 't vervolg, naar de-
„ zelven, zouden gedraagen; waardoor men
„ elk overtuigen zou, dat de Koning niet
„ nieuws voorhadt, veel min hier de Spaan-
„ sche Inquisitie in te voeren, gelyk men 't
„ domme volk diets maakte." Eenige Leden van den Raad van Staate stemden overeen, met die van den geheimen Raad. Doch Oranje, Egmond en Hoorne weigerden tot het invoeren der Inquisitie te bewilligen. Zy beweerden egter, met oogmerk, zo sommigen dagten (*p*), om 't volk, dat reeds begon te morren, nog meer gaande te maaken, dat men 's Konings bevel, aan de Geregtshoven en aan de Wethouders der Steden, behoorde te zenden, op dat zy 't mogten konnen doen naarkomen. Doch Viglius, voorziende 't gene sedert gevolgd is, hieldt staande, dat men dit bevel nog geheim houden moest, tot dat men den Koning eerst onderrigt hadt, hoe 't hier werdt opgevat. De Heeren verklaarden, hiertegen, dat zy aan 's Konings stipte bevelen niet ongehoorzaam durfden zyn, schoon zy 'er merkelyke zwaarigheden uit te gemoet zagen. 't Hielp niet, dat Viglius uitboodt, 's Konings ongenade alleen te willen op zig neemen: de Landvoogdes besloot den last zyner Majesteit stiptelyk te agtervolgen (*q*): waartoe de bevelen, tegen 't einde van 't jaar, alomme werden afgezonden (*r*): en 't zyn deeze

Verschillende bedenkingen der Raaden van Staate.

's Konings Last wordt afgekondigd.

(*p*) Viglii Vita *N.* XCIII. *p.* 45.
(*q*) Hopperus *Livr.* II. *Ch.* VII. *p.* 58.
(*r*) Repert. der Plak. *bl* 123. *Zie ook* Boxhorn *op* Reigersb. I. *Deel*, *bl.* 327. *en* Bor I. *Boek*, *bl.* 23 [32].

Filips III. 1565.

ze bevelen, waarby de aanneeming der Kerkvergadering van Trente, de invoering der Inquisitie en de handhaaving der Plakaaten, op 't strengst, gebooden werdt, welken men, voor de naaste en regelregte oorzaaken, houden moet van de beroerte', die, sedert, gevolgd is. Viglius verhaalt, dat Oranje, na dat het besluit, om 's Konings last af te kondigen, in den Raad van Staate, genomen was, iemant, die 't naderhand verteld heeft, in 't oor beet, *dat men nu baast een ongemeen treurspel zou zien beginnen* (r). Doch met dit verhaal, en met het gene wy hier meer, uit hem en Hoppetus, te boek gesteld hebben, is bezwaarlyk overeen te brengen, 't gene de Prins zelf zegt, in eenen Brief aan de Landvoogdesse, in Louwmaand des volgenden jaars geschreeven, alwaar hy, zwarigheid maakende, om 's Konings last, omtrent de Inquisitie en Plakaaten, in de Plaatsen van zyn Stadhouderschap, te doen agtervolgen, te gelyk verklaart „ dat men hem, in eene „ zaak van zo veel gewigt en gevolg, gee„ nen raad gevraagd hadt (s)." Dus zag men, hoe weinig vrugt Egmonds reis hadt gedaan, voor zulken, die vryheid van Godsdienst zogten. Van de verandering, die men, door hem, in de Raaden van Regeeringe, hadt willen bewerken, kwam ook niets.

Merkwaardig zeggen van Oranje.

Twyfeling wegens hetzelve.

IX. Verandering in de Raaden

Alleenlyk deedt de Koning, omtrent deezen tyd, den Hertog van Aarschot, die de zyde des Kardinaals gehouden hadt, zitting nee-

(r) Viglii Vita N. XCIII. p. 41.
(s) Zie Bor I. Boek, bl. 23 [33].

neemen, in den Raad van Staate. De President Viglius werdt, op zyn sterk aanhouden, ontslaagen, van deeze zyne waardigheid, zullende hy egter Lid des Raads van Staate blyven. Karel van Tisnacq, die de Nederlandsche zaaken, in Spanje, waargenomen hadt, werdt, in deszelfs plaatse, benoemd, en die van Tisnacq, sedert, bekleed, door Joachim Hopperus (*t*), van wien wy boven gewag gemaakt hebben. De diensten, door deezen, aan die van Holland gedaan, en nog te doen, in Spanje, werden, omtrent deezen tyd, erkend, met een geschenk van tweehonderd Reaalen *in specie*, uitmaakende zevenhonderd ponden van veertig grooten (*u*). Ondertusschen, verliepen 'er nog omtrent vier jaaren, eer Tisnacq herwaards kwam (*v*), binnen welken, Viglius het Presidents-ampt van den geheimen Raad nog schynt bekleed te hebben.

Filips III. 1565. van Regeeringe.

De Brieven des Konings waren zo dra niet gelezen in den Raad van Staate, of het misnoegen, welk 'er de drie Heeren over getoond hadden, verspreidde zig onder de Edelen, die hunne zyde hielden, en eerlang ook onder 't gemeen. Sommigen melden, dat de geheime Raad nog bezig was met 's Konings last te overweegen, toen Oranje, Egmond en Hoorne, ter gelegenheid van de Bruiloft des Heeren van Montigni, desweege, ook met hunne vertrouwde vrienden, in

't Volk mort tegen den Koning.

(*t*) Viglii Vita *N.* XCIV. *p.* 45. Hopperus *Livr.* II. *Ch.* VII. *p.* 60.
(*u*) Resol. Holl. 2 *en* 18 *Decemb.* 1565. *bl.* 53, 55.
(*v*) Viglii Vita *N.* CXI. *p.* 52.

Philips III. 1565. in onderhandeling traden (w): en zou hier, toen de tongen los geworden waren, door den wyn, hevig, tegen de Inquisitie en Plakaaten, en zelfs tegen den Koning uitgevaaren zyn (x). Doch anderen verhaalen, dat iet diergelyks gefchied zou zyn, op de Bruiloft van Alexander Farneze, Prins van Parma en Zoon der Landvoogdesse, die, in Slagtmaand, te Brussel, gehouden werdt (y). Uit deeze gesprekken, sproot, nog in deeze zelfde maand, het vermaard Verbond der Edelen; waarvan wy nu de waare gelegenheid, die den meesten Nederlandschen Schryveren onbekend geweest is, met de vereischte naauwkeurigheid, gaan ontvouwen.

X. Eerste opening tot het Verbond der Edelen.

Op den tweeden van Slagtmaand, 's daags voor de Bruilofr van Parma, waren, in 't Huis van den Graave van Kuilenburg, staande te Brussel op de Paardenmarkt, omtrent twintig Edelen byeen gekomen: die, waarschynlyk, voor 't grootste gedeelte, der Hervorminge waren toegedaan, alzo *Franciskus Junius*, Leeraar in de heimelyke Gemeente te Antwerpen, uit wien wy dit verhaalen, dien zelfden dag, en ter zelfder plaatse, voor hun gepredikt hadt. Na de preeke en 't gebed, werdt hier geraadpleegd, over 't Plakaat des Konings op 't stuk der Inquisitie, en voorgeslaagen, dat men de Protestantsche Vorsten in Duitschland moest tragten te beweegen, tot een verbond, om de Nederlanden van de Inquisitie te verlossen. Twee dagen hier-

(w) Hopperus *Livr.* II. *Ch.* VII. *p.* 58.
(x) Burgund. *Libr.* II. *p.* 89.
(y) Fr. Junii Vita *p.* 15. *by* Brandt Reform. I. *Deel*, *bl.* 289.

hierna, besloot men, zig met geene anderen dan met Duitsche Vorsten te verbinden: en op den zesden, werdt vastgesteld, ook een inlandsch Verbond onder de Edelen aan te gaan, waartoe de Edelen van ieder Landschap, door een of twee Gemagtigden uit het zelve, genodigd zouden worden (z). 't Verbond, toen gemeenlyk het *Compromis* genoemd, ontworpen zynde, wordt, allereerst, getekend door elf Edelen (5), onder welken ook was *Maximiliaan van Blois*, gezeid *de Kok van Neerynen*, Edelman des Graaven van Egmond, die, ten zelfden tyde, nog zes afschriften van 't Verbond tekende, en sedert een groot getal van Edelen tot tekenen bewoog. Hy en de tien anderen waren toen byeen geweest, in 't Huis van *Nikolaas de Hammes*, Wapenkoning der Vlies-ridderen, in 't gemeen * *Toison d'Or* genoemd (a), die der Hervorminge toegedaan was (b), en van sommigen, voor den voornaamsten voorstander des Verbonds, gehouden wordt, hebbende hy geroemd, dat hy 'er wel tweeduizend Edelen toe overgehaald hadt (c). Of dit Verbond, welk nog voorhanden is, door *Filips van Marnix*, *Heere van S. Aldegonde* (d), of door iemant anders, zy opgesteld, heb ik, met gee-

FILIPS II. 1565.

* *Gulden-Vlies.*

(z) Vita JUNII *ab ipso conscr. p.* 15. & Manuscript. JUNII *by* BRANDT Reform. I. *Deel*, *bl.* 289. *en in de* Byv. *bl.* 53.
(a) Sententt. van ALVA. *bl.* 77.
(b) VIGLII Vita *N.* XCII. *p.* 44. & *Not. p.* 186.
(c) STRADA *Dec.* I. *Libr.* V. *p.* 195.
(d) GROTII Annal. I. *p.* 19. STRADA *Dec.* I. *Libr.* V. *p.* 194.

(5) BURGUNDIUS verhaalt, dat de Heer van S. Aldegonde de eerste was, die 't Verbond onderschreef. Libr. II. p. 116.

Filips III. 1565. geene zekerheid, konnen ontdekken. Doch deszelfs inhoud liep op deezen zin: „ Dat

Deszelfs inhoud.

„ een hoop vreemdelingen, bewimpelende „ hunne staatzugt en gierigheid met yver „ voor het Katholyk geloof, zyne Majesteit, „ tegens zynen eed, en strydig met de hoop, „ die hy den Landzaaten hadt gegeven, o- „ vergehaald hadt, niet slegts tot het niet „ verzagten, maar zelfs tot het verzwaaren „ der strenge Plakaaten en tot het gewel- „ diglyk invoeren der Inquisitie, zo strydig „ met alle Geestelyke en weereldlyke Reg- „ ten, en vooral ook met de Privilegien en „ loffelyke Herkomen deezer Landen, ja „ waardoor, alle Koophandel verdreeven, „ de Koning van allen gezag over 't volk „ beroofd, en onbeschryflyke oproeren en „ verwarringen te wege gebragt zouden wor- „ den. Dat zy, Leenmannen des Konings „ en Edelen des Lands, van dit alles goede „ kennis gekreegen hebbende, niet hadden „ mogen nalaaten, te waaken tegen deeze „ zwaarigheden, en ten dien einde, een heilig „ Verbond te sluiten, waarby zy, met pleg- „ tigen eede, beloofden, het invoeren der In- „ quisitie, uit al hun vermogen, te zullen „ beletten, terwyl zy hoog en duur betuig- „ den, niets voor te hebben tegen de eere „ Gods en den dienst des Konings, of het wel- „ vaaren des Lands: al het welke zy veel eer „ zouden tragten te vorderen. Voorts be- „ loofden zy, elkanderen, als broeders en ge- „ trouwe gezellen, te zullen bystaan, met „ lyf en goed; indien iemant hunner, uit „ hoofde van Inquisitie of Plakaaten, eenig

„ leed

HENRIK, HEER VAN BREDERODE.

J. Houbraken, sculpsit.

„ leed overkwame; zelfs al werdt het verglimpt; met het dekſel van ſtraffe over wederſpannigheid of iet diergelyks: mids dat, tot zodaanige onderneemingen, met gemeenen raad van alle de Broeders en Bondgenooten, beſlooten werdt. Eindelyk, badenze God, dat hy hun Verbond en voorneemen zegenen, en tot eere zyns naams, tot dienſt der Koningklyke Majeſteit, tot vrede en welvaart der Landen, en tot hunner zielen zaligheid doen gedyen wilde (*e*)." — Filips III. 1565.

Dit Verbond werdt, terſtond, door een groot getal van Edelen getekend, welk allengskens tot omtrent vierhonderd aanwies. Onder de eerſte en voornaamſte tekenaars, waren Henrik van Brederode, Lodewyk van Naſſau, Broeder des Prinſen van Oranje, de jonge Graaf *Karel van Mansfeld*, *Floris van Palland*, *Graaf van Kuilenburg*, in wiens Huis het Verbond eerſt ontworpen was, twee *van den Bergen*, twee *Batenburgen*, *Riſöir*, *Dolbain*, *Joan van Caſembrood*, *Heer van Bakkerzeel*, Edelman des Graaven van Egmond, *Chriſtoffel van Leefdale*, insgelyks in dienſt van dien Graave; *Boiſot*, *Hautain*, *Ryzenburg*, *Langerak*, twee *Meroden*. *Louvervat*, *Lumei*, *Yſſelſtein*, *Liques*. *Liere*, *Manſart*, *Jan van Marnix*, *Heer van Tholouſe*, *Filips van Marnix*, *Heer van S. Aldegonde*, *Jooſt* en *Diderik Sonoi*, twee *van der Aa*, *Tilly*. *Tſeraarts*, *Obdam*, *Jan van Blois*, gezeid *Treslong*, *Crobain*, Bediende van den Graave van Hoogſtraaten, *Longueval*, *Capres*, — Eerſte en voornaamſte tekenaars.

(*e*) *Zie* BOR II. *Boek*, *bl.* 38 [53]. en Groot-Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 31.

Filips III. 1565. pres, *Sander* en *Lubbert Turk*, *Bentink*, Drossaard van Woudrichem, *Nuinhem*, Drossaard van Hoorne, Yssel stein en Buuren (*f*), *Huibert van Raaphorst*, *Lancelot van Brederode*, *Gysbrecht van Duivenvoorde*, *Fredrik van Egmond*, *Jakob van Ilpendam*, *Rutger van Boetzelaar*, *Heer van Karnisse*, en *Daniel* en *Otto*, zyne Broeders, *Jan van Renesse van Wulven*, *Kornelis van Alkemade*, *Adriaan de Waal van Vroonestein*, *Barthold Entes* (*g*), en zeer veele anderen. Doch de naamen van Oranje, Egmond en Hoorne werden, onder deeze Bondgenooten, niet gespeld. Ook hebben Egmond (*h*) en Hoorne (*i*) beide, sedert, beweerd, dat zy 'er nimmer onder behoord hebben. Maar Oranje, die, in zyne eerste Verantwoording, gezeid hadt ,, dat het Verbond, buiten zyne kennis of toestemming, opgeregt was, ,, schoon hy 't nooit als eene samenzweering ,, van muitelingen hadt aangemerkt, (*k*)" erkent egter, in zyne tweede Verantwoording, in 't jaar 1581 uitgekomen, dat hy het inleveren van 't Verzoekschrift, 't welk, naderhand, uit kragte van 't Verbond, geschiedde, goedgekeurd heeft, stellende hy zelfs, in dien tyd, zyne eer, in deeze zyne goedkeuring (*l*). En als men, hierby, in aanmerking neemt, dat 's Prinsen Broeder, Lodewyk

Of en hoe ver 'er Oranje, Egmond en Hoorne deel aan hadden.

(*f*) Bor II. Boek, bl. 21 [34].
(*g*) Sentent. van Alva bl. 39, 60, 61, 72, 134, 317, 175, 354, 222 enz.
(*h*) Proces van Egmond bl. 638.
(*i*) Verantw. van Hoorne, bl. 108. by Bor Auth. St. I. Deel, bl. 61.
(*k*) Verantw. van Will. I. by Bor als bov. bl. 9.
(*l*) Apolog. van Willem I. by Bor Auth. Stukk. II. Deel, bl. 78.

wyk van Nassau, zyn Schoonbroeder, de Graaf van den Berg, de Heer van S. Aldegonde, zyn boezemvriend, en verscheiden Edelluiden en bedienden van zyn Huis Leden van 't Verbond geweest zyn, zal men zig naauwlyks verbeelden konnen, dat eene zaak van zulk een belang geheel en al buiten kennis van den Prins heeft konnen blyven. Zeker genoeg is 't ook, dat Egmond en Hoorne, die hunne luiden onder de Bondgenooten hadden, al vroeg kennis van 't Verbond hebben gehad, en het zelve niet hebben afgekeurd (m).

Frans. II. 1565.

Men vindt, dat eenige Edelen, kort na 't sluiten van 't Verbond, heimelyk zouden hebben toegelegd, om de Stad Antwerpen in te neemen, tegens den derden van Wintermaand. Graaf Lodewyk, die 'er kennis van bekomen hadt, zou 'er, met zynen Broeder den Prinse van Oranje, over hebben geraadpleegd. Doch deeze zou 't ontraaden hebben, zeggende, kans te zien, om de zaaken, zonder dat men geweld behoefde te gebruiken, te regt te brengen (n). Doch alzo geenen onzer Schryveren hiervan gewaagen, weet ik niet, hoe veel staats 'er op te maaken zy.

Sommige Edelen worden gezeid Antwerpen te willen inneemen.

't Verbond der Edelen, nu ontworpen, werdt, door zendelingen van Brederode en Grave Lodewyk, onder welken, *Jan Zegers van Wassenhoven, Lodewyk van Binkhorst*, Diderik Sonoi, *Jozua van Alveringen, Heer van Hofwegen, Sjoert Beima*, Maximiliaan van Blois

XI. Hevigheid tegen de Inquisitie en Plakaaten.

(m) *Vid.* & VIGLII *Vita N.* XCVI. *p.* 46.
(n) Manuscr. F. JUNII *by* BRANDT Reform. I. *Deel*, *in de* Byvoegs. *bl.* 33.

Filips III. 1565.

Blois de Kok, *Albert Hugtenbroek* en Jakob van Ilpendam de voornaamsten waren (*o*), alomme vertoond (*p*), en door veelen getekend. 't Gemeen kreeg 'er spoedig kennis van, en 't verwekte, terstond, eene bystere gisting in de gemoeden. Men voer niet alleen op 't hevigst uit, tegen de Inquisitie en tegen 's Konings Plakaaten; maar 't regende alomme Schimpschriften en Blaauwboekjes, waarin de Kardinaalsgezinden, en sommigen zelfs met naame (*q*), op 't schamperst, doorgestreeken, en van snoode voorneemens tegen de voornaamste Heeren beschuldigd werden (*r*). Ook vondt men, aan de Kerkdeuren, aan de Poorten van het Hof, en aan de Huizen van den Prinse van Oranje en van den Graave van Egmond, Geschriften aangeplakt, waarin de Onroomschen zig hunner bescherminge aanbevalen, en hen, tot voorstanders der goede zaake, aanriepen. De Landvoogdes werdt, dagelyks, lastig gevallen, door Edelen, Burgers, Staaten en Steden, klaagende over de Inquisitie: waaronder die van Brabant en Vlaanderen, boven anderen, aanhielden. Aan de andere zyde, vielen ook de Inquisiteurs en andere Kerkelyke Regters der Landvoogdesse klagtig, dat men hun geen behoorlyk ontzag toedroeg. Zelfs verzogten sommigen, ontslaagen te worden van hunne Ampten (*s*). De schimpschriften hielpen veel,

Schimpschriften gestrooid.

(*o*) Sentent. van Alva *bl.* 40, 52, 54, 75, 77, 129, 72.
(*p*) VIGLII Vita *N.* XCVI. *p.* 46.
(*q*) VIGLII Vita *N.* XCVIII. *p.* 47.
(*r*) BOR I. *Boek*, *bl.* 25 [35]. 30 [43].
(*s*) HOPPERUS *Livr.* II. *Ch.* VIII. *p.* 61.

veel, om hen, by 't gemeen, in veragting te brengen. Doch de Koning zelf liep niet vry van derzelver steeken. Op den drie-en-twintigsten van Wintermaand, vondt men, te Antwerpen, op drie of vier plaatsen, een Geschrift aangeplakt; waarby de Burgers de Wethouders vermaanden „ om den Koning, „ die zynen eed en 's Lands Handvesten geschonden hadt, voor 't Kamergerigt te „ Spiers te doen dagvaarden, alzo Brabant, „ als onder den vyfden Kreits des Duitschen „ Ryks behoorende, in de Geloofsvrede, „ te Passau en te Augsburg geslooten, begreepen was." Hier was bygevoegd „ dat „ de Burgers, geene vryheid van Godsdienst „ konnende verwerven, hun heul aan de „ Staaten zouden moeten zoeken. Voorts, „ wilden zy de wyt niet hebben van eenig „ oproer, welk, om het invoeren der Inquisitie, zou mogen ontstaan (*t*)." De Landvoogdes verboodt, openlyk, het zaaijen van diergelyke schriften, en wendde veele moeite aan, om de maakers van het laatstgemelde te agterhaalen. Doch deeze was vergeefs. Ook wies de lust, om smaalschriften te strooijen, aan, tegen 't verbod. Onder deezen, vondt men egter, nu en en dan, Boekjes, die de vryheid van Godsdienst, met klemmende redenen, verdedigden. Ook kwam, omtrent deezen tyd, in 't licht de Geloofsbelydenis der *Kalvinisten*: zo genoemd naar *Jan Kalvin*, Predikant te Geneve, wiens Leer en Kerken-ordening zy, reeds

Vinnig schrift tegen den Koning, te Antwerpen, aangeplakt,

Belydenis der Gereformeerden

(*t*) Bor I. *Boek*, *bl.* 24 [34].

Filips III. 1565.

Komt in 't licht.

reeds in Frankryk, van waar zy, in grooten getale, herwaards waren gekomen, hadden aangenomen. Men heeftze, sedert, *Gereformeerden* of Hervormden genoemd. De Belydenis, van welke wy spreeken, droeg een' Brief aan den Koning in 't voorhoofd, waarin de uitgeevers verklaarden „ dat zy, wel „ honderdduizend sterk zynde, zig egter „ stil hielden, en 's Lands lasten, nevens „ anderen, droegen: 't welk, zeidenze, „ toonde, dat zy geen oproer in den zin „ hadden." Doch 't begrooten van zulk eene menigte werdt, ten Hove, misduid, en voor eene bedreiging genomen (*u*). Oranje, Egmond en Hoorne deeden egter ook hun best, om de Landvoogdes te verzekeren, dat het getal der Onroomschen zo groot was, dat men 't onmogelyk zou konnen uitrooijen: terwyl anderen haar voorhielden, dat men 't, verre-boven de waarheid, uitmat. Doch de voorzigtigsten gingen tusschen beide, ziende 't kwaad, gelyk men sprak, niet zo gevaarlyk aan, dat men 't voor ongeneeslyk hadt te houden; noch zo gering, dat men 't vryelyk verwaarloozen mogt (*v*); terwyl de Landvoogdes, geslingerd door verschillende overleggingen, naauwlyks wist, welke zyde zy te houden hadt.

Groot getal van Onroomschen.

Vrymoedige taal der verbonden' Edelen.

De Edelen, vast arbeidende om aanhang te winnen, schroomden niet, eene taal te laaten hooren, die, ten Hove, geoordeeld werdt, naar oproerigheid te smaaken. Zy sloo-

(*u*) Bor I. *Boek*, *bl.* 30 [43]. Hooft II. *Boek*, *bl.* 71.
(*v*) Hopperus *Livr.* II. *Ch.* VII. *p.* 62.

floegen uit „ dat de Nederlanders niet zo
„ plomp noch beeftagtig waren, of zy be-
„ greepen wel, wat de Vorst zynen Leen-
„ man en wat de Leenman zynen Vorst ver-
„ schuldigd was: en dat, zo men hen langer
„ ringeloorde, zy wel middel vinden zou-
„ den, om een' oorlog te doen voeren, zon-
„ der dat men wist, door wien, of op welk
„ eene wyze." En werden zy zeer, in deeze hunne gedagten, gestyfd, door verscheiden' byzondere Stadhouders, met naame, door den Prinse van Oranje, de Graaven van Mansfeld en Megen, den Markgraaf van Bergen en den Heere van Montigni, die, in den aanvang des jaars 1566, zo schriftelyk als mondeling, aan de Landvoogdesse verklaarden „ dat zy geenen wil noch middel had-
„ den, om de Plakaaten uit te voeren, en
„ de hand te leenen aan de Inquisitie; en
„ dat zy, zo de Koning en haare Hoogheid
„ hierop bleeven aanhouden, zig liever van
„ hunne Ampten wilden ontslaan (w)." De Bondgenooten, gehertigd door zulke verklaaringen, hielden, van tyd tot tyd, Byeenkomsten, in welken, zy elkanderen weezen op den steun, dien de goede zaak hadt, aan de voornaamste Heeren van den Raad.

Filips III. 1565.

Verscheiden' Stadhouders weigeren de Inquisitie en Plakaaten te handhaven. 1566.

XII. Oranje en Hoorne verlaaten het Hof.

Oranje en Hoorne, groot misnoegen over het streng besluit des Konings getoond hebbende, verlieten, omtrent deezen tyd, het Hof, voorgeevende, dat zy zig, in hunne byzondere Heerlykheden, gingen onthouden,

(w) Hopperus Livr. II. Ch. VII. p. 62, 63. Zie den Brief van Oranje, by Bor I. Boek, bl. 23 [33].

Filips III. 1566.

Egmond blyft.

den, zonder zig meer met de Regeeringe te willen bemoeijen. Egmond, die veele Kinderen en meer belang by de gunst des Konings en der Landvoogdesse hadt, stondt eene poos in twyfel, of hy hun voorbeeld volgen wilde; doch besloot, eindelyk, nog te blyven (x). Oranje begaf zig naar zyne Heerlykheid Breda, alwaar hem, omtrent het midden van Lentemaand, verscheiden Edelen en Grooten kwamen vinden: 't zy dat zy hier ontbooden waren, gelyk men vermoedde: 't zy datze 'er, als sommigen voorgaven, met verschillende inzigten, en zonder van elkanderen te weeten, waren verscheenen (y). Men wil, dat zig hier, behalve den *Graave van Zwartsenberg* en *Joris van Holl*, beide Duitsche Krygsoversten (z), ook eenige Fransche Bevelhebbers bevonden (a): doch dit laatste is onwaarschynlyk (b). Eenige dagen laater, begaf zig dit Gezelschap van Breda naar Hoogstraaten: en meent men, dat, hier of te Breda, of veelligt op beide de Plaatsen, besllooten werdt, het Verzoekschrift in te leveren, welk, sedert, zo veel gerugts gemaakt heeft. *Antoni van Lalaing*, *Graaf van Hoogstraaten*, onlangs wedergekeerd van een Gezantschap aan 't Keizerlyk Hof, heeft, in openbaaren druk, wel erkend, dat de Edelen ten zynen Huize

Byeenkomsten der Edelen te Breda en te Hoogstraaten.

Zy besluiten eed Verzoekschrift in te leveren.

(x) Hopperus *Livr.* II. *Ch.* IX. *p.* 67.
(y) Verantw. van Hoorne, *by* Bor Auth. Stukk. I. *Deel*, *bl.* 63.
(z) Hopperus *Livr.* II. *Ch.* IX. *p.* 68.
(a) *Vide* Langueti Epist. IV. *p.* 12.
(b) Verantw. van Hoorne, *bl.* 107. *by* Bor Auth. Stukk. I. *Deel*, *bl.* 63.

ze vergaderd zyn geweest; doch te gelyk beweerd, dat het Verzoekschrift, aldaar, niet beraamd noch vastgesteld is. Veelligt, is het te Breda ontworpen, en te Hoogstraaten, door eenigen, ondertekend: welk laatste de Graaf zelf niet donkerlyk toestaat (c).

Wat deel Oranje hierin hadt.

Oranje verhaalt ook, in zyne Verantwoording van den jaare 1581 „ dat de Ridders „ van de Orde en de Leden des Raads van „ Staate, op zyn verzoek, te Hoogstraaten „ waren byeen gekomen; dat hy hen hier „ hadt gezogt te beweegen, om nevens hem, „ de hand te slaan, aan het herstellen van „ 's Lands rust en welvaart; doch dat hy „ hen, tot geene eenpaarigheid, hadt kon- „ nen brengen: waarop sommigen, wien de „ vervolging zeer hard viel, voorslag van „ geweldige middelen hadden gedaan, wel- „ ken hy van de hand geweezen; doch daar- „ entegen, het inleveren van een Verzoek- „ schrift, 't welk van anderen voorgeslaagen „ was, als een regtmaatig en zagt middel, „ om vryheid van Godsdienst te verkrygen, „ niet kwalyk gevonden hadt (d)."

Wat 'er Egmond van wist.

De Graaf van Egmond heeft doen schryven „ dat hy, „ te Breda, van geene andere zaaken dan „ van goede gastery hadt hooren spreeken, „ en dat hy, met den Heere van Bredero- „ de, die hier ook tegenwoordig was, geen „ byzonder gesprek, dan over eene Dykaad- „ je, aan welke zy beide deel hadden, ge- „ hadt heeft; doch dat hy, sedert, ver- „ trek-

(c) Defense du Comte de Hoogstr. *Art.* IV. V. *by* BOR Auth. Stukk. I. *Deel*, *bl.* 28, 29.

(d) Apolog. *by* BOR, Auth. Stukk. II. *Deel*, *bl.* 78.

Philips III. 1566.

„ trekkende, in 't gezelschap van Oranje, „ Hoorne, Bergen, Megen en Hoogstraaten, van Breda naar het Huis van den „ laatstgemelden, op weg vernomen hadt, „ dat Brederode en eenige andere Edelen „ besloten hadden, een Verzoekschrift over te leveren: 't welk hy hadt afgekeurd „ (e)." 't Schynt dan, dat Egmond geen deel aan 't ontwerpen en inleveren van 't Verzoekschrift heeft gehad, en dat men Oranje, die de Vergadering, te Hoogstraaten, belegd, en het ontworpen Verzoekschrift goedgekeurd hadt, voor den voornaamsten voorstander van dit Verzoekschrift, houden moet. Hoorne en Hoogstraaten zyn, na hem, de aanzienlykste geweest, die de Edelen, in 't heimelyk, ondersteund hebben.

Men krygt 'er ten Hove kennis van.

Ten Hove, kreeg men haast kennis van het voorneemen der Edelen. De Graaf van Megen, die hunne byeenkomsten hadt bygewoond, was zo dra niet, te Brussel, wedergekeerd, of hy verhaalde, in den Raad, „ dat eenige voornaame Heeren en Edelluiden, uit de groote menigte van Ketteren, die de Nederlanden overstroomd „ hadden, vyfendertigduizend man, zo te „ paard als te voet, in gereedheid hadden „ gebragt, die, binnen kort, zouden, op„ trekken, om 't Land alomme af te loopen, „ zo men hun geene vryheid van Godsdienst „ toestondt, welke zy, binnen weinige da„ gen, ten getale van duizend of vyftien„ honderd, gewapend, te Brussel, zouden

„ ko-

(e) Proces van Egmond. bl. 437.

„ komen verzoeken." Hy gaf voor, deeze byzonderheden vernomen te hebben, uit eenen vreemden Edelman van zyne vrienden, wiens naam hy zig verbonden hadt, te zullen heelen. De Graaf van Egmond, die tegenwoordig was in den Raad, bevestigde het zeggen des Graaven van Megen gedeeltelyk, verklaarende iet diergelyks gehoord te hebben van luiden, die niet genoemd willen zyn. Te gelyk, vertoonde hy een Afschrift van het Verbond der Edelen, waarby hun oogmerk klaarlyk was opengelegd. Filips III. 1566.

XIII. Raadpleeging ter deezer gelegenheid.

De Landvoogdes, ten hoogste verzet over deeze tyding, vroeg den Heeren om goeden raad. Megen antwoordde „ dat 'er maar „ drie middelen waren om het kwaad, dat „ den Landen dreigde, af te weeren: of, terstond de wapenen op te vatten; 't welk nogtans niet zonder 's Konings last geschieden „ kon, dien men zeer laat, en veelligt na „ dat de anderen reeds lang op de been geweest zouden zyn, zou konnen bekomen: „ of, toe te staan, 't gene de Edelen verzoeken zouden, 't welk hy voorzag, dat zyner Majesteit, in geenen deele, zou behaagen: of hun, eindelyk, eenige verzagting te gunnen, in 't stuk der Inquisitie en Plakaaten, benevens vergiffenis van „ de misdaad, die zy hadden begaan." Hierby voegde hy „ dat men de byzondere Stadhouders en eenige andere Heeren ten Hove behoorde te roepen, voor dat de Edelen hun verzoek kwamen doen, en dat „ men den Koning van alles verwittigen „ moest, zonder op zyne herwaardskomst,

Filips III. „ die nu toch te laat komen zou, voor te-
1566. „ genwoordig, te dringen." Egmond viel hem toe; doch was van gedagten, dat de Edelen, ongewapend, en niet boven vier of vyfhonderd ſterk, binnen Bruſſel zouden komen, en een veel gemaatigder verzoek doen, dan men, by gerugtte, verſpreidde. Eenige andere Leden van den Raad hielden zig, midlerwyl, vreemd, dat zulk eene menigte volks by der hand zou zyn, zonder dat de Bevelhebbers der Grensſteden of anderen hiervan iets zouden hebben vernomen, meenende zy voorts „ dat de Stadhouders en „ Vliesridders, de handen in een ſlaande, „ om geene verandering in 't ſtuk van den „ Godsdienſt te gedoogen, elk, die zig „ roerde, verre te magtig zouden zyn; dat „ men den boozen niets toegeeven moeſt, „ veel min, met hen, als met zyns gelyken, „ in onderhandeling treeden: dat het, eindelyk, naar ſpotten ſmaakte, te vermaanen van vergiffenis, zonder dat men nog „ wiſt, waarin misdaan ware, en door wien?" Zo ſpraken ſommigen, onder anderen Barlaimont (*e*), openlyk; doch heimelyk gaven zy der Landvoogdeſſe te verſtaan, dat zy, de Stadhouders en Vliesridders byeen roepende, ligtelyk zou konnen merken, hoe de meeſten gezind waren. De Landvoogdes gedroeg zig, in zo verre, naar den raad van Egmond en Megen, dat zy, den twintigſten van Lentemaand, laſt gaf, om den Koning alles over te ſchryven, en om de Vliesridders en

(*e*) Burgund. *Libr.* II. *p.* 122.

en Stadhouders, ten Hove, te ontbieden. Aan Oranje en Hoorne werden wel drie of vier brieven afgevaardigd: waardoor zy zig beweegen lieten, om wederom, nevens de anderen, in den Raad te keeren. Filips III. 1566.

Eenige Heeren, ondertusschen, de moeite genomen hebbende van de Plakaaten, aandagtelyk, te onderzoeken, verklaarden rondelyk „ dezelven te vinden onredelyk en „ onverdraaglyk: daarby voegende, dat zy „ ongezind waren, om de wapenen, tot „ voorstand van dezelven of van de Inqui„ sitie, te gebruiken: alzo de Kardinaal van „ Granvelle, onder deksel van een van bei„ de, hun ligtelyk aan lyf en goed zou kon„ nen komen." Nog zeidenze „ dat 'er ee„ ne algemeene vergiffenis vereischt werdt, „ om den Prins van Oranje, bedugt voor 's „ Konings ongenade, gerust te stellen: moe„ tende, voor alle dingen, zyne Majesteit „ met deszelfs Vassalen verzoend zyn (f)." Eenigen weigeren de wapenen voor de Inquisitie op te neemen.

Tegen den zevenentwintigsten van Lentemaand (g), verscheenen, op 't ontbod der Landvoogdesse, ten Hove, Oranje, Egmond, Aarschot, Bergen, Megen, Aremberg, Hoorne, Hoogstraaten, Ligne, Barlaimont, Montigni en Hachicourt, allen Ridders van 't Gulde-vlies, benevens den President Viglius, den Raadsheer Bruxelles en die van den geheimen Raad. De Landvoogdes, 't gevaar, waarvan wy gewaagd hebben, hebbende voorgesteld, vermaande elk, De Vliesridders komen ten Hove.

(f) Hopperus *Livr.* III. *Ch.* I. *p.* 69. *& suiv.*
(g) Burgund. *Libr.* II. *p.* 124.

FILIPS III. elk, om zyn gevoelen rondelyk te openen.
1566. In 't verhandelen deezer stoffe, werdt aangemerkt „ dat 'er tweeërlei Inquisitie was, „ eene gewoonlyke, die de Bisschop, en eene „ buitengewoonlyke, die de Paus oefende. „ Dat deeze Landen, thans zo rykelyk van „ Bisschoppen zynde voorzien, wanneer „ deezen de gewoonlyke Inquisitie waarnamen, zeer bekwaamlyk, zouden konnen „ ontheeven worden van de buitengewoonlyke der Inquisiteuren van den Paus: of „ dat men dezelve, ten minsten voor eenen tyd, zou konnen opschorten. Dat, „ wat de Plakaaten betrof, toegestaan zynde, dat men dezelven niet geheellyk behoorde weg te neemen; men egter, al in „ 't jaar 1550, gezien hadt, datze, door „ den Keizer, verzagt geworden waren (*b*), „ op de voorspraak zyner Zuster Maria, Koninginne van Hongarye en Landvoogdesse der Nederlanden; waarom het, veelligt, ook tegenwoordig, niet ongeraaden „ zou zyn, dat men, op eene diergelyke „ verzagting, bedagt ware (*i*)." Wat Oranje en die 't met hem hielden, byzonderlyk, in deeze Raadsvergadering, gestemd hebben, is my, uit geene egte bescheiden, gebleeken (2). Doch 't is zeker genoeg, dat zy zig, ten minsten, ook voor 't opschor-

Hun gevoelen, over de Inquisitie en Plakaaten.

(*b*) *Zie* V. *Deel*, *bl.* 349.
(*i*) HOPPERUS *Livr.* III. *Ch.* II. *p.* 72.

(2) NICOLAUS BURGUNDIUS legt (Libr. II. p. 126.) Oranje, in deeze gelegenheid, eene sierlyke en geleerde Redevoering in den mond, die door HOOFT (II. Boek, bl. 74.) in een fraai Nederduitsch kleed ge-

schorten der Inquisitie, en voor 't verzagten der Plakaaten, zullen hebben verklaard. Filips III. 1566.

De raadpleegingen duurden eenige dagen. Midlerwyl, werdt de Gemeente, allengskens, stouter, steunende op de gunst der drie Heeren, welken zy hieldt der Hervorminge genegen te zyn. 't Volk werdt ook, omtrent deezen tyd, ontrust, door de tyding, dat Hertog Erik van Brunswyk, Pandheer van Woerden, te Kleeve, op 's Konings naam, eenig Krygsvolk verzamelde, met welk hy, zeide men, voorhadt in de Nederlanden te komen, om de Inquisitie aldaar in te voeren. Te Leiden zelf, hieldt men, ter oorzaake van dit gerugt, in den aanvang van Grasmaand, de Poorten geslooten, die bewaakt en met geschut voorzien werden (k). De werving van Hertoge Erik was zeker. Ook, datze uit 's Konings naam geschiedde. Doch de Landvoogdes beweerde, dat Filips 'er geenen last toe gegeven hadt, en schreef den Hertoge, ernstelyk, aan, dat hy nalaaten zou, zig langer van 's Konings naam te bedienen. Sedert, staakte Hertog Erik de werving; doch 't volk hadt 'er, hier te Lande, zo groote eene ag-

Gerugt dat Hertog Erik van Brunswyk volk werft, tot voorstand der Inquisitie.

(k) Oud Chronykje by Orlers Leiden, bl. 154.

gesteken; doch, by andere Schryvers, niet aangetekend is. Mogelyk is zy, geheellyk, van Burgundius uitvinding: die, op dat men zig, aan de meer dan Vorstelyke geleerdheid, welke 'er in doorsteekt, niet stooten zou, (p. 131.) zegt, dat de Prins zo veele kundigheden geschept hadt, uit den ommegang met *Franciscus Balduinus*, van wien wy, boven (Bl. 98.) gewaagden. Ik heb, uit deeze Redevoering, niets durven overneemen.

Filips III. 1566.

agterdogt uit geschept, dat eenigen, te Antwerpen, een besluit namen, om der Landvoogdesse, zo zy de wapenen mogt opvatten, geld en krygsbehoeften te weigeren.

Losse tydingen verspreid.

Men sprak hier ook, ten deezen tyde, van zig van de Stad te willen verzekeren, en men troostte elkanderen, met eene losse tyding, dat de Franschen en Engelschen zig onderling verbonden hadden, om den Nederlandschen Adel by te staan, zo de Landvoogdes iet geweldigs onderneemen mogt. Ook mompelde men, dat de Hugenooten eenen aanslag op Zeeland in den zin hadden (*l*). Doch alle deeze gerugten, die allengskens in rook verdweenen, schynen ontstaan te zyn, uit verschillende bedenkingen der verbonden' Edelen, die niet geheim genoeg gehouden werden, of met welken men de Gemeente, voorbedagtelyk, heeft willen vleijen.

XIV. De verbonden' Edelen komen te Brussel.

Omtrent den aanvang van Grasmaand, vervoegden zig de verbonden' Edelen, de een na den anderen, te Brussel; waarover de Landvoogdes, zeer ontsteld zynde, in beraad lei, of men 't hun niet beletten kon; doch de Heeren begreepen, eenpaariglyk, „ dat zy, zynde luiden van adel, die aan „ hun, door bloedverwantschap en dienst, „ verbonden waren, alleenlyk een Verzoek„ schrift kwamen aanbieden, 't welk men hun „ niet weigeren kon, mids dat zy ongewa„ pend verscheenen, en men eene wagt stel„ de aan de Poorten." Op den derden, deedt

Afkomst

„ zyne

(*l*) Burgund. *Libr.* II. *p.* 124.

zyne intreede, in Brussel, met tweehonderd paarden, Henrik, Heer van Brederode, die openlyk ging voor het Hoofd der verbonden' Edelen. Hy was uit het aloud Graaflyk Huis van Holland gesprooten (*m*): en onder 't gemeen werdt geloofd, dat hy een gegrond regt op het Graafschap hadt. Men wil zelfs, dat sommigen niet geschroomd zouden hebben te zeggen, dat hy, eerlang, Graaf van Holland zou worden (*n*). Doch dat hy zelf ooit zo verre zou hebben gezien, is my, nergens, gebleeken. Hy was ook misnoegd geweest op Granvelle, en sedert getreden, in de maatregels der drie Heeren, die hy, tot zynen dood toe, ingevolgd, of somtyds zelfs overschreeden heeft. Kort na hem, kwam Graaf Lodewyk van Nassau te Brussel, en eerlang ook Henrik, Graaf van den Berg, Schoonbroeder van den Prinse van Oranje. Zy werden verzeld of gevolgd van den Graave van Kuilenburg en van een groot getal van Heeren en Edelen, meest Nederlanders; doch ook eenige uitheemschen. Men vondt 'er eenige bedienden by van den Koning en de Hertoginne, veelen van den Prinse van Oranje en van den Graave van Egmond. Het getal derzelven beliep in alles driehonderd, weinig meer of minder (*o*). Op den vyfden, gehoor verzogt en verworven hebbende, tradt deeze sleep van Edelen, in gelederen van vieren, uit den huize van Kuilenburg, met eene staa-

Filips II. 1566.

Intreede van den Heere van Brederode.

De Edelen krygen gehoor.

te-

(*m*) *Zie* II. *Deel*, *bl.* 151.
(*n*) Sentent. ten tyde van Alva *bl.* 265.
(*o*) Hopperus *Livr.* III. *Ch.* II. *p.* 73.

Filips III. 1566.

telyke deftigheid, ten Hove, voorgegaan door den Heere van Brederode en Graave Lodewyk van Nassau. Voor de Landvoogdesse, die van de aanzienlykste Heeren verzeld was, zynde genaderd, voegde zig Brederode, met eene eerbiedige buiging, voorwaards (p), haare Hoogheid aanspreekende, op deezen zin: „ Mevrouw! de Edelen, „ hier tegenwoordig, en anderen huns ge„ lyken, in merkelyken getale, om gewig„ tige redenen, nalaatende hier te verschy„ nen, hebben geraaden gevonden, dit Ver„ toog, in allen ootmoed, aan uwe Hoog„ heid, te behandigen. Zy gelieve daarop „ te besluiten, 't gene zy dienstig vinden „ zal. Men berigt ons wel, Mevrouw, dat „ men uwer Hoogheid en eenigen Heeren „ van den Raad heeft aangediend, dat wy „ zouden voorhebben, den weg tot oproer „ en afval te baanen; met vreemde Vorsten, „ en Duitsche en Fransche Krygshoofden, „ heimelyk verstand houden, en reeds een „ verbond geslooten hebben zouden; doch „ dit Geschrift zal zulk een aanbrengen ge„ noegzaam logenstraffen. Niettemin, bid„ den wy ernstelyk, dat uwe Hoogheid ons „ de naamen melde van beschuldigers en be„ schuldigden: op dat, door 't straffen van „ hun, die men in 't ongelyk vindt, verder „ onheil geweerd worde: houdende wy ons „ verzekerd, dat uwe Hoogheid niet ge„ doogen zal, dat zulk een eerlyk gezel„ schap als het onze, ongestraft, gelasterd „ wor-

Brederode levert der Landvoogdesse hun Verzoekschrift over.

(p) Meteren II. Boek, f. 37.

't r Nederlanden, in 't jaar 1566.

„ worde (q)." Zo spreekende, reikte hy der Landvoogdesse 't Verzoekschrift over, welk van deezen inhoud was: „ De Nederlanders, Mevrouw, zyn altoos en alomme, voor getrouw jegens hunne Vorsten, vermaard geweest, met name de Edelen, die ook nog, zo zeer als ooit, geneigd zyn, de voetstappen der vooronderen te volgen. Doch de dienst, dien wy den Vorst tegenwoordig doen, moet voor den grootsten en voeglykst en gerekend worden, alschoon wy 'er den ondank uwer Hoogheid door op den hals mogten haalen. De Inquisitie is, vertrouwen we, zo wel als de scherpe Plakaaten, met eene goede meening, door zyne Majesteit, ingevoerd, en om te doen naarkomen, 't gene Keizer Karel, eertyds, raadzaam geoordeeld hadt. Doch de tyden verschillen, en eischen byzondere hulpmiddelen. De Plakaaten, schoon niet ten strengste naargekomen, hebben reeds merkelyke Beroerten veroorzaakt. Wat heeft men anders te wagten, dan een' algemeenen opstand, tot onherstelbaar bederf der Landen, zoze, volgens 's Konings last, zonder eenige maatiging, worden in 't werk gesteld? Wy hadden gehoopt, dat de Heeren of Staaten, reeds voorlang, eenig vertoog hierover zouden gedaan hebben; doch zulks niet zynde gevolgd, om redenen, die wy niet bevroeden konnen, hebben wy ons, volgens onzen eed en pligt, „ ver-

Filips III. 1565.

Inhoud van het zelve.

(q) Bor II. Boek, bl. 41 [51].

Filips III. 1566. „ verbonden gerekend, om niet langer te „ zwygen: vertrouwende, dat zyne Majesteit ons dit niet kwalyk afneemen zal, „ alzo wy, hebbende onze huizen en goederen meest leggen in het open veld, by „ eenen gevreesden opstand, den eersten „ aanstoot lyden zouden, en ook niemant „ van ons, ja niemant in Nederland zyns „ lyfs zeker is, zo men de Plakaaten, ten „ strengste, wil hebben uitgevoerd; staande, in zulk een geval, elk bloot, voor „ den haat van den eersten kwaadaartigen „ beschuldiger. Wy bidden uwe Hoogheid „ dan ootmoediglyk, dat zy, zonder uitstel, iemant gelieve af te zenden aan den „ Koning, met ernstig verzoek, dat zyne „ Majesteit, in de gemelde zwaarigheden, „ ten spoedigste, gelieve te voorzien, door „ het intrekken en te niet doen der Plakaaten, maakende nogtans, by raade en bewilliging der algemeene Staaten, anderen in derzelver plaatse. Wy smeeken, „ daarenboven, dat uwe Hoogheid, terwyl „ de Koning deeze onze begeerte overweegt, „ de Inquisitie en Plakaaten, by voorraad, „ buiten uitvoering stelt, tot dat zyne Majesteit ander bevel geeven mogt. Betuigende wy, anderszins, wel ernstelyk, „ onschuldig te willen gehouden worden aan „ alle de kwaade gevolgen, die, uit het „ verwaarloozen van deezen goeden raad, „ zouden mogen ontstaan. Wy hebben ons, „ als getrouwe dienaars en vassalen des Konings, gekweeten van onzen pligt, zonder dien ergens in te buiten gegaan te

zyn,

„ zyn; waarom wy te vlytiger en te vuuri- FILIPS III. 1566.
„ ger bidden, dat uwe Hoogheid gelieve te
„ letten op ons verzoek, eer 'er meer on-
„ heil van kome. 't Welk doende, zal zy
„ wel doen (*s*)." Sommigen hebben geschreeven, dat dit Vertoog opgesteld was, door Franciskus Balduinus, die de byeenkomst, te Breda, ook zou hebben bygewoond (*t*). Doch hiervan is my niets zekers gebleeken. De Landvoogdes, het Verzoekschrift aanneemende, gaf voor bescheid, dat zy 'er agt op slaan, en binnen kort antwoorden zou. Des anderendaags, ontboodt zy de Edelen wederom ten Hove, die, zig, in dezelfde orde, derwaards vervoegd hebbende, het Verzoekschrift te rug ontvingen, met eene kanttekening van deezen inhoud: „ Dat
„ haare Hoogheid genegen was eene bezen-
„ ding aan den Koning te doen, die, ver-
„ trouwde ze, op alles, goede orde stellen
„ zou, met naame op de verzagting der Pla-
„ kaaten, waaraan ook, al voor hunne komst,
„ in den Raad, gearbeid was. Doch on-
„ dertusschen Inquisitie en Plakaaten te doen
„ stilstaan, stondt in haare magt niet. Ook
„ was 't ongerymd, 't Land zo lang zon-
„ der regel te laaten op 't stuk van den Gods-
„ dienst. Nogtans wilde zy den Inquisi-
„ teuren en Ampt!uiden van 't Geregt wel
„ doen aanschryven, dat zy zig, in 't oe-
„ fenen van hun gezag, met alle beschei-
„ denheid, zouden hebben te gedraagen.
„ Van

Antwoord der Landvoogdesse.

(*s*) BOR II. *Boek*, *bl.* 41 [52].
(*t*) MICERON Mem. *Tom.* XXVIII. *p.* 262. Biblioth. Belg. *Tom* I. *p.* 284.

Filips III. 1566.

„ Van de Edelen, beloofde zy zig eenen „ goeden wil, om 't Katholyk geloof zui„ verlyk te bewaaren, en zig zo stil en ze„ dig te gedraagen, als luiden van hunnen „ staat betaamde (*u*)."

XV. Nieuw verzoek der Edelen.

De Edelen, op dit antwoord geraadpleegd hebbende, vonden 'er zo weinig genoegen in, dat zy beslooten, op den agtsten, een nieuw Verzoekschrift in te leveren, welk inhieldt: „ Dat zy haare Hoogheid dank„ ten, voor zo spoedig een bescheid: doch „ wel gewenscht hadden, om eenige meer„ dere verzekering van de rust des Lands, „ het eenige dat zy zogten. Nademaal eg„ ter de magt haarer Hoogheid zo ver niet „ reikte, 't welk zy, met droefheid, ver„ stonden, en wel anders gewenscht had„ den; zouden zy, in gevolge van haare be„ lofte, verwagten, dat beide de Inquisi„ teurs en de weereldlyke Overheid zig, „ met meer bescheidenheid, zouden gedraa„ gen. En aangezien zy hadden vastgesteld, „ zig te voegen, naar 't gene zyne Maje„ steit, met bewilliging der Staaten, beraa„ men zou, hoopten zy haare Hoogheid gee„ ne de minste stof van ongenoegen gege„ ven te hebben: houdende zy voor rede„ lyk, dat elk, die eenigen oproer, of iets, „ dat 'er naar zweemde, aanving, naar ver„ dienste, gestraft werdt. Andermaal, be„ tuigdenze ook, zo hun Vertoog veragt „ werdt, en hierop eenige beroerte volgde, „ dat zy gehouden wilden zyn, ten volle vol„ daan

(*u*) Bor II. *Boek*, *bl.* 42 [59].

„ daan te hebben aan hunnen pligt. Ten besluite, baden zy ootmoedelyk, dat haare Hoogheid alles ten beste wilde duiden, alzo 't sproot uit zugt tot den dienst des Konings en haarer Hoogheid, voor wier voeten zy, op haar bevel, bereid waren te sterven." Voorts, alzo hun ter ooren gekomen was, dat eenige kwaadaartigen hun Verzoekschrift reeds hadden doen drukken, en zy bedugt waren, dat het, veelligt, met eenige verandering, mogt worden verspreid, waardoor hun de lak van oproerigheid zou mogen worden aangewreeven; zo verzogten zy, dat het, van woord tot woord, door 's Konings Drukker, mogt worden gedrukt. FILIPS III. 1566.

De Landvoogdes, de Edelen hebbende doen buitenstaan, en op hun voorstel, met de Heeren van den Raad, hebbende geraadpleegd, gaf hun, kort hierna, voor bescheid „ dat zy zig verzekerde, de Inquisiteurs en Overheden daartoe te zullen konnen houden, dat 'er geene ergernis noch onheil ontstaan zou, zo 'er de Edelen slegts geene oorzaak van waren, waarvoor deezen, zo onderling, als by de gemeente, hadden zorg te draagen, en vooral, onder de hand, geene meer bondgenooten aan te zoeken (*v*)." Tweede Antwoord der Landvoogdesse.

Van 't bedryf der Edelen ten beste te duiden, repte zy geen woord; 't welk deezen zo verlegen maakte, dat zy, reeds vertrokken zynde, den Heere d'Esguerdes nog eens te rug zonden, om haare Hoogheid te verzoeken om eene verklaaring, dat zy, al wat 'er gedaan was Zy weigert het gedrag der Edelen ten beste te duiden.

(*v*) BOR II. *Boek*, *bl.* 42 [60].

Philips III. 1566. was hieldt gedaan te zyn, ten dienste Gods en des Konings. Doch de Hertogin antwoordde, dat zy zig 't oordeel over 't bedryf der Edelen niet aanmaatigde, welk best, door den tyd en hun gedrag, zou konnen geveld worden (*w*). De bondgenooten, kwalyk genoegd met dit antwoord; doch geene kans ziende, om 't verder te brengen, beslooten te scheiden. Eenige Raaden hielden, midlerwyl, der Landvoogdesse voor, dat men hun eenige meerdere verzekering, omtrent het betoomen der Inquisiteuren en Amptluiden, behoorde te geeven. 't Welk, sedert, met bewilliging of onder oogluiking der Landvoogdesse, geschied is. De Graaf van Hoogstraaten, verzeld van *Berti*, Geheimschryver der Landvoogdesse, vertoonde hun de Brieven, waarby den Inquisiteuren en Overheden alle bescheidenheid werdt aanbevolen, ten ware eenige openbaare ergernis gepleegd, of eenige daadelykheid aangevangen werdt. De Edelen, zig hiermede, naar 't scheen, laatende genoegen, vertrokken wederom uit Brussel. Vooraf, hadden zy egter zekere orde beraamd en getekend, waarby 't opperbeleid hunner zaaken, aan vier Hoofden, gesteld werdt, wien elk zou moeten gehoorzaamen. Ook noemdenze drie of vier Persoonen, in ieder Provincie, die verstand houden zouden met de Hoofden, te gelyk toeziende, dat de beloften der Landvoogdesse werden agtervolgd, en dat nergens eenige beroerte ontstondt. Voorts, verbonden zy zig, geene ver-

De Edelen scheiden misnoegd.

stellen orde op hunne zaaken.

(*w*) Hopperus *Livr.* III. *Ch.* II. *p.* 75.

verandering te zullen maaken in den Godsdienst, noch in de Regeeringe; maar het besluit des Konings en der algemeene Staaten, geduldiglyk, te zullen afwagten (*x*).

XVI. Oorsprong van den naam van *Geuzen*.

Doch onder 't gaan en keeren der Edelen, was hun de naam van *Gueux* en *Geuzen* aangewaaid, dien men gewoonlyk den bedelaaren geeft, en die, zo sommigen willen (*y*), zo veel als *zonder zorg en kommer* betekenen zou: 't zy dat de Heer van Barlaimont hun allereerst deezen scheldnaam hebbe aangewreeven, zeggende tegen de Landvoogdesse „ dat zy, voor zulk een' hoop *Gueux* of „ schooijers, niet behoefde bevreesd te „ zyn (*z*);" 't zy dat hun dezelve, door anderen, naar 't hoofd gesmeeten is, om de geringheid van hun genootschap te beschimpen. 't Was, inderdaad, bekend genoeg, dat 'er, onder de verbonden' Edelen, veelen waren, die, hunne meeste goederen verkwist of verlooren hebbende, een behoeftig leeven leidden, en welken nagegeven werdt, dat zy naar verandering jookten, om, by dezelve, hunnen staat te verbeteren (*a*). De scheldnaam, dien men hun toewierp, werdt, ondertusschen, als iet waardigs, van hun aangenomen. Zy gaven elkanderen zelven deezen naam, en dronken, onder den zelven, op elkanders gezondheid. Ook droegen ze gouden penningkjes, aan een rood lint of fluïer,

Tekens, waaraan zig de Bondgenooten onderscheiden.

om

(*x*) Bor II. *Boek*, *bl.* 43 [60].
(*y*) Hopperus *Livr.* III. *Ch.* II. *p.* 75.
(*z*) Bor II. *Boek*, *bl* 43 [61]. Strada *Dec.* I. *Libr.* V. *p.* 231.
(*a*) Reyd I. *Boek*, *bl.* 1, 2.

Filips III. 1566.

om den hals (*b*), vertoonende, aan de eene zyde, 's Konings beeldtenis, en aan de andere, een' bedelzak, door twee handen vastgehouden, met dit of diergelyk byschrift, *Fidelles au Roy, jusques a la besaçe*, dat is, *den Koning getrouw, tot den bedelzak.* Anderen droegen een houten napje, aan een zilveren band, op de borst of aan den hoed: sommigen, uit het gemeen, een bedelaars klap in de hand (*c*). Op de napjes, stondt *Vivez les Gueux, lang leeven de Geuzen*, gesneeden (1): en op dat het een naar het ander geleeke, kleedden veelen zig in aschgraauw gewaad (*d*), zynde de verw van de kleeding der Bedelmonniken (*e*): aan alle welke tekens, de doorzigtigsten de beginsels der naderende beroerte bemerken konden.

XVII. De Staaten van Holland besluiten een diergelyk verzoek als de Edelen te doen.

Het Vertoog der Edelen hadt, ondertusschen, zo veel gerugts gemaakt, door 't gantsche Land, dat 'er de byzondere Staaten kennis van namen. In Brabant, Vlaanderen en Namen, besloot men, eerlang, een Vertoog aan de Landvoogdesse te doen, genoegzaam van gelyken inhoud als dat der Edelen (*f*). In Holland, hadt men, uit Brieven der Landvoogdesse, in Lentemaand, aan alle de Steden

(*b*) Sentent. van Alva *bl.* 37, 48, 110, 160, 309.
(*c*) Sentent. ten tyde van Alva, *bl.* 294.
(*d*) Bor II. *Boek*, *bl.* 43 [61], Sentent. van Alva *bl.* 48.
(*e*) Meteren II. *Boek*, *f.* 37 *vers.*
(*f*) Resol. Holl. 5 *Juny* 1566. *bl.* 22.

(1) De Penningkjes en napjes, van welken wy spreeken, worden nog., by de Liefhebbers van zulke zeldzaamheden, bewaard. Men vindtze afgebeeld, by G. van Loon, *Nederl. Historie-penningen*, I. Deel, bl. 83, 85.

den geschreeven (*g*), reeds kennis gekreegen, dat men, ten Hove, vreesde voor eenige opschudding: waar tegen elk de wagt bevolen werdt. Doch toen men, naderhand, hier, het inleveren van 't Vertoog der Edelen en der byzondere Staaten vernomen hadt (*h*), en, sedert, ook het openlyk prediken der Onroomschen in Holland, zo wel als elders, was aangevangen (*i*), besloot men, in Hooimaand, ook opschorting van Inquisitie en Plakaaten, en het instellen eener nieuwe orde op 't stuk van den Godsdienst, by raade der algemeene Staaten, van de Landvoogdesse te verzoeken. Amsterdam alleen nam egter geen genoegen in dit besluit (*k*). De geheime Raad hadt, kort na 't inleveren van 't Vertoog der Edelen, eene *Moderatie* of maatiging der Plakaaten ontworpen (*l*), die, sedert, door de Landvoogdes, de Heeren, en die van den geheimen Raad zelven, verbeterd was: waarna Egmond en eenige anderen hadden voorgeslaagen, om dezelve, by voorraad, vast te stellen en af te kondigen. Doch alzo sommigen, hierop, verstaan hadden, dat men, zonder uitdrukkelyken last des Konings, zo verre niet gaan mogt, en dat ook de maatiging zelve geen genoegen geeven zou, zoze, alleen op 's Konings naam, buiten bewilliging der algemeene Staaten, werdt ingevoerd; hadt men besloten, 't ontwerp

FILIPS III. 1566.

Ontwerp eener *Moderatie* of maatiging der Plakaaten.

(*g*) By BOR II. *Boek*, *bl.* 40 [57].
(*h*) Resol. Holl. 21 *April* 1566. *bl.* 17.
(*i*) Resol. Holl. 6 *July* 1566. *bl.* 26.
(*k*) Resol. Holl. 15 *July* 1566. *bl.* 29.
(*l*) VIGLIUS *ad* HOPPERUM Epist. VII. *p.* 359.

FILIPS II. 1566. werp derzelve den Koning niet slegts, maar ook den Geregtshoven der byzondere Landschappen toe te zenden, en ten zelfden tyde, den byzonderen Stadhouderen last te geeven, om het den Steden onder hun bewind mede te deelen, en derzelver goeddunken daarop te verstaan (*m*). In gevolge van dit Besluit, hadt de Stad Amsterdam, onder andere Steden in Holland, by brieven der Landvoogdesse zelve van den tweeden van Bloeimaand, ook kennis gekreegen van de ontworpen' Moderatie; schoon het ontwerp zelf, twee maanden laater, nog niet in Holland gekomen was. Haare Gemagtigden ter Dagvaart stemden, hierom, dat men alleenlyk een Afschrift van dit ontwerp behoorde te verzoeken, waarby men egter voegen mogt de bede, dat Holland niet boven andere Landen met de Inquisitie mogt worden belast. Doch men hieldt zig aan 't gevoelen der meerderheid, wordende *Otto van Egmond*, *Heere van Keenenburg*, die 't Verbond der Edelen getekend hadt, en *Adriaan*, *Heere van Mathenes*, uit de Hollandsche Edelen, en twee uit ieder der groote Steden, benevens den Advokaat, gemagtigd, om 't Vertoog der Staaten ten Hove in te leveren (*n*).

De Gemagtigden van Holland maaken eenige

Doch naauwlyks waren deeze Gemagtigden te Brussel gekomen, of zy vernamen, dat hun Vertoog daar reeds eenige dagen bekend geweest en gelezen was. De Raadsheer Coebel, die dit den Advokaat van den Einde

(*m*) HOPPERUS *Livr.* III. *Ch.* II. *p.* 75.
(*n*) Resol. Holl. 15 *July* 1566. *bl.* 29, 30.

de hadt aangediend, hadt 'er zelfs bygevoegd „ hoe dit Vertoog bevonden was van gelyken inhoud als het Verzoekschrift der Edelen, die men *Geuzen* noemde, en welker bedryf, by den Koning, zo kwalyk genomen was, dat zy gevaar liepen van in „ zyne hoogste ongenade te zullen vervallen." Voorts gaf hy in bedenken, of de Staaten, met het inleveren van hun Vertoog, het bedryf der Geuzen niet billykten, en zig dus ook aan gelyk gevaar met hen bloot stelden. En treedende in het onderzoek van het Vertoog zelf, merkte hy aan „ dat 'er eene „ vryheid in begeerd werdt, die 's Land „ voor allerlei verleiders en kwaaddoeners „ open stellen moest: waarom het inkomen „ van vreemde Leeraaren, het openlyk prediken, de opschuddingen onder de gemeente, en andere zwaarigheden, die 'er uit „ te wagten waren, den Staaten zouden worden te last gelegd." Ten besluite, zeide hy „ dat hun Vertoog geene vrugt doen zou, „ alzo zy geen ander antwoord van de Landvoogdesse te wagten hadden, dan den Geuzen reeds gegeven was (*o*)." Alle deeze redenen strekten, om de Gemagtigden van Holland af te schrikken van het inleveren van hun Vertoog. Ook bragtenze te wege, dat 'er eenige verandering in gemaakt werdt. De President Viglius en de Graaf van Egmond zelf, dien zy 't, veranderd, vertoonden, vonden 'er egter geen genoegen in; maar hielden hun voor „ dat zy, met hun „ Ver-

Filips III. 1566.

veranderingen in 't Vertoog der Staaten.

Egmond en Viglius neemen 'er geen genoegen in.

(*o*) Resol. Holl. 25 *July* 1566. bl. 80.

Filips III. 1566. „ Vertoog, den brand niet blusschen; maar „ veeleer nog meer ontsteken zouden. Dat „ men reeds, na hun besluit tot het overle„ veren van zulk een Vertoog, het openlyk „ prediken, in Holland, hadt zien beginnen. „ Dat het hun werk niet was, over de Pla„ kaaten des Konings, te redentwisten; met „ diergelyke redenen meer." Voorts onderstonden zy „ wie de Staaten beschreeven „ hadt, om op dit Vertoog te raadpleegen? Waarschynlyk was dit door den Advokaat geschied (p). Nog vroegenze „ hoe de „ Heer van Brederode in die Dagvaart ge„ komen ware (2), en of men den Raad van „ Holland en den Stadhouder van 't houden „ derzelve, vooraf, kennis gegeven hadt?" Al het welke de Gemagtigden der Staaten zo verlegen maakte, dat zy 't verzoek om opschorting der Plakaaten, en om 't raadpleegen der algemeene Staaten uit hun Vertoog lieten, en het dus, merkelyk veranderd, overleverden. De veranderingen werden, sedert, door den Stadhouder, den Prinse van Oranje, goedgekeurd (q). En zelfs, voor deeze reize, door de Staaten in den Haage, hoewel men 't den Gemagtigden gantsch niet wel afnam, dat zy hunnen last te

Zy leveren 't, nog meer veranderd, over. 't Welk de Staate hun

(p) *Zie* Resol. Holl. 26 *Maart* 1566. *bl.* 31.

(q) Resol. Holl. 27, 28, 29, 30 *July* 1 *Aug.* 1566. *bl.* 32, 33, 34.

(2) 't Schynt, dat deeze den eersten voorslag, tot het inleveren van het Vertoog, aan de Staaten van Holland gedaan hadt. Hy en de Graaf van Egmond werden, in gevolge van een Besluit, eerst voor drie jaaren genomen, op alle algemeene Dagvaarten van Holland, onder de Edelen, beschreeven. *Resol. Holl.* 22 May 1563. bl. 13.

te buiten waren gegaan, en 't ook zeer vreemd vondt, dat het Vertoog reeds ten Hove bekend was geweest, eer de Gemagtigden daar zyn konden. Men verbondt, hierom, elkanderen, de Besluiten der Vergaderinge geheimer te houden. Ook werdt verklaard, dat de Gemagtigden der Staaten, als vertoonende de Staaten zelven niet, voortaan, den last, hun medegegeven, niet zouden hebben te overschryden (*r*). Het antwoord der Landvoogdesse op het Vertoog van Holland schynt niet gunstig geweest te zyn; doch ik vind niet aangetekend, waarin het bestaan hebbe (*s*).

Paulus III. 1566. niet wel afneemen.

Ondertusschen was, al terstond na 't ontwerpen der Maatiging, besloten, Joan van Glimes, Markgraaf van Bergen, en Floris van Mommeranci, Heer van Montigni, met hetzelve, naar Spanje te zenden, om 's Konings goeddunken daarop te verstaan (*t*). Zy stonden reisvaardig, toen Bergen, zyn been in de kaatsbaan bezeerende, voor eenen tyd, verhinderd werdt, de reize te doen (*u*). Montigni trok, derhalve, vooruit; doch vernam, uit den Spaanschen Gezant te Parys, zo veel van 's Konings misnoegen over 't Verzoekschrift der Edelen, dat hy berouw kreeg van 't aanvaarden des Gezantschaps. Zig egter met geene uitvlugten durvende behelpen (*v*), vervorderde hy zyne reize

XVIII. Bergen en Montigni naar Spanje gezonden.

(*r*) Resol. Holl. 23 *Aug.* 1566. *bl.* 38.
(*s*) Resol. Holl. 5, 23 *Aug.* 1566. *bl.* 36, 39.
(*t*) Hopperus *Livr.* III. *Ch.* II. *p.* 76.
(*u*) Bor II. *Boek*, *bl.* 44 [62].
(*v*) Hooft III. *Boek*, *bl.* 80.

Filips III. 1566. ze, en kwam, in Zomermaand, aan, te Madrid (w). Bergen volgde hem eerlang. Doch 't heeft geen van beide mogen gebeuren, hun Vaderland weder te zien.

's Konings schryven. Filips, vooraf verwittigd, door de Landvoogdesse, van hunne komst (x), hadt, nog vroeger, kennis gekreegen van 't ongenoegen van Oranje en Hoorne, die onderrigt waren, dat men hen, by den Koning, valschelyk bedraagen hadt; en hierop geantwoord, dat hy hen onder zyne voornaamste en getrouwste vassalen rekende. Voorts hadt hy, op nieuws, beloofd, ten spoedigsten herwaards te zullen keeren, der Landvoogdesse egter, op 't ernstigst, aanbeveelende de bewaaring van 't Katholyk geloof, door de bekwaamste middelen, zonder dat de algemeene Staaten vergaderd werden. De Koning hieldt deeze vergadering zo sterk tegen, ten deele, om dat hy den Staaten de eer niet geeven wilde, van hun, op 't stuk der Plakaaten, welk hy oordeelde zyne Hoogheid te betreffen, te raadpleegen, ten deele, om dat hy wel wist, dat de voornaamsten tot zagtheid neigden, 't welk, als zy vergaderden, bekend moest worden onder 't volk, en geschaapen stondt oproer te verwekken. De belofte van 's Konings overkomst werdt voor het troostelykste deel van zyn schryven gehouden. Ook werdt zy den voornaamsten Steden bekend gemaakt (y). Doch men vleide

Hy verbiedt de algemeene Staaten te vergaderen.

(w) Meteren II. *Boek*, *f.* 38.
(x) Hopperus *Livr.* III. *Ch.* III. *p.* 78.
(y) Hopperus *Livr.* III. *Ch.* II. *p.* 76, 77.

de 'er zig te vergeefs mede. Zy werdt nimmer voltrokken.

De Nederlandsche Gezanten werden, in Spanje, in 't eerst, minzaamlyk bejegend. Montigni hadt, zo dra hy aangekomen was, den Koning zynen last geopend, die in *twee* punten bestondt. „ *Eerstelyk*, moest hy het „ afschaffen der Inquisitie en de maatiging „ der Plakaaten verzoeken (z), volgens het „ ontwerp, te Brussel gemaakt, welk hierop „ uitkwam. Dat de Leeraars, bewindsluiden, „ schryvers en aanhouders van vergaderin- „ gen van den onroomschen Godsdienst, be- „ nevens zulken, die openbaare ergernis ga- „ ven en hoofden der nieuwe Leere her- „ bergden, met de galge, gestraft zouden „ worden, en hunne goederen verbeurd, „ daar 't de Handvesten gedoogden. Die hun- „ ne Kettery verzaakten zouden 't zwaard „ krygen, en hunne Erfgenaamen hunne „ goederen. Aan gemeene en boetvaardige „ Ketters, zou genade beweezen; doch de „ onboetvaardigen zouden, met ballingschap, „ gestraft worden, blyvende deezen nogtans „ hunne goederen bezitten, mids zyze hun- „ nen wettigen erven nalieten: maar zy zou- „ denze verbeuren, zo zy ondernamen an- „ dere Ingezetenen te verleiden. De Her- „ doopers alleen, geen berouw toonende, „ zouden hunne goederen verbeuren, daar „ verbeurte plaats hebben kon. Daar 't an- „ ders gelegen ware, zoudenze terstond aan „ hunne erfgenaamen vervallen. Hervallen' „ Ket-

XIX. Handeling van Bergen en Montigni in Spanje. Inhoud van 't Ontwerp der Moderatie.

(z) Hoppérus *Livr.* III. *Ch.* III. *p.* 78.

Filips III. 1566.

„ Ketters, mids op nieuws berouw toonen„ de, zouden met ballingschap gestraft wor„ den; doch Herdoopers, in zulk een geval, „ niet zagter dan met de dood (*a*)." Montigni bragt de meening der Staaten van Vlaanderen, Artois en Henegouwen met zig, op 't stuk der Maatiging: die der Staaten van Luxemburg, Namen en Doornik werdt hem nagezonden. Doch 't oordeel der Geregtshoven kwam niet in Spanje: en dat der Staaten van Gelderland, Holland, Zeeland, Utrecht en Friesland werdt nimmer gevraagd.

Streeken, om de Staaten de Maatiging te doen goedkeuren.

In 't vorderen van 't gevoelen der andere Staaten, waren, volgens gnwoonte, de geringsten en dienstbaarsten, gelyk Henegouwen en Artois, eerst aangemaand; op dat men de voornaamsten, vooral die van Vlaanderen, te ligter winnen zou (*b*): vallende het aanstootelyker tegen te spreeken, 't gene anderen reeds hebben toegestemd. Ook hadden sommige Staaten de beraamde maatiging zelve verworpen, begeerende zig aan de Plakaaten te houden, zo alsze lagen. Anderen hadden dezelven, met eenige verandering, goedgekeurd (*c*). Doch als 't gemeen de lugt kreeg van de middelen, welken men gebruikt hadt, om de Staaten in te leiden, vreesde elk, dat men de Landzaaten, door eene zogenaamde verzagting der Plakaaten, zogt te verstrikken: en noemde men, omtrent deezen tyd, de Maatiging of *Moderatie*, schimpswyze, *Moorderatie* (*d*). Montigni hadt egter bevel, om een

die den naam van *Moorderatie* krygt.

(*a*) Bor II. *Boek*, *bl.* 45 [64].
(*b*) Meteren II. *Boek*, *f.* 38.
(*c*) Hopperus *Livr* III. *Ch.* III. *p.* 78.
(*d*) Meteren II. *Boek*, *f.* 38.

een ontwerp, welk hier zo weinig genoegen gaf, in Spanje, te doen goedkeuren. Het *tweede* hoofdpunt van zynen last bestondt, in het verhandelen van verscheiden' byzonderheden, met naame „ van het wantrouwen, „ tusschen zyne Majesteit en veele Neder- „ landsche Staaten, van de veranderingen „ in den Raad van Staate, eertyds door den „ Graave van Egmond voorgeslaagen, en „ van 's Konings reize naar de Nederlan- „ den." Terwyl hy en Bergen, die na hem kwam, in Spanje handelden, namen zy, nu en dan, de vryheid van 's Konings Raaden voor te houden „ dat de opschuddingen in „ de Nederlanden, voornaamlyk, ontstaan „ waren uit de Brieven zyner Majesteit, op „ 't stuk der Inquisitie en Plakaaten. Dat „ de kwaal niet te helpen ware, zo men de „ Inquisitie niet afschafte, en de ontworpen' „ maatiging en eene algemeene vergiffenis „ toestondt. Of de Bondgenooten, die alles „ by raade der algemeene Staaten wilden af- „ gedaan hebben, dan nog te vrede zouden „ zyn, konden zy niet verzekeren. Dit wel, „ dat de Heeren" meenende Oranje, Egmond, Hoorne en misschien nog een of twee „ besllooten hadden, zo de Koning hierin be- „ willigde, zig te bevlytigen, om de beroer- „ ten, of door onderhandeling van eerlyke „ luiden, of zelfs, zo 't noodig ware, door „ de wapenen, te stillen. Ook behoefde zy- „ ne Majesteit zig dan met de reis naar Ne- „ derland niet te verhaasten, konnende de- „ zelve veilig verschooven worden, tot dat „ de

Filips III. 1566.

Oorzaak der Beroerten, naar 't begrip der Gezanten in Spanje.

Filips III. 1566.

Wat 's Konings Raad hier tegen heeft.

„ de rust hersteld ware." Doch hierop werdt geantwoord „ dat de Koning niets geschreeven hadt, dan 't gene op reden steunde: „ en zo iemant zyn misnoegen, met dit schryven, zogt te verschoonen; moest zulks niet „ zyner Majesteit geweeten worden, maar „ hun, die 't afkondigen der Brieven, buiten 's Konings last en tegen 't goeddunken „ van den geheimen Raad, hadden doorgedreeven. Konden, daarenboven, de Heeren de beweegingen stillen, wanneer de „ Koning in de drie voorgestelde punten bewilligd zou hebben; zy konden 't ook tegenwoordig doen, zonder dat men eene „ Vergadering der algemeene Staaten, waartoe de Koning, in zyn afzyn, niet kon bewilligen, noodig hebben zou." De Gezanten brugten hiertegen wederom in „ dat, „ zonder de genoemde drie punten, afschaffing der Inquisitie, maatiging der Plakaaten en eene algemeene vergiffenis te verwerven, de Heeren middel noch wil hadden, om de wapenen op te neemen tot stillinge der beroerten; maar zig dagten te „ houden elk op zyn huis, ziende zig zo weinig geagt by den Koning, of liever by de „ Spanjaarden; die, alle anderen stootende „ uit den raad des Konings, zig bedunken „ lieten, de Nederlandsche Heeren, even „ als die van Milaan, Napels en Sicilie, te „ zullen kunnen vervoogden: 't welk, staande „ hun, in geenerlei wyze, te verdraagen, geweest was en nog was de eenigste of de „ voornaamste oorzaak der zwaarigheden en

Wederantwoord der Gezanten.

„ op-

„ opschuddingen (*e*).” Men kan ligtelyk bevroeden, hoe zulke taal, smaakende naar de oude Nederlandsche rondigheid, den Hovelingen in de ooren geklonken hebbe. Ook heeft zy, ongetwyfeld, den Koning mishaagd. De handel der Gezanten slaagde kwalyk, en werdt lang sleepende gehouden. Middlerwyl, hadt de Landvoogdes, op den derden van Hooimaand, een Plakaat in 't licht gegeven, meest ontworpen naar den beraamden voet van maatiging (*f*): doch verscheiden' Steden, onder anderen Antwerpen, hadden geen herts genoeg, om het af te kondigen. In Holland, schynt zulks nogtans geschied te zyn (*g*).

FILIPS III. 1566.

Plakaat op den voet van 't Ontwerp der Moderatie.

XX. Aanvang der openbaare Preeke.

't Misnoegen der Grooten en Edelen over de Inquisitie en Plakaaten was, sedert twee of drie maanden, zo rugtbaar geworden, door 't gantsche Land, dat de onroomschen, zig verlaatende op de gunst en hulpe van de aanzienlykst en, alomme 't hoofd begonden op te steeken. Men hadt, tot hiertoe, heimelyk, in byzondere Huizen, gepredikt; doch, in Zomermaand, begon men 't openlyk te doen, eerst in Walschvlaanderen en Artois, omtrent Doornik, S. Omer, Yperen, Ryssel en andere Plaatsen: daarna in Brabant, en eindelyk ook, in Hooimaand, in Holland, en in 't Stigt van Utrecht. Voorts in Zeeland, in Gelderland, in Friesland, en in de overige Nederlanden (*h*). Sommigen gissen, dat

(*e*) HOPPERUS *Livr.* III. *Ch.* III. *p.* 79, 80.
(*f*) *Zie het by* BOR II. *Boek*, *bl.* 51 [72].
(*g*) Repert. der Plak. *bl.* 126.
(*h*) HOPPERUS *Livr.* III. *Ch.* III. *p.* 80.

FILIPS II. 1566. dat de Edelen, zig ziende in ongenade vervallen, 't Gemeen, uit vertwyfeldheid, hiertoe hebben opgehitst (*i*). Doch 't is waarschynlyker, dat beide Edelen en Gemeente den Koning vryheid van Godsdienst hebben willen afdringen, eer de maatiging stand greepe, waardoor haar de deur voor altoos geslooten stondt te worden (*j*). De onroomschen vergaderden eerst in Bosschaadjen, daarna in 't open veld: in den beginne ongewapend; doch toen men hen dreigde of stoorde, kwamenze, gewapend met zinkroers en zydgeweer, en eerlang zelfs met bussen en hellebaarden, ter preeke (*k*). De tyd en plaats der preeke werdt, of in stilte, onder de goedgunners, of zelfs openlyk, by aangeplakte Briefjes (*l*), bekend gemaakt: wanneer 't volk, by duizenden, uit de naaste Steden, ter gehoor kwam. De Leeraars waren, gedeeltelyk, uit Frankryk herwaards gekomen, en predikten in de Walsche taale. Doch eerlang werden 'er anderen ontbooden, van Embden, alwaar de Hervorming, voor eenige jaaren, ingevoerd was; en ook van andere Plaatsen. Verscheiden' Priesters en Geestelyken hier te Lande verlieten ook hun gewoonlyk gewaad, en predikten de Leer der Hervorminge, in hunne Kerken, zo lang men 't hun toeliet (*m*). Ook deeden zig eenige vroome Handwerksluiden op, om 't volk te lee-

(*i*) *By* HOOFT III. *Boek*, *bl.* 83.
(*j*) FR. JUNII Vita *p.* 16, 17. *by* BRANDT I. *Deel*, *bl.* 303.
(*k*) VIGLIUS *ad* HOPPER. Epist. X. *p.* 366.
(*l*) Sentent. van Alva *bl.* 49, 295.
(*m*) Sentent. van Alva *bl.* 99, 164, 298, 384, 385, 387, 388.

leeren en te vermaanen (*n*). De Vergaderingen, die dikwils zeer talryk waren, werden zeldzaamer gestoord, na dat men begonnen hadt, dezelven gewapend by te woonen. Ook stonden 'er schildwagten op de toegangen, die van den minsten onraad, by tyds, kennis gaven; en daarenboven hun werk maakten, om de voorbygangers te nodigen tot de preeke, en den weg derwaards aan te wyzen. De Predikant leerde, veeltyds, van eenen wagen, waarop men eene soort van een' Predikstoel, inderyl, wist toe te stellen (*o*). Somtyds, werdt hem de stoel, door de yverigsten, nagedraagen, boven welken, een zeil gespannen werdt, om hem voor den regen en heete zomerzon te beschutten (*p*), terwyl 't volk beneden den wind van hem werdt geplaatst, om te beter te konnen hooren (*q*). Buiten Antwerpen, was, op meer dan éene plaats, reeds in 't laatst van Zomermaand, verscheiden' reizen, openlyk gepredikt, met zo groot een' toeloop, dat de Wethouderschap, zig onmagtig vindende, om denzelven te beletten, en voor erger bedugt, eerst de Landvoogdes zelve, en daarna van haar een ander aanzienlyk Personaadje verzogt, in de Stad te komen, om orde te stellen tegen verdere beroerte. Vrouw Margareet bewoog hiertoe, met veele moeite, den Prins van Oranje, die, voerende, van wege zyn geslagt, den titel van *Erfburggraaf van Ant-*

Filips III. 1566.

Buiten Antwerpen.

(*n*) Sentent. van Alva *bl.* 179, 233.
(*o*) Burgund. *Libr.* III. *p.* 159.
(*p*) Sentent. van Alva *bl.* 272, 350.
(*q*) Memor. van L. J. Reaal *by* Brandt. I. *Deel*, *bl.* 325.

Filips III. 1566. *Antwerpen*, den dertienden van Hooimaand, aldaar zyne intreede deedt. De Heer van Brederode, zig toen te Antwerpen bevindende, was, van eenige bondgenooten en burgeren verzeld, hem te gemoet gereeden, terwyl hem de gemeente, met een geduurig geroep van *Vivez les Gueux*, verwellekomde (r). De Prins hoorde, terstond, de klagten, die Wethouders en Gemeente over elkanderen deeden. Eerlang, bezoldigde hy twaalfhonderd waardgelders uit de Burgerye, tot verzekering van de rust der Stad. Ook bewoog hy een groot gedeelte der Kalvinisten tot het afleggen van 't geweer, hun voorhoudende de onbetaamlykheid van zig te gelyk ter preeke en in de wapenen te vinden. De Lutherschen schynen zig zo verre niet te hebben laaten brengen. Ook rees 'er, onder die van Kalvyns gevoelen, op het minste gerugt, zo veel agterdogt, dat zy, naderhand, verscheiden' reizen, met meer geweers, ter preeke gingen. Oranje wist egter, door onvermoeide poogingen, de rust, meer of min, in de Stad, te herstellen (s). Doch terwyl hy zig hier ophieldt, was de openbaare preeke ook in de voornaamste Plaatsen van zyn Stadhouderschap aangevangen. De Graaf van Kuilenburg liet, in de Kerk zyner Stad, sedert eenigen tyd, door zekeren Leeraar, *Gerardus* genoemd, de Hervormde Leer prediken. Veele Hollanders, hier, meer dan eens, ter gehoor zynde geweest, gaven, eindelyk, in

in Holland en wel eerst

(r) Hopperus *Livr.* IV. *Ch.* I. *p.* 90.
(s) Bor II. *Boek*, *bl.* 49 [69]-54 [77].

Filips III. 1566.

in den aanvang van Hooimaand, elkanderen in bedenking, of 't niet haast tyd werdt, ook in Holland, met de openlyke preeke, te beginnen. Zes Burgers van Amsterdam, *Reinier Kant*, *Frank de Waal*, *Kornelis Janszoon Koster*, *Albert Heyes*, *Willem Floriszoon* en *Laurens Jakobszoon*, in de gouden reaal op 't water, raadslaagden hier over, buiten de Sint Antonis poort, tusschen de Stad en Houtewaal, aan den Y-kant, in 't riet, met den Leeraar *Jan Arendszoon*, mandemaaker zyns handwerks, die, nevens *Pieter Gabriel*, de hervormde Gemeente in Holland, eenigen tyd, in 't heimelyk, bediend hadt. Jan Arendszoon hadt zig te Alkmaar onthouden; doch was nu van Embden, werwaards hy, vervolgd wordende, geweeken was, wederom ontbooden, naar Amsterdam. Hier hadt Gabriel, eenigen tyd, in zyn Huis, in de Engelsche steeg, des Zondags, den Heidelbergschen Katechismus verklaard, voor eene kleine Gemeente. Doch nu was hy naar elders vertrokken. Jan Arendszoon en de zes burgers besloten, na ryp overleg, de preeke in Holland ook te beginnen; doch vooreerst niet omtrent Amsterdam, daar de Wethouderschap zo streng was tegen de Ketters, dat de Stad, omtrent deezen tyd, den naam van *Moorddam* kreeg (*t*). De eerste preek werdt, door hem, gedaan, by Hoorn, op den veertienden van Hooimaand (*u*). Des Zondags daaraan, den eenentwintigsten, werdt, voor de

by Hoorn.

Voorts buiten Haarlem.

(*t*) Memor. van L. J. Reaal *by* Brandt I. *Deel*, *bl.* 315, 316, 317.

(*u*) Velius Hoorn, *bl.* 295.

Filips III. de tweede reize in Holland, openlyk gepre-
1566. dikt, even buiten Haarlem, by 't Huis te Kleef, onder 't gebied des Heeren van Brederode, daar Reinier Kant, Laurens Jakobszoon Reaal, *Kornelis Willemszoon Hooft*, *Aagt Kornelis*, zyne Dogter, *Jan Janszoon Smid* en veele andere Amsterdammers tegenwoordig waren: die, t'huis gekomen, openlyk erkenden, dat zy ter preeke waren geweest, zonder dat 'er hun, voor dien tyd, eenig leed over wedervoer (*v*). Ten zelfden dage, als men by 't Huis te Kleef gepredikt hadt, waartoe, meent men, *Willem van Zonnenberg*, Baljuw en Rentmeester van Brederode, en *Lancelot van Brederode*, Bastaardbroeder van Heere Henrik, benevens *Fredrik van Egmond*, de voornaamste aanleiding gegeven hadden (*w*);
en Alkmaar hadt Jan Arendzoon buiten Alkmaar geleerd; vanwaar hy, des anderendaags, te Haarlem gekomen, nog eens, by 't Huis te Kleef, predikte, voor eene talryke menigte; alzo men de poorten der Stad nu ongeslooten liet, die, 's daags te vooren, digt gehouden waren.
en eindelyk buiten Amsterdam. Eerlang, waagde men 't ook, omtrent Amsterdam, te prediken. Dit geschiedde, insgelyks, door Jan Arendszoon, den laatsten van Hooimaand, niet verre van de Haarlemmer Poort, regt over 't Karthuizers Klooster, ter plaatse, de *Rietvink* genoemd, op 't buitendyks Voorland, in de derde kamp (*x*). Ik vind,

(*v*) Memor. van Reaal *by* Brandt I. *Deel*, *bl.* 319, 321.
(*w*) Sentent. van Alva *bl.* 59, 61.
(*x*) Memor. van Reaal *by* Brandt I. *Deel*, *bl.* 322, 323, 325. *Zie ook* Adr. Pauw Relaes *by* Bor Auth. Stukk. IV. *Deel*, *bl.* 1.

vind, in zekere aantekening, de Gereformeerde Diakonie deezer Stede betreffende, dat 'er, onder deeze eerste preeke, door *Kornelis van Teilingen*, Diaken, twee-entwintig guldens verzameld werden. Het prediken op de Rietvink en naderhand op de lastaadje, aan den Y-kant, genoegzaam onder de Stad, werdt, in de volgende maand, eenige reizen hervat. De Schout *Pieter Pieterszoon* poogde de tweede byeenkomst te stooren; doch 't rot Schutters, dat de dagwagt hadt aan de Haarlemmer Poort, belette het hem. Men toog hier, na deezen, ook gewapend ter preeke: die de Schout toen ongestoord liet. Ten zelfden tyde, werdt 'er ook, op verscheiden Plaatsen in Waterland, gepredikt: alzo 'er, schier dagelyks, meer Predikanten in Holland kwamen. Den vyfentwintigsten van Hooimaand, hadt *Pieter Korneliszoon van Alkmaar* ook, by Enkhuizen, in 't openbaar geleerd (y). Wat laater, predikte Pieter Gabriel, aan de Hoornbrugge, tusschen Delft en den Haage, op eene plaats, de *Ruiterkamp* genoemd: welke vergadering men vindt, dat, door Diderik Sonoi, *Jan* en *Gilaen Zegers van Wassenhoven*, en anderen uit de verbonden' Edelen, is bygewoond (z). Eerlang predikte men, in den Haage zelven, zo in 't Voorhout, als op den Vyverberg (a), en zelfs voor 't Huis van den President van den Hove, Meester *Kornelis Suis*, die 't door een glasvenster aanzag; doch niet

Filips III. 1566.

Voorts buiten en in den Haage en elders.

(y) Memor. van Reaal by Brandt I. Deel, bl. 326, 327, 328, 332.
(z) Sentent. van Alva bl. 37, 52.
(a) Sentent. ten tyde van Alva bl. 265, 267, 272.

Filips III. 1566.

niet beletten kon, wordende de Vergadering beschermd, door eene menigte gewapende Delftsche schutters (*b*). Even buiten Utrecht, en op verscheiden' Plaatsen in 't Stigt, ving men ook aan, openlyk te leeren, in 't begin van Oogstmaand. Buiten Dordrecht en Gouda, zogt men 't insgelyks te doen; doch uit deeze Steden, kwam niemant ter gehoor; waarom 't hier, voor deez' tyd, agterbleef (*c*). Maar buiten Gorinchem, werdt, naar 't schynt, al in Hooimaand, op een' Waard van den Graave van Hoorne, en ook elders, gepredikt. *Adriaan van den Heuvel Dirkszoon*, Burgemeester der Stede, en een groot getal van burgeren waren hier der Hervorminge toegedaan (*d*). Ook ondernam men, buiten Leiden, te Rynsburg, te Wadding, en elders daaromtrent, te prediken: waartoe, *Jakob, Heer van Wyngaarden*, gehouden werdt, de meeste aanleiding te hebben gegeven (*e*). Te Middelburg, heeft de Predikant *Willem van Hoorn*, onder de begunstiging van verscheiden' Leden der Regeeringe, al vroeg, in 't openbaar geleerd. Ook predikte men, in eene Zoutkeet van de *Weduwe Bastiaan Matthyszoon*, op den dyk, buiten Arnemuiden: voorts, te Veere, te Vlissingen, te Zierikzee, te Thoolen, en op veele andere plaatsen in Zeeland (*f*). Wy maaken geen byzonder gewag van de Steden der andere Nederlanden, alwaar, ten deezen zelfden ty-

By Dordrecht en Gouda mislukt het.

de

(*b*) Reaal *by* Brandt I. *Deel*, *bl.* 329.
(*c*) Reaal *als boven*, *bl.* 330.
(*d*) Sentent. van Alva *bl.* 86, 89, 326, 330.
(*e*) Sentent. van Alva, *bl.* 48, 166.
(*f*) Sentent. van Alva *bl.* 63, 103, 104, 105, 106, 177, 179, 234.

de, de openbaare preeke begonnen werdt. Filips III. 1566.

De Koning, de tydingen deezer nieuwigheid, de eene na de andere, gekreegen hebbende, hieldt raadvergadering op raadvergadering, zo te Madrid als in 't Bosch van Segovia, met den Hertog van Alva, den Graave van Feria, *Antonio de Toledo*, Grootmeester der Orde van S. Jan, *Jan Manriquez de Lara*, Groot-hofmeester der Koninginne, *Ruy Gomez*, Prins van Eboli, *Lodewyk de Quichada*, Groot-stalmeester van Prins Karel, benevens den Raadsheer Tisnacq, benoemd tot President van den geheimen Raad in Nederland, Hopperus, 's Konings Zegelbewaarder, en den Geheimschryver Courteville (g). Hier werdt, eerst, op de kwaal, en derzelver oorzaaken, en daarna, op het geneesmiddel der kwaale, gelet. „De kwaal werdt, door som„migen, geoordeeld gesprooten te zyn, uit „het misnoegen van een of twee Persoonaad„jen, die den klem der Regeeringe in han„den zogten te krygen, om daarna vryheid „van Godsdienst, of openlyk, of voor elk „in zyn huis in te voeren. Dit was te speu„ren aan de treden, reeds tot bereiking van „dit oogmerk gedaan: van welken de eerste „was het weeren van den Kardinaal van „Granvelle; de tweede Egmonds reis naar „Spanje: welken geen van beide beantwoord „hebbende aan hun oogmerk, warenze voort„geschreeden tot den derden trap, het Ver„zoekschrift der Edelen, die, bloedverwan„ten of dienaars der misnoegde Heeren zyn„de,

XXI. Raadpleegingen in Spanje, over de beweegingen hier te Lande.

Oorzaak dier beweegingen, naar 't oordeel des Spaanschen Raads.

(g) Hopperus *Livr.* III. *Ch.* IV. *p.* 87.

Filips III. 1566.

„ de, ligtelyk lieten raaden, wiens werktuigen zy waren. Hierby was, laatstelyk, de vierde trede gekomen, 't gezantschap van Bergen en Montigni, welker last, in deszelfs *eerste* hoofdpunt, genoegzaam overeenkwam met het Verzoekschrift der Edelen. Het *tweede*, betrof, *eerstelyk*, het wantrouwen tusschen den Koning en eenigen zyner vassalen, waarvan zyne Majesteit egter dikwils geschreeven hadt, dat hem niets bewust was, en *ten anderen*, de verandering in den Raad van Staate, of liever in de algemeene Regeering der Nederlanden, daar, in de *derde* plaatse, de overkomst zyner Majesteit bykwam, die niet begeerd werdt, dan na dat al 't andere zou zyn toegestaan. Doch, met het dringen op het een en 't ander, deedt men duidelyk zien, dat men 't op het verkrygen van den klem der Regeeringe en vryheid van Godsdienst gemunt hadt. Wanneer men hierby nu aanmerkte, dat de Heeren niet slegts een onderling verbond hadden aangegaan; maar ook de Edelen, en laatstelyk de Ketters zelven, waaruit de openbaare preeke gesprooten was; hadt men te wagten, dat 'er, by de vier gemelde treden, eerlang een vyfde stondt te worden gevoegd, van welke verdere uitspoorigheid te dugten was." Komende vervolgens tot het geneesmiddel, zeide men „ dat 'er tweederlei was, een waar en een gewaand: welk laatste, als gevaarlyk, geschuwd, terwyl het eerste alleen gebruikt moest worden. 't Schyngeneesmiddel was, door de ge-

Middel omze te sluiten.

„ zan-

„ zanten, voorgeslaagen, en bestondt in het vernietigen der Inquisitie, dat de agtbaarheid des Konings, des Pausen en der heilige Kerke niet gedoogen kon; in het maatigen der Plakaaten, dat alle misdaaden van verzuim, als niet ter Kerke of ter misse gaan, ongestraft liet; en in het verleenen eener algemeene vergiffenis, die Leeraars en oproermaakers insluiten zou, en derhalve, zo min als de twee andere punten, kon worden ingewilligd. Het eenige waare geneesmiddel dan bestondt in 's Konings reis naar Nederland, die, zonder uitstel, moest worden ondernomen. Hierdoor, zouden de onheilen, die men nog vreesde, konnen worden verhoed. De Koning, van zyne vassalen met eerbied ontvangen zynde, zou alle gemaakte verbonden konnen doen verbreeken: voorts orde stellen op den Godsdienst, en daarna overleggen, of 'er eenige verandering, in de Plakaaten en in de Raaden van Regeeringe, zou behooren te worden gemaakt. Vooraf, moest men, mids 't stuk meest de eere Gods en der waare Kerke betrof, door gebeden en ommegangen, 's Hemels zegen tragten te verwerven; terwyl de Koning zig moest blyven voorstellen, de Nederlanders vaderlyk te handelen, en de regtvaardigheid te paaren met de barmhertigheid (*b*)."

Filips III. 1566.

XXII. Filips besluit tot de reize

Filips, verklaarende, tot dit laatste, volkomen gezind te zyn, besloot, sedert, geheel over-

(*b*) Hopperus *Liv.* III. *Ch.* IV. *p.* 81.

Filips III. 1566. — herwaards.

overeenkomstig met deezen raad, de reis herwaards aan te neemen. Doch alzo hy niet voor den winter vertrekken kon, en de reis ter zee, door den Oceaan, ook te gevaarlyk geoordeeld werdt, moestze uitgesteld worden tot in 't voorjaar. Men vreesde zelfs nu reeds in Spanje, dat de oproerigen zig mogelyk van 't Eiland Walcheren, daar de Koning zou moeten landen, zouden konnen meester maaken; waarom goedgevonden werdt, dat zyne Majesteit, de Middellandsche zee zynde overgesteken, verder te lande herwaards trekken zou. Van al 't welke de Landvoogdes, by Brieven van den Koning, terstond, kennis gegeven werdt (i).

Wat hy, op de Inquisitie, Plakaaten en algemeene vergiffenis, beraamt.

Midlerwyl, hadt hy, op de drie punten, by eigen monde, in den Raad, vastgesteld: „ Dat de Pauselyke Inquisitie mogt geschort „ blyven, mids de gewoone Bisschoppelyke „ haare kragt behieldt. Dat men, in Nederland, „ een nieuw ontwerp van maatiging der Pla„ kaaten mogt opstellen, waarby 's Konings „ agtbaarheid en 't Roomsch geloof bewaard „ werdt, zullende hy dan, hierop, de ver„ eischte orde beraamen. Dat ook de Land„ voogdes vergiffenis zou mogen verleenen „ aan de Bondgenooten alleen, of ook aan „ anderen, naar dat zy 't raadzaam vondt, „ mids deezen niet geregtelyk van misdaad „ overtuigd waren. Dat zy egter voor het „ toestaan deezer drie punten, verzekering „ hebben moest, dat de Heeren, zig hierme„ de laatende genoegen, voortaan de behou„ de-

(i) Hopperus *Livr.* III. *Ch.* V. *p.* 88.

„ denis van den Godsdienst en 's Lands rust, FILIPS III.
„ uit al hun vermogen, behertigen zouden. 1566.
„ Voorts moesten alle verbonden, samen-
„ komsten, preeken en openbaare ergernis-
„ sen worden afgeschaft, of zo de weder-
„ spannigen hiertoe niet konden worden ge-
„ bragt, en daarentegen de wapenen opna-
„ men, mogt de Landvoogdes zig van de
„ Benden van Ordonnantien en van de ge-
„ woone bezettingen dienen, ter haarer be-
„ scherminge. Des noods, mogt zy zelfs
„ een genoegzaam getal van waardgelders
„ aanneemen, over dezelven zulke Hoofd-
„ luiden stellende, als zy zelve bekwaamst
„ oordeelde (*k*)."

Zyn schryven aan Oranje en de andere Heeren.

Met de Brieven, waarby de Landvoogdes kennis kreeg van 's Konings besluit, werden ook herwaards gezonden vriendelyke Brieven aan de drie Heeren, en onder deezen, eenen aan Oranje, geschreeven met 's Konings eigen' hand, en vervuld met betuigingen van volkomen vertrouwen op zynen yver voor den dienst zyner Majesteit. Ook werdt hy, om 't gene hy te Antwerpen verrigt hadt, gepreezen. En op dat aan zulke vleijende taal de schyn van openhertigheid niet ontbrake, was 'er eene vermaaning bygevoegd, om toe te zien op zynen broeder, die zig, naar 't gene men den Koning hadt aangebragt, te diep gesteken hadt, in 't werk, dat hier gedreeven werdt (*l*). Zulk schryven, diergelyk ook aan de goede Steden afgevaardigd

(*k*) HOPPERUS I. *Libr.* III. *Ch.* V. *p.* 89.
(*l*) *By* BOR Auth. Stukk. I. *Deel*, *bl.* 17.

Filips III. 1566. digd werdt, diende alleenlyk, om de zaaken, hier, zo veel mogelyk ware, tot op 's Konings overeenkomst, in rust te houden.

XXIII. Vergadering der Edelen te S. Truyen. De verbonden' Edelen hadden, terwyl men, over hun verzoek, in Spanje, handelde, hier te Lande, niet stil gezeten; maar elkanderen, in *Zomermaand* (3), te S. Truyen, in 't Bisdom van Luik, beschreeven, alwaar zy ten getale van vyftienhonderd of tweeduizend paarden, byeen kwamen, en tot in de volgende maand of langer, vergaderd bleeven. De voornaamsten, die hier verscheenen, waren Graaf Lodewyk van Nassau, de Graaven van Kuilenburg en van den Berge, en de Heer van Brederode (*m*). Voorts vindt men, dat hier ook, onder anderen, tegenwoordig geweest zyn Jozua van Alveringen, Heer van Hofwegen, Jan van Blois, gezeid Treslong, Maximiliaan van Blois, gezeid de Kok van Neerynen, Jan van Casembrood, Heer van Bakkerzeel (*n*), *Bernard Uiteneng*, Rutger van Boetzelaar, Heer van Karnisse en Otto zyn Broeder, Floris van Boetzelaar, Heer van Langerak, en Jan van Renesse van Wulven, Heer van Wilp. De twee laatsten waren, uit den naam der verbonden' Edelen van Holland, derwaards gezonden (*o*). Bakkerzeel was, met kennis van den Graave van Egmond, verreisd, dien hy belooft hadt, niets,

buiten

(*m*) Hopperus *Livr.* IV. *Ch.* I. *p.* 91.
(*n*) Proces van Egmond, *bl.* 622, 641.
(*o*) Sentent. van Alva *bl.* 52, 73, 77, 108, 111, 134.

(3) Hooft zegt in Oogstmaand (III. Boek, bl. 97); doch wy volgen, ten opzigte van den tyd, de stukken van het *Proces van den Graave van Egmond.* bl. 622, 623.

buiten 't Verbond en 't Verzoekschrift, te zullen helpen besluiten. Ook verklaarde hy den Graave, sedert, dat hy het uitvoeren van verscheiden' aanslagen, door eenige Edelen en Onroomschen ontworpen, hadt belet (p). 't Gerugt liep, ondertusschen, en 't vondt ten Hove geloof, dat men, te S. Truyen, besloo-ten hadt, vierduizend Paarden en veertig vendelen Knegten, Duitsch Volk, in waard-geld, aan te neemen, om zig, tegen den Koning zelven, te verzetten, zo hy onderneemen mogt, gewapend, herwaards te komen. Ook zouden de Edelen den Onroomschen hier hunne bescherming hebben beloofd (q). Zeker is het, ten minsten, dat, zo wel de Kalvinischen als Lutherschen, hen te S. Truyen, schriftelyk, om dezelve, verzogt hebben (r). Zelfs wil men, dat 'er middelen beraamd zouden zyn, om penningen te heffen (s), 't welk wel van nooden was, zo men anders, tot het aanneemen van Krygsvolk, besllooten heeft. Men voegt 'er by, dat hier ook de Beeldenstorm, die, in Oogstmaand, aanhief, werdt vastgesteld (t): 't welk my egter gantsch niet waarschynlyk dunkt.

Filips III. 1566.

Wat hier gehandeld werdt.

De Landvoogdes, kennis gekreegen hebbende van de Byeenkomst te S. Truyen, en 't ergste vermoedende, bewoog Oranje en Egmond, om in onderhandeling te treeden met de Bondgenooten, die twaalf gemagtigden,

Oranje en Egmond spreeken met de Bondgenooten.

(p) Proces van Egmond bl. 623.
(q) Sentent. van Alva bl. 74, 78, 108, 134.
(r) Bor II. Boek, bl. 56 [79]. Hopperus Libr. IV. Ch. II. p. 93.
(s) Proces van Egmond, bl. 623.
(t) Viglii Vita N. XCVIII. p. 47.

FILIPS III. 1566. den, met Graave Lodewyk aan 't hoofd, afzonden, eerst naar Aarschot, dat twaalf, en toen naar Duffel, dat maar zes mylen van Antwerpen gelegen is (u); alzo men 't ongeraaden hieldt, dat de Prins zig, tegenwoordig, te verre van deeze Stad, daar 't nog vol onrust was, verwyderde. Te Duffel, vertoefden Oranje en Egmond, naauwlyks een half etmaal (v), in welken tyd, zy, met de gemagtigden der Edelen, in gevolge van hunnen last, beraamden „ dat de Bondgenooten „ 's Konings antwoord op hun Vertoog nog „ vierentwintig dagen zouden afwagten, en „ in dien tyd, geene nieuwigheid aanvan„ gen." De Landvoogdes gaf den Koning hiervan terstond kennis, te gelyk meldende, dat het vergaderen der algemeene Staaten, door haar, door de Heeren, en door den Raad van Staate, werdt aangezien, als het eenige middel, om verdere onheilen te voorkomen (w). Doch Filips was, hiertoe, niet te beweegen. Hy gaf, in tegendeel, der Landvoogdesse bevel, om drieduizend Duitsche Ruiters en tweeduizend Voetknegten, onder Hoofdluiden, die hy zelf zou benoemen, aan te neemen, zo 't nood deedt; of zo niet, ten minste voor twee maanden in waardgeld te houden, waartoe hy de noodige penningen overmaakte (x): en niet lang hierna, kreeg men, in 't zeker, berigt, dat Hertog Erik van Brunswyk, by Lingen, volk voor den Koning byeen trok (y). Op

De Landvoogdes krygt verlof, om zig te wapenen.

(u) BOR II Boek, bl. 55 [79].
(v) Proces van Egmond. bl. 642.
(w) BURGUND. Libr. III. p. 186.
(x) HOPPERUS Livr. IV. Ch. I. p. 92.
(y) BOR II. Boek, bl. 56 [80].

Op de Vergadering der Edelen te S. Truyen, verscheen, in Hooimaand, een Persoon, derwaards afgezonden, door den Prinse van Condé en den Admiraal van Chatillon, Hoofden der Hugenooten in Frankryk; om den Bondgenooten allen verdrag met de Landvoogdesse te ontraaden, en vierduizend Edelluiden ter hulpe aan te bieden, die, binnen eene maand na datze waren opgeëischt, te paarde zitten zouden. Doch de Vergadering, geenen zin hebbende, om zig 's Konings onverzoenbaaren haat op den hals te haalen, floeg deeze aanbieding heuschelyk af (z). Eenigen zouden egter gaarne gezien hebben, dat menze aangenomen hadt, en wil men, dat, hieruit, en uit den voorslag van sommigen, om volk en geld te ligten, de eerste verwydering onder de bondgenooten ontstaan zy, konnende de Roomschen onder hen, gelyk Mansfeld en anderen, met geene goede oogen aanzien, dat men zig met de Ketters zo diep t'zee begeeven wilde (a).

Filips II. 1566. Aanbieding van hulpe uit Frankryk, door de Bondgenooten afgeslaagen.

De Vergadering te S. Truyen was, naar 't schynt, reeds gescheiden, toen de Landvoogdes, den twaalfden van Oogstmaand, 's Konings brieven, den laatsten van Hooimaand getekend, ontving (b); waarin 't Besluit op de drie punten vervat was, welk wy, hier boven (c), hebben te boek gesteld. 't Werdt egter niet afgekondigd, weigerende Viglius, Barlaimont en anderen, in 't afzyn der

XXIV. 's Konings besluit op de drie punten komt te laat.

(z) Bor II. *Boek, bl.* 69 [98].
(a) Hooft III. *Boek, bl.* 99.
(b) Burgund. *Libr.* III. *p.* 199.
(c) *Bladz.* 172.

FILIPS III. 1566.

der voornaamste Heeren, daartoe te stemmen. Doch de Bondgenooten kreegen haast de lugt van den inhoud, en vernamen, ongaarne, dat Filips nog geene Vergadering der algemeene Staaten, daar zy zeer op gezet waren, gehengen wilde (*d*). Men raadpleegde ten Hove nog over 's Konings brieven, toen de Beeldenstorm, schielyk aangeheeven, in weinige weeken (4), byna alle oorden van Nederland doorliep, en zulk eene bystere verwoesting maakte, aan beelden, schilderyen, boeken, kruissen, altaaren, sakramentshuizen en allerlei Kerksieraaden, ten platten Lande en in de Steden, dat men, het graauw, welk 'er de hand in hadt, aanziende voor te zwakke werktuigen, om zo veel ysselyks, in zo weinig tyds, uit te voeren, tot de vreemde gedagten kwam, dat 'er booze geesten onder gewerkt hadden (*e*). Wy hebben niet voor, omstandiglyk te verhaalen, hoe deeze schennis, eerst in Vlaanderen en Artois, aanving, op den veertienden van Oogstmaand (*f*), noch hoe zy, van daar, voortsloeg naar Antwerpen, alwaar, de groote Kerk, een der pragtigste gebouwen

Aanvang der Beeldenstorming.

In Vlaanderen, en te Antwerpen.

(*d*) HOPPERUS *Libr.* IV. *Ch.* II. *p.* 96.
(*e*) STRADA *Dec.* I. *Libr.* V. *p.* 242.
(*f*) STRADA *Dec.* I. *Libr.* V. *p.* 235.

(4) In tien, of ten hoogsten twaalf dagen, zegt VAN DER HAER, *de Init. Tumult. Belgic.* Libr. II. Cap. VII. p. 351. en HOPPERUS tekent aan (Livr. IV. Ch. II. p. 97), dat 'er, in drie of vier dagen, meer dan vierhonderd Kerken geplonderd zyn. Doch dit moet van Vlaanderen en Brabant alleen verstaan worden. In Friesland, heeft men, met de beeldenschennis, eerst in Herfstmaand, begonnen. BOR II. Boek, bl. 64 [91].

wen van Europa, door eenhonderd rabauwen, geholpen van eenen hoop hoeren en jongens, in weinige uuren, geplonderd en te schande gemaakt werdt (g): noch, eindelyk, hoe alle de Nederlanden, Luxemburg en Namen uitgezonderd (5), deeze dartelheid hebben moeten lyden. Verscheiden Nederlandsche Historieschryvers hebben dit alles, uitvoerig en deftig, te boek gesteld. 't Zal ons genoeg zyn, hier, na 't aanwyzen der oorzaaken van dit woest bedryf, beknoptelyk, te ontvouwen, hoe 't zig, met den Beeldenstorm, in de nu Vereenigde Nederlanden, met naame in Holland, Zeeland en 't Stigt van Utrecht, hebbe toegedraagen.

Filips III. 1566.

Byzonderheden wegens dezelve.

Men is 't, wederzyds, eens, dat de Kerkplondering, op de meeste Plaatsen, door slegt geboefte en gemeene Handwerksluiden, is uitgevoerd; doch 't is twyfelagtig, of deeze ruwe hoop niet, hier of daar ten minsten, aangezet zy, door luiden van meerder aanzien. De Spaansch gezinde Schryvers willen, gelyk wy boven zagen, dat 'er de Edelen zelven, te S. Truyen, toe besloten hadden. Doch 't heeft weinig schyn van waarheid, dat men, by opregte Roomschen, gelyk veele verbonden Edelen waren, van zulk een voorneemen zou hebben durven reppen, veel minder, dat men, met hen, de uitvoering zou hebben bestemd. Anderen heb-

(g) Bor II. Boek, bl. 58 [82].

(5) Strada zondert (Dec. I. Libr. V. p. 245) ook Artois uit; doch hy heeft zelf, te vooren, (p. 235) verhaald, dat de Kerken en Kloosters der Dorpen om S. Omer geplonderd zyn.

Filips III. 1566. hebben den Prins van Oranje aan deeze schennis schuldig gehouden, of zynen Broeder, Graave Lodewyk (*h*). Doch de Prins heeft zig altoos afkeerig getoond van de woestheid der Beeldstormeren, en is zelfs, sedert, van sommige Onroomschen gelasterd, om dat hy oordeelde, dat de Kerken, niet dan na voorgaanden last der Overheden, behoorden gezuiverd te worden (*i*). Aan den anderen kant, vindt men 'er, onder de onzen, die deeze Heeren niet alleen; maar ook de verbonden' Edelen, de hervormde Kerkendienaars en de Leden der Kerke in 't gemeen, van alle schuld aan de ongeregeldheid der Beeldstorminge, hebben willen vrypleiten (*k*). My komt egter, met anderen, niet ongegrond voor, dat sommigen uit de hervormden, ja uit de Edelen zelven, dien 't naderhand openlyk te last gelegd is, in dit werk, de hand gehad, of het, ten minsten, met genoegen aanschouwd hebben: al 't welk hier, meest uit de vonnissen, twee of drie jaaren na deezen tyd geveld, naauwkeuriger dan tot nog toe geschied is, staat aangeweezen te worden.

De openbaare preek was, onlangs, in Vlaanderen begonnen, daar 't getal der Onroomschen zo groot was, dat de Stadhouder deezer Landstreeke, de Graaf van Egmond, rekende, dat 'er wel vyftig- of zestigduizend mannen onder waren, die, gewapend, op om-

(*h*) Hopperus *Livr.* IV. *Ch.* III. *p.* 98, 99. Strada *Dec.* I. *Libr.* V. *p.* 235, 247.
(*i*) Apolog. *by* Bor, Authent. Stukk. II. *Deel*, *bl.* 79.
(*k*) Leeven van Willem I. I. *Deel*, *bl.* 496.

omtrent zestig Plaatsen, ter preeke kwamen (*l*). Zo groot een' hoop heeft het, buiten twyfel, verdrooten, met het naderen van den winter, langer in 't open veld byeen te komen. En gelyk, onder allerlei gezindheden, boozen en goeden zyn, hebben de eersten geoordeeld, dat zy zig, met geweld, in 't bezit mogten stellen van de Kerken, die hun, zekerlyk, geweigerd zouden geweest zyn, als zy 'er alleenlyk om verzogt hadden. Zy, die, onder de Edelen, uit wanhoop aan 's Konings genade, of uit begeerte naar verandering, 't werk gaarne tot daadelykheid zagen voortslaan, hebben hieronder geroeid, en de Beeldstorming is juist begonnen, in de Landstreek, daar de openbaare Preek eerst ondernomen was. Doch of Graaf Lodewyk, gelyk 't gerugt toen liep, dit werk aangedreeven, en geschikt hadt, om, binnen vyf of zes dagen, te worden afgedaan, en of hy, nevens *Mol*, Stadhouder der Leenen van Brabant, en *van der Meere*, beide Edelluiden van den Prinse van Oranje, verscheiden' vergeefsche poogingen hebbe gedaan, om 't graauw, te Brussel, aan 't beweegen te helpen, zo als de Wethouderschap der Landvoogdesse aandiende (*m*), zou ik niet durven verzekeren. Ook weet ik niet, wat men te houden hebbe van zekere brieven, door de Landvoogdesse onderschept, waarby die van Doornik den bondgenooten schreeven, dat zy zouden uitvoeren, 't gene zy voorgenomen hadden, zo hun

Filips III. 1566.

(*l*) Proces van Egmond *bl.* 644.
(*m*) Hopperus *Livr.* IV. *Ch.* III. *p.* 98, 99.

Filips III. 1566. hun 's Konings antwoord niet spoedig werdt bekend gemaakt (*n*). Zeker is 't, dat de plondering, te Brussel belet zynde, schielyk, naar Zeeland, oversloeg.

in Zeeland. Te Middelburg, hief zy aan, op den tweeëntwintigsten van Oogstmaand. Verscheiden' Leden der Regeeringe, met naame, des Schepens *Andries Jakob Oertszoon*, *Simon Janszoon van Rome*, *Vincent Laurenszoon* en *Hugo Jooszoon* waren hier der Hervorminge toegedaan: 't welk het graauw der Onroomschen, aangezet of voorgegaan door eenigen uit den Kerkenraad, stouter maakte. Men viel dan, in de Abdy der Lieve-vrouwe, die deerlyk geplonderd werdt. Den Burgemeester *Adriaan Klaaszoon* gaat na, dat hy 't volk, hiertoe, zou hebben opgehitst: doch mooglyk heeft hy alleen bevel gegeven, om de beelden, met orde, weg te neemen: gelyk, sedert, ook elders geschiedde. Maar de Notaris *Willem Deynoot* heeft 'er, volgens zyne eigen' bekentenis, de hand in gehad, en zyn misdryf, naderhand, met den hals moeten boeten. De S. Pieters Kerk werdt, op gelyke onbezuisde wyze, van beelden beroofd (*o*). Te Vlissingen, te Veere, en gantsch Walcheren door, geschiedde dit, insgelyks. Zelfs noodzaakten de Onroomschen de Wethouderschap tot het slaaken der gevangenen om den Godsdienst (*p*). Te Arnemuiden werdt, zo men wil, het werk begunstigd, door den Baljuw, *Jan Ypens*-

(*n*) Burgund. *Libr.* III. *p.* 205.
(*o*) Regist. ten Raade van Middelb. 23 *Aug.* 1566. *f* 7. Sentent. van Alva *bl.* 64, 66, 67, 69, 101, 102, 210, 346, 380, 381.
(*p*) Bor II. *Boek*, *bl.* 63 [90].

penszoon, die den Beeldstormeren de Kerkdeur zou hebben doen openen (*q*). Te Thoolen en elders in Zeeland, werden de beelden ook ter Kerke uit gestommeld (*r*). In 't Stigt van Utrecht, met naame in de Aartsbisschoppelyke Stad zelve, geschiedde zulks, op den vier- en vyfentwintigsten, met veel verwoedheid. Men hadt hier schryvens gekreegen, dat de Onroomschen, tot agtduizend in getal, gewapend door 't land liepen, en alomme de Kerken beroofden: welke tyding, schoon buiten de waarheid, die van den nieuwen Godsdienst zo veel moeds gaf, dat zy, eerst naar S. Geertruids Kerk, daar eene wyle tyds geplonderd werdt (*s*), en toen naar 't Stadhuis liepen, begeerende dat hun twee Kerken werden ingeruimd. De Vroedschap, zeggende niet sterk genoeg te zyn, om op zo gewigtig een stuk te besluiten, kreeg van eenen der Kalvinische Gemagtigden ten antwoord, *Eet ham met mostard, zo wordt gy sterk:* welke onbeschoftheid hem, sedert, den hals gekost heeft. Hy en de zynen lieten zig egter te vrede stellen, met een besluit der Regeeringe, om, eerst na agt dagen en 't inneemen van het goedvinden der Landvoogdesse en des Prinsen van Oranje, te antwoorden. Doch aan 't volk, dat, gewapend, in grooten getale, op 't Kerkhof van S. Maria stondt, was geen houden. Men valt, in de Buur-, S. Jakobs-, S. Nikolaas- en S. Geertruids- Kerken, en in die van de Predik- en Minderbroe-

Filips II. 1566.

Utrecht.

de-

(*q*) Sentent. van Alva. *bl.* 103, 104, 195, 236.
(*r*) Sentent. van Alva. *bl.* 215, 266.
(*s*) Sentent. van Alva. *bl.* 352, 353.

Filips III. 1566.

deren, daar alles van den wand gerukt, verbryzeld en vernield werdt (*t*). Jan van Renesse, Heer van Wilp, die eerst tusschen beide gegaan was, om 't volk met de Vroedschap te bevredigen, wees, zo men wil, daarna, den Beeldstormeren den weg naar de Buurkerke en naar die van S. Geertruid, zeggende, dat hy al 't nadeel, dat 'er hun van komen mogt, op zig nam, en voorziende sommigen van werktuigen, om te breeken. Zyne natuurlyke Broeders, Filips en Willem van Renesse, Steven van Zuilen, Willem van Zuilen van Nyveld, Kornelis van Nyenrode en verscheiden' anderen zouden den Heere van Wilp de hand hebben gebooden: en gaat sommigen na, dat zy 't graauw, tot het beeldstormen, gehuurd en betaald hedden (*u*). De Wethouderschap werdt, eindelyk, op den zevenentwintigsten, genoodzaakt, den Kalvinischen de S. Jakobs Kerk af te staan, en des noods, nog eene andere toe te zeggen (*v*). In Holland, ontstondt de woede, ten zelfden tyde. De Wethouderschap van Amsterdam, de bui ziende opkomen, hadt bevolen, de meeste kostelykheden uit de Kerken te bergen (*w*); gelyk geschied was: doch alzo de zwaarste beelden, en die meest in 't oog liepen, waren blyven staan, viel het graauw, zig hierdoor getergd rekenende, op den drieentwintigsten, tegen den avond, in de oude Ker-

In Holland, en wel te Amsterdam.

(*t*) Bor II. *Boek*, *bl.* 63 [90].
(*u*) Sentent. van Alva *bl.* 29, 110, 251, 253, 349, 352, 357. *Zie ook* twee Sentent. *by* Matthæus Fundat. Eccles. *p.* 169.
(*v*) Hooft III. *Boek*, *bl.* 106.
(*w*) Adr. Pauw Relaes, *by* Bor Auth. St. IV. *Deel*, *bl.* 1.

Kerke. De Schout Pieter Pieterszoon, met omtrent veertig helpers, op 't mat gekomen, verdreef egter den woesten hoop (*x*). Doch Burgemeesteren ging zo groot een angst aan, dat zy zig, door den Raad, elk vyf of zes helbaardiers, ter hunner bescherminge, lieten toevoegen. Voorts stondt men der Gemeente toe, dat de beelden geweerd en de Kerken geslooten zouden worden, tot op nader en last der Landvoogdesse (*y*). Te Leiden, begon de Beeldenstorm, op den vierentwintigsten, in de S. Pieters Kerke (*z*), door aandryven, zo getuigd wordt, van twee der verbonden' Edelen, Jakob van Wyngaarden en Arend van Duivenvoorde. De Lieve vrouwe-, Hooglandsche- en andere Kerken werden, naderhand, ook beroofd. Men vindt, dat sommige beeldstormers hier een rooden sluijer om den hals hadden, waaraan een Geuspenningkje hing. De hervormden predikten, sedert, in de Minderbroeders Kerke en in de Voskuil, even buiten de Stad (*a*). In den Haage, onder 't oog van den Raad, viel het graauw in het Klooster der Predikheeren, daar de beelden verbroken en de boeken vernield werden. Zelfs werden 'er de kisten opgeslaagen, en 't geld uit dezelven geroofd, waarmede, sedert, zekere *Wouter Willemszoon* en anderen betigt werden. De Kapelle van Wassenaar, in 't byzonder, werdt hier deerlyk verwoest (*b*). Men gaf den Heere

Filips III. 1566.

te Leiden.

in den Haage.

(*x*) Adr. Pauw Relaes, *als bov. bl.* 1.
(*y*) Adr. Pauw Relaes. *Byl bl.* 11. Hooft III. *Boek*, *bl.* 104.
(*z*) Oud Chron. *by* Orlers Leiden *bl.* 554.
(*a*) Oud Chron. *als bov.* Sentent. van Alva *bl.* 48, 308, 310, 311.
(*b*) Sentent. van Alva *bl.* 55, 56, 263, 274, 277, 279.

FILIPS III. 1566. te van Hofwegen na, dat hy zig beroemd zou hebben, de Haagſche Beeldſtormers, met zeshonderd Edelen, te zullen beſchermen, zo iemant ondernam, hun tegenſtand te doen (*c*). Ook melden ſommigen, dat *Adriaan Mennink* en *Dirk Jooſten* den Preſident Suis werkvolk hebben durven afvorderen, om de beelden weg te neemen: welk hun zou toegeſtaan zyn (*d*). Doch ik vind hiervan niet gewaagd, in het vonnis van Dirk, welk nog voorhanden is (*e*). Te Schoonhoven, waren de ſchutters, op den vyfentwintigſten, zynde Kermisdag, in de Doele, gewapend byeen gekomen, om 't Sakrament, naar gewoonte, door de Stad te volgen. Doch veelen derzelven, der Hervorminge toegedaan, weigerden zulks. Zekere *Frans van Nes* zogt zelfs 't volk te beweegen, tot het plonderen der Kerſpelkerke (*f*). Ook meen ik, dat het geſchied is, hoewel 't my niet klaar is gebleeken. Gelyke verwoeſting ſchynt, te Gorinchem, gepleegd te zyn (*g*). Te Woerden, daar veele Lutherſchen woonden, hadt de Wethouderſchap de beelden, uit de Kerken, doen haalen; en toen de beroerte ophieldt, op aanſchryvens van Hertoge Erik van Brunswyk, Pandheer der Steden, wiens oorſprongkelyken brief, gedagtekend den agttienden van Herfſtmaand, ik zelf gezien heb, den Paſtoor gelaſt, zynen dienſt we-

te Schoonhoven.

te Gorinchem.

te Woerden.

(*c*) Sentent. van Alva *bl.* 54.
(*d*) METEREN II. *Boek*, *f.* 42.
(*e*) Sentent. van Alva. *bl.* 274.
(*f*) Sentent. van Alva. *bl.* 46, 152, 281, 294, 297.
(*g*) Sentent. van Alva. *bl.* 27.

wederom waar te neemen, 't welk hy egter naliet. Hertog Erik, schoon zelfs Luthersch, bediende zig, sedert, van de geringe beweeging, die hier geweest was, om Krygsbehoeften en Soldaaten, op 't Slot, te brengen. De Wethouderschap klaagde hierover, aan de Staaten (h); doch 't blykt niet, dat deeze klagten van eenige vrugt geweest zyn. *Wessel van Boetzelaar*, Heer van Asperen, die, sedert eenen geruimen tyd, in zyne Stede, hadt laaten prediken, liet, zo men wil, de beeldstormers, door de waterpoort, agter zyn Slot, in de Stad; waarna, alle de Kerken en Kloosters, door hen, geplonderd werden. Zy hadden *Willem van Nyveld van Aartsbergen*, Drossaard van Kuilenburg, aan 't hoofd; die, door eenen natuurlyken Zoon des Heeren van Asperen, ook *Wessel* genoemd, derwaards, ontbooden was. Onder 't plonderen, verboodt *Wouter Jakobszoon*, uit naam der Heeren van Asperen en van Karnisse, het vervoeren of bergen van eenige Kerksieraaden, op lyfstraffe. Het vernielde Houtwerk werdt hier den armen geschonken (i). Te Kuilenburg en te Viane, hadt men, te vooren, de beelden reeds verbroken (k). Doch te Dordrecht, wisten de Burgemeester *Arend van der Myle* en anderen alle handdaadigheid te beletten. 't Zelfde gelukte te Gouda den Slotvoogd, *Kornelis van der Myle*, Zoon van den Dordschen Burgemeester (l). 't

Filips III. 1566.

te Asperen.

te Kuilenburg en te Viane.

(h) Resol. Holl. 5, 6 en 9 Oct. 1566. *bl.* 46, 47, 48.
(i) Sentent. *bl.* 26, 27, 108, 132, 135, 137, 138, 139, 140, 153.
(k) Sentent. van Alva. *bl.* 154, 224.
(l) Hopperus *Livr* IV. *Ch.* III. *p.* 98. *verg. met* Balen Dordr. *bl.* 835, en Wagvis Gouda, *bl.* 80.

Filips III. 1566.

't Schynt, dat de Hervorming, die egter, te Dordrecht, by sommigen, al vroeg, omhelsd was (*m*), in deeze twee Steden, nog niet veel opgang gemaakt hadt: hebbende men hier, in 't voorjaar, ook raad geweeten, om 't buiten preeken te weeren (*n*). In Wynmaand des jaars 1567, heeft men egter, ook te Dordrecht, in twee Kerken, de beelden gebroken (*o*). Haarlem is geheel vry gebleeven (*p*). Delft en Briel ook, voor deezen tyd, hoewel 'er, naderhand, in beide deeze Steden, merkelyke moeite voorviel. Te Delft, werden, in Wynmaand, verscheiden' Kerken en Kloosters geschonden; hebbende, hier ook, eenigen, zo men wil, geld beloofd, voor 't smyten (*q*). Sommigen verhaalen, dat Rotterdam ook verschoond is (*r*): doch van elders blykt, dat 'er eenige beeldschennis gepleegd is, door *Jakob Franszoon Snap*, die 't, naderhand, met den hals heeft moeten boeten (*s*). Ook liep het Noordelyk deel van Holland niet vry. Te Alkmaar, werden, gelyk elders, de Kerken geplonderd. Hoorn werdt, meent men, verschoond (*t*). Te Enkhuizen, schynt men 't ook, by dreigen, gelaaten te hebben (*u*).

eenige Steden blyven geheel of voor een' tyd vry.

De

(*m*) *Zie* IV. *Deel*, *bl.* 418.
(*n*) *Zie* hier voor, *bl.* 168.
(*o*) Sentent. van Alva, *bl.* 275.
(*p*) Hopperus *Livr.* IV. *Ch.* III. *p.* 98. Ampzing Haarl. *bl.* 460.
(*q*) Sentent. ven Alva. *bl.* 57, 58, 158, 159, 163, 286, 313, 314, 315.
(*r*) Hopperus *Livr.* IV. *Ch.* III. *p.* 98. Viglius *ad* Hopper. Epist. XV. *p.* 377.
(*s*) Sentent. van Alva *bl.* 146, 359.
(*t*) Velius Hoorn, *bl.* 299. Sentent. van Alva. *bl.* 142, 335.
(*u*) Brandt Enkh. *bl.* 98. Sentent. van Alva. *bl.* 372.

VI Deel bl: 188.

... naar een schets ... — *C. Philips Jacobsz. sculpsit*

ER,

Zoo. buiten Amſterdam.

FREDERIK ALVAREZ VAN TOLEDO.

XI Deel bl. 188.

... na een schets ... *C. Philips Jacobsz. sculpsit*

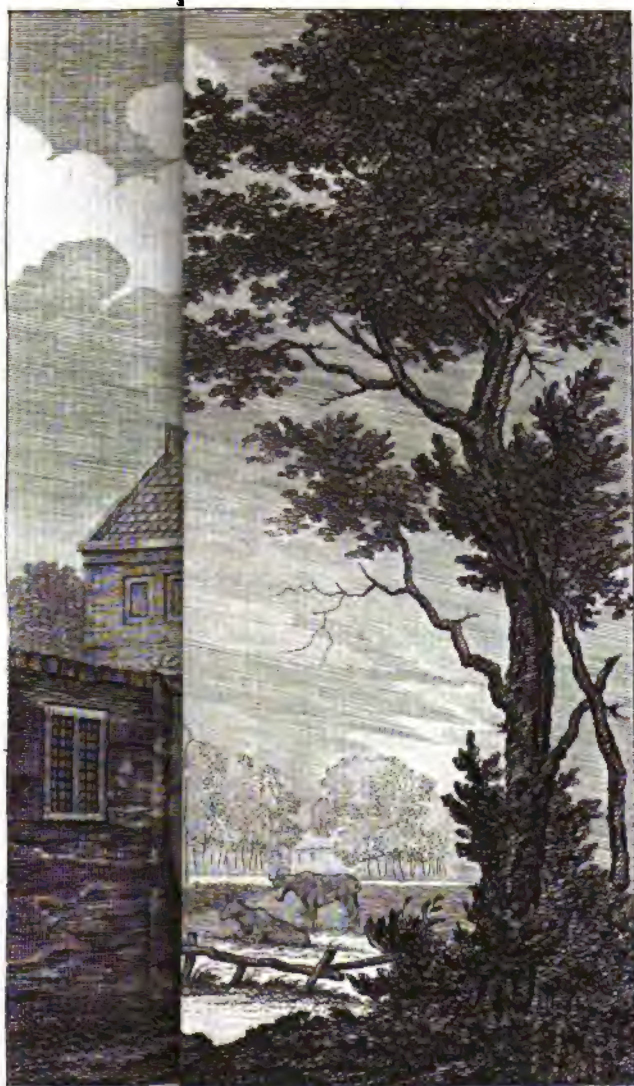
ER,

Zoo. buiten Amsterdam.

VI. D^l. bl: 456

VI Deel bl. 188.

…ER,
Zoo. buiten Amsterdam.

De Heer van Brederode bevondt zig, omtrent deezen tyd, in 't Noorderkwartier, verzeld van zyne Gemaalin, twee Zusters des Prinsen van Oranje, den Heere van Wilp en verscheiden' andere Edelen. Hy zogt hier aanhang te maaken. Te Hoorn, in 't byzonder, onthaalde hy de Wethouders, dikwils, in zyne Herberg, daar 't geroep van *Vive le Gueux*, by den wyn, meer dan eens, gehoord werdt. Zelfs hing hy Burgemeester *Willem Pieterszoon Enkhuizen*, die beschonken was, half met, half tegen wil, een gouden geuspenning om den hals: met welken, deeze, ontnugterd zynde, zig zeer verlegen vondt. Ook heeft het hem, naderhand, een goed deel zyner middelen gekost (*v*). Doch van 't beeldstormen werdt, ook terwyl Brederode zig hieromtrent onthieldt, niets vernomen. In de andere Nederlanden, Gelderland, Friesland, Overyssel en Groningen, heeft men deeze baldaadigheid, insgelyks, wat vroeger of laater, moeten lyden (*w*); doch wy agten 't noodeloos, hiervan byzondere melding te maaken. Nergens byna, leeden de beeldstormers eenigen tegenstand van belang, dan by Auchyn, alwaar 'er omtrent vierhonderd, door *Robert van Longueval*, Heer van La Tour, aan 't hoofd van eenen hoop huisluiden, verslaagen werden (*x*).

Filips III. 1566.

XXV. De Landvoogdes

De Landvoogdes, verschrikt door de tydingen der Beeldstorminge aan alle oorden (*y*), en

(*v*) Velius Hoorn, *bl.* 298.
(*w*) Bor II. *Boek*, *bl.* 64, 65 [91, 92]. Sent. van Alva. *bl.* 97, 208, 215.
(*x*) Hopperus *Livr.* IV. *Ch.* III. *p.* 98.
(*y*) Burgund. *Libr.* III. *p.* 232.

FILIPS III. 1566.

wil Brussel verlaaten.

en verwagtende dezelve nu, dag voor dag, binnen Brussel, besloot, op den raad des Hertogs van Aarschot (z), de Stad te verlaaten, en de wyk te neemen naar Bergen in Henegouwen, daar zy zig veiliger oordeelde. Doch de andere Heeren, en de President Viglius zelf ontrieden 't haar zo ernstig (a), dat zy aan 't wankelen gebragt, en voorts, door de Burgerye van Brussel, die de poorten geslooten hieldt en bewaakte, zo goed als gedwongen werdt, te blyven. Zy schreef toen zelve aan den Koning, dat zy genoegzaam gevangen gehouden werdt, binnen Brussel (b), waarvan zy Oranje, Egmond, Hoorne en Hoogstraaten de voornaamste schuld gaf (c); schoon men gemeld vindt, dat het, door Viglius, werdt te wege gebragt (d). Raadpleegende, wyders, met de Leden van den Raad van Staate, op het gene haar, in deeze omstandigheden, te doen stondt, kwam zy, ten opzigte van den tegenwoordigen nood, tot een besluit „ om den Edelen te „ belooven, dat niemant, ter oorzaake der „ preeke, op plaatsen, daar zy tegenwoordig ingevoerd was, gemoeid zou worden, „ mids men zig van ongeregeldheid en ergernis onthieldt, de wapenen afleide, „ en de Roomschen, in derzelver Gods- „ dienst-

besluit een weinig toe te geeven.

(z) VIGLIUS *ad* HOPPER. Epist. XIV. *p.* 373.
(a) Brief van Hoorne *agter zyne* Verantw. *bl.* 463. *by* BOR Auth. Stukk. I. *Deel*, *bl.* 91. VIGLII Vita *N.* XCIX. *p.* 48.
(b) HOPPERUS *Livr.* IV. *Ch.* IV. *p.* 99.
(c) HOPPERUS *Livr.* IV. *Ch.* IV. *p.* 100, 101. BOR II. *Boek*, *bl.* 67 [95].
(d) BURGUND. *Libr.* III. *p.* 235.

„ dienstoefening, ongekweld liet (e).” Filips III. 1566.

In gevolge van dit besluit, welk, op den drie-entwintigsten van Oogstmaand, genomen was, werdt, des anderendaags, een Verdrag gemaakt, met Graave Lodewyk en twaalf Gemagtigden der verbonden' Edelen, behelzende „ dat de Koning aannam, 't Land „ te ontheffen van de Inquisitie; dat 'er, op „ 't stuk van den Godsdienst, een nieuw Plakaat stonde te worden gemaakt; doch dat „ zyne Majesteit nog niet hadt vastgesteld, „ of 'er de algemeene Staaten op zouden gehoord worden, waartoe hem de Landvoogdes egter zou tragten te beweegen. Dat „ zy den Edelen brieven van verzekering, „ tot hun genoegen, zou leveren, waarby „ de Koning verklaaren zou, 't voorleedene niet te willen gedenken, mids elk zig, „ voor het toekomende, kweete van zynen pligt, en beloofde niets te zullen bestaan, tegen den Koning, deszelfs Staaten en Onderzaaten; en daarentegen zyn „ best te zullen doen, om de beroerten te „ stillen, 't beschadigen van Kerken en Godshuizen te beletten, en 't afleggen der wapenen te wege te brengen. De preek zou ook, „ zo veel mogelyk ware, verhinderd worden, „ daar zy niet aangevangen was. Eindelyk, „ moesten de Edelen hun vermogen aanwenden, om allen, die, ter zaake van 't „ geloof, misnoegd waren, zig te doen onderwerpen aan 't gene de Koning, met „ toe-

Verdrag met de Edelen.

(e) Hopperus *Libr.* IV. *Ch.* IV. *p.* 100, 101. Bor II. *Boek*, *bl.* 67 [95].

FILIPS III. 1566.

„ toestemming der algemeene Staaten, besluiten zou (f)". Oranje, Egmond, Hoorne, Hachicourt en Assonville, die dit Verdrag bewerkt hadden, deeden 't bezweeren, door de Gemagtigden der Bondgenooten, en leverden hun Brieven over, waarby beloofd werdt, dat hun, ter oorzaake van 't Verbond en 't ingeleverd Verzoekschrift, nimmer eenig nadeel overkomen zou. 't Verdrag werdt allen Geregtshoven der Landschappen en allen goeden Steden toegezonden (g); doch allereerst gekreukt, te Brussel, daar het gemaakt was, verhinderende men hier de Onroomschen, naar Vilvoorde, ter preeke te gaan (h). Het werdt, sedert, ook in andere opzigten, van de Spaansche zyde, geschonden: en wordt dit schenden des Verdrags door de Spaanschen, by sommigen, gehouden, voor het egt kenmerk van de regtvaardigheid der wapenen, die men, naderhand, hier te Lande, tegen den Koning, heeft opgenomen.

XXVI. Straf der Beeldstormeren.

Midlerwyl, deeden de Stadhouders niet alleen, maar zelfs de verbonden' Edelen hun best, om het Verdrag te doen naarkomen. Oranje, te Antwerpen wedergekeerd, liet eenige Beeldstormers, met de galge, met ballingschap, en op andere wyze, straffen. Ook maakte hy hier een verding met de Onroomschen, op 't welbehagen des Konings en der algemeene Staaten, waarby hun 't pree-

(f) Groot-Plakaatb. IV. *Deel*, *bl.* 43, 44, 45. BOR II. *Boek*, *bl.* 67 [96].
(g) BOR II. *Boek*, *bl.* 68 [97].
(h) BURGUND. *Libr.* III. *p.* 245.

Filips III. 1566.

preeken binnen de Stad, en 't houden van Kerkelyke Vergaderingen, op welken de Prins egter Gemagtigden uit de Wethouderschap zenden mogt, toegestaan werdt (z). 't Verleenen van zo veele vryheid werdt Oranje nogtans kwalyk genomen, door de Landvoogdesse (a). 't Zelfde geviel Hoorne (b), die, met veel moeite en gevaar, een diergelyk Verding, te Doornik, gemaakt hadt, uitgenomen, dat, by het zelve, 't prediken buiten de Stad alleen geoorlofd gesteld was (c). Egmond zelf, die de beeldstormers door gantsch Vlaanderen, deedt opzoeken, en wiens Edelman, Casembrood, eene Vergadering van Onroomschen betrapte, van welken hy 'er twaalf versloeg, twee-entwintig met de galg en omtrent dertig met geesseling strafte, die van Kerkschennis betigt werden (d); zelf Egmond, zeg ik, kon den blaam niet ontgaan, dat hy zig kwalyk gekweeten hadt, om dat hy, te Gend en elders, met de Onroomschen, diergelyk een Verding gemaakt hadt, als Oranje, te Antwerpen (e).

Oranje, Egmond en Hoorne beschuldigd, over 't verleenen van vryheid tot prediken.

De overeenkomst, welke men, te Utrecht, getroffen hadt, werdt, op bevel der Landvoogdesse, te niet gedaan. Men bezoldigde hier vyfhonderd man, ten laste der Stad, door middel van welken, de preeke naar buiten

't Verding te Utrecht, vernietigd.

(z) Bor II. *Boek*, *bl.* 69 [91].
(a) Bor II. *Boek*, *bl.* 71 [100].
(b) Sentent. van Alva *bl.* 83.
(c) Verantw. van Hoorne *bl.* 162 enz. *by* Bor Auth. Stukk. I. *Deel*, *bl.* 71.
(d) Burgund *Livr.* III. *p.* 241. Meteren II. *Boek*, *f.* 42 *verſ.*
(e) Proces van Egmond, *bl.* 644.

Filips III. 1566.

buiten gedreeven werdt (*f*). Doch te Amsterdam, betoonde men minder ontzag voor de bevelen der Landvoogdesse. De Onroomschen weigerden hier afstand te doen van 't gene zy te vooren bedongen hadden. Ook ontstondt 'er, schier dagelyks, eenige nieuwe opschudding, met naame eene, op den zesentwintigsten van Herfstmaand, die de gantsche Stad op de been hielp. Terwyl men eenen dooden, op de Kalvinische wyze, ter Nieuwe Kerke indroeg, drong een groote hoop vreemdelingen naar binnen (*g*), zonder de Wagt, hier gesteld, te ontzien, ja dezelve noodzaakende, met agterlaating van 't geweer, de wyk te neemen. Op deeze leus, stoof het graauw op, streevende eerst naar het Minderbroeders binnen, toen, des anderendaags, naar het Karthuizers-Klooster, pas buiten de Stad, daar alles vernield, en de Monniken verjaagd werden. Men hadt het op deeze twee Kloosters geladen, meer dan op agttien anderen, die onbeschadigd bleeven; om dat, in het eerste, als in een tweede Stadhuis, alles, wat de vervolging der Onroomschen betrof, vooraf, beraadslaagd werdt, en de Karthuizer broeders, om hun gasten en brassen, daar die van de Regeeringe dikwils deel aan hadden, zeer in 't oog liepen by de gemeente. De bescheidenste Onroomschen, als Laurens Jakobszoon Reaal, *Adriaan Pauw* en *Klement* en *Frans Volkaartszoonen Koornhert*, zagen dit geweld

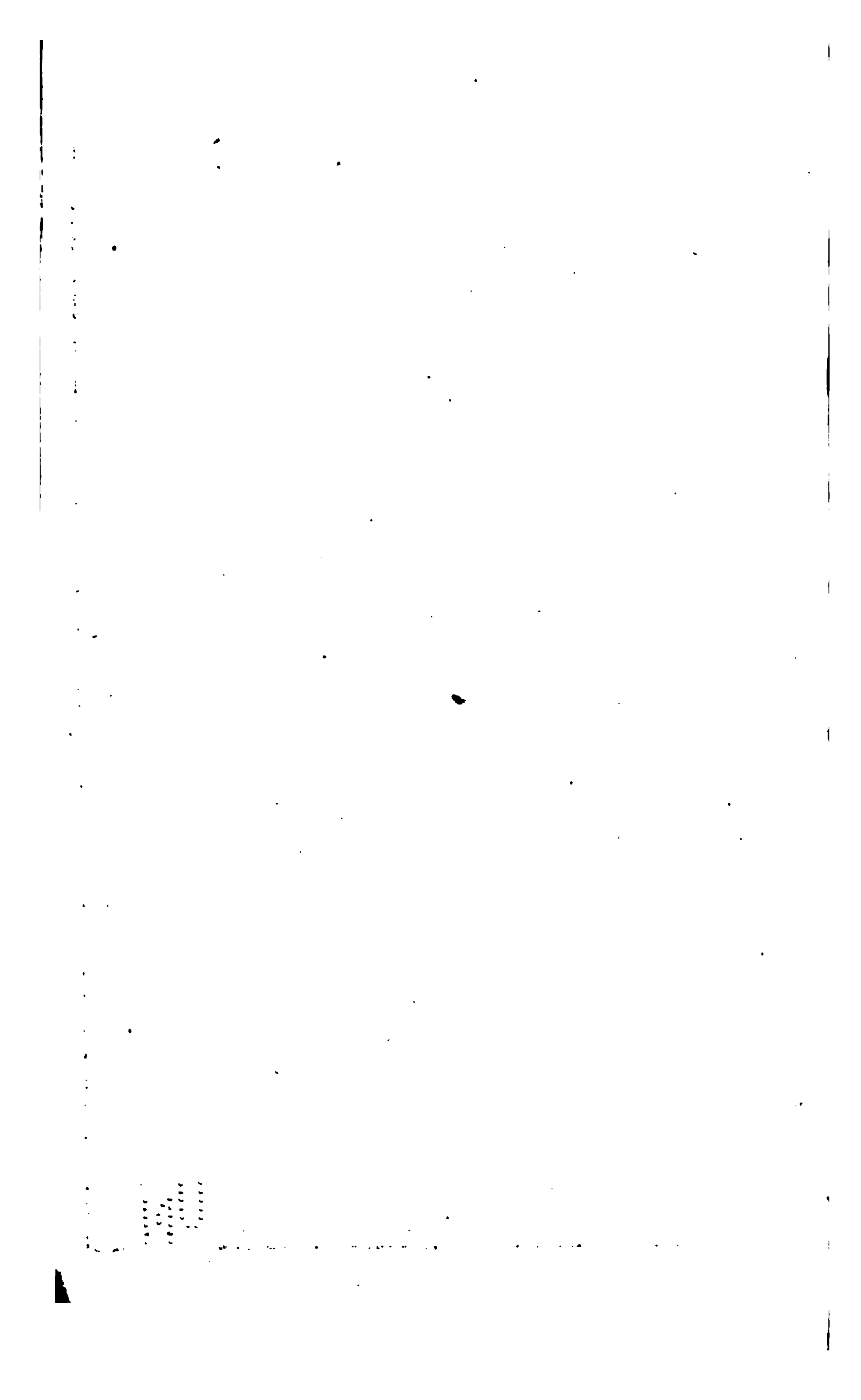
Oproer te Amsterdam.

(*f*) Bor II. *Boek*, *bl.* 72 [101].
(*g*) Adr. Pauw Relaes *bl.* 4. *Byl. bl.* 13.

ADRIAAN PAUW,
Schepen en Raad der Stad Amſterdam,
na de Reformatie. A°. 1578.

J. Houbraken, fecit na 't Schildery, by den Heer Mr. A. Z. Pauw, Penningmeester van Delfland, in 's Gravenhage

weld ongaarne, en zogten 't, zelfs met gevaar hun lyfs, te weeren. Doch 't mogt niet baaten. 't Gevolg van deezen oproer was, dat 'er, op den dertigsten van Herfstmaand, ten overstaan van *Paulus Roos* en *Reinier van der Duin*, Gemagtigden des Hofs van Holland, een nieuw Verding met de Kalvinischen gemaakt werdt, waarby hun de Minderbroeders Kerk en Kerkhof werden ingeruimd. De overige punten kwamen genoegzaam overeen, met die van Antwerpen (*b*).

Filips III. 1566.

XXVII. Brieven van d'Alava komen in 't licht.

Omtrent deezen tyd, hadt de Graaf van Hoorne, uit Brieven van zynen Broeder, Montigni, die nog in Spanje opgehouden werdt, kennis gekreegen van 's Konings misnoegen, over de beroerten in Nederland, en over 't gehengen der openbaare preeke (*i*). Daarenboven, hadt Oranje, schrander boven maate, in het uitvorschen der geheimen zyner vyanden, in handen weeten te krygen de afschriften van twee Brieven, door *Francisko d'Alava*, 's Konings gezant in Frankryk, aan de Landvoogdesse, geschreeven, meldende „ dat de Koning nu schoone „ gelegenheid hadt, om, door 't loozen van „ eenigen, en 't bedwingen van anderen, „ te geraaken tot eene onbepaalde heer„ schappy over de Nederlanden, waarnaar „ zyne voorzaaten, en hy zo lang gestaan „ hadden. Dat men, om hiertoe te komen, „ den drie Heeren, naamlyk Oranje, Eg„ mond

(*b*) HOOFT III. *Boek*, *bl.* 113. Memor. van L. J. REAAL *by* BRANDT. Reform. I. *Deel*, *bl.* 379 enz.
(*i*) Proces van Egmond *bl.* 641.

Filips III. 1566.

„ mond en Hoorne, slegts schoon gelaat „ toonen moest, tot dat de tyd gebooren „ zou zyn, om hun, die met regt gehouden werden, voor de stookers der beroerten, loon naar werken te verschaffen. Dat „ Montigni en Bergen, met gelyke list, in „ Spanje, om den tuin werden geleid, alwaar men hen, en den Raadsheer Renard „ dagt op te houden. Dat de voorslag der „ Landvoogdesse, om zig, door heimelyk „ verstand, te verzekeren van eenige sterke Plaatsen, ten Hove aangenaam geweest „ was" (*k*): met meer andere dingen van verre uitzigt, die de Gezant onvoorzigtig genoeg 't papier hadt durven toevertrouwen. De Spaansche Schryvers hebben bedenkelyk gesteld, dat deeze Brieven verzierd waren, en men heeft de Bondgenooten verdagt gehouden van zulk eene konstenaary (*l*). Doch Oranje heeft zig altoos zo vrymoediglyk beroepen, op derzelver egtheid (*m*), dat 'er weinig reden overblyft, om hieraan te twyfelen. Hy en Hoorne ontbooden dan den Graaf van Egmond, te Dendermonde, werwaards zy, van Graave Lodewyk en Hoogstraaten verzeld, zig begeven hadden, tegen den derden van Wynmaand (*n*). Men heeft gewild, dat hier beslooten werdt, de wapenen op te vatten, tegen den Koning (*o*), en uit de Verantwoording des Graaven

Dagvaart te Dendermonde.

van

(*k*) *Zie deeze Brieven by* Bor II. *Boek*, *bl.* 77 [109].
(*l*) Strada *Dec.* I. *Libr.* V. *p.* 262.
(*m*) Verantw. *by* Bor Auth. Stukk. I. *Deel*, *bl.* 11.
(*n*) Meteren II. *Boek*, *f.* 53*vers.* IV. Hopperus *Liv.* IV. *Ch.* VI. *p.* 112.
(*o*) Defens. de Hoogstr. *N.* XVII. *by* Bor Aut. St. I. *Deel*, *bl.* 31.

van Egmond, is niet donkerlyk afteneemen, dat Graaf Lodewyk eenigen geweldigen voorslag heeft gedaan (*p*). Ook heeft de Prins van Oranje, hier, of anders, wat laater, te *Willebroek*, Egmond en andere Vliesridders en Raaden van Staate getragt te beweegen, om, nevens hem, lyf en goed te waagen, om de Spanjaards, die men nu te gemoet zag, uit het Land te houden (*q*). Nogtans komen hy, Egmond, Hoorne en Hoogstraaten, in hunne Verantwoordingen, overeen, dat 'er, te Dendermonde, geen besluit altoos, tot het aanvaarden der wapenen, is genomen. Egmond verklaart, dat de voorslag van Graave Lodewyk verworpen werdt. En in de Verantwoording des Graaven van Hoorne, daar 't verhandelde, te Dendermonde, omstandigst verhaald wordt, vindt men, dat het besluit, daar genomen, na 't leezen der Brieven van Montigni en d'Alava, alleenlyk, op deeze vier punten uitliep: „ 1. dat men, of eene Vergadering der Algemeene Staaten, of de overkomst des Konings zou tragten te wege te brengen, tot stillinge der beroerten, waarover de Koning te onvrede was. 2. Dat men, onaangezien 's Konings mistrouwen, waarvan d'Alava gewag maakte, in zynen pligt, jegens zyne Majesteit en de Landen, volharden zou. 3. Dat Hoorne, in 't byzonder, die, ziende hoe veel ondanks zyn gedrag, te Doornik, „ hem

Filips III. 1566.

Wat hier besflooten werdt.

(*p*) Proces van Egmond, *bl.* 640.
(*q*) Apolog. *by* BOR Auth. Stukk. II. *Deel*, *bl.* 77.

FILIPS III. 1566. „ hem op den hals gehaald hadt, beslooten „ hadt, de Stad en zyne Ampten te verlaaten; zulks, met allen ernst, zou ontraaden „ worden. 4. En dat Oranje, die, sedert „ eenigen tyd, gebeden was, in Holland, „ Zeeland en Utrecht te komen, de Landvoogdes zou verzoeken, om Hoorne, die „ 't nogtans afsloeg, of Hoogstraaten, tot „ zynen Stedehouder over Antwerpen, aan „ te stellen (*r*)." Meer niet zou 'er, te Dendermonde, beslooten zyn. Alleenlyk, werden de Brieven van d'Alava, sedert, der Landvoogdesse, door Egmond, die wederom naar Brussel keerde, vertoond (*s*). Doch zy sloegze in den wind, of gaf 'er eene andere uitlegging aan (*t*). Hoorne vertrok zig, nu of wat laater, naar 't Huis te Weerd in zyn Graafschap, blyvende by zyn opzet, om zig te ontslaan van zyne Ampten. Hoogstraaten werdt tot Oranje's Stedehouder over Antwerpen aangesteld. En de Prins zelf begaf zig, den twaalfden van Wynmaand, op reize naar Holland (*u*).

XXVIII. Men zoekt Oranje in Holland te hebben.

't Was reeds omtrent een jaar geleeden, dat de Staaten deezes Landschaps zyne overkomst, te Brussel, verzogt hadden (*v*). Doch de Landvoogdes, die den Prins liever nader by 't Hof hieldt, hadt 'er, tot omtrent deezen tyd toe, niet in konnen bewilligen. Ook schynt het, dat zyne Doorlugtigheid zelve zig liever te Antwerpen heeft wil-

(*r*) Verantw. van Hoorne *bl.* 139 *enz.* *by* BOR Auth. Stukk. II. *Deel*, *bl.* 67, 68.
(*s*) Proces van Egmond. *bl.* 649.
(*t*) BURGUND. *Libr.* III. *p.* 289.
(*u*) BOR II. *Boek*, *bl.* 74 [105].
(*v*) Resol. Holl. 20 *Novemb.* 1 *Decemb.* 1565. *bl.* 32.

willen onthouden: en vindt men, dat hy den Heer van Brederode, gaarne, in zyne stede, naar Holland, zou hebben zien zenden. Doch de Landvoogdes hadt hier geene ooren naar (*w*), zo om dat hy, openlyk, 't Hoofd der verbonden' Edelen was, als om dat men hem, in een gedrukt Schrift, onlangs verspreid (*x*), *Erfgenaam en Opvolger in 't Graafschap van Holland* genoemd hadt. Nu hielden die van Holland zo ernstig aan, by de Landvoogdesse, dat zy, de rust binnen Antwerpen eenigszins hersteld ziende, eindelyk besloot, den Prins te laaten verreizen. Om hem ook over te haalen, gaf men hem te verstaan, dat de Staaten voorhadden, tot meerder verzekering van zyn gezag binnen 's Lands, drieduizend Knegten aanteneemen, dezelven leggende in de besloten' Steden: hoewel Amsterdam en Gouda hiertoe nog niet bewilligd hadden (*y*). Ook was, ter Staatsvergaderinge, in bedenking genomen, om den Prins, volgens gewoonte, een geschenk te doen: gelyk die van Vlaanderen, onlangs, aan hunnen Stadhouder, den Graave van Egmond, gedaan hadden. Eenigen van 's Prinsen Amptenaars hadden, deswege, den Advokaat en de Gemagtigden der Staaten, nu en dan, vermaand, met bygevoegde verklaaring, dat de Prins zulks egter nimmer, ter Staatsvergaderinge, zou voorstellen, gelyk door andere Stadhouders wel ge-

Filips III. 1566.

Hy weigert een geschenk van de Staaten van Holland te ontvangen.

(*w*) Hopperus *Livr.* IV. *Ch.* VI. *p.* 111.
(*x*) Burgund. *Libr.* III. *p.* 256.
(*y*) Resol. Holl. 5 en 9 *Octob.* 1566. *bl.* 45, 49.

Filips III. 1566.

geschied was (z). Ook was hy, niet lang, in Holland, geweest, of men besloot, eenpaariglyk, hem een geschenk te doen van vyfenvyftigduizend ponden, waarvan nogtans zou ingehouden worden, 't gene hy, wegens den tienden penning zyner visscheryen, en andere ommeslagen, gehouden werdt, den Lande schuldig te zyn (a). Doch alzo men, naderhand, vernam, dat de Prins, oordeelende, dat 's Lands penningen, in deezen kommerlyken tyd, wel beter besteed konden worden, dit geschenk niet zou willen aanvaarden; vondt men geraaden, hem, tot verval zyner kosten, alleenlyk tienduizend ponden van veertig grooten te betaalen, die egter in mindering strekken zouden van de penningen, hem, by Staatsbesluit, toegelegd (b).

Zyne verrigtingen te Utrecht.

Oranje, gevolgd van zyne Bende van Ordonnantien, die tweehonderdenzestig paarden sterk was, vertrok eerst naar Utrecht, alwaar hy, * by Jan van Renesse, Heere van Wilp, een' der verbonden' Edelen, zynen intrek nam (c). De Wethouderschap viel hem, hier, terstond, klagtig, over de Onroomschen, die wederom aanhielden, om eene Kerk. De Prins bragt de zaaken, eindelyk, tot een verdrag, welk, by wyze van Plakaat, op zynen naam, als Stadhouder, in Slagtmaand, werdt afgekondigd. By het zelve, werdt de Preeke buiten de Stad bepaald,

* *Apud nobilem Wulpium.*

(z) Resol. Holl. 15 *July* 1566. *bl.* 28.
(a) Resol. Holl. 19 en 30 *Nov.* 1566. *bl.* 58, 60.
(b) Resol. Holl. 27 *Januar.* 1566. [1567]. *bl.* 3.
(c) Advers. Canon. Regular. *apud* MATTHÆUM Fundat. & Fatis Eccles. *p.* 226.

paald, en die van den ouden en nieuwen Godsdienst beide vermaand, elkanderen geenen overlast, met woorden of daaden, aan te doen (*d*).

Filips III. 1566.

Midlerwyl, hadt hy, door President en Raaden van Holland, de Staaten deezes Landschaps, te Schoonhoven, doen beschryven, tegen den negenentwintigsten van Wynmaand: en hun hier raad gevraagd, aangaande de middelen, om de tegenwoordige beroerten te stillen, te gelyk verklaarende „ dat de Hertogin de Preeke toelaa„ ten zou, daar zy, voor 't Verdrag met „ de Edelen van Oogstmaand laatstleeden, „ ingevoerd geweest was; doch alleenlyk „ buiten de Steden; en dat zyze, op alle „ andere Plaatsen, op de bekwaamste wyze, „ wilde hebben afgeschaft (*e*)." De Staaten, sedert, op dit Voorstel, in den Haage raadpleegende; oordeelden de Edelen, Delft en Leiden „ dat zyne Doorlugtig„ heid zelve orde behoorde te stellen, tot „ onderhouding van den ouden, en op de „ oefening van den nieuwen Godsdienst, „ en dat men, tot handhaaving van 't Ge„ regt, en weering der uitheemschen en „ Landloopers, die de meeste daadelykhe„ den hadden aangevangen, een zeker ge„ tal van Knegten, in eigenlyken dienst, „ of op een taamelyk Waardgeld, behoorde „ aan te neemen, alles egter, op 't welbe„ haagen van den Heere Prinse." Dordrecht be-

Dagvaart te Schoonhoven. Voorstel des Stadhouders.

Gevoelen der Leden van Holland, over het zelve.

(*d*) Bor II. *Boek*, *bl.* 74 [105].
(*e*) Resol. Holl. aa 10 *Octob.* 1566. *bl.* 51, 52.

Filips III. 1566.

begreep „ dat de behoudenis van 't gezag „ der Wethouderen in de Steden, welk, op „ veele Plaatsen, in kleinagting was geraakt, „ het eenig middel was, om de rust te her- „ stellen." Haarlem oordeelde „ dat men „ de Inquisitie afschaffen, de Plakaaten maa- „ tigen, en den Beeldstormeren vergiffenis „ belooven moest, voegende hier by, dat „ de oproerigheid van eenigen, vooral, „ geenen geheelen Gehootschappen of Ste- „ den te last gelegd moest worden." Amsterdam gedroeg zig „ omtrent de rust van „ 't Land in 't algemeen, aan de middelen, „ door de Hertoginne, voorgeslaagen, en „ door den Prinse nader te beraamen; doch „ dagt, dat de Prins, als Stadhouder, in „ de byzondere Steden, naar derzelver „ byzondere gelegenheid, orde zou konnen „ stellen". Die van Gouda verklaarden „ dat „ zy, vooralsnog, vry van oproer geweest „ zynde, hoop hadden, hunne Gemeente „ voorts in rust te zullen houden, hebben- „ de zy, verders, tot herstelling der rust in „ andere Plaatsen, niets byzonders voor te „ slaan (f)." De Advokaat van den Einde en de Pensionaris van Leiden, Meester *Paulus Buis*, kreegen last, om, over de meening der Staaten, in onderhandeling te treeden met den Prinse (g); die, ondertusschen, den vyftienden, of, volgens anderen, den twintigsten (h) van Wintermaand, te Amsterdam gekomen was, daar hy eenige wee-

De Prins komt te Amsterdam.

(f) Resol. Holland 20 *Novemb.* 1566. *bl.* 53. *enz.*
(g) Resol. Holl. 31 *Decemb.* 1566. *bl.* 64.
(h) Adr. Pauw Relaes *bl.* 4.

weeken doorbragt, en de rust herstelde, sluitende een verdrag met de Kalvinischen, waarby bedongen werdt, dat zy, de Minderbroeders Kerk ruimende, bekwaame Plaatsen, buiten en binnen de Stad, tot oefening van hunnen Godsdienst, zouden mogen gebruiken: waartoe hy hun, by eigenhandig geschrift, der Huiszitten-Armenhuis en eenige Spykers of Pakhuizen aanwees. Voorts werdt beraamd, dat men tweehonderd Burgers bezoldigen zou, tot verzekering der gemeene veiligheid (6); dat men de Sleutels der Stad, op 't Stadhuis, zou bewaaren, en de Poorten niet openen, dan met bewilliging van Burgemeesteren. Over de bezoldigden, kreegen *Willem Pauluszoon van Thenesse* en *Bouwen Reyerszoon* 't bevel (*i*). FILIPS III. 1566.

Zonderling verdrag te Leiden.

Te Leiden, maakten de Wethouders, omtrent deezen tyd, een zonderling Verdrag met de Onroomschen; die de Augsburgsche belydenis, zo alsze, door Melanchton, voorgesteld was, verklaarden toegedaan te zyn, en hun beloofden, alle andere Gezindheden uit de Stad te zullen helpen weeren. De Prins van Oranje en de President Kornelis Suis, Heer van Ryswyk, waren, by 't sluiten van dit Verdrag, tegenwoordig (*k*). Weinige dagen laater, vertrok de Prins weder

(*i*) Bor II. *Boek*, *bl.* 75 [107]. Hooft IV. *Boek*, *bl.* 127. Reaal *by* Brandt I. *Deel*, *bl.* 425 enz.
(*k*) Bor II. *Boek*, *bl.* 76 [107].

(6) Zie den *Artikelbrief* voor deeze Krijgten, door den Prinse van Oranje gemaakt, in 't *Relaes van* Adriaan Pauw in de *Bylaagen* by Bor *Authent. Stukk.* IV. Deel, bl. 15.

FILIPS III. 1566.

Oranje schryft, over den Staat des Lands.

derom naar Antwerpen, daar hy, in 't begin van Sprokkelmaand des jaars 1567, aankwam. De gevoelens der Hollanderen gepeild hebbende, ftelde hy, ten deezen tyde, een Gefchrift op, over den ftaat des Lands, waarin hy openlyk beweerde, dat men elk vryheid van Godsdienftoefening verleenen moeft, wilde men 't Land in ruft houden (*l*). Doch dit Gefchrift en meer diergelyken vonden geheel geen' ingang ten Hove.

XXIX. Verzoekfchrift der Kalvinifchen, waarby dertig tonnen gouds, voor de vryheid van Godsdienft beloofd worden.

Te Antwerpen, was, kort na 's Prinfen vertrek, wederom nieuwe beroerte ontftaan. Ook hadden hier de Kalvinifchen een verzoekfchrift overgeleverd aan den Graave van Hoogftraaten; welk aan den Koning gerigt was, en waarby zy dertig tonnen gouds beloofden, zo men hun vryheid van Godsdienft wilde toeftaan (*m*). Ik vind, dat dit Verzoekfchrift, ook elders, als te Gorinchem, te Middelburg, te Vlisfingen, te Veere en te Utrecht, aan de Wethouders, vertoond werdt, om derzelver voorfpraak, daarop, ten Hove, te verzoeken (*n*). Het was, door veele Onroomfchen, Edelen en gemeenen, getekend, en onder anderen, door Jozua van Alveringen, Heere van Hofwegen, voor vyfhonderd, en door Maximiliaan van Blois, gezeid de Kok, voor vierhonderd Kroonen (*o*).

In Henegouwen, met naame te Valenchyn,

(*l*) BOR III. *Boek*, *bl.* 92 [131].
(*m*) *Zie het by* BOR III. *Boek*, *bl.* 86 [122].
(*n*) Sentent. van Alva *bl.* 66, 68, 93, 100, 103, 105, 115, 129, 233, 356.
(*o*) Sentent. van Alva, *bl.* 54, 78.

chyn, daar *Filips van S. Aldegonde*, *Heer van Noirkarmes*, als Stedehouder des Markgraafs van Bergen, bewind voerde, ftondt het thans zeer gevaarlyk. De Onroomfchen hadden hier verfcheiden' Kerken bemagtigd, die zy niet wederom ruimen wilden. Noirkarmes fchreef, derhalve, brief op brief, aan de Landvoogdeffe, meldende, dat hy haaren laft, hier, zonder geweld te gebruiken, niet wift te volbrengen (*p*): en Vrouw Margareet verzuimde niet, van alles, wat in de Nederlanden omging, den Koning, van tyd tot tyd, uitvoerig te berigten.

Filips III. 1566.

Gefteldheid van Valenchyn.

Filips ontving deeze laatfte tydingen, in 't Bofch van Segovia, daar hy te bedde lag, aan de koortfe. Zy troffen hem ten hoogften. Vooral, nam hy kwalyk den uitbod van dertig tonnen fchats, door de Kalvinifchen; als of deezen, door 't roemen van zo grooten rykdom, de Duitfche Vorften, zouden hebben willen beweegen, om hun by te ftaan (*q*). 's Konings krankheid belette hem, ondertuffchen, niet, dagelyks te raadpleegen, over 't gewigtig nieuws, dat hem, federt het ftormen der beelden, van hier, werdt overgebriefd. Men verftondt, in zynen Raad „ dat het graauw, welk de Ker- „ ken geplonderd hadt; de Ketters, die 't „ graauw hiertoe hadden omgekogt; de E- „ delen, die de Ketters befchermden en 't „ graauw hadden aangehitft; en de Heeren, „ wier Bloedverwanten en Dienaars de Ede- „ len waren, voor vier fchakels aan een' en „ den-

Raadpleegingen in Spanje.

(*p*) Burgund. *Libr.* III. *p.* 267. Hooft III. *Boek*, *bl.* 120.
(*q*) Bor III. *Boek*, *bl.* 88 [124].

Filips III. 1566.

„ denzelfden keten gehouden moesten worden; hoewel men ook niet onkundig was, „ dat de Heeren, volstrektelyk, bleeven „ loochenen, eenig deel in de Kerkschennis gehad te hebben". Voorts, in beraad leggende, wat nu te doen stondt, kwam men overeen, dat de Koning zig ten eersten gereed moest maaken, tot de reize herwaards, waartoe hy, eindelyk, ook scheen te besluiten. Hy schreef, hierop, twee Brieven aan de Landvoogdesse, een' om openlyk vertoond te worden, en een' om geheim te blyven. In den eersten, werdt gemeld „ hoe, de Koningin, onlangs, gelukkiglyk verlost zynde van eene Dogter, „ *Izabella Klara Eugenia*; de Koning, die, „ ondertusschen, ook genezen was van de „ koortse, alles tot zyn vertrek deedt gereed maaken". Hier was bygevoegd „ dat „ hy de Vergadering der algemeene Staaten, „ voor zyne overkomst, ondienstig hieldt, „ om de onlusten te stillen." Doch in den geheimen brief, gaf hy toe „ dat de Landvoogdes, zo men tot verdere daadlykheid en dwang voortsloeg, de Staaten „ mogt doen samen komen, mids zy zorg „ droeg, dat niemant wist, dat hy 'er in bewilligd hadt". Van de overeenkomst met de Edelen en met de Onroomschen, op verscheiden' Plaatsen getroffen, repte de Koning, voorbedagtelyk, geen woord. 't Was nog geen tyd, omze te veroordeelen, en hy was niet van zins, omze goed te keuren: waarom hy 'er liever geheel van zwygen

Inhoud van een' openbaaren en geheimen Brief aan de Landvoogdesse.

gen wilde (*r*). Zyne neiging, om streng met de Nederlanders te handelen, bleek ook, omtrent deezen tyd, uit het afslaan der bemiddeling, die Keizer *Maximiliaan de II.*, als Hoofd des Duitschen Ryks, uit welk, verscheiden' Vorsten gemengd waren in de Nederlandsche beroerten, Koning Filips hadt aangebooden (*s*). Ook schreef de Koning, nog voor den uitgang des jaars, aan de Landvoogdesse, dat hy, in Sprokkelmaand naastkomende, de reis stondt aan te neemen, verzeld van weinig Krygsvolk, ten ware de zaaken, in Nederland, verder verloopen mogten, wanneer men hem met een Leger te wagten hadt (*t*): welk schryven, toen het bekend werdt, veelen, die deel aan de beroerten gehad hadden, ten uiterste verlegen maakte; terwyl het hunnen partyen den moed hooger ryzen deedt, dan immer te vooren.

Filips II. 1566.

De Koning slaat 's Keizers bemiddeling af.

Belooft herwaards te zullen komen.

'T Jaar van zesenzestig, dat zo veel onrust gebaard hadt, was nog niet ten einde geloopen, of men ondervondt, hoe veel kwaads de Beeldenstorm en 't verder geweld der Onroomschen te wege hadt gebragt. De Bondgenooten, die den Roomschen Godsdienst beleeden, niet konnende verdraagen, dat hunne Kerken, zo schandelyk, mishandeld waren, vreesden voor den geheelen ondergang des ouden Geloofs, zo een aanhang, die zulke euveldaaden steef of goedkeurde, eens de overhand bekwam. 't Bondgenootschap

XXX. Schadelyke gevolgen der Beeldstorminge.

(*r*) Hopperus *Livr.* IV. *Ch.* V. *p.* 104.
(*s*) Hopperus *Livr.* IV. *Ch.* VI. *p.* 109. *Ch.* VII. *p.* 113.
(*t*) Hopperus *Livr.* IV. *Ch.* VII. *p.* 115.

FILIPS III. 1566. schap kreeg hier eenen geweldigen krak door, en veele Roomsche Edelen zogten zig, met de Landvoogdesse, en door haar, met den Koning, te verzoenen. Ook bediende de Hertogin zig van deeze gelegenheid, om de Bondgenooten te verdeelen. Egmond zelf werdt oneens met Oranje, die niet goedvinden kon, zig te verlaaten op den Koning; van wiens goedertierenheid de Graaf den mond vol hadt. 't Zy dat hy 'er waarlyk op steunde, of dat hy den schyn niet durfde geeven, dat hy wanhoopte aan 's Konings gunst, welke hy, minder dan Oranje en Hoorne, ontbeeren kon. Zulken uit de Edelen, die zig vuurigst kweeten, tegen de beeldstormers en 't verbooden preeken, vielen, daarentegen, in de ongunst van 't graauw en van de Onroomschen in 't gemeen; aan welken men egter eenen steun diende te hebben, tegen de sterkte der Spaansche partye.

De Landvoogdes komt in de wapenen.

De Landvoogdes dan, het bondgenootschap aan 't waggelen ziende, gaf last tot ligtinge van Krygsvolk, om het geheel te doen vallen. De Graaven van Aremberg en Megen en eenige anderen kreegen 'er bevel over (u). Men vertrouwde zelfs 't bewind over vyf Vendels aan den Prinse van Oranje; doch men stelde onder hem den Kolonel *Walderfinger*, dien men bekwaam hieldt, om hem den voet dwars te zetten, en die heimelyken last hadt, om zynen wandel te bespieden (v). Het eerst, dat de Landvoogdes ondernam, was

(u) METEREN II. *Boek*, *f*. 43.
(v) BURGUND. *Libr*. III. *p*. 281.

was het beleg van Valenchyn, dat, in Slagtmaand, bezetting geweigerd hebbende, en, in Wintermaand, voor vyandsch zynde verklaard, door Noirkarmes, aan 't hoofd van een aanzienlyk getal van Krygsknegten, belegerd werdt (*w*). Een hoop onbedreeven Volk, uit Westvlaanderen en van omtrent Doornik opgestommeld, zonder ervaaren' Hoofdman, der Stad eenige hulp willende toebrengen, werdt, door den Bevelhebber van Douai en Orchies, ligtelyk, verslaagen. De Onroomschen van Doornik ook, ten getale van drieduizend uitgetrokken, werden, door Noirkarmes, met tien Vendelen Knegten en zeshonderd Paarden, aangevallen, verstrooid, en gedeeltelyk te rug gejaagd, binnen Doornik, welke Stad, terstond hierop, bezetting inneemen moest. Valenchyn, sedert, beschooten zynde, ging, op den vierentwintigsten van Lentemaand, over, by verdrag. Noirkarmes hadt de Ingezetenen in 't eerst gevleid, met 's Konings genade; doch zy dezelve versmaad, en hem tot den storm genoodzaakt hebbende, deedt hy, terstond na 't inneemen der Stad, *Guido de Bres* en *Peregrin de la Grange*, Leeraars der Kalvinischen, nevens andere aanzienlyke burgers, vatten en ter dood brengen. 't Zelfde lot hadt hy, te vooren, ook eenige Leeraars, te Doornik, doen ondergaan (*x*).

Filips III. 1566.

1567. Doornik en Valenchyn, door Noirkarmes, van bezetting voorzien.

Oranje, Hoorne, Hoogstraaten, Graaf Lo-

XXXI. Oranje

(*w*) Bor, III. *Boek*, *bl.* 94. [114].
(*x*) Bor III. *Boek*, *bl.* 99. [142]. Burgund. *Libr.* III. *p.* 291, 326, 331.

Filips III. 1567.

en anderen beginnen op hunne bescherming verdagt te zyn.

Lodewyk, Brederode en anderen uit de verbonden' Edelen, ziende de zaaken, van de zyde der Landvoogdesse, zig schikken tot strengheid en geweld, waren, al sedert eenigen tyd, op hunne hoede, en op middelen bedagt geweest, om zig te beschermen. Men sloeg, in de eerste plaats, het oog op hulp uit Duitschland (y); doch om deeze te verkrygen, stondt, onder anderen, in den weg de verdeeldheid der Lutherschen en Kalvinischen, hier te Lande, die Graaf Lodewyk eerst, en naderhand de Prins van Oranje zelf, te vergeefs, poogden te vereenigen. Voorts, zogt men eenig geld byeen te brengen. Graaf Lodewyk meende zig, hiertoe, te bedienen van den aanbod van dertig tonnen schats, aan den Koning gedaan, waarschynlyk, met heimelyk inzigt, om, onder den glimp van aan deezen aanbod te voldoen, penningen te verzamelen, tot ondersteuning van 't Bondgenootschap (z). Doch te Antwerpen, daar hy 't eerst ondernam, wees men hem af met te zeggen, dat het verzamelen van geld verbooden was, en niet geschieden kon, ten ware de Stadhouders aannamen, de Landzaaten te vryen, voor de schade, die 'er uit zou konnen ryzen (a). Vervolgens, ondernamen eenige Edelen zig te versterken op hunne Sloten. De Graaf van den Berg deedt zyn Slot te *Heel*, in de Bommelerwaard, in staat van tegenweer stellen, zig hiertoe, on-

De Edelen versterken hunne

(y) Burgund. *Libr.* III. *p.* 298.
(z) *Zie* Sentent, van Alva. *bl.* 78, 89, 94.
(a) Hooft III. *Boek*, *bl.* 125.

Filips III. 1567.

Sloten, en gaan aan 't werven.

onder anderen, bedienende, van *Boudewyn* en *Dirk vander Meulen*, gebroeders (*b*). Ook sterkte de Heer van Brederode zyne Sloten, te Viane en te Ameide, by raade van den Prinse van Oranje, die hem, hiertoe, drie stukken geschuts vereerde, welken hy te Utrecht hadt doen gieten (*c*). Hierby bleef het niet. Brederode, door Oranje, zo men wil (*d*), aangezet, begon, heimelyk, volk aan te neemen (*e*), welk te Viane verzameld werdt. Men vindt, dat Maximiliaan de Kok van Neerynen, Sjoert Beima, *Antoni van Bombergen*, Jan van Renesse, Heer van Wilp, *Wynand Augustynszoon* van Deventer, Albert Hugtenbroek, *Melchior van Kuilenburg Gerritszoon*, *Evert van Zante*, *Gysbrecht* en *Diderik van Batenburg*, Longueval, Dandalot, Nyveld en anderen, als Kapiteinen, en *Robert de Kok van Neerynen*, *Filips van Renesse*, *Otto Mor* van Utrecht, en veele anderen, als Vendrigs, onder hem, gediend hebben, behalven een groot getal van gemeenen, uit Gorinchem, Ameide, Harderwyk, Reenen, Utrecht, en andere Plaatsen (*f*). De Heer van Brederode hadt zig, reeds in Wynmaand des voorleeden jaars, bevonden binnen Viane, en aldaar, met Graave Lodewyk, *Hartman Galama*, Sjoert Beima en an-

(*b*) Sentent. van Alva, *bl.* 32, 130. Defens. de Hoogstr. N. V. *by* BOR Auth. Stukk. I. *Deel*, *bl.* 29.

(*c*) Verantw. *by* BOR Authent. Stukk. I. *Deel*, *bl.* 11, 12. Sentent. van Alva *bl.* 31.

(*d*) BURGUND. *Libr.* III. *p.* 298.

(*e*) HOPPERUS *Livr.* IV. *Ch.* VI. *p.* 111.

(*f*) Sentent. van Alva *bl.* 26, 32, 34, 55, 76, 79, 97, 98, 109, 110, 111, 116, 117, 128, 130, 136, 155, 165, 174, 175, 204, 225, 227, 234, 251, 252, 347, 351, 358, 378, 382.

Filips II. 1567. Nieuwe eed, door de Landvoogdesse gevorderd.

anderen, op humne onderlinge bescherming, geraadpleegd (g). Doch eer hy en de zynen voortsloegen, tot verdere daadelykheid, hadt de Landvoogdes een' nieuwen eed ontworpen, waarby alle Amptenaars en Wethouders belooven moesten, het Roomsch geloof te zullen handhaaven, de beeldstormers straffen, en de Ketteryen uitrooijen. Ook verbonden zig alle Leenmannen, by den zelven, den Koning te zullen dienen tegen elk, dien men hun noemen zou, niemant uitgezonderd (7). De Hertogin, het Bondgenootschap aan 't vallen ziende, zogt, door deezen eed, te toetsen, op wien zy zig zou konnen verlaaten. Pieter Ernst, Graaf van Mansfeld, was de eerste in den Raad, die den eed beloofde te zullen doen. Hem volgden Aarschot, Egmond, Megen en Barlaimont, die allen, kort hierna, den eed afleiden. Doch Oranje en Hoogstraaten weigerden 't, bybrengende, dat zy, eens hulde gezwooren hebbende, daarmede behoorden te konnen volstaan. Of Hoorne den eed gedaan hebbe, is twyfelagtig. Brederode, die zig nu, op zyn Huis te Kleef, by Haarlem, onthieldt, werdt 'er, by brieven en boden der Landvoogdesse, toe vermaand; doch hy wees het, insgelyks, van de hand, waarop hem zyne Bende van Ordonnantie werdt afgenomen. Diderik So-

(g) Sentent. van Alva. *bl.* 81.

(7) *Zie* den Eed, zo als hy, door gemeene Amptenaars, gedaan werdt, by Brandt *Reform.* I. Deel, bl. 438.

Sonoi, Gilein Zegers van Wassenhoven en verscheiden' andere Edelen hebben zig ook niet laaten beweegen, tot het afleggen van den nieuwen eed (*b*). Kort hierna, verzogt Brederode gehoor by de Hertoginne, welk hem geweigerd werdt. Toen zondt hy haar een smeekschrift toe, waarby hy om vryheid der Preeke en afdanking van 't aangenomen Krygsvolk durfde aanhouden. Doch hierop kwam zulk een antwoord, dat Brederode zelf, benevens den Graaf van den Berg en verscheiden' anderen hunnen zoen met den Koning zogten te maaken. De Landvoogdes, die getoond hadt, dat zy onderregt was van de werving, door Brederode begonnen, en van 't sterken der Stede Viane, begeerde, dat hy en van den Berg zig, zonder voorwaarden, aan 's Konings genade onderwerpen zouden. 't Welk hun zo hard scheen, dat zy, niet lang hier na, uit vertwyfeldheid, verscheiden' geweldige aanslagen ondernamen (*i*). De Staaten van Holland, in Louwmaand, voor 't vertrek van den Prinse van Oranje, ook kennis gekreegen hebbende van den nieuwen eed, dien men den Leenmannen afvergde, en te gelyk, van het uitstellen der algemeene Staatsvergadering, tot op 's Konings overkomst, beslooten, tegen het een en 't ander, een Vertoog te doen aan de Landvoogdesse, die hun, in Sprokkelmaand, antwoordde „ dat „ men niet beoogde, door den nieuwen „ eed,

De Graaf van den Berg en Brederode zoeken zig, met de Landvoogdesse, te verzoenen.

(*b*) Bor, III. *Boek*, *bl.* 103 [147]. Sentent. van Alva *bl.* 37.
(*i*) Bor, III. *Boek*, *bl.* 105 [149]. 106 [151].

O 3

FILIPS III. 1567.

„ eed, eenen nieuwen last te leggen op de „ Leenmannen, en dat de Staaten ook zou„ den mogen vergaderen, als van ouds, „ wordende zulks tegenwoordig, om by„ zondere redenen, slegts voor eenigen tyd, „ uitgesteld": met welk antwoord, men zig moest laaten genoegen (*k*).

Brederode verzekert zig van 's Hertogenbosch voor een tyd.

Brederode, kennis gekreegen hebbende, dat de Graaf van Megen bezetting in 's Hertogenbosch zogt te werpen, zondt Antoni van Bombergen, in Sprokkelmaand, derwaards. Men liet hem binnen, met zyn volk; doch hy hieldt het 'er niet langer, dan tot in Grasmaand, wanneer hy, gepraamd door de Landvoogdesse, die de Persoonen en goederen der Ingezetenen, alomme, deedt aanslaan, de Stad verliet, welke, sedert, Spaansche bezetting innam (*l*).

Aanslag op Utrecht, dat, door Megen, bezet wordt.

By Viane, lagen nu omtrent drieduizend Knegten, met welken, de Heer van Brederode Utrecht dagt te verrassen. Doch hier was hem Megen te gaauw, die, met een Regiment Voetvolk, uit het Land van Heusden en Altena, naar Utrecht toog, en zig van de Stad verzekerde. Terwyl hy Gorinchem voorby trok, hielden de Onroomschen, bedugt, dat hy ook iets tegen deeze Stad in den zin hadt, in grooten getale, de wagt aan de Poorten (*m*). Brederode hadt hier merkelyken aanhang. Hy hieldt 'er, dikwils,

(*k*) Resol. Holl. 27 *Jan.* 1566. [1567]. *bl.* 1, 2. 15 en 18. *Febr.* 2 en 14 *Maart* 1567, *bl.* 10, 12, 13.
(*l*) METEREN II. *Boek*, *f.* 44 *vers* BOR III. *Boek*, *bl.* 106. [151].
(*m*) Sententi. van Alva, *bl.* 88, 92, 333,

wils, Byeenkomſten met de verbonden' Edelen, ten huize van *Pieter Janszoon van Grootveld*, in de Roos (*n*). Brederodes Knegten, dus verſteken van de hoop om Utrecht in te krygen, koelden hunnen moed, aan het Klooſter *Marienweerd*, welk geplonderd werdt (*o*). Sedert, doorliepen zy 't platte Land van Utrecht en Holland, beroovende verſcheiden' Kerken en Kloosters (*p*). Arend van Duivenvoorde en Herbert van Raaphorſt, Hollandſche Edelen, lagen, met een deel volk, in 't Klooſter te Egmond; alwaar zy, in wêerwil van den Abt, Biſſchop van Haarlem, eenige maanden huis hielden (*q*). In 't Klooſter te Heilo en elders, ſloegen zy en anderen zig, insgelyks, voor eenigen tyd, neder (*r*). De bezetting, die binnen Viane gebleeven was, werdt, door de Onroomſchen van verſcheiden' Steden, met naame van Gorinchem, Utrecht en Amſterdam, van Krygs- en Mondbehoeften voorzien (*s*). Te Amſterdam, liet men de tonnetjes buskruid plaatſen in vaten, die voorts met Rogge gevuld, en, onder 't geleide van Bernard Uitenengeng, voor Rogge, uitgevoerd werden (*t*). De Heer van Brederode zelf hadt zig, middelerwyl, geworpen binnen Amſterdam, ter gelegenheid eener nieuwe beroerte, aldaar, in den aanvang des jaars, ontſtaan. De Ge-

Nieuwe beroerte binnen Amſterdam.

(*n*) Sentent. van Alva *bl.* 91, 95.
(*o*) BOR II. *Boek*, *bl.* 107 [153].
(*p*) METEREN II. *Boek*, *f.* 48.
(*q*) Sent. van Alva *bl.* 49. BURGUND. *Libr.* III. *p.* 349.
(*r*) Sentent. van Alva. *bl.* 34, 50, 61, 129.
(*s*) Sentent. van Alva. *bl.* 26, 30, 92, 93, 95, 111, 135.
(*t*) Sentent. van Alva. *bl.* 111, 342.

Filips III. Gemagtigden der Wethouderſchap en der
1567. Kalviniſchen waren, in Louwmaand, van daar, vertoogen naar Bruſſel, om 't bekragtigen der jongſte overeenkomſt, ten Hove, te bevorderen; doch in plaats van hier, gezamenlyk, te handelen, deeden die van de Wet hunne zaaken op zig zelven, en keerden, zonder de Kalviniſchen te kennen, naar huis. Dit wekte 't wantrouwen, welk vermeerderd werdt, door een briefje van Brederode, gerigt aan de Kalviniſche Gemeente, in welke men, by het jongſte Avondmaal, in Wintermaand, gehouden, reeds meer dan duizend Ledemaaten geteld hadt (*v*); met verzoek, om Gemagtigden te zenden, naar Viane, daar hy hun zaaken verhaalen zou, welken hy geenen brief hadt mogen vertrouwen. Laurens Jakobszoon Reaal en Kornelis Floriszoon van Teilingen werden, terſtond, aan hem afgevaardigd. Terwyl zy uit waren, geeft de Vroedſchap laſt, om vier- of vyfhonderd Soldaaten te ligten. Eenige Burgers, hiervan de lugt gekreegen hebbende, vraagen naar de reden aan den Burgemeeſter Jooſt Buik, die in 't eerſt loochent (*w*), dat 'er nieuw volk aangenomen was, doch 't, geperſt zynde, eindelyk, bekent, en dat het, uit laſt der Hertoginne, geſchiedde. Hierop raakt de menigte, ten getale van twee of driehonderd, voor zyne deur, vergaderd, aan 't roepen, van *Vive, vive, vive le Gueux*; loopt voorts te wa-

(*v*) *Uit Aant. der Amſterd. Gereform. Djakonie.*
(*w*) Adr. Pauw Relaes, *bl.* 5.

wapen, en bezet, toen en des anderendaags, Filips III.
den vyfentwintigſten van Sprokkelmaand, 1567.
de Reguliers Poort, en de Nieuwe Brug,
aan vier oorden, daar afgekondigd werdt
„ dat men 't op Kerken noch Kloosters ge-
„ munt hadt; maar alleen op 't handhaaven
„ der orde, by den Prinſe van Oranje ge-
„ raamd." De Burgemeeſters hielden, ondertuſſchen, 't Stadhuis met de nagtwaakers en anderen, de Waag met Soldaaten, onder Bouwen Reyerszoon, bezet; doch verſtaande zig verder te ſterken, ontboodenze alle de Roomſchen op den Dam. Juiſt toen keeren Reaal en Teilingen te rug van Viane, met berigt „ dat de Prins den Heere
„ van Brederode hadt laaten weeten, op
„ dat deeze de Amſterdamſche Gemeente
„ zou waarſchouwen, hoe Burgemeeſters
„ voorhadden, vierhonderd Soldaaten aan
„ teneemen, met dezelven en de Stads waa-
„ kers, de gantſche Kalverſtraat, van 't Stad-
„ huis af, te bezetten, en den Graaf van
„ Megen, die, over Gorinchem en Utrecht,
„ met twee-entwintighonderd man, naar de
„ Stad ſtondt te komen, door de Reguliers
„ Poort, binnen te laaten: waarna men een-
„ honderd burgers of twee 't hoofd voor de
„ voeten dagt te leggen." Men begreep, dat dit nieuws geheim blyven moeſt. Nogtans lekte het ergens uit, en baarde nieuwe verſlagenheid. *Jan Broek Valentynszoon*, een hartig man, met eenig volk, van de Nieuwe brug, eenen keer doende, langs den Zeedyk en Warmoesſtraat, terwyl hy met de trom deedt omſlaan, *dat, wie lyf, wyf*

Filips III. 1567.

en kinderen lief badt, bem nu volgen zou; sleept, inderyl, negenduizend man agter zig, allen voorzien van geweer, dat hun gereedst was. Twee broeders, *Jan* en *Kornelis Pieterszoonen* in Deventer, elkanderen in de wapenen geholpen hebbende, zeide de een, op onderlinge vraage, *werwaards bet gemunt ware? naar de Markt, by die van den ouden Godsdienst:* de ander, *naar de Straaten, by die van den oudsten: dan zo 't op een slaan gaat, ontziel my niet, ik zal u ook niet ontzien.* Hierop, bezetten de Onroomschen de toegangen naar den Dam, de Kalverstraat uitgenomen, die de Regeering besllooten hieldt; planten zes bassen op de bekwaamste plaatsen, om de Markt te bestryken, en stoffeeren eenige huizen in de Warmoesstraat, van agteren, met schutten. De Burgemeesters, van dit alles verkondschapt, en door geweld, tegen zo veel magt, moed en orde, niets ziende uitteregten, vaardigden Burgemeester *Simon Kops* af, om 't Volk diets te maaken, dat zy niets kwaads in den zin gehad hadden; dat alles maar misverstand was, en dat men, de wapenen afleggende, met een verzoekschrift, te regt raaken kon. Doch niemant zo dwaas, die hieraan geloof sloeg. Ook trokken de Schout Pieter Pieterszoon en *Albert Markus*, zyn Zwaager, met eenige Soldaaten en Roomsche Burgers, midlerwyl, af, om de Reguliers-Poort te bemagtigen. Doch 't werdt hun, door Jan Broek, *Pieter* en *Jan Kies*, *Pieter Reierszoon* (*x*), en an-

(*x*) Sentent. van Alva. *bl.* 205, 206, 374.

anderen, belet. 't Volk toen, de loosheid der Heeren bemerkt hebbende, aan 't roepen, *naar 't Stadhuis, naar 't Stadhuis, wy hebben 't; hebben wy 't hart: anders is 't omgekomen.* De bescheidenste Onroomschen en onder dezelven Adriaan Pauw, een voornaam Koopman, hielpen egter deeze drift, door redenen, aan 't bedaaren, tot geluk der Regenten, die, eerlang, met de Gemeente, in onderhandeling kwamen, en een Verdrag slooten (y), volgens welk, onder anderen, het aanneemen van Krygsvolk gestaakt worden moest. 't Werdt, des anderendaags, den zesentwintigsten van Sprokkelmaand, met de trompet, afgekondigd: waarmede de rust, voor dien tyd, hersteld was. Doch Brederode, terwyl de twist nog duurde, hoop geschept hebbende, om 'er eenig voordeel uit te haalen, was de Kalvinische Gemagtigden kort gevolgd, en des nagts na 't afkondigen van 't Verdrag, te Ouwerkerk gekomen, vanwaar hy te voet voortgegaan was, tot digt aan de Stad. Hier ontboodt hy Klement Volkaartszoon Koornhert by zig in de herberge, die hem, alleenlyk van twee Edelen verzeld, nevens zig, in een' Schuit, deedt zitten; toen, zonder zig aan 't roepen der wagt te kreunen, snellyk, door de boom roeijen, en, op de Turfmarkt, aan Land treeden. 't Gerugt van zyne aankomst liep haast door de Stad, en ontstelde de Wethouderschap geweldig. De treflykste Onroomschen vervoegden zig, dagelyks, in

Filips III. 1567.

De Heer van Brederode komt in Amsterdam.

(y) Adr. Pauw Relaes, bl. 4, 10.

Filips III. 1567. in zyn gezelschap. Ook begaven zig veele Friesche (z), Stigtsche en andere Edelen en voornaame Burgers naar Amsterdam, die, vermomd als Koopluiden, Schippers of Boeren, de Wagters, aan de Poorten, met looze naamen, blinddoekten: onder welken, ik Sjoert Beima, Hartman Galama, Willem van Zonnenberg, Lancelot van Brederode en Maximiliaan van Blois, gezeid de Kok, genoemd vind (a). Ten Hove, was men niet zonder kommer, dat de samenkomst van zo veele Bondgenooten binnen Amsterdam iet euvels brouwen mogt. De Landvoogdes zondt hierom den Geheimschryver van den Heimelyken Raad, *Jakob de la Torre*, die zig toen te Utrecht bevondt, af naar Amsterdam, met brieven aan de Wethouders, hun lastende, 't vertrek van Brederode, by wege van overreding of uitgedrukt bevel, te bevorderen. De la Torre verklaarde hem, sedert, in persoon, den wil der Landvoogdesse; doch hy, hiervan blyk gevorderd hebbende, welk de Geheimschryver niet toonen kon, hieldt zig onverpligt, om mondelyken last te volgen. De Regeering, twee Schepens en den tweeden Pensionaris, *Maarten van Blokland*, aan hem hebbende afgezonden, om hem 't vertrekken aan te raaden, kreeg geen ander bescheid, dan dat hy doen zou, gelyk hy 't verstondt. De Burgery, midlerwyl, bekommerd voor zynen Persoon, hieldt, met om-

Voorval met den Geheimschryver De la Torre.

(z) Viglius *ad* Hopper. Epist. VI. *In* Anal. Belg. *Tom.* I. *P.* II. *p.* 357.
(a) Sentent. van Alva *bl.* 59, 60, 76, 79, 81.

omtrent honderd man, de wagt voor zyne Herberg, alwaar de Prins van Oranje uithing (b). Eenige Friesche en andere Edelen zelfs, en onder deezen, Lancelot van Brederode, vervorderden zig, op den zeventienden van Lentemaand, de la Torre, in zyne Kamer, op den Dam, te overvallen, hem zyne gewigtigste papieren te ontneemen, en die aan den Heere van Brederode te behandigen (c); de anderen te doorsnuffelen, en hem, eenen geheelen dag, gelyk als in gyzeling, te houden, waarom hy, voor erger bedugt, heimelyk, ter Stad uit week. De la Torre zelf heeft, naderhand, aan iemant, die dit schryft, verhaalt, dat de Edelen hem, met woorden en wapenen, de dood gedreigd hadden (d). De Onroomschen toen, 't hoofd op nieuws opsteekende, klaagden over den eed, dien de Amptenaars, nieuwlings hadden moeten doen, en verzogten van de Regeering, dat men meer Knegten bezoldigde, en Brederode tot Overste aanstelde. Men bewilligde hierin, ter wederzyde (e); doch op 't welbehaagen van den Prinse van Oranje, die, sedert, zyne toestemming tot de werving gaf; doch niet tot de aanstelling van Brederode, dien hy beloofde, zyne meening, by byzonderen bode, te zullen doen verstaan. Men ging dan voort, met het werven van drie- of vierhon-

FILIPS III. 1567.

Men begeert Brederode tot Overste der Stad.

(b) Sentent. van Alva, bl. 41.
(c) Sentent. van Alva bl. 42, 60.
(d) VANDER HAAR Init. Tumult Belg. Libr. II. Cap. XXI. p. 477.
(e) ADR. PAUW Relaes, bl. 6.

Filips III. 1567. honderd Knegten, die, onder 't bevel van twee aanzienlyke en beminde Burgers, gesteld werden. Zy trokken, elken dag of nagt, drie en een halven stuiver, en kreegen, hierom, den naam van de *Reaal-wagt* (*f*). De Heer van Brederode bleef, na deezen, nog omtrent eene maand in Amsterdam (*g*).

XXXII. Handel van Megen in Gelderland, en van Aremberg, in Friesland en Groningen.

Terwyl dit, in Holland, voorviel, wist de Graaf van Megen, in Gelderland, de openbaare preeke te doen staaken, en de schade, aan Kerken en Kloosters veroorzaakt, te doen boeten, by verdrag (*h*). In Friesland, bragt de Graaf van Aremberg het zelfde te wege, ondersteund door niet meer dan vier Vendelen Voetvolks en zestig Paarden. Doch de Inquisitie en strenge Plakaaten beloofde hy te doen stilstaan. Men vertrouwde nogtans zo weinig op deeze beloften, dat wel zeventig Edelen, die 't Verbond getekend hadden, na 't sluiten van dit Verdrag, naar Amsterdam en elders, de wyk namen. Aremberg hadt hun eenen schrik aangejaagd, door het vatten van Jakob van Ilpendam, Geheimschryver van Brederode (*i*), die, sedert, te Brussel onthalsd werdt (*k*). Met het verzekeren van Groningen, voor den Koning, hadt hy langer werk, zynde 't volk hier kreigel van aart, en trots op de sterkte der Stede (*l*). 't Ge-

Zie vooral blads. 64 der Byvoegselen ... hier-achter geplaatst.

(*f*) Adr. Pauw Relaes, *bl.* 7.
(*g*) Hooft, IV. *Boek*, *bl.* 134, 141.
(*h*) Bor III. *Boek*, *bl.* 102 [145].
(*i*) Viglii *ad* Hopper. Ep. I. *in* Anal. Belg. *Tom.* I. P. II. *p.* 345. Bor III. *Boek*, *bl.* 102 [145] *enz.*
(*k*) Sentent. van Alva, *bl.* 72.
(*l*) Viglius, *ubi supra*.

'T Gelukte hem, eerst in Zomermaand, onder allerlei glimpige beloften, die naderhand weinig gerekend werden, vier Vendelen Duitsche Knegten, onder *Blasius van Vegersheim*, in de Stad te krygen, die, meest by Odroomschen, onder 't dak geholpen werden (*m*). Filips III. 1567.

Oranje was, naauwlyks, te Antwerpen, wedergekeerd, of hy schynt geraaden gevonden te hebben, 't geluk der wapenen, tot voorstand der Bondgenooten, ook van zynen kant, te beproeven. De oorzaak en 't beleid van den aanslag, die op Walcheren was aangelegd, is nergens klaarlyk beschreeven. De Prins heeft zig ook, sedert, gedraagen, als of hy 'er geen deel aan gehadt hadt (*n*). Doch men heeft reden om te vermoeden, dat hy 'er, bedektelyk, de hoofdaanleider van geweest is (*o*): en zo deeze onderneeming, en die van Brederode op Utrecht en Amsterdam, welke, insgelyks, door den Prinse, begunstigd was (*p*), gelukt ware, zou hy zig, eer men 't verwagten kon, van de voornaamste Plaatsen zyns Stadhouderschaps meester hebben gezien. 't Beleid van den togt op Walcheren was toevertrouwd aan *Jan van Marnix*, Heere van Tholouse, Broeder des Heeren van S. Aldegonde, eenen boezemvriend van Oranje. Deez' hieldt heimelyk verstand met *Pieter Haak*, gewezen Baljuw van Middelburg (*q*), die hem gelegenheid geeven zou, om

Aanslag op Walcheren, mislukt.

(*m*) Bor III. *Boek*, *bl.* 103 [146].
(*n*) Verantw. *by* Bor Auth. Stukk. I. *Deel*, *bl.* 12.
(*o*) *Vide* Burgund. *Libr.* III. *p.* 298, 310, 322.
(*p*) Grotii Annal. I. *p.* 26.
(*q*) Viglius *ad* Hopper. Epist. V. *p.* 355.

Filips III. 1567. om bezetting te werpen, in Middelburg en Vlisfingen (r). Ook hadt met Tholoufe faamengefpannen een der verbonden' Edelen, van der Aa genoemd, die volk aannam, te Antwerpen, tot uitvoering van den aanflag: 't welk nogtans zo bedekt niet gefchieden kon, of 't Geregt kreeg 'er de lugt van. Oranje kon toen niet voorby, by uitroep, te laaten bekend maaken, dat alle vreemdelingen, en krygsknegten, buiten Stads dienft, Antwerpen zouden hebben te ruimen, op lyfftraf. Ligtelyk, meent men, zou hy, ware het hem ernft geweeft, de vreemde knegten, na 't fluiten der Poorten, hebben konnen betrappen en ftraffen. Nu dreef hy hen tegelyk ter Stad uit, en op den togt. Zy verzamelde zig dan te Dambrugge. De Landvoogdes, midlerwyl, hiervan verkondfchapt, en bedugt voor Walcheren, zondt tweehonderd man, onder Anthonis van Bourgondie, Heere van Wakkene, Kapelle en Kattem (s), tot verfterking der bezetting van Zeeburg of Rammekens. Doch de Slotvoogd wees deeze manfchap af, bevel ontvangen hebbende van Oranje, om, zonder zynen uitdrukkelyken laft, geen volk inteneemen. De Prins verfchoonde zig, zo goed als hy kon, toen hem dit, ten Hove, kwalyk genomen werdt, en liet, federt, toe, dat men vyftig man van de tweehonderd, in Rammekens, ontving (t). Tholoufe, ondertuffchen, ook van Dambrugge verjaagd, zak-

(r) Viglii Vita N. CIV. *p.* 50.
(s) Burgund. *Libr.* III. *p.* 311.
(t) Bor III. *Boek*, *bl.* 109 [141].

zakte, met drie Schepen, over welken Haak 't bevel hadt, de Schelde af, tot voor Rammekens (v); doch 't Marktschip van Antwerpen, kort te vooren, aangekomen, hadt het gerugt van den aanslag, binnen Vlissingen, gebragt, waarom men, hier, op zyne hoede was, en de Schepen afhieldt (w), die toen schynen voortgezeild te zyn, tot voor Arnemuiden. Eenige Middelburgers, die van den aanslag wisten, verzorgden hun hier van mondbehoeften, en verwekten eenige opschudding in de Stad. *Jakob Janszoon*, Schoonzoon van Haak, zou der Wethouderschap eenige onredelike dingen hebben afgevergd, en, onder anderen, hebben gezeid, dat hy de Burgemeesters noodzaaken zou, tot het overleveren van de Sleutels der Stad, waarna hy Haak wilde inlaaten (x). Doch deeze beweegingen hadden geen gevolg. Haak werdt, eerlang, genoodzaakt, den stroom wederom op te zeilen, tot aan *Oosterweel*, in 't gezigt van Antwerpen, daar hy zyn Volk ontscheepte, en op den oever nedersloeg. Men wil, dat Tholouse hier, eenigen tyd, leggen bleef, om te beproeven, of die van Antwerpen ook zouden konnen bewoogen worden, om hem toe te vallen. Doch de Wethouderschap was zo verbitterd op hem en op zyn Volk, dat zy voorsloeg, om hem, met de Stads Sol-

Filips III. 1567.

(v) Sentent. van Alva *bl.* 103.
(w) Meteren II. *Boek*, *f.* 44 *vers.*
(x) Sentent. van Alva *bl.* 63, 64, 65, 68, 69, 74, 99, 100, 101, 211, 235.

Filips III. 1567.

Soldaaten, op 't lyf te vallen. Oranje en Hoogstraaten wilden hiertoe egter niet verstaan, zeggende, dat men zig bloot stellen zou voor beroerte van binnen, wanneer men de Soldaaten ter Stad uitzondt. Doch 't leedt niet lang, of de Landvoogdes schikte *Filips van Lannoi*, Heere van Beauvais, met vierhonderd man, naar Oosterweel: die den zorgeloozen hoop, den dertienden van Lentemaand, zonder moeite, versloeg. Tholouse zelf liet hier, meent men, 't leeven in eene schuur, die in den brand gesteken werdt. Ook sneuvelden 'er verscheiden' Edelen, en onder deezen, een uit den Huize van Boetzelaar. Doch terwyl de slagting duurde, raakten de Kalvinischen, te Antwerpen, op de been, wilden ter roode Poorte uit, en hunnen broederen byspringen: 't welk hun egter, door Oranje en Hoogstraaten, met moeite en lyfsgevaar, belet werdt. De Prins moest hier hooren, dat men hem, met het zinkroer op de borst, scholdt voor eenen Verraader, die oorzaak van den moord daar buiten was. Twee dagen, bleeven de Kalvinischen in de wapenen, terwyl zy, des nagts, de straaten van 't geroep *Paapen uit! Paapen uit!* deeden dreunen: waarna Oranje, de Lutherschen en de uitheemsche Koopluiden bewoogen hebbende, om zig te wapenen, de oproerigen tot nadenken, en de Stad, die met een deerlyk bloedbad gedreigd werdt, tot rust bragt (y)

Tholouse wordt, by Oosterweel, verslaagen.

De

(y) Bor III. *Boek*, *bl.* 110 [144] *enz.* Meteren II. *Boek*, *f.* 44 *vers.*

De Prins, kort hierna, berigt uit Spanje bekomen hebbende, dat de Hertog van Alva, met een leger, herwaards, stondt gezonden te worden, nam een vast opzet, om zyne Ampten neder te leggen, en naar Duitschland te vertrekken. Hy wist wel, hoe ver 's Konings magt de zyne overtrof, en hoe weinig staat 'er te maaken ware op 's Volks yver. Ook zag hy Egmond, wien alle de oude Soldaaten aanhingen, met leedwezen, de zyde verlaaten, die zy beide, te vooren, gevolgd hadden. Om de Geestelykheid, door 't beeldstormen vervreemd van de bondgenooten, wederom te winnen, was geen kans altoos. De Bondgenooten zelve waren, tot op een derde deel, gesmolten, en de Onroomschen in 't gemeen ongenegen, tot het schieten van geld, de ziel van alle onderneemingen; tot zo verre, dat zy weigerden, vyf- of zeshonderdduizend guldens byeen te brengen, ten ware men hun ontdekte, waaraanze besteed zouden worden, waartoe de Prins niet verstaan kon (z). Ook zag hy kommerlyk in 't verschil der Kalvinischen en Lutherschen, die, door geene redenen, tot eendragt te beweegen waren, begeerende de eersten, of slegts drie of vier Leeraars onder hen, daar de zaak aan hing, niets toe te geeven: welke naauwgezetheid de Duitsche Vorsten zo zeer stiet, dat zy zig bezwaarlyk scheenen te zullen laaten beweegen, om den Prinse ee-

Filips III. 1567.

XXXIII. Oranje besluit het Land te verlaaten.

(z) Bor III. Boek, bl. 119 [166].

Filips III. 1567.

eenigen onderstand te doen (*a*). Al dit maakte hem zo verdrietig, dat hy, de Landvoogdes verzogt hebbende, een' ander', met zyne Ampten, te willen voorzien (*b*), en te Willebroek, by Antwerpen, een teder afscheid van den Graave van Egmond hebbende genomen (*c*), den elfden van Grasmaand, uit Antwerpen, scheidde, en na een dag of twee toevens, te Breda, voortreisde naar 't Graafschap Nassau, verzeld van zyne Gemaalin, die, bits van aart en ongeregeld van leeven, hem, op deezen togt, met veele smaadheden, bejegende (*d*). Men hadt den Prins nagegeven, dat hy zyne schulden niet betaalen kon, en daarom nieuwigheid zogt; doch hy verklaarde, op zyn vertrek, aan een' voornaam' Persoon, dat hy nog zestigduizend guldens vry inkomen hadt, en nimmer iet tegen den Koning onderneemen zou, zo hem deeze niet, in zyne eer of goederen, aantastte (*e*). De Staaten van Holland verstrekten hem, egter, omtrent deezen tyd, twintigduizend guldens, tegen den penning zestien, waarvoor hy hun eenigen zyner goederen verpandde (*f*). Te gelyk met den Prinse, vertrokken de Onroom-

Hy vertrekt naar Duitschland.

(*a*) Hooft IV. *Boek*, *bl.* 143.
(*b*) Burgund *Libr.* III. *p.* 325.
(*c*) Strada *Dec.* I. *Libr.* VI. *p.* 304. Burgund. *Libr.* III. *p.* 335.
(*d*) Hooft IV. *Boek*, *bl.* 146. Van der Haer Init. Tumult. *Libr.* II. *Cap.* XXI. *p.* 480.
(*e*) Reyd I. *Boek*, *bl.* 1.
(*f*) Resol. Holl. 29 *April*, 6 *May*, 16 *Decemb.* 1567. 8 *Januarii* 1567 [1568]. *bl.* 19, 21, 22, 29, 34.

roomsche Leeraars uit Antwerpen, hebben- de de Landvoogdes weeten te bewerken, dat de preeke aldaar, by voorraad, geschorst werdt. Doch kort hierna, bragt zy bezetting in de Stad, en deedt de nieuwe Kerken afbreeken. Hoorne en Hoogstraaten verlieten, omtrent deezen tyd, ook deeze Landen (*g*). De Graaf van Mansfeld werdt aangesteld, tot Bevelhebber over Antwerpen (*h*), en *Maximiliaan van Hennin, Graaf van Bossu*, by voorraad, tot Stadhouder van Holland, Zeeland en Utrecht (*i*).

Filips III. 1567.

De Graaf van Bossu wordt, by voorraad, Stadhouder van Holland, Zeeland en Utreht.

De brand der vervolginge, in Brabant en Vlaanderen ontsteken, dreigde nu over te slaan naar Holland, toen de Kalvinischen, te Amsterdam, van zelve aanbooden, de preeke te staaken, mids men hun vryheid en tyd gave, om hunne onroerende goederen te gelde te maaken, en, met de roerenden, 't Land te ruimen: 't welk hun, op den zesentwintigsten van Grasmaand, werdt toegestaan. Toen werdt het vlugten algemeen, hier en door gantsch Holland. Brederode, die, tot nu toe, te Amsterdam, gebleeven was, liet zig ook verluiden, dat hy geneigd was, te vertrekken, zo de Stad hem eene maatelyke som, op zekere Landen, bedykt in de Berger- en Kleimeer, verstrekken wilde. Men bewoog dan, den ondank van 't Hof willende ontgaan, *Herman Roodenburg den Ouden* en Adriaan Pauw, om

XXXIV. De Preeke wordt gestaakt.

(*g*) Burgund. *Libr.* III. *p.* 341.
(*h*) Burgund. *Libr.* III. *p.* 345.
(*i*) Repert. der Plak. van Holl. *bl.* 131.

Filips III. 1567.

om hem agtduizend guldens, op hunnen naam, doch voor rekening der Stad, op te schieten, alzo men verlangde, hem te loozen. Ook deedt men, terstond, vyfentwintighonderd en twee guldens van 't Excyns-Huis haalen, en aan de wooning van Roodenburg brengen, daar het overige, tot agtduizend guldens toe, door Pauw en Roodenburg, uit hunne eigen' beurze, en die hunner goede vrienden, verzorgd werdt. Ook is 't hun, daarna, door de Stad, wederom goedgedaan (*k*). Brederode, deeze penningen ontvangen hebbende, vertrok, den zevenentwintigsten van Grasmaand, in den nagt, begeleid tot in 't Vlie, door een Waterschip met geschut: vanwaar hy op Embden, en voorts in Duitschland raakte. Hy overleefde zyn ongeluk niet lang. Sommigen schryven, dat hy, zyne droefgeestigheid, alleen door sterk drinken, zoekende te verdryven, in eene heete koorts viel (*l*), die hem, den vyftienden van Sprokkelmaand des jaars 1568, op het Slot Harnhof of Harenburg, in de Veste Rekelinghuizen, uit het leeven rukte. Hy werdt te *Gemmen*, in 't Land van Kleeve, begraaven. Kort voor zyn vertrek van Amsterdam, hadden eenige Liefhebbers der vryheid, Onroomschen en Roomschen, plegtelyk gezwooren, den honderdsten penning hunner goederen op te zullen brengen, tot vervalling van elfduizend gul-

Brederode vertrekt uit Amsterdam.

Hy sterft.

Meineedigheid van eenige Amsterdammers.

(*k*) Adr. Pauw Relaes, *bl.* 7.
(*l*) Viglii Vita *N.* CV. *p.* 51.

guldens, die aan verscheiden' kosten, ten dienste der gemeene zaake waren besteed. Tot ontvangst van dit geld, stelde men een' kist, met een gat in 't deksel en drie sloten. Doch eenigen hadden hunnen eed zo verre vergeten, dat 'er, by 't openen, niet boven zevenhonderd guldens in gevonden werden, die der Waardinne des Heeren van Brederode (8), in mindering zyner verteerde kosten, werden aangeteld.

Filips III. 1567.

Eenig volk van Brederode, begeleid door Gysbrecht en Diderik van Batenburg en anderen, kwam, 's daags na zyn vertrek, voor Amsterdam; doch werdt 'er buiten gehouden, zelfs door de Onroomschen, die hun nogtans wederom eenige zakken buskruid, in schyn van Kooren, toeschikten. Zy scheepten toen, over 't Y, naar Waterland. Te Hoorn, werden zy verlaaten van de Heeren van Batenburg en anderen, die, over de Zuiderzee, naar Friesland voeren. Doch by Harlingen, ontmoette deezen een Schip met Krygsvolk, onder eenen Kapitein van den Graave van Aremberg (*m*), genoemd *Ernst Mulart*, die de vlugtenden aantast-

Brederodes volk voor Amsterdam.

De Heeren van Batenburg en anderen gevangen.

(*m*) Burgund. *Libr.* III. *p.* 350.

(8) In de *Sententien van Alva*, bl. 43. lees ik, dat de Heer van Brederode by *Kornelis Loefszoon*, niet by eene Vrouwe, heeft t'huis gelegen. Hooft, die, wegens de Amsterdamsche zaaken inzonderheid, veel geloofs verdient, schryft nogtans, (IV. Boek, bl. 147.) dat deeze penningen aan Brederode's Waardinne geteld werden. Veelligt, was zy de Vrouw van Kornelis Loefszoon, en haar man toen reeds gevlugt.

Filips III. 1567.

taſtte; ten getale van omtrent honderd overweldigde, en te Harlingen opbragt (*n*): daar 'er vierentwintig op de galeijen gebannen, zeven gehangen en eenigen verbeeden werden. Doch de gebroeders Batenburg, Beima en Galama, Frieſche Edelluiden, werden, tot de overkomſt des Hertogs van Alva, geſpaard. De Graaf van Megen, te Slooterdyk, by Amſterdam, gekomen, en van Lyftogt, uit de Stad, voorzien zynde, ſtak ook naar Waterland over, om 't overſchot van Brederodes volk te agterhaalen; doch 't was, na 't plonderen van eenige Kloosters in Weſtfriesland, 't welk, nogtans, vierkant aanliep tegen een Verdrag, met die van Hoorn gemaakt (*o*), te Medenblik, ſcheep gegaan, en landde eerlang, aan den Muiderdyk, te Ypeſloot, zonder dat Megen. die hen, in eenige kleine vaartuigen, gevolgd was, hun eenig nadeel van belang hadt konnen toebrengen. Zy ſtreefden, vandaar, door de Veluwe en Betuwe, naar Heuſſen, alwaar zy, over den Ryn getrokken, de Vendels ſcheurden, en verliepen. Amſterdam nam, wat laater, bezetting in van Noirkarmes (*p*), die zig, kort te vooren, ook van Maaſtricht en 's Hertogenboſch verzekerd hadt. Hertog Erik van Bruns-

Verloop van Brederodes Knegten.

Amſterdam en andere Plaatſen ontvangen.

(*n*) Sentent. van Alva *bl.* 76, 79, 81, 128, 129.

(*o*) Sentent. van Alva *bl.* 129, 336, 337, 340. Velius Hoorn, *bl.* 303.

(*p*) Adr. Pauw Relacs *bl.* 8.

Brunswyk wierp volk in Viane en Ameide (*q*), na dat hy drie Vendels, onder Hugtenbroek, Nyveld en Renesse, die de Schans aan de Vaart zogten te bemagtigen, verslaagen hadt. Renesse (9) werdt hier gevangen genomen (*r*), en sedert, te Utrecht, onthalsd (*s*). Zo geweldig en plotselyk een val deedt het Bondgenootschap der Edelen, eer 't jaar nog half ten einde was. Niemant zo koen meer, die 'er voor spreeken durfde. Ook werden nu de Onroomsche Kerken met zo veel drift afgebroken, als de beelden en altaaren, te vooren: en de bindten derzelven, aan sommige oorden, met naame in Vlaanderen, gebezigd tot galgen, waaraan de stigters gehangen werden (*t*). 't Land liep zo ledig van volk, en vooral Amsterdam, dat men hier, dikwils, schepen gebrek hadt, om de vlugtelingen, die zig meest naar Embden be-

FILIPS III. 1567.

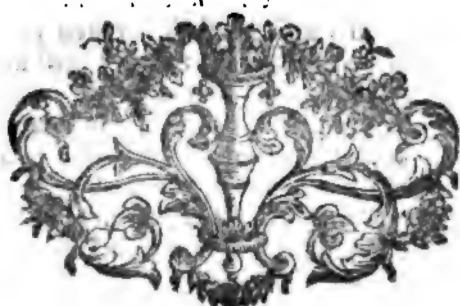
Spaansche bezetting.

Deerlyk verval van 't Bondgenootschap.

(*q*) Sentent. van Alva *bl.* 31. VAN DER HAER Init. Tumult. Belg. *Libr* II. *Cap* XXI. *p.* 473.
(*r*) HOOFT IV. *Boek*, (*bl.* 146-148.
(*s*) Sentent. van Alva, *bl.* 307.
(*t*) STRADA *Dec.* I. *Libr.* VI. *p.* 316.

(9) Deeze was Jan van Renesse van Wulven, Vader van Jan van Renesse, Heere van Wilp, van wien wy, reeds meer dan eens, gewaagd hebben. Zie *Sentent. van Alva*, bl. 106, 317. BOR III. Boek, bl. 119 [169]. Voorts, werdt 'er, wat laater, ook een Gerrit van Renesse, Raad in den Hove van Utrecht, met den zwaarde, geregt, die, met deezen, niet verward moet worden. Zie BOR *Authent. Stukken* I. Deel, bl. 125, 129.

FILIPS III. 1567. begaven, te vervoeren. Die bleeven, zagen sidderende uit, naar het Leger des Konings, dat, binnen eene maand of twee, uit Spanje, verwagt werdt.

V A-

VADERLANDSCHE HISTORIE.

DRIE-ENTWINTIGSTE BOEK.

INHOUD.

I. *Onlusten met Deenemarke.* II. *Filips schikt een Leger herwaards, onder den Hertog van Alva. Togt van het zelve. Alva komt in de Nederlanden.* III. *Dood van Bergen en Montigni. De Landvoogdes zoekt ontslag van 't bewind.* IV. *Egmond, Hoorne en andere Heeren worden gevangen. Raad der Beroerten opgeregt. Byzonderheden, wegens eenige Leden van denzelven.* V. *Deszelfs strengheid. Hy krygt den naam van* Bloedraad. VI. *Verbindtenis eeniger Edelen en anderen, tot het opbrengen van penningen. Vertrek der Landvoogdesse. Kasteel van Antwerpen.* VII. *Oranje en ande- Heeren worden openlyk ingedaagd. De Graaf van Buuren vervoerd. Oranje verantwoordt zig.* VIII. *De Staaten van Holland begroeten Alva. De Advokaat van den Einde wordt gevat. Oorzaaken hiervan. Hy sterft.* IX. *Zwaare vervolging. Ontwerp om de Nederlanden tot een Koningkryk te verheffen. Wilde* Geuzen. X. *Oranje verzamelt een Leger. Zyn toeleg. Coqueville onthalsd. Gevegt by Daalhem. Graave*

ve ingenomen en verlaaten. Oranje belydt den Hervormden Godsdienst. XI. *Graaf Lodewyk van Nassau wint het Huis te Wedde. Slag by Heiligerlee. Groningen belegerd.* XII. *Aanslag om Alva te ligten. Vonnis tegen Oranje en anderen.* XIII. *Egmond en Hoorne onthalsd.* XIV. *Groningen verlaaten. Aanslag op Alkmaar en Hoorn. 't Huis van Kuilenburg gesloopt.* XV. *Optogt van den Prins van Oranje. Hy trekt over de Maaze. Alva dringt hem, naar Frankryk te wyken. Hy dankt zyn Leger af. Alvas beeld.* XVI. *Oranje keert naar Duitschland. Vervolging. Crimineele Ordonnantie. Raadpleegingen op het heffen des tienden Pennings. Alvas eisch. Bewilliging van Holland. Utrecht weigert.* XVII. *Onlusten met Engeland.* XVIII. *Gemor onder 't gemeen. Oranje geeft bestellingen ter zee uit. Bedryf der Watergeuzen.* XIX. *Oranje handelt, heimelyk, om zig van eenige Steden te verzekeren. Holland zoekt den tienden Penning af te koopen. Moeite in 't Stigt. Plakaat op het drukken.* XX. *Algemeene vergiffenis. 's Konings vierde Huwelyk. Dood van Prinse Karel.* XXI. *Oranje zoekt hulp in Duitschland. Zyne aanslagen, op verscheiden' Steden. Oorlog te water.* XXII. *Watersnood op Allerheiligen dag.* XXIII. *'s Prinsen Schepen te Embden beslaagen. Treslong gevat. Loevestein gewonnen en verlooren.* XXIV. *Toeleg op Utrecht.* XXV. *Oranje handelt in 't Noorden, en met Frankryk en Engeland.* XXVI. *Alva zoekt den tienden Penning door te dryven. Zyne dubbelheid. Zyn twist met Viglius.* XXVII. *Inneeming van den Briel, door de Watergeuzen. Muitery te Utrecht.* XXVIII. *Bossu stoot het hoofd*

hoofd voor Dordrecht. Neemt Rotterdam in. XXIX. *Vlissingen en Veere kiezen 's Prinsen zyde. Pacheco gehangen.* XXX. *Enkhuizen valt Oranje toe.* XXXI. *Sonoi wordt 's Prinsen Stedehouder in 't Noorderkwartier.* XXXII. *Medenblik, Hoorn, Alkmaar, Edam, Monnikendam en Purmerende worden omgezet.* XXXIII. *Graaf Lodewyk verrast Bergen. Zierikzee, Oudewater, Gouda, Leiden, Dordrecht, Gorinchem en Haarlem slaan om.* XXXIV. *Verandering in Gelderland en Friesland.*

Filips III. 1567.

I. Onlusten met Deenemarke, over 't verhoogen der Zondsche tollen.

IN Holland, hadt men, midden onder de beroerten, daar de Nederlanden door geschokt werden, niet nagelaaten te zorgen voor 't belang des Koophandels. *Fredrik de II*, Koning van Deenemarke, zynen Vader Christiaan den III, in 't jaar 1559, zynde opgevolgd, scheen ongezind, om zig te willen houden aan de overeenkomsten wegens den Zondschen Tol, voor deezen, met de Nederlanden getroffen. Hy verhoogde den zelven geweldig, in 't jaar 1561 (*a*). Doch die van Holland bewoogen hem, sedert, tot eenige maatiging, door een Gezantschap, waarvan de Stad Amsterdam, die 't meeste belang hadt by de Vaart op de Oostzee, de kosten hadt verschooten (*b*). In 't jaar 1565, hadt hy de Zond, nogtans, wederom doen sluiten, voor elk, die hem, boven den gewoonlyken Tol, geen' Daaler opbragt van

(*a*) Resol. Holl. 24 *Sept.* 1561. *bl.* 70.
(*b*) Resol. Holl. 24 *July* 1563. *bl.* 28.

Filips III. 1567. van ieder last, welk de schepen voeren konden: 't welk men, in Holland, niet slegts hieldt te stryden met de gemaakte overeenkomsten; maar ook als verderfelyk voor den Oosterschen handel aanmerkte. De Staaten vertoonden dit der Landvoogdesse, in Bloeimaand (c); doch men kwam, eerst in Oogstmaand des jaars 1566, overeen, wegens de Persoonen, die, over deeze nieuwigheid, van 's Konings wege, naar Deenemarke zouden gezonden worden, onder welken, die van Amsterdam gaarne eenen hunner Poorteren hebben wilden. De Landvoogdes benoemde, eindelyk, den *Heer van Groesbeek* en *Joris Rataller*, Raadsheeren in den Grooten Raad te Mechelen, tot dit Gezantschap (d). Doch sommigen hebben aangetekend, dat 'er, van Amsterdam, de Geheimschryver, Meester (1) *Pieter Vlotinus*, en van Hoorn, de Paalmeester, *Jan Korneliszoon Buurmans*, zyn bygevoegd. Zy keerden, in den aanvang des jaars 1567, te rug, zonder den Koning te hebben konnen beweegen, tot het afstellen der nieuwe Tollen. Men wil, dat zulks, eerst naderhand, door den Hertoge van Alva, te we-

(c) Resol. Holl. 6 *Febr.* 1564. [1565]. *bl.* 8. 2 *May* 1565. *bl.* 10.
(d) Resol. Holl. 1 3, 23 *Aug.* 1566. *bl.* 34, 35, 39.

(1) Men vindt geen' Geheimschryver van deezen naam, in de lyst derzelven, voor de *Handvesten van Amsterdam*. Doch wel eenen Mr. *Pieter Vloots*, op het jaar 1553. En deezen zal Velius meenen. Ik denk niet, dat hy dezelfde is, met Mr. *Pieter Bicker*, dien Amsterdam, te vooren, verklaard hadt, gaarne, by 't Gezantschap te willen voegen. *Resol. Holland* 1 Aug. 1566. bl. 34.

wege gebragt is (*e*). Amsterdam en de Watersteden hadden, tot vordering deezer zaake, vyfentwintighonderd zevenenzeventig guldens, agt stuivers en een blank uitgeschooten, die zy verzogten, ten laste van 't gemeene land te mogen brengen; doch 't werdt hun, na lang aanhouden, geweigerd (*f*).

II. De Nederlanders schikken zig tot onderwerping aan de Landvoogdesse.

Midlerwyl, begon 't zig, in de Nederlanden, na het scheuren van 't Bondgenootschap; na het vlugten van edel en onedel, welk de Hertogin, vergeefs, door een Plakaat, zogt te beletten (*g*); en na het vangen en straffen der Beeldstormeren en Onroomschen in 't gemeen, alomme te schikken tot onderwerping. Margareet meende nu 't werk onder de knie gekreegen te hebben, en, door 't vernieuwen der strenge Plakaaten (*h*), den ouden Godsdienst, haast, in den voorigen luister, te zullen konnen herstellen. Veelen dagten egter, dat men, voortaan, den voet van zagtheid te volgen hadt, om de Nederlanders, tot onderdaanigheid, te brengen; en dat meerder strafheid de Landzaaten tot de gedempte oproerigheid zou doen wederkeeren. Doch anderen meenden, dat het volk zig, slegts uit vreeze, niet uit berouw, stil hieldt, en zyn voorneemen in 't werk stellen zou, zo dra men 't slegts eenigen tyd zou hebben laaten rusten (*i*): waarom zy oordeelden, dat men den weg van strengheid moest blyven houden.

(*e*) Velius Hoorn, *bl.* 301.
(*f*) Resol. Holl. 21 *Decemb.* 1568. 47. 7 *Sept.* 1569. *bl.* 66.
(*g*) Bor III. *Boek*, *bl.* 121 [172], 123 [175].
(*h*) Bor III. *Boek*, *bl.* 120 [170], 121 [171].
(*i*) Tassis Comment. *Libr.* I. *p.* 136.

Filips III. 1567.

Filips neigt tot ſtrengheid.

den. Dus dagt men ook, in 's Konings Raad in Spanje, alwaar de Graaf van Feria de eenigſte was, die tot zagtheid riedt, terwyl de Hertog van Alva en anderen den Koning aanhitſten, tot het oefenen eener ſtrenge wraake, over de Nederlandſche Ketters en Muitelingen. Doch elk hunner hadt het oog ook op zig zelven, in 't geeven van deezen raad. Feria, in Staatkunde doorſleepen, voorzag, dat hy, in eenen tyd van vrede, meer gebruikt worden en uitmunten zou. Maar Alva, een geoefend Krygsman, beloofde zig meer eer, uit den oorlog (*k*). Ook hieldt zig de Koning aan zynen raad, hem, daarenboven, 't opperbevel opdraagende over 't Leger, dat naar de Nederlanden geſchikt was, en, reeds in Herfſtmaand des voorleeden jaars, was begonnen verzameld te worden (*l*). De Koning hadt de bezettingen uit het Ryk van Napels, Sicilie en Sardinie geligt, en te Genua doen ſamentrekken. In Spanje, werden veertien Vendels geworven, om derzelver plaatſen te vullen; drie, om den Hertoge te verzellen. *Alberik, Graaf van Lodron*, kreeg laſt, om een Regement van twaalfhonderd Hoogduitſchen op te regten, in Tirol. De Italiaanſche Ritmeeſters moeſten de oude benden voltallig maaken. Aan *Sanchio d'Avila* en aan *Lopes Satapa* werden ieder honderd Italiaanſche ligte paarden toegevoegd. *Pedro Montanez*, Bevelhebber van Novara, kreeg een Kornet van hon-

Verzamelt een Leger, over welk hy Alva 't opperbewind geeft.

(*k*) Burgund. *Libr.* III. *p.* 273.
(*l*) Burgund. *Libr.* III. *p.* 278.

honderd zwaargewapende Spanjaards. In 't Graaffchap Bourgondie, moeften driehonderd fpeeren en eenhonderd volharnafte Ruiters worden geworven, over welken de *Baron van Vergy*, de *Baron van Cherau* en de *Heeren van Cleraux* en *Momertin* 't bevel hebben zouden. Voorts werden ook Alva's Zoonen bevorderd, *Don Fredrik*, tot Overfte van 't Voetvolk en algemeenen Stedehouder van 't Leger (*m*), en *Don Ferdinand*, tot Overfte der Ruiterye (*n*). Doch naar maate dat de tyd tot den togt genaakte, ontdekten 'er zig meer zwaarigheden in. Sommigen fchrikten, voor de fteilte der klippen en de engte der dalen, in 't Alpifch gebergte, die 't heir afmatten, en in gevaar ftellen zouden van, door den minften wederftand, geftuit en overhoop geworpen te worden. Men floeg hierom voor, dat men 't Leger overfcheepen moeft op Provence, en by Toulon doen landen; om, van daar, door 't Lionnoifche, Bourgondie te bereiken. Deezen weg was Karel de V. eertyds ingeflaagen, en hy fcheen nu Filips ook beft te gevallen. Doch de Koning van Frankryk weigerde, des verzogt, hem den doortogt, anders dan met hofgezin en lyfwagt, toe te ftaan. Toen verkoos men, den weg, door Savoye en Lotharingen, te neemen, waartoe Filips, van Vorften, die in magt verre by hem te kort fchooten, ligtelyk verlof verwierf (*o*). Frankryk hadt, midlerwyl, zy-

Filips III. 1567.

Zwaarigheden in den togt herwaards.

(*m*) Burgund *Libr.* III. *p.* 279.
(*n*) Bor IV. *Boek*, *bl.* 121 [181].
(*o*) Burgund. *Lib.* III. *p.* 282.

FILIPS III. 1567. zyne grenzen met Krygsvolk bezet. Ook waren die van Geneve, de Zwitsers en Graauwbunders, bedugt voor de Spaansche Krygsmagt, die digt langs hunne grenzen trekken moest, by tyds in de wapenen geraakt: 't welk den togt des Spaanschen Legers, door Savoye, gevaarlyk maakte (p). Men wil, dat Filips toen eerst geopenbaard zou hebben, dat hy het Leger vooraf zou laaten trekken, en zyne herwaardsreize nog eenigen tyd verschuiven, schoon hy, meent men, nimmer ernstelyk voorgenomen hadt, dezelve te doen.

De Landvoogdes zoekt het Leger te rug te houden.

De Landvoogdes, verwittigd van de toebereidsels, die men in Spanje maakte, en bedugt, dat een ander, gewapend herwaards komende, den roem wegdraagen mogt, dien zy, door het stillen der beroerten, meende te hebben ingelegd; zogt den Koning, door brieven en boden, te beweegen, tot het te rughouden, immers tot het verminderen der Krygsmagt, die herwaards geschikt was. Zy vertoonde hem „ dat zo zwaare kosten ver„ geefs zouden gespild worden; alzo de rust, „ hier te Lande, hersteld, de misdaadigen „ gestraft, de onderzaaten, van nieuws, on„ der 's Konings eed gebragt waren, en een „ Leger van Spanjaarden geschaapen stondt, „ gelyk voormaals, ongenoegen te zullen „ verwekken onder de gemeente (q)." Anderen schreeven ook, van hier, naar Spanje, „ dat de Hertog van Alva weinig bemind „ was,

(p) STRADA *Dec.* I. *Libr.* VI. *p.* 326. BURGUND. *Libr.* III. *p.* 292.

(q) BURGUND. *Libr.* III. *p.* 333. BOR III. *Boek*, *bl.* 127 [180].

„ was, hier te Lande, en geheel geen nut „ doen zou, zo de Koning niet mede kwam: „ dat 's Konings komst alleen meer dan een „ Leger van vyftigduizend man te wege bren- „ gen zou; dat elk schrikte voor 't Spaansche „ Krygsvolk enz. (*r*)." Doch alle deeze Vertoogen waren vrugteloos. De Koning hadt zyn besluit genomen: waarin hy, door den Hertoge van Alva, versterkt werdt.

Filips III. 1567.

Vergeefs.

Op den vyfden van Bloeimaand, ging, eindelyk, de Hertog, met dertig galeijen van den Prinse *Andreas Doria* (*s*), te Kartagena, onder zeil, en landde, binnen agt etmaalen, te Genua. Hieromtrent, het heir hebbende byeen doen trekken, monsterde hy het, op den derden van Zomermaand, te S. Ambrosio, aan den voet van 't gebergte. 't Voetvolk was tusschen de agt- en negenduizend koppen sterk; doch de Schryvers verschillen in 't getal. 't Was verdeeld in vier Regementen, van Napels, van Sicilie, van Lombardye en van Sardinie, begeleid door *Alfonso d'Ulloa*, Juliaan Romero, *Sanchio Lodogno* en *Gonzalo de Braccamonte*. 't Paardevolk bestondt, in twee volharnaste en vyf ligte Kornetten Spanjaarden: met nog drie Italiaansche en twee Albanische van de laatste soort, in alles ruim twaalfhonderd beloopende. *Chiappin Vitelli*, Markgraaf van Cetone, diende het Leger voor Veldmaarschalk, *Gabriel Cerbellon* voor Overste van 't geschut. Alva, het heir gemonsterd hebbende, begaf zig

Togt van 't Spaansche Leger.

(*r*) Viglius ad Hopper. *Epist.* IV. *p.* 353. V. *p.* 355. XXX. *p.* 418.
(*s*) Burgund. *Libr.* III. *p.* 279.

FILIPS III. 1567. zig naar Turin, om den Hertog van Savoye te begroeten, die hem een' beroemd' Ingenieur, *Paciotto* of *Pacieco* genoemd, byzette (*t*), van wiens raad hy zig bedienen wilde, om eenige Sterkten in de Nederlanden te ſtigten. Terſtond na 's Hertogs te rugkomſt, brak het Leger op; in drie hoopen, een voor-, middel- en agtertogt, naar 't gebruik dier tyden, verdeeld. De Hertog zelf geboodt de voorhoede, beſtaande uit de ligte Italiaanſche Paarden, het Regement van Napels, en de zwaargewapende Spaanſche Ruiters. De middeltogt werdt, door Don Fredrik, geleid, en beſtondt uit het Regement van Lombardye, de Pakkaadje, en vier Kornetten Spanjaards. De Regementen van Sicilie en Sardinie en de Albaniſche Ruiters maakten de agterhoede uit, over welke Chiappin Vitelli bewind hadt. Daar de voorhoede, 's morgens, opbrak, kwam de middeltogt, des avonds, legeren, en werdt, des anderendaags 's avonds, door de agterhoede, opgevolgd. Dus trok het Leger, langs den weg van Aſti, door Piemont, den berg Senis op, en 't pad, welk men houdt, oudtyds, door Hannibal, gebaand te zyn. In Savoye, ontving Alva ſchryvens van de Landvoogdeſſe, hem berigtende, hoe de zaaken hier te Lande thans op eenen goeden voet ſtonden, en te overleggen geevende, of 't niet geraaden ware, een deel van zo groot een Leger te rug te ſchikken. Doch hy beriep zig op 's Konings laſt, en trok voort. 't Heir, eerlang,

De Landvoogdes ſchryft aan Alva.

(*t*) STRADA *Dec.* I. *Libr.* VI. *p.* 334.

lang den top van 't gebergte gewonnen heb- Filips III.
bende, moest daalen, langs een pad, zo eng, 1567.
dat men 't, hier, met eene geringe magt, zou hebben konnen vernielen, ten minste te rug jaagen; wanneer het, in 't gebergte, zou hebben moeten vergaan van honger en ongemak, alzo, op elke Legerplaats, slegts voor eenen dag, voorraad besteld was. Voorts, afgezakt tot in 't diepst eener valeije, weêrzyds met steile rotsen geboord, kreeg het Leger een' stroom voor de borst, die, snellyk, tot in de Izer loopt, en waaraan geen overkomen is, zonder brug. Hier kon men 't Spaansch geweld ook ligtelyk hebben afgekeerd, zo men zig schrap gesteld hadt, aan den overkant der Riviere. Doch de naaste volken, meest bedagt, om zig zelven te beschermen, hadden geenen zin, om den Spanjaard aan te vallen, die ook zo scherp een' Krygstugt, op de reize, onderhieldt, dat hy niemant stof tot ongenoegen gaf. 't Geluk liep hem alleszins zo zeer mede, dat hy 't, met de veertiende legering, tot in Bourgondie bragt, alwaar hy de vier Vaanen Ruiters bekwam, die hier onlangs geworven waren (u). Toen trok hy voort door Lotharingen, en bereikte, in Oogstmaand, het Hertogdom Luxemburg. Hier sloeg hy 't Leger neder, en begaf zig, in Persoon, naar Diedenhoven, alwaar hy zig, eenige dagen, ophieldt (v).

Alva komt in de Nederlanden.

III. Dood van den Mark-

Hy was nog niet lang uit Spanje vertrokken geweest, toen de Markgraaf van Bergen,

(u) Burgund. *Libr.* III. *p.* 351.
(v) Strada *Dec.* I. *Libr.* VI. *p.* 317.

Filips III. 1567.

gen, die, nevens den Heere van Montigni, dus lang, ten Hove, opgehouden was, onverwagt overleedt, niet zonder vermoeden van vergiftigd te zyn. Dit gebeurde, op den eenentwintigsten van Bloeimaand (w). De Landvoogdes hadt 'er, binnen agt dagen, kennis van, en wierp, terstond, bezetting binnen Bergen op Zoom, voorgeevende, dat de Onroomschen aldaar eenig kwaad voorneemen hadden. De dood des Markgraafs hieldt zy, zelfs voor de Markgraavinne, verborgen, die anders zo ligt geen Spaansch Krygsvolk, in de Hoofdstad des Markgraafschaps, zou ontvangen hebben (x). De Heer van Montigni werdt, naar sommiger verhaal, ruim een jaar laater, volgens een vonnis, in Spanje geveld, onthalsd (y): hoewel anderen melden, dat hy, nog tot in Wynmaand des jaars 1570, in hegtenis bleef, en toen, uit vreeze, dat de Koningklyke Bruid hem verbidden mogt, gelyk zy beloofd hadt, door vergif, van kant geholpen werdt: waarop, by een vonnis des Raads van Beroerten, in Lentemaand des jaars 1571 gegeven, alle zyne goederen verbeurd werden verklaard (z).

Graave van Bergen en van den Heere van Montigni.

Te Diedenhoven, kwamen de Duitsche Regementen onder Lodron, Overstein en Schouwenburg by Alva's Leger. Ook werdt hy, hier, van wege de Landvoogdesse, begroet door Barlaimont en Noirkarmes. Eerlang, ver-

Alva toont der Landvoogdesse zynen Lastbrief.

(w) Bor, III. *Boek*, *bl.* 120 [170].
(x) Strada *Dec.* I. *Libr.* VI. *p.* 330.
(y) Bor IV. *Boek*, *bl.* 182. [255].
(z) Meteren III. *Boek*, *f.* 53 *vers.*

verdeelde hy 't Leger, in de voornaamste Steden van Brabant en Vlaanderen, en begaf zig naar Brussel, alwaar hy, verzeld van de aanzienlykste Heeren, en onder anderen van de Graaven van Egmond en Hoorne (*a*), zyne intrede deedt, voor het einde van Oogstmaand (*b*). By zynen Lastbrief (*c*), dien hy der Landvoogdesse, terstond, vertoonde, en behalve welken, hy geen byzonder * Berigtschrift schynt gehad te hebben (*d*), was hem 't opperbewind over 't volk van oorloge, als Kapitein Generaal der Nederlanden, opgedraagen, blyvende de overige zaaken 't bewind der Landvoogdesse aanbevolen. Voorts betuigde de Koning te vertrouwen „ dat de Hertog 's Konings Vassa„ len en Onderdaanen zou handelen, met al„ le zoetigheid en goedertierenheid, en, zo „ veel mogelyk ware, genade gebruiken „ voor strengheid." Doch Alva verklaarde, behalve deezen algemeenen last, nog veele byzondere bevelen te hebben, waarvan hy, ten bekwaamen tyde, opening doen zou. De Landvoogdes bespeurde hieruit ligtelyk, dat ook de klem der Regeeringe, voortaan, zou zyn by den Hertoge, wien de Koning de wapenen in handen gesteld, en van zo veele byzondere bevelen voorzien hadt. Doch zig niet gezind vindende om hem voor schaduwe te dienen, klaagde zy, in haare brieven aan den

* *Instructie.*

Vrouw Margareet is 'er ongenoegd o-

(*a*) Meteren II. *Boek*, *f.* 47 *vers.*
(*b*) Strada *Dec.* I. *Libr.* VI. *p.* 337.
(*c*) *Zie* den zelven *by* Bor IV. *Boek*, *bl.* 129 [182]. Groot-Plakaatb. IV. *Deel*, *bl* 46.
(*d*) Viglius *ad* Hopper. *Epist.* CXIX. *p.* 599.

Filips III. 1567. — ver, en verzoekt ontslaagen te worden van 't bewind.

den Koning, over de breede magt, die hy, den Hertoge gegeven hadt, en verzogt, ernstelyk, van de Landvoogdye ontslaagen te worden (*e*). Midlerwyl, wisten de Hovelingen naauwlyks, hoe zy zig, omtrent den Hertoge en de Hertoginne, gedraagen zouden, „ konnende zy, gelykze zig zelven uitdrukten, de opgaande zon, dat 's Alva, zo „ niet aanbidden, dat zy de ondergaande, „ dat 's Margareet, kleinagting betoonden: „ waarom zy reikhalsden naar 's Konings last, „ by welken de Hertog, in 't opperbewind „ over alles, gesteld werdt, alzo de tegenwoordige tusschenregeering, of liever regeering van tweeën, aan menigvuldige „ zwaarigheden onderhevig was (*f*)."

IV. Alva doet Egmond en Hoorne vangen.

Doch Alva behoefde geenen nieuwen last, om elk te toonen, wien men, voortaan, meest naar de oogen zou moeten zien. Zonder de Landvoogdes te kennen, sloeg hy, op den negenden van Herfstmaand, voort, tot het vangen der Graaven van Egmond en Hoorne, welk zig, op deeze wyze, toedroeg. De Hertog hadt hen, kort na zyne aankomst, met groot betoog van vriendelykheid, ten Hove, onthaald (*g*), hoopende, hierdoor, eenige andere voornaame Heeren, met naame Hoogstraaten, derwaards, te troonen. De twee Graaven, niets args vermoedende, vervoegden zig, dikwils, aan 't Huis des Graaven van Kuilenburg, te Brussel, daar Alva zynen intrek genomen hadt. Ten ge-

(*e*) Strada *Dec.* I. *Libr.* VI. *p.* 338, 342.
(*f*) Viglius *ad* Hopper. *Epist.* XLV. *p.* 448.
(*g*) Bor IV. *Boek*, *bl.* 181 [184].

VI Deel Bl: 248.

LAMORAAL, GRAAF VAN EGMOND.

J. Houbraken. sculpsit.

FILIPS VAN MOMMERANCI,
Graaf van Hoorne.

J. Houbraken sculpsit

Filips III. 1567.

gemelden dage, warenze 'er ter maaltyd genoodigd, door Don Ferdinand, Alva's Zoon, willende den Hertog zelv', na den eeten, met hen, over 't sterken van eenige Steden, handelen (*b*). Ook geschiedde dit zo lang, tot dat Alva heimelyk berigt kreeg, dat zyn last, om *Anthoni van Straalen*, Burgemeester van Antwerpen, en Joan Casembrood, Heer van Bakkerzeel, Egmonds Geheimschryver, te vatten, was uitgevoerd. Toen breekt hy de onderhandeling, gevoeglyk, af, (*i*): en Egmond, verzogt, om het Kaartspel, aangevangen, na de maaltyd, met Don Ferdinand, te hervatten, begeeft zig naar de Eetzaal. Doch onderweg ontmoet hem Sanchio d'Avila, toen Hoofdman van 's Hertogs Lyfwagt, die hem, uit 's Konings naam, gevangen neemt en 't geweer doet afleggen; 't welk niet toeging, zonder zwaare klagten over 't schenden van 's Lands Vryheden en van de voorregten der Vliesorde. Hoorne, zynen weg, door eenen anderen hoek van 't huis, genomen hebbende, werdt, op gelyke wyze, gevat, door *Hieronimo de Salinas*, Burgtvoogd van Portorole. De Graaven zaten, te Brussel, elk in een byzonder vertrek, tot op den twee-entwintigstest, wanneer zy, onder een geleide van drieduizend Spanjaarden, naar 't Slot te Gend werden gevoerd, daar zy, tot diep in 't volgende jaar, bewaard werden. Te gelyk met hunne Persoonen, hadt men zig ook van hunne papieren

Ook de Burgemeester van Straalen, Bakkerzeel en anderen.

(*h*) Meteren III. *Boek*, *f.* 49.
(*i*) Strada *Dec.* I. *Libr.* VI. *p.* 339, 340.

Filips III. 1567.

Hoogstraaten ontwykt het gevaar.

ren verzekerd. Ook werden, terstond hierna, verscheiden' andere aanzienlyke luiden in hegtenis genomen. Doch Hoogstraaten, reeds op weg naar Brussel, het vangen van Egmond en Hoorne vernomen hebbende, keerde rasser te rug dan hy gekomen was, en hieldt zig buiten 't gevaar (*k*). Men vindt, dat Granvelle, die toen te Rome was, op 't hooren der vangenis van Egmond van Hoorne, gevraagd zou hebben, *of men den Zwyger*, zo noemde hy den Prins van Oranje, *ook hadt weeten te bekomen?* verder, toen hierop *neen* geantwoord werdt, zeggende, *dat men, aan den eenen Zwyger, meer gevangen zou hebben, dan aan alle de overigen* (*l*). 't Is, inderdaad, kenlyk, dat deeze Vorst stilzwygend van aart was, en plagt te zeggen, dat geene geveinsdheid den grond verbergen kan van eenen, die zig aan 't praaten laat krygen. Doch Oranje, hoe zeer 't Granvelle spyten mogt, was den haat van zynen vervolger ontweeken.

Algemeen vlugten der Ingezetenen.

't Vangen van zo veele aanzienlyke luiden joeg wederom eene geheele menigte van Ingezetenen ten Lande uit, wel tot twintigduizend in getale (*m*), boven nog omtrent honderdduizend, die, na 't schryven der Landvoogdesse van den agtsten van Herfstmaand, reeds te vooren, geweeken waren (*n*). De Abt van S. Bernards by Antwerpen, *Thomas van Thielt*, verliet zyne Abtdy

(*k*) Hooft IV. *Boek*, *bl.* 163.
(*l*) Meteren III. *Boek*, *f.* 49 *vers.* Strada *Dec.* I. *Libr.* VI. *p.* 341.
(*m*) Hooft IV. *Boek*, *bl.* 164.
(*n*) Strada *Dec.* I. *Livr.* VI. *p.* 318.

dy en zestigduizend guldens inkomens, trouwde in 't Land van Kleeve, en werdt, daarna Leeraar der Hervormde Kerke, eerst te Haarlem, en toen te Delft, daar hy gestorven is (o). Duitschland, Frankryk, Engeland, Embden, Oostland liep vol vlugtelingen, die medenamen, 't gene zy konden, en de onroerende have agterlieten, om 'er 't lyf, ten minsten, af te brengen. Nog waren zy gelukkig, die by tyds weeken, alzo Alva, voor 't einde van Herfstmaand (p), een nieuw Geregtshof instelde, onder den naam van *Raad der Beroerten*, voor welken, alles, wat eenige betrekking tot de voorgaande of tegenwoordige beweegingen hadt, gebragt en afgedaan moest worden.

Filips III. 1567.

Raad des Beroerten opgeregt.

Twaalf Leden zouden deezen Raad uitmaaken, te weeten, Karel, Heer van Barlaimont, en Filips, Heer van Noirkarmes, die egter nimmer in denzelven verscheenen zyn; de Licentiaat *Jan de Vargas*, een Spanjaard, dien de Hertog, sedert, 't voornaamste gezag in den Raad overliet; *Adriaan Nicolai*, Kanselier van Gelderland, *Jakob Meertensz* en *Pieter Asset*, Presidenten der Geregtshoven van Vlaanderen en Artois, *Jan de Blasere*, Raadsheer van Mechelen, *Jakob Hessels* en *Jan de la Porte*, Raadsheeren van Gend, *Lodewyk del Rio*, Fiskaal van Bourgondie, *Belin Biese* en *Jan du Bois*, welke laatste het Ampt van Prokureur Generaal bekleedde (q).

Byzonderheden, wegens eenige Leden van denzelven.

De

(o) Bor, IV. *Boek*, *bl.* 131. [185]. Viglius *ad* Hopp. *Epist.* XL. *p.* 440.
(p) Viglius *ad* Hopper. *Epist.* XLI. *p.* 441.
(q) Not. *ad* Viglii Vitam *p.* 190.

Filips III. 1567.

De Hertog hadt Viglius ook eene plaats in deezen Raad toegeschikt, doch hy verschoonde zig, om zynen ouderdom en den Geestelyken Staat, dien hy, vyf jaaren geleeden, aangenomen hadt (*r*). Hy noemde den Hertoge egter eenige andere Leden, van welken 'er verscheiden' werden aangesteld. Alva zelf was het Hoofd van deezen Raad (*s*), die alleen in zynen naam vonnis streek. Doch Nicolai, die zwak van lighaam was, kwam weinig te raade. Ook onttrokken zig van denzelven verscheiden' anderen, zo dat het werk, eindelyk, op drie of vier Leden (*t*), ja genoegzaam op den eenen Vargas aankwam (*u*), die, 't oor des Hertogs hebbende, elk bondt aan 't gene hy stemde. Een monster van wreedheid was deeze man, ook naar 't getuigenis der Spaanschgezinde Schryveren, die hem de maatelooze strengheid aantygen, welke de onzen Alva te last leggen (*v*); wien Vargas ook zo zeer naar de oogen zag, dat zulk een dienaar geene schuld hebben kon, die zulk een' Meester niet te regt geweeten werdt. Hessels stondt Vargas wakker by (*w*). Hy was gehuwd aan eene Nigt van Viglius (*x*), die ongaarne zag, dat haar man in den Raad der Beroerten zat, en, reeds voor 't aangaan van 't Huwelyk, be-

met naame wegens Vargas.

en Hessels.

(*r*) Viglii Vita N. LXXIX. *p.* 37. N. CX. *p.* 52. Vander Haer Init. Tumult. *Libr.* I. *Cap.* XX. *p.* 221.
(*s*) Viglius *ad* Hopper. *Epist.* XLI. *p.* 442.
(*t*) Meteren III. *Boek*, *f.* 48 *vers*
(*u*) Viglius *ad* Hopper. *Epist.* XC. *p.* 544.
(*v*) Viglius *ad* Hopper. *Epist.* XLVI. *p.* 450. LXVIII. *p.* 498. LXXXI. *p.* 523.
(*w*) Viglius *ad* Hopper. *Epist.* LXVII. *p.* 495.
(*x*) Viglii Vita *N.* LXXI. *p.* 33.

bedongen hadt, dat hy 't Ampt van Prokureur Generaal, welk hy toen bekleedde, afleggen, en zig voorts van haatelyke bedieningen onthouden zou (y). Doch hy hadt hier geene ooren naar. Men geeft hem na, dat hy, gewoon zynde te slaapen in den Raad, wanneer zyne stem gevraagd werdt, half ontwaakt, alleenlyk, plagt te zeggen, *ad patibulum, ad patibulum, naar de galg, naar de galg* (z). Doch Viglius, die, dikwils, in zyne Brieven, van hem gewaagt, beschryft hem, nergens, als zo dom en vadzig. Alva bediende zig, sedert, van hem, in de zaak des tienden pennings, en Viglius hieldt hem bekwaam, om in den heimelyken Raad te zitten (*a*). De haat tegen zyne bediening in den Raad der Beroerten heeft dan, vermoedelyk, iets willen verzinnen, om hem veragt te maaken. Voorts was, na Vargas, Del Rio meest gezien by den Hertoge: die niets goedkeurde, dat, by deezen twee, den toets niet hadt doorgestaan (*b*).

Filips III. 1567.

V. Geweldige strengheid des Raads der Beroerten.

Naauwlyks hadt deeze Raad zitting genomen, of elk, die zig, meer of min, gemengd hadt in de jongste beroerten, werdt 'er voor gedagvaard. Die niet verscheen, gelyk byna niemant deedt, werdt, met verbeurdverklaaring zyner goederen, die terstond aangeslaagen en van 's Konings wege bestierd werden, en met ballingschap gestraft.

(y) Viglius *ad* Hopper. *Epist.* LXVII. *p.* 495.
(z) Meteren VIII. *Boek*, *f.* 143.
(*a*) Viglius *ad* Hopper. *Epist.* XXXVIII. *p.* 436. LXVII. *p.* 495. CCXXXIV. *p.* 815.
(*b*) Viglius *ad* Hopper. *Epist.* L. *p.* 458.

Filips III. 1567.

straft. Die men betrappen kon, werden, meest allen, ter dood gebragt. 't Branden, 't vierdeelen, 't hangen, 't onthalzen, 't bannen op de galeye was dagelyks werk: zynde 'er schier geene schuld zo gering, die men geene lyfstraffe waardig rekende. De Raad der Beroerten hieldt de Onroomsche Leeraars en Kerkendienaars, en zulken, die de wapenen tegen den Koning hadden aangenomen, niet alleen voor doodschuldig; maar rekende ook, onder de halsstrafbaare misdaaden, het inleveren en toestaan van allerlei smeekschriften tegen de Inquisitie, Plakaaten en nieuwe Bisschoppen; 't gehengen der Preeke, 't niet wederstaan der Kerkplonderaaren, het zeggen of beweeren, dat de Raad der Beroerten zig naar Handvesten of Vryheden te schikken hadt (c): voorts het huisvesten van Onroomsche Leeraaren, het maaken en zingen van geuzen Liedekens, 't bywoonen van Kalvinische begraafenissen, het zeggen, dat de nieuwe Godsdienst ook, binnen kort, in Spanje opgang maaken zou, en dat men Gode meer dan den menschen gehoorzaamen moest (d), met andere diergelyke uitdrukkingen. De ongehoorde wyze van regtspleegen, welke men hier volgde, was oorzaak, dat de Raad der Beroerten, by 't gemeen, haast den naam van *Bloedraad* kreeg. De Wethouders der Steden, die men hieldt te slap tegen de Ketters geweest

Wat men al, in den zelven, voor misdaad schouwt.

Hy krygt den naam van *Bloedraad*.

te

(c) Meteren III. *Boek*, *f.* 48 *vers.* Bor IV. *Boek*, *bl.* 178. [249].

(d) Sentent. van Alva. *bl.* 29, 33, 316, 210, 212, 232, 199 *enz.*

te zyn, zelfs die van Amsterdam (e), werden, voor deezen Raad, beschuldigd. Veelen vervoegden zig aan denzelven met Vertoogen, vervattende blyken van hunnen yver, in 't vervolgen der Onroomschen, of verschooningen van 't gene men ontydige slapheid in hen noemde. 't Vertoog, welk die van Leiden, by deeze gelegenheid, inleverden, is nog voorhanden (f). Filips III. 1567.

VI. Verbindtenis tot het opbrengen van eenige penningen tot voorstand van 't Verbond der Edelen.

Van de zyde der verbonden' Edelen, werdt, ondertusschen, naauwlyks, iets ondernomen, om 's Lands vryheid, tegen 't Spaansch geweld, te verdedigen. Alleenlyk, vindt men, dat eenigen, na 't vangen van Egmond en Hoorne, doch voor Sprokkelmaand des jaars 1568, een Geschrift getekend hebben (g), waarby zy zig verbinden, eenige penningen op te brengen, tot voorstand der goede zaake. De Heer van Brederode, die toen nog leefde, heeft 'er twaalfduizend Karels guldens by beloofd; Albrecht van Hugtenbroek, Adolf van der Aa en Diderik Sonoi, ieder vierhonderd guldens Brabantsch; Christoffel van Leefdale tweehonderd zulke guldens; *Dirk van Haasten* honderd gouden Kroonen; *Willem van Zevenbergen* honderd Karels guldens; *Krispinus van Albrug* tweehonderd guldens, met zyn' Persoon; en *A. Domburg* honderd Kroonen, insgelyks boven zyn' Persoon. Doch men weet niet, of deeze penningen opgebragt, veel min, hoe zy besteed zyn.

Vertrek der Land-

Uit Spanje kwam, midlerwyl, schryvens aan

(e) Hooft, IV. *Boek*, *bl.* 165.
(f) *By* Bor IV. *Boek*, *bl.* 154 [217].
(g) *Zie* het *by* Gargon Walch. Arkadia, I. *Deel*, *bl.* 274.

FILIPS III. 1567.

Voogdesse. | Brabant legt haar een geschenk toe; waartoe men in Holland niet verstaan kan.

aan de Landvoogdesse, waarby zy van 't hoog bewind ontslaagen, en Alva, in haare plaatse, aangesteld werdt (*h*) Zy nam toen, terstond, schriftelyk afscheid van de Staaten, en vertrok, op den dertigsten van Wintermaand, naar Italie (*i*). De Staaten van Brabant deeden haar een geschenk van vyfentwintigduizend guldens (*k*). Doch ik vind niet, dat de andere Landschappen dit voorbeeld gevolgd hebben. In Holland, werdt het, by de meerderheid, afgestemd, ter oorzaake van 's Lands zwaaren last en de benaauwdheid der tyden. Ook lei men zig soberen dank toe, voor een geschenk, dat der Hertoginne, die reeds vertrokken was, niet, in persoon, zou konnen aangebooden worden (*l*). De harde regeering van haaren Opvolger Alva is oorzaak geweest, dat haar naam, by de Nederlanders, in goede gedagtenis gebleeven is. Men heeft haare schranderheid in Staatszaaken hoog geroemd, schoon zy 'er, mogelyk, niet veele blyken van gegeven heeft, die men, eeniglyk, op haare rekening, zou durven stellen. Doch zy hadt bekwaame Staatsdienaars, die haar te rug hielden, als zy op 't punt stondt van eenen kwaaden stap te doen: gelyk bleek, toen zy Brussel verlaaten wilde, in den aanvang der Beeldstorminge. Zy wordt, ergens, beschuldigd, dat zy iemant zou hebben uitge-

(*h*) BOR IV. *Boek*, *bl.* 133 [127].
(*i*) BOR IV. *Boek*, *bl.* 132 [126], 134 [128].
(*k*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist.* XXII. *p.* 397. XLV. *p.* 448.
(*l*) Resol. Holl. 16 *Decemb.* 1567. 8 *Januar.* 1567 [1568]. *bl.* 35, 8.

Filips III. 1567.

gezonden, om den Prins van Oranje van kant te helpen (*m*). Doch op wat grond deeze beschuldiging steune, heb ik niet konnen vinden.

Alva stigt een Kasteel te Antwerpen.

De Hertog van Alva, nu verheeven tot de Opperlandvoogdye, stelde terstond zyn voorneemen, om de voornaamste Steden van Kasteelen te voorzien, aan Antwerpen, te werk. Hier werdt, door magt van volk, in weinige weeken, eene aanzienlyke Sterkte van vier bolwerken gestigt, waaraan veertien tonnen schats besteed werden, welker derde deel, door de Stad, gedraagen worden moest (*n*). Naderhand, ving hy ook elders het bouwen van Sterken aan; doch de beroerten, die eerlang ontstonden, verhinderden 't voltrekken der meesten. Ook waren 'er Steden, die 't stigten van Sterkten af kogten: Amsterdam, onder anderen, voor eene somme van tweehonderdduizend guldens, te gelyk bedingende, vry te moeten blyven van Spaansche bezetting (*o*). Voor 't einde des jaars, zondt Alva den Koning van Frankryk, die met zyne Onroomsche onderzaaten, wederom, in oorlog geraakt was, vyftienhonderd Ruiters en tweeduizend Knegten te hulpe, onder den Graave van Aremberg, die, in de volgende Lente, na 't vernieuwen der Vrede, te rug keerden (*p*).

Zendt Aremberg met eenig Krygsvolk naar Frankryk.

1568.

VII. Oranje

'Midlerwyl, hadt de Hertog, op den vieren-

(*m*) Apol. van Willem I. *by* BOR Auth. Stukk. II. *Deel*, *bl.* 96.

(*n*) BOR IV. *Boek*, *bl.* 155 [219]. HOOFT IV. *Boek*, *bl.* 164.

(*o*) BOR V. *Boek*, *bl.* 187 [260].

(*p*) METEREN III. *Boek*, *f.* 50. STRADA *Dec.* I. *Libr.* VI. *p.* 344.

Filips III. 1568

entwintigsten van Louwmaand (*q*), openlyk doen indaagen den Prins van Oranje, den Heer van Brederode, en de Graaven van Nassau, van den Berge, van Hoogstraaten en van Kuilenburg. De Prins werdt beschuldigd, als het hoofd der oproerigen, en hem voorts te last gelegd „ dat hy de Regeering „ getragt hadt te onderkruipen; dat hy de „ onderzaaten hadt vervreemd van de liefde „ tot hunnen natuurlyken Heer; dat hy de „ Edelen opgestookt, en, tot hunne oproerige samenkomsten, zyne Huizen, te Breda en te Brussel, geleend hadt; dat hy Brederode geschut verschaft, 's Konings „ Krygsvolk uit Zeeland geweerd, werving „ en geldligting, en zelfs het stigten van „ Onroomsche Kerken, te Antwerpen, toegelaaten hadt (*r*)." Den anderen werden diergelyke misdaaden aangetygd: byzonderlyk ook, dat zy den Prinse van Oranje, in alles, hadden aangehangen. Den Heere van Brederode werdt het aanneemen van Krygsvolk, 't voeren van wapenen tegen den Koning, 't heffen van penningen, 't plonderen en brandschatten van geestelyken en weereldlyken verweeten. Over alle deeze wanbedryven, moesten de ingedaagden zig, binnen driemaal veertien dagen, voor den Hertoge van Alva, komen verantwoorden (*s*).

en andere Heeren, openlyk ingedaagd.

De Graaf van Buuren wordt naar

Ten zelfden tyde, of weinig laater, deedt Alva Filips Willem, Graaf van Buuren, oudsten Zoon des Prinsen van Oranje, uit de

(*q*) Viglius *ad* Hopper. *Epist.* XXIV. *p.* 400.
(*r*) *Zie* Bor Auth. Stukk. I. *Deel*, *bl.* 14.
(*s*) Bor IV. *Boek*, *bl.* 156 [226].

de Hooge Schoole van Leuven, alwaar zyn Vader, vertrouwende op 's jongelings onschuld en op de vryheden der Schoole, hem gelaaten hadt, met geweld, ligten, en te schepe naar Spanje voeren (t): daar hy, agtentwintig jaaren lang, gevangen gehouden werdt (u). Men verhaalt, dat Vargas, toen de Bestierders der Hooge Schoole hem vertoonden, hoe zulk vervoeren met hunne voorregten streedt, hun, in kwaad Latyn, zou geantwoord hebben, *non curamus vestros privilegios*, *wy kreunen ons niet aan uwe voorregten* (v): 't welk, 't zy 't hier gesproken wierdt of niet, naderhand, ook in andere opzigten, klaar genoeg gebleeken is. De Heer van Barlaimont werdt, sedert, aangesteld, om de goederen des jongen Graafs van Buuren, als zyn *Momber* of Voogd, te bestieren (w). Oranje, midlerwyl, in Duitschland, kennis gekreegen hebbende van zyne indaaging, vondt, gelyk men denken kan, ongeraaden, om, op dezelve, te verschynen. Hy gaf 'er zyne redenen van, in eenen Brief aan den Prokureur Generaal Jan du Bois, van welken hy Alva zelven een Afschrift toezondt (x), te gelyk klaagende, over 't vangen en vervoeren van zynen onnozelen Zoon, een' jongeling van dertien jaaren. Voorts wees hy de nietigheid zyner indaaginge aan, vertoonende, dat hy, als een Lid des Ryks en der Vliesorde, op ee-

Filips III. 1568.

Spanje gevoerd.

Straffe taal van Vargas.

Oranje verantwoordt zig op de indaaging.

(t) Viglius ad Hopper. *Epist* XXVII. *p.* 408.
(u) Meteren XVIII. *Boek*, *f.* 337.
(v) Apol. van Willem I. *by* Bor Auth. Stukk. II. *Deel*, *bl.* 79.
(w) *Zie* Resol. Holl. 28 *Nov.* 1570. *bl.* 96. 16 *Febr.* 1571. *bl.* 3.
(x) *Zie* Bor Auth. Stukk. I. *Deel*, *bl.* 16.

Filips III. 1568. eene gantsch andere wyze, te regt gesteld behoorde te worden. Op de byzonderheden, die hem te last gelegd werden, antwoordde hy niet, by deeze gelegenheid: doch wat laater, gaf hy eene wydluftige verdediging van zyn gehouden gedrag (*y*) in 't licht: waarin hy „ Granvelle afmaalde, als de „ eerste oorzaak der Nederlandsche beroer- „ ten, beweerende te gelyk, dat het Ver- „ bond der Edelen, buiten zyne kennis, ge- „ slooten was. De werving te Antwerpen „ kon, zeide hy, hem, die 't geworven „ volk hadt helpen verstrooijen, niet gewee- „ ten worden. Voorts, beriep hy zig op de „ diensten van zig zelven en van zyne voor- „ zaaten, die veel te ligt geschat werden, „ sluitende, eindelyk, met bede, dat de He- „ mel den Koning de onschuld zyner ver- „ volgde dienaaren wilde doen zien, op dat, „ eindelyk, bleeke, dat het kwaad, welk „ men leedt, niet hem, maar zulken, die „ hem, tot hiertoe, de waarheid verdon- „ kerd hadden, moest geweeten worden." De Graaf van Hoogstraaten (*z*) en andere Heeren hebben, sedert, ook diergelyk een antwoord op de Indaagingen in 't licht gegeven (*a*).

VIII. De Staaten van Holland begroeten Alva. De Staaten van Holland, in Louwmaand, by Brieven van den Koning en van den Hertoge, kennis gekreegen hebbende van de verheffing van Alva tot de algemeene Landvoogdye, beslooten, terstond, hem, te Brussel, te

(*y*) Zie dezelve by Bor Auth. Stukk. I. *Deel*, *bl.* 1.
(*z*) *Zie* Bor Auth. Stukk. I. *Deel*, *bl.* 19.
(*a*) Bor IV. *Boek*, *bl.* 157 [222].

te gaan gelukwenſchen (*b*), gelyk zy, den negenden van Sprokkelmaand, ſtaatswyze, op Gouda na, vergaderd zynde, in de Walſche taale (*c*), deeden. Zy verzogten hem, by deeze gelegenheid, den Koophandel te willen voorſtaan, en vooral de Viſſchery; door het uitruſten van eenige Oorlogsſchepen, tegen de zeeroovers, voor welken men thans wederom bedugt was, te willen beveiligen: waarover hy beloofde, zyne gedagten te zullen laaten gaan (*d*). De geweezen' Landvoogdes hadt die van Holland, kort voor haar vertrek, doen verzoeken, de driejaarige Bede, die nu afgeloopen was, voor nog een jaar, te willen opbrengen. Alva ſcheen van dit verzoek geene kennis te hebben. Men beſloot 'er dan ook niet van te reppen (*e*): en 't ſchynt, dat 'er de Hertog, ſedert, ook geen vervolg op gedaan heeft. Doch het vangen van den Advokaat van den Einde verſchafte den Staaten van Holland, eerlang, meer werks ten Hove.

Filips III. 1568.

De Advokaat van den Einde wordt gevat.

Hy was, in Louw- of Sprokkelmaand, by den Graave van Boſſu, thans, gelyk wy gemeld hebben, by voorraad, tot Stadhouder van Holland aangeſteld, in den Haage, ter avondmaaltyd genodigd zynde, na den eeten vaſtgehouden (*f*), en eerlang, naar Vilvoorden (*g*), en van daar naar Bruſſel gevoerd (*h*), daar

(*b*) Reſol. Holl. 8 *Januar.* 1567 [1568]. *bl.* 1, 3.
(*c*) Reſol. Holl. 3, 7 *Febr.* 1567 [1568]. *bl.* 6, 8.
(*d*) Reſol. Holl. 9 *Febr.* 1567. [1568]. *bl.* 9.
(*e*) Reſol. Holl. 16 *Decemb.* 1567. 8 *Jan.* 8 *Febr.* 1567 [1568]. *bl.* 31, 2, 9.
(*f*) Bor IV. *Boek*, *bl.* 148 [209].
(*g*) Viglius *ad* Hopper. *Epiſt.* XLVIII. *p.* 455.
(*h*) Viglius *ad* Hopper. *Epiſt.* XXIX. LX. *p.* 456, 480.

FILIPS III. 1568.

Oorzaaken hiervan.

daar hy, op Treurenberg, gevangen gezet werdt. Van de redenen zyner hegtenis vindt men weinig gegrond bescheid. Hy was, onder de Spaanschgezinden zelven, bekend voor een' geleerd' en gemaatigd' man, en zelfs voor goed Katholyk (*i*); zo dat hy, ter oorzaake van den Godsdienst, niet schynt te hebben konnen gevat worden. Sommigen melden, dat hem naging, dat hy, voor dat de Koning naar Spanje keerde, buiten bevel van de Staaten, en enkelyk op het aandryven van den Prinse van Oranje, op het vertrek der Spaansche Krygsknegten, zou hebben aangedrongen, en dat dit de oorzaak van zyn ongeluk zou geweest zyn (*k*). Doch hy is, naar alle waarschynlykheid, de opsteller, zekerlyk een der overleveraaren geweest van het Vertoog, welk die van Holland, in den Zomer des jaars 1566, aan de Landvoogdesse hadden ter hand gesteld, en welk, genoegzaam, met het Verzoekschrift der Edelen, overeenkwam, gelyk wy, ter zyner plaatse, gemeld hebben (*l*). Ook heeft hy, wat laater, uit last der Staaten, ten Hove, gearbeid, om de Landvoogdes, of den Koning zelven te beweegen, tot het samenroepen der algemeene Staaten (*m*). De Staaten van Holland, Dordrecht uitgenomen, in Oogstmaand des gemelden jaars, besloten hebbende, hierop, met nieuwen ernst, aan

te

(*i*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist.* CXXXV. *p.* 629.
(*k*) BOR IV. *Boek*, *bl.* 148 [209].
(*l*) XXII. *Boek*, *bl.* 153.
(*m*) Resol. Holl. 23 *Aug.* 19 en 30 *Nov.* 31 *Dec.* 1566. *bl.* 39, 57, 60, 63.

te dringen; hadt de Advokaat ook last gekreegen, om, ten dien einde, een Verzoekschrift te ontwerpen: gelyk hy gedaan hadt. En schoon de Staaten, op den dertigsten, afziende van het verzoek tot het vergaderen der algemeene Staaten, besloten, alleenlyk de herwaardskomst des Prinsen van Oranje te begeeren (*n*); schynt nogtans het dringen op het vergaderen der algemeene Staaten den Advokaat zo kwalyk genomen te zyn, dat men dit, en het overleveren van 't Verzoekschrift in den Zomer des jaars 1566, wel voor de voornaamste oorzaaken van zyne gevangenis mag houden. Men liet hem lang zitten. Zyne Huisvrouw, *Elizabet van Nieuwland*, en zyne Kinderen begeerden, in Bloeimaand, dat de Staaten iemant wilden magtigen, om, nevens hen, het ontslag des Advokaats te verzoeken. Men besloot, toen, ten Hove aan te houden, op het wedergeeven van 's Lands Papieren, die, met den Advokaat, in verzekering genomen waren; en zelfs op zyn ontslag, zo men bevinden mogt, dat hy, ter oorzaake van diensten, den Staaten gedaan, gevat was. Ook sprak men, hierover, met Vargas en del Rio (*o*), met zo veele vrymoedigheid, dat de Advokaat *Jan van Treslong*, die van den Einde verdedigde, een' geheelen dag, gelyk als in hegtenis, gehouden werdt: 't welk de andere Afgevaardigden, vermomd en heimelyk, uit Brussel ontvlieden deedt (*p*). Dee-

FILIPS III. 1568.

(*n*) Resol. Holl. 28, 29, 30 *Aug.* 1566. *bl.* 27, 29, 30.
(*o*) Resol. Holl. 12, 21, 27 *May* 5 *Juny* 1568. *bl.* 2, 9, 15, 18, 20.
(*p*) BOR IV. *Boek*, *bl.* 149 [280].

Filips III 1568. Deeze ontmoeting, en de punten, die de Prokureur Generaal van den Einde te last lei, sedert, in Holland, bekend geworden zynde, werkten zo veel uit, dat de Leden, in de uitvoering van 't genomen besluit, begonden te aarzelen. De Edelen stemden, den Advokaat alleenlyk zo ver te willen voorstaan, als hy gehandeld hadt, overeenkomstig met het Regifter der Staatsbesluiten, en verder niet. Die van Dordrecht verklaarden, dat de Prokureur Generaal den Advokaat van zaaken beschuldigde, waartoe zy hem geenen last gegeven hadden, en waarin zy hem niet zouden konnen verdedigen. Zy zagen, ongetwyffeld, op het stellen van het Verzoekschrift van Oogstmaand des jaars 1566, waarin zy niet hadden bewilligd. De andere vyf Steden wilden zig niet verklaaren, voor dat Dordrecht zig nader verklaard hadt (q). Doch hiervan kwam niets. De zaak des Advokaats werdt, by den Raad der Beroerten, verscheiden' jaaren, sleepende gehouden. Midlerwyl overleedt hy, in de gevangenis (r), op den twaalfden van Lentemaand des jaars 1569. Twee jaaren laater, werdt zyne gedagtenis egter vrygesproken van den eisch, tegen hem gedaan. Ook werden toen zyne goederen, die reeds waren aangeslaagen, wederom vrygegeven (s). Doch 't verhaal van de zaak des Advokaats heeft ons een weinig gevoerd buiten de orde

Hy sterft in de gevangenis.

(q) Resol. Holl. 29 *Sept.* 1568. *bl.* 38, 39.
(r) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist.* LV. *p.* 469.
(s) BOR IV. *Boek*, *bl.* 149 [210].

de der andere Gefchiedeniffen, tot welken wy nu wederkeeren. Filips III. 1568.

IX. Zwaare vervolging.

't Vangen en vervolgen hieldt, de gantfche Lente door, fterk aan hier te Lande. De Hertog hadt zelfs een' toeleg gefmeed, om de Onroomfchen, 's nagts voor Affchenwoensdag, aan veele oorden tevens, te verraffen: waartoe verfcheiden' Gemagtigden werden afgezonden; doch fommige Schouten, en onder anderen, *Jan van Beerendregt*, Schout van Leiden, en de Schout van Monnikendam waarfchuwden de luiden tegen deeze laage: waardoor veelen 't gevaar ontkwamen (*t*). Veelen werden egter gevangen genomen, onder welken verfcheiden', zelfs luiden van aanzien zwaar gepynigd werden, om uit hen te haalen, 't gene zy wisten en niet wiften. Sommige Spaanfchgezinden zelven, met naame Viglius, veroordeelden deeze ftrafheid, en zogten den Koning tot maatiging te beweegen. Doch 't mogt niet baaten. Vargas en anderen beloofden hem, daarentegen, goudmynen uit de verbeurdverklaarde goederen, dat egter, ter oorzaake van de laften, die 'er op ftonden, op verre na, zo breed niet uitviel (*u*).

Vonnis tegen de Nederlanden in Spanje geveld.

De Spaanfche Inquifitie, welker gevoelen de Koning hadt willen hooren, verklaarde, den zeftienden van Sprokkelmaand, alle de Nederlanders, eenigen, welker naamen men, van hier, naar Spanje, gezonden hadt, uitgenomen, voor Ketterfch of Kettergunftig, en

(*t*) Bor IV. *Boek*, *bl.* 163 [230].
(*u*) Meteren III. *Boek*, *f.* 49 *verf.* 50.

FILIPS III. 1568. — en uit dien hoofde schuldig aan Majesteitschennis: welk ongehoord vonnis de Koning, den zesentwintigsten, bevestigd hadt (*v*).

Ontwerp omze tot een Koningkryk te verheffen. Ook kwam, omtrent deezen tyd, een Ontwerp in 't licht, welk men hieldt den Koning ter hand gesteld te zyn; waarby hem geraaden werdt, de Nederlanden tot een Koningkryk te verheffen, met aanwyzing der middelen, om een volstrekt gebied over dit nieuwe Ryk te voeren: onder welken, het opregten van Kasteelen en Wapenhuizen, het invoeren van vreemd Krygsvolk, en het besnoeijen der Voorregten niet vergeten waren (*w*).

Wilde Geuzen. De Landzaaten dan, ziende, dat het den Spanjaarden te doen was, om hen geheellyk te onderdrukken, sloegen tot vertwyfeldheid en wanhoop over. Een hoop volks, in Westvlaanderen samengeschoold, zig vindende beroofd van huis en have, viel in de Kloosters, plonderde de Geestelykheid en sneedt sommigen, uit dolle wraaklust, neus en ooren af. Men gaf deezen hoop, daar zig ook het snoodst geboefte ondermengde, den naam van *Wilde Geuzen*; die egter, wel haast, door eenig Krygsvolk des Hertogs van Alva, verstrooid werden (*x*).

X. Oranje verzamelt geld en Krygsvolk. De Prins van Oranje, uit het gene in de Nederlanden omging, ligtelyk konnende opmaaken, dat hy, eerlang, een nadeelig vonnis te wagten hadt; en geduurig wordende aangezogt, door gevlugte Edelen en anderen,

(*v*) BOR IV. *Boek*, *bl.* 160 [226].
(*w*) *Vide* PONTANI Hist. Gelr. *Libr.* XIV. *p.* 895.
(*x*) BOR IV. *Boek*, *bl.* 158 [224].

ren, om iet in 't werk te ſtellen, tot verlosſing van 't verdrukte Vaderland, zogt, omtrent deezen tyd, een Leger in Duitſchland op de been te brengen. Wy hebben reeds aangemerkt (y), dat hy, voor zyn vertrek uit de Nederlanden, verklaard hadt, nimmer iet tegen den Koning te zullen onderneemen, ten ware deeze hem, in zyne eer of goederen, aantaſtte (z). Doch de verwagting van een ſchandelyk en ſchadelyk vonnis deedt hem nu, naar 't ſcheen, veranderen van voorneemen. Hy vervoegde zig dan by verſcheiden' Duitſche Vorſten, en bewoog ſommigen, tot het leenen van eenige penningen, en anderen, tot het toeſtaan van werving. Zyn oudſte Broeder, Graaf *Jan van Naſſau*, bezwaarde alle zyne Heerlykheden, om den Prinſe van penningen te voorzien. Hy zelf verkogt de Huisſieraaden, kleinoodjen en koſtelykheden, welken hy, uit de Nederlanden, naar Duitſchland gevoerd hadt. Ook ontving hy eenigen onderſtand in geld van de Onroomſchen hier te Lande; doch veel minder dan hy verwagt hadt. Ik vind, dat Jonkheer *Arend van Dorp* hem, onder anderen, tienduizend guldens ter leen opſchoot, in vergoeding van welken, de Staaten van Holland hem, naderhand, honderdvierenveertig morgen Lands, uit de geeſtelyke goederen onder Leiderdorp leggende, hebben opgedraagen (a). Terſtond hierna, begaven de Prins en verſcheiden' Nederlandſche Edelen

Filips III. 1568.

(y) Boven, *bl.* 228.
(z) Bryd I. *Boek*, *bl.* 8.
(a) Reſol. Holl. 25 *Octob.* 1574. *bl.* 156, 157.

Filips III. 1568.

len onder hem zig aan 't werven van Krygsvolk. De Paltsgraaf *Joan Kasimir*, die in Frankryk gediend hadt, liet den Prins, die toen te Duisberg was, door *Malberg* en *Cormaillon*, Nederlandsche Edelen, den bystand zyner benden aanbieden, welken hy, by mangel van geld, van de hand wees. Een gedeelte van dit volk schynt egter, naderhand, te Heidelberg, tegen Alva, aangenomen te zyn (*b*). De Hertog, ondertusschen, kennis bekomen hebbende van deeze toebereidsels, nam ook nog tweeduizend Waalen aan en een goed getal van Italiaansche Ruiters, die, in Frankryk gediend hebbende, zo wel als de Paltsgraaf, met de herstelling der rust aldaar, waren afgedankt. De Hertog versterkte met dit volk de Nederlandsche grenzen (*c*).

Alva neemt ook meer volks aan.

Toeleg van Oranje.

Oranje hadt voor, den Hertog, aan drie oorden tevens, te doen overvallen, en zelf, met het gros des Legers, in 't hert van Brabant, in te dringen; wanneer hy hoopte, dat hem eenige Landschappen, of eenige voornaame Steden toevallen zouden, alzo hy zig niet in staat vondt, om de Krygsmagt, die hy op de been gebragt hadt, zonder den bystand der Nederlanderen zelven, lang te onderhouden. Een Edelman uit Normandye, *Coqueville* genoemd, zou, met zeven- of agthonderd man, door bestel van den Admiraal van Coligni en den Prinse van Condé, in Frankryk, geworven, eenen inval doen in Artois en Henegouwen. Graaf Lodewyk van Nassau

(*b*) Langueti Epist. *Libr.* I. *Epist.* XXXI. *p.* 64.
(*c*) Meteren III. *Boek*, *f.* 51.

ſau zou Friesland en Groningen aantaſten, en de Graaf van Hoogſtraaten, langs den Ryn en Maaze, naar Gelderland trekken. De Prins zelf zou Brabant inrukken, zo dra de Hertog zyne Krygsmagt, aan deeze drie kanten, verdeeld hebben zou (*d*). Doch deeze welbelegde aanſlag liep te loor, by mangel van magt en voorzigtigheid onder eenigen van 's Prinſen bevelhebbers, en door de vlyt en loosheid des Hertogs van Alva.

Filips III. 1568.

De Heer van Coqueville wordt betrapt en onthalsd.

Coqueville, die de vyandlykheden, in Artois, begonnen hadt, werdt, op de klagten van Alva, door bevel des Konings van Frankryk, te S. Valeri, op den Franſchen bodem, betrapt, en, geenen behoorlyken laſt konnende toonen, als een roover, onthalsd (*e*). Hiermede liep de onderneeming aan den Walſchen kant te niet. Aan den Maaskant, ſcheen zy, in 't eerſt, beter te zullen ſlaagen. De Graaf van Kuilenburg bemagtigde zyn eigen Slot *Wittem*, niet verre van Valkenburg, verdryvende de Spaanſche bezetting, die Alva, in 't zelve, gelegd hadt (*f*). De Stad Graave was, insgelyks, verraſt, door eenige Nederlandſche Edelen, onder welken, ik Sander Tork genoemd vind (*g*): ook het Huis van 's Heerenberg, door *Krespyn van Zeltbrugge*, hiertoe gemagtigd, door Willem, Graave van den Berg zelven. Doch Sanchio de Lodogno verdreef hem, eerlang, wederom van daar (*h*). Midlerwyl, hadden eenige vlugtelin-

Wittem bemagtigd.

Ook Graave en 't Slot te 's Heerenberg.

(*d*) Meteren III. *Boek*, *f.* 51.
(*e*) Bor IV. *Boek*, *bl.* 169 [238].
(*f*) Langueti Epiſt. *Libr.* I. *Epiſt.* XXXI. *p.* 65.
(*g*) Sentent. van Alva *bl.* 28
(*h*) Bor IV. *Boek*, *bl.* 166 [234].

Filips III. 1568.

lingen een getal van tweeduizend Knegten, Duitschers en Nederlanders, op de been gebragt, met welken zy, hoe slegt voorzien van geweer en geschut, het beleg van Roermonde ondernamen: zeer tegen den zin van den Prinse van Oranje, die bedugt was, dat de Spanjaards, die de Maaze vast naderden, hen overvallen en verstaan zouden. Hy waarschuwde hun, deswege; doch zy pasten weinig op zynen raad. *Filips*, *Graaf van Everstein*, met zes of zeven vendelen Knegten en eenige Ruiters, noodzaakte hen, eerlang, Roermonde te verlaaten, en de wyk te neemen naar Daalhem; by welke Stad, den vyfentwintigsten van Grasmaand, een hevig gevegt voorviel, ten nadeele der ballingen, die, grootendeels, verslaagen werden (*i*). De voornaamsten, gelyk *Jan van Montigni*, *Heer van Villers*, de *Heer van Huy* en anderen werden, gevangelyk, naar Brussel gevoerd (*k*). Eenigen, die gevlugt waren, werden, sedert, met verbeurdverklaaring hunner goederen, ten Lande uit gebannen (*l*). Terstond na deeze nederlaag, verliep de bezetting uit Graave en Boxmeer, welke Plaatsen wederom van Spaansch Krygsvolk voorzien werden. 't Verlies, by Daalhem geleeden, bragt te wege, dat 'er, ook aan deezen kant, niets met voordeel tegen Alva kon ondernomen worden. Doch de aanslag van Graave Lodewyk tegen Friesland en Groningen viel gelukkiger uit.

's Prinsen volk by Daalhem verslaagen.

Graave wordt verlaaten.

De

(*i*) Langueti Epist. *Libr.* I. *Epist.* XXXI. *p.* 65.
(*k*) Viglius *ad* Hopper. *Epist.* LVII. *p.* 474. LVIII. *p.* 475.
(*l*) Sentent. van Alva, *bl.* 204, 205.

De Graaf was tot denzelven voorzien van eenen lastbrief zyns Broeders, gedagtekend te Dillenburg den zesden van Grasmaand. De Prins geeft, by deezen lastbrief, te kennen „ dat hy de wapenen alleenlyk heeft „ opgevat tegen de Spanjaards, welker „ wreedheid de Nederlanden in 't uiterste „ verderf dreigde te dompelen: waartegen „ hy, *by raade der gemeene Staaten*, willende „ voorzien, zynen Broeder, Graaf Lode- „ wyk, magtig gemaakt hadt, om Krygs- „ knegten, tot verdediging van 's Lands vry- „ heden, aan te nemen." Voorts vindt men, in deezen Lastbrief, het eerste blyk, dat de Prins den Roomschen Godsdienst verlaaten hadt, alzo hy de hervormde Leer *het zuiver woord en dienst Gods* noemt, en zegt, dat hy, „ door de Ingezetenen deezer Landen, zo „ wel *van wegen het Euangelium als de Room- „ sche Kerke*, tot het aanneemen der wape- „ nen, verzogt was, hebbende hy ook voor, „ beiderlei gezindheden, by de vryheid van „ Godsdienst, te behouden (*m*)." 't Is, derhalve, te denken, dat hy, eerst na zyne aankomst in Duitschland, zig nader in de nieuwe Leere hebbende laaten onderwyzen, eerlang, den hervormden Godsdienst, openlyk, heeft beginnen te belyden; alzo geloofwaardige Schryvers getuigen, dat hy, op zyn vertrek uit de Nederlanden, van denzelven, nog weinig smaaks hadt (*n*). Graaf Jan van Nassau, die den Prins veel dienst deedt,

FILIPS III. 1568.

Oranje geeft Graave Lodewyk last tot den togt naar Friesland.

Blyk van 's Prinsen verandering van Godsdienst.

(*m*) *Zie de* Commissie *by* BOR IV. *Boek*, *bl.* 165 [233].
(*n*) REYD I. *Boek*, *bl.* 3.

Filips III. 1568.

deedt, en veel op hem vermogt, heeft, waarschynlyk, ook wel iet, tot 's Prinsen verandering, toegebragt.

XI. Graaf Lodewyk bemagtigt 't Huis te Wedde.

Graaf Lodewyk, aan 't hoofd van een klein Leger, te Embden gekomen, begaf zig, van daar, op hoop van zyne magt, uit de Landzaaten, eerlang, te zien aangroeijen, naar Westwoldingerland, alwaar hy zig van *'t Huis te Wedde*, den Graave van Aremberg toebehoorende, meester maakte (*o*). Dit Huis opende hem den weg naar Groningerland: ook maakte het hem den toevoer uit Duitschland gemakkelyk. Kort hierna, trok hy op naar Appingadam, neemende aldaar zynen intrek, by den Burgemeester *Sebastiaan Wabbens*, die zyne onderneeming zeer begunstigde (*p*). Vanhier, schreef hy den Staaten der Ommelanden aan, dat zy hem van penningen voorzien moesten, om zyn volk, dat nog ongemonsterd was, eenige betaaling te doen. Hy hadt nu zes- of zevenhonderd Knegten byeen, waarby, onlangs, honderd Ruiters, onder *Adolf van Nassau*, zynen broeder, gekomen waren. In zyne Vendels, voerde hy de woorden, *nunc aut nunquam*, dat is, *nu of nooit*, te kennen geevende, dat men de vryheid, voor altoos, verlooren rekenen moest, zo menze nu niet wist te bevegten. De Ommelanden, geraadpleegd hebbende met den Heere van Groesbeek, die 't Stadhouderschap van Groningen, voor den Graave van Aremberg, waarnam, kreegen

Legert zig te Appingadam.

Bekomt geld uit de Ommelanden.

(*o*) Bor IV. *Boek*, *bl.* 166 [234].
(*p*) Sentent. van Alva *bl.* 223.

gen verlof, om Graave Lodewyk eene soort van brandschatting te betaalen. Alva, midlerwyl van 's Graaven togt kennis bekomen hebbende, zondt den Graaf van Aremberg, pas te rug gekeerd uit Frankryk, af, om hem aan te tasten. Omtrent duizend Spaansche en vierhonderd Duitsche Knegten stonden onder zyn bevel, benevens eene bende Ruiters, geleid door *Curtio Martinengo*. De Graaf van Megen, Stadhouder van Gelderland, hadt last, om zig by hem te voegen, aan 't hoofd van vierhonderd Ruiters en vyftienhonderd Knegten. Doch voor zyne aankomst, tastte Graaf Lodewyk den Graave van Aremberg aan, by 't Klooster *Wittewerum*. Hier viel een vinnig gevegt voor, waarin de Spaanschen meenden de overhand gehad te hebben. Ook week Graaf Lodewyk, terstond na den stryd, naar *Slogteren*, en voorts naar 't Huis te Wedde. De Spanjaards, waanende den vyand reeds aan 't vlugten te hebben gebragt, drongen den Graaf van Aremberg, die Megen liever eerst afgewagt hadt, om hem te vervolgen. Graaf Lodewyk, verkondschapt, dat hem de Spanjaards op de hielen zaten, stelde zig in slagorde by 't Klooster Heigerlee, en viel toen de Spaansche voorhoede, welke hy geenen tyd gaf, om zig te schaaren, met zyne Ruiters, aan. Zy werdt haast in verwarring gebragt. Twee hinderlaagen, door Graave Lodewyk, in de Slooten gelegd, stooven ook onverhoeds op, treffende de Spanjaards in de zyden. Arembergs benden werden, eerlang, geheellyk geslaagen. De Graaf zelf, zig dapperlyk

Filips III. 1568.

Slaat de Spaanschen, by 't Klooster Heiligerlee.

Filips III. 1568. weerende, sneuvelde in den stryd, nevens verscheiden' Hopluiden en een aanzienlyk getal van gemeenen. Graaf Lodewyk leedt geen' zwaarer verlies, dan dat van zynen Broeder, Adolf van Nassau, die, in eenen aanval op 't Klooster Heiligerlee, welk, door de Spanjaards, ingenomen was, doorschooten werdt. Voorts behaalde hy hier grooten buit, en onder anderen zes metaalen Veldstukken, die de Stad Groningen den Graave van Aremberg hadt bygezet. De Slag, van welken wy spreeken, viel voor op den drie-entwintigsten van Bloeimaand (*q*). Graaf Lodewyk sloeg zig, eenige dagen hierna, neder voor Groningen, daar men, ondertusschen, den Graaf van Megen met zyn volk binnen gelaaten hadt. Zyne magt, schoon nu wederom gesterkt, door eenen hoop Ruiters, onder Graave Joost van Schouwenberg, en door een groot getal van Friezen en Groningerlanders (*r*), was egter te zwak, om de Stad, met geweld, te winnen (*s*). Alva hadt, daarenboven, den Admiraal *François van Boshuizen*, met eenige schepen, gezonden naar de Eems en voor Delfzyl, om Graave Lodewyk den toevoer, dien hy, gedeeltelyk, van daar bekomen moest, af te snyden. Ook bragt de Hertog te wege, dat de Keizer Graave Lodewyk, als zynen Leenman, bevel zondt, om Groningen en de Ommelanden terstond te verlaaten. En schoon de Graaf dit bevel niet naarkwam, deedt het egter een

Belegert Groningen.

(*q*) Bor IV. *Boek*, *bl.* 167 [235, 236].
(*r*) Viglius *ad* Hopper *Epist.* LVII. *p.* 473.
(*s*) Bor IV. *Boek*, *bl.* 169 [237].

een goed deel van zyn volk, bedugt voor 's Keizers ongenade, verloopen van voor Groningen. 't Beleg werdt dan flaauwlyk voortgezet (t). De belegerden deeden, nu en dan, uitvallen, in eenen van welken, de Graaf van Megen eene wonde kreeg (u), waaraan hy, naderhand, overleeden is. Filips III. 1568.

XII. Aanslag om den Hertog van Alva te ligten.

't Gerugt der overwinninge by Heiligerlee klonk, ondertusschen, over 't gantsche Land. De Onroomschen, en allen, die den Prinse van Oranje heimelyk waren toegedaan, verheugden 'er zig hertelyk over. Doch Alva werdt, over de tyding van de nederlaag der zynen, zo zeer ontsteken, dat hy, kort na 't ontvangen derzelve, besloot, het vonnis tegen den Prinse van Oranje en anderen te doen uitspreeken. De aanslag, die, wat vroeger, tegen zynen persoon, gesmeed was, heeft hem, ongetwyfeld, ook zeer op den Prinse verbitterd. De Heeren van Risoir en Carlo, uit den Huize van der Noot, hadden, met kennisse van Oranje, eenen toeleg ontworpen, om den Hertog, als hy, gedunrende de vasten, naar 't Klooster *Groenendaal* by Brussel, gaan zou, te ligten. Carlo, als een Monnik gekleed, uit vrees, zo hy voorgaf, voor den Hertoge, begaf zig in dit Klooster, wagtende op de gelegenheid. Men hadt zes- of zevenhonderd paarden besteld, die zig, niet verre van daar, onthielden. Ook waren 'er vyfhonderd Knegten aangenomen, die, in en om Brussel, moesten oppassen. Doch een

(t) Bor IV. *Boek*, *bl.* 186 [256].
(u) Meteren III. *Boek*, *f.* 51 *vers*.

FILIPS III. 1568. een van deezen ontdekte den aanſlag, kort voor de uitvoering, aan den Heere van Liques, wien hy, voor deezen, gediend hadt.

Miſlukt. Terſtond kreeg 'er toen de Hertog berigt van. De ontdekker wiſt niemant te noemen, die kennis van den toeleg hadt, dan zynen Hopman, die weleer Ruiter geweeſt was, onder de Bende des Graaven van Egmond. Deez', gevat zynde, liet zig wreedelyk pynigen, en zelfs ter dood brengen, zonder eenigen medverwant te willen beklappen (*v*). Alva heeft, ongetwyfeld, den Prins van Oranje verdagt gehouden, van de hand gehad te hebben in deezen aanſlag. Het uitſpreeken van zyn vonnis kon dan, vooral na den ongelukkigen ſlag by Heiligerlee, niet langer worden opgeſchort.

Vonnis tegen den Prinſe van Oranje, en anderen. Op den agtentwintigſten van Bloeimaand, werdt het, op 's Hertogs naam, door den Raad der Beroerten, uitgeſproken. De Prins werdt beſchuldigd met de misdaad van gekwetſte Hoogheid, en byzonderlyk ook, „ dat hy, na zyne indaaging, en in veragting van dezelve, de wapenen opgevat „ hadt tegen den Koning, in welke zyne „ wederſpannigheid, hy nog bleef volharden. Hy werdt, hierom, voor altoos, uit „ 's Konings Staaten gebannen, op ſtraffe „ des doods, en alle zyne goederen werden, „ ten behoeve des Konings, verbeurd verklaard (*w*)." Over Graave Lodewyk, over de Graaven van den Berg, Kuilenburg en Hoog-

(*v*) METEREN III. *Boek*, *f.* 50 *verſ.*
(*w*) Sentent. van Alva, *bl.* 70.

GYSBRECHT,
Heer van Batenburg.

H. Goltzius, del. na 't Origineel, berustende op 't Kasteel van Batenburg in Gelderland.

Hoogstraaten, en zelfs over den Heere van Brederode, die reeds overleeden was, werdt, ten zelfden dage, diergelyk een vonnis geveld (x). Doch eenige Edelen en anderen, die gevangen zaten, werden veroordeeld, om onthalsd te worden: onder welken, de bekendsten waren Gysbrecht en Jan van Batenburg, Jakob van Ilpendam, Jan van Blois van Treslong, Maximiliaan van Blois gezeid de Kok en de twee Friezen; Sjoert Beima en Hartman Galama (y). 't Gene deezen als misdaad te last gelegd werdt, heeft men reeds, uit het voorig gedeelte deezer Geschiedenisse, konnen opmaaken. De Heeren van Villers en Huy, die, in 't gevegt by Daalhem, gevangen waren, gingen, op den tweeden van Zomermaand, ter dood. En drie dagen daarna, de Graaven van Egmond en Hoorne, die op den derden, onder een sterk geleide, van Gend naar Brussel, waren overgebragt.

FILIPS III. 1568.

XIII. Egmond en Hoorne onthalsd.

Terwyl hun geding werdt opgemaakt, hadden zy en hunne bloedverwanten, zelfs ook de Staaten van Brabant, veele moeite aangewend, om hen, volgens de voorregten van den Lande en van de Vliesorde, te doen oordeelen (z). Doch 't was alles vergeefs. Alva wilde de zaak voor den Raad der Beroerten hebben afgedaan, voor welken, de beschuldigden zig, schriftelyk, zonder behulp van Regtsgeleerden, verantwoorden moesten. Ook deeden zy dit beide, byzonderlyk Eg-

(x) VIGLIUS ad HOPPER., Epist. LXI. p. 481.
(y) Sentent. van Alva. bl. 70, 72, 73, 75, 77, 80.
(z) BOR IV. Boek, bl. 234 [189]. VIGLIUS ad HOPPER. Epist. XXIII. p. 398. XXIV. p. 400. XXV. p. 402.

FILIPS II. 1568.

Egmond, met zo veele rondigheid, dat zy zig van de voornaamste kladden, die men hun aanwreef, voor onpartydigen, volkomenlyk, zuiverden (a). Den Heere van Villers gaat na, dat hy, geregtelyk ondervraagd zynde, Egmond hadt beschuldigd van het toestemmen eeniger geweldige voorslagen des Prinsen van Oranje, in de byeenkomst te Dendermonde; doch dat hy hem, voor zynen dood, wederom ontschuldigd hadt (b). In het vonnis, welk den vierden geveld, en door den Hertoge van Alva getekend was, werden, beide Egmond en Hoorne, aan misdaad van gekwetste Hoogheid schuldig verklaard, alzo zy den Prinse van Oranje aangehangen, de verbonden Edelen begunstigd, en zig, in Vlaanderen en te Doornik, omtrent de Onroomschen, kwalyk gekweeten hadden. Voorts werden zy ten zwaarde verweezen, moetende hunne hoofden op staaken staan, zo lang als 't den Hertoge geliefen zou. Hunne goederen werden allen verbeurd verklaard (c). De Historieschryver HOOFT verhaalt, uit den mond van *Simon de Ryke*, Raad van Amsterdam, die 't zeide verstaan te hebben van Egmonds oudsten Zoon, Filips, dat beide de vonnissen gesteld waren op blanken, met 's Konings naam onderschreeven, en door Alva, in groote menigte, herwaards gebragt (d): waarom zy schee-

Of hunne vonnissen, door den Koning, getekend waren.

(a) *Zie* 's Proces van Egmond, *bl.* 635. en BOR IV. *Boek*, *bl.* 330 [195].

(b) VANDER HAER Init. Tumult. Belg. *Libr.* II. *p.* 457.

(c) Sentent. van Alva. *bl.* 82, 85.

(d) *Zie* Supplic. aan den Koning *by* BOR VI. *Boek*, *bl.* 348 [463].

DIEDERIK,
Heer van Batenburg.

H. Goltzius, del. na 't Origineel, berustende op het Kasteel van Batenburg in Gelderland.

scheenen door den Koning getekend te zyn (e). Doch dit blykt niet in deeze vonnissen, zo alsze, voor eenige jaaren, in 't licht zyn gegeven. Ook meende Viglius, op den laatsten van Bloeimaand, toen de Raad, naar men zeide, reeds bezig was, met het opstellen der twee vonnissen, dat de Hertog, wegens dezelven, vooraf, nog aan den Koning schryven zou (f). Veelligt, hadt 'er Filips al te vooren zyne toestemming aan gegeven, en zal dan deeze toestemming als eene ondertekening van 't vonnis aangemerkt en voortverteld zyn. Filips III. 1568.

De Graaven ontvingen beide het doodvonnis, met mannelyke kloekmoedigheid. Egmond vleide zig, tot op 't schavot, nog met de hoop van genade; doch toen Romero, 't hoofd in de schouders haalende, hem te kennen gegeven hadt, dat 'er geene overschoot; knielde hy neder, sprak, van den Bisschop van Ypere geholpen, zyn gebed, kuste een zilveren Kruisbeeld, hem, door den Bisschop, toegereikt, en ontving den jongsten slag, na 't roepen van *Heêre, in uwe handen beveel ik mynen geest*: woorden, die Hoorne ook, kort voor zyn einde, doch in 't Latyn, uitsprak. Hy tradt, terstond na Egmond, op 't schavot. Men vindt niet, dat hy zig, in zyn uiterste, met eenige Roomsche plegtigheden, gelyk Egmond, heeft opgehouden. Zodra hy onthalsd was, werden de beide ligchaamen gekist; doch de hoofden, twee uuren

(e) Hooft, V. *Boek*, *bl.* 180.
(f) Viglius *ad* Hopper. *Epist.* LXI. *p.* 481.

FILIPS III. 1568. ren lang, op schaken, ten toon gesteld: een gezigt, dat de aanschouwers zo diep trof, dat den Spaanschen Krygsknegten zelven de traanen uit de oogen geperst werden (g). Gantsch Brussel, ja 't gantsche Land treurde om de dood der twee Graaven, en Alva, die zig, door deeze strengheid, gevreesd zogt te maaken, haalde zig, tevens, den haat van de meeste Landzaaten op den hals.

XIV. Alva trekt op tegen Graave Lodewyk. Niet lang hierna, begaf zig de Hertog naar Groningen, om Graaf Lodewyk te verdryven. Hy hadt Chiappin Vitelli, met tien Vendelen Duitsche Knegten, het Walsch Regiment van den Heere van Hierges en vyf vendelen van den Heere van Billy, reeds vooruit gezonden, en Hertoge Erik van Brunswyk gelast, zig, met vyftienhonderd paarden, by Vitelli te voegen. Vitelli hadt last, om geenen slag te waagen, voor dat Alva by 't Leger gekomen zou zyn, 't welk, niet voor den veertienden van Hooimaand, geschiedde.

Groningen verlaaten. Graaf Lodewyk was, midlerwyl, reeds voor Alvas aankomst, opgebroken, van voor Groningen, en geweeken naar Slogteren, en eenlang naar *Jemmingen*, een Dorp aan de Eems, alwaar hy zig nedergeslaagen hadt.

Slag by Jemmingen. De Hertog volgde hem op de hielen: hem slag leverende, op den eenentwintigsten van Hooimaand. De overmagt der Spaanschen en de moedeloosheid en muitzugt van Graave Lodewyks knegten, die zig niet weeren wilden, zo men hen vooraf niet aan geld hielp, veroorzaakten de nederlaag des Graaven,

(g) BOR IV. Boek, bl. 230 [242].

ven. Een groot gedeelte van zyn Leger, welk nu op zevenduizend man begroot werdt (*h*), sneuvelde hier. Al zyn geschut, pakkaadje en voorraad bleef in den loop. Hy zelf bergde zig, zo sommigen willen, in een schuitje, en ontkwam 't over de Eems. Doch Alva schreef, 's anderendaags, aan den Raad van Staate, uit den mond van eenen Luitenant van Graave Lodewyk, dat deeze, zig geheel naakt ontkleed hebbende, de Eems overgezwommen was (*i*). Hier verzamelde hy het deerlyk overschot zyns Legers, trekkende, met het zelve, naar Duitschland, tot versterking van het Leger zyns Broeders, dat, in 't Land van Trier, verzameld werdt. Doch eene groote menigte van Friezen en Groningerlanders, die onder hem gediend hadden, werdt, sedert, met verbeurdverklaaring van goederen, ten Lande uit gebannen (*k*).

Filips III. 1568.

Aanslag van Oranje op Alkmaar en Hoorn.

Oranje, bezig met verzamelen van Krygsvolk, hieldt, midlerwyl, heimelyk verstand, hier te Lande, smeedende, in den Zomer deezes jaars, eenen aanslag, om Alkmaar en Hoorn in te neemen. Onze Schryvers spreeken niet van deezen aanslag; doch uit de vonnissen van den Raad der Beroerten bespeurt men, dat 'er eenige Friezen en Noordhollanders in gemengd geweest zyn: onder welke laatsten, *Klaas Koman Reierszoon* van Ouddorp, *Jakob Pieterszoon* en *Jan Korneliszoon* van Alkmaar,

(*h*) Meteren III. *Boek*, *f.* 54 *vers*
(*i*) Brief van Alva, *by* Bor, IV. *Boek*, *bl.* 175 [245].
(*k*) Sentent. van Alva, *bl.* 188, 189, 190, 191, 193, 194, 219, 221, 222.

FILIPS III. 1568. maar, *Antoni van Mechelen*, *Egbert 't Kind* van Meppelt, *Kornelis Korneliszoon*, *Sybrand Teeuwszoon* en Meester *Thomas Wybrandszoon* van Schoorl zig onderling verbonden hadden, om den Prins, als hy in Holland komen zou, Alkmaar en Hoorn te doen overgeeven. Doch deeze onderneeming liep te niet, en veelen, die 'er deel aan hadden, werden, naderhand, ten Lande uit, gebannen (*l*). In Slagtmaand, ondernam men nog, in Waterland en in Westfriesland, de trom te roeren, en volk voor den Prinse van Oranje byeen te brengen. Doch de Graaf van Bossu verstrooide den geringen hoop, die hier vergaderd was, ligtelyk, en deedt eenigen, die hem in handen gevallen waren, straffen met de galge (*m*).

Oranje verdedigt zig, in gedrukte schriften, over 't aanneemen der wapenen.

Eer Oranje zig te velde begaf, liet hy, in den aanvang van Oogstmaand, in openbaaren druk, uitgaan verscheiden' meer en min wydluftige Geschriften, vervattende de redenen, die hem de wapenen hadden doen aanneemen. Hy vertoonde in dezelven „ dat „ de Spanjaards, de Nederlanders, al voor „ lang, by den Koning, verdagt gemaakt „ hebbende van Ketterye, de Inquisitie, on„ der dezelven, hadden doen invoeren, „ met oogmerk, om, op deezen grondslag, „ het gebouw eener willekeurige Regeerin„ ge te vestigen. Dat de Edelen zig hier„ tegen, door een Verzoekschrift, hadden „ verzet, waarop de Beeldstorming gevolgd „ was, welke, in Spanje, ten ergsten, o„ ver-

(*l*) Sentent. van Alva, *bl.* 185, 187.
(*m*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist.* LXIV. *p.* 482.

„ vergebragt, den Koning bewoogen hadt, Filips III. 1568.
„ om Alva herwaards te zenden, die schul-
„ digen en onschuldigen vervolgde, beroof-
„ de en ter dood bragt. Dat men zyne Ma-
„ jesteit, op dat hy geene kennis zou ko-
„ men neemen van deeze wreedheid, arg-
„ listiglyk, in Spanje ophieldt. Dat Alva,
„ ondertusschen, de voorregten, door den
„ Koning zelven bezwooren, met voeten
„ treedende, de Landzaaten voor 't Spaansch
„ geweld bloot stelde. Dat hy, Prins van
„ Oranje, deeze onheilen voorziende, den
„ Koning, deswege, reeds voor lang, hadt
„ gewaarschuwd; doch vergeefs. Waarom
„ hy, uit medelyden met het verdrukte volk,
„ en uit regtschaapen zugt voor den dienst
„ zyner Majesteit, op het verzoek van Room-
„ schen en Onroomschen beide, eindelyk,
„ besllooten hadt, de wapenen op te vatten,
„ tot geen ander einde, dan ter eere Gods,
„ ter bescherming van Gods woord en van
„ Gods Dienaars, tot dienst zyner Majesteit,
„ en tot handhaaving van 's Lands voorreg-
„ ten en vryheden, tegen 't geweld der Span-
„ jaarden. Dat hy goed en bloed veil hadt,
„ om zulk een einde te bereiken; waartoe
„ hy reeds, *op eigen kosten*, een treflyk Le-
„ ger op de been gebragt hadt: ten be-
„ sluite, verzoekende, dat de Landzaaten
„ zyne onderneeming wilden begunstigen,
„ op dat Alva bedwongen, de voorregten
„ hersteld, de waare Godsdienst vryelyk ge-
„ oefend mogt worden, en de Landen, on-
„ der 's Konings Regeering, in vrede en wel-

„ stand

Filips III. 1568. „ ſtand bloeijen mogten (n).” Men vindt niet, dat 'er, van de Spaanſche zyde, op deeze Geſchriften des Prinſen van Oranje, geantwoord werdt. Alleenlyk, ſtelde Del Rio, met hulp van Vargas, wat laater, eene verdediging op van het vonnis, welk de Raad der Beroerten, tegen den Prinſe, geveld hadt. Doch bekwaame luiden van de Spaanſche zyde zelve vonden weinig ſmaaks in dit Geſchrift (o). Omtrent twee jaaren laater, kwam 'er eene wederlegging van 's Prinſen verdediging, uit Spanje, hier te Lande. De Preſident Viglius, die laſt hadt omze te doen drukken, oordeelde, dat 'er te veel in geroemd werdt op 's Konings genade, waarvan men hier nog byna niets ondervonden hadt (p). Of deeze wederlegging in 't licht gegeven zy, is my niet gebleeken.

Straalen en Bakkerzeel onthalsd. De geweldige Regtspleegingen des Raads van Beroerte gingen, midlerwyl, haaren gang. De Burgemeeſter Antoni van Straalen en de Heer van Bakkerzeel werden, in Oogſtmaand, gevonniſt, om onthalsd te worden. 't Huis van Kuilenburg geſloopt. Het Huis van den Graave van Kuilenburg te Bruſſel, alwaar 't Verbond der Edelen eerſt ontworpen was, werdt, ten gronde toe, afgebroken. In de plaats, daar 't geſtaan hadt, werdt een ſteenen gedenkzuil opgeregt, waarop de tyd en oorzaak der vernielinge, in vier taalen, gelezen kon worden. Doch deeze zuil werdt, na verloop van eenige jaaren, door de Burgerye, om verre ge-

(n) *Zie* Bor IV. *Boek*, *bl.* 181 [253].
(o) Viglius *ad* Hopper. *Epiſt.* L. *p.* 458.
(p) Viglius *ad* Hopper. *Epiſt.* CLXXXIX. *p.* 723.

gehaald (q). Sommigen verhaalen, dat de Graaf van Kuilenburg, sedert, in Holland, werwaards hy vertrokken was, zulk een afgezonderd leeven leidde, dat hy zelfs by die van zynen aanhang waren, onbekend gebleeven is (r). Doch hoe weinig grond dit verhaal hebbe, blykt, uit het Register der Resolutien van Holland, waarin men zien kan, dat hy niet alleen onder de Edelen ter Staatsvergaderinge beschreeven; maar ook, in verscheiden' gewigtige zaaken, gebruikt is (s). Na verloop van eenige jaaren, heeft hy zig, egter, tot een stil leeven begeven. De Hertog, om de verbonden' Edelen, die nog in 't Land waren, te ontdekken, liet hun, by Brieven, gerigt aan de Raaden der byzondere Landschappen, vergiffenis belooven, mids zy zig, binnen dertig dagen, voor hem of zynen Raad, kwamen vertoonen. Doch niemant zo koen, die, op deeze nodiging, verschynen dursde (t).

FILIPS III. 1568.

XV. De Prins van Oranje trekt op.

De Prins van Oranje trok laater te velde dan hy gemeend hadt, alzo hem de beloofde penningen van hier niet werden overgemaakt, waarom hy 't volk niet monsteren kon. Op de verzekering egter, die hem *Markus Perez*, een Antwerpsch Koopman, gaf, dat 'er driemaalhonderdduizend Ryksdaalers gereed laagen, besloot hy 'er, eindelyk, toe. In den aanvang van Herfstmaand, brak hy op, van omtrent het Klooster Rommersdorf,

Staat zyns Legers.

(q) Bor IV. *Boek*, *bl.* 177 [247, 248].
(r) Aubery Memoir. *p.* 182
(s) Resol. Holl. 6, 7, 9 *July* 1575. *bl.* 473, 474, 482 *enz.*
(t) Bor, IV. *Boek*, *bl.* 177 [248].

Filips III. 1568. dorf, in het Trierfche, alwaar zyn Leger verzameld geweeft was. 't Beftondt, volgens fommigen (*u*), uit zesduizend paarden en veertienduizend Knegten; doch over 't juiste getal, verfchillen, gelyk meermaalen, de fchryvers. Verfcheiden' Duitfche, Franfche en bovenal Nederlandfche Edelen verzelden den Prinfe, onder welken Graaf Lodewyk van Naffau, de Graaf van Hoogftraaten, Obdam en Sonoi de bekendften waren, in Holland (*v*). Ook bevondt zig, in 's Prinfen Leger, *Willem van Lumei, Graaf van der Mark*, die, zo men wil, beloofd hadt, hair en baard te zullen laaten groeijen, tot dat hy de dood der Graaven van Egmond en Hoorne gewrooken zou hebben (*w*). In fommigen van 's Prinfen vendels, las men *Pro lege, grege & Rege*, dat is, *voor de Wet, het Volk en den Koning:* in anderen, was een Pellikaan, zyne jongen met zyn eigen bloed voedende, afgebeeld (*x*). 't Regenagtig jaargetyde bedorf dermaate de wegen, dat het Leger weinig fpoed maaken kon. Ook was men bedugt, dat de Prins, die de Maas over moeft, om in 't hert van Brabant te konnen geraaken, die Rivier te hoog gezwollen zou vinden (*y*), in geval hy genoodzaakt werdt, lang, onder weg, te fukkelen. Hy bragt het egter, eerlang, te *S. Vit*, zyne eigene Heerlykheid, in 't Hertogdom Luxemburg. Vanhier, trok hy,

Hy bemagtigt

(*u*) Grotii Annal. I. *p.* 32.
(*v*) Bor IV. *Boek*, *bl.* 182 [255].
(*w*) Strada *Dec.* I. *Libr.* VII. *p.* 385. Bor IV. *Boek*, *bl.* 183 [255].
(*x*) Bor IV. *Boek*, *bl.* 182 [255].
(*y*) Langueti Epift. *Libr.* I. *Ep.* XXXIII. *p.* 71. XXXIV. *p.* 74.

hy, eenige dagen agtereen, herwaards en derwaards, bemagtigende, midlerwyl, *Arremberg* en *Kerpen*, en nog eene of twee plaatsen van weinig belang. 't Platte land, met naame de Kerken en Kloosters (z), leeden veel van zyn Krygsvolk, welk hy schier alles inwilligen moest, om het voor muitery te bewaaren, waartoe 't, by gebrek van betaalinge, dreigde over te slaan. Zelfs hadden de beginsels van eenen opstand Nikolaas des Hammes, voor deezen Wapenkoning der Vliesorde en een der eerste tekenaaren van het Verbond der Edelen (*a*), reeds het leeven gekost, wordende hy, door de muitelingen, doorschooten (*b*). Doch de Prins, zonderling bekwaam om het gemeen te leiden naar zynen zin, wist deeze beroerte, met een weinig gelds, te stillen (*c*).

Filips II. 1568. eenige Plaatsen. Stilt eene muitery, onder 't Krygsvolk.

Alva, midlerwyl, onkundig van 's Prinsen eigenlyk oogmerk, hadt zig, met een Leger, welk men houdt merkelyk sterker dan Oranjes Krygsmagt geweest te zyn, nedergeslaagen, ter linkerzyde van de Maaze, by Maastricht, zig aldaar vast verschansende en begraavende. Hy hadt voor, den Prins, die 't Land tusschen den Ryn en de Maaze haast kaal gegeten zou hebben, hier te stuiten, en te noodzaaken tot het afdanken zyner benden; weinig denkende, dat hyze, eerlang, over de Maaze, te wagten hadt. Te weeten, Oranje, den doortogt, door Luik,

Alva legert zig by Maastricht.

Zyn toeleg.

De Prins trekt o-

(z) Brief van Alva. *by* BOR IV. *Boek*, *bl.* 114 [257].
(a) *Zie* hier voor, *bl.* 123.
(b) LANGUETI Epist. *Libr.* I. *Epist.* XXXIII, *p.* 71.
(c) STRADA *Dec.* I. *Libr.* VII. *p.* 490.

Filips III. 1568.

ver de Maaze.

Luik, over den Stroom, te vergeefs, verzogt hebbende, en zig ontbloot vindende van gereedschap, om bruggen te slaan, waarin hy ook, door Alva, gehinderd zou geworden zyn; besloot, eindelyk, op den zevenden van Wynmaand, des avonds, by *Stocbem*, tusschen Maastricht en Roermonde, daar de Stroom waadbaar was, met zyne gantsche magt, over te trekken: 't welk, naar men schryft, in 't gezigt van Alva, gelukkiglyk, verrigt werdt. Om de kragt der afloopende Riviere te breeken, hadt hy, naar 't voorbeeld van Julius Cezar, eenige gelederen Ruiters, midden in dezelve, geplaatst, beneden welken, het gantsche Leger, met geschut en pakkaadje, behouden overtrok (*d*). Hadt de Prins, toen, terstond, op het Leger des Hertogs, konnen aantrekken, 't zou, meent men, in de eerste verbaasdheid, die deeze onverwagte overtogt veroorzaakt hadt, hebben konnen geslaagen worden. Doch de nagt en de vermoeidheid van 's Prinsen benden gehengden dit niet. 's Anderendaags, poogde de Prins den Hertog, in eenen velslag, in te wikkelen; doch deeze bleef by zyn voorneemen, om zynen vyand, zonder slag, en eindelyk door mangel van voorraad, het veld te doen ruimen (*e*). Hy hieldt zig, derhalven, in zyn voordeel, tot dat Oranje genoodzaakt werdt van legerplaats te veranderen, wanneer hy hem op de hielen volgde, en schutgevaarten hieldt met 's Prinsen agterhoe-

Alva weigert te slaan.

(*d*) Meteren III. *Boek*, *f.* 55.
(*e*) Strada *Dec.* I. *Libr.* VII. *p.* 387, 389.

hoede, tot nadeel van wederzyde. In een van deeze schutgevaarten, zo sommigen willen, sneuvelde de Graaf van Hoogstraaten (*f*). Doch anderen melden, dat hy, wat laater, zig zelv' by ongeluk gekwetst hebbende, aan zyn einde kwam (*g*). Alva deedt, wyders, den Prinse veel nadeels, door hem, aan alle kanten, den toevoer af te snyden: hem, daarenboven, noodzaakende, meer dan twintig reizen, van Legerplaats te veranderen, waardoor zyn volk, vrugteloos, afgemat werdt. Hy hoopte ook even vrugteloos, dat hem de eene of de andere Stad van aanbelang de poorten openen zou: alzo 'er geene zo koen was, die dit, in 't gezigt van Alva's Leger, zou hebben durven onderneemen. Zo veel tegenspoeds maakte den Prins verdrietig. Hier sloeg het jaargetyde toe en de naderende winter, dien hy op 't vlakke veld niet doorbrengen kon. Ook kwam 'er geen geld uit de Nederlanden in 't Leger: hebbende den Prinse, in de plaats van driemaalhonderdduizend, die hem beloofd waren, niet meer dan tien- of twaalfduizend Ryksdaalers ontvangen (*h*). Hy besloot dan, eindelyk, in Slagtmaand, door Henegouwen, naar den Franschen bodem te trekken, en zig te voegen by het Leger der Hugenooten, onder den Prinse van Condé. Alva volgde hem, tot by Kameryk, alwaar hy zig nedersloeg, zonder verder te willen trekken (*i*).

Filips III. 1568

Dood van den Graave van Hoogstraaten.

Oranje heeft geld gebrek.

Hy trekt naar Frankryk.

De

(*f*) Strada *Dec.* I. *Libr.* VII. *p.* 391.
(*g*) Bor IV. *Boek*, *bl.* 184 [257].
(*h*) Bor IV. *Boek*, *bl.* 184 [256].
(*i*) Viglius *ad* Hopper. *Epist.* LXVII. *p.* 494. Cabala or Mysteries of State, *p.* 146.

Filips III. 1568. De Prins was, in 't begin van Wintermaand, reeds tot Soissons gevorderd, toen de Heer van Schomberg, afgezonden door Koning Karel den IX, om met hem in onderhandeling te treeden, zyn volk wist te beweegen, tot het staaken van den voorttogt. Zy begonden dan voor te geeven, dat zy, niet tegen Frankryk, maar tegen den Hertog van Alva, waren aangenomen, begeerende, voorts, op den Duitschen bodem, te rug gevoerd en afbetaald te worden. De Prins was genoodzaakt, hun te wille te zyn. Hy voerde zyne afgematte benden, in 't selst van den Winter, door Champagne en Lotharingen, naar Straatsburg (*k*), daar hy, zyn geschut en krygsbehoeften te gelde gemaakt hebbende, hen hielp aan een gedeelte der verdiende soldye (*l*), en voorts afdanken deedt. Alleenlyk, behieldt hy tien- of twaalfhonderd Ruiters in zynen dienst (*m*), met welken hy zig, in Grasmaand des volgenden jaars, voegde by den Hertog van Tweebrugge (*n*), die, tot onderstand van den Prinse van Condé, naar Frankryk trok. Dus ongelukkig slaagde de eerste onderneeming des Prinsen van Oranje, waarvan veelen de verlossing der Nederlanden verwagt hadden. Alva was zo trots op zynen voorspoed, dat hy eene zegepraalende intreede deedt in Brussel, op den tweeentwintigstan van Wintermaand. Paus Pius

en dankt zyn Leger af.

1569.

de

(*k*) Langueti Epist. *Libr.* I. *Epist.* XXXVIII. *p.* 83. *Epist.* XXXIX. *p.* 83, 84.

(*l*) Langueti Epist. *Libr.* I. *Ep.* XLI. *p.* 95.

(*m*) Meteren III. *Boek*, *f.* 56.

(*n*) Viglius *ad* Hopper. *Epist.* LI. *p.* 463. *Ep.* LXXV. *p.* 538.

de V. vereerde hem, eerlang, met eenen hoed en zwaard, ryk van goud en gesteenten (*o*). Ook liet hy zig, sedert, van het geschut, by Jemmingen veroverd, een metaalen Standbeeld gieten, welk, in 't jaar 1571, in het Kasteel te Antwerpen, geplaatst werdt, met een Latynsch Opschrift, waarby hem *het stillen der beroerten*, *'t verjaagen der muitelingen*, *'t bezorgen van den Godsdienst*, *het handhaaven der geregtigheid en 't bevredigen der Landschappen* toegeschreeven werdt. Doch deeze verwaandheid stak den Nederlandschen adel zo zeer in 't oog, dat de meesten, die hem uiterlyk scheenen aan te hangen, in hun hert, allengskens, afkeeriger van hem werden (*p*). Ook was het afwerpen van dit praalbed het eerste werk, dat zyn opvolger in de Landvoogdye, Don Louis de Requesens, in den aanvang des jaars 1574, ondernam (*q*).

Alva laat zig een beeld maeken.

XVI. Ondertusschen bleef de Prins van Oranje in Frankryk, tot in 't midden des jaars 1569, woonende aldaar eenige onderneemingen by, ten dienste der Hugenooten. Doch den Hertog van Tweebrugge, op den elfden van Zomermaand, overleeden zynde, besloot hy het Leger te verlaaten, en, alleenlyk van vyf persoonen verzeld, in onbekend gewaad, met groot gevaar zyns leevens, naar Duitschland, te keeren (*r*).

De Prins keert wederom naar Duitschland.

De Hertog van Alva oordeelde, na 't verdry-

De vervolging wakkert

(*o*) STRADA *Dec.* I. *Libr.* VII. *p.* 369. BOR V. *Boek*, *bl.* 194 [270].

(*p*) BOR IV. *Boek*, *bl.* 184 [257]. STRAD *Dec.* I. *Livr.* VII. *p.* 397.

(*q*) METEREN III. *Boek*, *f.* 61 STRADA *Dec.* I. *Libr.* VIII. *p.* 433.

(*r*) BOR V. *Boek*, *bl.* 193 [269].

Filips III. 1569.

Wederom.

dryven van den Prinse van Oranje, de handen ruim te hebben, omze, op nieuws, te slaan aan het onderzoeken der genen, die zig, in de voorgaande beroerten, vergreepen hadden. 't Vervolgen, veroordeelen en straffen wakkerde dan wederom; doch te gelyk ook het vlugten van veele Ingezetenen, willende men, dat, omtrent deezen tyd, eene groote menigte van Wollenweevers, uit Vlaanderen, geweeken is, die 's Lands bloeijende Handwerken, naar Duitschland, en vooral ook naar Engeland, hebben overgebragt (s). Men kan van het getal der geweekenen eenigszins oordeelen, uit het getal der zulken, die, door den Raad der Beroerten, geregtelyk ingedaagd zynde, gebannen werden: welk, in Slagtmaand deezes jaars, al meer dan agtduizend beliep (t). Alva ook, zig geprangd vindende, door de byzondere voorregten der Steden, die hem geduurig werden tegengeworpen, om de verbeurdverklaaring van alle de goederen der verweezenen te ontgaan, beval, omtrent deezen tyd, dat elk zyne Voorregten en Gewoonten in geschrift stellen en aan hem overleveren zou; 't welk men ook vindt, door sommige Landen en Steden, geschied te zyn (u). Voorts, gaf hy, in 't volgende jaar, twee algemeene Ordonnantien op de Crimineele Regtsoefening uit, die men houdt verstandelyk te zyn ingesteld (v); doch

Verscheiden' Handwerksluiden vlugten.

Alva eischt de Privilegien op.

Geeft de Crimineele Ordonnantien uit.

(s) Meteren III. *Boek*. *f.* 56 *vers*.
(t) Viglius *ad* Hopp. *Epist*. CXII. *p*. 547.
(u) *Zie* Groot Utr. Plakaatb. I. *Deel*, *bl*. 425, 426, 431.
(v) *Zie* dezelven *in* 's Groot-Plaaaatb. II. *Deel*, *Kol*. 1007, 1046.

doch de uitvoering derzelven werdt, in 't jaar 1576, opgeschort (*w*), tot dat anders, by de algemeene Staaten, verstaan zou zyn; 't welk naderhand niet gevolgd is; hoewel men zig, in Gelderland, in Holland en in 't Stigt, alwaar, sedert, onzes weetens, geene andere algemeene Ordonnantie op de Crimineele Regtsoefening is gemaakt, nog, grootendeels, naar die des Hertogs van Alva, gedraagt. Men houdt Viglius, in 't gemeen, voor den opsteller deezer Ordonnantien: en hy zelf geeft te kennen, dat zy, door den geheimen Raad, ontworpen zyn, alwaar hy President was, en 't voornaamste werk deedt. Hy voegt 'er egter by, dat Vargas en andere Leden van den Raad der Beroerten eenige punten by deeze Ordonnantien hadden gevoegd, die met de Privilegien der Landen niet overeen kwamen, of waarin dezelven begreepen werden verkort te zyn (*x*). En dit is, ongetwyfeld, de oorzaak geweest, waarom het invoeren deezer Ordonnantien werdt opgeschort.

Hy zoekt den tienden Penning in te voeren.

't Voornaamste egter, dat den Hertoge, in 't jaar 1569, bezig hieldt, was het ontwerp om eene nieuwe en zwaare belasting te leggen op alle de Nederlanden. Tot hiertoe hadt hy den algemeenen Staaten nog geene nieuwe bede gedaan. De verzegeling van honderdenvyftigduizend ponden, die hy den Staaten van Holland, reeds in Bloeimaand des voorleeden jaars, afgevergd hadt (*y*), was toegestaan, onder zekere voorwaarden, die de

(*w*) Groot-Plakaatb. I. *Deel*, *Kol*. 4.
(*x*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Ep*. CXI. *p*. 586. *Ep*. CXXII. *p*. 607.
(*y*) Resol. Holl. 12, 13 *May* 1568. *bl*. 1, 7.

Filips III
1569.

de Hertog weigerde te volbrengen (z). Evenwel schynt men, wat laater, hieromtrent, overeen gekomen te zyn: waarna de verzegeling geschied was (a). Men hadt zig verbonden, de Hoofdsom, binnen korten tyd, af te lossen: en moest, om hiertoe in staat te zyn, in de Lente deezes jaars, Renten verkoopen, en den grooten Impost op de Wynen, nog een jaar, inwilligen (b). Voorts hadden die van Holland, in de gewoone Bede van honderdduizend guldens, voor nog een jaar, bewilligd (c). Doch deeze inkomsten konden de kosten niet goedmaaken, die Alva, ten deezen tyde, doen moest. Hy was dan op middelen bedagt, om meer gelds van de Landen te trekken. Men hadt, in Spanje, eene soort van schattingen in gebruik, die op de verkogte goederen geheeven werden, en van welken de Hertog zelf, voorgaf, in zyne Stad Alva, groote inkomsten te trekken. Deezen wilde hy, ook hier te Lande, invoeren, gelyk hy reeds, by zyne intreede, te Diedenhoven, aan Barlaimont en Noirkarmes, verklaard hadt (d). 't Kwam 'er alleenlyk op aan, om ze den Staaten smaakelyk te maaken. Hy raadpleegde hierover, vooraf, met eenige Leden der drie Raaden, en onder anderen met den President Viglius; van wiens aantekeningen omtrent dit stuk wy ons, hier

Raadpleegingen hier over ten Hove.

(z) Resol. Holl. 29 *Sept.* 1568. *bl.* 42, 44.
(a) Resol. Holl. 21 *Dec.* 1568. *bl.* 46 *ad calcem Anni* 1569, *bl.* 104.
(b) Resol. Holl. 10 *Febr.* 1569. *bl.* 9.
(c) Resol. Holl. 19 *Juny* 1568. *bl.* 27, 29.
(d) VIGLII Comm. de Decimo Den. *Cap.* V. VI. XI. *in* Anal. Belg. *Tom.* I. *P.* I. *p.* 288, 290, 291.

hier en vervolgens, doorgaans, bedienen zullen; hun voorstaande, dat hy van zins was, een' honderdsten penning eens te vorderen van alle goederen zonder onderscheid; en nog een' tienden penning der roerende en een' twintigsten der onroerende goederen, zo dikwils als dezelven verkogt werden. Men vertoonde hem, hierop „ dat de Koning, in „ 't jaar 1556, insgelyks een' honderdsten „ penning geëischt hadt; waartoe de Staaten niet hadden konnen bewilligen, voor „ reden geevende, dat de Ingezetenen niet „ te beweegen zouden zyn, om hunnen staat „ open te leggen: waarom zyne Majesteit „ den gevordenden honderdsten penning, „ met eene bepaalde som, hadt laaten afkoopen." Men voegde 'er by „ dat de „ Hertog kans moest zien, om deeze zwaarigheid weg te neemen, eer hy besloot den „ honderdsten penning te doen eisschen." En toen hy verklaarde, hiertoe raad te weeten, hieldt men hem, op 't stuk van den tienden penning der roerende goederen, te betaalen door den verkooper, voor „ dat „ dezelve, byna onmogelyk, en niet dan „ met zwaare kosten, zou te heffen zyn, en „ tot veel bedrog gelegenheid geeven. Dat de „ prys der waaren geweldig ryzen zou, alzo „ de buitenlanders hunne goederen zo veel „ hooger houden zouden, als 'er, hier, op 't „ verkoopen, zwaarer belasting gelegd was. „ Dat de Bondgenooten, veelligt, ook zouden klaagen, dat zulk eene belasting streedt „ met de gemaakte overeenkomsten, volgens „ welken zy, onder betaaling der gewoon-

Filips II. 1569.

Zwaarigheden tegen den tienden Penning.

Filips III. 1569.

„ lyke tollen en regten, hier te Lande, mog„ ten komen handelen." Doch de Hertog bragt hiertegen in „ dat de tiende Penning „ eene zeer regmaatige belasting was, als „ waardoor het eene Landschap niet be„ zwaard werdt boven het andere. Ook zou „ zy den Staaten ontheffen van de lastige „ verzegelingen en verkoopingen van Ren„ ten, óm welken te lossen, men zig, na 't „ invoeren van den tienden Penning, van „ de Verpondingen en Hoofdgelden zou „ konnen bedienen." Voorts dagt hy „ dat „ de verkoopers, gereedelyk, een behoor„ den te geeven, als zy negen behielden."

Heimelyk oogmerk van Alva, in het dringen op deeze belasting.

Zig naderhand uitlaatende, over de heimelyke reden, waarom hy op deeze belasting gesteld was, verklaarde hy „ dat 's Vorsten „ gezag te veel leedt, door het geduurig „ vorderen van onderstand, die, veeltyds, „ niet werdt toegestaan, dan na 't verkry„ gen van buitenspoorige Privilegien. Dat „ men, hierom, een altoosduurend middel „ van belasting invoeren moest, en den Ko„ ning ontheffen van de moeite der herhaal„ de Beden. Dat 'er, tot het stigten en on„ derhouden der nieuwe Sterkten, geld noo„ dig was. Dat de tiende Penning meest „ tot laste van Koopluiden en Handwerks„ luiden komen zou; doch de Landluiden, „ den Adel en de Geestelykheid, daarente„ gen, wederom weinig drukken. Dat hy van „ zins was, de belastingen op de Leevens„ middelen af te schaffen, als de tiende Pen„ ning ingewilligd zou zyn. Dat men diert„ gelyke belastingen in Spanje en in ande-

„ re

„ re Gewesten, met eenen goeden uitslag, „ hadt ingevoerd: dat sommige Gewesten gewoon waren uitkoop van zulke belastingen „ te doen, en de beloofde penningen te vinden, uit Imposten op de Leevensmiddelen, „ aan welken de Gemeente meer gewoon „ was Dat men dit, ook hier, aan eenige „ Landschappen, zou konnen vergunnen. „ Dat de tiende penning, alomme, veel opbrengen moest, alzo hy 'er, uit zyne Stad „ Alva alleen, jaarlyks, veertig- of vyftig- „ duizend Dukaaten van trok." Filips III. 1569.

De Leden der drie Raaden, kundiger van den toestand der Nederlanden dan de Hertog, merkten hiertegen aan „ dat men onderscheid tusschen Spanje en deeze Landen maaken moest. Dat Spanje niet zo zeer „ door Koophandel en Handwerken bestondt, „ als uit goede en uitgestrekte Landeryen. „ Dat ons Land, daarentegen, klein was, en „ voornaamlyk door neering en handel bestaan moest. Dat Spanje geene nabuuren „ hadt dan de zee en 't gebergte; doch dat „ de Nederlanden van handeldryvende Gewesten omringd waren, die geschaapen „ stonden, de neering naar zig te trekken, „ zo draze hier zwaar belast werdt. Dat Hertog Filips van Bourgondie, wien men de „ opkomst der Nederlanden te danken hadt, „ altoos zorg hadt gedraagen om den Koophandel, maatiglyk, te belasten, en de Leevensmiddelen laag in prys te houden: 't „ welk, uit de Verbonden van Koophandel, „ met Engeland gemaakt, en uit de vryheden, aan uitheemsche Koopluiden verleend, Breed Vertoog daar tegen.

FILIPS III. 1569.

„ kon worden afgenomen. Dat, wat de nieuwe Sterkten betrof, men dezelven niet behoorde op te regten, dan wanneer men 'er middelen toe hadt, en tegenwoordig liever, voor het welonderhouden der oude Grensvestingen, zorg draagen. Op 't gene wegens een duurzaam middel van belasting gezeid was, moest men aanmerken, dat de belastingen, hier, van ouds, naar den nood, plagten verligt of verzwaard te worden. Dat men de Landluiden ontlasten wilde was goed, mids de last niet geheelyk op de Koopluiden en Ingezetenen der Steden nederkwame, en men Sint Pieters outer niet afbrak, om Sint Pauwels op te bouwen. Dat het, eindelyk, den Raaden grootelyks verwonderde, dat de Hertog, uit de eene Stad Alva, zo veele inkomsten trok; doch dat zy niet voorby konden, hem daarmede geluk te wenschen (e)."

De Hertog eischt den honderdsten, twintigsten en tienden Penning.

Hunne redenen deeden Alva niet veranderen van gedagten. Hy hadt zig, ondertusschen, gereed gemaakt, om zynen eisch met grond te doen, en, onder anderen in Holland, de *Quobieren* van den tienden Penning, die, laatstelyk, in 't jaar 1561, geheeven was, door Gemagtigden, doen onderzoeken (f). Voorts beschreef hy de Staaten der oude of aangeërfde Nederlanden tegen den twintigsten van Lentemaand (g), te Brussel, alwaar hy, door den Raadsheer de Bruxelles, den honderdsten, twintigsten en tien-

(e) VIGLII Comment. *p.* 287-291.
(f) Resol. Holl. 26 *Febr.* 6 *Maart* 1569. *bl.* 12, 15.
(g) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist.* LI. *p.* 563.

tienden penning eisschen deedt: welke twee laatste belastingen komen zouden, in de plaats der gewoone en buitengewoone jaarlyksche Beden. Tot verklaaring van deezen eisch, deedt de Hertog, wyders, zeggen, dat vreemdelingen, hunne waaren hier ter markt brengende, voor den eersten verkoop, vry zouden zyn van den tienden penning: waaromze, zyns oordeels, door de belasting, die op de volgende verkoopingen gelegd werdt, niet zouden worden afgeschrikt, om hier te komen handelen (*b*).

De Staaten bewilligen in den honderdsten Penning.

De Staaten, raadpleegende op 's Hertogs voorslag, vonden de minste zwaarigheid, in het toestaan van den honderdsten penning eens. Die van Holland bewilligden hierin, in Grasmaand, onder zekere bepaalingen (*i*). Doch in den tienden en twintigsten Penning, vonden de Staaten in 't gemeen merkelyke zwaarigheden (*k*). In Holland, bewilligden egter de Edelen en Dordrecht, schoorvoetende, in deeze belasting. Doch de andere vyf Steden bleeven, eenen geruimen tyd, weigerig. Zy vertoonden den Hertoge „ dat „ Holland, laag en aan zee gelegen, niet „ dan met zwaare kosten, tegen de over„ stroomingen, kon beveiligd worden. Dat „ men deeze kosten niet vinden kon, dan „ uit het voordeel, dat de Zeevaart en Koop„ handel aanbragt. Dat de Vorsten van den „ Lande, hierom, den Koophandel, van over

In Holland, de Edelen en Dordrecht ook in den tienden. De vyf Steden zyn, in 't eerst, weigerig.

(*b*) *Zie de Propositie in de* Resol. Holl. *24 Maart* 1569. *bl.* 22-27. *en by* BOR V. *Boek*, *bl.* 201 [280].
(*i*) Resol. Holl. 14 *April* 1569. *bl.* 32.
(*k*) VIGLII Commons. *p.* 291.

FILIPS III. 1569. „ ver lang, door allerlei middelen, aangemoedigd en bevoorregt hadden. Doch dat „ het heffen van den tienden en twintigsten „ Penning geschaapen stondt een gantsch verloop van Zeevaart en Koophandel te veroorzaaken. Dat die van Brabant, Vlaanderen en andere Gewesten, gewoon de „ Oostersche en andere waaren, in Holland, „ te koopen van Ingezetenen, dieze, uit zee „ komende, hadden opgekogt; zig, zekerlyk, op vreemde markten, of by vreemdelingen, in Holland, vervoegen zouden, „ zo dra de eerste verkoop, die Ingezetenen „ deeden, met eenen tienden Penning, bezwaard werdt. Dat hierop 't verloop van „ den Koophandel, neeringen en handwerken volgen moest; wanneer de Koning ook „ zeer geringe inkomsten van den tienden „ Penning trekken zou. Dat 's Lands weeveryen zouden moeten vervallen, alzo de „ vreemden de Hollandsche stoffen niet zouden willen koopen, zo de verkoopers dezelven een tiende hooger in prys hielden „ dan te vooren, gelyk zy zouden moeten „ doen, om de nieuwe belasting te vinden. „ Dat men hiertegen niet kon inbrengen, „ dat de Koopluiden den tienden penning „ minder behoorden te winnen, en hunne „ stoffen tot den ouden prys te geeven; alzo 'er, vertrouwde men, geene Koopluiden zouden gevonden worden, die zig, te „ vooren, niet met de winst van eenen tienden penning te vrede zouden gehouden „ hebben. Dat, wyders, alle Koopmanschap „ geene winst gaf, en de Koopman dikwils

„ met

„ met ſchade verkoopen moeſt, om aan geld „ te geraaken: in welk geval, de tiende penning hem, boven maate, bezwaaren zou. „ Dat de Koopluiden de waaren, hier te Lande vallende, over zee verzenden moeſten, „ onzeker of dezelven behouden overkomen „ en winſt geeven zouden of niet, waarom „ het onredelyk ſcheen, hun, hier, van deeze waaren den tienden penning te doen „ betaalen. Dat de tiende penning ook zeer „ ten laſte van de armen zou komen, die de „ Hertog ſcheen te willen verligten; alzo zy „ de eet- en andere waaren, in 't klein, en, „ gemeenlyk, na datze, meer dan eens verkogt waren, koopen moeſten. Dat de „ Haringvaart en kleine viſſchery vervallen „ zou, zo men 'er den tienden penning van „ zou moeten geeven. Dat de twintigſte „ penning van de onroerende goederen ook „ een ondraaglyke laſt zou zyn, alzo thans, „ nu de honderdſte penning was toegeſtaan, „ een Huis, dat ſlegts eens in dit jaar verkogt werdt, 't gene, dikwils, uit nood geſchiedde, zes honderſten penningen zou „ moeten betaalen. Dat dit de eigenaars buiten ſtaat ſtellen zou, om de laſten, op de „ huizen ſtaande, te voldoen enz." 't Slot van dit Vertoog was eene verklaaring, dat de Edelen en Dordrecht, in den tienden en twintigſten Penning, die, kortheidshalve, de tiende Penning genoemd werdt, gelyk wy dien voortaan ook noemen zullen, bewilligd hadden; doch dat de andere vyf Steden, in de plaatſe des tienden pennings, twee jaaren na 't opbrengen van den tegenwoordigen, nog een' hon-

Filips III. 1569.

en bieden nog een' honderdſten Penning.

FILIPS III. 1569.

honderdsten penning wilden opbrengen (*l*).

Alva zoekt de Staaten, door bedreigingen, tot bewilliging te dringen.

Alva, zeer onvergenoegd over de onwilligheid der Staaten, belastte den byzonderen Stadhouderen, met naame ook den Graave van Bossu, alle vlyt aan te wenden, om zynen eisch te doen toestaan. Ook dreigde hy sommigen, dat hy 's Konings gezag gebruiken zou, om hen tot bewilliging te noodzaaken, alzo zyne Majesteit den tienden Penning volstrektelyk begeerde. Somtyds, mengde hy 'er onder, dat eenige Staaten, die zig, in de voorgaande beroerten, kwalyk gekweeten hadden, die schuld wel met den tienden Penning boeten mogten. Eenigen dreigde hy met bezetting van Spaansch Krygsvolk. Doch die van Henegouwen, Artois en Namen liet hy, door Barlaimont en Noirkarmes, voorhouden, dat het hem min om den tienden Penning dan om de behoudenis van 's Konings gezag te doen was: waardoor zy de eersten tot bewilliging bewoogen werden. Hun voorbeeld werdt, met meerder of minder bepaalingen, door anderen, gevolgd (*m*).

De vyf Hollandsche Steden bewilligen. Amsterdam laatst. Utrecht alleen blyft weigerig.

De vyf Hollandsche Steden zelve, sterk gedrongen wordende door den Graave van Bossu, bewilligden, in Bloeimaand; hoewel de Stad Amsterdam 't Besluit langst tegen hieldt, en in de *Acte van Consent* stellen liet, dat zy bewilligde, *als overstemd zynde* (*n*). Utrecht alleen bleef weigerig, biedende, in de plaatse van den honderdsten, tienden en twintigsten penning, eerst twee-enzeventig-, naderhand

(*l*) Resol. Holl. 26 *April* 1569. *bl.* 37.
(*m*) VIGLII Comment. *p.* 291-294.
(*n*) Resol. Holl. 17 *May* 3 *Juny* 1569. *bl.* 49, 52.

hand honderd-, en toen, honderdenvyftig- duizend guldens (o). Doch de Hertog was hierover zo gestoord, dat hy bezetting binnen Utrecht zondt, om de Staaten te noodzaaken tot volkomen' bewilliging (p). Filips III. 1569.

Hy hadt niet willen gedoogen, dat de Staaten, die bewilligd hadden, eenige voorwaarden bedongen, by de Acte van Consent. Doch hy liet toe, dat zy de zwaarigheden in 't heffen des tienden Pennings, by byzondere smeekschriften, aan hem vertoonden, beloovende daarop, alsdan, gunstiglyk te zullen letten. Doch deeze zwaarigheden werden, in de Raaden van Staate en der Geldmiddelen, dien de Hertog raadpleegen moest, zo groot gevonden, dat hy, geene kans ziende, om den tienden Penning met vrugt te doen heffen, eindelyk, in Wynmaand, op den raad, zo geloofd werdt, van den Geheimschryver Jozef de Courteville, besloot, in de plaats van den zelven, te vrede te zyn met twee millioenen 's jaars van alle de Nederlanden, voor den tyd van zeven jaaren; waarby hy nog een' honderdsten Penning wilde gevoegd hebben, om tegen een' onverwagten nood te worden opgelegd. Doch hy bemerkte haast, dat de honderdste Penning den meesten niet geviel. Ook vreesde hy, kort hierna, dat de bewilliging in den tienden Penning, die reeds gegeven was, wederom ingetrokken worden zou, wanneer hy een nieuw voorstel deedt. Hierom veranderde hy, sedert, van gedagten,

Alva wil, in plaats van den tienden Penning, met twee millioenen te vrede zyn.

(o) Bor V. *Boek*, *bl.* 206, 207 [287], 223 [310].
(p) Bor V. *Boek*, *bl.* 207 [288].

Filips III. 1569.

ten, en besloot den tienden Penning, voor zekere somme en tyd, te laaten afkoopen (q). Hy vorderde toen van de Nederlanden in 't gemeen dezelfde twee millioenen, en van Holland, tweehonderd eenenzeventigduizend guldens 's jaars, voor den tyd van zes jaaren, boven eenen tweeden honderdsten penning, binnen denzelfden tyd. Doch de Staaten van Holland, voorziende, dat men voorhadt, hun, na verloop der zes jaaren, met den tienden Penning, te blyven belasten, en geenen wil hebbende, om eenen tweeden honderdsten Penning op te brengen; sloegen den eisch des Hertogs, in 't eerst, af (r). Eenige andere bewilligden in den uitkoop, voor den tyd van twee jaaren (s). Doch alzo Alva gaarne eene eenpaarige bewilliging gezien hadt, die nogtans bezwaarlyk te verkrygen was, moest hy 't stuk des tienden Pennings, eenige maanden, steeken laaten.

Dit hapert, in 't eerst, by Holland en anderen.

XVII. Onlusten met Engeland.

Ook verschafte hem de onlust, tusschen Engeland en deeze Landen gereezen, thans werk in overvloed. Eenige Italiaansche Koopluiden hadden, op het einde des voorleeden jaars, agthonderdduizend Kroonen, te scheepe, herwaards gezonden, ten dienste des Hertogs van Alva. De schepen, op welken men deeze penningen verdeeld hadt, door Fransche Vrybuiters, gejaagd wordende, waren genoodzaakt geweest, in eenige Engelsche havens in te loopen, alwaar de Koningin het geld, dat zy verstondt, niet den Koning van Span-

(q) Viglii Comment. p. 294.
(r) Resol. Holl. 14 Nov. 1569. bl. 79.
(s) Viglii Comment. p. 295.

Spanje, maar byzondere Persoonen toe te behooren, in beslag hadt doen neemen (t), voorgeevende, het zelve ter leen te willen houden (u). Ook gafze den eigenaaren zekerheid, voor hoofdsom en rente. Doch Alva nam dit der Koninginne zo kwalyk af, dat hy terstond alle Engelsche goederen hier te Lande beslaan en den invoer der Engelsche Wollenstoffen verbieden deedt. In Engeland besloeg men ook de Nederlandsche goederen, die meerder waren, dan 'er van de Engelschen hier werden gevonden (v). Alle handel met Engeland stondt, hierop, stil (w). Zelfs vindt men van 't neemen van eenige Nederlandsche schepen, door de Engelschen, gewaagd. Ook begonden de Engelschen, in de Lente des jaars 1569, hunnen handel, van Antwerpen, te verleggen op Hamburg, werwaards wel agttien schepen in zee staken (x). Alva zondt toen den Raadsheer *Assonville* naar Engeland, die, als slegts van eenen Koninglyken bewindsman afgevaardigd, geen gehoor, by de Koninginne, verwerwen kon (y). Naderhand werden 'er andere Gezanten afgevaardigd (z): doch de twist werdt niet bygelegd voor 't jaar 1573, wanneer men, by voorraad, overeen kwam, om den onderlingen handel wederom open te stellen (a). Hierop

Filips III. 1569.

(t) Langueti Epist. *Libr.* I. *Ep.* XXXV. XXXVI. *p.* 76, 77.
(u) Tassis Comment. *Libr.* I. *p.* 141.
(v) Bor V *Boek*, *bl.* 196 [272]. *Vide* & Act. Publ. Angl. *Tom.* VI. *P.* IV. *p.* 153.
(w) Viglius *ad* Hopper *Epist.* LXXIX. *p.* 519. LXIX. *p.* 502.
(x) Langueti Epist *Libr.* I. *Ep.* XXXVIII. *p.* 23. LX. *p* 86.
(y) Bor V. *Boek*, *bl.* 199 [277]. Cabala *or* Mysteries of State *p.* 147, 149.
(z) *Voiez aussi* Walsingh. *Lettr.* XXX. *p.* 42. XXXVIII. *p.* 51.
(a) Bor V. *Boek*, *bl.* 201 [279].

Filips III. 1569. op volgde een eindelyk Verdrag, in 't volgende jaar. Doch de Nederlanders verlooren, by deeze onlust, elf tonnen gouds, aan geld, of aan goederen, door de Engelschen, verkogt, en nog zo veel aan 't gene bedorven, of verduisterd was. In Engeland, hadt men den Ingezetenen, wier goederen, hier te Lande, aangeslaagen waren, vergoeding gedaan uit de Nederlandsche goederen, in Engeland bekommerd. Doch de Koning streek hier alles, wat van de aangeslaagen' Engelsche goederen kwam, naar zig, zonder te gehengen, dat de Nederlanders een gedeelte hunner schade aan dezelven verhaalden (*b*).

XVIII. 't Volk klaagt over de Regeering. De onlusten met Engeland, die hevigst waren, toen de tiende penning gevorderd werdt, maakten, zo wel als 't gerugt deezer nieuwe schatting, de gemeente alomme gaande. 't Klaagen over Alvas strenge regeering werdt algemeen, en hy zelf bleef 'er niet onkundig van, doordien hy eenige luiden aanhieldt, by 't gemeen, *zevenstuivers Luiden* genoemd, om datze zo veel 's daags verdienden; welken hem geduurig berigt gaven van 't gene 'er, onder 't volk, gesproken werdt. Oranje, die zig thans in Duitschland bevondt, kreeg ook, in 't heimelyk, kennis van den toestand der zaaken hier te lande, uit Meester Paulus Buis, die, van de Dagvaart te Brussel te rug keerende, zyne medegemagtigden vooruit liet reizen, voorwendende nog iets in Brabant te doen te hebben; en over nagt en dag naar Dillenburg toog,

Zeven stuivers Luiden.

Buis trekt naar den Prinse van Oranje.

daar

(*b*) Meteren III. *Boek*, *f.* 57. Hooft V. *Boek*, *bl.* 201.

daar hy zig, dergen eenmaal, by den Prinse, ophieldt, en niet boven drie dagen, na de andere Gemagtigden, wederom in Holland kwam (c). Hy was, ten deezen tyde, Pensionaris van Leiden, en hadt, geduurende de gevangenis van 's Lands Advokaat, en by afwezendheid van den Pensionaris van Dordrecht, somtyds, de Dagvaart waargenomen (d). Na de dood van van den Einde, in Lentemaand deezes jaars voorgevallen, besloten de Staaten, voor eerst, geenen Advokaat aan te neemen (e), schoon 'er verscheiden' waren, die hunnen dienst hadden aangebooden: van welk besluit geene andere reden schynt te zyn geweest, dan dat zy Meester *Dirk van der Nyenburg*, die hun, door Alva, aangepreezen was (f), noch afwyzen durfden, noch aanneemen wilden. Doch toen men, na 't uiterste van den oorlog in Holland, Alva niet meer behoefde te ontzien, werdt Meester Paulus Buis, tot 's Lands Advokaat, aangesteld. Hy hieldt, van den tyd zyner reize naar Dillenburg af, met kennisse der Heeren van Zwieten en Kalslagen, geduurig heimelyk verstand met Oranje: waartoe men, somtyds, in stilte, te Alfen, byeen kwam, op een Huis van den Heere van Kalslagen, *Jakob Koppier*, uit wiens mond, de Historieschryver Bor deeze byzonderheid te boek stelt (g).

Philips III. 1569.

Holland verschuift het aanstellen van eenen Advokaat.

Oran-

(c) Bor V. *Boek*, *bl.* 208 [289].
(d) Resol. Holl 29 *January* 1569. *bl.* 5.
(e) Resol. Holl. 4 *April* 1570, *bl.* 14.
(f) Resol. Holl 22 *Nov* 1669, *bl.* 84. 28 *Aug.* 1571. *bl.* 66.
(g) Bor V. *Boek*, *bl.* 208 [289].

Filips III. 1569.

De Prins geeft bestellingen ter zee uit.

Oranje, uit Buis, berigt van den staat der Landen bekomen hebbende, besloot, zo men wil (*b*), op den raad, hem, in Frankryk, gegeven, door den Admiraal de Coligni, 't geluk der wapenen, dat hem te lande tegengeloopen was, ter zee te beproeven, en aan eenige gevlugte Edelen, Koopluiden en anderen, lastbrieven te geeven, om, met schepen, die sommigen, voor eigen' rekening, in zee bragten, te vrybuit te vaaren. Hy stelde dan Jonkheer *Adriaan van Bergen*, *Heere van Dolbain*, aan, tot zynen Onder-Admiraal over eenige schepen, die onder bevel stonden van Jonkheer *Lodewyk van Bergen*, des Onder-Admiraals Broeder, Jonkheer *Albrecht van Egmond*, Jonkheer Lancelot van Brederode, Bastaardbroeder van Heere Henrik, *Adriaan Menning*, Jan Broek, Nikolaas Ruikhaver (*i*), Barthold Entes van Mentheda, *Willem van Imbise*, *Dirk van Breemen* (*k*), *Kornelis Geerlofz Roobol*, *Fokke Abelszoon*, *Egbert* en *Juriaan Wybrandszoonen*, *Jan Klaaszoon Spiegel* (*l*), *Dirk Duivel*, *Jan van Troye* (*m*), en verscheiden anderen: welker getal, van tyd tot tyd, aanwies.

Voornaamste Bevelhebbers zyner Vloote.

Hun last.

Zy hadden last van den Prinse „om de Steden, Plaatsen of Ingezetenen van „het Roomsche Ryk, Engeland, Deenemar„ke, Zweeden, Frankryk, en alle ande„ren, die den woorde Gods en hem waren „toegedaan, niet te beschadigen:" doch deeze

(*b*) Meteren III. *Boek*, *f.* 59.
(*i*) Sentent van Alva. *bl.* 246.
(*k*) Bor V. *Boek*, *bl.* 208 [289].
(*l*) Sentent. van Alva, *bl.* 243, 246.
(*m*) Resol. Holl. 29 *Juny* 1570. *bl.* 45.

ze last werdt kwalyk naargekomen. De scheepen hielden zig, gemeenlyk, op, in de Engelsche zeehavens, daar zy, ter oorzaake van het ongenoegen tusschen de Koninginne en Alva, gedoogd werden; of te Rochelle in Frankryk, daar de Hugenooten meester waren, of op de Rivieren de Elve en de Eems. Zelfs ontzagen zy zig niet, 't Vlie in te loopen (*n*), en op en langs de Zuiderzee te strroopen: waarom men, in den Zomer deezes jaars, te Amsterdam, een Oorlogschip en eenige platbodemde Schuiten te water bragt, die de vrybuiters verdreeven, en drie derzelven gevangen namen, welken hun bedryf, met den hals, boeten moesten (*o*). Weinig laater, vielen de *Watergeuzen*, dus noemde men 's Prinsen Zeevolk, in de Grietenye van Viglius Broeder, in Friesland, alwaar zy 't Klooster *Weerd* aan koolen leiden. Ook deeden zy eene landing op Ameland, daar zy 't Huis plonderden van den Heere *Pieter van Kamminga*, en op ter Schelling, daar 't Huis des Graaven van Aremberg verwoest werdt. Ook voerdenze, van hier, den Drossaard en Pastoor gevangelyk met zig (*p*). Doch 't voornaamste, dat zy, hier omtrent, verrigtten, was het neemen van twee Vlooten van zestig en veertig schepen, die, langs het Vlie, naar Amsterdam wilden; en, na 't betaalen van losgeld, vry raakten (*q*). Naderhand beler-

Filips III. 1569.

Hunne bedryven.

(*n*) Meteren III. *Boek*, *f.* 59.
(*o*) Resol. Holl. 19 *Aug.* 1569. *bl.* 60.
(*p*) Viglius *ad* Hopper. *Epist.* LXXXVII. *p.* 537. LXXXIX, *p.* 542.
(*q*) Bor V. *Boek*, *bl.* 208 [289].

FILIPS II. 1569. legerde de Heer van Dolhain de Schans Delfzyl te water, met eenige Schepen; doch *Gasper Robles, Heer van Billy*, die over eene Vloot, welke, naar 't schynt, te Amsterdam uitgerust was (*r*), gebied voerde, noodzaakte hem, omtrent het einde van Slagtmaand, de plaats te verlaaten en zee te kiezen (*s*).

Ongelukkig einde van Jan Broek. Jan Broek van Amsterdam, een wakker Hopman, viel, omtrent deezen tyd, den Hamburgeren in handen, die hem, als een zeeroover, 't hoofd afsloegen (*t*): waaruit, zo wel als uit het ter dood brengen van eenigen te Amsterdam, af te neemen is, dat men 's Prinsen lastbrieven niet erkennen wilde: alzo men de gevangen' Watergeuzen, anders, niet gelyk zeeroovers, maar naar Krygsgebruik, gehandeld zou hebben.

Onderzoek, over de wettigheid van 's Prinsen lastbrieven. Ook werdt, over de wettigheid van 's Prinsen lastbrieven, ten deezen tyde, in en omtrent de Nederlanden, getwist: oordeelende sommigen, dat hy, geen Regt van Opperste magt bezittende in eenigen der Nederlanden, hier, geenen last tot het voeren van oorlog vermogt te geeven (*u*). Anderen meenden, dat zyn Prinsdom Oranje hem hiertoe regt gaf (*v*). Doch de beste en voornaamste grond van zyn Regt hieldt men het verzoek veeler voornaame Nederlanderen, die, tegen hunne bezwooren' Voorregten, verdrukt wordende, geoordeeld hadden, hem te mogen verkiezen, om hen, door de wapenen, te beschermen,

Op-

(*r*) Resol Holl. 15 *Juny* 1570. *bl.* 45.
(*s*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist.* XCV, *p.* 552.
(*t*) METEREN III. *Boek*, *f.* 59.
(*u*) METEREN III. *Boek*, *f.* 59
(*v*) HOOFT V. *Boek*, *bl.* 218.

Ondertusschen, maakten 't de Watergeuzen zo grof, met berooven van vrienden en onzydigen, dat de Prins, hierover misnoegd, den Heer van Dolhain, die ook geene rekening deedt van den bekomen buit, eerst eenigen tyd in hegtenis hieldt, en toen van zyn ampt ontsloeg (w). Doch ik meen, dat dit eerst in 't volgende jaar gebeurde, na dat de Watergeuzen, bedugt voor de Vloot, die, te Amsterdam en in 't Noorderkwartier, tegen hen uitgerust werdt, de Friesche kusten, in Lentemaand, verlaaten hadden (x).

Filips III. 1569.

Dolhain wordt afgezet.

Midlerwyl, rustte de Prins niet, met het uitvinden en te werk stellen van veelerlei middelen, om den begonnen Kryg voort te zetten, houdende heimelyke briefwisseling met voornaame Luiden, in de Nederlanden, zo om, door hunne hulp, zig van de eene of de andere Stad meester te maaken (y), als om eenige penningen in 't Land te verzamelen, tot bevordering zyner oogmerken. Men beschreef, in deeze bedekte onderhandelingen, die, naar 't scheen, over zekere Koopmanschap gehouden werden, Plaatsen en Persoonen, onder verbloemde benaamingen; noemende Holland, *Koper*; Gelderland *Staal*; Overyssel, *Tin*; Amsterdam, *Saturnus*; den Haage, *Jupiter*; Delft, *Apollo*; Leiden, *Merkuur*; Alkmaar, *Pluto*; 't Vlie, *Titan*; Texel, *Boreas*; Embden, *Brunswyk*; Dillenburg, *Dantzig*; Wezel, *Koppenhagen*; den Prins van Oranje, *Maarten Willemszoon*; den Hertog

XIX. Handel van Oranje, om zig van eenige Steden meester te maaken.

Bedekte schryfwyze.

(w) Bor V. *Boek*, *bl.* 208 [290].
(x) Viglius *ad* Hoppr. *Epist.* LXXIII. *p.* 509.
(y) Meteren III. *Boek*, *f.* 59 *verf.*

Filips III. 1569. tog van Alva, *Paulus van Alblas*; de Koningin van Engeland, *Henrik Filipszoon*; Diderik Sonoi, *Daniel van Zanté* of *Nathanael van Kalkar*, Albrecht van Hugtenbroek, *Adolf van Zon*; enz. De Prins gaf ook, ten deezen tyde, bevel aan Meester *Joan Basius*, om, op zynen naam, nieuwe bestellingen tet zee uit te geeven, trekkende de lastbrieven, door hem, te vooren, verleend, allen wederom in (z).

Volmagt aan Basius en Sonoi.

1570. En om de verzameling van penningen, in de Nederlanden, met ernst, door te zetten, verleende hy, hiertoe, op den zevenden van Sprokkelmaand des volgenden jaars, schriftelyke volmagt aan Jonkheer Diderik Sonoi; die eenige Predikanten en anderen aanstelde, om, in Holland, in 't Stigt en elders, met groot gevaar, geld byeen te zamelen (a). Veelen werden hierin, om hun gewisse gerust te stellen: anderen dreef de eerzugt, om, niet minder dan hunne geloofsgenooten, uit te munten: eenigen gaven geld, om hunne schepen en goederen, op zee, te beveiligen. Ook vindt men, dat 'er eene aanzienlyke somme beloofd werdt, onder beding, dat menze niet zou behoeven te betaalen, voor dat de Prins een talryk heir op de been hadt (b).

Geldverzameling.

Holland besluit den tienden Penning af te koopen.

De Staaten van Holland, eindelyk beslooten hebbende, om, in plaats van den tienden en twintigsten Penning, tweehonderd eenenzeventigduizend guldens 's jaars, voor den

(z) Bor V. Boek, bl. 224 [309, 310].
(a) Bor V. Boek, bl. 224 [312].
(b) Hooft V. Boek, bl. 212.

den tyd van zes jaaren, op te brengen (c), waren den gantschen Zomer bezig, om middelen te beraamen, tot het vinden deezer penningen. Zy verzogten en verkreegen Oktroi, op 's Konings naam, om, ten dien einde, eene menigte van nieuwe Imposten in te voeren (d). Doch alzo de andere Landschappen nog niet bewilligd hadden, bleef 't werk der belastinge ook steeken, in Holland. In 't Stigt, haperde 't insgelyks nog geweldig. Hier hadt de Geestelykheid den Hertoge vertoond, dat het haar, volgens 's Paussen Bulle *in Cœna Domini*, niet vrystondt, zulk eene schatting op te brengen, zonder Pauselyk verlof. Men hadt zelfs deeze Bulle, met kennis van den geheimen Raad, onlangs, gedrukt, in 't licht gegeven: 't welk Alva zo euvel nam, dat hy den Geheimschryver De la Torre, die 't verlof getekend hadt, eerst, in zyn huis, in hegtenis hieldt (e); en toen verboodt, in een rond jaar, zyn Ampt te oefenen. Kort hierna kwam 'er een Plakaat uit, waarby 't gantsche bewind der Drukkerye aan eenen Gemagtigde gesteld werdt, en verbooden, iet in 't licht te geeven, zonder byzondere goedkeuring (f). Men hieldt dit Plakaat, door Vargas, gesmeed te zyn, die zig van de hulp van den beroemden *Arias Montanus* bediend hadt. En Viglius schryft, dat de geheime Raad, aan wien anderszins 't ontwerpen van diergelyke

Filips III. 1570.

Moeite in 't Stigt.

Plakaat op het drukken.

(c) Resol. Holl. — *May en* 19 *Juny* 1570, *bl.* 35, 43.
(d) Zie *het in de* Resol. Holl. 19 *Juny* 1570. *bl.* 45.
(e) Viglius *ad* Hopper. *Epist.* LXXII. *p.* 507.
(f) Bor V. *Boek*, *bl.* 225. [313].

Filips III. 1570. ke Plakaaten stondt, hun deeze eer niet misgunde (g). Midlerwyl, bedreef de bezetting, die Alva binnen Utrecht gelegd hadt, veel moedwil in de Stad, persende der Gemeente vierentwintighonderd guldens af, ter weeke. 's Lands Staaten waren, ten deezen tyde, ook voor den Raad der Beroerten gedagvaard, om zig, wegens 't voorgevallene in 't jaar 1566, te verantwoorden (h). Lang en hevig werdt hier tegens hen gepleit: 't welk zy, met een taai geduld en onbezweeken moed, doorstonden, weetende, dat men 't slegts toeleide, om hen, door allerlei wegen, te dwingen tot bewilliging in de geëischte schatting; waartoe zy niet verstaan konden. Men beschuldigde hen, dat zy te slap tegen de Onroomschen geweest waren, en beroerte hadden gedoogd, die zy, geweldigerhand, moesten belet hebben. Doch sommige Spaanschgezinden zelven oordeelden, dat zy, met het wederstaan van Brederode en Oranje, veeleer, lof hadden ingelegd (i). Zy antwoordden „ dat zy niet gewoon waren byeen te „ komen, dan byzonderlyk beschreeven zyn„ de, en dan nog alleen over zaaken van geld„ middelen. 't Stillen der beroerten stondt, „ meendenze, niet aan hun, maar aan den „ Koning en aan 's Konings Stadhouder." Die van de Stad, in 't byzonder beriepen zig op den last en het voorbeeld der Landvoogdesse, welk zy, omtrent de Onroomschen, stiptelyk gevolgd hadden. Doch Alva, dit te-

Alva's

(g) Viglius ad Hopper. Epist. LXXIII. p. 509.
(h) Viglius ad Hopper. Epist. XCII. p. 547.
(i) Viglius ad Hopper. Epist. LXXII. p. 508. CV. p. 570.

tegenspreeken niet konnende dulden, verklaarde, in Hooimaand, de vyf Kerken van Utrecht, de Edelen, die 't Verdrag met de Oaroomschen gemaakt hadden, en de Steden Utrecht, Amersfoort, Wyk te Duurstede en Reenen vervallen van het voorregt, om ter Staatsvergadering te mogen verschynen, met verbeurtenis van alle andere Vryheden, tot dat de Koning ander bevel geeven zou. Doch die van Utrecht beriepen zig, van dit Vonnis, op den Koning zelven, en zonden *Willem Venzel*, Deken van S. Pieter, naar Spanje, om hunne zaak te verdedigen, die zig, hierin, ook deftig en vrymoediglyk kweet. Alva stondt, ondertusschen, den Wethouderen van Utrecht toe, in hunnen dienst te volharden: doch 't Hof kreeg bevel, om geene Staaten meer te beschryven. Meester *Floris Thin* toog dikwils naar Brabant, om Alva te vermurwen. Men boodt, in de plaats van honderdenvyftig, honderdtwee-enzestig, en eindelyk honderdentagtigduizend guldens, om van bezetting ontlast te zyn, en 't beroep op den Koning voortgang te doen hebben. Doch de Hertog liet zich nergens door verzetten (*k*). De nieuwe Nederlanden, gelyk menze noemde, om datze Keizer Karel nieuwlings, waren aangekomen, en niet aangeërfd van zyne voorzaaten, kogten den tienden penning af, Gelderland met vyfhonderdenvyfduizend guldens; Friesland met eenhonderdentagtentwintigduizend, Overyssel en

Filips II. 1570.

Vonnis tegen de Stigtschen.

Men laat de nieuwe Nederlanden den tienden Penning afkoopen.

(*k*) Bor V. *Boek*, *bl.* 208 *enz.* [190 *enz.*] 223 [210], 239 [228], 235 *enz.* [226 *enz.*].

Filips III. II. 1570. en Drente met vierennegentigduizend, Groningen en Ommelanden met zestigduizend guldens; en Lingen met tienduizend Ryksdaalers (*l*). Die van Utrecht oordeelden, insgelyks, tot de nieuwe Staaten te behooren, en, uit dien hoofde, ook den tienden Penning te mogen afkoopen. Doch Alva wilde hen, tegen alle reden, naar 't scheen, onder de aangeërfden, gerekend hebben (*m*).

XX. Algemeene vergiffenis afgekondigd. Twee dagen na 't uitspreeken van het vonnis tegen Utrecht, op den zestienden van Hooimaand, deedt de Hertog, te Antwerpen, eene algemeene vergiffenis afkondigen, voor alle berouwhebbende Ketters. Doch alzo de Leeraars, Ouderlingen en Diakenen der Onroomschen; zulken, die Leeraars hadden geherbergd; zulken, die de wapenen hadden opgevat tegen hun Vaderland; die daartoe penningen hadden verzameld of opgebragt; die eenig geweld aan geestelyke goederen en persoonen hadden gepleegd; de Verbondteekenaars en inleveraars van 't Verzoekschrift aan de Hertoginne; alle Regenten, Oversten van Plaatsen en Amptenaars, die zig in den oproer gemengd hadden, en verscheiden' anderen van de vergiffenis waren uitgesloten; ten ware zy, binnen zes maanden, welke tyd naderhand verlengd werdt, in persoon, of door gemagtigden, voor den Hertoge, verscheenen; vondt men naauwlyks iemant, die zig op deeze vergiffenis verlaaten durfde (*n*). Weinige en geringe luiden maakten 'er,

Zy baart weinig gerustheid.

(*l*) Bor V. *Boek*, *bl.* 323 [310].
(*m*) Viglii Comment. *p.* 292.
(*n*) Viglius *ad* Hopper. *Epist.* CIII. *p.* 567. CVIII. *p.* 573.

'er, alleenlyk, gebruik van (o). Ook was de zugt tot vervolgen nog zo sterk, dat de Hertog, weinige weeken geleeden, vier afgevallen' Priesters, die lang in den Haage gevangen gezeten hadden, hadt doen ter dood brengen (p). De President Viglius hadt het eerste Ontwerp der algemeene vergiffenis gemaakt (q), enze veel ruimer begreepen. Anderen hadden 'er, naderhand, de meeste bepaalingen bygevoegd, waarom hy vreesde, dat de Koning, van wiens zagtmoedigheid men, tot hiertoe, groote verwagting gehad hadt, ter oorzaake van deeze bepaalingen, voor gierig en wreed, zou worden uitgekreeten. Ook schreef hy, omtrent deezen tyd, dat men, in Spanje, van ouds, zig goedertierener tegen de doolenden of oproerigen gedraagen hadt, dan men nu in de Nederlanden deedt (r). Omtrent deezen tyd, was Koning Filips, voor de vierde reize, in de Egt verbonden, met *Anna*, Dogter van Keizer Maximiliaan den II. Zyne derde Gemaalin, Izabelle van Valois, was, in 't voorleeden jaar, overleeden, weinige maanden na de dood van den Erfprins Karel, dien de Koning, om redenen van staat, en, zegt men, om de groote gemeenzaamheid met de Koninginne, die hem, te vooren, ter Vrouwe beloofd geweest was, hadt doen van kant helpen. Ook wil men, dat de dood der Koninginne, door ver-

Filips III. 1570.

Vier afgeweeken' Priesters geregt.

Vierde Huwelyk van Koning Filips.

Dood van Prins Karel.

(o) Bor V. Boek, bl. 230 enz. [319 enz.].
(p) Bor V Boek, bl. 225 [312].
(q) Viglius ad Hopper. Epist. LXVIII. p. 408.
(r) Viglius ad Hopper. Epist. LXXXII. p. 524.

Filips II. 1570.

vergif, was verhaast (*s*). De Koninglyke Bruid, Anna van Oostenryk, kwam, in Oogstmaand, in de Nederlanden, en ging, in Herfstmaand, van Vlissingen, onder zeil, naar Spanje, alwaar zy, in agt dagen, behouden aankwam (*t*). Oranje hadt zynen Gemagtigde over de zeezaaken, Joan Basius, uitdrukkelyk bevolen, zorg te draagen, dat 's Prinsen Schepen der Vloote, die 's Keizers Dogter overvoerde, geen het minste belet deeden. In haare reize door de Nederlanden, was zy, door 's Lands Staaten, begroet en begiftigd (*u*). Die van Holland ontmoetten haar, te Nieuwmegen, haar aanbiedende een geschenk van negenentwintigduizend ponden. Alva oordeelde, dat de geschenken der Staaten aan Tapyten, met het wapen van elk Landschap bestikt, aan lynwaaten, en aan andere meubelen moesten besteed worden (*v*). De byzondere Staaten, werden 'er, sedert, schriftelyk, door den Hertoge, en door den Koning zelven, voor bedankt (*w*). Haarlem sloeg, in Hooimaand deezes jaars, en naderhand meermaalen, ter Vergadering van Holland, voor, dat men den Graave van Bossu ook tien- of twaalfduizend ponden behoorde te schenken (*z*). Doch de andere Leden, zyn Stadhouderschap en den gantschen staat van 's Lands Regeeringe aan 't waggelen ziende, stelden de raad-

Geschenken aan 's Konings Bruid.

Voorslag om den Stadhouder Bossu een geschenk te doen.

(*s*) BOR IV. *Boek*, *bl.* 160 [225]. HOOFT IV. *Boek*, *bl.* 189. STRADA *Dec.* I. *Libr.* VII. *p.* 355.
(*t*) TASSIS Comment. *Libr.* I. *p.* 143.
(*u*) BOR V. *Boek*, *bl.* 225 [313], 233 [322].
(*v*) Resol. Holl. 28 *July* 1570 *bl.* 51.
(*w*) Resol. Holl. 16 *Febr.* 19 *April* 1571. *bl.* 10, 29.
(*x*) Resol. Holl. 28 *July* 1570. *bl.* 50.

raadpleegingen hierover, van tyd tot tyd, uit. Filips III. 1570.
Eindelyk beslooten ze, in Bloeimaand des jaars 1571, den Stadhouder, tegen Paaschen toekomende, tienduizend ponden te doen betaalen (y). Doch toen deeze tyd kwam, was de staat des Lands reeds zo zeer veranderd, dat Bossu dit geschenk, zekerlyk, nimmer ontvangen heeft.

Het Huwelyk van 's Keizers Dogter deedt nadeel aan de zaaken des Prinsen van Oranje in Duitschland. Verscheiden' gevlugte Edelen, onder welken de Graaven van Kuilenberg en van den Berge waren, verzogten, omtrent deezen tyd, de bescherming en voorspraak des Keizers en der Duitsche Vorsten, op den Ryksdag te Spiers. Doch Alvas Gemagtigden, die hier ook tegenwoordig waren, beweerende, dat het den Koning van Spanje vryftondt, zyne wederspannige onderzaaten te straffen, wisten te wege te brengen, dat 'er geen besluit werdt genomen (z). Ook zal de Keizer, die, in 't voorleeden jaar, zynen Broeder, te vergeefs, naar Spanje gezonden hadt, om Oranje met den Koning te bevredigen (a), nu, na 't sluiten van het Huwelyk zyner Dogter, minder aandrang gevonden hebben, om eene onzekere verzoening te helpen bevorderen.

XXI. Oranje zoekt onderstand in 't Duitsche Ryk.

Maar, terwyl Oranje, te Spiers, de bevrediging van Filips met de Nederlanden scheen te zoeken, smeedde hy den eenen aanslag na den anderen, op verscheiden' Holland-

Aanslagen van Oranje op verscheiden' Steden, als

(y) Resol. Holl. 19 May 1571. bl. 39.
(z) Bor V. Boek, bl. 228 [316].
(a) Hooft V. Boek, bl. 203.

FILIPS III. 1570. Vlissingen, landsche en andere Steden: die egter allen mislukten (*b*). Van Vlissingen en Enkhuizen poogde hy zig, op éénen tyd, meester te maaken, door schepen, die, op de Eems, onder Hopman *Poppo Ufkens*, en te Breemen, onder Sonoi, werden uitgerust. Doch de Regeering van Embden, deedt het geschut ligten van 's Prinsen schepen: waardoor de tyd, geschikt tot den togt naar Vlissingen, verliep. Enkhuizen, Ook hadt de onderneeming op Enkhuizen geenen voortgang, alzo Sonoi, in Bloeimaand, berigt kreeg, dat de Enkhuizers besloten hadden, noch van de eene, noch van de andere party, eenige bezetting in te neemen (*c*). Sedert, werdt 'er, heimelyk, gehandeld, om Enkhuizen, Hoorn en Medenblik, aan 's Prinsen zyde, te brengen, waartoe zig gebruiken lieten *Richard Klaaszoon* van Enkhuizen, Predikant der Gereformeerden, en *Jan Klaaszoon Sloot*, die naderhand Burgemeester werdt, te Edam. Zy gaven van 's Prinsen toeleg, te Enkhuizen, kennis aan verscheiden' voornaame Burgers, en zelfs aan eenige Leden der Regeeringe. De handel bleef egter bedekt; doch 't liep nog meer dan een jaar aan, eer de Steden van 't Noorderkwartier zig voor den Prinse verklaarden. Dordrecht, Briele, Delft, Rotterdam, Om Dordrecht, Briele, Delft en Rotterdam te doen omslaan, werden, insgelyks, eenige vrugtelooze poogingen aangewend (*d*). Men zogt zig van Dordrecht en den Briele meester te maaken, door middel van

(*b*) METEREN III. *Boek*, *f.* 59 *verf.*
(*c*) BOR, V. *Boek*, *bl.* 227, [315].
(*d*) BOR V. *Boek*, *bl.* 233 [323], 238 [330].

van *Jan Gysbrechtszoon Koning*, die, met zynen Vader en Oom, te Dordrecht woonagtig, heimelyk verstand hieldt. Doch hunne briefwisseling ontdekt zynde, werdt Koning gevat, en te Brussel verbrand (*e*). 's Prinsen gedagten liepen, insgelyks, op Deventer. Hy hieldt hier ook heimelyk verstand met eenige Burgers, die hem de Stad zouden leveren, zo dra hy 'er voorkwam. Doch de togt derwaards, die laat in 't jaar voorgenomen scheen, werdt belet, door den zwaaren sneeuw, die de wegen onbruikbaar maakte. De Prins liet den weg tusschen Dillenburg en Wezel, door eenige honderden boeren, betreden; terwyl hy en zyne Broeders hen, een stuks wegs, te voet, volgden. Hy moest egter, verhinderd door 't zwaar opperwater, dat op den sneeuw volgde, den togt staaken. Ook kreeg Pacheco, die binnen Deventer geboodt, eenige lugt van den aanslag, welke zeer bedekt gebleeven was, schoon 'er ook Vrouwen van wisten, hebbende eene derzelven dien geopenbaard aan den Historieschryver van Reyd, die zig, ten deezen tyde, binnen Deventer bevondt. De Spaansche Bevelhebber deedt eenige verdagte Ingezetenen vatten en ter dood toe pynigen; doch 't geheim des aanslags bleef voor hem verborgen (*f*).

Filips III. 1570.

en Deventer.

Onder 't beleggen en mislukken van zo veele onderneemingen, werdt egter 's Prinsen Vloot, van tyd tot tyd, talryker, en maakte grooten buit op zee. De Prins stelde, hierom, Admiraal

De Heer van Lumbres, door den Prins, tot

(*e*) Sentent. van Alva, *bl.* 244.
(*f*) Reyd I. *Boek*, *bl.* 5.

Filips III. 1570.

om, in Oogstmaand, nieuwe orde op den oorlog te water. *Gilain van Fiennes, Heer van Lumbres*, werdt, in de plaats van den Heere van Dolhain, tot *Overste en Kapitein Generaal* der gantsche Vloote verheeven (g). Zyn lastbrief hieldt in, dat hy niemant beschadigen mogt dan Alva en deszelfs aanhangers. Voorts wilde zyne Doorlugtigheid, op ieder schip, eenen Predikant onderhouden hebben. Ook beval hy, dat de buit, voor een derde deel, aan hem of zynen Gemagtigde, Joan Basius, zou worden uitgekeerd, moetende de overige twee deelen, voor de helft, door de Kapiteinen, die 'er de schepen uit voorzien moesten, en, voor de andere helft, door de Schippers en 't Bootsvolk, genooten worden: en behoudende den Admiraal een tiende gedeelte van 't geheel (h). Sedert ging het vrybuiten wakker zynen gang. Lancelot van Brederode, Adriaan Menning, *Albrecht Benningerhof* en anderen namen, in 't laatst van Herfstmaand, in 't Vlie, meer dan twintig groote en kleine schepen. Ook handelde Sonoi, door twee Amsterdammers, *Jan Beth Janszoon*, Koopman, en *Jan Koenenszoon*, Notaris, met Schipper *Jan Gilliszoon*, die, van Antwerpen, met eene kostbaare laading, naar Italie moest, om schip en goed den eigenaaren te ontvoeren, en den Prinse van Oranje te leveren; waarvoor hy tweeduizend guldens trekken zou. 't Verdrag geslooten zynde met kennis van den Prinse, voerde de Schip-

Aangesteld.

Orde op den oorlog te water.

Bedryf van 's Prinsen volk op zee.

Slinksche handel van twee Amsterdammers.

(g) Zie zyne Commissie by Bor V. Boek, bl. 233 [223].
(h) Bor V. Boek, bl. 234 [224].

VI Deel

NICOLAAS RUYKHAVER,

Collonel onder Prins Willem den Eerste.

J. Houbraken fecit na 't Schildery by den Wel Ed. Gestr. Heer Willem van Loon Jansz. Oud Schepen en Collonel der Stad Amsteldam

Schipper zyn schip in de Haven van Rochel- Filips II.
le, daar de lading, voor de halve waarde, 1570.
te weeten voor twintigduizend negenhonderd guldens, verkogt werdt. Graaf Lodewyk, die toen te Rochelle was, trok hiervan, volgens 't verdrag, de helft. De andere helft droop, grootendeels, aan onkosten, door de vingeren. 't Overige werdt zo gesmaldeeld, dat Sonoy 'er niet meer dan zeshonderdenvyftig guldens van genoot, en anderen zig, sedert, deezen slinkschen handel, voornaamlyk egter om 't gering voordeel, dat 'er van gekomen was, zeer geschaamd hebben (i). In Slagtmaand, maakten Nikolaas Ruikhaver, *Jan Janszoon van der Nyenburg* en eenige anderen zig meester van 't Marktschip van 's Hertogenbosch op Antwerpen, waarin zy, behalve de Koopmanschappen, vyftienveertighonderd Ryksdaalers aan geld vonden (k).

XXII. Watersnood op Allerheiligen dag.

Doch onder dit stroopen der Watergeuzen, waarby de Kooplieden 't meest te lyden hadden, trof de Nederlanden in 't gemeen een veel zwaarer ramp. Op den eersten van Slagtmaand, stak een zo felle storm uit den Noordwesten op, dat de meeste dyken en sluizen, voor 't hoog opgezet water, bezweeken, menigte van huizen om verre spoelde, en een groot getal van menschen en beesten verdronk. Vlaanderen leedt, in deezen Watersnood, meer dan Braband. Holland, daar de Zyp doorging, en 't bezwyken des Diemerdyks, op twaalf of dertien plaatsen, kelders en

(i) Bor V. *Boek*, *bl.* 237 [325].
(k) Sentent. van Alva, *bl.* 241, 242, 245.

Filips III. 1570. en pakhuizen, te Amsterdam, onder water zette, verloor boven Vlaanderen. Zeeland en 't Stigt van Utrecht leeden insgelyks veel, Doch nergens was de elende grooter, dan in Friesland en Oostfriesland, alwaar men meent, meer dan twintigduizend menschen te zyn omgekomen. Robles, Heer van Billy, die binnen Groningen geboodt, deedt, toen 't weêr, na twee dagen, wat bedaard was, grooten dienst, met het bergen van luiden, die, hier en daar, op hoogten geklauterd waren, en met honger, koude en doodsgevaar worstelden: 't welk hem, te vooren niet wel gezien by de Gemeente, elks agting verwierf. 't Domme volk schreef deezen ramp, die, op Allerheiligendag, voorgevallen was, toe aan de stoornis der Heiligen, over 't schenden hunner beelden. Doch de Onroomschen, de zalige zielen vry keurende van wraaklust, zagen dit kwaad aan, als een' voorbode der naderende beroerten; die Holland, eerlang, meer dan de andere Nederlanden, troffen (*l*). Ondertusschen, hieldt men 't daar voor, dat deeze Landen, die, van ouds, veel van overstroomingen plagten te lyden te hebben, nimmer zwaarer Watersnood dan den tegenwoordigen bezuurd hadden (*m*). De storm hadt zig, langs de noordkust des Oceaans, uitgestrekt, tot aan Deenemarke toe, en meent men, dat 'er, in 't geheel, wel honderdduizend menschen door zyn omgekomen (*n*).

Dienst, door Billy, den elendigen beweezen.

XXIII. 's Prinsen ... 's Prinsen schepen, op de Eems en elders daar

(*l*) Bor V. *Boek*, *bl.* 218 [329].
(*m*) Viglius *ad* Hopper. *Epist.* CXVIII. *p.* 587.
(*n*) Hooft VI. *Boek*, *bl.* 217.

daar omtrent leggende, leeden veel, by deezen zwaaren storm, waardoor ook verscheiden' aanslagen te loor liepen. Hier sloeg toe, dat de Graaf van Oostfriesland verscheiden' schepen deedt beslaan, voorgeevende, dat Alva aan 't Ryk over hem geklaagd hadt, dat hy Oranjes vrybuiters aanhieldt. De Prins of Sonoi zondt, eerlang, *Dirk Volkaartszoon Koornbert*, die uit Amsterdam geweeken was, naar Embden, om 't ontslag der schepen te bevorderen. Ook werdt 'er, sedert, min scherpe wagt over gehouden. Doch in 't volgende voorjaar, deedt de Graaf Willem van Blois van Treslong in hegtenis neemen, voorwendende dat Roobol, Treslongs Luitenant, eenige vyandlykheid op 's Graaven bodem gepleegd hadt. Treslong zat veele weeken; doch werdt eindelyk, onder borgtogt, ontslaagen, mids hy beloofde, niet zonder verlof van den Graave, in wiens dienst hy zig, eer hy gevangen werdt, begeven hadt, uit Embden, te zullen vertrekken. Hy ligtte nogtans, eerlang, de hielen, klaagende, dat men hem niet te regt stelde, en verklaarende, dat hy zig altoos vervoegen zou, daar men hem geregtelyk wilde aanspreeken. Uit Embden vertrokken zynde, nam hy dienst ter zee, onder den Prinse van Oranje (*o*).

Filips II. 157.. Schepen te Embden beslaagen. Treslong in hegtenis. Hy ontsnapt.

Eer 't jaar 1570 nog ten einde liep, bestondt *Herman de Ruiter*, Ossenkooper van 's Hertogenbosch, een stuk, dat hem eenen onvergangkelyken naam verworven heeft, in 's Lands Ge-

Kloekhertigheid van Herman de Ruiter, die

(*o*) Bor V. Boek, bl. 238 [330], 246 [340].

FILIPS III. 1570.

Loeve-stein in neemt;

Geschiedenissen. Gedooken in eenen monnikskap, onderneemt hy, bestelling, op 's Prinsen naam, van den Graave van den Berge, bekomen hebbende, van drie anderen verzeld, het Slot te *Loevestein*, gelegen ten einde de Bommelerwaard, in Wintermaand, te verrassen. 't Gelukt. De Ruiter geraakt binnen 't Slot, verzekert zig van den Kastelein, en past, met omtrent vierentwintig man, welken hy, sedert, by zig kreeg, de Plaats, die onweerbaar was, in alleryl, te versterken. Doch Alva, kennis van zulk een zonderling voorval gekreegen hebbende, zondt *Lorenzo Perea*, met driehonderd Spanjaards, af, om 't Slot te herneemen. 't Wordt opgeeischt: en de Ruiter, den zynen een hert onder den riem gesteken hebbende, en zig zelven en hen, met de hoope van ontzet, vleijende, besluit, zig tot het uiterste te verdedigen. De belegeraars baanden zig haast eenen weg naar de Vesting, door 't grof geschut, datze 'er op speelen lieten. Loevestein werdt ingenomen. Doch de Ruiter, in een binnenvertrek geweeken, weerde zig, met een slagzwaard, dat, heen en weder gezwaaid, menigen aanvaller velde. Toen hy zig, eindelyk, overweldigd vondt, stak hy den brand in 't buskruid, daar de vloer, vooraf, mede bestort was, en deedt zig zelven en zyne vyanden, met éénen slag, in de lugt vliegen. De Spanjaards zogten zyn hoofd op, uit den hoop verscheurde lighaamen, en deeden 't, te 's Hertogenbosch, aan de galge nagelen. Eenigen der zynen werden, te Antwerpen, ge-

doch 't wederom verliest.

gehangen, twee derzelven geradbraakt (p): Filips III. alzo de Hertog, omtrent de aanhangers des 1570. Prinsen, die hy voor muiters hieldt, geen Krygsregt wilde gevolgd hebben.

In deeze zelfde maand, liep hier een algemeen gerugt, dat men den Kardinaal van Granvelle haast wederom in de Nederlanden te wagten hadt. Viglius schreef 'er over naar Spanje, zeggende, dat het, door verscheiden' Brieven, bevestigd werdt (q). Doch het verdween eerlang, geheellyk. Veelligt was het alleenlyk uitgestrooid, om te beproeven, of het Gemeen thans ook met zulk eene verandering gediend zyn zou.

Gerugt van Granvelles komst.

XXIV. Ongeregeldheid op 's Prinsen schepen. 1571.

Met den aanvang des jaars 1571, vervolgde de Prins zyne heimelyke onderhandelingen, om eenige voornaame Stad, aan zyne zyde, te doen omslaan, tegen dat hy met een Leger herwaards zou komen, om haar te beschermen. De deftigste Kapiteinen op 's Prinsen Vloote haakten ook zeer naar eene vrye haven hier te Lande, ziende zy geene kans, om 't volk, verwilderd door 't rooven, anders, in toom te houden. Want zo ver ging de wanorde, dat men openlyk uitsloeg, op niemants, zelfs niet op 's Prinsen bevelen te willen passen, geene bestellingen erkennende, dan die men zig zelven gaf; en dat 'er, nu en dan, een schip van de vloote doorging, om, voor eigen' rekening, te kaapen. Een groot deel deezer wanorde zou geweerd hebben konnen worden, als men zig van de eene

(p) Bor V. Boek, bl. 319 [331].
(q) Viglius ad Hopper. Epist. CXX. p. 601.

Filips III. 1571.

ne of de andere Haven, in Holland of in Zeeland, hadt konnen meester maaken (r). Oranje en de zynen deeden hiertoe dan hun best. De Prins handelde met Jakob van Duivenvoorde, Heere van Warmond, Otto van Egmond, Heere van Keenenburg, den Heere van Benthuizen en andere Hollandsche Edelen: ook met eenige voornaame Burgers, als Reinier Kant van Amsterdam en anderen, om de eene of de andere Stad te winnen. Sonoi ook, dien Alva vrugteloos gepoogd hadt te doen vatten, door den Hertog van Kleeve (s); en Hugtenbroek zogten Utrecht te doen waggelen. Doch hiertoe was minder kans, doordien de Slotvoogd van Vredenburg onlangs overleeden, en een Spanjaard in deszelfs plaatse gesteld was. De Spaansche bezetting, eindelyk, in Lente- en Bloeimaand, de Stad verlaaten hebbende, en op Alva's last naar Alkmaar, Leiden, Delft en Briele zynde vertrokken, scheen zig de gelegenheid, om de Stad in te krygen schooner voor te doen. Doch alzo 't Stigt zig ten uiterste toe bleef kanten tegen den tienden Penning, werdt de bezetting, in Slagtmaand, wederom geligt, uit de gemelde vier Steden, en naar Utrecht gezonden, daar zy, vyftien maanden soldy te goede hebbende, op den burger bleef teeren, en veele baldaadigheid bedreef. De Wethouderschap viel, hierop, aan 't smeeken by den Hertoge. Doch met geen ander gevolg, dan dat haar gelast werdt, alle haare Hand-

Sonoi zoekt Utrecht te doen omslaan.

Staat der Stad.

(r) Bor V. Boek, bl. 241 [134].
(s) Bor V. Boek, bl. 242 [132].

Handveften en Privilegien Alva in handen te stellen: waartoe zy, na veele vergeefsche klagten ten Hove, in Sprokkelmaand des volgenden jaars, door 't Krygsvolk, gedwongen werdt (*t*). Deeze en diergelyke handelingen, gelykze den Hertog haatelyk maakten by de Landzaaten, verwekten, aan den anderen kant, wederom grooter gunst tot den Prinse. Ook wisten de zynen 't bedryf en de oogmerken des Landvoogds, door woorden en schriften, op 't lelykst, af te schilderen: al het welke, hier en daar, zo groot eene vertwyfeldheid verwekte, dat sommigen, zo men wil, den Prinse aanbooden, brandpoppen in hunne eigene Huizen te leggen, om de Steden buiten staat van tegenweer te stellen, als hy zig voor dezelven vertoonen zou (*u*). Ondertusschen, was het den zynen, in Lentemaand, gelukt, wederom dertig groote schepen, in Texel, te neemen: onder welken 'er agt waren, die vrygeleide van Graave Lodewyk hadden, en egter losgeld betaalen moesten (*v*). Ook melden sommigen, dat Monnikendam, ten deezen tyde, door 's Prinsen schepen, verrast, geplonderd, en, na verloop van eenigen tyd, wederom verlaaten werdt (*w*). Daarentegen, bemagtigde de Admiraal Boshuizen eenigen van 's Prinsen schepen op de Eems. Men was, omtrent deezen tyd, bekommerd voor eene landing der Watergeuzen

Filips III. 1571.

Byftere vertwyfeldheid.

Dertig schepen genomen.

Monnikendam verrast.

(*t*) Bor V. *Boek*, *bl.* 243 [334], 246 [340], 252 [348]. VI. *Boek*, *bl.* 259 [357].
(*u*) Hooft VI. *Boek*, *bl.* 223.
(*v*) Bor V. *Boek*, *bl.* 242 [333].
(*w*) Meteren III. *Boek*, *f.* 59 *verf.*

Filips III. 1571.

zen op Walcheren, hebbende men, te Middelburg, vernomen, dat zy, met vyftig schepen, in Duins lagen en 't oog op dit Eiland hadden: 't welk zo veel indruk maakte op de Wethouderschap, dat zy den Heere van Wakkene, thans, van 's Konings wege, Bevelhebber over Zeeland, verzogten, daartegen de noodige voorziening te willen doen (x). Doch de onderneeming op Walcheren hadt geen gevolg.

XXV. Oranje handelt in 't Noorden.

Oranje, midlerwyl, bedugt, dat hy den oorlog tegen Alva, met eigen' magt, en onderſteuning der Landzaaten, die hem genegen waren, niet lang zou konnen voeren, zogt zig, door uitheemſche Bondgenootſchappen, te ſterken. In Bloeimaand, vaardigde hy Diderik Sonoi, *Herman van der Meere* en *Jan de l'Ecluſe* af naar Deenemarke en Zweeden, om onderſtand. Zy vertrokken eerſt naar Koppenhage. Doch de Franſche Gezant aldaar, met wien zy laſt hadden te raadpleegen, riedt hun, geen gehoor by den Koning van Deenemarke te verzoeken, alzo hy, onlangs, een Verbond met Spanje gemaakt hadt, en reeds eenige ſchepen liet uitruſten, om op de Nederlandſche vrybuiters te kruiſſen. Zy begaven zig, hierop, naar Stokholm, daar zy minzaam ontvangen, doch lang opgehouden werden, en eindelyk tot affcheid kreegen, dat Zweeden oude verbindteniſſen hadt met Spanje, uit hoofde van welken, men den Prinſe van Oranje geenen onderſtand belooven kon (y). Graaf Lodewyk,

en met Frankryk

(x) Regiſt. ten Raede van Middelb. 21 *April* 1571. *f.* 88 *verſ.*
(y) Bor V. *Boek*, *bl.* 241 *enz.* [334 *enz.*].

wyk, die zig, ten deezen tyde, te Rochelle, opbieldt, werdt, door de Koninginne Moeder, met de hoop gevleid, van eenige hulp, uit Frankryk, te zullen konnen verwerven. Men hieldt zig daar misnoegd op 't Spaansche Hof, ter oorzaake van de dood der Koninginne Izabelle, eene Dogter van Frankryk, die men, openlyk, zeide, door vergif, te wege gebragt te zyn. Men ontboodt Graaf Lodewyk ten Hove, en liet zig verluiden, dat men een Leger, onder den Admiraal van Coligni, naar de Nederlanden, geschikt hadt. Doch 't bleek, by de uitkomst, dat men den Prins slegts zogt op te houden, om, onder voorwendsel van hem te willen ondersteunen, Coligni en andere voornaame Hugenooten, met welken men onlangs wederom vrede gemaakt hadt, ten Hove te lokken, en naderhand op de slagtbank te brengen (z). Graaf Lodewyk, aangezet door het Fransche Hof, handelde, ten deezen tyde, ook met *François Walsingham*, Gezant der Koninginne van Engeland in Frankryk, poogende, door hem, haare Majesteit, insgelyks, te beweegen, om den Prinse eenigen onderstand toe te schikken. Hy gaf te kennen, dat zy zig, ter belooninge van den dienst, den Nederlanderen gedaan, van Zeeland zou konnen verzekeren, waardoor zy altoos in staat zyn zou, om de Duitsche Vorsten te sterken, en te beletten, dat Frankryk te magtig werdt. Doch de Koningin, schoon, reeds voor meer dan drie jaaren, aangezogt,

PHILIPS III. 1571. en Engeland.

Loosheid van 't Fransche Hof.

Graaf Lodewyk vleit Engeland met het gebied over Zeeland.

(z) BOR V. Boek, bl. 258 [357]. Discours sur la vie de Cath. de Medicis, p. 75.

FILIPS III. 1571. zogt, door den Prinse van Oranje, kon niet besluiten, om zig, voor als nog, openlyk, voor den Prinse te verklaaren (*a*). De Engelsche Gezant meende, dat de Duitsche Vorsten, die den Prins van Oranje ondersteunden, voorhadden, de Nederlanden te verdeelen: Vlaanderen en Artois aan Frankryk, en Holland en Zeeland aan Engeland toeleggende. Brabant en de andere Landschappen, die voorheen onder het Duitsche Ryk behoord hadden, hadt men een' Duitsch' Vorst, hy dagt, den Prinse van Oranje toegeschikt (*b*). Doch veelligt heeft Graaf Lodewyk hem van deeze ontworpen' verdeeling meer doen vermoeden, om, door hem, de Koningin, te ligter, tot het geeven van onderstand te beweegen: waartoe zy egter, voor tegenwoordig, nog geene ooren hadt.

Holland verzoekt ontslag van de ingewilligde lasten.

In Holland, was men, deezen gantschen Zomer, bezig met het herstellen der schade, door den jongsten Watervloed, aan dyken en sluizen, veroorzaakt. Hiertoe werdt veel gelds vereischt: waarom de Staaten, al in Wintermaand des voorleeden jaars, by den Hertoge, om ontslag van het opbrengen der beloofde tweemaalhonderd eenenzeventigduizend guldens hadden aangehouden (*c*). Doch de Hertog verleende slegts eenig uitstel aan de overstroomde Landen (*d*). En wat laater, vorderde hy al twee-enzeventigduizend guldens op rekening, omze, tot krenking der vry-

(*a*) Memoir. de WALSINGHAM *Lettr.* XCVIII. XCIX. & C. *p.* 136, 140, 143. Cabala or Mysteries of State *p.* 136.
(*b*) WALSINGHAM *Lettr.* C *p.* 143.
(*c*) Resol. Holl. 12 *Dec.* 1570. *bl.* 99.
(*d*) Resol. Holl. 1571. *bl.* 10.

vrybuiteren, te besteeden: waarin de Staaten niet bewilligen konden. Toen hieldt hy aan, om slegts negenduizend tweehonderdzevenenveertig guldens, tot uitrustinge van een groot Oorlogschip en twee Boots: die hem, door de Staaten, werden toegestaan (*e*). In Herfstmaand, moestenze, daarenboven, tot afbetalinge van 't Bootsvolk, nog agtentwintigduizend guldens opbrengen (*f*).

FILIPS III. 1571.

XXVI. Alva zoekt den tienden Penning door te dryven.

Midlerwyl, was Alva wederom te raade geworden, den tienden Penning door te dryven, en de afkooping, die, door eenigen, voor twee jaaren, ingewilligd was, welken met Oogstmaand ten einde liepen; niet langer te gedoogen. Hy vertoonde den Raad van Staate „ dat het volk niet behoorde te weeten, „ wat het den Vorste opbragt:, waarom „ hy raadzaamer oordeelde, den tienden „ Penning niet te laaten afkoopen." Ook verklaarde hy „ dat de Koning misnoegd op „ hem was, om dat hy den tienden Penning „ nog niet hadt ingevoerd: voorts, dryvende, dat men, om deeze belasting den volke smaakelyk te maaken, vooraf de Imposten en Excynzen, die hun ondraaglyk „ vielen, behoorde af te schaffen, en in eene belasting op de Huizen en Landeryen „ te veranderen (*g*)." Doch de Raad merkte hierop aan „ dat men de Imposten niet „ moest vernietigen, voor dat men middelen gevonden hadt, uit welken, de Staaten voldoen zouden kunnen, 't gene zy be-

(*e*) Resol. Holl. 1571. *bl.* 23, 27, 35, 38.
(*f*) Resol. Holl. 11, 25 *Sept.* 1571. *bl.* 70, 72.
(*g*) VIGLII Comment. *p.* 295, 296.

FILIPS III. 1571.

„ beloofd hadden:" Ook verklaarde de Leden zig eenpaarig tegen den tienden Penning. De President Viglius zeide, bedugt te zyn, „ dat men, op den tienden Penning „ blyvende dringen, den tweeden honderd„ ften Penning, die niet toegestaan was, dan „ onder voorwaarde, dat men den tienden „ zou mogen afkoopen, ligtelyk zou moe„ ten missen; die nogtans wel vier millioe„ nen, en dus zo veel als de afkooping des „ tienden Pennings voor den tyd van twee „ jaaren, bedraagen zou." Doch Alva nam dit tegenspreeken kwalyk. Vooral, wilde hy niet gemeld hebben, dat het toestaan des tweeden honderdsten Pennings, door eenigen, onder voorwaarde, geschied was (h). Aan Viglius verklaarde hy, nogtans, in 't byzonder, dat hy 't met hem eens was; doch, om redenen, wel wilde, dat men dit, voor tegenwoordig, openlyk ontveinsde. Van welke verklaaring men toen de reden niet bevroeden kon; schoon men naderhand begreep, dat Alva, den President beletten wilde, hem in den Raad tegen te spreeken, op dat hy daar zyn gevoelen te ligter zou konnen doordryven. 't Bleek, dat zyn toeleg was, den tienden Penning eerst te doen toestaan, zonder van den tweeden honderdsten te reppen, en zig, daarna, op de voorgaande toestemming der Staaten te beroepen, om ook deezen te vorderen: welke dubbelheid Viglius eerst naderhand ontdekte (i). De Her-

Zyn verschil met Viglius.

Zyne dubbelheid.

Plakaat.

(h) VIGLII Comment. p. 297, 298.
(i) VIGLII Comment. p. 299, 300.

Filips II. 1571.

Hertog besloot, in Zomermaand, tot het invoeren des tienden Pennings, tegen 't gevoelen des Raads, die eenpaarig verklaarde, dat zulk eene soort van belasting te willen heffen zo veel was, als tegen de stroom te willen aanroeijen. In het ontwerp der Ordonnantie op den tienden Penning, werdt egter eenige maatiging gebruikt. 't Plakaat, hiernaar geschikt, werdt, op den laatsten van Hooimaand getekend, en sedert alomme afgekondigd (*k*).

Op den ophef van den tienden Penning.

Te Amsterdam, geschiedde zulks egter zeer schoorvoetende. De Stad leverde den Deurwaarder een geschrift over, waarby zy zig bezwaard verklaarde, door den tienden Penning. Doch Alva nam dit zo euvel, dat hy de Stad, vóór 't Hof in den Haage, dagvaarden deedt, alwaar zy, of, zo anderen melden, een der Burgemeesteren (*l*), in eene boete van vyfentwintigduizend guldens, verweezen werdt. Men beriep zig, op den grooten Raad te Mechelen. Doch daar werdt de zaak naar den Hertoge geweezen, by wienze, sedert, is blyven hangen (*m*).

Moeite met Amsterdam.

De byzondere Staaten, ondertusschen, schoon aangemaand door hunne Stadhouders, maakten geenen haast, met het invoeren des tienden Pennings, noch ook met het afschaffen der Imposten, 't welk de Hertog, insgelyks, raadzaam geoordeeld hadt (*n*). Die van Holland, onder anderen, in Wynmaand, te Brussel verscheenen, verzogten, op 't ernstigst, ontheeven

De Staaten draalen met het uitvoeren van 't Plakaat.

(*k*) Viglii Comment. *p.* 301, 302, 303. Bor VI. *Boek*, *bl.* 248 [343].

(*l*) Apolog. van Willem I. *bl.* 84.

(*m*) Bor VI. *Boek*, *bl.* 250 [345].

(*n*) Resol. Holl. 11, 29 *Aug.* 1571. *bl.* 60, 63, 68.

FILIPS III. 1571.

ven te blyven van den tienden Penning, en de Impoſten te mogen aanhouden, alzo zy geene andere middelen te gebruiken wiſten, om de Renten te vinden, daar 't Land mede bezwaard was. Doch de Hertog bleef onverzettelyk, dryvende, dat de Staaten, gelyk waar was, te vooren reeds, in den tienden Penning bewilligd hadden, en nu niet te rug loopnn moeſten (*o*). Zy antwoordden „ dat de „ Hertog hun verzekerd hadt, dat 'er eene „ algemeene bewilliging van alle de Neder- „ landen zou moeten voorgaan, eer hy hun „ den tienden Penning zou afvorderen, en „ dat Gelderland, Overyſſel en andere na- „ buurige Geweſten nu nog met eene bepaal- „ de ſomme voldeeden: waarom zy oordeel- „ den, dat hunne bewilliging, die, op den „ voet van 's Hertogs verzekering geſchied „ was, hun niet behoorde te benadeelen (*p*)."

Alva is ongenoegd op die van Holland.

Alva wilde 'er egter mede door. Zelfs verklaarde hy „ dat hy den Gemagtigden der „ Staaten van Holland geen gehoor verleend „ zou hebben, zo hy geweeten hadt, dat zy „ 's Konings bevelen tot welſtand van den „ Lande, dus noemde hy 't Plakaat op den „ tienden Penning, nog niet ter uitvoeringe „ hadden gebragt (*q*); hun voorts beveelen- „ de, terſtond naar huis te keeren." Zy deeden van deeze ontmoeting verſlag in den Haage:

Hun laatſte Beſluit, op 't ſtuk

waarop de Staaten, bedugt voor Alvas ſtrengheid, een beſluit namen, dat, met deeze woorden, in 't Regiſter der Reſolutien, aange-

(*o*) Reſol. Holl. 1571. *bl.* 83-98. BOR VI. *Boek*, *bl.* 251 [340].
(*p*) Reſol. Holl. 5, 24 *Nov.* 1571. *bl.* 92, 100.
(*q*) Reſol. Holl. 24 *Nov.* 1571. *bl.* 101.

getekend staat: *Overleggende de Staten de gelegentheyt van den tydt, de maniere van doene soo syne Excellencie procedeert in 't stuk van den Thienden ende Twintighsten Penningh, en geen verder middel wetende, om d'executie te beletten; en hebben by de meeste stemmen, voor desen tydt, anders geen Resolutie daar op weten te nemen* (r). Na dit Besluit, is 'er, ter Staatsvergaderinge van Holland, niet meer over den tienden Penning gehandeld. Doch ten Hove, was men 'er, den gantschen Zomer (s), en een gedeelte der volgende Lente, nog bezig mede. De byzondere Staaten niet alleen; maar de Stadhouders en Leden der Raaden van Staate en der Geldmiddelen stelden 'er zig tegen, tot zo verre, dat Alva dikwils hevig uitvoer tegen eenigen derzelven, en zelfs van geene opschorting van 't Plakaat op den tienden Penning voor eene of twee maanden, welke hem Viglius voorsloeg, hooren wilde (t). En toen de President vervolgde, dat men, midlerwyl, met het invorderen der beloofde † aandeelen, zou konnen voortvaaren, hernam de Hertog, *dat hy, reeds te vooren, verklaard hadt, niet te verstaan, dat men hem meer sprak van aandeelen:* den President voorts beschuldigende van gebrek van ontzag voor 's Konings bevelen, en hem dreigende, dat hy zyn gedrag den Koning aandienen zou. Doch Viglius hadt moeds genoeg, om te antwoorden, *dat hy*

Filips III. 1571.

Des tienden Pennings.

† *Quota.*

Hevige twist tusschen Alva en Viglius.

(r) Resol. Holl. 7 *Dec.* 1571. *bl.* 103.

(s) Viglius *ad* Hopper. *Epist.* CXLIV. *p.* 643. *Ep.* CXLIX. *p.* 652.

(t) Viglii Comment. *p.* 304, 305, 306. Viglius *ad* Hopper. *Epist.* CXLVI. *p.* 649.

Filips III. 1571. *hy hoopte, dat zyne Majesteit hem dan het ander oor nog wel zou willen gunnen, en dat hy, in allen geval, voor zynen gryzen kop niet bekommerd was:* waarop de Hertog hervatte, *dat hy wel middel wist om zig te doen ontzien: dat het besluiten aan hem stondt; aan den Raad slegts te bewilligen in 't gene hy besloten hadt.* Na 't scheiden van den Raad, sprak hy van 't voorgevallene met zynen Zoon, Don Fredrik, met Vargas en anderen; zo dat zyn ongenoegen op den President haast rugtbaar werdt, en te wege bragt, dat de Staaten, verneemende, dat Alva met Viglius, over den tienden Penning, verschilde, te minder tot bewilliging besluiten konden (*u*). Hy zelf begon, eerlang, zo groote zwaarigheden te zien, in 't heffen deezer belasting, dat hy, door Noirkarmes, een Ontwerp van maatiging beraamen deedt. Toen dit in den Raad kwam, vondt men 't stuk nog al netelig en verward. 't Ontwerp werdt dan nog eens veranderd; en de tiende Penning, eindelyk, gelegd op een verkoop alleen van zulke waaren, die geene verandering meer behoefden te ondergaan, eerze gebruikt konnen worden. Doch 't geviel egter den Staaten niet; die, voor een gedeelte, in Wintermaand, te Brussel gekomen waren. De Hertog, ziedende van gramschap, om dat men 't hem dus uithieldt, liet zig verluiden „ dat hy zig van 't Krygsvolk zou „ bedienen, om den tienden Penning te doen „ opbrengen; en zo de Landzaaten hem niet „ voor Ontvangers dienen wilden, dat hy „ 'er

['t Plakaat op den tienden Penning wordt merkelyk gemaatigd.]

[Alva valt aan 't dreigen.]

(*u*) Viglii Comment. *p.* 307, 308.

„ 'er Italiaanen en Spanjaards toe gebruiken „ zou." Elk sidderde toen voor den schok, die den Staat des Lands dreigde. Viglius, Barlaimont en Aarschot niet alleen; maar Don Fredrik zelf zogten den Hertog tot uitstellen te beweegen. Al om niet (v). Eenigen hadden zig laaten ontvallen, dat Alva zelf eenen aanvang behoorde te maaken, met het heffen des tienden Pennings te Brussel: wanneer de byzondere Stadhouders, veelligt, zyn voorbeeld volgen zouden. Dit geviel den Hertoge. Na dat men dan, in de Lente des volgenden jaars, hier te Lande, tyding gekreegen hadt, dat de Koning zelf den tienden Penning wilde opgebragt hebben (w), belast hy der Wethouderschap van Brussel dien te doen heffen: en zy, bedugt voor Alva's ongenade, begint hand aan 't werk te slaan. Maar vleeschhouwers, bakkers en brouwers sluiten, hierop, hunne winkels, zeggende niets te koop te hebben (x). Toen ging 'er een algemeene kreet op door de Stad, dat men 't op 's Lands ondergang gemunt hadt. Elk raakte op de been. Alva, nog niet gezind om 't stuk op te geeven, besluit eenige winkeliers te doen vatten, en in hunne eigen deuren te doen ophangen, oordeelende, dat de schrik voor zulk een lot, de anderen gedwee maaken zou. En wil men, dat de beul reeds last hadt, om zeventien stroppen, en ladders van tien of twaalf voeten gereed te maa-

FILIPS III. 1571.

Hy onderneemt het heffen des tienden Pennings te Brussel. 1572.

(v) VIGLII Comment. p. 309-314.
(w) VIGLIUS ad HOPPER. Epist. CXXIX. p. 616. Ep. CXXXI. p. 619.
(x) VIGLII Comment. p. 312.

FILIPS III. 1572.

Doch laat het plotselyk steeken.

maaken, ja, dat de bezetting in de wapenen, en Don Fredrik, ten huize van Viglius, bezig was, om de vonnissen te stellen (y), toen de tyding, dat de Watergeuzen den Briel ingenomen hadden, den Hertog van besluit deedt veranderen, en 't heffen des tienden pennings staaken (z). Doch de gelegenheid van dit inneemen, daar de behoudenis of herstelling van 's Lands vryheid uit sproot, moet thans omstandiglyk ontvouwd worden.

XXVII. Treslong by Wieringen in gevaar.

Willem van Blois van Treslong, last van den Prinse van Oranje bekomen hebbende, om twee schepen in zee te brengen, hengelde, met een derzelven, in Sprokkelmaand, omtrent de gaten der Zuiderzee. De vorst noodzaakte hem, eerlang, onder Wieringen te loopen, daar hy door 't ys bezet raakte, en tot in Lentemaand toeven moest. Hy en de zynen kwamen hier dagelyks aan land: doch de Wieringers bragten 'er, op éénen nagt, zeventien, die eenigen moedwil gepleegd hadden, om 't leeven, Treslong, naderhand, eenen eed afvergende, dat hy 't hun nimmer vergelden zou. Grooter gevaar liep hy van het Spaansche Krygsvolk. Bossu zondt vier vendelen Knegten, onder Jan Simonszoon Rol, naar Wieringen, om Treslongs schip te bemagtigen. 't Werdt, eerst, naar Krygsgebruik, opgeeischt. Doch Treslong wees hen op zyn geschut, zeggende, niets dan kruid en lood voor hun ten beste te hebben. De Spaanschen bragten toen eenige praamen en

(y) BOR VI. *Boek*, *bl.* 262 [361]. Apol. van Will. I. *bl.* 86.
(z) VIGLII Comment. *p.* 315.

en sleeden op 't ys, waaruit zy hevig vuurden op 't schip; doch zy werden, uit Treslongs geschut, zo begroet, dat zy wyken moesten. Midlerwyl, arbeidde Treslongs volk, om 't schip los te byten, dat eindelyk gelukte. 't Schip schoot uit het ys, en ontkwam 't gevaar, hebbende niet meer dan éénen man verlooren. Treslong wendde toen den steven naar Engeland, daar hy zig voegde by 's Prinsen Vloote, onder Willem, Graave van der Mark, Heere van Lumei (1), die nu tot Admiraal verheeven was (a). Derwaards was ook gezeild *Jakob Simonszoon de Ryk*, voordeezen Koorenkooper te Amsterdam; doch, ter oorzaake der voorgaande beroerten, gebannen, en nu, met een Oorlogschip, op eigen' kosten uitgerust, zyn geluk op zee zoekende. Deez' hieldt Lumei en den anderen Hopluiden geduuriglyk voor, dat zy te eerlyk gebooren waren, om hun leeven in 't zeeschuimen te slyten, hen aanzettende, om iet loflykers en van meer gewigt, ten dienste des Vaderlands, te onderneemen (b). Men liet dan zyne gedagten wederom gaan over 't verrassen van Enkhuizen, of eenige andere Stad in 't Noorderkwartier van Holland. En terwyl men hierop peinsde, geviel 't, dat Ko-

FILIPS III. 1572.

Hy komt in Engeland.

Koningin Elizabet doet de Geuzen

(a) BOR, VI. *Boek*, *bl.* 264 [365].
(b) HOOFT VI. *Boek*, *bl.* 228.

(1) Hy was een Zoon van *Jan van der Mark*, *Heere van Lumei*, en van *Margareet*, Dogter van *Jan*, *Heere van Wassenaar* (Zie GOUDHOEVE, bl. 138), en schynt zig, ter oorzaake van zyne afkomst uit eene Hollandsche Moeder, te eerder, in de Hollandsche zaaken gesteken te hebben.

Filips III. 1572. Koningin Elizabet, geperst door den Hertog van Alva, die, in deezen winter, de vredehandeling, aan 't Engelsche Hof, sterk hadt voortgezet; den Graave van der Mark en den zynen beval, het Ryk te ruimen (c). De Koningin zogt, in deezen tyd, den Koning van Spanje te vriend te hebben, bedugt, dat hy, anderszins, de Schotten, die zy van zig afhangkelyk wilde maaken, te veel ondersteunen zou (d). Hierom besloot zy te eerder Alva te believen, met het verdryven van 's Prinsen Vloote. Lumei dan, van den nood eene deugd maakende, loopt, aan 't hoofd van vierentwintig schepen, met eenen gunstigen wind in zee, koers zettende naar Texel, om daar Alvas schepen aan te tasten, of de eene of de andere Stad te verrassen. Onderweg, neemt hy twee Koopvaardyschepen, die uit Spanje kwamen. Kort hierna, keert de wind. En toen eerst besluit men den mond der Maaze in te loopen, en Briele, dat nu geene bezetting inhadt (e), te bemagtigen. Twee schepen, gevoerd door de Hopluiden *Marinus Brand* en *Daam* zeilen dan vooruit: de anderen vierentwintig, waaronder de twee genomen' schepen, volgen. Allen streeken zy voor 't hoofd van den Briele, op den eersten van Grasmaand, omtrent twee uuren na den middag. De Ingezetenen der Stede stonden verbaasd, over zo groot een getal van Koopvaardyschepen; want daarvoor hieldenze 's Prinsen Vloote. Niemant dagt om de Watergeu-

't Ryk ruimen.

Zy zeilen naar Texel,

loopen door tegenwind de Maaze in.

(c) Walsingham *Lettr.* CXXXVIII. p. 212.
(d) Walsingh. *Lettr.* CXXXV. p. 203. *Lettr.* CXXXIX. p. 213.
(e) *Zie hier vooi*, *bl.* 328.

geuzen. De Veerman *Jan Pieterszoon Koppestok* was de eerste, dien 't inviel. Hy ontdekte zyne meening aan eenige luiden, welken hy, van Maaslandssluis naar den Briel, brengen moest: die, den naam van Watergeuzen hoorende, zo verschrikten, dat zy zig te rug en aan land zetten deeden. Maar Koppestok, niets te verliezen hebbende, roeit der Vloote aan boord, en vraagt naar Treslong, wel bekend in deezen oord, alzo zyn Vader Baljuw van den Briele geweest was. Treslong brengt den man by Lumei, zeggende, dat deez' de regte was, om hun dienst te doen. Men zendt hem dan naar de Stad, hem, voor geloofsbrief, Treslongs zegelring medegeevende, dien men wist by die van de Wet kenbaar te zyn. Hy roeit aan land, neemt gang naar de Poorte, die hem geopend wordt, en voorts naar 't Stadhuis. Den Raad, hier byeen gekomen, dient hy aan „ dat hem, by den „ Graave van der Mark, Treslong en ande„ re Hopluiden des Prinsen van Oranje, ge„ vergd was, te verzoeken, dat de Wethou„ derschap twee gemagtigden naar buiten „ wilde schikken. Hun zou geen leed ge„ schieden, alzo de Vloot daar tot geen ander „ einde gekomen was, dan om hen van den „ tienden Penning te verlossen, en tegen Al„ vas dwinglandy te beschermen." Te gelyk toont hy den ring, 't bewys van zynen last. *Jan Pieterszoon Nikker*, de oudste Burgemeester, vraagt hem, *hoe sterk de Vloot bemand ware*? waarop hy, min uit list dan uit losheid, antwoordt, *wel met vyfduizend man*. Toen stemde men, terstond, tot bezending: doch niemant

Filips III. 1572.

FILIPS III. 1572. mant wilde 'er aan. Eindelyk kreeg 'er de Veerman twee mede. De Graaf, die hen, in een huis tusschen de Stad en 't hoofd, wagtte, eischte de Stad op, uit den naam des Prinsen van Oranje, als Stadhouder des Konings, en geeft hun twee uuren tyds van beraad. De tyding hiervan kwam naauwlyks in de Stad, of elk viel aan 't zakken, en pakken, en vlugten, ter Zuidpoorte uit. 's Graaven volk, midlerwyl, te land gestapt, rukt aan tot voor de Water- of Noordpoort, vraagende, *of men hen, dan of zy zig zelven zouden binnen helpen?* De Wethouderschap 't stuk in beraad leggende, stemde Nikker 't eerst tot de overgaave. Hy werdt, terstond, van *Klaas Janszoon Koekebakker* gevolgd, en toen van alle de anderen. Nogtans, marde men met antwoorden. Lumei dan, ziende de uuren van beraad verstreeken, zendt Treslong, met een deel volk, naar de Zuidpoorte, daar hy den Rentmeester, *Joan van Duivenvoerde*, aantreft, gezind te vlugten: dien hy tot blyven dringt. De Graaf zelf trekt naar de Noordpoort, daar Roobol, zyn volk takken, rys, stroo en pek hebbende doen byeen brengen, den brand in steekt. Voorts werdt zy, met een eind van een' mast, opgeloopen. Des avonds tusschen agt en negen uuren, was men der Stad meester; Lumei de Noord-, en Treslong de Zuidpoorte intrekkende, met tweehonderdvyftig man in alles, ten deele Luikerwaalen, gelyk Lumei zelf was, ten deele gevlugte Nederlanders. De naamen der voornaamsten, die, met het inneemen van den Briel, den grondslag van 't gebouw der Vaderlandsche

en bemagtigen den Briel.

in 't jaar 1572.

vryheid gelegd hebben, zyn, dat wonder is, nergens naauwkeurig aangetekend. By verscheiden' schryvers, vinden wy de volgenden genoemd: Willem, Heer van Lumei, Graaf van der Mark, Barthold Entes van Mentheda, Onder-Admiraal, Willem van Blois van Treslong, Kornelis Geerlofszoon Roobol, Jakob Simonszoon de Ryk, Marinus Brand, Hopman Daam, Jonkheer Lancelot van Brederode, Jonkheer Adriaan van Zwieten, Nikolaas Ruikhaver, Jan Klaaszoon Spiegel, Dirk Duivel, Jonkheer Jakob Kabeljaauw, *Willem de Graaf van Gend*, *Wouter Franszoon*, Fokke en Jan Abelszoonen, Hopman *Looi* of *Eloi*, Hopman *Gilain*, Hopman *Jelmer*, *Maarten Merous*, *Gillis Steltman*, *Jaques Hennebert*, *Henrik Thomaszoon*, *Ellerd Vlierhop*, *Bruin van Utrecht*, *Kornelis Louwszoon van Everdingen*, *Jakob Anthoniszoon* en *Salomon van der Hoeve*, voorheen Baljuw van Schiedam, en naderhand van 's Graavenhaage (*f*). Voorts leest men, dat een der twee Koopvaardyschepen, door Lumei, onderweg, genomen, gevoerd werdt, door *Oom Hedding Dovelens* van Antwerpen (*g*).

FILIPS III. 1572.

Na dat de Stad over was, werden, 's anderendaags, Kerken en Kloosters overvallen, geschonden, beroofd. Doch men verschoonde de burgery. Lumei hadt geen verder wit, dan de Stad te plonderen, en wederom te verlaaten. Doch Entes, Treslong, de Ryk en Dirk Duivel, zig hiertegen kanten-

(*f*) BOR VI. *Boek*, *bl.* 265 [365]. HOOFT VI. *Boek*, *bl.* 228. ALKEMADE Briel, *bl.* 123 *en* Byvoegs. *bl.* 374.
(*g*) METEREN III. *Boek*, *f.* 63 *vers.*

Philips III. 1572. tende, bewoogen hem, 's Prinsen goeddunken eerst af te wagten, en, midlerwyl, de Stad te sterken, gelyk geschiedde (*h*).

Verbaasdheid van Alva, over 't inneemen van den Briel

De Hertog van Alva ontving de tyding van 't inneemen van den Briel, dien men voor den sleutel van Holland hieldt, met geene kleine verbaasdheid (*i*), schoon hy, uiterlyk, goed gelaat toonde (*k*). Terstond staakte hy het geweldig heffen des tienden Pennings, te Brussel, en zondt bevel aan den Graave van Bossu, in den Haage, om, met het Regiment van Lombardye, dat toen in Utrecht lag, in alleryl, naar den Briel, te trekken, en de Plaats te herwinnen, eer menze versterken kon. Doch Bossu was hem reeds voorgekomen. Hy hadt zo dra niet vernomen, dat Briele over was, of hy begaf zig naar Maaslandsluis, en ontboodt aldaar het Regiment van Lombardye, dat onder Don Ferdinand de Toledo stondt, by zig (*l*). Regt tydig, verliet dit volk de Stad Utrecht, alwaar, in deeze zelfde week, eene muitery broeide onder de Spanjaards, misnoegd, om dat men hun vyftien maanden soldy schuldig bleef. Men wil, dat zy niets minder beoogden, dan de plondering der Stad, waartoe zy den tyd van eenen plegtigen ommegang, op Wittendonderdag, wilden waarneemen. Doch de toeleg werdt ontdekt, en met het vangen en straffen van 't hoofd der oproerigen gestuit (*m*). Bossu voerde dit Krygsvolk, van Maasland-

Muitery onder 't Spaansch Krygsvolk te Utrecht.

Bossu poogt

(*h*) Hooft VI. *Boek*, *bl.* 230.
(*i*) Strada *Dec.* I. *Libr.* VII. *p.* 407. Viglius *ad* Hopper. *Epist.* CLXVIII. *p.* 684.
(*k*) Bor VI. *Boek*, *bl.* 266 [366].
(*l*) Tassis Comment. *Libr.* I. *p.* 147, 148.
(*m*) Bor VI. *Boek*, *bl.* 266 [366].

landsluis, in vyfentwintig vaartuigen, over naar Geervliet, in 't Land van Putten, van waar hy, door 't water Bornisse, daar de schepen leggen bleeven, ligtelyk, op 't Eiland van Voorne geraaken kon. Toen trok hy regt aan op den Briele, in verwagting dat de Stad hem terstond opgegeven zou worden, waarom hy geen grof geschut hadt medegevoerd (n). Doch dit mislukte hem. Hy werdt, uit de boomgaarden onder de Stad, die gestoffeerd lagen met Geuzen, raauwelyk, met handgeschut begroet. Ook sprong de Stads timmerman, *Rochus Meeuwszoon*, in 't water, en sloeg 't Nieuwlands sluisje open, waardoor de binnenwegen onder liepen. Bossu moest toen, den Nieuwlandschen dyk langs, aantrekken op de Zuidpoorte, daar men 't grof geschut op hem los brandde. Ten zelfden tyde, vaaren Treslong en Roobol, met eenig volk, naar Bornisse, daar zy de Spaansche schepen ten deele in brand steeken, ten deele in den grond booren. De Spanjaards, ondertusschen, 't water ziende wassen, begeeven zig op de vlugt, en brengen 't, al zwemmende en waadende, door Bornisse, op Putten, en voorts op nieuw Beyerland. Lumei, de Brielenaars mistrouwende, durfde de Spanjaards niet vervolgen, die anders grooter neêrlaag geleeden zouden hebben. Twee dagen na deeze zege, die, op Paaschavond, den vyfden van Grasmaand, behaald was, monsterde de Graaf de Opgezetenen van 't Land van Voorne, en deedt hen zweeren, dat zy de Stad, voor den Prin-

Filips III. 1572.

Briele te herwinnen.

Hy wordt afgeweezen.

(n) Tassis Libr. I. p. 147.

Filips III. 1572.

Oranje genoegt zig kwalyk, aan 't inneemen van den Briel.

Prinse, als Stadhouder des Konings over Holland, zouden houden (o). Oranje toonde egter weinig genoegen over 't bemagtigen van den Briel, dat hem ontydig scheen. Hy hadt, naamlyk, verscheiden' aanslagen in den zin, die zo ligt niet scheenen te zullen gelukken, als Alva, gelyk, na 't inneemen van eene Stad van zo veele aangelegenheid, te wagten was, beter, dan tot nu toe, op zyne hoede zou zyn. Ook zou de Prins gaarne gezien hebben, dat de Hertog zig, door het geweldig doordryven des tienden Pennings, nog meer vyanden in 't Land gemaakt hadt; dat, nu hy 't, na 't bemagtigen van den Briel, zagter ging opneemen, minder te wagten was. Niettemin, 't stuk nu zynde uitgevoerd, liet de Prins 't zig gevallen, en beloofde den Graave onderstand, om welken hy, naar verscheiden' Plaatsen, schreef. Ook begaven zig verscheiden' gevlugte Edelen en Burgers naar den Briel, nevens een deel geboefte, dat de naaste landen en stroomen, met plonderen en schuimen, ten hoogsten, onveilig maakte (p).

XXVIII. Bossu stoot het hoofd voor Dordrecht,

Ondertusschen was Bossu, met zyn volk, door de Beyerlanden en verder, voortgetrokken tot omtrent Dordrecht, alwaar men hem weigerde in te neemen. Men voorzag hem egter van schepen, met welken, hy overstak naar Rotterdam. Hier verzogt hy alleenlyk te mogen doortrekken. Doch de Burgers, een kwaad oog hebbende op de Spanjaards, wil-

(o) Bor VI. Boek, bl. 266 [367].
(p) Bor VI. Boek, bl. 266 [367].

wilden dit niet gehengen. Eindelyk, kwam men overeen dat zy, by vyfentwintig man tevens, met doove lonten, door de Stad, zouden worden gelaaten (*q*). Doch zo dra waren Bossu en de eersten niet in de Poort, of hy velde, met eigen' hand, eenen Smid, *Zwart Jan* genoemd, die zig, voor anderen, tegen 't inkomen der Spanjaarden, gekant hadt. De wagt werdt, voorts, afgemaakt, de Poort overweldigd, en alle de Spanjaards binnen gelaaten. De Burgers, zig tegen deezen overval willende verzetten, schooten 'er, in merkelyken getale, het leeven by in (*r*), van welke gesneuvelden egter niet meer dan eenenveertig, by naame, genoemd gevonden worden (*s*). Doch 't schenden van 't gegeven woord verwekte zo groot een' haat tegen de Spanjaards, door 't gantsche Land, dat men reden heeft, om te twyfelen, of 't bemagtigen van Rotterdam hun niet meer nadeel dan voordeel hebbe gedaan (*t*). Bossu zondt, eerlang, eenig volk af, om de Geuzen te verjaagen, uit Schiedam, Delftshaven en Maaslandssluis, welke Plaatsen, te vooren, waren ingenomen, door 't Krygsvolk van Lumei, dat zig nu alleen in 't Eiland van Voorne ophieldt (*u*).

Filips III. 1572. en neemt Rotterdam in, door list.

Alva, nu aan den Briel geleerd hebbende, hoe veel aan 't bewaaren der Zeesteden gelegen ware, schikte terstond *Pieter van Kwarebbe*,

XXIX. Alva zoekt zig te verzekeren van

(*q*) Tassis *Libr.* I. *p.* 147.
(*r*) Bor VI. *Boek*, *bl.* 267 [367].
(*s*) Chron. van Rott. *door* Jan Gerritsz. *M. S.*
(*t*) Bentivoglio Nederl. Hist. V. *Boek*, *bl.* 126, 128.
(*u*) Tassis *Libr.* I. *p.* 147, 148.

Filips III. 1572.

be, Bevelhebber van Breda, en *Jan Baptist de Tassis*, namaagschap van hem, wiens aantekeningen wy reeds meermaalen hebben aangehaald, en, in 't vervolg, ook nog zullen gebruiken, naar Dordrecht, met last, om deeze Stad, by haaren pligt, te bewaaren, en Bossu, dien de Hertog nog in 't Land van Voorne hieldt te zyn, van mondbehoeften te voorzien. Kwarebbe en Tassis deeden, te Dordrecht, vyf schepen gereed maaken, met welken zy, de stroomen en oevers, tegen de strooperyen der Geuzen, beschermden. Naar Vlissingen, zondt de Hertog, volgens sommigen, drie (v), volgens anderen, agt vendelen Spanjaards, onder *Osorio Angelo*. Doch eer deezen kwamen, stookte *Jan van Kuik*, Heere van Erpt, die, met de tyding van 't verrassen van den Briel, derwaards gekomen was, 't volk, onder de hand, op, om zig nu de vryheid te verzorgen, die hun, door den dwingeland, nimmer gegund worden zou. En hy vindt zo veel gehoor, dat de Burgery, op den eersten Paaschdag, zynde den zesden van Grasmaand, op de been raakt, de Walsche bezetting, die Alva reeds te vooren derwaards gezonden hadt, ter poorte uit dryft, en vaststelt, de Spanjaards, die te schepe naderden, buiten te houden. Kuik ook, haar vertoonende, dat zy, met het verjaagen der bezetting, zig reeds in Majesteitschennis vergreepen hadt, vermaant haar, 't werk niet ten halve te laaten steeken; maar de schepen van de Stad te weeren. Hy hangt 'er by, dat de

Dordrecht en Vlissingen.

Vlissingen verjaagt zyne bezetting.

(v) Tassis *Libr.* I. *p.* 148.

de Prins, met een Leger, in aantogt was, om haar te beschermen, en beweegt, daarop, een' uit den hoop, wien 't hoofd kroes stondt van den drank, door een geschenk van twee daalers, om 't geschut van de wallen los te branden op de Spaansche schepen: die, zulk een' welkomst niet verwagt hebbende, verbaasd naar Middelburg weeken. Hier vondenze den Heer van Wakkene Kapelle, Admiraal van Zeeland; die zig, terstond, naar Vlissingen begaf, en 't volk, met zagte woorden, tot omzien zogt te brengen. Doch men bejegende hem zulks, dat hy blyde was, dat hy 't behouden wederom te Middelburg bragt. Kuik hadt hier ook onder geroeid, en des Admiraals vleijende woorden *een lammeren tong, om de Vlissingers den wolven te leveren*, genoemd. Men meende, dat hy niet binnen Vlissingen gekomen was, zonder last van den Prinse, dien hy terstond kennis gaf van het omslaan der Stede. Zelf begaf hy zig, eerlang, naar den Briel, om van daar eenig volk naar Vlissingen te doen overscheepen: en keerde, met goede hoop, weder te rug. Ook volgde Treslong hem spoedigslyk, met drie schepen, en styf tweehonderd mannen, die, uit de naaste Plaatsen van Holland, opgestommeld, en met monnikskappen, kazuifels en ander geestelyk gewaad, in plaats van geweer, uitgestreeken waren; zo dat menze, op stroom, voor Vlissingen, eerst wapenen moest (*w*). Doch eer dit gebeurde, hadt men Alvarez of Pedro Pacheco of Paciotto, Overste

Philips II. 1572.

Pacheco aldaar gehangen.

(*w*) Bor VI. *Boek*, *bl.* 261 [369].

Filips III. 1572. ste eener Bende Ruiterye, te Vlissingen in handen gekreegen (x). Hy, ook door Alva afgezonden, om de Wethouderschap en Burgery voor wankelen te bewaaren (y), en onkundig van 't omkeeren der Stad, was daar, onlangs, aangekomen, en, naauwlyks te lande gestapt zynde, gevat, door Hopman Jakob Simonszoon de Ryk, die, kort te vooren, uit Engeland, daar hy wapenen en krygsbehoeften hadt opgedaan, met drie schepen, te Vlissingen, gekomen was, hebbende hy van de verandering, aldaar voorgevallen, kennis gekreegen, uit eenige Vlissinger vlugtelingen, die hem, op zee, ontmoet waren, en met hem, naar de Stad, te rug zeilden (z). Pacheco werdt spoedig te regt gesteld, en, nevens twee andere Spaansche Jonkers, ter galge gedoemd, van welke hem zyn adeldom, dien hy zo hoog stelde als dien der Graaven van Egmond en Hoorne, welken men egter 't zwaard gegund hadt, niet bevryden kon (a). Doch sommigen schryven, dat men hem by de beenen ophing (b), 't welk met het verhaal der meesten niet overeenkomt. Men hieldt zig hier aan de gewoonte, die Alva ingevoerd hadt, om de gevangenen, in den begonnen burgerkryg, niet naar krygsgebruik te handelen. Naderhand, is verspreid en geloofd, dat Pacheco een' lyst by zig hadt van een groot getal van Nederlanderen, edel en one-

(x) Strada *Dec.* I. *Libr.* VII. *p.* 411.
(y) Tassis *Libr.* I. *p.* 149.
(z) Hooft VI. *Boek*, *bl.* 234.
(a) Bor VI. *Boek*, *bl.* 268 [369, 370].
(b) Tassis *Libr.* I. *p.* 149.

onedel, die Alva van kant geholpen wilde hebben (c). Doch veelligt heeft men, met zulk een uitstrooisel, de schandelyke straf, hem aangedaan, willen verschoonen, en de Spanjaards meer in den haat brengen. Het Slot, dat Alva te Vlissingen hadt begonnen te bouwen, werdt eerlang geheellyk geslegt (d). Amsterdam hadt, om zelf verschoond te blyven van sterkten, tot het stigten van dit Slot, te Vlissingen, twee tonnen schats opgebragt (e). De Vlissingers, niet vergenoegd met zig zelven Alvas heerschappy onttrokken te hebben, ondernamen, na 't ontvangen van eenigen onderstand uit Frankryk, uit Engeland, uit Vlaanderen en van elders, ook hunne nabuuren te doen omkeeren. *Jeronimus Tseeraarts*, Stalmeester des Prinsen van Oranje, die, onlangs, te Vlissingen, gekomen was, om, als Stadhouder uit 's Prinsen naam, over Walcheren, te gebieden, en de Heer van Erpt begaven zig, met omtrent zestig man, voor Veere, beproevende, of men hen zou willen binnen laaten. Hier was 't gemeen opgeruid tegen de Spanjaards, door *Lyn Taayen* en *Koeyevleesch*, twee Visschers van Veere, die, onlangs, in den Briel, gevangen gezeten hebbende, op voorspraak van den Heere van Erpt, zonder losgeld, geslaakt waren. Ook hadt men onder 't volk verspreid een kort Geschrift, verdedigende de regtvaardigheid van 't aanneemen der wapenen tegen de Spanjaards. De Burgers van Veere wan-

Filips III. 1572.

Veere kiest ook 's Prinsen zyde.

(c) Supplic. aan den Kon. *by* Bor VI. *Boek*, *bl.* 346 [470].
(d) Meteren IV. *Boek*, *f.* 64 *vers.*
(e) Viglius *ad* Hopper. *Epist.* CXXXVIII. *p.* 633.

Filips III. 1572. wankelden' reeds. Doch de Wethouders, die Tſeeraarts te woord geſtaan hadden, weigerden volk in te neemen. Tſeeraarts keerde toen, om meer volks, naar Vliſſingen, terwyl Kuik, zonderling geſleepen op 't beroeren der gemeente, de twee viſſchers bewoog, om de Burgers in de wapenen te doen komen (*f*); dat zo dra niet geſchied was, of *Jeannin*, een Franſch Heer, werdt, met veertig man, ter Stad in gelaaten, en in de Kerk gehuisveſt. Maar hier beſluit hem Jonkheer *Jeronimus de Rollé*, Baljuw van Veere, die nu de ſterkſte in de Stad was, en nog om hulp naar Middelburg zondt. Doch deeze hulp werdt, by *Zandwyk*, onderſchept en geſlaagen, door Hopman de Ryk, die van Vliſſingen naar Veere ontbooden was, en, 's anderendaags, den vierden van Bloeimaand, door de Burgerye ingelaaten zynde, Jeannin verloſte, en de Wethouderſchap den eed aan den Prinſe deedt afleggen. Rollé zelf ſchroomde niet dien te doen, toen men hem beloofde, dat hy zyn ampt behouden zou. Na dien tyd, kwamen de Spanjaards, van Middelburg en Arnemuiden, dagelyks, ſtroopen tot voor Veere. De Burgers keerden hen, door menigen uitval. De wederzydſche gevangenen werden terſtond gehangen, met zo byſter eene bitterheid, dat men getuigt, den eenen broeder den anderen, met eigene handen, te hebben opgeknoopt. In eenen anderen uitval, daar de Ryk, met zyn volk, wel zes- of zevenhonderd Spanjaards verſloeg, ſneedt zeker

Byſtere bitterheid.

(*f*) Bor VI. *Boek*, *bl.* 269 [371].

ker wondheeler eenen Spanjaard 't hert uit de borst, en stak het op 't gallioen van een schip, daar 'er verscheiden' persoonen de tanden in zetteden. Voorts was 't ook gemeen, de Spanjaards, die men gevangen kreeg, rug aan rug te binden, en in zee te smyten: 't welk men *de voeten spoelen* noemde. Ondertusschen, kreeg men, te Vlissingen, 's Prinsen wapenplaats in deezen oord, van tyd tot tyd, onderstand van volk uit Engeland. De Koningin gedoogde thans, oogluikende, dat de gevlugte Nederlanders eenige manschap in 't Ryk wierven. Zy zag niet ongaarne, dat Filips, in Nederland, nieuw werk kreeg, en wilde 'er wel, heimelyk, de hand toe leenen. Ondertusschen, begreepen sommige Engelschen zelfs, dat de Nederlanders beter zouden doen, datze zig zelven vry vogten, dan datze te zeer naar vreemde hulp stonden, alzo hunne bondgenooten hun, veelligt, de verkreegen' vryheid niet lang zouden laaten behouden (*g*). Men verzamelde, te Vlissingen, ook voorraad van Krygsbehoeften, die *Ewout Pieterszoon Worst*, Admiraal der Vlissinger zeemagt (*h*), van *Gillis Hoofdman*, een ryk Koopman te Antwerpen, ging koopen. Hierdoor werdt 's Prinsen aanhang langs hoe sterker (*i*), en begon men, eerlang, toeleg te maaken, om de andere Zeeuwsche Steden ook te doen omkeeren.

FILIPS III. 1572.

XXX. Beroerte te Enkhuizen.

Doch eer 't hier toe kwam, hadt het gantsche Noorderkwartier van Holland 's Prinsen

(*g*) WALSINGHAM *Letr.* CXLIII. *p.* 219.
(*h*) METEREN IV. *Boek*, *f.* 64 *verf.*
(*i*) HOOFT VI. *Boek*, *bl.* 237, 238, 239.

Filips III. 1572. sen zyde gekooren. Enkhuizen ging voor, daar de verandering zig deezerwyze toedroeg. Alva hadt, om zig van deeze Stad te verzekeren, eene Vloot van twintig schepen (*k*), onder den Admiraal Boshuizen, te Amsterdam en te Enkhuizen uitgerust, voor de laatstgemelde Stad, doen verzamelen, voorhebbende, zo men meende, eenig volk uit de Vloote, bedektelyk, daar binnen te brengen. Van diergelyk een' toeleg, hadt de Scheepshopman *Schuilenburb*, met een' bakker, dien hy brood zonder geld afhaalen wilde, in woorden geraakt zynde, zig iet laaten ontvallen; waarop de burgers de hoofden byeen staken, en een opzet namen, om de bezetting buiten te houden. De Burgemeesters, die meest allen de Spaansche zyde hielden (*l*), zogten de ontstelde Gemeente, met goede woorden, te paaijen. Doch zy rustte niet, voor zy Hopman *Kwikkel* en zyne Knegten, die men listiglyk in de Stad hadt weeten te krygen, wederom naar buiten gejaagd, en Boshuizen op 't Stadhuis, onder eene wagt van burgeren, gevangen gezet hadt: 't welk op den tweeden van Bloeimaand geschiedde. Des anderendaags, kwam de Burgery voor 't Stadhuis in de wapenen, rondelyk verklaarende, dat men zig behoorde te begeeven aan de zyde des Prinsen van Oranje, die niets zogt dan 's Lands welvaart en vryheid: waarop *Volkert Harkszoon*, een der Burgemeesteren, zeide, te wenschen, dat de Prins

(*k*) Tassis *Libr.* I. *p.* 151.
(*l*) Velius Hoorn, *bl.* 327.

Prins aan 't bewind, en zy daarvan ontslaa- Filips III.
gen waren. Terwyl de zaaken dus stonden, 1572.
kwamen 'er, dagelyks, verscheiden' ballingen in de Stad. De Predikant Jan Arendszoon bewerkte dit, op aandryven van Sonoi. Onder deeze ballingen, was *Pieter Luitgesz Buiskes*, die schriftelyken last van den Prinse hadt (*m*), gedagtekend den twintigsten van Grasmaand, om Enkhuizen te doen omslaan, en de vyandelyke schepen, die voor de Stad lagen, te bemagtigen. Deez' en *Kornelis Janszoon Brouwer* verhinderden, eenige dagen laater, dat *Paulus van Loo*, Drossaard van Muiden, met een Karveelschip vol Krygsvolk, in de Stad gelaaten werdt. Ook bewerkte Buiskes een verdrag met de Wethouderschap, waarby, onder anderen, bedongen werdt, geene bezetting van de eene noch de andere zyde in te neemen. Voorts werden toen vier nieuwe Hopluiden gekooren over de Burgerye. Een van deezen, *Fredrik Simonszoon* de oude, der Spaansche Regeeringe toegedaan, zogt de Burgers te beweegen, om van 't voorgevallene verschooning te verzoeken, en hunnen zoen met den Hertoge te maaken. Doch sommigen vielen hiertegen in; beweerende; dat men de Oorlogschepen in de Haven haalen, 't geschut op de wallen brengen moest. Midlerwyl, hadt men Boshuizen los en ter Stad uit weeten te krygen. Ook wisten de Burgemeesters, voorwendende, heimelyk, den Prinse van Oranje toegedaan te zyn, de Burgery zo ver te beleezen, dat zy in 't vertrek

(*m*) *Zie* denzelven *by* Brandt Enkh. *bl.* 111.

Filips III. 1572. trek der Oorlogsschepen bewilligde. Doch in 't afzeilen, raakte een Vlieboot aan den grond, die, naderhand, door de Watergeuzen, welken 't Vlie waren ingeloopen, bemagtigd en verbrand werdt. De Burgemeesters, deeze schade willende vergoeden, zogten 't schip van zekeren burger, dat, in de Zuiderhaven, binnen de brug, lag, in de plaats der verongelukte Boot, naar buiten te brengen, en was de fokkemast reeds door, toen de burgers de Valbrug voor de groote mast nederlieten, zo dat het schip heen noch weder kon, en dus eenige dagen leggen bleef. De Heeren, ondertusschen, een Vendel burgers in soldy genomen hebbende, trokken, met het zelve, naar de valbrug, om 'er 't schip door te helpen, dat, door Kornelis Brouwer en anderen, die zig, gewapend, by de brug vervoegd hadden, geweldigerhand, belet werdt. Doch te gelyk raakte de burgery op de been. De Spaanschgezinden haalden 't geschut voor den dag, dreigende los te branden op de anderen, die zig by Burgemeesteren vervoegden, met verzoek, dat het geschut naar de wallen gebragt mogt worden. Doch men stelde 't antwoord uit, tot dat men bescheid van Bossu, die toen te Amsterdam was, gekreegen zou hebben. *Hans Kolterman*, die, nevens anderen, last hadt, om Haarlem aan 's Prinsen zyde over te brengen, bevondt zig, ten deezen tyde, even buiten Enkhuizen. Verneemende hier, hoe 't binnen geschaapen stondt, zondt hy, in der yl, een deel briefjes in de Stad, die alomme aangeplakt werden, en den burgeren waarschuw-

den

den, dat men voorhadt, elk, die de handen aan Boshuizen hadt gelegd, ter ſtraffe te vorderen. Toen raakte 't volk wederom gaande. *Dirk Jánszoon Brouwer*, *Jakob Erikszoon* en Pieter Buiskes begaven zig naar 't Stadhuis, en vernieuwden den eiſch der Burgerye, om 't geſchut op de wallen te hebben. *Daar was zyne plaats*, meende men, *zou de bezetting, met welke men de Stad belaſten wilde, buiten gehouden worden.* Doch de Heeren, nu beſcheid van Amſterdam gekreegen hebbende, zeiden plat uit, *dat het hier niet op aankwam*; *dat de Graaf van Boſſu begeerde, dat men den Hertog van Alva getrouwheid zweeren zou, of de Stad verlaaten.* Buiskes en de anderen verklaarden zig ongezind tot beide. De Heeren, ſteunende op de hulp, hun door Boſſu beloofd, en op het vendel bezoldigde burgers, krenkten egter niet; ja verzogten zelfs ontſlaagen te worden van het Verdrag, onlangs geſlooten. 't Geſchiedde. Doch zo dra kwam deeze tyding niet onder 't volk, of de kreet ging op, dat Buiskes nu zynen laſt in 't werk, en de Stad in vryheid ſtellen moeſt. En 't leedt maar tot kort na den middag, 't was nu elf uuren, toen men de Stads Tromſlaager, hiertoe, door Dirk Janszoon Brouwer, of iemant anders, omgekogt, hoorde omſlaan, *dat al wie den Koning van Spanje en den Prins van Oranje lief hadden, gewapend, op het Zuider- en Noorderſpui, zouden hebben te vergaderen.* Over de menigte, die hier te hoop liep, ſtelden zig *Jakob Dirkszoon Brouwer* en Pieter Buiskes tot Hopluiden. De Burgemeeſters ontbieden, hierop, hunne bezoldigde Burgers voor 't

Filips III. 1572.

FILIPS III. 1572. Stadhuis: werwaards Dirk Brouwer twee stukken geschuts sleepen deedt, zonder zig, hierin, van de vrouwen, die, voor een bloedbad bedugt, kermende tusschen beide liepen, te laaten verhinderen. Ook drukte *Jan Fredrikszoon Flutske* zyn roer los, op *Albert Reinierszoon*, een' der driftigste Spaanschgezinden: de schoot miste; doch baarde zo veel schriks onder de Spaanschgezinde Schutters, dat zy de wyk namen. Toen sloot de Wethouderschap zig in 't Stadhuis: doch Dirk Brouwer deedt 'er 't geschut op los branden, en de deuren, daarna, met een stuk balks, op den vloer loopen (*n*). Men nam de Burgemeesters gevangen, en liet, terstond, het Oranje-vendel van de muuren, poorten en toorens waaijen, zig te gelyk voor den Prinse en tegen Alva verklaarende. Dit gebeurde, op den eenentwintigsten van Bloeimaand. Buiskes, die 't Ampt van Overste der Stad aangenomen hadt, nam driehonderdenvyftig burgers in soldy, die hy, uit zyn eigen beurs; want men hadt, op 't Stadhuis, geen geld gevonden, te vrede stellen moest (*o*), tot dat zy, na de aankomst der Watergeuzen, die in 't Vlie gelegen hadden, werden afgedankt. Op den agtentwintigsten, werdt de Wet veranderd. Buiskes en andere yveraars werden, tot Burgemeesters, aangesteld. Zy zwoeren den Koning, als Graave, den Prinse, als Stadhouder, en der Stad Enkhuizen getrouwheid, beloovende wyders den Hertog van Alva en zynen aanhang, den tien-

Enkhuizen valt den Prinse toe.

(*n*) Aant. van een' Oogget. *by* BRANDT Enkh. *bl.* 121.
(*o*) Aant. *als boven*, *bl.* 123.

tienden en twintigsten penning en de tirannische Inquisitie te zullen wederstaan. Voorts werden ook, by meerderheid van stemmen, twintig nieuwe Vroedschappen aangesteld (p). De Burgers van Enkhuizen waren dus de eersten in Holland en Westfriesland, die zig zelven der Spaansche Regeeringe onttrokken, en tot het bewind des Prinsen van Oranje overgingen: hierin ongelyk aan Briele, dat, door magt van buiten, was omgezet.

XXXI. Diderik Sonoi wordt Stadhouder des Prinsen, in 't Noorderkwartier.

Sonoi was, ondertusschen, reeds op den twintigsten van Grasmaand, door den Prinse, aangesteld tot zynen *Luitenant en Gouverneur*, over Enkhuizen, Medenblik, Hoorn en andere Steden van het Waterland. En 't verdient onze opmerking, dat de Prins, in zynen lastbrief (q), die te Dillenburg getekend was, deeze Steden reeds aanmerkt, als aan zyne zyde overgegaan.

Aanmerking op zynen lastbrief.

'T Zy, dat hy zig zo vast verzekerd hieldt van het omslaan derzelven, dat hy 't wel, in den lastbrief, als reeds geschied, durfde ter neder stellen: 't zy, dat hy den lastbrief dus heeft doen schryven, om 'er zig, alleenlyk, van te bedienen, wanneer de omkeering, waarop hy hoopte, gebeurd zou zyn. Hoewel 't anders vreemd mag schynen, dat gantsch Westfriesland en Waterland, op den twintigsten van Grasmaand, reeds beschreeven worden, als overgegaan aan 's Prinsen zyde; schoon de eerste Stad in deeze gewesten, eerst eene maand naderhand, omgezet werdt. Doch, veelligt, oor-

(p) Bor VI. *Boek*, *bl.* 265-272 [371-374]. Meteren IV. *Boek*, *f.* 66 *verf.* enz.
(q) *Zie* denzelven *by* Bor VI. *Boek*, *bl.* 272 [375].

Filips III. 1572. oordeelde de Prins, dat dit gewest moest geagt worden hem als Stadhouder nog onderhoorig te zyn; en dat hy 'er, uit dien hoofde, reeds zo vroeg, eenen Luitenant mogt aanstellen. Sonoi, hoe 't zy, bevondt zig te Breemen, toen hy de tyding kreeg van 't overgaan van Enkhuizen. Derwaards en naar Hamburg, was hy gezonden, om tien vendelen Duitsche Knegten en ander volk te werven, en om eenig geld, onder de gevlugte Nederlanders, te verzamelen (r). Doch 't omslaan van Enkhuizen deedt hem, in allervyl, de reis derwaards aanneemen. Ook kwam hy, niet zonder gevaar, in de Stad, alwaar hy, terstond, in zyne waardigheid, erkend werdt. In een byzonder Berigtschrift, hem gegeven, was hem gelast „ de Steden van „ Westfriesland en Waterland te herstellen „ in haare vryheden, aldaar den gezuiver„ den Godsdienst te doen oefenen, naauwe „ wagt te doen houden, toezigt op de Ves„ tingwerken te hebben, de ballingen we„ derom in te roepen, de Ingezetenen van „ beiderlei Godsdienst voor overlast te be„ waaren, de Wethouders, den Prinse toe„ gedaan, in dienst te houden, de anderen „ af te zetten, en eindelyk, de Kerksieraa„ den te doen optekenen en de Koningklyke „ inkomsten te doen ontvangen, door iemant, „ by hem, met goedvinden van de Wet, daar„ toe aangesteld; tot dat, by mynen Heere „ den Prinse, hierop, nader zou worden „ voorzien (s)." Op welk Berigtschrift, wy

Inhoud van zyn Berigtschrift.

(r) Bor VI. *Boek*, *bl.* 270 [172].
(s) *Zie* Bor VI. *Boek*, *bl.* 272 [175].

wy alleenlyk aanmerken, dat het, door den Prinse, op zynen eigen naam, gegeven, en met zyn geheim zegel bekragtigd was. Filips III. 1572.

XXXII. Medenblik wordt omgezet.

Sonoi dan, eerst orde gesteld hebbende, op de bewaaringe van Enkhuizen, maakte zyn werk, om de andere Steden van deezen oord om te zetten. Medenblik werdt eerst aangezogt. Naar deeze Stad, hadt Alva, kort te vooren, eenige Waalen geschikt, die men niet hadt willen inlaaten. Sonoi zondt dan de Hopluiden Ruikhaver, Kabeljaauw en Dirk Brouwer derwaards, om, met de Wethouderschap, te handelen. Doch de Slotvoogd, Jonkheer *Kornelis van Ryswyk*, wist dit eenige dagen te beletten. 't Stuk werdt, nogtans, derwyze beleid, dat de Enkhuizers, eerlang de Stad van twee kanten overvallende, de Spaanschgezinden noodzaakten, de vlugt op 't Slot te neemen, welk, overmids men 'er de vrouwen en kinders der gevlugtten, tot eene borstweering, tegen aan zette, haast werdt opgegeven: waarna de Stad 's Prinsen zyde koos, in den aanvang van Zomermaand (*t*).

Ook Hoorn.

Hoorn was, door den Prinse, schriftelyk vermaand. En hierop, was 'er, even als te Enkhuizen, beweeging onder de Burgerye ontstaan, die de Wethouders, eerst door 't inlaaten van bezetting, en toen dit niet gelukken wilde, door het aanneemen van drie vendelen Knegten, zogten te stillen. In deezen staat der zaaken, bewoogen die van

(*t*) Bor VI. *Boek*, *bl.* 274 [377].

Filips III. 1572.

van Enkhuizen twee der drie Hopluiden deezer Knegten, om 's Prinsen volk, by nagt, in te laaten. Doch de Burgery, die zy 't eerst voorsloegen, wilde 'er niet toe verstaan. Op den agttienden van Zomermaand, vergaderde de Raad, met de Hoofden der Gilden en Schutteryen, om te overleggen, wiens volk men inneemen zou, Alva's of 's Prinsen. De meesten stemden voor 's Prinsen volk, dat, 's anderendaags, onder Jaques Hennebert, in de Stad kwam, over welke, sedert, Josua van Alveringen, Heer van Hofwegen, tot Overste gesteld werdt. De Regeering veranderd zynde, deeden de Ingezetenen den nieuwen eed, eerst op den derden van Hooimaand (*u*). De andere Steden van 't Noorderkwartier, Alkmaar, Edam, Monnikendam en Purmerende, waren, op gelyke wyze, in Zomermaand, omgezet. Doch 't zal niet noodig zyn, ons over de omstandigheden deezer veranderingen, die onderling groote overeenkomst hadden, breeder uit te laaten. Boshuizen, omtrent deezen tyd, met zyne Vloot, voor Enkhuizen, gekomen, moest zien, dat drie zyner Hopluiden zig, met hun volk, naar de Stad en in 's Prinsen eed begaven (*v*).

Alkmaar Edam, Monnikendam en Purmerende.

XXXIII. Graaf Lodewyk verrast Bergen in

Niet lang na 't overgaan van Enkhuizen, hadt Graaf Lodewyk van Nassau, de Stad Bergen in Henegouwen, onverhoeds, ingenomen. Twaalf Persoonen, zig aldaar voor Wyn-

(*u*) Velius Hoorn, *bl.* 331 *enz.*
(*v*) Bor VI. *Boek*, *bl.* 274 [377].

Filips III. 1572.

Henegouwen.

Wynkoopers uitgegeven hebbende, hadden, onder voorwendsel van hunne wynen, voor zonnen opgang, te moeten vervoeren, om dezelven koel te houden, de Poort, by nagt, doen openen, toen, de wagt omgebragt, en Graaf Lodewyk, die, in alleryl, van Parys (w) derwaards gekomen was, met duizend Knegten en vyfhonderd ligte paarden, binnen gelaaten. De Graaf deedt, met den dag, 't was de vierentwintigste van Bloeimaand, de Wethouderschap den eed aan den Prinse afleggen. Valenchyn werdt, ten zelfden tyde, door 's Prinsen volk, ingenomen; doch alzo 't Slot, dat Spaansche bezetting inhadt, niet bemagtigd worden kon; moest men de Stad, eerlang, wederom verlaaten (x).

Alva doet Bergen belegeren.

Het verrassen van Bergen was, midlerwyl, oorzaak van het omslaan der meeste Hollandsche Steden, en der Stad Zierikzee in Zeeland. Want Alva hadt, op de eerste tyding van den opstand in Vlissingen, Veere en Enkhuizen, een Leger, by Bergen op Zoom, doen verzamelen, welk geschikt was, om Zeeland, en daarna Enkhuizen, tot onderwerping te brengen. Doch het verrassen van Bergen in Henegouwen deedt den Hertog van opzet veranderen, en een besluit neemen, om deeze Stad, voor alle anderen, te herwinnen. Voor 't einde van Zomermaand, hadt

(w) Walsingham *Lettr.* CLIII. *p.* 235.
(x) Walsingham *Lettr.* CLVI. *p.* 237. Bor VI. *Boek*, *bl.* 274 [377]. Meteren IV. *Boek*, *fo.* 70 *verf.* 71.

FILIPS III. 1572.

hadt hy 't beleg reeds doen aanvangen (*y*); waar van wy de uitkomst, in 't volgende Boek, staan te ontvouwen.

Zierikzee kiest 's Prinsen zyde.

Zeeland en Holland kreegen ruimte, zo dra 't Beleg van Bergen ondernomen was. Zierikzee was de derde Stad, in Zeeland, die overging, op den vyfentwintigsten van Zomermaand (*z*), bedwongen wordende, door de Ryk en eenige anderen, die, met hun volk, voor de Stad gekomen waren (*a*). Wat laater, deedt Tseraarts Goes in Zuidbeveland opeischen; doch men sloeg hem hier plat af, schietende zelfs naar den Trompetter, dien hy, derwaards, gezonden hadt (*b*).

Ook veele Hollandsche Steden, als Oudewater,

Maar in Holland, daar men minder voor Alvas Landmagt te dugten hadt, en ter zee sterker was dan hy, vielen de Steden, om stryd, den Prinse toe. Jonkheer Adriaan van Zwieten hadt Oudewater, reeds op den negentienden van Zomermaand, met een handvol voetvolks, ingenomen. Twee dagen laater, overmeesterde hy Gouda, en bragt het onder 's Prinsen eed. Ook werdt hem 't Slot, dat niet meer dan vyfentwintig man inhadt, onder den Slotvoogd, Jonkheer *Kornelis van der Myle*, by verdrag, opgegeven (*c*). Ten zelfden tyde, werdt Leiden omgezet, voornaamlyk, door beleid van Meester Paulus Buis, Pensionaris der Stad, in welke men een ven-

Gouda, Leiden,

(*y*) BOR VI. *Boek*, *bl.* 279 [384].
(*z*) METEREN IV. *Boek*, *f.* 65 *vers.*
(*a*) HOOFT VI. *Boek*, *bl.* 251.
(*b*) METEREN IV. *Boek*, *f.* 65 *vers.*
(*c*) BOR VI. *Boek*, *bl.* 275 [378]. VIGLIUS *ad* HOPP. *Epist.* CLXIX. CLXX. CLVI. *p.* 686, 687, 666.

JOANNES MUYS VAN HOLY,

Schepen en Raad der Stad Dordrecht. A°. 1572.

en P. W. van Meyen sculps. naar 't Origineel.

vendel Knegten, onder Hopman *Jan Eilof*, ontving (*d*). Dordrecht, vanwaar men die van Gouda reeds van mondbehoeften voorzien hadt, ging, door aanraading van *Adriaan van Blyenburg*, oud Schepen, en van den Vroedschap, *Jakob Muis van Holy*, op den vyfentwintigsten, een verdrag aan met Barthold Entes, die, met dertig schepen en twee galeijen, voor de Stad gekomen was (*e*). Joan Baptist de Tassis was, kort te vooren, uit Dordrecht, vertrokken, tot zyn geluk, zeker, alzo Kwarebbe, die 'er gebleeven was, te Gorinchem, gevangen gehouden werdt, tot aan zynen dood toe (*f*). Gorinchem was, naamlyk, 's daags na Dordrecht, omgezet, door Marinus Brandt, die zig, met zestien schepen, voor de Stad vertoonde. 't Slot, dat nog eenen dag ingehouden werdt, door den Drossaard, *Gasper Turk*, moest zig egter ook overgeeven. De Geestelykheid, hier ter Stede, werdt zeer mishandeld, door de Geuzen. Eenigen werden naar Briele gevoerd, en aldaar, op last van Lumei, ter dood gebragt. Weinige dagen na Gorinchem, werdt Bommel bemagtigd, en eerlang ook 't Slot te Buuren, welk door eenen *Vogelenzang* ingenomen werdt (*g*). Ook werden, ten zelfden tyde, de Sloten Loevestein en Liesveld gewonnen. Te vooren, op den derden van Hooimaand, was Haarlem, by verdrag, bewerkt door *Gerrit*

Filips III. 1572.

Dordrecht,

Gorinchem, en

Haarlem,

(*d*) Meteren IV. *Boek*, *f.* 66 *verf.*
(*e*) Bor V. *Boek*, *bl.* 276 [370].
(*f*) Viglius *ad* Hopper. *Epist.* CLXXVI. *p.* 697. Tassis *Libr.* I. *p.* 149, 150.
(*g*) Meteren IV. *Boek*, *f.* 66 *verf.*

FILIPS III. 1572. *rit van Berkenrode*, *Pieter Kies* en Hans Kolterman, Gemagtigden van den Prins van Oranje, aan 's Prinsen zyde overgebragt. Men bedong, zo wel hier, als te Dordrecht en elders, dat de Roomsche Geestelykheid onbeschadigd zou blyven, en haaren Godsdienst vryelyk oefenen mogen (*q*); doch deeze voorwaarden werden, of uit redeloozen haat tegen de Geestelyken, of, om dat men hen, met grond, verdagt hieldt van te zeer te neigen naar de Spaansche zyde, op veele Plaatsen, kwalyk gehouden. Voorts werdt de Hervormde Godsdienst, in alle Plaatsen, die overgingen, openlyk ingevoerd.

XXXIV. Gelderland en Overyssel keeren zig ook, gedeeltelyk, den Prinse toe.

Terwyl 't zig in Holland dus toedroeg, was Willem, Graaf van den Berge, bezig om Gelderland en Overyssel om te zetten. Hy verzekerde zig van Zutfen, Deutichem, Doesburg, Harderwyk, Hattum, Kampen, Zwol, Hasselt, Steenwyk, Genemuiden en Vollenhove. Ook bemagtigde hy het Slot Tautenburg, dat, eerst door *Willem Lieuweszoon*, derwaards, door Sonoi, afgezonden, belegerd geweest was. Doch de Graaf, oordeelende dat hem alleen 't bewind van den kryg in deezen oord was aanvertrouwd, hadt hem genoodzaakt te vertrekken, en 't Slot, sedert, by verdrag, ingekreegen.

Amersfoort en Naarden bezet, door 's Prinsen volk.

Toen nam hy ook Amersfoort in, en voorzag het van bezetting; een gedeelte van welke zig, in Hooimaand, binnen Naarden wist te werpen, alwaar de Drossaard van Muiden, Paulus van Loo, te vergeefs,

(*q*) BOR VI. *Boek*, *bl.* 279 [310]. VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist.* CLXX. *p.* 687.

geefs, gepoogd hadt, eenige Spanjaards binnen te krygen (i). Filips III. 1572.

In deeze algemeene omkeering, begon zig Friesland ook te beweegen. Eenige Edelen hadden aan Sonoi geschreeven, om vier of vyf Vendelen Voetvolk. Doch hy zondt 'er slegts een. De Graaf van den Berge voegde 'er vierhonderd nieuwgeworven' Knegten by, onder den Heere van Nederwormter, die een' sterke schans in de Kuinder bemagtigde. 't Hof van Friesland zondt, hierop, naar Groningen, om den Heere van Billy; zynde hunnen Stadhouder, den Graave van Megen, kort te vooren, overleeden (k), en zynen Opvolger, den Heere van Hierges, door de onveiligheid der wegen, belet over te komen. Doch Sneek, Bolswaard en Franiker openden van zelven de Poorten voor de Geuzen: die, eerlang, ook Dokkum en Staveren bemagtigden, welke Steden zy egter, geprangd door 't volk van Billy, in korten tyd, wederom verlaaten moesten. Toen kwam Graaf Joost van Schouwenburg over, om 't Stadhouderschap over Friesland en Groningen, van 's Prinsen wege, waar te neemen. Hy stelde terstond een nieuw Geregtshof te Franiker in, alzo Leeuwaarden, daar 't Hof van Friesland anders plagt te zitten, nog eenen geruimen tyd, de Spaansche zyde bleef houden (l). Nergens werden de Steden, zo spoedig en in zo groot een getal, omgezet, als in

Verandering in Friesland.

(i) Bor VI. *Boek*, *bl.* 277 [381].
(k) Meteren IV. *Boek*, *f.* 65 *verf.*
(l) Bor VI. *Boek*, *bl.* 277 [381]. Meteren IV. *Boek*, *f.* 69 *verf.*

FILIPS III. 1572. in Holland, alwaar, gelyk de Bisschop van Namen, ten deezen tyde, aan de geweezene Landvoogdesse schreef „ den Prinse van „ Oranje, voor den tienden en twintigsten „ Penning, een nieuw Vorstendom gekogt „ was (*m*). Men hieldt het, zelfs onder de Spaanschgezinden, voor eenen grooten misslag in Alva, dat hy verzuimd hadt, de zeeplaatsen in Holland en in Zeeland, by tyds, behoorlyk, te bezetten en te versterken (*n*); hoewel anderen oordeelden, dat het verschil met Engeland, welk gelegenheid gegeven hadt, tot het toelaaten der Nederlandsche ballingen in de Engelsche havens, voor de voornaamste oorzaak van het bemagtigen en omslaan der Hollandsche en Zeeuwsche Zeeplaatsen, gehouden moest worden (*o*).

(*m*) STRADA *Dec.* I. *Libr.* VII. *p.* 412.
(*n*) TASSIS *Libr.* I. *p.* 142.
(*o*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist.* CLXXVIII. *p.* 703.

VA-

VADERLANDSCHE HISTORIE.

VIER-ENTWINTIGSTE BOEK.

INHOUD.

I. *Tiende Penning in Holland. De Hertog van Medina Celi wordt Landvoogd. Keert naar Spanje te rug. De Tiende penning afgeschaft. Paulus Buis wordt Advokaat van Holland.* II. *Eerste Vergadering der Staaten van Holland. De Graaf van der Mark wordt 's Prinsen Stedehouder. Rotterdam, Delft, Woerden en Schoonhoven kiezen 's Prinsen zyde. Dagvaart te Haarlem. Aanslag op Amsterdam.* III. *Oranje trekt op met een Leger. Wint Roermonde. Ordonnantie op de Regeering. Oranje neemt eenige Steden in Brabant en Vlaanderen in.* IV. *Moord van Parys. 's Prinsen Leger afgedankt. Bergen verlooren.* V. *De Nassauschen belegeren Goes vergeefs.* VI. *Bossu loert op Gouda. Krygsbedryven in Waterland en Westfriesland.* VII. *Misnoegen op Lumei en Sonoi. Oranje in Holland. Dagvaart te Haarlem. Nieuw Hof. Raad nevens den Prinse. Verlofgelden.* VIII. *Gelderland, Overyssel en Friesland vallen den Prinse af. Moord te Zutfen.* IX. *Bossu bezet Amersfoort. Naarden overweldigd.* X. *Merkwaardige verlossing van eenige schepen uit het ys.* XI. *Bossus*

toeleg op Haarlem. Verbaal van het beleg en de overgaave deezer Stad. Scheepsstryden op de Meer. XII. *Lumei en Entes in begtenis genomen. Dood van Lumei.* XIII. *Bossu zoekt Oranje te doen vatten. Baldaadigheid van Sonois volk.* XIV. *Voordeelen in Zeeland behaald. Aanslag op Thoolen.* XV. *Vergeefs beleg van Alkmaar.* XVI. *Muitery te Haarlem. Staat van 't Noorderkwartier.* XVII. *Alva zoekt de afgevallen' Steden te herwinnen. Geertruidenberg ingenomen, door 's Prinsen volk.* XVIII. *Slag op de Zuiderzee. Bossu gevangen. Vergadering der Gekommitteerde Raaden in 't Noorderkwartier.* XIX. *Leiden belegerd. Den Haage en Maaslandssluis verlooren. Aldegonde gevangen.* XX. *Alva wykt uit Amsterdam. Schriften tegen hem verspreid.* XXI. *Don Louis de Requesens komt herwaards, als Landvoogd. Alva stookt hem op. Alvas vertrek, afbeelding en dood.* XXII. *Staat des Lands.* XXIII. *Requesens tragt Middelburg te ontzetten. De Stad gaat over. Vlissingen en Veere met verscheiden' voorregten beschonken.* XXIV. *Oranjes aanslag op Antwerpen. Noirkarmes loert op Gouda.* XXV. *Oranje zoekt zig met Engeland, en daarna met Frankryk te verbinden.* XXVI. *Leiden verlaaten. Slag op de Mookerheide. Graaf Lodewyk sneuvelt.* XXVII. *Muitery der Spanjaarden. Hunne aanslagen. Woudrichem, Leerdam en Asperen, door Vitelli, ingenomen. Chevreaux geslaagen.* XXVIII. *Toerusting te water, in Spanje.* XXIX. *Algemeene vergiffenis afgekondigd. Eisch des Landvoogds.* XXX. *Vrugtelooze handeling over eene bevrediging met Holland en Zeeland. Dagvaart te Rotterdam.* XXXI. *Kerkelyke Byeen-*

eenkomst, te Dordrecht. XXXII. *Moeite te Utrecht. Zwaare ziekte van Oranje. Verhaal van de tweede Belegering en van het ontzet van Leiden.*

E Hertog van Alva bespeurde nu, aan het omslaan van zo veele Steden, te laat, welke schadelyke gevolgen zyn driftig dringen op het opbrengen des tienden Pennings naar zig gesleept hadt. Want schoon hy, te Brussel, met het meeste geweld, scheen te zullen voortslaan, hadt hy ook *Albrecht van Loo*, al in 't einde des voorleeden jaars, naar Holland gezonden, om den ophef der gehaatte schatting aldaar te bevorderen; doch deeze, in de plaats van iets te winnen, liep gevaar van, door 't gemeene volk, te Amsterdam, daar hy zig ophieldt, te worden aangetast (*a*). De Hollandsche en Zeeuwsche Steden vielen, te ligter, den Prinse toe, om dat zyne bewindsluiden niet verzuimden, alomme te verspreiden, dat zy 't volk van den tienden Penning kwamen verlossen. In andere Landschappen, stondt het ook hagchelyk. Die van Brabant, Vlaanderen, Artois en Henegouwen zonden Gemagtigden naar Spanje, om hunne vertoogen tegen den tienden Penning, die by den Hertog geen' ingang vonden, by den Koning zelven te doen (*b*). Ook was Alva, sedert een jaar of langer, geprangd geweest door

Filips III. 1572.

I. Moeite, om den tienden Penning, in Holland, in te voeren.

(*a*) Viglius *ad* Hopp. *Epist.* CXXVII. *p.* 615. *Ep.* CXLVIII, *p.* 684.
(*b*) Viglii *Comment. p.* 315.

Filips III. 1572.

De Hertog van Medina Celi, tot Landvoogd in Alvas geplaats benoemd, komt in de Nederlanden.

door eene andere zorg. Men hadt, naamlyk, reeds in den Zomer des jaars 1571, hier te Lande, vernomen, dat Filips hem van de Landvoogdye ontslaan wilde, en *Joan de la Cerda, Hertog van Medina Celi*, tot zynen Opvolger, benoemd hadt (*c*): en 't gerugt hiervan alleen was genoeg, om hem de agting der weinige Nederlanderen, die hem, tot hiertoe, naar de oogen gezien hadden, geheellyk te doen verliezen. Veelen zagen reikhalzende uit naar de aankomst des nieuwen Landvoogds, van wiens minzaamheid en bezagtzinnigheid men den volke veel goeds beloofd hadt. Doch Alva verlangde 'er minst naar (*d*). Toen men nu in 't zeker berigt was, dat de Hertog van Medina Celi uit Spanje was gezeild, waren de Vlissingers en andere Zeeuwen, met eene Vloot, onder *Boudewyn Ewoutszoon*, uitgeloopen, om op hem te kruissen. Ook troffenze hem aan, en vuurden wakker op zyne Vloote, neemende, te gelyk, meer dan twintig Koopvaardyschepen, die onder zyn geleide voeren. Hy zelf ontkwam hunne handen egter gelukkiglyk, en raakte, op of omtrent den twaalfden van Zomermaand, te Sluis in Vlaanderen binnen (*e*). Doch men bespeurde haast, dat de Koning hem nog te weinig gezags gegeven hadt (*f*): luidende zynen lastbrief alleenlyk, om de Landvoogdye niet eer te aanvaarden, voor dat

(*c*) Viglius *ad* Hopper. *Epist.* CXXXIX. *p.* 635.
(*d*) Viglius *ad* Hopper. *Epist.* CXXXIX. *p.* 635. *coll. Ep.* CLXXXIV. *p.* 714.
(*e*) Viglius *ad* Hopper. *Epist.* CLXXII. *p.* 689.
(*f*) Viglius *ad* Hopper. *Epist.* CLXXIII. *p.* 691.

dat Alva hem dezelve zou hebben afgestaan (*g*), waarmede deeze geenen haast maakte. Ook scheen Medina Celi, die hier, veeltyds, ongezond was (*h*), geenen smaak te hebben in 't bewind over de Nederlanden, waarom hy, na verloop van eenige maanden, op zyn verzoek, van de Landvoogdye ontslaagen werdt, en naar Spanje te rug keerde (*i*).

Filips III. 1572.

Hy vertrekt wederom.

Maar Alva, als ware 't, om de gunst der Landzaaten te herwinnen, voor hy zig van de Landvoogdye ontsloeg, boodt, nog voor 't einde van Zomermaand, aan, den tienden Penning gantschelyk te willen afschaffen, mids men de twee millioenen, te vooren beloofd, voor dit loopende jaar, opbragt. De Koning hadt, juist op den zelfden dag, 't was de zesentwintigste, den afgezondenen der Staaten, in Spanje, diergelyk afscheid gegeven (*k*), en te gelyk, by monde van den President Hopperus, verklaard, dat hy zig verzekerd hieldt, dat de Staaten zig, met een goed oogmerk, en om 's Konings dienst en 's Lands welvaart te bevorderen, tegen den tienden Penning, gekant hadden. Alva dan schreef den Stadhouderen der byzondere Landschappen aan, dat elk hunner de Staaten des Landschaps, ten zekeren bestemden dage, zou doen vergaderen, om, op zynen voorslag, te besluiten. De Graaf van Bossu kreeg last, om die van Holland, tegen den vyftienden van Hooimaand, in den Haage, te

De tiende Penning wordt afgeschaft.

(*g*) Viglii Vita *N.* CXIII. *p.* 53.
(*h*) Viglius *ad* Hopper. *Epist.* CXCVIII. *p.* 743.
(*i*) Bor VI. *Boek*, *bl.* 286 [303]. Tassis *Libr.* I. *p.* 153, 181.
(*k*) *Zie* het in Notis *ad* Viglii Comment. *p.* 334.

te doen byeen komen (*l*). Doch my is niet gebleeken, dat Bossu, of iemant anders uit zynen naam, de Leden beschreeven heeft. De meeste en voornaamste Hollandsche Steden erkenden ook 't gezag des Hertogs van Alva niet meer, en zouden zig aan Bossus beschryving niet gekreund hebben. Zy en eenige Edelen hadden geheel wat anders in den zin, en waren, ten deezen tyde, bezig, om de Regeering van Holland, die, sedert het omslaan der Steden, in wanorde geweest was, op eenen anderen en vasten voet, te brengen. Zo verre, uit de Regisiers der Staatsbesluiten van Holland, is af te neemen, was 'er, na Wintermaand des voorleeden jaars, geene Dagvaart gehouden: waarvan de toeneemende beweegingen over den tienden Penning en 's Prinsen aanslagen op verscheiden' Steden de voornaamste oorzaaken waren. Ook was zulks, na 't omslaan van vier der zes groote Steden, Dordrecht, Haarlem, Leiden en Gouda, geheel onmogelyk geworden. Doch na dat nu de meeste Steden 's Prinsen zyde gekooren hadden, kwamen zy, wel op den dag, door Alva beraamd; doch te Dordrecht byeen: vermoedelyk beschreeven, door Paulus Buis, Pensionaris van Leiden, die, te vooren, meermaalen, de Dagvaart waargenomen hadt, en, in deeze zelfde Vergadering (*m*), nog tot Advokaat des Lands aangesteld werdt. In deeze Vergadering, werdt het eerste en ruwste bewerp gemaakt van

Paulus Buis wordt Advokaat van Holland.

(*l*) BOR VI. *Boek*, *bl.* 280 [384, 385].
(*m*) *Zie* Resol. Holl. 14 *Septemb*, 1574. *bl.* 93.

van 't Gemeenebest der Vereenigde Nederlanden: waarom wy niet voorby konnen, kortelyk te ontvouwen, wat 'er gehandeld werdt. Filips III. 1572.

II. Eerste Vergadering der Staaten van Holland, die 's Prinsen zyde hielden, te Dordrecht.

Uit de Edelen van Holland, waren te Dordrecht verscheenen Jonkheer *Jakob*, *Heer van Wyngaarden*, en Jonkheer *Aart van Duivenvoorde*, welke laatste volmagt hadt van den Graave van der Mark: voorts de Afgevaardigden der Steden Dordrecht, Haarlem, Leiden, Gouda, Gorinchem, Alkmaar, Oudewater, Hoorn, Enkhuizen, Medenblik, Edam en Monnikendam. De kleine Steden, die, sedert veele jaaren, niet ter Dagvaart plagten te verschynen, kreegen nu wederom plaats op dezelve, op dat men haar, door 't zoet der Regeeringe, zou aanlokken tot het williger draagen der gemeene lasten; en anderen, die 't nog met Alva hielden, te ligter doen omslaan. De Prins van Oranje, die van deeze Vergadering kennis, ofze veelligt zelf doen beschryven hadt, zondt derwaards Filips van Marnix, Heere van S. Aldegonde, die, zynen lastbrief, den agttienden van Hooimaand, hebbende overgeleverd, de Staaten, in eene gepaste aanspraak, prees over 't verlaaten van Alva's en 't kiezen van 's Prinsen zyde. Voorts vertoond hebbende „ hoe de Prins al het zyne „ hadt opgezet, by 't voorstaan van 's Lands „ vryheden, verhaalde hy, dat zyne Door„ lugtigheid wederom een Leger op de been „ gebragt; doch den Krygsknegten eene „ maand soldy op de hand, en verzekering voor „ nog twee maanden toegezeid hadt, eer zy „ zouden behoeven te velde te trekken; waar-

Filips III. 1572. „ om) hy verzogt, dat de Steden, hier vergaderd, de betaaling deezer eerste maand, „ ter somme van honderdduizend Kroonen, „ op zig neemen, en de vereischte verzekering voor nog twee maanden, geeven „ wilden." De Staaten, zo groot was thans de yver, bewilligden terstond in dit verzoek, en besloten de penningen te vinden, gedeeltelyk uit 's Lands Imposten en de loopende Beden, gedeeltelyk by leening van den Rykdom, de Geestelykheid en de Gilden: ook uit de noodelooze Kerksieraaden en andere kostelykheden. Toen sloeg Aldegonde nog eenige andere punten voor, hem door den Prinse belast: waarop de Staaten, insgelyks, een spoedig en eenpaarig besluit namen „ om „ den Prins, voor 's Konings wettigen Stadhouder over Holland, Zeeland, Friesland „ en Utrecht, te erkennen, en zig te voegen, „ met de andere Landschappen, om te wege te brengen, dat hy ook voor Beschermer van alle de Nederlanden, geduurende 's Konings afwezendheid, verkooren „ werdt. Voorts zou zyne Doorlugtigheid „ eenen Admiraal mogen aanstellen, aan „ wien, met zekere Gemagtigden uit de Watersteden, 't beleid van den oorlog te water staan zou. Over 't beleid van den oorlog te lande, zouden die van Dordrecht, „ Leiden en Enkhuizen, met den Graave van „ der Mark, handelen. Ook zou men dien „ Graave aandienen, dat hy zou hebben te „ zorgen, dat de boeken, regifters en stukken, berustende in der Staaten-Kamer en „ in de Regifters en Griffie van den Hove

„ in

„ in den Haage, ongeschonden bleeven. Filips II.
„ Maar van de Privilegien en stukken, Hol- 1572.
„ land betreffende, en berustende, tegen-
„ woordig, en zelfs al sedert eenige jaaren
„ (n), op het Slot te Gouda, zou men, met
„ verlof des Prinsen, een' lyst en afschrif-
„ ten maaken, om aan de Steden te worden
„ medegedeeld. Voorts beloofden de Staa-
„ ten aan Aldegonde, en Aldegonde, uit 's
„ Prinsen naam, aan de Staaten, dat men,
„ met den Koning of met iemant van zynen
„ wege, geen verdrag aangaan zou, zonder
„ onderlinge bewilliging, en zonder 'er el-
„ kanderen, des begeerende, in te begry-
„ pen. Ook zou men, tot dit Verbond, no-
„ digen andere Steden, zo in als buiten Hol-
„ land; de Stad Delft, die zig nog Spaansch
„ hieldt, den toevoer afsnyden, en den Prins
„ verzoeken, dat hy, in Deenemarke en de
„ Oostzee, wilde te wege brengen, dat de
„ Oostersche handel, van Amsterdam, op
„ Enkhuizen, Hoorn en andere Steden van
„ dien oord, verlegd werdt: 't welk men het
„ beste middel hieldt te zyn, om deeze Stad
„ tot reden te brengen. Aangaande den
„ Godsdienst, werdt, by den Prins en de
„ Staaten, vastgesteld, de openbaare oefe-
„ ning van denzelven den Hervormden niet
„ alleen, maar ook den Roomschen toe te
„ staan, zelfs de Geestelykheid ongemoeid
„ laatende, zo lang zy zig niet in ongehoor-
„ zaamheid en vyandschap verliep (o)." Na
't neemen van deeze Besluiten, kwam de
Graaf

De Graaf van der Mark wordt

(n) Zie Resol. Holl. 17 *Octob.* 1561. *bl.* 79.
(o) Bor VI. *Boek*, *bl.* 281 *enz.* [286 *enz.*].

FILIPS III. 1572. Graaf van der Mark, in persoon, in de Vergadering, vertoonende zynen Lastbrief en Berigtschrift, als *bestelde Overste* des Prinsen van Oranje *in Holland*, en beloovende, zig, daarnaar, in allen deele, te zullen schikken: waarop de Staaten hem, in de gemelde hoedanigheid, erkenden, hem, voorts, by handtasting, alle * eere, dienstwilligheid en behoorlyke † gehoorzaamheid toezeggende (*p*). De Graaf van der Mark heeft zelf, naderhand, geschreeven (*q*) „ dat hy, op deeze „ Vergadering, de Staaten, die toen vier- „ entwintigduizend guldens by zig hadden, „ slegts om zesduizend Daalers verzogt hadt, „ op dat hy 't volk in monstering en eed zou „ konnen brengen; dat Dordrecht, in dit „ verzoek, bewilligde; doch dat een der „ Staaten, eer de overige Leden zig ver- „ klaard hadden, met al 't geld, naar den „ vyand gevlugt was."

voor 's Prinsen Stedehouder erkend.

* *reverentie*, † *obedientie*.

Rotterdam en Delft gaan aan 's Prinsen zyde over.

De eerste Vergadering der Staaten te Dordrecht zat nog, of was maar pas gescheiden, toen Alva de bezetting, uit Rotterdam, Schiedam en Delftshaven, deedt vertrekken, om-ze te gebruiken in 't beleg van Bergen. De Graaf van der Mark maakte zig, nog voor 't einde van Hooimaand, meester van deeze Plaatsen. 't Bemagtigen derzelven deedt Delft, dat zig, uit vreeze voor de Spaansche bezetting, te Rotterdam en daaromtrent leggende, niet hadt durven verklaaren, terstond, 's Prinsen zyde kiezen. 't Hof van Holland, meest

(*p*) BOR VI. *Boek*, *bl.* 283 *enz.* [389 *enz.*].
(*q*) *By* BOR VI. *Boek*, *bl.* 311 [425].

meest uit Spaansch gezinde Leden bestaande, hadt, tot hiertoe, zyne zittingen in den Haage blyven houden, zig genoeg gedekt agtende door 't Krygsvolk, welk langs den Maaskant lag. Doch terstond na 't overgaan van Delft en Rotterdam, vertrokken alle de Raaden en andere Koningklyke Amptenaars, behalven *Adriaan van der Hoef* en *Arnoud Nicolai*, gewoone Raaden, *Reinoud Moens*, buitengewoonen Raad, en *Barthold Ernst*, Griffier (*r*), uit den Haage naar Utrecht: daar 't Hof nog eenigen tyd zitten bleef; doch eerlang, naauwlyks ergens in Holland, behalve te Amsterdam, erkend werdt (*s*). Holland, nu geheellyk van de Spanjaards verlaaten zynde, werdt het Slot en de Stad van Woerden, door beleid van Jonkheer Adriaan van Zwieten, Overste van Gouda, by verdrag, aan 's Prinsen zyde overgebragt, in 't begin van Oogstmaand. By 't overgaan deezer Stad, werdt, onder anderen, bedongen „ dat het „ regt aldaar gehandhaafd zou worden, op „ gelyken voet, als, sedert eenigen tyd, al- „ daar gevolgd was, buiten benadeelinge van „ den Pandheer, Hertoge Erik van Bruns- „ wyk, wiens Rentmeester zyns Heeren „ inkomsten, vry en onbelet, zou mogen „ komen ontvangen." Voorts begaven die van Woerden zig ook in het verdrag, laatstelyk, tusschen de Leden van Holland, te Dordrecht, gemaakt (*t*). Schoonhoven werdt, door

Filips III. 1572.

't Hof wykt uit den Haage naar Utrecht.

Woerden voor den Prinse verzekerd.

Ook Schoonhoven.

(*r*) Zie *Aant* (*a*) *op de* Decis. en Resol. Van den Hove, *gedr.* 1751. *N.* 350. *bl.* 185.
(*s*) Bor VI. *Boek*, *bl.* 288 [396, 397].
(*t*) Bor VI. *Boek*, *bl.* 296 [406].

FILIPS III. 1572.

door Lumei, belegerd, en, met twee ſtukken geſchuts, beſchooten, eer het zig, op den eerſten van Wynmaand, by verdrag, opgaf. De Geeſtelykheid werdt hier zeer mishandeld. Een derzelven, Broeder *Dirk van der Goude*, werdt doorſteken, en twee anderen, aan een' nooteboom, voor 't Stadhuis, opgehangen (*u*). De Graaf van der Mark deedt egter eenigen der handdaadigen aan deezen moedwil ſtraffen (*v*). Hy hadt, reeds in Oogſtmaand, eenen aanſlag geſmeed op Amſterdam, met overleg der Staaten, ten dien einde, onder anderen, te Haarlem, tegen den tienden, ter Dagvaart beſchreeven. De Graaf eiſchte, tot de belegering der Stede, veertigduizend guldens, en men beloofde hem allen mogelyken onderſtand. Ook ondernam hy 't beleg, zig verſchanſende in het Karthuizers Klooſter, even buiten de Stad. Doch Boſſu hadt 'er vier vendelen Knegten in weeten te krygen, die, met de verdere bezetting, zulke gelukkige uitvallen deeden, dat Lumei de Stad, den drie-entwintigſten, verlaaten moeſt. Hy ſchreef 't mislukken deezer onderneeming, naderhand, toe aan de ſlofheid der Staaten, in hem van geſchut te voorzien (*w*). Sonoi was van verſtand geweeſt, dat men Amſterdam te water moeſt benaauwd hebben, na dat men de Vloot, onder Boshuizen, die de Zuiderzee veilig hieldt, eerſt verdreeven zou bebben. Doch dit viel zo ligt niet te doen. Ook hadt de Prins, door middel

Dagvaart te Haarlem. Aanſlag op Amſterdam.

(*u*) BOR VI. *Boek*, *bl.* 277 [381].
(*v*) *Zie* BOR VI. *Boek*, *bl.* 312 [427].
(*w*) *Zie* BOR VI. *Boek*, *bl.* 312 [427].

del van Sonoi en *Willem Bardes*, Boshuizen reeds te vooren, vergeefs, aangezogt, om, met de Vloot, tot hem over te komen (*x*). Ter gelegenheid der onderneeming op Amsterdam, deedt de Wethouderschap de Lastaadje, uit vrees, dat 'er Lumei in nestelen mogt, of uit wrok tegen de ingeërsden (*y*), in de assche leggen (*z*). Op de Dagvaart te Haarlem, van welke wy spreeken, werdt ook besllooten, den twaalfden Penning te heffen van de huuren of inkomsten der Landeryen. 't Plakaat, hierover uitgekomen, een der duidelykste bewyzen van de wankelheid van 's Lands Regeeringe ten deezen tyde, liep op deezen zin: „ De Edelen en de groo„ te en kleine Steden van Holland, staats„ wyze vergaderd, vertoonende de Staaten „ van denzelven Lande, in aanmerking ge„ nomen hebbende de beroerten en onlusten, „ veroorzaakt, door het rooven en plonde„ ren van eenige Krygsknegten en andere „ kwaadwilligen, in eenen tyd, dat het Land „ *van de Overigheydt*, *van den Hove*, *van de* „ *Hoofden van de Justitie* en andere Koningk„ lyke Amptenaars ontbloot en verlaaten is; „ verklaaren, naar ryp beraad, niet te heb„ ben konnen nalaaten, *sonder diminutie of-* „ *te præjuditie van de authoriteit*, *ende hoog-* „ *heydt van syne Majesteyt*, *maer tot syne ee-* „ *re en dienst*, *zo veel* hun *doenlyke ware*, dee„ ze zaaken by der hand te neemen, 't Land „ te beschermen, voor oproer en plondering „ te bewaaren, en de eendragt, de Regts„ oefe-

Filips III. 1572.

De twaalfde Penning van de inkomsten der Landeryen geheeven.

(*x*) Bor VI. *Boek*, *bl.* 294 [404].
(*y*) *Zie* hier voor, *bl.* 116.
(*z*) Hooft VII. *Boek*, *bl.* 267.

FILIPS III. 1572.

„ oefening en goede Regeering in hetzelve „ te herstellen. En nademaal hiertoe geld „ vereischt wordt, besluiten zy, den twaalfden Penning van de huuren of inkomsten „ der Landeryen te doen heffen (a)."

Fransch ontzet van Bergen geslaagen.

't Beleg van Bergen in Henegouwen was, midlerwyl, van 't einde van Zomermaand af, geduuriglyk voortgezet. De belegerden deeden, van tyd tot tyd, uitvallen, nu met voordeel dan met schade (b). Vyfduizend man, door de Hugenooten in Frankryk, onder de Heeren van *Jenlis* en *Jumelles*, tot ontzet der Stad, afgezonden, werden, door Don Fredrik, geslaagen (c). Sedert kwam Alva, verzeld door den Hertog van Medina Celi, zelf in 't Leger, van zins, om de Stad, het kostte wat het wilde, te herwinnen (d).

III. Oranje heeft geld gebrek.

Oranje hadt, ondertusschen, wederom een aanzienlyk Heir op de been gebragt; doch, by gebrek van geld, nog niet konnen monsteren. Aan deezen zenuw des Krygs, hadt het hem, het gantsche jaar, gemangeld, onaangezien de Koning van Frankryk hem tweemaalhonderdduizend Kroonen ter leen opschoot, en naderhand schonk (e): en onaangezien men, in de Nederlanden, alomme, zo veel byeen schraapte, als men krygen kon (f). In den zomer deezes jaars, schreef de Prins aan *Karel Beaulieu*, Koopman te Antwerpen, om zestigduizend Kroonen voor hem ter

(a) Resol. Holl. 1572. *bl.* 1.
(b) BOR VI. *Boek*, *bl.* 279 [384].
(c) WALSINGHAM *Lettr.* CLXXVI. *p.* 263. CLXXVII. *p.* 264.
(d) BOR, VI. *Boek*, *bl.* 289 [397].
(e) BOR VI. *Boek*, *bl.* 262 [362]. 264 [365].
(f) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist.* CLXXVI. *p.* 697.

ter leen op te neemen; doch zulk een maatige somme was nergens te bekomen (*g*). Na 't houden der Dagvaart te Dordrecht, werdt hy egter in staat gesteld, om zyn Leger, dat nu wel vierentwintigduizend man sterk was, te doen optrekken. Wederom eene verdediging zyner toerusting, in druk, hebbende laaten uitgaan (*h*), en by Duisberg, den Ryn zynde overgetoogen, sloeg hy zig in 't Overkwartier van Gelder neder: alwaar hy Roermonde, dat geweigerd hadt zyn Leger te spyzigen, stormenderhand, veroverde, op den veertienden van Oogstmaand. 't Krygsvolk bedreef hier veel gewelds aan Kerken en Kloosters. Ook werden eenige Geestelyken van aanzien, moorddaadiglyk, omgebragt. Doch deeze moedwil smertte den Prins. Ook zogt hy dien, door een Plakaat (*i*), eene week laater, te Hellenrade, by Roermonde, getekend, te stuiten. Doch 't baatte weinig. En de Prins, die de Landzaaten, in gedrukte schriften, welken hy nu wederom verspreiden liet (*k*), verzekerd hadt, dat hy niet van meening was, iemant overlast te doen, moest, zyn ondanks, gedoogen, dat veelen van zyn volk, en zelfs eenige Hopluiden hunne handen aan Geestelyken en Huisluiden schonden, en een groot getal van Ingezetenen afkeerig van hem maakten. Hy lag nog in Hellenrade, toen de Gemagtigden van Holland hem eene goede somme gelds kwamen brengen, en

Filips II. 1572.

Hy trekt op met een Leger, en bemagtigt Roermonde.

(*g*) Reyd. I. *Boek*, *bl.* 7.
(*h*) *By* Bor Authent. Stukk. I. *Deel*, *bl.* 131.
(*i*) *By* Bor VI. *Boek*, *bl.* 290 [399].
(*k*) *Zie* Bor VI. *Boek*, *bl.* 290 [398].

Filips III. 1572.

Oranje maakt eene Ordonnantie op de Regeering van Holland.

en te gelyk verzekering voor de beloofde soldy zyner Knegten (l). De Prins erkende dit, in eene Ordonnantie op de Regeeringe, den vyfentwintigsten van Oogstmaand getekend. Hy verklaart, daarenboven, in deeze Ordonnantie, de Landen by hunne voorregten te willen bewaaren: „ ten welken einde, hy „ de Staaten magtigt, om eene lyst en af- „ schriften te maaken van 's Lands Privile- „ gien, berustende op 't Slot te Gouda:" waartoe men, te Dordrecht, niet dan op 't welbehagen des Prinsen, hadt durven besluiten. Voorts belast hy „ dat de Staaten, „ by voorraad, de Rekenkamer in den Haa- „ ge herstellen, de Leden derzelve, zo wel „ als byzondere Rentmeesters en Ontvan- „ gers benoemende, wanneer de Prins hen, „ in hunne ampten, bevestigen zou. Ook „ geeft hy hun magt, om eenen Ontvanger „ der penningen, tot den oorlog geschikt, „ en drie Krygskommissarissen te benoemen, „ die de Prins insgelyks zou bevestigen. Maar „ tot Raaden in den Hove van Holland moes- „ ten de Staaten eenigen benoemen, uit wel- „ ken de Prins de keuze aan zig behieldt. De „ eed van 't Krygsvolk moest aan hem, als „ Stadhouder, en aan 's Lands Staaten ge- „ schieden. De ommeslagen zouden alleen „ door de Staaten worden gedaan: en wer- „ den zy, door den Prinse, gemagtigd, om „ de penningen, hem op zyne begeerte ver- „ strekt, by de bekwaamste middelen, te „ vinden. Eindelyk, de bestelbrieven, door „ hem

(l) Bor VI. Boek, bl. 290 [399].

„ hem, tot hiertoe, uitgegeven, vernietigen- „ de, en allen Krygsoverſten en Wethoude- „ ren belaſtende, den eed af te leggen, op „ de Ordonnantie tegen den moedwil der „ Knegten, onlangs gemaakt, begeert hy, „ dat men, in al 't overige, zig ſchikke naar „ 't goedvinden van den Graave van der „ Mark, en van de Raaden hem, door den „ Prinſe, op benoeminge der Staaten, toege- „ voegd, of nog toe te voegen, mids zy, over „ zaaken de *Politie* en welvaart des Lands be- „ treffende, niets, buiten voorgaanden raad „ der Staaten, vaſtſtellen. De Regeering der „ Steden laat hy aan de Wethouders derzel- „ ven, aan zig behoudende, tot derzelver ver- „ zekering, eenen Gouverneur over dezel- „ ven aan te ſtellen, by raade van de Staa- „ ten (*m*)."

Filips III. 1572.

In gevolge van deeze Ordonnantie, werden, ſedert, nieuwe Raaden en Rekenmeesters in den Haage gekooren (*n*): waardoor de Regeering en Regtsoefening in Holland haaſt eene andere gedaante kreeg. Ook werden, in Wynmaand des volgenden jaars, Jonkheer Aart van Duivenvoorde, *Albrecht van Egmond* en Meeſter *Jakob van Weezenbeeke*, tot Krygskommiſſariſſen, benoemd (*o*).

De Prins komt wederom over de Maaze.

Oranje, ondertuſſchen opbreekende van by Hellenrade, trok, met zyn Leeger, over de Maaze en naar Brabant. Hy bemagtigde hier Meche-

(*m*) *Zie* Groot-Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 32. BOR VI. *Boek*, *bl.* 291 [400].

(*n*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epiſt.* CLXXVI. *p.* 697. GOUDHOEVEN, *bl.* 106.

(*o*) Reſol. Holl. 1573. *bl.* 5.

Filips III. 1572.

Meche-len, Leu-ven en andere Steden ingeno-men.

Mechelen (p), door 't beleid van Arend van Dorp, die, de Stads Sleutels meester geworden zynde, de Poort, voor 's Prinsen volk, opende. Daarna overkwam de Prins met Leuven, op den eersten van Herfstmaand, wordende hier de plondering, voor welke men bedugt was, om dat de Stad, opgeëischt zynde, schoon onweerbaar, eenigen tegenstand gebooden hadt, voor dertigduizend guldens afgekogt. Nivelle, Diest, Sichem en Tienen volgden het spoor van Leuven (q). Dendermonde en Oudenaarden werden, met geweld, ingenomen. In Oudenaarden, werdt veel moedwils gepleegd aan de Geestelyken, en zestien derzelven, toen men, naderhand, de Stad verlaaten moest, aan handen en voeten gebonden, in 't water gesmeeten; daar zy allen, op eenen na, verdronken. Meer Steden zou de Prins, hieromtrent, hebben konnen bemagtigen; doch hy schroomde zyn Leger te dunnen, en spoedde zig, om Bergen te ontzetten, omtrent welke Stad hy, op den agtsten van Herfstmaand, aankwam (r).

Moedwil te Oude naarden.

IV. Moord van Parys.

Doch eenige dagen te vooren, kreeg hy de tyding van den moord der Hugenooten te Parys, die hem zeer trof en groote verandering in zyne oogmerken maakte. Wy hebben niet voor, deeze ysselyke gebeurtenis, omstandiglyk, te verhaalen. Men weet, dat de Hoofden der Hugenooten, eenen geruimen tyd geleeden, onder den schyn van vriendelykheid en vertrouwen. door Koning Karel

(p) Walsingham *Lettr.* CXCI. *p.* 283.
(q) Strada *Dec.* I. *Libr.* VII. *p.* 416.
(r) Bor VI. *Boek*, *bl.* 292 [401]. Hooft VII. *Boek*, *bl.* 271.

rel den IX, ten Hove gelokt waren, en dat men de gelegenheid der Bruilofte van Henrik, Koning van Navarre, met 's Konings Zuster, waarnam, om den Admiraal van Coligni, den Heer van Teligni, zynen Schoonzoon, en zeer veele andere Heeren, benevens omtrent tienduizend gemeene Hugenooten, zo in de Stad als in de Voorsteden van Parys, gantsch onverhoeds en wreedelyk, te doen vermoorden: waartoe die van Guize, boven anderen, de hand leenden (*s*). Wy voegen 'er alleenlyk by, dat deeze moord, dien verscheiden' nazaaten van Koning Karel gaarne uit de Geschiedboeken zouden uitgewischt hebben willen zien, in den nagt van den drie-entwintigsten van Oogstmaand, is voorgevallen, en van Parys tot andere voornaame Steden in Frankryk oversloeg.

Vermoeden van een' aanslag op 't leeven van den Prins.

Men vindt 'er, die melden, dat de Koninginne Moeder van Frankryk, die haaren Zoon tot den moord aangezet hadt, ten deezen zelfden tyde, zou hebben toegelegd, om, door den *Heere van Schomberg*, of door den Overste *Ernst van Mandesloo*, die, in 't Nassausche Leger, over drieduizend paarden, geboodt (*t*), ook den Prins van Oranje, die naauw met de Hugenooten verbonden was, van kant te doen helpen; doch dat Mandesloo dit flinks voorneemen den Prinse ontdekt zou hebben (*u*). By onze schryvers, vindt men hiervan egter geen gewag. Na

(*s*) Daniel *Tom.* VIII. *p.* 726. *& suiv.* Bor VI. *Boek*, *bl.* 291 [402].

(*t*) Reyd I. *Boek*, *bl.* 8.

(*u*) Discours de la vie de Cath. de Medicis, *in* 't Leev. van Willem I. II. *Deel*, *bl.* 310.

Filips III. 1572.

Oranje poogt, te vergeefs, Bergen te ontzetten.

Na 't ontvangen der droeve maare van Parys, ſtelde Oranje alle zyne hoop in 't ontzet van Bergen. Hy deedt veel weer, om Alva uit zyn voordeel en op 't vlakke veld te lokken. Doch de Hertog toonde wederom, gelyk voor vier jaaren, dat hy voorhadt, den Prins te overwinnen, zonder ſlaan. Men hieldt, nu en dan, ſchutgevaarten (*v*). Doch 't kwam tot geen beſliſtend gevegt. De Prins verſtoutte zig zelfs, eenen aanval te doen op 's Hertogs verſchanſingen; doch werdt hier, met zwaar verlies, afgeweezen. Romero beſtookte ook 's Prinſen Legerplaats, op eenen nagt, met drieduizend man; daar de Prins groot gevaar zyns leevens liep, wordende hy, maar even van paſſe, door eenen hond, gewekt (*w*).

Hy breekt op, en dankt zyn Leger af.

Ondertuſſchen, werdt het beleg ſterk voortgezet, den Hertog zig, volgens zyne gewoonte, tot geenen Veldſlag willende laaten beweegen. Oranje dan, geen' kans ziende om de Stad te ontzetten, en vreezende, dat de Duitſche Knegten hem om betaaling zouden maanen, eer zy iet verders zouden willen onderneemen, terwyl hy zig buiten ſtaat vondt, om hun te voldoen; beſloot, na weinige dagen, op te breeken. Hy trok, zynen Broeder, Graave Lodewyk, berigt gegeven hebbende, dat hy nog eenen ſtorm of twee afwagten, en dan de Stad, op de beſte voorwaarden, overgeeven moeſt, over *Mechelen*, naar den Maaskant (*x*), bereikte eerlang de

over-

(*v*) Walsingham *Lettr.* CXCIV. *p.* 288.
(*w*) Strada *Dec* I. *Libr.* VII. *p.* 419. Reyd. I. *Boek, bl.* 8.
(*x*) Walsingham *Lettr.* CCIX. *p.* 316.

overzyde, en voorts ook die van den Ryn, by Orsoi. Hier dankte hy zyne benden af, zonderze te konnen betaalen. De Oversten egter paaiden 't volk nog, met de schriftelyke verzekering, hun door de Staaten van Holland gegeven (y).

Bergen gaat, by Verdrag, over.

Bergen, daar nu geen houden meer aan was, ging, op den negentienden van Herfstmaand, over, by Verdrag, dat eerlyk werdt naargekomen. Graaf Lodewyk en de andere Oversten trokken, elk met zyn paard, wapenen en pakkaadje, uit: de Fransche Knegten, in vollen geweer, met brandende lonten, vliegende vendels, en zo veel als zy draagen konden: doch de Nederlandschen alleen met dolk en degen en hun gewoon gewaad (z). De Steden in Brabant, te vooren door den Prinse bemagtigd, vielen, na 't overgaan van Bergen, den Hertoge wederom in handen. Zy moesten allen het inneemen van 's Prinsen bezetting, met zekere somme gelds, boeten. Mechelen alleen, daar men eerst Spaansche bezetting geweigerd, en toen 's Prinsen volk ingelaaten hadt, werdt het Krygsvolk ter plondering overgegeven, en, drie dagen agtereen, vervuld met roof, moord en vrouwenschennis: waarna de overgebleevenen hun leeven van de Hopluiden, die, zo 't heette, geen deel aan den buit hadden gehad, ten duursten, koopen moesten. De Stad werdt wyders met verbeurdverklaaring van alle haare voor-

Mechelen geplonderd.

(y) Bor VI. Boek, bl. 298 [408].
(z) Walsingham Lettr. CCII. p. 304. Bor VI. Boek, bl. 298 [408].

Filips III. 1572. voorregten gestraft (*a*): doch in 't volgende jaar, by vonnis des Raads van Beroerte, wederom in dezelven hersteld. Ondertusschen oordeelden zelfs de Spaanschgezinden, dat Mechelen veel te streng gehandeld was (*b*): en nam de haat tegen Alvas Regeering, hand over hand, toe onder de Landzaaten (*c*).

V. Goes belegerd door de Nassauschen. In Zeeland, scheenen, na den aftogt van voor Goes, 's Prinsen zaaken een weinig te rugge te gaan: doch 't slaan van een gedeelte der Middelburgsche bezetting, welke, door Beauvois, Overste van Middelburg, tegen Tseraarts, die zig, by Zuidland, gelegerd hadt, was aangevoerd, gaf der Nassausche partye wederom moed. Tseraarts ondernam dan 't beleg van Goes andermaal, omtrent het midden van Oogstmaand. Hy verstoutte zig zelfs, de Stad, by nagt, te beklimmen, zonder te weeten, welke wagt men van binnen hieldt. Doch naauwlyks hadden de zynen 't hoofd boven de wallen, of zy werden zo begroet met musketkogels, dat zy de stormladders ten beste geeven en afwyken moesten. Nogtans verliet men de Stad niet. Barthold Entes begaf zig, op 's Prinsen last, met tweeduizend man, derwaards, om Tseraarts te ondersteunen. Doch Alva vaardigde, in Wynmaand, tot ontzet der Stede, den Kolonel Mondragon af, met drieduizend man, die, van Bergen op Zoom, een' hagchely-

(*a*) Bor VI. *Boek*, *bl.* 299 [409], 301 [412]. *en* Auth. St. I. *Deel*, *bl.* 140.
(*b*) Viglius *ad* Hopper. *Epist.* CLXXXIII. *p.* 712. CLXXXIV. *p.* 713.
(*c*) Tassis Comment. *Libr.* I. *p.* 163.

lyken togt deeden, over drie diepe killen en twee mylen verdronken lands, naar Zuid-beveland: daar de Nassauschen de onvoorzigtigheid hadden van de natte en vermoeide benden den geheelen nagt te gunnen, om uit te rusten. Met den dag, streeft Mondragon, regt toe regt aan, naar de Stad. De belegerden, hem in 't oog gekreegen hebbende, deeden een' scherpen uitval aan de andere zyde, en gaven hem dus gelegenheid, om in en door de Stad te trekken, waarna hy, nevens hen, den belegeraaren, op 't lyf viel, en van voor Goes verstuiven deedt. Omtrent zevenhonderd Nassauschen sneuvelden hier. De overigen bergden zig in de Vloote, die, hier omtrent, op stroom, ten anker lag. Ook wist men 't geschut nog scheep te krygen. Tseraarts trok, met eenen hoop volks, naar Arnemuiden, daar Spaansche bezetting in lag; doch hier werdt hy ook, met verlies, afgeslaagen. Zo veel ramps op een, verwekte nieuw gemor onder de Gemeente, die, al te vooren, een kwaad oog op hem gehad hadt, om dat zyn Broeder (*d*) en andere Vrienden zig, by den Vyand, onthielden. Men maakte hem, eerlang, 't bewind zo moede, dat hy 't *Jakob Smid*, *Heere van Baarland*, overdroeg, en naar den Prinse trok, om zig, tegen zyne beschuldigers, te verdedigen; aanbiedende, zynen goeden naam, *of in regte*, *of met eenen kamp*, te willen voorstaan. Ook dag-

Filips III. 1572.

Ontzet, door Mondragon.

Misnoegen op Tseraarts.

(*d*) Zie Reyd I. *Boek*, *bl.* 9. & Walsingh. *Lettr.* CLIV. *p.* 236. CLXXXVIII. *p.* 250.

Filips III. 1572. dagvaarde hy, federt, in een gedrukt geschrift, elk, die hem agter zynen rug lasterde, om 't in 's Prinsen byzyn te doen. Doch niemant kwam te voorschyn (*e*). Oranje vondt, derhalve, niet goed, Tseraarts geheel buiten bewind te houden.

VI. Bossu zoekt Gouda, met verraad, in te krygen.

De Graaf van Bossu, die zig nu te Utrecht onthieldt, bewoog, omtrent het midden van Oogstmaand, eenen *Maarten Schets*, om Gouda, door verraad, te bemagtigen. Schets gaf voor, van den Graave van den Berg gezonden te zyn, om de bezetting van de Stad en 't Slot te versterken, met een Vendel Knegten, waarover hy bevel voerde. Hy wist, naamlyk, dat de Heer van Zwieten den Graave van den Berge, onlangs, om meer volks geschreeven hadt: en zyn toeleg scheen, de Onroomschen in de Stad om te brengen, en de Roomschen en zyne Vrienden alleen te verschoonen. Doch in 't begin van Herfstmaand, op eenig vermoeden, gevat zynde, en beleeden hebbende, dat de Lastbrief, dien hy vertoonde, valsch was, heeft hy zig, uit vreeze voor erger, in den Kerker, verhangen: waarmede de aanslag te niet liep (*f*).

Wederzydsche vyandelykheden in West-friesland en Waterland.

De Admiraal Boshuizen, kruissende, ten deezen tyde, langs de Zuiderzee, kwelde allermeest die van Enkhuizen, en stak, op éénen tyd, den brand in verscheiden' Wooningen buiten de Noordpoorte. Daarentegen deedt Sonoi, om Amsterdam te benaauwen, de Zaan-

(*e*) BOR VI. *Boek*, *bl.* 216 *enz.* [293 *enz.*].
(*f*) BOR VI. *Boek*, *bl.* 299 [410].

Zaandammer Sluizen, Nieuwendam en andere Waterlandsche Dorpen, in Wynmaand, beschansen. De Amsterdammers zogten hem hierin, met tien groote Schepen en zes Boots, en naderhand nog met eenige branders, te hinderen. Doch zy werden zo ontvangen van de galeijen, die Sonoi, uit Hoorn, Edam en Monnikendam, byeen gebrag: hadt, dat zy den toeleg staaken moesten. De moed rees, sedert, den Ingezetenen van 't Noorderkwartier zo hoog, dat zy aan 't bemagtigen der Zuiderzee durfden denken, en eenige Schepen en Galeijen te water bragten, om Amsterdam te versteeken van de vaart op de Oostzee (g). Filips III. 1572.

VIII. Misnoegen op den Graave van der Mark en Sonoi.

Het afdanken van 's Prinsen Leger hadt groote verslagenheid veroorzaakt in Holland, daar men van 't Krygsvolk des Graaven van der Mark meer overlast hadt dan dienst. Hy zelf was woest van aart, gebeeten op de Geestelykheid, en ongezind of onbekwaam, om zyne knegten in toom te houden: die, vooral ten platten lande, groote ongeregeldheid bedreeven. Sommigen lieten zig, derhalve, dunken, dat zy 't, onder de Spaansche Regeering, naauwlyks erger dan tegenwoordig gehad hadden. De Staaten zelven zagen, dat zyn bestier te geweldig was, om lang te konnen bestaan. Ook ging 't hun, in 't Noorderkwartier, onder 't bewind van Sonoi, niet naar den zin; waarom zy, in Wynmaand, Jonkheer *Jan van Vliet* en Reinier Kant magtigden, om, nevens hem, 't beleid van de zaaken des Oorlogs in dien

(g) Bor VI. *Boek*, *bl.* 301 [413].

Filips III. 1572.

De Prins komt in Holland.

dien oord te hebben. Doch kort te vooren, hadden zy den Prins verzogt, zelf in Holland te willen komen, om op alles orde te stellen. En hy, den moed opgeevende om, in Duitschland, ten derde maale, een Leger op de been te brengen, en zo hy 't al doen kon, veelligt geene kans ziende, om 'er iet van belang mede uit te regten, trok, met zyn Hofgezin en omtrent zeventig Paarden, naar Kampen, vanwaar hy, omtrent den twintigsten van Wynmaand, te schepe, naar Enkhuizen toog, begeleid door eenige Enkhuizer galeijen, onder Pieter Buiskes (*b*). Te Enkhuizen, werdt hy, met uitgelaaten' blydschap, ontvangen. Hy vertoefde hier ettelyke dagen, last geevende, tot het uitrusten van eenige Schepen van oorloge en tot het versterken der Stad, buiten de Zuidpoorte; waaraan de Burgery zo gereedelyk de hand leende, dat men het bolwerk, hier, in zeventien dagen tyds, in 't felst van den winter, opgeworpen, sedert, den naam van *Willigenburg* gaf. De Prins, de andere Steden in deezen oord insgelyks bezogt hebbende, begaf zig, eerlang, naar Haarlem, daar hy de Staaten beschreeven hadt (*i*).

Dagvaart der Staaten te Haarlem.

Hier werdt hem vertoond „ in hoe veel „ gevaars men zig in Holland hadt gesteken, „ uit zugt en trouwe te hemwaards, en hoe „ weinig dit Land vermogt, tegen zulk eenen „ magtigen vyand als Alva; waarom men van „ hem opening verzogt van eenige middelen „ ter

(*b*) BOR VI. *Boek*, *bl.* 302 [413, 314].
(*i*) METEREN IV. *Boek*, *f.* 74 *vers.*

„ ter hunner redding, die hy reeds in de „ hand, of ten minsten in 't oog hebben „ mogt." De Prins stelde hen op alles te vrede; doch 't gene hy hun voordroeg, en vermoedelyk zeer geheim gehouden wilde hebben, vindt men nergens gemeld. Voorts regtte hy, by raade der Staaten, ten deezen tyde, het Hof en de Rekenkamer, in den Haage, wederom op (*k*), welke Kollegien egter, ter oorzaake van 't beleg van Haarlem, dat, kort hier na, ondernomen werdt, naar Delft wyken moesten, alwaar de eerste Regtdag, in Sprokkelmaand des volgenden jaars, gehouden werdt (*l*). De Prins zelf begaf zig eerlang ook naar Delft, vanwaar hy, tegen 't einde van dit en met den aanvang des volgenden jaars, verscheiden' Ordonnantien en Plakaaten, op zynen naam, liet uitgaan, behelzende verbod van handel met den vyand, en verbod van uitvoer van eenige leevensmiddelen, waaraan thans merkelyk gebrek begon te komen. Ook stelde hy orde op den loop der Munte, en op 't beleid van den Kryg te lande en te water, beveelende wyders allen Leenmannen, den eed van getrouwheid, aan hem, als *Stadhouder Generaal, aan 's Lands Staaten en aan 't Gemeenebest* te komen doen, op verbeurte hunner Leenen: *want*, besluit zyne Doorlugtigheid, *onse intentie ende begeerte sulcks is*. Nog regelde hy het aantekenen der vyandelyke en geestelyke goederen en den ophef des twaalfden Pennings, en be-

Nieuw Hof van Holland.

De Prins geeft verscheiden' Plakaaten en Ordonnantien uit.

(*k*) VII. Memoriaalb. Ernst, *f.* 9. *enz.*
(*l*) Bor VI. *Boek*, *bl.* 302 [414].

FILIPS III. 1572.

bekragtigde de Ordonnantie, by de Staaten ontworpen, om den Impost van zeven grooten op de Morgen Lands en den tegenwoordigen Impost op de Bieren en Wynen te verdubbelen, en daartegen alle de andere Imposten op de Graanen, Boter, Kaas, Slagtvee, Lakens, Olie en Haring af te schaffen: welke Ordonnantie hy allen *Gouverneurs, Oversten, Officieren, Burgermeesteren en Regeerders van de Steden ende Dorpen belast te onderhouden en te doen onderhouden* (*m*). Ook geschiedde, ingevolge van dezelve, de verpagting van vier stuivers op de tonne biers, door Gemagtigden van zyne Doorlugtigheid (*n*). Uit al het welke, af te neemen is, dat de Prins, schoon hy de Staaten, op de voornaamste zaaken, hoorde, alles als Graaf bestierde, zonder zig egter van dien naam te bedienen.

Groot gezag van zyne Doorlugtigheid, in Holland.

Raad nevens den Prinse gesteld.

Doch in de Lente des jaars 1573, stelde hy, by raade der Staaten, eenen Raad nevens zig, die de zaaken van staat en oorlog, zo wel te water als te lande, hielp beleiden. En van toen af werdt beslooten, den naam des Konings wederom in 't hoofd der Plakaaten te doen stellen, en in de inleiding te verklaaren, dat dezelven gegeven waren, *by advis van den Prinse van Oranje, als Stadhouder, en van den Raade nevens hem wesende*. In 't slot werdt, somtyds, gesteld, *ter Relatie van den Stadhouder, de Raaden nevens hem wesende, mitsgaders die Raade Provinciaal over Holland, Zeeland en West-Friesland*; doch alzo men deezen

(*m*) *Zie* deeze Plak. en Ordonn. *in* Resol. Holl. 1572, 1573. *bl.* 13, 15, 16, 17, 18, 20, 22, 23, 24, 26.

(*n*) Resol. Holl. 1572. *bl.* 2.

zen laatstgemelden Raade 't bewind over zaaken van Regeeringe, langs hoe meer, onttrok, doorgaans alleenlyk *ter Relatie van den Stadhouder en de Raaden nevens hem wesende* (*o*). Wat voorts 't gebruik van 's Konings naam aangaat; men maakte geene zwaarigheid, om zig van den zelven te bedienen, tegen de bevelen des Konings zelven (*p*). De Raad, van welken wy spreeken, bestondt uit negen leden, Jonkheer *Jakob van der Does*, Meester *Paulus Buis*, Meester *Pieter Wasteel*, *Jakob Muis*, *Henrik Duist*, *Willem Jan Reierszoon*, Meester *Jan Jakobszoon*, Meester *Sebastiaan Losen*, Meester *Levyn Janszoon Kaarsmaaker*, en twee Geheimschryvers, *Antoni Geniets* en *Henrik van Persyn* (*q*).

Verlofgelden in Zeeland ingevoerd.

In Zeeland, werwaards de Prins *Willem van Bronkborst*, *Heere van Batenburg*, gezonden hadt, om orde te stellen, was men, in Wynmaand, begonnen met het heffen van * Verlofgelden op waaren, die, in Plaatsen den Prinse toegedaan gekogt zynde, naar vyandelyke Plaatsen, werden vervoerd. 't Voorbeeld der Zeeuwen werdt, in Grasmaand daarna, in Holland, gevolgd, en kwam hier, dit eerste jaar, van deeze belasting agthonderdenvyftigduizend guldens (*r*). De Verlofgelden zyn, tot heden toe, in zwang gebleeven, en de toevoer aan den vyand, schoon menigmaalen, in Oorlogstyd, verbooden, heeft, om aan 't gemeen en byzonder

* *Licenten.*

Ook in Holland.

(*o*) Resol. Holl. 1573, 1574. *bl.* 26-46.
(*p*) GROTII Annal. II. *p.* 40, 41. AUBERY Memoir. *p.* 45, 56.
(*q*) BOR VI. *Boek*, *bl.* 331 [450].
(*r*) REYD. I. *Boek*, *bl.* 9.

Filips III. 1572. der belang te gemoet te komen, zo wel als de Verlofgelden, stand moeten houden (s). Wyders begonden sommige Landstreeken in Holland en byzondere Steden zelve, wat laater, een Convooi- of Geleigeld te heffen van goederen, die ten Lande in- en uitgevoerd werden: om uit hetzelve te vinden de kosten der Oorlogschepen, die, tot beveiliging derzelven, werden uitgerust: welk Geleigeld, somtyds, door byzondere Steden, naar willekeur, verhoogd werdt (t), en veel opbragt. Ook kwam 'er veel van zeker Vrygeleidegeld, dat, door 's Prinsen Gemagtigde, Karel Beaulieu, met oogluiking des Konings van Frankryk, te Calais werdt ontvangen. De Nederlanders, Spanjaards en Italiaanen gaven tien, de Portugeezen agt, de Franschen vyf ten honderd, om veilig te zyn voor de Hollandsche en Zeeuwsche Vrybuiters. Men wil, dat hiervan meer gekomen zou zyn, dan van alle de verlof- en geleigelden, met malkanderen. Doch de Vrybuiters, eerlang ziende, dat hun, hierdoor, de gelegenheid afgesneeden werdt, om voordeel ter zee te doen, sloegen geen agt op 's Prinsen Vrygelei-brieven, waarom de Koopluiden nalieten, dezelven te Calais te gaan haalen (u). 't Heffen van Geleigeld is ook, tot heden toe, in gebruik gebleeven.

VIII. Gelderland Overyssel. Doch terwyl de tegenwoordigheid des Prinsen van Oranje de Hollandsche *Steden* vereenigd hieldt, zag men, reeds in Slagtmaand,

(s) Grotii Annal. II. *p.* 42.
(t) Resol. Holl. 5 *Sept.* 2 *Octob.* 1574. *bl.* 70, 124.
(u) Reyd I. *Boek, bl.* 13.

maand, de meeste Geldersche en andere Steden, die te vooren 's Prinsen zyde gekooren hadden, den Spaanschen wederom toevallen. Na 't overgaan van Bergen en de Brabantsche Steden, hadt de Hertog zynen Zoon, Don Fredrik, met het gros zyns Legers, welk egter, in de plondering van Mechelen, door verloop, merkelyk gesmolten was, gezonden naar Gelderland, terwyl hy zelf, over Maastricht, naar Nieuwmegen toog, alwaar hy eenigen tyd vertoefde (*v*). Don Fredrik sloeg zig eerst neder, voor Zutfen. De bezetting, hier oneens zynde met een goed deel der Burgerye, verliet de Stad, die toen den Spaanschen geopend werdt. Deezen, misnoegd om dat men de Stad niet terstond hadt opgegeven, storten ter Poorte in, of vallen over de begonnen' bresse, stigten brand aan agt oorden, slaan al dood wat hun ontmoet, dryven een deel der Ingezetenen in den Yssel, een deel anderen, moedernaakt, ter Stede uit, en boeten hunne geilheid, met vrouwen en maagden. Die overbleeven moesten, sedert, zwaare leeningen aan 't Krygsvolk doen: waarin zelfs de Geestelykheid des Landschaps niet verschoond werdt. De Steden Lochem en Doesburg hadden, ondertusschen, te Nieuwmegen, by den Hertoge, genade gezogt en verworven. Oranje, wel bevroedende, hoe groot eene verbaasdheid 't verkragten van Zutfen alomme veroorzaaken, en welke nadeelige gevolgen voor Holland

FILIPS III. 1572.

en Friesland vallen den Prinse wederom af.

Moord en plondering, te Zutfen.

(*v*) BOR VI. *Boek*, *bl.* 301 [413]. VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist.* CLXXXV. *p.* 716.

Filips III. 1572.

land het naar zig sleepen zou, maakte zig gereed, om naar Overyssel te vertrekken, den Hertoge daar, den gantschen winter, werk te geeven, en uit Holland te houden.

Vlugt van den Graave van den Berg.

En hy hadt nu veertig vendelen byeen gerukt, toen hy vernam, dat de Graaf van den Berg, die de zorg over Gelderland en Overyssel aan zig genomen hadt, met zyne Gemaalin en goederen, uit Kampen gevlugt was (w). Terstond hierop, verliep de bezetting uit alle de Steden van deezen oord en van Gelderland, die zig, de eene na de andere, Bommel, alleenlyk, uitgenomen, aan Don Fredrik, of aan Gillis van Barlaimont, Heere van Hierges, kwamen onderwerpen (x). In Friesland, liepen 's Prinsen zaaken ook agteruit. De Heer van Billy overviel en sloeg zesduizend Nassauschen, by Staveren; waarop 't wederomslaan der afgevallen' Steden volgde, die allen haare wallen slegten moesten. Graaf Joost van Schouwenberg hadt, reeds te vooren, uit vreeze voor Billy, de begonnen schans by Makkum, en voorts gantsch Friesland verlaaten (y): alle welke rampen den Prinse verhinderden, den ontworpen togt naar Overyssel voort te zetten.

IX. Amersfoort door Bossu bezet.

Don Fredrik was nu, na 't omslaan van Harderwyk, Hattum en Elburg, van de gantsche Veluwe meester, waarlangs hem de weg naar Holland open stondt. Want uit Amersfoort, dat hem, eenen korten tyd, zou hebben

(w) Bor VI. *Boek*, *bl.* 303 [414].
(x) Revii Daventr. *Libr.* IV. *p.* 475.
(y) Bor VI. *Boek*, *bl.* 304 [416].

ben konnen ophouden, was de bezetting ook, onlangs, verloopen; waarna Bossu, te Utrecht, hiervan kennisse gekreegen hebbende, met een vendel Knegten, in de Stad gekomen was. Don Fredrik dan, aangespoord door die van Amsterdam, besluit, regt toe regt aan, naar Holland, en langs de Veluwe, over Amersfoort, op Naarden aan te trekken. In deeze Stad, lagen slegts honderdentwintig Duitschers, onder *Jan Kruisbergen*, een' verloopen Priester. Men hadt 'er, onlangs, de hekken der Regeeringe verhangen, en Onroomschen in 't bewind gesteld, die zig nu voorstaan lieten, dat de vyand om Naarden niet denken zou, voor dat Buuren, welk den Ryn schier geslooten hieldt, bemagtigd was. Men antwoordde dan aan Bossu, die honderd Ruiters voor de poort gezonden hadt, om de Stad, uit 's Konings en zynen naam, op te eisschen, *dat menze, voor zyne Majesteit en den Prinse, dagt te houden.* Doch toen men, den laatsten van Slagtmaand, berigt kreeg, dat Don Fredrik, met het gantsche heir, in aantogt was, ontzonk elk de moed. Men schikte twee Gemagtigden ter Stad uit, die Don Fredrik, te Amersfoort, aantroffen; doch geen gehoor verwerven konden. Alleenlyk, werdt hun gelast, het Leger te volgen tot voor de Poort van Naarden, daar men hun bescheid geeven zou. Een hunner, de Schepen *Gerrit Pieter Aartszoon*, deedt dit: de ander, de Burgemeester *Maarten Laurenszoon*, pakte zig weg. Omtrent den middag, was de voortogt in 't gezigt der Stad, die, terstond, van alle kan-

Filips III. 1572.

Aanslag op Naarden.

Filips III. 1572.

ten, omringd werdt. Don Fredrik hieldt zyne Legerplaats te Laagbussem, alwaar Gerrit Pieter Aartszoon, door toedoen van Paulus van Loo, Drossaard van Muiden, gehoor kreeg by Bossu, die hem vraagde, *of de Stad zig de bezetting hadt kwyt gemaakt?* Hy bevestigde dit, een en andermaal, zelfs met eede. 't Was ook waar, dat eenige Ruiters ontglipt waren. Doch de overige bezetting was, door de Regeering en Burgery, met geweld, in de Stad gehouden, en de poorten, sedert, met mest gevuld. Ook verklaarde van Loo, in de tegenwoordigheid van den Schepen, dat Naarden nog bezet was. De Graaf wilde hem toen niet langer te woord staan; doch beval hem, 's anderendaags, een bekwaam aantal van Gemagtigden naar 't Leger te doen schikken, om op plegtiger wyze genade en draaglyker voorwaarden te verzoeken. Op den eersten van Wintermaand, vervoegden zig zes of zeven Gemagtigden, en onder dezelven *Lambert van den Hove* of *Hortensius*, Priester en Rektor der Latynsche Schoole, naar Laagbussem. Doch onderweg ontmoet hun Romero, die hun verzekert, dat Don Fredrik de zaak van Naarden aan hem gesteld hadt: waarop zy, uit schroom of onbedreevenheid, zonder blyk te vorderen van 't gene hy zeide, hem te voet vallen en de sleutels der Stad aanbieden. Hy weigertze te ontvangen, zeggende, dat menze hem by de Poort zou hebben ter hand te stellen, en daar verstaan, welke genade men te wagten hadt. Dit geschiedde, en Romero belooft, eindelyk, op hun aanhoudend smeeken, by hand-

De Stad gaat over, by

tas-

tasting, dat Burgers noch bezettelingen, aan lyf of goed, zouden beschadigd worden. Men liet hem, hierop, ter Stad in, met ruim vierhonderd man, die allen, door de burgers, ten beste, onthaald werden. Romero, na 't houden van de maaltyd by Gerrit Pieter Aartszoon, met de trom hebbende doen omslaan, dat burgers en bezettelingen, ongewapend, in de Gasthuiskerke, die toen voor Stadhuis diende, hadden te verschynen, om den eed aan zyne Majesteit te vernieuwen; vervoegt zig de meeste hoop in de Kerke: weinigen, iet euvels vermoedende, versteeken zig heimelyk. 't Leedt niet lang, of zeker Priester, die, eene wyl, met de Spanjaards, voor de Kerke, heen en weder gewandeld hadt, komt der onnozele menigte aanzeggen, dat zy op den staat haars gemoeds denken, en zig ter dood bereiden moest. 't Woord was 'er pas uit, en 't kryten en kermen begonnen, of de vyand stuift ter deure in, valt op den weerloozen hoop, en veltze allen, op vier na, die, onder belofte van zwaar rantsoen, vry raakten. Toen stak men de vlam in 't Kerkje, die de zieltoogenden en gewonden voorts verteerde; en rekent men, dat hier vierhonderd burgers, benevens een goed deel soldaaten, omgekomen zyn. Gerrit Pieter Aartszoon, die Romero, korts te vooren, aan zyne tafel, getoefd hadt, vondt hier ook zyn einde. Toen de woede in de Kerke haar zat hadt, ging 't op een plonderen en blaaken: ook op een moorden van zulken, die zig versteken hadden, welker sommigen aan rappieren gereegen; anderen, met vleeschhouwers

FILIPS III. 1572.

Mondeling Verdrag.

Dat schendig verbroken wordt.

Moord te Naarden.

FILIPS III. 1572. bylen, aan stukken gekapt; anderen, als visschen, gekorven werden. Sommigen dienden der wreedheid tot spel: vermids de Spanjaards hen, met de spitsen van 't geweer, elkanderen toestieten; en lagchende en schertsende aan hun einde hielpen. 't Verhaal der yslykheden, hier gepleegd, gaat schier 't geloof te boven. Men heeft stokouden 't bloed afgetapt, en het, gulziglyk, ingezwolgen, kranken, in 't bedde, vermoord, zwangeren geschonden, en haar de vrugt uit het lyf gesneeden, ofze, by de borsten, opgehangen; en dood gemarteld; maagden en meisjes van dertien en minder jaaren schandelyk misbruikt. Hortensius, dien, verbeden door een' Spaansch' jongman, eertyds zynen leerling, het leeven geschonken was (z), moest, in zyn eigen Huis, vyf Persoonen zien ombrengen, waaronder zyn Zoon was, dien hy 't hert uit den boezem zag rukken. Een Smid, *Huibert Willemszoon van den Eiken*, een' driestal in de eene en een' kling in de andere hand gevat hebbende, beschermde den ingang van zyn Huis, eenen tyd lang, tegen de Spanjaards, en stiet 'er eenigen onder de voet: eindelyk, overmand, en zwaar gekwetst, zeeg hy neder, op den driestal. Half zieltoogende, greep hy daar, met zyne harde Smidshanden, de degens van twee Spanjaards, die hem dagten te grieven, aan, by 't scherp; waarop zyze te rug trokken, hem alle de vingers affnydende. Terstond hierna, werdt hy doorsteken, en 't warme bloed, dat uit de won-

(z) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist.* CLXXXVII. *p.* 719.

XI Deel bl: 406

DE MAARE 1572.

wonden sprong, zyne Dogter, die, te vergeefs, op de bloote knieën, om haars Vaders leeven gebeeden hadt, in 't aangezigt gekletst (*a*). Een tamelyke hoop burgeren, agterhaald ten platten lande, werdt van alles beroofd en moedernaakt aan boomen opgehangen. In alles, zouden 'er maar zestig burgers te lyve gebleeven zyn, van welken veertig met de vlugt ontkwamen, de overigen op losgeld gesteld werden. De Burgemeester *Henrik Lamfertszoon*, die zig ook dagt te rantsoeneeren, werdt, naderhand, door beleid van eenigen, die te vooren uit de Regeering gezet waren, op een vonnis van Don Fredrik, in zyne eigen' deure, opgehangen, waarna 't lyk gevierendeeld en de stukken ter poorte uit gesteken werden. 't Krygsvolk niet slegts; maar de Ingezetenen der naaste Plaatsen, Muiden en Weesp, kwamen de Stad van alles berooven: en vondt men 'er, die de elendigen nog met het digten en zingen van schampere liedjes bedroefden. Toen alles uitgemoord en leêg geroofd was, zag men de poorten, muuren en toorens slegten, door de Gooische Dorpelingen; tot dit werk, onder zwaare bedreigingen, opgeprest. Ten besluite, werdt de Stad, by een vonnis des Landvoogds, eerst op den zesden van Slagtmaand des volgenden jaars geslreeken, van alle Handvesten, vryheden, en inkomsten vervallen verklaard. Dus jammerlyk een lot trof Naarden, tegen 't gegeven woord van Romero: en baarde 't bedryf der

Filips III. 1572.

(*a*) Boxhorn. Theatr. Urb. Holland. *p.* 341.

FILIPS III. 1572.

der Spanjaarden, hier en te Zutfen, zo groot een afgryzen van hunne Regeering onder Roomschen en Onroomschen, die alomme over ééne kam geschooren werden, dat de Hollandsche Steden, welken voor den Prinse hielden, een eenpaarig besluit namen, om alle handeling met den vyand te schuwen, en zig tot het uiterste toe te verdedigen (b): welk hertelyk besluit wy, wel haast, door verscheiden' Steden, zullen zien ter uitvoeringe brengen.

X. Merkwaardige verlossing der Waterlandsche Schepen uit het ys.

De Enkhuizers, die, onlangs, door die van Kampen, vergeefs, waren aangezogt, om den Prinse af te vallen (c), en hunne nabuuren hielden 't, ten deezen tyde, nog op 't Y en in den mond der Zuiderzee, hebbende zelfs, voor Amsterdam, eenige Scheepswrakken doen zinken, om de vaart derwaards te belemmeren. Doch nu begon 't zo fel te vriezen, dat de schepen en galeijen, omtrent een vierendeel uurs van den Diemerdyk, in 't ys bezet raakten. Hier lagenze in groot gevaar van de Spanjaards, die, dagelyks, den dyk langs trokken naar Amsterdam, en verder; en van de Amsterdammers zelven. 't Scheepsvolk dreigde, derhalve, te verloopen, en liet zig, door de kloekmoedigheid van den Geweldigen *Jochem Nieuwvink*, niet dan met moeite, wederhouden. In deeze verlegenheid, werden de Waterlandsche Dorpen opontbooden, om eene vaart in 't ys te byten, langs welke, men de schepen, over de

(b) BOR VI. *Boek*, bl 305 enz. [417 enz.]. HOOFT VII. *Boek*, bl 286 enz. TASSIS *Libr.* I. *p.* 165.
(c) BOR VI. *Boek*, bl. 303 [415].

de ondiepte van 't Pampus, in veilige havens, zou konnen brengen. Ook kreeg men, met veel moeite, de galeijen, die eerst op 't droog geraakt waren, te Monnikendam binnen. Maar de groote schepen, die te weinig waters hadden, waren, door geene menschelyke poogingen, uit het ys en van den grond te krygen: en was 'er nu last van Sonoi gekomen, omze allen in den brand te steeken, toen de wind, Noordweftwaards gezwaaid, zulk eene wyde scheur in 't ys maakte, en 't water zo hoog opzette, dat alle de schepen, over de ondiepten, en dien zelfden dag nog, te Hoorn en te Enkhuizen, voor den wal kwamen. Merkwaardig was, dat de wind, des anderendaags, weder omliep, en de ysscheur digt schoof: waarop het zo sterk vroor, als te vooren. De zonderlinge verlossing deezer schepen, schoon, naar sommiger begrip, de gewoone kragten der natuure niet overtreffende, werdt egter, door de meesten, aangezien, als een byzonder gunstbewys der Hemelsche voorzienigheid, en hielp veel om den moed der Hollanderen, verflaauwd door de tydingen van Zutfen en van Naarden, wederom te doen wakkeren (*d*). Doch in deezen staat der zaaken, werdt het beleg van Haarlem ondernomen, dat zeven maanden geduurd, en menigten van rampen naar zig gesleept heeft; waarom wy het, schoon dikwils beschreeven, ook hier, uitvoeriglyk, te boek stellen moeten.

FILIPS III. 1572.

XI. Toeleg van Bos-

De Graaf van Bossu, zo sommigen, ten dee-

(*d*) BOR VI. *Boek*, *bl.* 307 [420]. VELIUS, *Hoorn*, *bl.* 354.

Filips III. 1572.

deezen tyde; meenden, heimelyk verstand houdende, met den Schout, *Adriaan Janszoon van Dort*, hadt, al in Hooimaand, gepoogd, zig, door verraad, van de Stad meester te maaken: doch Hans Kolterman hadt den aanslag ontdekt en te loor gesteld, en sedert, hadt de Stad versterking van bezetting gekreegen, onder Lazarus Muller (e). Doch na 't overgaan van Naarden, besloot men Haarlem, als naastgelegen, om verder zuidwaards of noordwaards door te dringen, openlyk aan te tasten. Bossu hadt de Stad reeds in Slagtmaand, schriftelyk vermaand, om haaren zoen met Alva te maaken (f). De Regeering van Amsterdam deedt haar de zelfde vermaaning, in 't begin van Wintermaand, toen 't Spaansche Leger, van Naarden, over Amsterdam, reeds derwaards in aantogt was. En deeze jongste waarschuwing bragt te wege, dat de Vroedschap samen kwam, alwaar in beraad werdt gelegd, of men, met Don Fredrik, die reeds te Amsterdam gekomen was, in onderhandeling treeden zou, of niet. Sommigen stemden 't plat af, beweerende, dat men aan Naarden gezien hadt, hoe weinig op handeling te tellen ware: waarom zy rieden, dat men aan den Prinse schikken moest, om onderstand. Anderen gaven, daartegen, te bedenken, dat het dwaasheid ware, met zo magtig een' Koning, als die van Spanje was, te willen kampen, en dat ook de Prins nog geene eene

Stad

Tu, om Haarlem te verrassen.

't Beleg der Stad wordt ondernomen.

(e) BOR VI. *Boek*, *bl.* 288 [396].
(f) BOR VI. *Boek*, *bl.* 304 [416].

Stad hadt kunnen ontzetten. Zy stemden, derhalve, voor de handeling, en hadden de meerderheid aan hunne zyde. Jonkheer *Christoffel van Schagen*, *Dirk de Fries*, Oud-burgemeester, en *Adriaan van Assendelft*, Pensionaris der Stad, werden naar Amsterdam geschikt, met last, om vier of vyf dagen tyd van beraad te verzoeken. Doch Hopman *Wybout van Ripperda*, Overste der Stede, hiervan de lugt gekreegen hebbende, roept de schutters en burgers, in de nieuwe Doele, byeen, vertoont hun „ hoe de Vroedschap, „ buiten kennis der burgery, en tegen haa„ ren eed, in onderhandeling getreden was „ met den vyand: hoe ydel het ware op ge„ nade te hoopen, na 't gene men te Meche„ len, te Zutfen, en te Naarden, gezien hadt; „ en eindelyk, hoe veel loflyker het ware, „ de vryheid der Stede, tot den uitersten „ snik zyns leevens, te verdedigen." Voor dit laatste, verklaart hy zig, en krygt den meesten hoop tot medestemmers. Daarna geeft men van den toestand der Stad den Prinse kennis, en zendt aan Lazarus Muller, toen te Nieuwendam gelegerd, om meer volks. Deez', terstond, de Waterlandsche schansen ruimende, welken, zonder uitstel, door de Amsterdammers werden ingenomen, zendt vier vendelen, onder *Jakob Steenbach*, *Christoffel Vader*, *Lambert van Wirtenberg* en *Maarten Pruis*, naar Haarlem, en trekt, met het overschot zyns volks, de Stad voorby, naar Leiden. In Haarlem, kwam, naderhand, tot in Lentemaand des volgenden jaars, gedurig zo veel toevoer van versch volk, dat

Filips III. 1572.

Men handelt met Don Fredrik, te Amsterdam.

FILIPS III. 1572.

de bezetting, eindelyk, drie- of vierduizend man ſterk werdt (g). Midlerwyl, hadt men, in de Stad, de beelden ter Kerken uit geſtommeld, en die den Hervormden ingeruimd. Twee der drie Gemagtigden, met flaauwe hoop, van Amſterdam te rug zynde gekeerd, werden, terſtond, in hegtenis genomen, en naar Delft aan den Prinſe gezonden, die hen te regt ſtellen, en Aſſendelft onthalzen deedt. Schagen, zwaar, naar men zeide, gepynigd, ſtierf in de gevangenis. De Fries was te Amſterdam gebleeven. Schagen en Aſſendelft meenden zig, met het beſluit der Vroedſchap, te konnen verantwoorden; doch de Prins verſtondt, dat niemant eenen laſt aanvaarden mogt, die, met zynen eed, ſtrydig was. En ziende, hoe 't meerderdeel der Vroedſchap tot handeling geneigd was, zondt hy Aldegonde naar de Stad, die de Wet aldaar, uit 's Prinſen naam, veranderde, ſtellende Jonkheer *Jan van Vliet*, *Nikolaas van der Laan*, *Gerrit Stuiver* en *Pieter Kies* aan, tot Burgemeeſters; en tot Schepens, *Willem Adriaanszoon*, *Jakob van Heuſſen*, *Kornelis Ryken*, *Pieter Bal*, *Nikolaas Mattheuszoon*, *Adriaan van Berkenrode* en *Mattheus Auguſtynszoon*. In de Vroedſchap, werden 'er tien verwiſſeld (h). Al dit geſchiedde, onder verklaaring, dat het niet zou geagt worden te ſtrekken tot krenking der Handveſten, die 't veranderen der Wet, op eenen anderen tyd en wyze, vorderden.

Twee der Gemagtigden gevat en een derzelven geſtraft.

De Prins verandert de Wet, te Haarlem.

Don Fredrik.

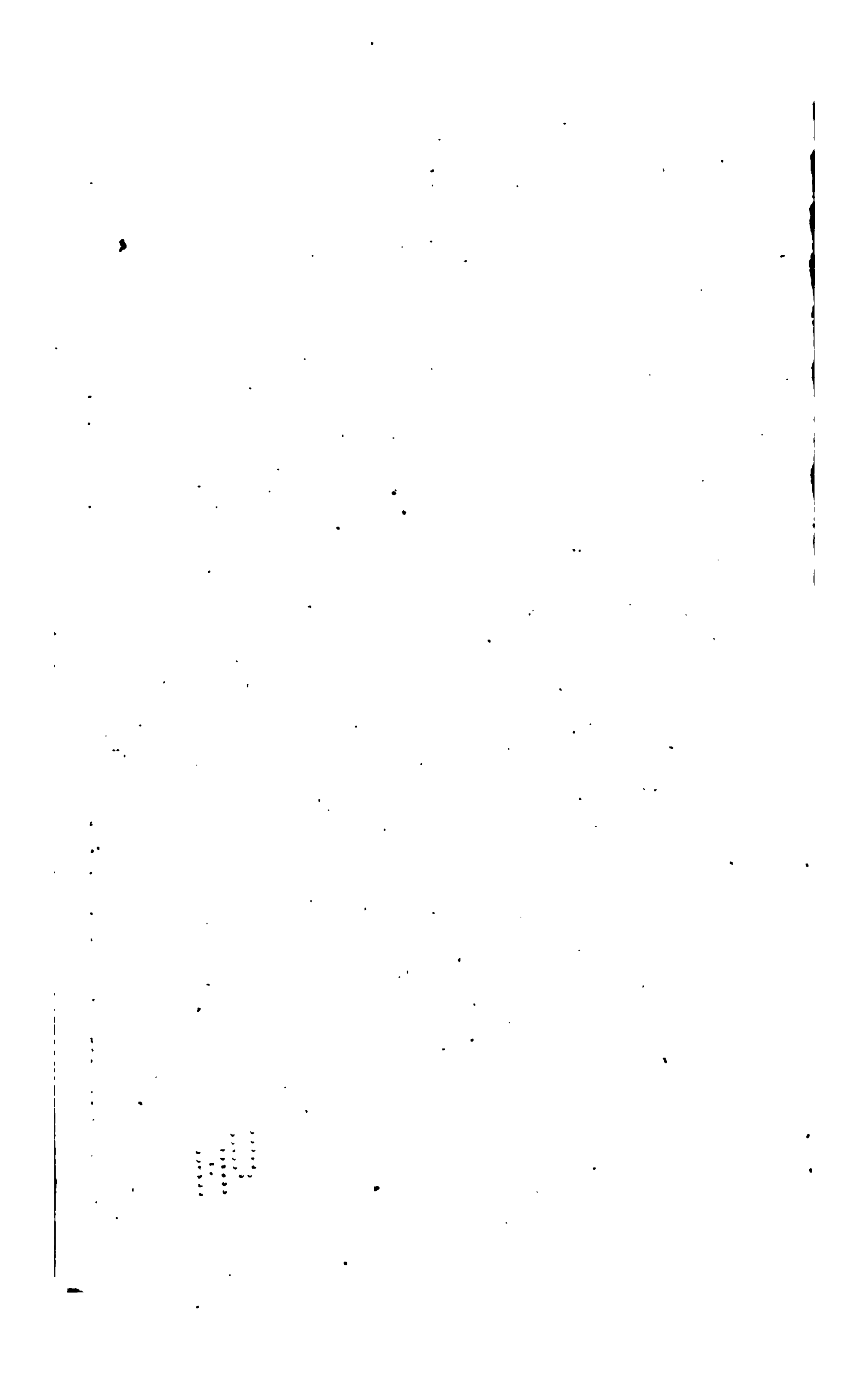
Zo ſtondt het in Haarlem, toen Dirk de Fries

(g) Memor. by AMPZING Haarl. bl. 177.
(h) METEREN IV. Boek, f. 78 verſ.

PIETER JANSZOON KIES,
Burgemeester der Stad
Haarlem.

J. Houbraken fe. na 't Origin. Schildery by Mevr. de Wed. van den Heer Burgem. N. N. van de Poll te Amsterdam.

Fries en anderen uitgeweekenen eenen brief schreeven, om de Regeering te beweegen, tot het zoeken van genade, en het uitdryven der bezetting. Doch de brenger werdt, met den strop, gestraft. Don Fredrik, schrikkende tegen 't beleg, in 't holst van den winter, zou gaarne gezien hebben, dat de Stad 't hoofd in den schoot gelegd hadt: doch bespeurende, dat zy zig, door vleijen noch dreigen, verzetten liet, brak hy, den agtsten van Wintermaand, op van omtrent Amsterdam. De voortogt, langs den hoogen dyk, tot by Sparendam, zynde gekomen, vondt hier den weg geslooten, met twee bolwerken, waaragter, men bezig was, met den dyk door-, en den vyand den gewoonen weg naar de Stad af te snyden. Doch Juliaan Romero, begeleid door eenige Roomschgezinde boeren, kiest een pad beneden den dyk, over 't ys, overvalt de verschansing aan den westkant, daar zy minst versterkt was, en verslaat driehonderd man van de bezetting, die, onder *Gerrit van der Laen* en Maarten Pruis, stondt. Pruis zelf sneuvelde hier. De overigen werden op de vlugt gejaagd. Jammer was 't, dat men het doorsteeken van den dyk niet eerder begonnen hadt: doch dit was, voor de verandering der Haarlemsche Regeeringe, niet doenlyk geweest. Nu stondt den Spanjaarden de weg naar Haarlem open. Ook vertoonden zig de eersten, op den elfden van Wintermaand, voor de Stad: daar zy 't Leproozenhuis innamen. Don Fredrik, twee vendelen Waalen in Sparendam gelaaten hebbende, volgde, met het gros des Legers, dat,

Filips II. 1572.

breekt op van by Amsterdam.

Sparendam ingenomen.

De Spanjaards komen voor de Stad.

FILIPS III. 1572. dat, van tyd tot tyd, aanwassende in kragten, eindelyk, op dertigduizend man, waaronder vyftienhonderd Ruiters waren, begroot werdt. Zesendertig vendelen Spanjaards legerden zig voor de Kruispoorte: agttien vendelen Duitschers, onder den Graave van Overstein, voor de Houtpoorte, en twee-entwintig vendelen Waalen, onder Noirkarmes, Kapres en Liques, in 't Westen, aan den duinkant. De Ruiters lagen in de naaste Dorpen, zo langs strand, als binnen door, op den weg naar Alkmaar. Van Amsterdam kreeg de Veldheer veertien metaalen stukken, veertig en zesenveertig pond schietende. Ook zondt hem de Hertog drieduizend Luiksche graavers toe, die, sedert, meest allen, aan en omtrent de wallen, zyn omgekomen.

Gelegenheid van Haarlem. Haarlem hier tegen, genoegzaam de zwakste Stad van Holland, hadt weinig voorraad van mond- en krygsbehoeften; doch de Meer en 't Spaarne open, waarlangs de Stad, eenen geruimen tyd, voorzien werdt van volk en voorraad. Zy hadt ook duizend delvers in dienst, en driehonderd wyven, onder *Kenau Simons Hasselaar*, eene Weduwe van zesenveertig jaaren en van een der beste geslagten, die niet schroomde, met spiets, roer en rappier, in vrouwen-kleedinge, den vyand te keer te gaan: welke dienst haar, in 't jaar 1574, door de Staaten van Holland en Zeeland, met het Waagmeesterschap en Ontvangerschap van den nieuwen Impost op de Turf, binnen Arnemuiden, vergolden

werdt

VI Deel Bl: 494.

DE 75.

KENAU SIMONS HASSELAER,
Bevelhebster over eene Bende Vrouwen
in 't beleg van Haarlem.

Is. TIRION excud. 1760.

werdt (i). Men viel, in der yl, aan 't sterken der Stad, werpende eenige schansjes op langs de Meer, en een kloek Ravelyn voor de Kruispoorte, over de Legerplaats van Don Fredrik, die zynen intrek op 't Huis te Kleef genomen hadt. Filips II. 1572.

Oranje hadt, midlerwyl, den Graaf van der Mark, met vyftien vendelen Knegten, vier Kornetten paarden, en zes veldstukken, by Leiden verzameld, afgezonden tot onderstand van Haarlem. Doch hy werdt, by den weeligen berg, door Bossu, Noirkarmes en Romero, onderschept en geslaagen. Hier bleeven vier stukken geschuts, de meeste vendels en duizend man op de plaats. De Spanjaards lieten 'er niet boven twaalf. Lumei hadt zig, door de vlugt, geborgd. Met de gevangenen werdt wreedelyk gehandeld. *Baptist van Trier*, voor wien Lumei tweeduizend Kroonen en negentien Spaansche krygsgevangen' soldaaten gebooden hadt; en *Hans Keller* werden, by 't eene been, opgehangen: waarop Lumei ook de gemelde negentien ter galge verwees. Lumei, door den Prinse, tot ontzet der Stad, afgezonden, wordt geslaagen.

Don Fredrik, de Legerplaatsen voor Haarlem omgraaven hebbende, en zig verbeeldende, dat de Stad het naauwlyks eene week houden zou, regt, na 't delven van slegts ééne loopgraaf, eene battery op voor de Kruispoorte, die hy, met zyne veertien metaalen stukken, op den agttienden, beschieten liet. De Poort, het Ravelyn, en de naaste gordynen werden geweldig beschadigd, door De Stad bestormd.

zes-

(i) Resol. Holl. 2 Sept. 1574. bl. 72.

FILIPS III. 1572.

zeshonderdentagtig schooten, die, deezen dag, gedaan werden. Den volgenden, deedt men 'er vyf minder op de S. Jans Poorte, en 't muurwerk aan dezelve gehegt. Doch de belegerden stopten, des nagts, de breuken, met wolzakken, steen, hout, aarde en andere stoffen, en besteedden de lange wintersche nagten, om eenen nieuwen wal op te werpen agter den ouden, van de S. Jans Poorte af, tot aan de S. Katrynen brugge toe, waardoor de Stad, aan deezen kant, genoeg gedekt was. Op den eenentwintigsten, werdt het Ravelyn, den gantschen morgen, wederom fel beschooten: waarna Don Fredrik bevel gaf, om storm te loopen. De aanval was hevig; doch de belegerden verweerden zig zo dapperlyk, dat de aanvallers, met agterlaating van honderdenvyftig of tweehonderd (k) dooden, wyken moesten. De verweerders verlooren 'er boven tien of twaalf niet, schoon Krygsvolk en burgers zig, in groote menigte, begeven hadden naar de wallen en naar 't Ravelyn, vanwaar de vyand, uit het grof geschut, met kogels, ketens en schroot geladen, en uit de handbussen, begroet, en met een' vlugt gloeijende koolen, brandende pekhoepen, heete assche en olie, en gesmolten lood overstort werdt. Uit dit begin, werdt groote moed geschept by de belegerden. Ook zag Don Fredrik, dat de Stad met geene domme kragt te winnen was: waarom hy bevel gaf, het Ravelyn, door loopgraaven, te naderen, en eenige mynen te delven (l).

De

(k) TASSIS *Libr.* I. *p.* 170.
(l) BOR VI. *Boek*, *bl.* 307 [420 enz.].

De Haarlemmers, om 't graaven der Spanjaarden te hinderen, deeden geduurige uitvallen. Ook overrompelden zy, den dertienden, of, volgens anderen, den zeventienden van Louwmaand, de schans te Rustenburg, daar Duitschers lagen, die genoegzaam allen verslaagen werden: doch de schans werdt, daarna, door de Spanjaards hernomen. 't Versch volk, welk de Haarlemmers, van tyd tot tyd, inkreegen, maakte hen heet op zulke aanslagen: hoewel 't ook den Spanjaarden, nu en dan, gelukte, het ontzet op te ligten: 't welk, onlangs, *Filips de Koning*, met tweeduizend man, door den Prinse, naar Haarlem gezonden, te beurt gevallen was. De Spanjaards, hem 't hoofd hebbende afgehouwen, wierpen het over de vesten, met een byschrift, *dat hy 't was, die 't ontzet, zo ongelukkiglyk, aangevoerd hadt*. Die van binnen, hierdoor getergd, hangen, 's nagts daarna, twaalf gevangenen op, houwen 'er elf hoofden af, en kuipenze in eene ton, daar een papier op geplakt was, inhoudende, *dat men Alva, voor den tienden penning, waarom hy Haarlem belegerd hieldt, de tien koppen toezondt, en den elfden voor interest, op dat hy over geene schraale betaaling te klaagen hadt*. 't Delven ging vast zynen gang van de Spaansche zyde; doch de belegerden groeven 'er tegen aan, en zag men, dikwils, de wederzydsche mynen springen, met eene yslyke vernieling van vyand en vriend. De Spanjaards naderden 't Ravelyn, sedert, langs eene overdekte gaandery, zo digt, dat men 't, eerlang, verlaaten moest, eerst egter eene geweldige halve maan, bin-

Filips III. 1573.

Uitvallen der belegerden.

Wederzydsche wreede schimp.

Mynen gesprongen.

't Ravelyn verlaaten.

FILIPS III. 1573. nenwaards, hebbende opgeworpen: waaraan elk, tot Burgemeesters toe, de hand geslaagen hadt. 't Gelukte den belegerden ook, eene vyandelyke myn, van boven, door geweldige zwaarten, in te persen. Doch Don Fredrik, ziende zyn Krygsvolk, welk het, in 't veld, daar de schildwagten, nu en dan, waren doodgevrooren, naauwlyks harden kon, verloopen by menigten, besloot, des nagts voor den laatsten van Louwmaand, een' nieuwen storm te doen op de Kruispoorte, die men tot een bolwerk verbouwd hadt. Men bekroop den wal, heimelyk, pas voor den dageraad. Die van binnen merkten 't niet, voor dat de vyand op de vesten was. Toen aan 't schieten, aan 't schreeuwen, aan 't wekken der burgeren. De bespringers worden verjaagd van den wal aan de Kruispoorte: vanwaar de verweerers egter ook agter de nieuwe werken weeken, na dat Don Fredrik den grooten aanval doen blaazen hadt, en met het meeste heir genaderd was. Doch naauwlyks stak de vyand 't hoofd boven 't blokhuis, of hy zag zig, van alle zyden, begroeten, met een ontelbaar getal van kogels, die, van de einden der halve maane, en uit de naaste huizen, op hem afvloogen. Te gelyk, liet men de myne onder 't blokhuis springen, waardoor veertig man omkwam. Ondertusschen, hadt Billy, met tweehonderd zyner rapste Waalen, uit Friesland ontbooden, eenen aanval gedaan op de S. Jáns Poorte, daar hy afgeweezen was. Aan de Kruispoorte, boodt men ook zo veel weer, dat de Spanjaards, eindelyk, den moed vallen lieten, en met verlies van drie-

driehonderd man aftrokken. De Haarlemmers hadden slegts tien of twaalf man verlooren.

Filips III. 1572.

De belegeraars, dus ten tweede maale afgeslaagen, begonden 't wat zagter op te neemen, en naauwlyks op iet anders, dan op 't uithongeren der Stad, bedagt te zyn. Veelen Oversten spraken zelfs van 't beleg op te breeken: waar toe de Veldheer zelf scheen te neigen; doch de Hertog, zyn Vader, die thans ziekelyk was, schreef hem „ dat hy, „ in persoon, 't beleg zou komen voortzet„ ten, zo Don Fredrik vertrekken wilde, of „ deszelfs Moeder, uit Spanje, ontbieden, „ om haars Zoons plaats te bekleeden:" welke schamperheid den Veldheer besluiten deedt, om met het graaven voort te gaan (m), en de Stad, ondertusschen, den toevoer, die reeds schaars begon om te komen, en met ysleeden moest worden aangebragt, zo veel mogelyk ware, af te snyden.

Don Fredrik neigt tot het opbreeken van 't beleg.

Alva styft hem, om 't voort te zetten.

In Sprokkelmaand, sloeg het aan 't dooijen, waardoor 't beleg van Haarlem een ander aanzien kreeg. Men hadt, om den toevoer langs de Meer vry te houden, vier groote en eene kleine galeije op stapel gezet, en de eene na de andere te water gebragt (n). De Amsterdammers onderstonden, sedert, met vyf schepen en eene kleine galei, die zy, door Sparendam, in 't Spaarne gebragt hadden, in de Meer te komen, langs een gat, dat zy, by 't penningsveer, in den laagen

Scheepsstryden op de Haarlemmer Meer.

(m) BOR VI. Boek, bl. 315 [431 enz.].
(n) AMPZING Haarl. bl. 103.

Filips III. 1573.

gen weg, graaven wilden. Doch hierin werden zy belet, door de Haarlemmers. Bossu, toen op een ander middel denkende, liet den Overtoom, een half uur van Amsterdam, aan den heiligen weg, doorgraaven, en kreeg, door dit gat, eenige smakzeilen in de Meer, die, door de Haarlemmer galeijen, aangetast en verjaagd werden: en schoon zy meermaalen te rug keerden, doorgaans, gelyk lot troffen. Ook versloegen de Haarlemmers, in eenen uitval met duizend man, op den vyfentwintigsten van Lentemaand ondernomen, meer dan agthonderd vyanden, veroverende, te gelyk, vyf bassen, twee metaalen slangen, negen standaarden en een' grooten buit van kostelykheden. Doch weinige dagen daarna, bragt Bossu, door den dyk, geopend by 't Huis ter Hart, wel drie-endertig schepen en zeven galeijen op de Meer: ook werden 'er alomme schansen opgeworpen, waardoor de toevoer naar de Stad langs hoe moeilyker werdt. Zelfs waren 'er, zonder groot gevaar, geene brieven meer uit of in de Stad te krygen, waarom men zig van eenen vond bediende, dien de oude Romeinen reeds in 't werk hadden gesteld: hierin bestaande, dat men tamme en in de Stad op slag gewende duiven naar buiten zondt, die, met briefjes aan 't lyf gehegt, zo digt aan de Stad als 't mooglyk ware, opgeschooten werden, en veeltyds gelukkiglyk over raakten. 't Ontzet der Stede werdt, een en andermaal, vergeefs ondernomen: de overmagt des vyands deedt 's Prinsen Volk en Vloote te rug wyken. Maar de schans te Rustenburg werdt, door Hopman

Duiven- voor- briefdraagers gebruikt.

man Balfour, veroverd en eenigen tyd ingehouden. De Koeijen gingen, onder deeze schanse, buiten de Schalkwyker en Spaarnewouder Poorten, den gantschen tyd der belegeringe door, weiden: hoewel 'er de Spanjaards, nu en dan, eenen aanval op deeden (o). Filips III. 1573.

Gebrek aan mondbehoeften in Haarlem.

't Gebrek aan mondbehoeften in Haarlem veroorzaakte, eerlang, eene zetting op 't brood, dat elk dagelyks te gebruiken hadt: ook werden 't slegte volk en de jongens verpligt, alleenlyk moutkoeken te nuttigen.

Noodmunten geslagen.

Voorts besloot de Stad, schoon zy 't Regt der Munte niet hadt, by mangel van gangbaare penningen, eenige zilveren stukken te doen slaan, die boven de waarde werden uitgegeven. Zy volgde, hierin, den Prins van Oranje, die onlangs ook, by raade der Staaten, de munt van zeven op agt verhoogt hadt (p). Om nu en dan wat meels en buskruids binnen te krygen, gebruikte men luiden, ligt gekleed, die zakjes met den voorraad om den hals en twee Pistoolen aan den gordel hadden; en, met polsen of verrejagers, over slooten en gebroken land, wipten, tusschen de Spaansche schildwagten door. Sommigen werden egter gevat, en in 't gezigt der belegerden opgehangen: 't welk, en dat men, onlangs, het hoofd van Hopman Olivier, die Bergen hadt helpen verrassen, en nu, in een gevegt op den Diemerdyk, gesneuveld was, met een byschrift, over de muuren geworpen hadt, de Haarlemmers derwy-

(o) Ampzing Haarl. bl. 196.
(p) Resol. Holl. 1573. bl. 18.

Filips III. 1573.

Bitterheid van de Haarlemmers tegen eenige Roomschen.

wyze verbitterde, dat zy *Quiryn Dirkszoon* en *Lambert Jakobszoon*, oud Burgemeesters, die, op eenig vermoeden, in hegtenis gezet waren, en *Adriaan van Groeneveen*, een' Haarlemmer, die, in Spaanschen dienst, gevangen was, uit den Kerker haalen, en, tegen den zin der Wethouderschap, nevens nog vyf soldaaten, eenen Priester en een' jongen van vyftien jaaren, aan eene galg, op den wal geplant, opknoopen deeden. De vrouw en dogter van Meester Quiryn, die hem, ter dood gaande, moed inspraken, werden, door 't graauw, met smyten en stooten, in 't water gejaagd, daar zy beide verdronken. Wyders, onderstondt men, den Spanjaarden ten spyt, de beelden der heiligen naar den wal te draagen, om 'er de breuken mede te stoppen. Doch deeze dartelheid werdt den Haarlemmers verleerd, door de nederlaag van 's Prinsen schepen op de Meer, onder Marinus Brand, als Admiraal, en den Heere van Batenburg, als Overste des Krygsvolks; die 's vyands Vloote onder Bossu sterker, of beter op haare hoede vindende, dan zy verwagt hadden, eer 't op een slaan ging, de vlugt namen. Bossu vervolgdeze, en veroverde twee-entwintig vaartuigen: de overigen bergden zig in de Kaag of in de oude wetering. Dit gebeurde, op den agtentwintigsten van Bloeimaand: en de Spaanschen bleeven, sedert, meester van de Meer, waardoor der Stad de toevoer te water belet werdt. Hierop volgde het bemagtigen van eenige schansen der belegerden. In 't leger, meende men, dat de Stad nu terstond zou hebben moeten bui-

Nederlaag der Nassauschen op de Meer.

buigen: doch 't viel anders uit. Men hadt twee metaalen ftukken van Dordrecht en Leiden bekomen, uit welken men zo hevig vuurde op de battery des vyands, dat men 'er den kruin affchoot, en nog twee andere werktuigen, in de plaatfe der batterye opgeregt, om de belegerden van de veften te houden en hunne binnenwerken te ontdekken, geheellyk vernielde.

Filips III. 1573.

's Vyands Battery vernield.

Hierna, kwam 'er zo veel volks in 't Leger, en de toegangen werden, alomme, zo fterk bezet, dat de Stad, aan welke, onlangs, de toevoer te water afgefneeden was, nu, ook te lande, niet langer voorzien kon worden. De Prins, hiervan verkondfchapt, zag geene uitkomft, dan in 't benaauwen van den vyand, door hem, op gelyke wyze, den toevoer af te fnyden. Hy was, hierop, reeds te vooren, bedagt geweeft, en Sonoi hadt zig, op zyn bevel, in Lentemaand, verfchanft, op den Diemerdyk, te Jaaphannes, tuffchen Amfterdam en Muiden, daar hy 't Y ter eene zyde hadt, en ter andere de Diemermeer, die tot in den Amftel en aan den Utrechtfchen Wagenweg ftrekte: eene plaats, regt gelegen, om den toevoer, van boven naar 't Leger, beide te water en te lande, te beletten. Doch de Amfterdammers hadden hem van daar verdreeven, en 'er, federt, eene fchans gelegd. Nu, in den aanvang van Zomermaand, onderneemt hy, tuffchen deeze fchans en Amfterdam, den Diemerdyk, by nagt, te doorgraaven, en, hier en hieromtrent, zes fchanfen op te werpen, die hy, tot na 't overgaan

Sonoi verfchanft zig op den Diemerdyk.

 van

Filips III. 1573.

Batenburg te Ouwerkerk.

van Haarlem, inhieldt. Batenburg wierp zig in Ouwerkerk, dat hy insgelyks versterkte. Doch hy en Sonoi konden, ten deezen tyde, den toevoer naar 't Leger voor Haarlem, bezwaarlyk, beletten. De Amsterdammers waren nu meester van de Diemermeer, en van de vaart, die, uit de Vegt, door Weesp en Diemen, in dezelve liep; waarlangs men 't Leger voorzien kon.

Poogingen om de Vegt te sluiten.

Men poogde wel de Vegt boven de vaart te sluiten, ten welken einde, *Adriaan Vyg*, Overste van Gorinchem, met vyfhonderd man, derwaards toog, zig begon te verschansen, en 't Huis te Gunterstein innam. Doch Jan Baptist de Tassis, die toen te Utrecht was, trok, met twee vendelen Knegten en eene bende Ruiters, op hem af, verdreef hem, en deedt de begonnen schans slegten. Dezelfde toeleg werdt, sedert, te Nieuwersluis, hervat; daar hy, insgelyks, mislukte, mids het muiten der Duitschers, die zig egter haast stillen lieten. Ook hadt Alva toen alle de posten van belang in deezen oord doen bezetten, door *Don Francisko Baldes*, die Batenburg, uit Ouwerkerk, verdreeven hadt (*q*): waarom men van 't sluiten der Vegt moest afzien. Die van Buuren ondernamen, omtrent deezen tyd, het doorsteeken van den Lekdyk, waardoor 't Stigt onder water gezet, en de toevoer, van boven naar 't Leger, ook belet geweest zou zyn. Doch de Heer van Hierges, thans Stadhouder van Gelderland, was hun hier in den weg, en verzekerde zig van den dyk. 't Mislukken

Gemor

van

(*q*) Ampzing Haarl. *bl.* 211.

van zo veele aanslagen, die tot ontzet van Haarlem ondernomen waren, hielp het volk, daar, aan 't morren over de Regeeringe, die, riep men, de Gemeente, door verdigte troostbrieven, misleidde: 't welk van zo veel gevolg was, dat der Burgerye gegund werdt, zes, of, volgens sommigen, zestien mannen te kiezen, om, met de Wethouders, na te zien, wat 'er geschreeven werdt. Maar 't ongenoegen nam toe, met het minderen der mondbehoeften: daar 't nu zo schraal mede omkwam, dat men brood van hennip- en raapzaad begon te bakken, gebruikende 't vleesch van honden, katten en paarden tot toespyze. 't Weinige Kooren, dat 'er overschoot, werdt gespaard voor 't Krygsvolk. Men schikte dan, by donkeren nagt, onder een geweldig geluid van trommels en trompetten, een der snelst bezeilde jagten ter Stad uit, dat, ongemerkt, tusschen Bossus schepen door raakte en den Prinse tyding bragt van den nood der Stede. Zyne Doorlugtigheid hadt, na dat de Spaanschen meester op de Meer geworden waren, Haarlem verlooren gerekend, weetende, wat het inhadt, door 's vyands schansen, te breeken. Doch de Gemeente, gewoon met blinden yver voort te slaan, meende, men moest wat meer onderneemen, om zulk eene Stad te ontzetten; waartoe, immers, zeide men, gelds genoeg opgebragt was. Zelfs booden veele Delftsche, Leidsche en Rotterdamsche burgers aan, hun lyf, tot behoudenis der Stede, te willen waagen. De Prins moest zig dan, zyns ondanks,

Filips III. 1573.

der belegerden.

Hongersnood in de Stad.

Filips III. 1573.

laaten overhaalen, om eenig volk, burgers en bezettelingen, byeen te brengen; dat te Sassem geschiedde.

Vrugtelooze handel over een Verdrag.

Doch terwyl hy hiermede bezig was, traden die van Haarlem, op den eersten van Hooimaand, in mondgesprek met den vyand, over een Verdrag: welk egter vrugteloos afliep, 't zy dat Don Fredrik te veel eischte, of dat de belegerden 't Verdrag niet ernstig zogten, en voorhadden, den vyand op te houden, tot dat het verwagtte ontzet gereed zyn zou. 't Ging dan wederom op een beschieten, aan poorten, toorens en wallen, die, op den derden van Hooimaand, door duizend en agt schooten, 't grootste getal, dat, in den gantschen loop der Belegeringe, op éénen dag, geslaakt werdt, geweldig beschadigd werden. De vyand dreigde daarna storm te loopen; doch 't bleef agter, om dat een overlooper hem berigt hadt, dat 'er, naauwlyks voor zes dagen, leeftogt in de Stad was.

De Stad wordt hevig beschooten.

Uiterste benaauwdheid in dezelve.

Ook gaven de belegerden, ten deezen tyde, hunnen uitersten nood te kennen, door het uitsteeken eener zwarte vlagge. Want zo ver was 't nu gekomen, dat men, na 't uitpluizen van 't kruid, dat tusschen de steenen groeit, 't lyf houden moest, by gekookte ossen- en paardenhuiden, en zelfs by schoenleder; en dat, de een by den anderen, op straat, van honger versmagtte. De bezettelingen, in deezen toestand, aan 't muiten geraakt, plonderden de Lombaard en verscheiden' andere winkels. De Prins troostte de bedrukten, zo veel hy kon, door brieven, en verzogt hen, die

Batenburg afgezon-

die erbarmelyk om onzet aanhielden, eindelyk, slegts twee dagen te toeven, wanneer hy een' loozen aanval doen zou op de *Fuik*, een water, waardoor de Meer gemeenschap met de Stad heeft, en welk, door den vyand, sterk beschanst was; terwyl 't ontzet, van den kant van den Hout, zou worden aangevoerd. Ook hieldt hy zyn woord. De Heer van Batenburg trok, den agtsten van Hooimaand, tegen den avond, op van Sassem, aan 't hoofd van vierduizend Knegten, grootendeels burgers der naaste Steden, met naame van Gouda (r) en van Delft, onder welke laatsten, zig bevondt *Joan van Oldenbarneveld*, die, naderhand, Advokaat van Holland werdt. Voorts hadt Batenburg zeshonderd Ruiters, onder *Gaspar van der Noot*, *Heere van Karlo*, zeven veldstukken en vierhonderd wagens met krygs- en mondbehoeften by zig: en, om 's vyands verschansingen te veiliger te konnen genaaken, hadt hy zig voorzien van borstweeringen van musketschootvrye planken, die, op wielen, voortgeschooven konden worden, en gaten hadden, daar 't geschut door speelen kon. Een optogt met zo veel volks en omslags kon niet verhoolen blyven voor Don Fredrik, die 'er, daarenboven, kennis van kreeg uit de briefjes, welken hy, aan twee duiven, in de vlugt geschooten, gehegt gevonden hadt. Nog vernam hy, dat de belegerden een gordyn doorsneeden hadden, om, door de breuke, uit te vallen, zo ras 't ontzet vernomen werdt. Dus dubbel ge-

FILIPS III. 1573.

den om Haarlem te ontzetten,

(r) BOR XII. Boek, in het Byvoegsel.

Filips III. 1573.

gewaarschuwd, doet hy, in den zelfden nagt, eenen grooten hoop nat stroo in den brand steeken, regt over de genoemde breuke, waarmede hy den belegerden, door vlam en smook, verhinderde het teken te zien van 't naderend ontzet, welk met vuur geschieden moest. Agter 't smeulend stroo, plaatst hy vyfduizend man van zyn beste Voetvolk: een diergelyk getal Knegten en vyfhonderd Ruiters worden naar den duinkant gezonden, onder *Jan Baptist del Monte*, die last hadt, om, op zeker teken van 't geschut, den Nassauschen in de linker zyde te vallen. Zes Regementen onder Romero en anderen moesten, ten zelfden tyde, oostwaards, over de besnydingen springen, en de gelegenheid waarneemen, om Batenburg op de regter zyde aan te tasten. Het overig deel des heirs stondt, binnen de Legerwallen, in slagorde. Batenburg, die, tot middernagt, te Noordwykerhout, getoefd hadt, genaakt, tegen drie uuren des morgens, het mannenpad, daar hy stal houdt, om zyne borstweeringen toe te stellen. Doch terwyl hy hiermede bezig is, begint het Spaansch geschut te balderen: waarop hy, onvoorziens, van de eene en de andere zyde, aangevallen wordt. Zyne voorhoede, uit Ruitery bestaande, was, midlerwyl, binnen de verschansingen geraakt, daar zy van een' veel sterker hoop ontvangen en te rug gejaagd wordt, tot aan 't mannenpad. Hier stort zy op haar eigen voetvolk, dat, van drie kanten, overvallen, zo zwaar een' schok niet wederstaan kon; maar agteruit en aan 't vlugten sloeg. Zevenhonderd bleeven 'er op de

wordt geslaagen.

de plaats, waaronder beide Batenburg en Karlo waren. De wagens, zynde de voerluiden, meest allen, met de paarden, ontvlugt, 't geschut en dertien of veertien vendels werden veroverd. De belegerden, 't beraamde teken niet vernomen hebbende, hadden geenen uitval gedaan, en zelfs gewaand, dat het gerugt van den stryd, welk zy hoorden, looslyk, door den vyand verwekt was, om hen in 't net te lokken. Nu kreegen zy de tyding van de nederlaag der hunnen, door eenen gevangen, dien de vyand neus en ooren afgesneeden hadt. Zy werdt bevestigd, door eenige hoofden van verslaagen' burgeren, die men wederom over de vesten wierp, en eerlang door eenen brief van den Prinse, die hun riedt, ten beste mogelyk, voor zig zelven te zorgen, en 't Leger te Sassem opbrak. Filips III. 1573.

De benaauwde Stedelingen, nu geene uitkomst meer ziende, namen in overleg, om, in eenen algemeenen uitval, door 's vyands Leger te slaan, en de Stad te verlaaten. Doch de vrouwen en kinderen, verneemende dat men hen niet dagt mede te voeren, vielen aan 't schreijen en jammeren, en stremden de uitvoering van 't genomen besluit. Daarna stelde men voor, om den uitval, met vrouwen en kinderen, en elk die mede wilde, te doen (s), en begon men, hiertoe, al gereedschap te maaken, toen Don Fredrik, kennis van den toeleg gekreegen hebbende, in eenen Brief, op Eversteins naam geschreeven, den belegerden aandiende, dat 'er nog genade was, De belegerden neemen in overleg, om de Stad te verlaaten.

(s) Meteren IV. Boek, f. 80.

Filips III. 1573.

was, zo men de Stad, terstond, opgave. De Duitschers luisterden hiernaar, en weigerden uit te trekken. De Waalen wilden 'er mede door; doch aarzelden, als 't er op aankwam. Gantsch Haarlem raakte over einde, willende sommigen vertrekken, anderen blyven en handelen. Tot dit laatste beslooten de Regenten en Oversten van 't Krygsvolk, die, op den twaalfden van Hooimaand, buiten de Zylpoorte, in onderhandeling traden, en, ten negen uuren des morgens, slooten, *dat de Stad zig op genade en ongenade hadt over te geeven; doch de plondering met tweehonderdeenveertigduizend guldens zou mogen afkoopen.* De Gemagtigden, in de Stad te rug gekeerd zynde, gaf men 't den Duitschen, Schotschen en Walschen Knegten in de keur, of zy, ongewapend, uittrekken, of 's Hertogs genade afwagten wilden: tot welk laatste zy beslooten. Alleenlyk *Bordet*, een Fransch Edelman, die, na 't herneemen van Bergen in Henegouwen, 's Prinsen dienst hadt moeten verlooven, wanhoopte, in zo verre, aan vergiffenis, dat hy zig van zynen dienaar doorschieten liet (*t*), of, zo sommigen meenen, de handen aan zig zelven sloeg (*u*), na dat de knegt hem dien harden dienst geweigerd hadt. De schuttery ook in 't Verdrag bewilligd hebbende, kreegen poorters en soldaaten bevel, om hun geweer op 't Stadhuis te brengen, de Duitschers en Schotten alleenlyk uitgezonderd, die, ondertusschen, de vesten bewaarden. Voorts moesten de burgers zig in 't Klooster

Zy geeft zig over.

Bordets wanhoop.

(*t*) Meteren IV. *Boek*, *f.* 80.
(*u*) Tassis *Libr.* I. *p.* 176.

ter te Zyl te vervoegen, de vrouwen en kinderen in de groote, en de Walsche en andere soldaaten in de Bakenesser Kerk. Daarna trokken de Spanjaards naar binnen, en toen moesten ook de Duitschers en Schotten hun geweer boven brengen, en zig naar 't S. Katrynen en S. Ursulen-Klooster begeven. En zag men alreeds 't Verdrag schenden, en eenige burgers huizen plonderen. Don Fredrik, daarna, met den Graave van Bossu en andere Grooten, in de Stad gekomen zynde, deedt de Hopluiden en Vendrigs verzekeren; en naar 't Huis te Kleef brengen: en met den volgenden dag, hief het straffen aan van soldaaten, en van burgers, die, om de beroerten des jaars 1566, gevlugt, en, na 't omslaan der Stede, wederom binnen gekomen waren. Zy kreegen 't zwaard, zo zy biegten wilden; zo niet, den strop. Vyf beuls met hunne knegts sloofden zig, dag aan dag, af, aan 't ombrengen van menigte van menschen. Don Fredrik deedt, daarenboven, driehonderd elendigen, by paaren, rug aan rug, binden, en in den mond der Meere verdrinken. De Overste der Stad, Wybout van Ripperda, Lancelot van Brederode, Heer van Veenhuizen, Jonkheer Jan van Duivenvoorde, Kolonel der Burgerye, en andere voornaame Personaadjen werden onthalsd, zelfs een bastaardzoon des Kardinaals van Granvelle, die, zig aan 's Prinsen zyde in Krygsdienst begeven hebbende, liever sterven wilde, dan zig, door 't melden van zyne afkomst, redden. Een Luthersch Predikant van Hopman Steenbach werdt gehangen: Simon Simonszoon, Pre-

Filips III. 1573.

Strenge straf over soldaaten en voorheen uitgeweeken burgers.

FILIPS III. 1573.

Predikant der Stede, onthoofd. Hopman Balfour behieldt zyn leeven, mids hy zwoer, den Prins van kant te zullen helpen, dien hy 't egter te kennen gaf, en getrouw bleef. De Schout Adriaan van Dort, de Burgemeesters van Vliet, Kies en Stuiver werden in hegtenis gezet. Men meent, dat omtrent de helft der bezettelingen, die, by 't overgaan der Stad, tot op omtrent agttienhonderd gesmolten waren, daarna, door beuls handen, omgebragt werdt. De vyand hadt, zo men wil, geduurende 't beleg, drieduizend man door scherp, zevenduizend, door ziekte, honger en ongemak, verlooren. De schade, by de Stad, door de belegering, geleeden, is op twaalfhonderddrie-entagtig-duizend guldens berekend (v), dat eene geweldige somme was, ten deezen tyde. De Duitsche Knegten, 's Prinsen dienst afgezwooren hebbende, werden, onder geleide van zestig Spaansche Ruiters, naar Gelderland gezonden. Doch Sonoi, die toen den Diemerdyk nog inhadt, welken hy, kort hierna, verliet, zondt hun drie galeijen met volk agter na, onder *Walter Heegeman*, die hen te Nieuwkerk inhaalden. De Ruiters namen de vlugt, na den eersten aanval. De Duitschers lieten zig toen naar Sonoi leiden, die hen wederom tot 's Prinsen dienst bewoogen zou hebben, zo Don Fredrik hunnen Hopluiden, die nog te Haarlem zaten, in zulk een geval, den dood niet gedreigd hadt. Deezen bewoogen dan Sonoi, om hun volk, met 's Prinsen verlof, van den

Verlies van wederzyde.

Krygs-

(v) METEREN IV. *Boek*, *f.* 80 *verf.*

Krygsdienst te ontslaan. De Haarlemmers bragten van de beloofde penningen tot afkooping der plonderinge nog geene honderdduizend guldens op (1). Om de overigen, werden zy nooit gemoeid; doch zy moesten, zes weeken lang, tusschen de drieen vierduizend soldaaten onderhouden. In Oogstmaand, deedt Don Fredrik, plegtiglyk, zyne intrede in de Stad, en ten zelfden tyde, werdt de groote Kerk herwyd, door *Godefrid van Mierlo*, tweeden Bisschop van Haarlem. Kort daarna, werdt 'er eene algemeene vergiffenis afgekondigd, met uitsluiting nogtans van zevenenvyftig Persoonen, onder welken de Schout, de Burgemeesters, Schepens, Krygsoversten en anderen begreepen waren. De Schout en negen anderen stierven in de hegtenis: eenigen lagen 'er lang te kwynen. Weinigen genooten 't voorregt der vergiffenisse. Burgemeester Jan van Vliet, na lang zitten, op zyn woord van eer ontslaagen, wist, als een molenaars knegt gekleed, ter Stad uit te raaken (w). Dus deerlyk een uitslag hadt de belegering van Haarlem, die twee dagen langer dan zeven maanden geduurd hadt. De Spaanschgezinden ontvingen de tyding van 't overgaan deezer aanzienlyke Stad, met uitgelaaten' blydschap; die, hier en daar, tot dartelheid uitspatte. Te Utrecht, maakte men eenen Prins van Oran-

(w) Bor VI. *Boek*, *bl.* 316 *enz.* [431 *enz.*] 420 *enz.* [446 *enz.*] 330 [449]. Hooft VII. *Boek*, *bl* 293, 301, 308, 314, 316.

(1) Juist 96876 guldens. Zie Bor VI. Boek, bl. 330 [449].

Filips III. 1573. ranje van ſtroo, die, met veel omſlags, naar de markt gebragt, op een rad gelegd en verbrand werdt (x). De merkwaardigheid van dit zwaar Beleg verdiende, dat wy 'er ons wat langer mede ophielden, en 's Lands overige geſchiedeniſſen, onderwyl, onaangeroerd lieten. 't Wordt tyd, dat wy den afgebroken draad derzelven hier wederom aanhegten.

XII. Lumei en Entes in hegtenis genomen. De Prins, die nu zyn verblyf te Delft hieldt, zag zig, in den aanvang deezes jaars, genoodzaakt, om den Graaf van der Mark, zynen Overſte over Holland, en deszelfs Luitenant, Barthold Entes, door de Staaten, in hegtenis te laaten neemen. De woestheid deezer twee en hunne wreedheid omtrent de Roomſche Geeſtelyken ſtaken, federt eenen geruimen tyd, den Landzaaten in 't oog, en gaven gelegenheid, dat 's Prinſen naam zeer gelaſterd werdt van de vyanden zyner Regeeringe.

Mishandeling van Pater Muis. Snood was, boven allen, 'tombrengen van Kornelis Muis, man van tweeenzeventig jaaren en Pater van 't S. Aagten Klooſter te Delft, alwaar de Prins thans zynen intrek genomen hadt. Lumei hadt hem, op 't einde des voorleeden jaars, op zeker los vermoeden, dat hy, met zyne beſte middelen, ter Stad uit, naar den vyand, wyken wilde (y), doen vatten, doen pynigen, en, tegen 's Prinſen wil, eer men hem te regt geſteld en verhoord hadt, te Leiden, doen ophangen (z). Wat laater, hoorde men 't volk van

(x) J. Uytenbogaerts Leven enz. Cap. XVII. bl. 357.
(y) Zie Bor VI. Boek, bl. 313 [428].
(z) Bor VI. Boek, bl. 309 [422].

van Entes morren over wanbetaaling, en de Staaten schelden voor Landverraaders: en men bevondt, by onderzoek, dat zy, door Entes zelv', waren opgemaakt. Hy en Lumei werden dan, te Delft, voor de Staaten ontbooden; daar Entes, derwyze, uitvoer, dat men last gaf, om zig van zynen Persoon te verzekeren. Lumei, hierover gestoord, wilde zynen Luitenant, met geweld, ter Stad uit brengen. De Prins zogt, vergeefs, een hert, zo hoog geplaatst, neder te zetten. Hy liet zig nergens in gezeggen. 't Liep eerlang zo ver, dat men, den vyfden van Louwmaand, de schuttery in de wapenen bragt, en Lumei, zo wel als Entes, in verzekering nam. De Graaf werdt op 't Slot te Gouda gezet. Men zondt hem de punten zyner beschuldiging schriftelyk toe, op welken hy zig, op zyn Krygsmans, verdedigde, vergoelykende zyne wreedheid jegens de Roomschen, met den yver voor den hervormden Godsdienst. De zwakheid der tegenwoordige Regeeringe gedoogde egter niet, eenen man van zo veel aanziens, en die, door 't inneemen van den Briel, den weg tot 's Lands verlossing gebaand hadt, aan 't lyf te straffen. Men ontsloeg hem dan; doch 't leedt niet lang, of hy, schynende eenigen onraad met zyne Waalen te brouwen, werdt wederom gevat, en buiten Rotterdam op 't Slot Honingen gelegd. Van hier ontsnapt, maakte hy den Prinse en den Staaten nog vry wat spels, tot in Bloeimaand des volgenden jaars: wanneer men hem, met zyne goederen, ten Lande uit,

Filips III. 1573.

Dood van Lumei.

FILIPS III. 1573.

uit, naar Luik, vertrekken liet (*a*): daar hy, drie of vier jaaren laater, aan de beet van eenen dollen hond, of, zo anderen willen, door vergif, aan zyn einde geraakt is (*b*). Kort na dat hy de eerste reize gevat was, hadt de Prins alle bestellingen, op zynen naam gegeven, ingetrokken (*c*), en den Heere van Batenburg, Willem van Bronkhorst, in zyne stede, tot Oversten Luitenant over 't Krygsvolk, aangesteld: die, na verloop van weinige maanden, voor Haarlem, aan zyn einde kwam. Wat Entes aangaat; hy is, meen ik, te gelyk met Lumei, ontslaagen (*d*), en, zo als wy, in 't vervolg, zien zullen, naderhand, wederom, in 's Lands dienst, gebruikt.

XIII. Aanslag van Bossu om den Prins in handen te krygen.

Het vatten van Lumei baarde opmerking by den vyand, die waande, dat 'er eenig heimelyk misnoegen tegen den Prinse onder school. Bossu schreef, derhalve, aan *Huig Janszoon van Groenewegen*, Burgemeester van Delft, en Roomschgezind, die de schuttery hadt aangevoerd, toen Lumei gevat werdt, *dat men zo voortvaaren, den Prins ook in begtenis neemen en naar 't Leger voeren moest; waarop loon naar verdiensten staan zou.* Doch de brenger des briefs, een gevangen soldaat, leverde dien den Heere van Batenburg, door wien hy den Prinse ter hand kwam. De Burgemeester, by zyne Doorlugtigheid ontbooden, nam God tot getuigen zyner opregtheid, verklaarende, dat

(*a*) BOR VI. *Boek*, *bl.* 310 *enz.* [424 *enz.*].
(*b*) METEREN V. *Boek*, *f.* 89 *verf.* STRADA *Dec.* I. *Lib.* VII. *p.* 427.
(*c*) Resol. Holl. 1573. *bl.* 17.
(*d*) METEREN X. *Boek*, *f.* 167 *verf.*

dat hy Bossus pen niet in zyne magt hadt. De Prins hervatte, dat zyne trouw blyken zou, wanneer hy Bossu zelf in de laage lokte, die hy voor anderen bereid hadt. Doch Groenewegen betuigde, dit van zig zelven niet te konnen verkrygen: waarop de Prins hem, eenigen tyd, in zyn huis, verzekeren deedt (e). Filips III. 1573.

In Westfriesland en 't Noorderkwartier, leeden de huisluiden, ten deezen tyde, veel van de ongebondenheid van Sonois Krygsvolk: waaronder de Hopluiden en bevelhebbers de gemeenen voorgingen in baldaadigheid. Men viel den Prins, deswege, dagelyks, klagtig: en hy schreef brief op brief, met de ernstigste bevelen tot weering van wanorde. Doch 't baatte weinig. Hopman *Michiel Krok* hadt zig reeds aan zo veele schelmstukken schuldig gemaakt, dat zyne soldaaten verklaarden, niet langer onder hem te willen dienen. Dikwils, was hy, op belofte van beterschap, verschoond: doch, onlangs, dronken zynde, te Langendyk, eenen Priester neus en ooren afgesneeden, toen aan den staart van zyn paard voortgesleept, en eindelyk, doorsteken hebbende; deedt Sonoi hem vatten, en in den Voorhof van 't Huis te Schagen onthalzen (f): welke straf, voor eerst, eenig ontzag verwekte.

Baldaadigheid van Sonois Krygsvolk.

Hopman Michiel Krok onthoofd.

XIV. Voordeelen in Zeeland, door de

Midlerwyl, bleef Middelburg in Zeeland nog al de Spaansche zyde houden, onaangezien men de Stad, na 't opbreeken van 't beleg

(e) Bor VI. Boek, bl. 315 [411].
(f) Bor VI. Boek, bl. 318 [414].

FILIPS III. 1573. leg van Goes, te lande, door het doorsteeken der dyken, en te water, hadt begonnen te benaauwen, en de schepen, die den toevoer van Antwerpen derwaards bragten, nu en dan, met voordeel, was aangevallen (g). Zelfs gelukte het den Nassauschen, in den aanvang deezes jaars, de ketens van eenige schepen, te Antwerpen aan de kaai leggende, aan stukken te slaan, en de schepen weg te voeren. In Sprokkelmaand, ondernam Sanchio d'Avila, Overste van Antwerpen, Middelburg wederom te spyzigen. Doch de Vlissingers hadden de Schelde, by Lillo, met schepen vol puins, gekropt, zo dat 'er de grootste schepen niet vlooten konden, en de kleinen, deerlyk, door 't geschut, werden gehavend. Doch 't puin, na weinige dagen, zynde in zee gespoeld, kwam d'Avila, met eenige zwaare schepen, voor Walcheren, daar een hevige waterstryd voorviel. De Elefant, een zyner schepen, werdt aan boord geklampt, en, met nog een ander, vegtenderhand, overmeesterd. Vier schepen, aan den grond geraakt en verlaaten van 't volk, dat in de boots overzeild werdt, werden, insgelyks, bemagtigd: nog een, dat ook vast zat, door de Spanjaards, verbrand. De overigen bergden zig onder Rammekens; doch werden, in 't keeren naar Antwerpen, nogmaals aangetast door de Nassauschen, die twee schepen vermeesterden. Men wil, dat 'er, van 's vyands zyde, in deeze gelegenheid, agthonderd man omgekomen zyn (h). De Nassauschen

Nassauschen, bevogten.

Mislukte

(g) METEREN IV. *Boek*, *f.* 77.
(h) BOR VI. *Boek*, *bl.* 318[433]. METEREN IV. *Boek*, *f.* 81.

schen in Zeeland schepten hieruit zo veel moeds, dat zy, op 't aanhouden van eenige Vlaamsche Edelluiden, eenen aanslag op Thoolen of Tertoolen ondernamen. Zy landden, met vyftienhonderd man, tusschen Bergen op Zoom en Thoolen. Doch Mondragon was hun hier te kloek, en sloeg hen, eerlang, op de vlugt. In 't wyken, maakten ze eene opening in den dyk, sedert, het *Geuzengat* genoemd. In eenen tweeden aanval, met versterking van versch volk ondernomen, werden zy geheellyk overwonnen. Schoonewal, Rollé, Kloot, Steéland en Courteville bleeven op de plaats, met omtrent twee derde van 't volk. De Ryk werdt gevat, en de eerste in deezen oord in 't leeven gespaard, hoopende den vyand, veele geheimen uit hem te zullen trekken (*i*). Doch 't nadeel, hier geleeden, werdt, sedert, eenigszins, vergoed. In Oogstmaand gelukte het den Overste van Zeeland van 's Prinsen zyde, *Karel van Boisot*, met hulpe van zynen Broeder, *Lodewyk*, Zee-Admiraal, Rammekens in te neemen, waardoor Middelburg nog meer benaauwd werdt. Maar *Filips van Lannoi*, *Heer van Beauvois*, wederom met eene Vloot Voorraadschepen van Antwerpen vertrokken, zeilde door de Roompot, landde aan de Vrouwen Polder, en wist, behendiglyk en spoedig, eenige behoeften, van agteren, in Middelburg te krygen (*k*). Twee maanden te vooren, was de Admiraal der Ne-

Filips III. 1573.

Onderneeming op Thoolen.

Rammekens gewonnen.

(*i*) Hooft VIII. *Boek*, *bl.* 315.
(*k*) Bor VI. *Boek*, *bl.* 310 [449].

Filips III. 1573.

Nederlandſche Vloote van den Spaanſchen kant, Antoni van Bourgondie, Heer van Wakkene Kapelle, terwyl hy de naderende Naſſauſche ſchepen bezigtigde, even buiten Middelburg, met een agt ponds kogel, getroffen, dat hy het terſtond beſtierf (*l*). Hy was ook, by voorraad, Stadhouder van Zeeland geweeſt, welke waardigheid toen aan Chriſtoffel van Mondragon opgedraagen werdt (*m*).

XV. Alkmaar neemt bezetting in.

In Holland, zat men, kort na 't verraſſen van Rammekens, in grooten kommer, ter oorzaake van 't beleg van Alkmaar, dat, terſtond na 't overgaan van Haarlem, ondernomen was. De Prins, wel voorziende, dat Alkmaar aan de beurt leggen zou, zo dra Haarlem vermeeſterd zou zyn, hadt Jonkheer Jakob Kabbeljaauw, met eenig volk, derwaards gezonden; doch men hadt geweigerd, hem in te neemen: waarom hy, te Heilo en te Egmond, was blyven leggen: hebbende hy, by 't opwerpen eener ſchanſe ter laatſtgemelde Plaatſe, de aloude Abtdy aldaar, op twee toorens na, ten gronde toe, geſlegt (*n*). Doch toen men nu de Spanjaards, alle uuren, te wagten hadt, trok Kabbeljaauw wederom onder de Stad, begeerende te worden ingelaaten. Regeering en Burgery verſchilden hier. Eindelyk, liet men hem en Ruikhaver binnen en op 't Stadhuis komen, daar de Wet byeen was. Hier haperde het nog aan 't beſluit, tot dat Ruikhaver, vergramd, uitborſt:

(*l*) Bor VI. *Boek*, *bl* 321 [438].
(*m*) Viglius *ad* Hopper *Epiſt.* CCII. *p.* 752.
(*n*) Meteren IV. *Boek*, *f.* 83 *verſ.*

borst: *'t Was geen tyd van ſammelen: kort moeſt men antwoorden, aan, of af.* Toen ryſt Burgemeeſter *Floris van Teilingen* op, en verklaart zig gezind, om, met den Prins en de Burgers, te leeven en te ſterven. Met ſtrykt hy 't Stadhuis af, en ſtreeft, genoegzaam alleen alles over zig neemende, met een deel Burgers, naar de Frieſche Poort, die hy doet openſlaan: waarna 's Prinſen volk intrekt, en ſtraks daarop, de Kennemerpoort wederom uit, om de Spanjaards, die, tot nog toe, maar tweeduizend Knegten en driehonderd paarden ſterk waren, doch de Voorſtad reeds hadden ingenomen, van daar te verdryven. Dit gelukte, en werdt de Voorſtad, terſtond daarna, in den brand geſteken. De Spanjaards leiden toen Egmond binnen aan koolen, daar de Naſſauſchen gelegerd geweeſt waren, en keerden, vervolgens, naar Haarlem te rug (*o*). Te Alkmaar, viel men, na hunnen aftogt, aan 't ſterken der Stede (*p*). 't Liep aan, tot den eenentwintigſten van Oogſtmaand, eer de Spanjaards zig wederom voor dezelve vertoonden. Don Fredrik, aan 't hoofd van zeſtienduizend man, legerde zig te Ouddorp, en deedt de Stad, van alle zyden, beſluiten. Vlak voor den boom, liet men een ſchip zinken, waardoor de haven, insgelyks, geſtopt werdt. De belegeraars kreegen hunnen toevoer te water over de Beverwyk, alwaar zy dertig of veertig Ruiters gelegd hadden. In de Stad, waren niet boven de agthon-

Filips III. 1573.

De Stad wordt belegerd.

(*o*) Bor, VI. *Boek*, *bl.* 326 [444].
(*p*) Bor VI. *Boek*, *bl.* 328 [448].

Filips III. honderd ſoldaaten, omtrent dertienhonderd
1573. burgers, en eenige gevlugte Huisluiden. Men was 'er thans gezind, het uiterſte af te wagten, ſchreef aan Sonoi om ontzet, en maande hem aan, tot het doorſteeken der zeedyken. Sonoi deedt ook, terſtond, de ſluizen open zetten; doch tot het doorſteeken der dyken, waren de andere Steden van 't Noorderkwartier bezwaarlyk te brengen, wederhouden wordende, door het nadeel, dat zy, hiervan, aan weide en wintervoeder, te wagten hadden. Midlerwyl, wierp Sonoi vier ſchanſen op, te Ruſtenburg op den Huigendyk, te Broek op Langendyk, te Schoorldam en te Krabbendam: door welken, hy den vyand verhinderde zo veel voortgang te maaken om Alkmaar, als Boſſu onlangs gedaan hadt, in Waterland; alwaar hy Landsmeer, Zunderdorp en Zuiderwoude ingenomen, en zig, ſedert, langs 't Y, van Zaandam tot Nieuwendam toe, verſterkt hadt. Die van Alkmaar deeden uitval op uitval, niet zonder voordeel. Men verhaalt, dat zy, op den vyftienden van Herfſtmaand, eenen Spanjaard gevangen kreegen, die veel beloofde te ontdekken, zo men hem 't leeven laaten wilde. 't Werdt hem toegezeid; doch hy, na dat men hem uitgehoord hadt, egter opgeknoopt. Don Fredrik, vaſt bezig met het maaken zyner loopgraaven, waaraan, onder anderen, driehonderd Haarlemmers arbeiden moeſten, beſloot de Stad, op den agttienden, voor 't eerſt, te doen beſchieten, aan twee oorden. Na den middag, deedt hy ſtorm loopen langs twee bruggen, die, 's nagts te vooren,

De Haarlemmers moeten aan de loopgraaven arbeiden.

ten, over de graft geworpen waren. De Spanjaards, onder een yslyk geschreeuw, vliegen ter breuke op, aan de Friesche Poorte; doch werden zo ontvangen, datze, tot drie reizen, deinzen moesten. 't Zelfde gebeurde aan den Rooden Tooren, schoon de verweerders, hier, ook van agteren, uit het Spaansch geschut, geplaatst tegen over de zoutkeeten, bestookt werden. De vrouwen en jongens bragten, op de eene en de andere plaats, brandende pekhoepen, ongeleschte kalk, ziedend water, gesmolten lood en andere brandstoffe aan, en hielpen den vyand weeren van de wallen. De aanval duurde vier uuren, en, in al dien tyd, week 'er van de belegerden niemant uit zyne plaats, zonder dood, of zwaarlyk gekwetst te zyn. Zy verlooren egter niet boven dertien burgers, en vierenveertig soldaaten: de aanvallers wel duizend man. Twee dagen daarna, werdt het schieten hervat: doch de Spanjaards waren niet aan den storm te krygen; schoon die van binnen hen, met trotse woorden, tergden, om aan te vallen. Daarna, werden eenige openingen in den Oosterdyk gemaakt, daar 't water, met den springvloed en noordenwind, zo hoog door gejaagd werdt, dat het land, op veele plaatsen, met schuiten, werdt bevaaren. Het doorsteeken van den Havendyk, tusschen Bergen en de Koedyker Sluis, ontbrak alleen nog, om den vyand dit gewest te doen ruimen. En schreef de Prins, in 't laatst van Herfstmaand, aan die van Alkmaar, dat zy, zo de nood sterker drong, ook 't verder doorsteeken der dyken te wagten hadden.

Filips III. 1573.

Alkmaar. bestormd

De dyk wordt doorgesteken.

Doch

FILIPS III. 1573. 't Beleg opgebroken.

Doch deeze Brief viel, by ongeluk, den vyand in handen, of liever by geluk, want Don Fredrik, dien gelezen hebbende, en overweegende, in welk een gevaar, zyn gantsche Leger was, besloot het grof geschut te vervoeren, en 't beleg, op den agtsten van Wynmaand, geheellyk op te breeken. De Stedelingen vielen toen moedig uit, en den wykenden vyand in den staart, dien zy een goed deel volks afsloegen. Het Spaansche heir trok, op verscheiden' Dorpen, omtrent Haarlem en Leiden, in de winterlegeringen (q).

XVI. Muitery van 't Spaansch Krygsvolk te Haarlem.

De mislukte belegering van Alkmaar, welke Stad de Spaanschen gewaand hadden, binnen kort, meester te zullen zyn, veroorzaakte, onder hen, groote verslaagenheid, en deedt sommigen voor Haarlem, Amsterdam en Utrecht vreezen. Hier sloeg nog toe, dat Alva geld gebrek hadt, en den Krygsknegten het noodige niet verzorgen kon (r): 't welk hen, hier en daar, aan 't muiten hielp. Onder anderen, was dit te Haarlem gebeurd, niet lang na dat het overgegaan was. De Spaansche Knegten vorderden agtentwintig maanden soldy, nevens eene vereering voor 't veroveren der Stad, en om hunnen eisch klem te geeven, trokkenze, ten getale van vierhonderd, naar buiten, om 't geschut binnen de wallen te voeren. Don Fredrik moest dit aanzien, alzo hy noch Spanjaarden noch Waalen beweegen kon, om hunne Spitsbroeders te stuiten. Toen stondt de uiterste elende

(q) BOR VI. *Boek*, *bl.* 331 [451] *enz.*
(r) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist.* CCVI. *p.* 762. *Ep.* CCVIII. *p.* 764. *Ep.* CCXI. *p.* 768.

de van Haarlem voor de deur. Chiappin Vitelli wist, eindelyk, de muitelingen tot bedaaren te brengen, mids men hun dertig kroonen telde, veertien op rekening der agterstallige soldye, en zestien voor de vereering (*s*). Sommigen melden, dat het ongenoegen der Spanjaarden zo ver hadt gegaan, dat twaalf hunner, als Koopluiden verkleed, den Prinse van Oranje te Delft waren komen vinden, aanbiedende, hem Haarlem te zullen leveren voor eene somme van veertigduizend guldens; doch dat hy, zo veel niet weetende byeen te krygen, deeze aanbieding hadt moeten van de hand wyzen (*f*). FILIPS III. 1573.

En, waarlyk, gebrek aan geld was, aan 's Prinsen zyde, zo wel als aan de zyde der Spaanschen, oorzaak van veele zwaarigheden. Sonoi hadt, al in Hooimaand, aan den Prinse geklaagd „ dat hét, in 't Noorderkwartier, „ vanwaar veelen, na 't overgaan van Haarlem, met hunne goederen, gevlugt waren, „ mangelde aan krygs- en mondbehoeften en „ aan soldaaten, dreigende het klein getal, „ dat men nog hadt, aan 't muiten te slaan, „ zo dra de betaaling, over den vervaltyd, „ wegbleef. Ook meende hy, dat men eene „ schans op Texel leggen moest, eer het de „ vyand deedt; wanneer de vaart naar de „ Maaze, die nu alleen buiten om kon ge- „ schieden, en de gemeenschap met Zuid- „ holland zou afgesneeden zyn: hy besloot, „ eindelyk, dat men 't, in den tegenwoordi- „ gen toestand, niet langer harden kon, in- „ dien

Klagten van Sonoi, over den staat van 't Noorderkwartier.

(*s*) BOR VI. *Boek*, *bl.* 330 [440]. TASSIS *Litr.* I. *p.* 181.
(*f*) HOOFT VIII. *Boek*, *bl.* 327.

Filips III. 1573. 's Prinsen rustig antwoord. „ dien zyne Doorlugtigheid geen vast verbond met eenige Mogendheden gemaakt, „ en bekwaam ontzet voor handen hadt." Op welke klagten, de Prins antwoordde, met redenen, die de Godsdienst meer dan de Staatkunde uitlevert, de klaagers wyzende op het Verbond, dat hy met den Vorst der Vorsten hadt aangegaan (t): 't zy dat hy waarlyk nog weinig staats maakte op eenig uitheemsch Verbond, of dat hy niet raadzaam hieldt aan 't gemeen van zyne oogmerken kennis te geeven. Ook bespeurde men, dat zyne redenen regt geschikt waren, om de luiden, in deezen tyd van benaauwdheid, met hoope en moed, te vervullen.

XVII. Alva stelt allerlei middelen in 't werk, om de afgevallen Steden te herwinnen. Alva, ondertusschen, onderrigt van de verlegenheid, waarin 's Prinsen aanhang in Holland zig bevondt, stelde al zyne behendigheid in 't werk, om de Steden wederom tot zig te lokken. In Hooimaand, hadt hy, in de Steden, die hem waren toegedaan, met naame, te Amsterdam en te Middelburg, openlyk doen afkondigen, dat elk, die 's Prinsen zyde nog tegenwoordig verliet, genade, doch elk, die hem bleef aanhangen, de uiterste verdelging te wagten hadt (u). Ook liet hy geene middelen onbeproefd, om byzondere Steden, door vriendelyk schryven van hem en van sommige uitgeweeken burgers, te winnen (v): waarin de Regeering van Amsterdam hem, boven anderen, behulpzaam was, zyne Brieven, van de haaren ver-

ver-

(t) Bor VI. *Boek*, *bl.* 328 [446].
(u) Bor VI. *Boek*, *bl.* 327 [445].
(v) Bor VI. *Boek*, *bl.* 348 [473].

zeld, aan verscheiden' Steden afzendende (w). De Graaf van Bossu zogt den Slotvoogd van Medenblik, Kornelis van Ryswyk, te beweegen, om het Slot en de Stad, binnen welke, in Slagtmaand des voorleeden jaars, een hevige twist, tusschen de Burgers en 't Krygsvolk, geweest was (x), aan hem te leveren. Doch Ryswyk was hier te eerlyk toe. De Heer van Billy poogde zig, in Oogstmaand, ook van Enkhuizen meester te maaken, by verrassing; maar zyn voorneemen was uitgelekt, en te niet geloopen (y). De afkeer van Alva's Regeering, voor wiens Raad der Beroerten, omtrent deezen tyd, wel vyftienduizend zaaken, onafgedaan, hingen (z), was zo diep geworteld in de herten der Landzaaten, dat men, hoe groot 's Lands nood ook zyn mogt, zyne beloften in den wind sloeg, en zig verhardde tegen zyne bedreigingen.

Vyftienduizend zaaken voor den Raad der Beroerten.

Ook gaf het den volke wederom een weinig moeds, dat de Heer van Poyet, op den agtentwintigsten van Oogstmaand, Geertruidenberg, by verrassing, innam. De Spaansche Hopman Draak vloodt, uit een agtervenster zyner wooninge, met zo veel spoeds, dat hy 't geld, welk hy der bezettinge tellen zou, op de tafel leggen liet. Hier werdt een Priester doorsteken, en een Minderbroeder opgehangen. Tot Overste der Vesting stelde de Prins Jeronimus Tseeraarts, die, naderhand, het breeken der beelden beletten willende, door.

Geertruidenberg ingenomen door 's Prinsen volk.

Tseeraarts komt om.

(w) BOR VI. *Boek*, *bl.* 318 [434].
(x) BOR VI. *Boek*, *bl.* 303 [415].
(y) BOR VI. *Boek*, *bl.* 330 [449].
(z) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist.* CLXIII. *p.* 677.

FILIPS III. 1573.

door 't Krygsvolk, in eenen oploop, werdt omgebragt: 't welk den handdaadigen het leeven, en het Vendel, daar zy onder behoorden, de eer gekost heeft (a).

XVIII. Slag op de Zuiderzee.

Doch de overwinning der Nassauschen, vier dagen na 't opbreeken van 't beleg van Alkmaar, op de Zuiderzee, behaald, gaf 's Prinsen zaaken, in Holland, eene veel betere gedaante. Bossu hadt, deezen zomer, te Amsterdam, eene Vloot doen uitrusten van agttien schepen, bemand met dertienhonderdentwaalf koppen, welker soldy en mondkost, op twintigduizend zeshonderd twee-en-negentig guldens en tien stuivers, ter maand, berekend was. Met deeze Vloot, meende men het Noorderkwartier onder te brengen. De Heer van Billy zou 'er eenige schepen byvoegen, die, in Friesland en te Groningen, werden gereed gemaakt; doch zo veel leeden van eenen zwaaren storm, omtrent den twintigsten van Oogstmaand, dat zy agterblyven moesten (b). Bossus Vloot, over welke hy zelf, als Admiraal, en Boshuizen, als Luitenant-Admiraal, geboodt, liep uit, op den twaalfden van Herfstmaand, en geraakte over de wrakken, die Sonoi in 't Y hadt doen zinken, en welken men meende, met den jongsten storm, verdreeven te zyn. Toen werden de schansen, in Waterland, bemagtigd, waarvan wy, te vooren (c), gewaagd hebben. In 't Noorderkwartier, bevondt men zig in groote verlegenheid. De Westfriesche sche-

(a) BOR VI. Boek, bl. 336 [457].
(b) BOR VI. Boek, bl. 331 [450].
(c) Bl. 442.

schepen weeken agterwaards, tot aan en over 't Pampus; en men bragt, te Hoorn en te Enkhuizen, nog eenige schepen in zee, zo dat de Nassausche Vloot omtrent vierentwintig zeilen sterk werdt. Bossu vermeerderde de zyne tot omtrent dertig, en kwam, den vyfden van Wynmaand, over 't Pampus, om de Westfriesche schepen, over welken *Kornelis Dirkszoon* van Monnikendam, als Admiraal, geboodt, op te zoeken. De Nassauschen zogten de vyandelyke schepen aan boord te klampen; doch Bossu poogde hen te ontwyken, zig verlaatende op de kragt van zyn geschut, dat verder droeg; en op de bezeildheid zyner schepen. 't Liep aan tot den elfden, eer men regt handgemeen raakte. Toen hegtten de Admiraal Dirkszoon en drie andere schepen zig aan 't schip van Bossu, voerende den naam van *Inquisitie*, en dreeven, met hetzelve, al vegtende, agter de Nek, by Wydenesse; daar de Inquisitie aan den grond raakte. Een groot en vyf kleine Konings-schepen waren, ondertusschen, bemagtigd: de overigen, onder Jan Simonszoon Rol, tot over 't Pampus, te rug gejaagd. Met Bossu werdt, den gantschen nagt door, vinnig gevogten. Des morgens, met de schemering, sprong *Jan Haring* van Hoorn over in Bossus schip, klauterde by de takels op, en rukte de vlag van de steng; doch werdt, in 't nederdaalen, in zyne borst geschooten, dat hy 't bestierf. Omtrent den middag, besloot Bossu, zyn Krygsvolk, op veertien of vyftien man na verlooren hebbende, zig, by verdrag, op te geeven, bedingende 't lyf voor de zynen, voor-

Filips III. 1573.

Koenheid van Jan Haring.

Bossu wordt overwonnen en gevangen.

Filips III. 1573.

voor zig zelven, daarenboven, eene Graaflyke gevangenis. 't Verdrag werdt, daarna, bekragtigd, door Sonoi, en door de Staaten van 't Noorderkwartier; die, eenige maanden geleeden, by raade van den Prinse van Oranje, hadden vastgesteld, eene gewoonlyke Vergadering van Gemagtigden uit de Vroedschappen der Steden, te Hoorn, te houden, welke, naderhand, de Vergadering der Gekommitteerde Raaden van Westfriesland en 't Noorderkwartier genoemd is, en nog te Hoorn zit (*d*). Bossu werdt, in deeze zelfde Stad, in 't Weeshuis, gevangen gezet; daar hy wel drie jaaren zat: de andere gevangenen, ruim driehonderd sterk, werden, daar, en gedeeltelyk te Enkhuizen geplaatst. Veelen werden, tegen gevangenen, die by den vyand zaten, uitgewisseld; en raakten, by deze gelegenheid, Burgemeester Kies en andere Haarlemsche gevangenen vry (*e*).

Beginsel van de Vergadering der Gekommitteerde Raaden in Westfriesland en 't Noorderkwartier.

Muitery aldaar.

Na deeze overwinning ter zee, begon het scheepsvolk, in 't Noorderkwartier, wederom om betaaling te roepen, en aan 't muiten te slaan: en 't liet zig niet stillen, voor men den Admiraal en de Krygskommissarissen in verzekering genomen, en zo lang bewaard hadt, tot dat den muiteren drie maanden voldaan waren (*f*).

XIX. Leiden belegerd.

De vreugde over 't vangen van Bossu werdt, eerlang, een weinig gemaatigd, doordien de Heer van Aldegonde het ongeluk hadt van den

(*d*) Velius Hoorn, *bl.* 373.
(*e*) Bor VI. *Boek*, *bl.* 334 enz. [455 enz.] Hooft VIII. *Boek*, *bl.* 338.
(*f*) Bor VI. *Boek*, *bl.* 348 [472].

den vyand in handen te vallen. Don Fredrik was, na 't opbreeken van 't Beleg van Alkmaar, op den dertigsten van Wynmaand, voor Leiden gekomen, om welke Stad men, onlangs, 't geboomte omgehouwen, en Kloosters en Huizen verbrand hadt, op dat 'er de vyand niet in nestelen zou. Voorts, lag 'er agthonderd of negenhonderd man, onder den Heere van Poyet, in bezetting (g).

Filips III. 1573.

De Spanjaarden maakten zig, op den togt naar Leiden, meester van den Haage: waaruit, de Ingezetenen, meest allen, naar Delft gevlugt waren. Toen namenze de sterke schans te Maaslandssluis in, en hier viel hun de Heer van Aldegonde, thans Bevelhebber over Delft, Rotterdam en Schiedam, in handen (h). Hy werdt, te Utrecht, op 't Slot Vredenburg, bewaard; doch beter gehandeld, dan men in 't eerst verwagt hadt; hebbende den Prins, aan Sonoir, bevolen, zig, omtrent den Graave van Bossu, zo te gedraagen, als de vyand zig, omtrent den Heere van Aldegonde, gedraagen zou. Leiden was slegt van mondbehoeften voorzien. Don Fredrik, zyn volk willende spaaren, lei het, derhalve, toe, op het bedwingen der Stede, door uithongering (i).

Den Haage ingenomen. Ook Maaslandsluis. Aldegonde gevangen.

XX.

De Hertog van Alva bevondt zig, ten tyde van 't uitrusten der Vloote onder Bossu, te Amsterdam. Hy was, in deeze Stad, reeds in merkelyke veragting geraakt, doordien hyze, tegen den zin der Burgerye, met vreemde

Alva wykt heimelyk uit Amsterdam, zonder zyne schulden

(g) Bor VI. Boek, bl. 329 [418].
(h) Viglius ad Hopper. Epist. CCXV. p. 778.
(i) Bor VI. Boek, bl. 348 [472].

Filips III. 1573. te betaalen. de bezetting, hadt willen bezwaaren: ook hadt hy zig daar diep in schulden gesteken, zonder, schoon des vermaand, van betaalen te willen weeten. Nu vreesde hy voor eenen oploop, waarom hy besloot, heimelyk, de Stad te ruimen. En spoedde hy zig te meer, om dat hy berigt ontvangen hadt, dat de Koning hem eenen Opvolger hadt toegeschikt, die reeds op komenden wege was (k). Hebbende dan met de trompet doen uitblaazen, dat elk, die iets van hem te vorderen hadt, des anderendaags, om geld komen kon, vertrok hy, 's nagts te vooren, zonder last te laaten, om zyne schulden te voldoen: 't welk verscheiden' luiden van middelen, die meer dan het hunne by hen hadden opgezet, in zo zwaar eene behoefte dompelde, dat vrouw en kinderen, zouden zy eeten, om eene arme daghuur, moesten gaan werken. De Hertog vertrok van Amsterdam op Utrecht, en keerde, eerlang, naar Brabant (l).

Hy zoekt, vergeefs, geld by de algemeene Staaten. Hier hadt hy, al in Herfstmaand, de algemeene Staaten beschreeven, om hen te beweegen, tot het opbrengen van twee millioenen in 't jaar; waartoe zy niet verstaan konden. Ook hadden de Staaten van Holland hun, in eenen gedrukten Brief (m), vermaand „ den dwingeland, met geen geld,

Schriften der Hollanderen tegen Alva. „ te styven, noch, hierdoor, hunner Landsluiden en hun eigen bederf te bewerken. „ Liever behoordenze hun de hand te bieden: waartoe zy naauwlyks het vierdedeel „ van

(k) Viglii Comment. p. 317.
(l) Hooft VIII. Boek, bl. 319.
(m) By Bor VI. Boek, bl. 388 [459].

„ van 't gene hun nu afgeëischt werdt be- Filips III.
„ hoefden te besteeden, wanneer het Vader- 1573.
„ land haast in rust en in den voorigen wel-
„ stand hersteld zou zyn." Ten zelfden tyde, 'kwam, op den naam van den Prinse en van de Staaten van Holland en Zeeland, een wydluftig smeekschrift aan den Koning in 't licht (n), waarin Alvas geweldenaaryen, met leevendige verwen, werden afgemaald; en de Koning verzogt, dezelven te willen stuiten, en het vreemd Krygsvolk te doen vertrekken. In 't slot, werden alle Christen-Mogendheden gebeden, om getuigenis te willen geeven van de trouwe en gehoorzaamheid der Landzaaten, en te wege te willen brengen, dat dit Vertoog tot 's Konings kennis komen mogt, zonder verdonkerd te worden, gelyk voorheen, meermaalen, plagt te geschieden. Zulke geschriften, schoon 'er geen besluit, by de algemeene Staaten of by den Koning, op genomen werdt, waren egter van dienst, om 't volk verder afkeerig te maaken van de Spaansche Regeeringe, en te doen haaken naar de vryheid, die hun, van 's Prinsen wege, beloofd werdt.

XXI. Alvas Buskruid verbrand.

't Verdriet, dat Alva hiervan gevoelde, werdt vermeerderd, door de spytige tyding, die hy, ten deezen zelfden tyde, uit Duitschland, kreeg. Vyftigduizend ponden Buskruids, welken hy van daar verwagtte, waren, op bevel der Hertogen Joan Kazimir en Christoffel, Zoonen van den Paltsgraaf, Fredrik den III, die met den Prinse van Oranje ver-

(n) Zie het by BOR VI. Boek, bl. 342 [464].

Filips III. 1573.

verbonden was, op de heide, ontlaaden, en aan brand gesteken: welk stuk, daarna, door deeze Vorsten, in openbaaren druk, verdedigd werdt (*o*). Zo veele rampen, op elkanderen komende, maakten Alva, eindelyk, wars van 't bewind: en deeden hem, al voor eenigen tyd, onder voorwendsel van zwakheid en hoogen ouderdom, aanhouden om zyn ontslag.

Hy wordt van 't bewind ontslaagen.

Filips vatte hem by 't woord, en, te vooren reeds, Don Louis de Requesens *en* Cuninga, Groot-Kommandeur van Kastilie en Stedehouder van Milaan, tot algemeenen Landvoogd, in Alvas plaatse, benoemd hebbende, deedt hy dien, in alleryl, herwaards vertrekken. Midlerwyl, hadt Hopperus, in eenen Brief, zyne goede hoedanigheden gepreezen (*p*): 't welk hier verspreid werdt, om 't volk, met een gunstig vooroordeel hem aangaande, in te neemen. De Landvoogd kwam, op den zeventienden van Slagtmaand, te Brussel, alwaar hy, met groot betoog van blydschap, werdt ingehaald. Hy bragt brieven mede aan de Staaten der byzondere Landschappen, by welken de Koning hem tot Landvoogd aanstelde: zelf voegde hy hier andere brieven by, waarin hy zig breed uitliet, over zyne agting voor 's Lands Staaten, en over zyne zugt tot de gemeene welvaart (*q*). De Hertog van Alva, die zynen Opvolger, op de grenzen, was gaan

Don Louis de Requesens komt, als Landvoogd, herwaards.

Alva zoekt hem

(*o*) Bor VI. *Boek*, *bl.* 449 [472].
(*p*) Bor VII. *Boek*, *bl.* 3 [478]. *Vide* & Viglii Epist. Select. *Ep.* CLXXIV. *p.* 399.
(*q*) Bor VII. *Boek*, *bl.* 2 [477].

gaan ontmoeten, maakte terstond zyn werk, om 's Lands zaaken, zo als hyze inzag, voor hem open te leggen, hem zoekende te beweegen, om in dezelfde maatregels te treeden, die men, tot hiertoe, gevolgd hadt. Ten deezen einde, deedt hy hem geduurig verzellen van zynen Zoon, Don Fredrik, en van Vargas, Roda en Albernot: zo dat naauwlyks iemant, behalve deezen, gelegenheid hadt, om den Landvoogd te onderhouden. Men gaf hem, in verscheiden' heimelyke gesprekken, eene haatelyke beschryving van 's Konings Amptenaars in Nederland: wier sommigen van onervaarenheid, anderen van ontrouw verdagt gemaakt werden. 't Volk in 't algemeen werdt hem als kettersch of wederspannig afgemaald. En nademaal de Hertog oordeelde, dat de tegenwoordige oorlog, door 't vorderen des tienden Pennings, veroorzaakt was, deedt hy zyn best, om Requesens in te boezemen, dat de Staaten alleen in deeze belasting bewilligd hadden: waaruit volgde, dat zy zelven, niet de Hertog, de schuld hadden van de beroerten, die 'er uit waren ontstaan. Voorts gaf hy zynen Opvolger te kennen, dat hy, by 't aanvaarden der Landvoogdye, groote gebreken in de Regtsoefening bespeurd hebbende, en dezelven niet weetende te herstellen door de Nederlandsche Regters, zig van Spanjaards hadt bediend: 't welk hem, ten onregte, by 't volk, in den haat gebragt hadt (r).

FILIPS III. 1573.

kwaade indrukfels te geeven van de Staaten en van de Nederlandsche Amptenaars.

Alva verschoof, ondertusschen, het over- draa-

Hy draagt

(r) Viglii Comment p. 317.

Filips III. 1573. draagen der Landvoogdye, van dag tot dag, 't welk sommigen byna deedt vreezen, dat hy met deezen Landvoogd handelen zou, als met den Hertoge van Medina Celi (s). Eindelyk, den Raad van Staate, die nu slegts uit Aarschot, Barlaimont en Viglius bestondt (2), op den negenentwintigsten van Slagtmaand, hebbende byeen geroepen, droeg hy 't bewind van Krygs- en Regeeringszaaken aan Requesens over (t). Hy bleef egter nog te Brussel, tot over 't midden van Wintermaand, niet zonder eenig misnoegen des nieuwen Landvoogds (u), begeevende, in dien tusschentyd, verscheiden' openstaande Ampten: de dagtekening der lastbrieven tot dezelven vervroegende, tot voor den tyd, dat hy 't bewind hadt afgestaan. Men meende, dat de Raad der Beroerten nu ook afgeschaft zou zyn geworden; doch Alva bewoog zynen Opvolger, om dien in stand te houden. Ook nam 'er Vargas zyne voorige plaats wederom in, en de Raad bleef in bedryf, zelfs na dat Vargas, een' dag na Alva, naar Spanje vertrokken was.

Hem 't bewind over.

Zyn vertrek, afbeelding en dood.

Alva verreisde op den agttienden van Wintermaand, verzeld van Don Fredrik, die 't beleg van Leiden aan Baldes vertrouwd hadt (v), en begeleid van vyf Kornetten paarden. Hy

(s) Viglius ad Hopper. Epist. CCXVI. p. 779.
(t) Viglii Comment. p. 318.
(u) Viglius ad Hopper. Epist. CCXVII. p. 782.
(v) Viglii Comment p. 318. Viglius ad Hopper. Epist. CCXIX. p. 785.

(2) Noirkarmes, die 'er ook een Lid van was, hadt, na Bossus gevangenis, 't bewind over den oorlog in Holland gekreegen, en bevondt zig thans aldaar. Viglius ad Hopper. Epist. CCXV. p. 777.

FREDERIK ALVAREZ VAN TOLEDO.

FERDINANDUS ALVARES VAN TOLEDO,
Hertoch van Alva etc.
Gouverneur Generael der Nederlanden.

Filips III. 1573.

Hy nam zynen weg te lande, door Lotharingen, Bourgondie, Savoye en Lombardye, tot Genua toe, vanwaar hy, te water, in Spanje kwam. De Koning ontving hem gunstiger dan men verwagt, en, in 't eerst, hier verspreid hadt (*w*): en schoon hy, eerlang, ter oorzaake van een Huwelyk, door Don Fredrik, op zynen raad, tegen den zin van Filips, aangegaan, in 's Konings ongenade viel, en te Uzeda gevangen gezet werdt; stelde Filips hem, na de dood des Konings van Portugal, niet slegts in vryheid, maar gaf hem het bewind over 't Leger, dat naar Portugal gezonden werdt, om Filips van de Portugeesche Kroon te verzekeren, waartoe de Hertog veel geholpen heeft. Hy is, in 't jaar 1582, den twaalfden van Wintermaand, in hoogen ouderdom, te Lisbon, overleeden (*x*). Zyne vrienden en vyanden zyn 't eens, dat hy een doorsleepen en geoefend Krygsman geweest is; doch dat zyne trotsheid en kleinagting voor anderen en zyne maatelooze strengheid, die dikwils naar wreedheid zweemde, den Koning, wiens gezag hy, hier te Lande, in top zogt te vyzelen, meer schade dan voordeel gedaan heeft (*y*). Men geeft hem na, dat hy zig, op de reize uit Nederland, by Graave Lodewyk van Koningstein, Oranjes Oom van Moeders zyde, beroemd zou hebben, geduuren-

(*w*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist.* CCXXVII. *p.* 799. *Epist.* CCXXXVI. *p.* 818.

(*x*) STRADA *Dec.* I. *Libr.* VII. *p.* 428. METEREN IV. *Boek*, *f.* 85, 86.

(*y*) BURGUND. *Libr.* III. *p.* 278, 346. VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist.* CCVIII. *p.* 764. *Ep.* CCXXIX. *p.* 802.

Filips III. 1573. rende zyn bewind over deeze Landen, welk maar ruim zes jaaren geduurd hadt, agttienduizendzeshonderd menschen, om 't geloof en om weêrspannigheid, te hebben doen ombrengen (z). Doch sommigen hebben Vargas de meeste schuld gegeven van de wreedheden, hier, tegen de ketters, gepleegd, en Alva, niet slegts als voorzigtig, maar zelfs als zagtmoedig beschreeven (a): hoewel men zou mogen agten, dat in zulk eene beschryving meer hoofsche welleevendheid of vleijery dan opregtheid doorsteekt.

XXII. Staat des Lands. De nieuwe Landvoogd vondt, by 't aanvaarden van 't bewind, 's Lands zaaken in de uiterste verwarring. Hy vondt het Krygsvolk onbetaald, 's Lands gemeene schatkist ledig tot den bodem toe, en 's Lands Staaten, ziende, waartoe 't geld besteedt werdt, ongenegen, omze behoorlyk te vullen. 't Kwam zelfs zo schaars met 's Lands penningen om, dat de Amptenaars, eenen geruimen tyd herwaards, onbetaald waren gebleeven, en Viglius aan Hopperus schreef, niet te weeten, waaruit de wedde des Landvoogds betaald zou worden (b). Van de verbeurdverklaaring, die men den Koning diets gemaakt hadt, genoeg te zullen opbrengen, om daarmede den oorlog te konnen voeren (c), kwam weinig, ter oorzaake van de lasten, op de vaste goederen staande, en doordien de roe-

(z) Reyd I. Boek, bl. 10. Bor VI. Boek, bl. 349 [474].
(a) Viglii Epist. Select. Ep. CLXXIV. p. 399. Viglius ad Hopper. Epist. XLVI. p. 451.
(b) Viglius ad Hopper. Epist. CCXIII. p. 773.
(c) Viglius ad Hopper. Epist. CCXXII. p. 793.

roerenden den regter ontdonkerd en ten Lande uit gevoerd werden. In zulk eene schaarsheid van penningen, hadt Requesens den oorlog op den hals, tegen Holland en Zeeland, daar hy de Nassauschen schier meester te water vondt, en de meeste Steden in hunne magt. In Holland, hielden Haarlem en Amsterdam voor den Koning, waardoor de gemeenschap tusschen Zuid- en Noordholland afgesneeden was. Ook was hier Leiden belegerd; doch 't vyandelyk heir was, voor Haarlem, zo zeer gedund, en zo slegt van voorraad voorzien, dat men naauwlyks meer doen kon, dan de toegangen bezetten, zonder de Stad vinniger te konnen aantasten. De meeste Zeeuwsche Steden hielden 's Prinsen zyde, die Middelburg, sedert eenige maanden, hadt doen belegeren (d). Filips III. 1573.

XXIII. Requesens onderneemt Middelburg te ontzetten. 1574.

Zo stonden 's Lands zaaken, in den aanvang des jaars 1574, toen Requesens 't ontzet van Middelburg ondernam: ten welken einde, hy zelf naar Antwerpen trok, om 't uitrusten eener magtige Vloote, reeds te vooren, op Alvas last, byeen gebragt (e), in persoon te bezorgen. Oranje, daarentegen, begaf zig naar Vlissingen, daar hy de Hollandsche en Zeeuwsche zeemagt, vierenzestig zeilen sterk, onder den Admiraal Lodewyk van Boisot, verzamelde. Requesens verdeelde zyne vloot. Dertig zwaare schepen, onder Sanchio d'Avila, moesten, langs de Honte, naar Walcheren, zeilen, en zeventig Smak-

(d) Bor VI. Boek, bl. 5 [478].
(e) Languetti Epist. Libr. I. Ep. CXIX. p. 220.

Filips III. 1574.

Slag by Reimerswaale.

Smakzeilen, van Bergen op Zoom, de Schelde afkomen. Over deezen, hadt de Heer van Glimes, in naam, Romero, inderdaad, het opperbewind. D'Avila en Glimes gingen beide, in 't laatst van Louwmaand, t'zeil. Glimes trof, voor Reimerswaale, de Nassausche Vloot aan, met eenen gunstigen Noordwesten-wind op hem afkomende. Romero dreef tegen hem door, dat men den stryd behoorde aan te vangen; daar hy beweerd hadt, dat zulks, mids men laveeren moest en 't nagety hadt, met alle regels van waterkryg, streedt. De Nassauschen hadden zig boven op de schepen geplaatst, en vielen, na 't overwaaijen van eene vlugt vyandelyke kogels, terstond aan 't enteren. Tien Konings-schepen werden, in een oogenblik, aan boord geklampt. Ook sprongen de Spaanschen over in Boisots Kog, tot zestig in getale, welken hy, met buskruid, in de lugt deedt vliegen. Romero stondt op 't punt om over te stappen, toen dit lot den zynen trof. Hy treedt dan te rug, maakt meer zeil, wykt af, en zet het op 't Eiland Thoolen aan; daar hy en zyn volk zig, met de boot of met zwemmen, bergden. Glimes, aan den grond geraakt, en zig dapperlyk verdedigende, werdt, met twee schooten, geveld. Zyn schip verbrandde. Agt anderen werden veroverd by de Nassauschen (*f*), die al 't volk over boord smeeten, de schepen en 't geschut, te Veere en te Vlissingen, bragten. Tusschen de laatstgemelde Stad en ter Neuze, vertoonden zig, mid-

(*f*) Viglius *ad* Hopper. *Epist.* CXCII. *p.* 729.

LOUIS VAN BOISOT,
Admiraal van Zeeland.

midlerwyl, de Spaansche schepen, onder d'Avila. De Prins, de binnen Vlissingen was, vondt zig, op 't ontvangen der maare hiervan, niet weinig verlegen, alzo hy byna geene schepen by der hand hadt. Doch 's vyands misslag, die 't gety, voor Breskens, verlag, redde hem uit zyne bekommering. Kort hierna, kwam de tyding van de neêrlaag der Spaanschen op de Schelde, die d'Avila bewoog, het anker te ligten, en naar Antwerpen te rug te keeren.

Filips III. 1574.

'T Ontzet van Middelburg dus gemist zynde, zogt Mondragon, die, binnen deeze Stad, daar men groot gebrek aan mondbehoeften hadt (3), geboodt, tot handeling te komen. Oranje weigerde eerst, de Stad en Arnemuiden, anders dan op genade en ongenade, te ontvangen (g). Doch Mondragon hebbende verklaard, dat hy Middelburg liever op twintig plaatsen aan brand steeken, en zig, met de zynen, in eenen uitval, dood vegten zou; vondt de Prins geraaden te buigen. 't Verdrag werdt, den agttienden van Sprokkelmaand, getroffen, op deeze voorwaarden: „ Mondragon en zyn volk hadden

Middelburg geeft zig over.

„ Wal-

(g) Regist. ten Raede van Middelb. van XIIJ XV. XVIJ. XVIIJ. XX Febr. 1573 [1574].

(3) In Wintermaand te vooren, hadt de Wethouderschap reeds besslooten, Lynzaad te koopen, tegen agt schellingen de zak, en aan de bakkers te leveren, om met het meel gemengd te worden. Wat later, werden ook de Kappers en gezoute Limoenen, voor Stads rekening, opgekogt, en onder 't gemeen verdeeld. *Regist. ten Raede van Middelb.* van XIX Decemb. 1573. *en* XII January 1573 [1574]. Zie ook VIGLIUS *ad* HOPPERUM Epist. CXCIII. p. 732.

Filips III. 1574. „ Walcheren te ruimen, met hun geweer en „ pakkaadje; mids hy, op zyne eer, beloof- „ de, binnen twee maanden, te rug te zul- „ len keeren in 's Prinsen handen, of Alde- „ gonde, de Ryk en nog drie anderen, op „ vrye voeten, te doen stellen." Met de Bur- gemeesters kwam de Prins overeen „ dat elk, „ die den Prinse van 's Konings wege zwee- „ ren wilde, lyf, goed en voorregten be- „ houden zou; doch onder hen, die den eed „ weigerden, zou de Prins tien Persoonen „ mogen kiezen, om in hegtenis te blyven, „ tot dat zy de vryheid van een gelyk getal „ van gevangenen, te Haarlem, zouden be- „ zorgd hebben. De overigen mogten, met „ het hunne, vertrekken. Tot bezetting zou „ de Stad eenige Burgers van Zierikzee, Vlis- „ singen en Veere moeten inneemen: welke „ Steden de Prins ook met nieuwe voorreg- „ ten zou mogen voorzien, schoon die van „ Middelburg hunnen Koophandel en andere „ vryheden zouden blyven behouden, zo ver „ 't gebied der Stad zig strekte. Voorts, moest „ de Stad den Prinse driemaalhonderd dui- „ zend guldens opbrengen, en daarna ook, „ met de andere Steden, draagen, in de kos- „ ten van den kryg. De Geestelyken mog- „ ten alleen met hun gewaad vertrekken. „ Wegens hunne goederen zou de Prins, „ naar billykheid, orde stellen (b)."

Vlissingen, Veere en Arnemuiden met verschei-

Na het treffen van dit Verdrag, ging de bezetting scheep, op den eenentwintigsten, wordende ter Neuze aan land gezet. De Prins scholdt

(b) Capitulatie van Middelb. in dato XIX. Febr. 1574. M. S.

ſcholdt der Stad, ſedert, twee tonnen ſchats kwyt van de drie (*i*). Men kwam, terſtond hierna, overeen met eenige Koopluiden, die der Stad dertigduizend guldens opſchooten, welken den Theſaurier, *Adriaan Manmaaker*, geteld werden. Nog dertigduizend guldens beloofde men, in twee reizen, te zullen voldoen, en, wegens de overige veertigduizend guldens, hoopte men nog kwytſchelding te verwerven van den Prinſe (*k*); zonder dat my, wegens 't gevolg hiervan, iet gebleeken is. De gantſche Burgery hadt, midlerwyl, op den derden van Grasmaand, den eed van getrouwheid gedaan aan den Prinſe (*l*). Doch alzo zyne Doorlugtigheid, eerlang, Vliſſingen en Veere verklaarde voor vrye Graaflyke Steden, die, zo wel als de andere Zeeuwſche Steden, op de Staatsvergaderingen, zouden moeten beſchreeven worden; dezelven, daarenboven, beſchenkende met het Regtsgebied over een aanzienlyk gedeelte van Walcheren, dat, tot hiertoe, onder 't Regtsgebied van Middelburg, behoord hadt (*m*): en alzo hy, ten zelfden tyde, Arnemuiden, een Dorp onder Middelburg ſtaande, tot eene Stad verhief, Nieuwkerke en Mortiere van het zelve afhangkelyk verklaarende (*n*); heeft hy de gunſt der Middelburgſche Regeeringe nooit

Filips III. 1574.

den Voorregten beſchonken.

Misnoegen van Middelburg hierover.

(*i*) Bor VII. *Boek*, *bl.* 4 [479 *enz.*] Meteren V. *Boek*, *f.* 87 *verſ.* 88, 89.

(*k*) Regiſt. ten Raede van Middelb. *van* XXIV. *Maart* 1573 [1574].

(*l*) Regiſt. ten Raede 3 *April* 1573 [1574]. *f.* 169 *verſ.*

(*m*) Boxhorn *op* Reigersb. I. *Deel*, *bl.* 195, 228.

(*n*) Boxhorn *op* Reigersb. II. *Deel*, *bl.* 557. Meteren V. *Boek*, *f.* 89 *verſ.*

Filips III. 1574.

nooit regt konnen winnen. Welke gevolgen het misnoegen, hierover opgevat, gehad hebbe, ſtaat ons, hierna, te melden.

Mondragon hadt, midlerwyl, niet dan met veel moeite, de vryheid van de Ryk verworven. Aldegonde bleef nog wel agt maanden in hegtenis. De Landvoogd ſlaakte hem niet, voor dat de Ryk de koenheid gehad hadt van Mondragon, ten Hove, om 't voltrekken zyner belofte, te komen maanen (o).

XXIV. Oranjes aanſlag op Antwerpen mislukt.

De Prins, nu verre meeſter ter zee, ſmeedde, kort na 't overgaan van Middelburg, eenen aanſlag, op Antwerpen, waartoe de Zeeuwſche Vloot gebruikt zou worden. Doch zyne Doorlugtigheid hieldt ook heimelyk verſtand, met zekeren *Jan Alonſo*, Soldaat van 't Kaſteel, welk hy den Prinſe leveren zou, om twintigduizend Dukaaten. *Jan de Vos* en *Pieter Torqueau* waren, bedektelyk, in de Stad gekomen, met ſchriftelyken laſt van den Prinſe, om den aanſlag, die den vyfden van Lentemaand voortgaan moeſt, te vorderen. Vier- of vyfhonderd rappe ſoldaaten, meeſt wilde Geuzen, uit het Woud van Ypere, waren reeds ter poorten in geſloopen, en zouden, in de Stad, van wapenen worden voorzien. Doch de toeleg werdt, pas voor de uitvoering, ontdekt, Alonſo en andere medepligtigen gevat, en ter dood gebragt. De Vos, Torqueau en de meeſte ſoldaaten waren 't, door de vlugt, ontkomen (p). By de Naſſauſchen broeiden, ten deezen tyde, diergelyke

(o) Hooft IX. *Boek*, *bl.* 350, 397.
(p) Bor VII. *Boek*, *bl.* 7 [483].

lyke aanslaagen op verscheiden' andere Steden, waarvan ons geen byzonder berigt voorgeko- men is (q). Filips III. 1574.

Doch de Koningschen zaten ook niet stil. Zy zogten, door eenige uitgeweeken' burgers, die heimelyk verstand in Gouda hielden, deeze Stad te bemagtigen. *Jan Hei*, die zig te Utrecht bevondt, en eenige anderen dreeven deezen handel, met eenige Gemagtigden van Noirkarmes, die, ten deezen tyde, van wege der Spaanschen, 't Stadhouderschap over Holland en Utrecht, in Bossus plaatse, waarnam. In de Stad, hadt men omtrent twintig Roomschgezinden ingewikkeld in den aanslag. Een derzelven, eertyds Stads Slotenmaaker, hadt nog onder zig de sleutels van 't Vlamings poortje, door welk, men de Spanjaards zou inlaaten: of zo dit niet gelukte, zou men een toegemetseld gat in den doeletooren openen; waardoor men hen, over de graft, binnen helpen zou. De nagt na den vyfden van Sprokkelmaand was tot de uitvoering bestemd. Doch op den derden, kwam Jongkheer Albrecht van Egmond, met honderdenvyftig Knegten, binnen Gouda, waaruit vermoeden rees in de samenspanners, dat hun toeleg ontdekt was. De Schoonzoon van Jan Hei, *Adriaan Pieterszoon*, schreef dit over naar Utrecht; doch de boer, die den brief brengen zou, werdt betrapt: en daarna ook Adriaan Pieterszoon en verscheiden' anderen. Hy en nog eenigen werden onthalsd en gevierdendeeld; anderen, om hunner jongkheids wille, ver-

Noirkarmes poogt Gouda in te krygen, door verraad.

(q) Viglius ad Hopper. Epist. CXCIII. p. 782.

FILIPS III. 1574.

verschoond (*r*): onder welke laatsten, zekere *Reinier Dirkszoon* zal geweest zyn, wiens Moeder ik vind, dat, in Wynmaand, by zyne Doorlugtigheid, om vergiffenis voor hem, heeft aangehouden (*s*).

XXV. De Prins zoekt zig, met Engeland, en daarna, met Frankryk, te verbinden.

Midlerwyl, hadt Oranje, genegen, om den oorlog, door onderneemingen van meerderen nadruk, ten einde te brengen, al sedert eenen geruimen tyd, gepoogd een voordeelig verbond met deeze of gene uitheemsche Mogendheden te sluiten, en op nieuws een Leger te verzamelen. Meest liepen wel zyne gedagten op een Verbond met Frankryk; doch na den moord van Parys, vondt hy raadzaam, eerst eens te bezoeken, of hy Engeland in zyne belangen kon overhaalen. Derwaards waren, reeds op 't einde des jaars 1572, uit 's Prinsen naam; en uit dien der Staaten van Holland, Zeeland en Westfriesland, afgezonden *Jan van der Does*, Heer van Noordwyk, *Willem van Nyveld*, Heer van Arendsberg, Meester *Lieven Keersmaaker*, Burgemeester van Zierikzee, Doctor *Adriaan Junius* of *de Jonge* en Meester *Dirk van Bronkhorst*. Zy hadden last, der Koninginne te vertoonen, om welke wigtige redenen, men hier de wapenen tegen de Spanjaards hadt opgevat; en haar om onderstand, in volk en geld, te verzoeken (*t*). Hierna was, in Grasmaand des volgenden jaars, een Verdrag geslooten, waarby de Prins den Engelschen de vrye vaart naar Antwerpen toestondt, met vier schepen tevens, die

hun

(*r*) BOR VII. *Boek*, *bl.* 8 [484].
(*s*) Resol. Holl. 18 *Octob.* 1574. *bl.* 346.
(*t*) BOR VI. *Boek*, *bl.* 320 [423].

hun geschut egter, in Zeeland, laaten moesten, en niets dan eenige geweeven' stoffen terug mogten voeren: bedingende hy, daarentegen, de vryheid, om Krygsbehoeften in Engeland te mogen koopen (*u*). Doch dit Verdrag, dat slegts met Gemagtigden der Engelsche Koopluiden gemaakt was, schynt, door de Koninginne, niet bekragtigd te zyn. Ook vind ik niet, dat 'er, met het Gezantschap, iet werdt uitgeregt. De Prins sloeg dan 't oog wederom op Frankryk. In den Herfst des jaars 1573, werdt 'er eene onderhandeling begonnen, te Frankfort, tusschen Graave Lodewyk en den Heere van Schomberg. De Graaf boodt hier den Koning Holland en Zeeland aan, zo hy den oorlog aan Spanje verklaaren wilde, of alle de Steden, die de Prins op de Spanjaards veroveren mogt, zo hy hem met driemaal honderdduizend guldens wilde onderssteunen: en werdt 'er, op deezen voet, een heimelyk Verdrag ontworpen (*v*). Naderhand, tradt Schomberg wederom met Gemagtigden van den Prinse, te Mets, in onderhandeling, zynde hy toen gelast, door de Koninginne Moeder, om te bewerken, dat haar Zoon, *Henrik*, onlangs tot Koning van Poolen verkooren, tot Beschermheer der Nederlanden, werdt aangenomen. Doch Oranje neigde meer om deeze waardigheid op te draagen aan haaren derden Zoon, *Karel*, *Hertoge van Alençon*, die vriendschap gehouden hadt met den Admiraal van Coligni, en geoordeeld werdt

Filips III. 1574.

(*u*) Meteren V. *Boek*, *f.* 89 *vers.*
(*v*) Thuanus *Libr.* LV. *p.* 902. C.

Filips III. 1574.

werdt den Protestanten gunstig te zyn. Ook hieldt Graaf Lodewyk, met deezen, buiten kennis der Koninginne Moeder, een heimelyk mondgesprek te Blamont, in de Lente deezes jaars 1574 (w). Doch de dood van Karel den IX, die kort hierna voorviel, en andere veranderingen in Frankryk bragten te wege, dat het Verdrag, welk toen ontworpen werdt, eerst na verloop van eenige jaaren, werdt geslooten: gelyk wy, ter zyner plaatse, zullen melden.

XXVI. Graaf Lodewyk verzamelt een Leger.

Graaf Lodewyk, alleenlyk eenigen onderstand, in geld, in Frankryk, bekomen hebbende (x), begaf zig naar den Maaskant, tegen over Maastricht, en verzamelde hier een Leger van zesduizend knegten en drieduizend paarden. De Landvoogd, gewaarschuwd met den slag, werft op 't spoedigst agtduizend Duitsche Paarden en vierduizend Zwitsers. Ook ontbiedt hy zyn Krygsvolk uit Holland: en werdt toen Leiden verlost van de belegering, die, van Slagtmaand af, geduurd hadt.

Leiden verlaaten.

De Waterlandsche schansen, die, in den aanvang deezes jaars, door den Heere van Chevreaux, waren ingenomen, werden nu ook verlaaten. Requesens, zyne Krygsmagt byeen hebbende, liet Maastricht bezetten door Sanchio d'Avila, die, terstond, schutgevaarten begon te houden met de Nassausche troepen, een gedeelte van welken hy, te *Bemele*, alwaar zy gelegerd waren, vernestelde. Graaf Lodewyk, met het gros zyns Legers, getoefd heb-

(w) Thuanus *Libr.* LVII. *p.* 968. A. 971. D. 977. D.
(x) Meteren V. *Boek*, *f.* 90.

hebbende tot op den agtsten van Grasmaand, en kennis hebbende bekomen, dat de Prins, zyn Broeder, met zesduizend man, in de Bommelerwaard gekomen, en 't Huis te Waardenburg aldaar bemagtigd en geslegt hadt, breekt, eindelyk, op, van zins, om zig met den Prins te vereenigen (y). Hy trekt langs de regterzyde der Maaze, die thans hoog gezwollen was (z), meenende zynen weg te neemen, door 't Land tusschen de Maaze en Waale, naar de Bommelerwaard. Doch de vyand, zig spoedende, met groote dagreizen, langs den linker' oever, die hier zo veel bogts niet heeft als de regter, past hem vooruit te zyn, legt, by Graave, eene schipbrug, voert 'er zyn volk over, en slaat zig te *Over-Asselt* en in de naaste Dorpen neder. Des anderendaags, bevondt zig Graaf Lodewyk, op eene myl na, by 't Spaansche Leger: en zig nu den weg naar de Bommelerwaard ziende afgesneeden, besluit hy, zig by *Mowyk* of *Mook* neder te slaan. D'Avila, verlof van den Landvoogd bekomen hebbende, om eenen Veldslag te waagen, kiest 'er de *Mookerheide* toe, die omtrent een vierdendeels uurs van 't Dorp legt. Hier raaken de Legers aan elkanderen, op den veertienden van Grasmaand. Na 't houden van schutgevaarte, vielen de Spaanschen op den Legerwal der Nassauschen aan, met zo veel geweld, dat zy hen deinzen deeden. Toen komt de Graaf te voorschyn, valt op de kornet paarden van Schenk, en

Filips III. 1574.

Slag op de Mookerheide.

(y) Viglius ad Hopper. Epist. CCXXVIII. p. 801.
(z) Viglius ad Hopper. Epist. CCXXVI. p. 798.

FILIPS III. 1574. en jaagtze op de vlugt naar Graave. 't Gros des vyandelyken Leger wist egter van geen zwigten, maar indringende, op de Nassausche Ruiters, die nog 't voordeel der hoogte hadden, doet het dezelven, hals over hoofd, van boven neder tuimelen, 't welk zo groot eene verwarring onder 't voetvolk bragt, dat het den vyand den nek boodt, en aan 't vlugten sloeg. De Spanjaards, hun voordeel vervolgende, vernielen de vlugtenden, by menigten. Men wil, dat 'er drieduizend Knegten en vyfhonderd Ruiters omkwamen. Ook lieten 'er de Graaven Lodewyk en *Henrik van Nassau* het leeven, schoon hunne lyken, onder de gesneuvelden, nimmer gevonden zyn (*a*). De Spanjaards zouden niet boven de tweehonderd dooden gehad hebben. Zy verooverden dertig Vendels en twee Veldstukken, het eenigste grof geschut, dat men in 's Graaven Leger hadt. Door 't vlugten van Schenks bende, was de roep door 't Land geraakt, dat de Spanjaards geslaagen waren; en hadt, hierop, de Burgery van Reenen haare Spaansche bezetting de Poortsleutels ontweldigd. Doch deeze beroerte liet zig ligtelyk stillen, nadat men 't gerugt valsch bevonden hadt. Oranje scheen de neêrlaag zyns Broeders voorzien te hebben: alzo hy, op 't verneemen van deszelfs optogt, gezeid hadt, wel te mogen lyden, dat dezelve zig, met het Leger, honderd mylen van daar bevondt. Ook schryft men zyn ongeluk, grootendeels, toe, aan de onervaarenheid zyner benden, die tegen

Dood van Graave Lodewyk.

(*a*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist.* CCXXX. *p.* 803.

gen de oude en geoefende Spaansche Knegten niet opmogten. De gemeene zaak verloor veel aan Graave Lodewyk, die voor zyns Broeders regterhand gehouden werdt; doch heeter op gevaarlyke aanslagen was dan deeze. Voorts was hy welspreekend, mild en minzaam (*b*), en werdt, by grooten en kleinen, die hem gekend hadden, beklaagd. Het overschot zyns Legers verliep terstond. Eenige Franschen bemagtigden, op 's Prinsen naam, het Slot te Kerpen, van waar zy 't platte land afliepen. De Prins zelf trok, na den slag by Mook, uit de Bommelerwaard, te rug naar den Hollandschen bodem (*c*).

Frans III. 1574.

Zyne afbeelding.

XXVII. Muitery der Spanjaarden.

Schadelyker gevolgen zou deeze slag voor de Hollanders gehad hebben, zo niet de Spanjaards, terstond na den stryd, tegen de gewoonte der Duitschers, die 't voor 't vegten plagten te doen, aan 't muiten geslagen waren, en om betaaling geroepen hadden. Verjaagende zelfs hunne bevelhebbers, kiezenze andere Oversten, en slaan op weg naar Antwerpen. Met weinige moeite, binnen geraakt, lietenze zig, ook door de tegenwoordigheid des Landvoogds, niet wederhouden van het plonderen der wooninge van den Heere van Champagnei, *Fredrik Perenot van Granvelle*, Broeder des Kardinaals, en thans Bevelhebber der Stad. Tegen den avond trokken zy, by tienen of meerder getal, in de huizen der burgeren, daar zy zig rykelyk deeden opschaffen, streevende voorts, den gant-

(*b*) WALSINGHAM *Lettr.* CXXXIV. *p.* 202.
(*c*) BOR VII. *Boek*, *bl.* 11 [488 *enz.*].

Filips III. 1574. ganschen nagt door, langs de straaten, en, met schreeuwen, schellen en slaan aan de deuren, alles doende sidderen: 't welk veele burgers besluiten deedt, om, met den dag, de Stad te verlaaten. Dit hollen der Spanjaarden duurde ettelyke dagen. Men boodt hun een gedeelte der verdiende soldye op hand; doch zy schreeuwden, tot heeschwordens toe, dat 'er 't volle geld zyn moest. Eindelyk, lieten zy zig beweegen, om een gedeelte der betaalinge in lakenen, het overige in geld te ontvangen. Doch toen, na verloop van eenige dagen, de Landvoogd hun liet voorhouden, dat men hem, tot de volle betaalinge, zo stipt niet verbonden moest agten; maar een weinig geduld neemen; ging het hollen wederom aan, als te vooren. Men merkt, nogtans, aan, dat de muiters zo streng een' tugt onderhielden, dat niemant hunner den burgeren ongestraft iet ontstal. Eindelyk, lieten zy zig, door betaaling en beloften, andermaal stillen, neemende hunne oproerigheid, die de burgers van Antwerpen veel gelds gekost hadt, nog beter einde, dan men, in 't eerst, gevreesd hadt (*d*).

De Zeeuwen tasten de Vloot by Antwerpen aan. De Spaansche Vloot, die te Antwerpen lag, was, onder 't muiten der Spanjaarden, een stuk van de Stad af, benedenwaards, geweeken (*e*), op dat 'er de oproerigen niet op aanvallen zouden. De Zeeuwen, hiervan de lugt gekreegen hebbende, zeilden 'er, met een tamelyk tal van smak- en razeilen, op af, be-

(*d*) Bor VII. *Boek*, *bl.* 25 [491]. Languetti *Epist. Lib.* I. [II.] *Ep.* IV. *p.* 8.
(*e*) Languetti *ubi supra Ep.* VII. *p.* 18.

Filips III. 1574.

bemagtigden drie schepen, en staken drie anderen, die aan den grond geraakt waren, in den brand. *Adolf van Haamstede*, Onder-Admiraal aan de Spaansche zyde, viel, by deeze gelegenheid, den Zeeuwen in handen, en werdt op Delft naar den Prins gevoerd, daar hy lang zat. De Spanjaarden, die nu te Antwerpen feest hielden, over de zege, op de Mookerheide bevogten, moesten, zo uitgestreeken als zy waren, te wapen loopen, en, den slykerigen dyk langs, aantrekken op de onzen. Men plaatste hen, buitensdyks, in den modder, van waarze wakker vuurden op de Zeeuwen; doch niet beletten konden, dat deezen, met de genomen' schepen en veel buits en gevangenen, naar Walcheren, te rug keerden (*f*). Doch hoe zuur de neêrlaag te Mook den Hollanderen zou opgebroken hebben, was 'er de muitery der Spanjaarden niet op gevolgd, kan men speuren, aan verscheiden' aanslagen op Holland, ten deezen tyde, voorgenomen door den Landvoogd; van welken 'er eenigen in 't werk gesteld en uitgevoerd werden. Baldes zogt Delft, door verrassing, in te krygen: doch de toeleg werdt ontdekt, en de Spanjaards genoodzaakt, onverrigter zaake, af te wyken (*g*). Eenige maanden te vooren, hadt Billy, wederom, gepoogd den Slotvoogd van Medenblik te beweegen, tot het overleveren van het Slot en de Stad aan den Koning (*h*). Ook eischte Hertog Erik van Brunswyk, by eenen Brief

Aanslagen der Spanjaarden, op Delft, Medenblik, en andere Plaatsen.

(*f*) Bor VII. *Boek*, *bl.* 16 [495].
(*g*) Bor VII. *Boek*, *bl.* 42 [532].
(*h*) Bor VII. *Boek*, *bl.* 14 [493].

Filips III. 1574.

Brief van den zevenden van Zomermaand, Hoorn en Enkhuizen op. Doch deeze poogingen hadden geen gevolg (*i*). Beter slaagde de togt van Chiappin Vitelli, dien Requesens, na 't stillen der muiterye te Antwerpen, met eenige Spanjaarden en Zwitsers, naar Zuidholland gezonden hadt, Bommel en Gorinchem voorby trekkende, viel hy op Woudrichem, beschoot het, en noodzaakte de bezetting de plaats te verlaaten. Daarna nam hy Leerdam in, by Verdrag, en deedt hier twee Predikanten en den Schoolmeester ophangen (*k*). Asperen, de zwakste plaats van de drie, ging, op bloot besprek, dat de bezetting vryelyk uittrekken mogt, aan hem over: waarna hy naar Brabant te rug keerde (*l*). De Heer van Chevreaux deedt, wat vroeger, eenen tweeden togt in Waterland, en verjoeg de bezetting uit de Schans te Ilpendam. Doch alzo men Hoorn en Enkhuizen van volk ontledigd hadt, om Purmerende sterk te bezetten, stiet Chevreaux hier het hoofd, en liet 'er, zo men wil, wel tweeduizend man zitten (*m*).

Woudrichem, Leerdam en Asperen ingenomen.

Chevreaux geslagen in Waterland.

XXVIII. Toerusting te water in Spanje.

De Spaanschen bleeven egter, onaangezien dit verlies te lande, schier overal meester, en drongen, ten deezen tyde, langs hoe dieper in Holland in. Ter zee, waren, daarentegen, de Hollanders en Zeeuwen de sterksten (*n*): wier magt te water meer toe- dan afnam, door-

(*i*) Bor VII. *Boek*, *bl.* 18 [499].
(*k*) Bor VII. *Boek*, *bl.* 41 [530].
(*l*) Bor VII. *Boek*, *bl.* 41 [531].
(*m*) Bor VII. *Boek*, *bl.* 17 [496].
(*n*) Viglius *ad* Hopper. *Epist.* CCXXXV, CCXXXVI. *p.* 816, 817.

doordien zy 't voordeel van den Koophandel en Vaart op Spanje nog behielden. Requesens, dit bevroedende, hadt den Koning, omtrent deezen tyd, aangezet, om de onzen, ook te water, feller dan te vooren, aan te tasten, en ten dien einde, eene magtige Vloot uit Spanje herwaards te zenden. Straks hierop, werdt eene menigte van Embder en Oosterschen niet slegts (o); maar ook van Hollandsche en Zeeuwsche Koopvaardyschepen, in de Spaansche Havens, aangehouden. De Koning deedt een goed getal van schepen byeen brengen. Men kreeg 'er hier ras kennis van, stelde orde, om 'er zig op te wapenen, en bakens en tonnen, waaraan de vyand de kusten en diepten zou mogen kennen, in één uur, alomme weg te doen neemen (p). Doch toen 's Konings Vloot, die vyftienduizend man, behalve 't Bootsvolk, ophadt, reeds gemonsterd was, ontstondt de roode loop op de schepen, die veel volks en zelfs den Admiraal der Vloote, *Pedro Melenda*, wegsleepte, waardoor deeze onderneeming in rook verdween (q). De Vloot by Antwerpen, onlangs, door de Zeeuwen, genomen en verstrooid, was tot versterking der Vloote, die uit Spanje verwagt werdt, geschikt geweest (r). 't Verslaan derzelve bragt, vermoedelyk, ook veel toe, om de Spaansche Vloot te doen agterblyven.

XXIX. Algemeene

Terwylze hier nog verwagt werdt, deedt Re

(o) Viglius *ad* Hopper. *Epist.* CXCIII. *p.* 733.
(p) Viglius *ad* Hopper. *Epist.* CCXXXIII. *p.* 812.
(q) Bor VII. *Boek, bl.* 36 *enz.* [523 *enz.*].
(r) Viglius *ad* Hopper. *Epist.* CCXXXI. *p.* 808.

Filips III. 1574. ... ne vergiffenis afgekondigd.

Requesens, in den aanvang van Zomermaand, eene algemeene vergiffenis afkondigen, op 's Konings naam; die veel ruimer ingesteld was dan de vergiffenis, ten tyde van Alva. „Men hadt zig nu slegts te biegten en tot „den schoot der Kerke weder te keeren, om „'s Konings genade te verwerven; die zelfs „den aanhangeren der oproerigen niet ge„weigerd zou worden, zo zy, binnen twee „maanden, berouw toonden. Ook werden zul„ken, die bewyzen konden als Roomsche „Christenen geleefd te hebben, hunne aange„slaagen' goederen wederom toegezeid (s)." Paus *Gregoor de XIII.* bevestigde deeze vergiffenis (t). De Pastoor van Kastrikum zondt 'er een afdrukfel van aan de Regeering van Alkmaar: waarop hy, terstond, gevat werdt: doch alzo men bevondt, dat hy een onnozel man was, die zig nimmer bitter tegen de Onroomschen getoond hadt, ontsloeg men hem wederom (u). Door middel van deeze vergiffenis, zogt men eenige Hollandsche en Zeeuwsche Steden te doen omslaan: doch men vondt 'er geenen, die hiertoe eenige genegenheid toonden (v). Men vertrouwde den Spanjaarden en den Koning zelven niets gunstigs toe, in Holland en in Zeeland. Voorts dagt Don Louis, onder den glimp deezer vergiffenis, de algemeene Staaten, die hy, ten deezen tyde, te Brussel beschreeven hadt, te beweegen tot bewilliging, in de voor lang ge-

De Landvoogd vordert twee millioenen 's jaars, voor zes

(s) Bor VII. *Boek*, *bl.* 27 [510].
(t) Bor VII. *Boek*, *bl.* 29 [513].
(u) Bor VII. *Boek*, *bl.* 53 [548].
(v) Viglius *ad* Hopper. *Epist.* CCXXXIII. *p.* 812.

gevorderde twee millioenen 's jaars voor den tyd van zes jaaren, van welken nu 't vyfde jaar liep, zonder dat 'er nog iets was opgebragt. Nog vorderde hy een' honderdsten Penning, na dat de zes jaaren om zouden zyn. Doch men hadt geene ooren naar zyn verzoek, ten ware hy de handeling der penningen aan inboorlingen wilde toevertrouwen, in welk geval, men, in een gedeelte van zynen eisch, zou hebben bewilligd. Maar hy wilde hiertoe niet verstaan. De Zomer verliep, derhalve, zonder dat hy iets verwerven kon (w). In 't najaar, zogt hy, by wyze van leening, geld, in Brabant, zonder verlof der Staaten, te heffen: doch deeze toeleg haperde, insgelyks. Grooten en kleinen, met naame die van Brussel, riepen, dat men hunne voorregten met voeten tradt, en drongen den Landvoogd, die min hartig was dan Alva om zyn stuk te dryven, tot het staaken van zyn voorneemen (x), waardoor hy, geene kans ziende, om 't Krygsvolk te voldoen, in de uiterste verlegenheid raakte (y). Uit Spanje kwam, sedert eenigen tyd, weinig onderstand, en rekende men, dat de binnenlandsche kryg den Koning en den Landen nu reeds meer dan twintig millioenen gekost hadt (z). Men raadpleegde ook, ten deezen tyde, in de Byeenkomsten der Staaten van Brabant, om alle de Handelingen des Hertogs van Alva te vernietigen (a): waaruit de te-

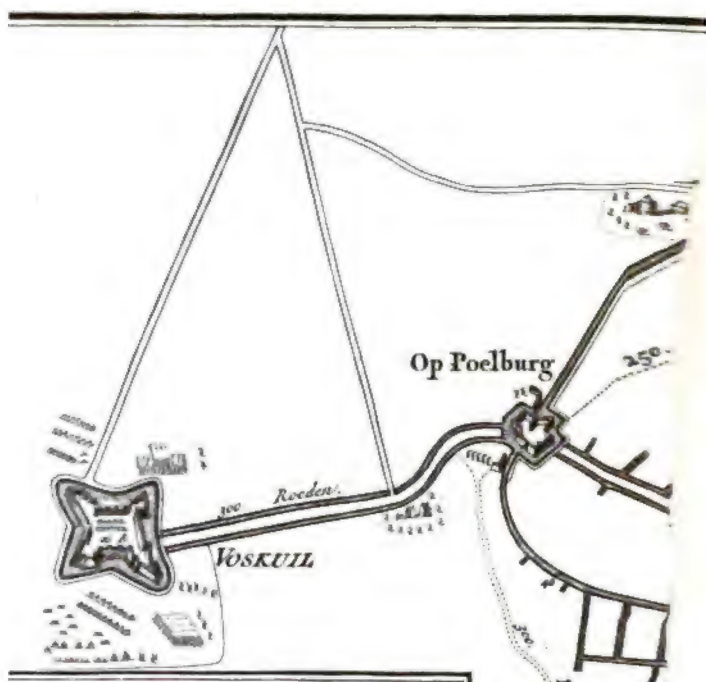
jaaren, en eenen honderdsten Penning.

Hy zoekt geld te heffen, zonder verlof der Staaten.

(w) BOR VII. *Boek*, *bl.* 30 *enz.* [516 *enz.*].
(x) BOR VII. *Boek*, *bl.* 63 *enz.* [562 *enz.*] 71 *enz.* [573 *enz.*]
(y) TASSIS *Libr.* II. *p.* 187.
(z) Brief der Staat. van Holl. *by* BOR VI. *Boek*, *bl.* 340 [462].
(a) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist.* CCXXXIX. *p.* 823.

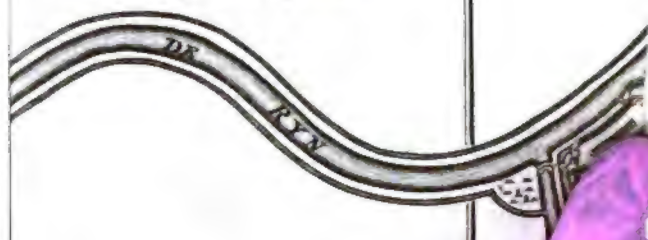
Filips III. 1574. traden Mathenes en Treslong, met eenige Gemagtigden, in heimelyke onderhandeling, en kreegen, op hun voorstel, voor bescheid, „ een ernstelyk verzoek, dat het den Koning „ gelieven mogt, het vreemd Krygsvolk te „ doen vertrekken, en de Landen te doen re- „ geeren, naar den raad der algemeene Staa- „ ten, wettiglyk beroepen; ten minsten, dat „ hy mogt goedvinden eenen stilstand van „ wapenen, en vertrek van 't wederzyds „ vreemd Krygsvolk toe te staan: in welk „ geval, de Staaten zig als getrouwe On- „ derzaaten beloofden te zullen gedraagen." De Utrechtsche afgezondenen waren nog te Rotterdam, toen Champagnei Aldegonde, onder borgtogt, naar den Prinse, zondt, om den grond zyner Doorlugtigheid te peilen, terwyl Mathenes en Treslong met de Staaten handelden. 't Hadt den naam, dat hy kwam, om het uitwisselen der gevangenen, met naame van den Graave van Bossu, te bevorderen; doch 't merg van zynen last bestondt, in te wege te brengen, dat, by 't sluiten der bevrediging, 's Konings agtbaarheid bewaard bleeve, en dat men van 't stuk van den Godsdienst niet repte. 't Laatste moest weinig smaaken. Ten opzigte van 't eerste, verwierf hy meer niet, dan dat hem de meening der Staaten, aan Mathenes en Treslong verklaard, by wyze van verzoekschrift aan den Koning, ter hand werdt gesteld, waarmede hy naar Utrecht keerde. 't Voldeedt egter niet ten Hove, en Champagnei behaalde kleinen dank, met het afvaardigen van Aldegonde naar Holland.

Men

KAART
van de Belegeringe der Stad
L E Y D E N

de Eerste is begonnen den 31 October 1573.
en verlaaten den 21 Maart 1574.
de Tweede is begonnen den 26 Mey, en ontzet den 3 October 1574.
Ontworpen en Afgetekend door
JOOST JANSSEN BILHAMER,
Die de Spaanschen in 't zelve Beleg voor Ingenieur heeft gediend.

Gecopieerd in den Jaare 1717.
En nu ten dienſte
der VADERLANDSCHE HISTORIE verkleind.
Te AMSTERDAM by IS. TIRION 1752.

Men zondt het Verzoekschrift, zonder ander antwoord dan van den Heere van Champagnei, aan Junius, Overste van Veere, te rug (*b*), en de Vredehandel liep vrugteloos af.

De Vredehandel wordt afgebroken.

In Zomermaand, werdt ook, in Holland, de eerste Kerkelyke Vergadering of Sinode der Hervormde Kerken van Holland en Zeeland, te Dordrecht, gehouden. Hier werdt eene Kerken-ordening vastgesteld, uit eenennegentig punten bestaande: onder welken 'er verscheiden' waren, welken men, naderhand, niet naargekomen is: gelyk, onder anderen, zyn het afschaffen der Feestdagen, uitgenomen den Zondag, en het weeren van 't Orgelspel uit de Kerken. In het antwoord, welk deeze Kerkelyke Byeenkomst gegeven heeft op eenige gewetensgevallen, verklaart zy het Huwelyk voor burgerlyk, en houdt eenen Lombaardhouder onbevoegd, om ten Avondmaal te gaan (*i*). Omtrent deezen tyd, werdt ook, ter Vergaderinge van Holland, besllooten, de Predikanten, jaarlyks, voor anderen, uit de gereedste middelen van den Lande, te voldoen, zullende de Magistraaten, deswege, ten beste mogelyk, met hen overeenkomen; doch hun, in de Steden, niet boven driehonderd, en op de Dorpen, niet boven tweehonderd guldens mogen toeleggen (*k*).

XXXI. Kerkelyke Byeenkomst te Dordrecht.

Doch onder dit regelen der zaaken van Kerke en Staat, werdt Leiden benaauwd, door

XXXII. Tweede Belegering van

(*b*) Bor VII. *Boek*, *bl.* 42 *enz.* [532 *enz.*] Reyd I. *Boek*, *bl.* 12.
(*i*) Bor VII. *Boek*, *bl.* 50 *enz.* [544 *enz.*].
(*k*) Resol. Holl. 26 *Novemb.* 1574. *bl.* 211.

Filips III. 1574. Leiden.

door eene langduurige Belegering, welker loop en uitkomst wy nu, beknoptelyk, ontvouwen moeten. Wy hebben te vooren (*l*) gemeld, dat de aankomst van Graave Lodewyk het eerste Beleg hadt doen opbreeken. De Stad hadt, hierna, verzuimd, zig van mondbehoeften te voorzien, en zelfs eenige schansen, te vooren, door de Spanjaards, opgeworpen, ongeslegt gelaaten. De muitery te Antwerpen was naauwlyks gestild, of Baldes kreeg last van den Landvoogd, om het beleg te hervatten. Hy bevondt zig thans te Utrecht, welke Stad, met derzelver Geestelykheid, onlangs, ontheeven was van de boete, haar, by vonnis des Hertogs van Alva, opgelegd, en by voorraad hersteld in haare voorregten en zitplaats ter Staatsvergaderinge (*m*). Doch kort daarna, was het Krygsvolk van Baldes, het platte land om Utrecht hebbende afgestroopt, voor de Stad gekomen. Hy zogt het, tegen den zin der Wethouderschap en des Graaven van la Roche, daar binnen te helpen: doch 't werdt hem, door de wakkerheid des Raads en der Burgerye, belet. Hy zou 't hierby egter niet hebben laaten blyven; hadt hy, juist ten deezen tyde, geen bevel gekreegen, om zig wederom voor Leiden neder te slaan. Trekkende dan, met zyn Leger, uit zes- of zevenduizend Spanjaarden, Duitschen en Waalen bestaande, op, tot by Amsterdam, scheept hy 't volk en den voorraad over de Meer, en slaat zig, des nagts voor den zesentwintigsten

Utrecht ontheeven van Alvas vonnis.

Moeite aldaar met het Krygsvolk van Baldes.

(*l*) Bl. 468.
(*m*) Bor VII. *Boek*, *bl.* 17 [497].

...KH.r JOHAN VAN DER DOES,
Heere van Noordwyk,
...elhebber in Leyden, geduurende de Belegering.

sten van Bloeimaand, te Leiderdorp neder. In Leiden, lagen slegts eenige vrybuiters en vyf vendelen bezoldigde Burgers, welke laatsten, zo wel als de onbezoldigde Schuttery, onder bevel stonden van den Kolonel, Meester *Andries Allertszoon*. Overste der Stad van 's Prinsen wege was Dirk van Bronkhorst. Doch Allertszoon, op de eerste tyding van 's vyands aankomst, met vyfentwintig of dertig man, op kondschap zynde uitgetrokken, liet, met drie of vier der zynen, het leeven: waarna 't opperbewind over 't Krygsvolk Jonkheere Jan van der Does, Heere van Noordwyk, opgedraagen werdt, hebbende *Jakob van der Does*, zynen Neeve, zulks eerst, ter oorzaake van zynen onderdom, geweigerd. Baldes deedt terstond de toegangen stedewaards bezetten. *Don Louis Gaëtan*, eenig volk in Zoeterwoude en aan den Leidschen Dam gelaaten hebbende, nam, met het overschot zyner bende, den Haage in, na eenigen wederstand ontmoet te hebben aan de Geestbrugge, daar hem Ruikhaver, met zyn vendel, tegengetrokken was.

FILIPS III. 1574.

Den Haage bemagtigd.

Te Valkenburg, alwaar de Prins eene schans begonnen hadt, lagen vyf vendelen Engelschen onder *Eduard Chester*, die nu, zonder den vyand af te wagten, van daar weeken tot onder de Stad, begeerende te worden ingelaaten; doch de Burgery, kwaad vermoeden krygende op de Engelschen, wilde hun niet meer van voedsel en legering onder de wallen toestaan: waarop zy, terstond, tot den vyand overliepen, uitgenomen dertig man omtrent, voor welken men toen de

Vyf vendelen Engelschen loopen over tot den vyand.

Filips III. 1574. poort opende. Vyf andere vendels van 't zelfde Regement, de schans aan de Goudsche Sluis en het Dorp Alfen bewaarende, verlieten hun voordeel niet dan na 't uitstaan van drie hevige stormen. *Don Martin d'Ayala* bleef toen meester van de sterkte en het Dorp. Wat laater, bemagtigde Gaëtan de schans te Maaslandssluis, voor welke hy eene wonde kreeg, die hem, na weinige dagen, van 't leeven beroofde. Vlaardingen gaf zig, terstond hierna, ook aan de Spaanschen over. Baldes vermeerderde dagelyks zyne schansen rondsom Leiden, tot dat hy 'er, eindelyk, twee-enzestig in getal hadt. Hier door belette hy den toevoer naar de Stad, daar men, toestond, prys op den leeftogt stelde, en beval geen zwaarer bier te brouwen dan van vyfentwintig stuivers 't vat: doch toen de Stad eene maand belegerd geweest was, moest men elk mensch op een half pond brood 's daags stellen, den waakenden alleen een heel pond toeleggende; alzo niet meer dan honderdentien lasten Koorens in de Stad bevonden werden: waartoe men veertienduizend monden hadt. Zoetemelk mogt niet gebruikt worden dan om Boter te maaken. 't Papieren geld, dat, al geduurende de eerste belegering, gestempeld was, kreeg nu wederom gang (*n*). Eenige uitgeweeken' burgers, toen *Glippers* genoemd, vermaanden, midlerwyl, de Stedelingen, om zig over te geeven; met breed vertoog van 's Konings goedertierenheid; doch men antwoordde hun met

Baldes werpt twee-en-zestig schansen om Leiden op.

Orde op de mondbehoeften in de Stad.

Papieren geld.

(*n*) Bor. VII. *Boek*, *bl.* 20 *enz.* [501 *enz.*].

met schimp of met zwygen: ook liet de Prins niet na, den belegerden, door brief op brief, een hert onder den riem te steeken. De bezoldigde Burgers deeden, nu en dan, uitvallen, om den vyand den voorraad te ontvoeren, en 'er de Stad van te voorzien, of hem te hinderen in het maaken zyner sterkten. Dus leerden zy, met der tyd, het oorloogen, een ongewoon werk; en veroverden, eerlang, twee schansen, eene buiten de Rynsburger Poort, die de Stads Kooltuinen ongenaakbaar hieldt, en eene te Boshuizen (*o*).

Uitvallen der belegerden.

Twee maanden omtrent verliepen 'er, met deeze en diergelyke Krygsbedryven, wanneer de Prins, geen ander middel ziende, om de Stad te ontzetten, besloot, en ter Staatsvergaderinge doordrong (*p*), de sluizen te openen, de dyken door te steeken, en de baaren der Noordzee den belegeraaren op 't lyf te storten. Een wanhoopige toeleg, voorwaar! als men aanmerkt, dat het land om Leiden veel hooger legt dan Delfland en Schieland, vanwaar het water komen moest (*q*), en dat men zes of zeven tonnen schats aan dyken, hoeven en landvrugten moest vernielen, om een nut te verkrygen, dat van de onzekere gelegenheid van wind en weder afhing. Overleggende nogtans, dat de meeste landeryen in deezen oord in 's vyands magt waren, viel men, in 't begin van Oogstmaand, aan 't doorsteeken van den Ysseldyk by Kapelle, op zestien plaatsen. Ook werdt tusschen Rotterdam en

Kloekmoedig besluit, om Leiden, door middel van 't water, te ontzetten.

(*o*) BOR VII. *Boek*, *bl.* 41 [531].
(*p*) *Zie* Resol. Holl. 30 *July* 1574. *bl.* 10.
(*q*) VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist.* CCXXXIX. *p.* 822.

Filips III. 1574.

en Delfshaven, een geweldig groot gat gedolven (*r*). De Steden en sommige Dorpen van 't Zuiderkwartier leverden hiertoe een zeker getal van graavers (*s*). De Prins gaf, eerlang, der Stad, daar nu 't Kooren verteerd, de beesten, die, tot hiertoe, onder 't geschut, ter weide hadden gegaan, geslagt waren, kennis van den inval en 't wassen des waters: ook hoe men bezig was met vaartuigen te Rotterdam, te Delft en te Gouda, uit te rusten, tot ontzet der Stede (*t*). De vrybuiters, op 't einde van Oogstmaand, geene spyze naar genoegen meer konnende bekomen, namen hun afscheid, en trokken ter Stad uit. Zy moeten egter niet allen vertrokken, of gedeeltelyk, naderhand, wedergekeerd zyn, alzo wy, op 't einde der Belegeringe, vrybuiters, onder Gerrit van der Laan, in de Stad, ontmoeten zullen. In deezen stand der zaaken, stortte de Prins, te Rotterdam, in eene doodelyke ziekte, die van veelen voor de pest gehouden werdt, en hierom zyn eigen Hofgezin schuw van hem maakte. Zelfs vindt men gemeld, dat *Kornelis van Mierop*, Ontvanger der gemeene middelen van Holland, den Prins, op zekeren tyd, moetende spreeken, tot in zyn slaapvertrek doortradt, zonder iemant ontmoet te hebben. Ook vondt hy hier zyne Doorlugtigheid alleen; die, toen uit hem verstaan hebbende, dat Leiden nog niet over was, een weinig scheen op te luiken, allengskens be-

Zwaare ziekte van den Prins.

(*r*) *Zie* Resol. Holl. 31 *Aug.* 2, 4 *Sept.* 1574. *bl.* 67, 72, 75.
(*s*) Resol. Holl. 29 *Aug.* 11 *Sept.* 1574. *bl.* 65, 88.
(*t*) Bor VII. *Boek*, *bl.* 53 [548]. Resol. Holl. 30 *Aug.* 1 *Sept.* 1574. *bl.* 66, 69.

beter en volkomen hersteld werdt (*u*). Middlerwyl, hadt het gerugt van zynen dood reeds binnens en buitens Lands geloopen: waaraan men, by den vyand, geloof sloeg (*v*). Ook vind ik, dat die van Zeeland, by eenen Brief van den dertienden van Herfstmaand, de Staaten van Holland vermaand hebben, by tyds, verdagt te zyn, om de Landen te voorzien van *een bekwaam Hoofd en Christelyk' Vorst*, indien de Prins mogt komen te overlyden: waarop geantwoord werdt, dat men, over zulk een gewigtig stuk, niet dan met gemeen goedvinden, met den Prinse, in onderhandeling behoorde te treeden (*w*). Het Hof en de Rekenkamer hadden, in de Lente deezes jaars, toen de Prins, door 't onderneemen van verscheiden' aanslagen, in geduurig gevaar was, den algemeenen Staaten, dat is, denk ik, die van Holland en Zeeland, reeds vermaand, om hem, by tyds, eenen Opvolger te benoemen (*x*). Doch 't schynt, dat, hierop, ook toen, niets besllooten is.

Boisot en de Zeeuwen komen te Rotterdam, om Leiden te ontzetten.

Met den aanvang van Herfstmaand, waren te Rotterdam gekomen de Admiraalen Lodewyk van Boisot en Adriaan Willemszoon, met eenige welbemande vaartuigen, mond- en oorlogsbehoeften, in Zeeland verzameld: van zins om zig aldaar met de Hollandsche Vloote te vereenigen, en gezamenlyk Leiden te ontzetten. Yslyk zag 'er 't Zeeuwsch Bootsvolk uit. Sommigen hadden maar eenen arm: anderen mis-

(*u*) HOOFT IX. *Boek*, *bl.* 382.
(*v*) LANGUETI Eist. *Libr.* I. *Ep.* XIX. *p.* 48. VIGLIUS *ad* HOPPER. *Epist.* CCXXXIX. *p.* 822.
(*w*) Resol. Holl. 17 *Sept.* 1574. *bl.* 98.
(*x*) VII. Memoriaalb. ERNST, *f.* 44. *in de* Decis. en Resol. van den Hove *gedr.* 1751. *N.* 282. *bl.* 154.

Filips III. 1574.

mißten een' voet of been, en gingen op een' ſtelt. Veelen droegen vervaarlyke lytekens der doorgeſtaane ſtryden. Voorts hadden zy halve maanen op de hoeden, met dit Opſchrift, *Liever Turkſch dan Pauſch* (*y*); woorden, waarvan de meeſten de kragt niet begreepen, en die by de bekwaamſten betekenden, dat de Turk min kragt aan 't geweeten deedt en zyn woord beter hieldt dan de Paus. Toen dit volk verzameld was, viel men aan 't doordelven der binnendyken. 't Water ſtondt, met den aanvang van Herfſtmaand, tot op anderhalven voet na aan den kruin der Landſcheidingen, tuſſchen Rynland en Delfland. Tuſſchen den tienden en elfden, ondernam men deeze door te ſteeken, 't welk de Spanjaards vergeefs zogten te beletten, wordende zy, aan drie oorden, afgeſlaagen en verdreeven. By deeze gelegenheid, rukte een Zeeuwſch Matroos eenen half leevenden Spanjaard het hert uit het lyf, beet 'er in, en wierp het, met de woorden, *Bitter is 't*, voor de honden (*z*). De Admiraal meende nu met de Vloot, voor welke, de Steden, elk haar aandeel, in een goed getal van roeijers, hadden opgebragt (*a*), en die rykelyk van mondbehoeften voorzien was (*b*), terſtond in de Zoetermeerſche Meer te konnen geraaken. Doch de Prins hadt hem, anderen den Prinſe kwalyk onderrigt. Hy ontmoette hier den groenen weg, die nog een

De binnendyken worden doorgeſteken.

Felheid van een' Zeeuw.

Zwaarigheden in den togt te water.

voet

(*y*) Bor VII. *Boek*, *bl.* 56 [552].
(*z*) Bor VII. *Boek*, *bl.* 57 [554].
(*a*) *Zie* Reſol. Holl. 9 *Sept.* 1574. *bl.* 81.
(*b*) *Zie* Reſol. Holl. 1, 10, 15, 23, 29 *Sept.* 1574. *bl.* 69, 84, 94, 106, 119.

voet boven water lag. Deeze werdt ook ingenomen en doorgestceken. Toen openbaarde zig andermaal iet, daar men niet op gegist hadt. De graften en veenplassen gingen niet door, eene sloot uitgenomen, die, onder de Zoetermeersche brug, leggende in den voorweg, heenen liep. Doch op en ter wederzyde van deeze brugge, hadden zig de Spanjaards sterk verschanst. De Prins, hiervan verkondschapt, zondt den ysbreeker en vier halve kartouwen op twee Koorenschuiten van Delft af. Men beschoot de brug, een' halven dag agtereen, deedt de Spanjaards veel schade; doch moest, na 't bersten van eene der twee Koorenschuiten, afhouden, niet zonder ook merkelyk geleeden te hebben. Ondertusschen was de wind niet gunstig genoeg, om veel waters aan te brengen: 't gene 'er was werdt, door de Spanjaards, zydewaards afgeleid, en verspreidde zig over te wyden boezem, om veel diepte te maaken. 's Anderendaags egter, 't was de agttiende van Herfstmaand, begon het wakker op te koelen uit den Noordwesten: en sedert, besloot men, van 't bemagtigen der Zoetermeersche brugge af te zien, en de Meer te naderen, over den Zegwaardschen weg, tusschen Zoetermeer en Benthuizen. Men bemagtigde deezen weg, by nagt, zonder dat het de Spaanschen merkten, die zelfs, terstond hierna, uit Zoetermeer en Benthuizen, binnenwaards weeken, hun geschut medesleepende. Boisot, Zoetermeer hebbende ingenomen, vervolgde den vyand, te schepe, tot op 't Noord-aasche Meertje, waaragter hy verschanst lag. Doch hy verliet

FILIPS III. 1574.

Aanval op de Zoetermeersche brugge.

De Zegwaardsche weg bemagtigd.

De Vloot

Filips III. 1574. Naderen de Stad. liet zyne schansen, by nagt, met stille trom, zonder te denken op 't inhouden van den mond van 't Meertje; die, zo ligt als de Zoetermeersche brug, zou hebben konnen beschermd worden. Op eene breede wetering, die naar Zwieten loopt, lei zig de gantsche Vloot, sedert aangekomen, neder, nevens den Admiraal, die terstond los brandde, om van de belegerden gezien en gehoord te worden. Ook deedt men hem bescheid, uit de Stad.

Staat der belegerden. Doch hier zat men, sedert eenige weeken, in groote elende. De honger begon 'er, met den aanvang van Herfstmaand, fel te nypen. Vystien nooddruftigen, op hun verzoek, ter Stad uit gelaaten, werden, door de Spanjaards, naakt of met de kleederen tot den navel afgesneeden, den belegerden wederom toegezonden. Ondertusschen, werden deezen, door brieven van de uitgewekenen en van Baldes, gepord tot verdrag. Men begon ook eene onderhandeling met den Graave van la Roche; doch enkelyk, om, onder schyn derzelve, de booden en brieven te ligter binnen te krygen. Deeze handel, nogtans, baarde oneenigheid in de Stad, voor-

Muitery in Leiden. al na 't afsterven van 's Prinsen Overste, Bronkhorst, die, door strenge Regtsoefening, 't volk in toom hadt weeten te houden. Men viel nu aan 't schrollen op de Regeering, en schroomde niet uit te slaan, *dat zy wel veel gestolen moesten hebben, die zig op geene beloften van genade verlaaten durfden.* Toen 't gewoone voedsel, 't weinige, dat men voor de kranken spaarde, uitgenomen, verteerd was, en men 't lyf meest by paardenvleesch houden

moest

moeft, wies de muitery in de Stad. Vyftien burgers, voorwendende uit den naam van meer dan driehonderd te fpreeken, traden naar 't Stadhuis, der Overheid fpyze of middel omze te bekomen afvergende. Een andere hoop vorderde het zelfde van den Burgemeefter, *Pieter Adriaanszoon van der Werf*, die de ruftigheid hadt om hun zyn eigen lighaam aan te bieden, op dat men 't deelde, zo ver 't ftrekken kon; waarop zy befchaamd afdroopen. Al dit fproot uit de gezindheid eeniger burgeren tot handeling met den vyand, in welke men elkanderen, in heimelyke famenkomften, verfterkte. Doch 't meefte deel des Raads was voor 't houden der Stede. Men befloot ook de liefhebbers van den ftaat, onder zeker ander voorwendfel, te wapenen, om de kwalykgezinden, als 't nood deedt, te keer te gaan. De moed der Overheid werkte zo fterk op de herten der meefte Burgeren, dat zy den vyand van de wallen toedreeven, *eer den linker arm te zullen opeeten, dan de Stad, uit hongersnood, overgeeven, en zig van den regter arm te zullen bedienen, om haar te befchermen, of als 't neep, in brand te fteeken, en te verlaaten:* in welke hartigheid, de vrouwen, bedugt voor 't fcheiden haarer eere, dat veelen meer dan den honger vreesden, de mannen ftyfden.

Filips III. 1574.

Ruftigheid van Burgemeefter van der Werf.

Moed der meefte Burgeren.

't Veranderen van den wind, die nu ftyf in 't Noordooften ftaan bleef, was oorzaak dat het water, federt eenige dagen, meer viel dan wies; weshalve de Vloot niet vorderen kon, en in 't Noord-aa moeft blyven leggen. Boifot begon toen den moed om de Stad

De wind keert, en 't water valt.

Moedete

FILIPS III. 1574. te spyzigen verlooren te geeven, stellende, gelyk hy den Prinse schreef, geene hoop dan op Hemelsche hulp, die, met den springvloed, 't water kon doen wassen, dat nu maar negen duimen boven 't laagste land stondt, daar de galeijen agttien of twintig duimen van nooden hadden. In de Stad, wees men elkanderen de Vloot van verre: en schiepen de verslaauwde gemoeden eenigen troost uit dit gezigt, welke wederom verdween, wanneer men naar den wind keek, die van geen wenden wist.

Loosheid van Boisot.

Deerlyke hongersnood in de Stad.

De laatste dagen van Herfstmaand werden in bystere benaauwdheid gesleeten. Veelen hadden, in zeven weeken, geen brood geproefd: de aanzienlykste aten 't paardenvleesch zo graag, als te vooren of naderhand 't schaapenvleesch: 't gemeen behielp zig met gekapte huiden. Honden- en kattenvleesch was lekkerny. Vellen van droogen schol, weggeworpen' beenderen werden van de mesthoopen opgezogt, gekaauwd en uitgezoogen: 't geronne bloed uit de grooten geschept en ingeslikt: koolsbladeren, bladeren van veelerlei vrugt- en andere boomen, op meer dan eene wyze, bereid en gegeten. De Kraamvrouwen kreegen 's daags een half pond beschuits: de zwangeren slonken van gebrek. Jonge kindertjes spysde men met paardedarmen: dien zo veel niet gebeuren mogt, gaven nu en dan den geest, in 't trekken aan de ledige borst. Somtyds heeft men moeder en kind op de straat dood gevonden. Al wat eetbaar was werdt duur verkogt. Doch tegen den dorst was beter raad. Men dronk bier, op haverdoppen of bedorven draf gebrou-

brouwen, of op wynruit en alsem, in plaats van hop: voorts water met azyn gemengd, of klaar, voor die 't niet beter bekomen konden. Behalve met den honger, hadt men, in de Stad, te worstelen met de pest, die omtrent zesduizend menschen wegsleepte. De leevenden hadden naauwlyks kragt, om de dooden ter aarde te draagen, knikkende hun de knieën onder 't lyf, als zy eene brugge op moesten. De wagten, die door tien man plaggen waargenomen te worden, werden nu slegts met vyf of vier man bezet: die somtyds, des morgens, t'huis komende, vrouw of kinders dood vonden.

Filips III. 1574.

Pestziekte en sterfte.

Doch toen de elende nu niet hooger scheen te konnen klimmen, steekt 'er, juist met den springvloed, een storm op uit den Noordwesten, die 't zeewater, met geweld, ten lande injaagt. Straks daarna zwaait de wind agt volle streeken zuidelyker, 't welk te wege bragt, dat de Vloot, in plaats van negen duim, nu twee en een derde voet peilen kon. Men ging dan, tusschen den eersten en tweeden van Wynmaand, op reis, over 't hooge land, tot aan den Kerkweg, die haast vermeesterd werdt. Midlerwyl, werdt Zoeterwoude, dat vol Spanjaards lag, hevig beschooten door de Zeeuwen. In den Kerkweg, werden drie gaten gedolven, door welken de Vloot voortraakte, tot in de polder van Meerburg, van waar zy, niet naar de Stad, maar naar de Vrouwenbrugge en de Paapenmeer oproeide. De Spanjaards, die, in de schansen rondsom de Zoeterwouder Kerk, lagen, maakten hieruit op, dat het op hen gemunt

Storm uit den Noordwesten doet het water wassen.

De Vloot nadert.

De Spanjaards verlaaten hunne schansen.

Filips III. 1574. munt was, en dat men hun 't vlugten zogt af te snyden. Voorts, bespeurende, hoe 't water, in korten tyd, een' geheelen voet gewassen was, vat hen zulk eene vrees voor 't verdrinken, dat Baldes eerst, en toen de overigen, die hier lagen, naar Voorschooten, en, langs den Stompwyker weg, naar den Leidschen Dam en Voorburg, op de losse vlugt slaan. De Zeeuwen vervolgden hen, die naar Voorschooten vlooden, en versloegen 'er veelen. De schrik van dit vlieden sloeg naar Leiderdorp en Lammen over. 't Land was hier merkelyk hooger, en de Stad niet te ontzetten, voor dat de schans, ter laatstgemelder plaatse, bemagtigd was: langs welke het water de Vliet naar de Stad loopt, dat digt met paalwerk was toegedamd. Men besloot dan de schans te Lammen, op den derden, aan te vallen, en gaf den belegerden, met eene duive, kennis van den toeleg, hun belastende eenen uitval te doen, als men de schans aantasten zou. Doch deeze brief kwam den vyand in handen. 't Geviel, dien zelfden nagt, dat 'er een stuk van de Stads muur, ter lengte van zesentwintig roeden, instortte. Dit baarde zo veel schriks, onder de Spanjaards, die te Lammen lagen, dat zy, reeds last ontvangen hebbende, om by tyds te wyken, en nu waanende, door de belegerden, van de eene, en door de vloot, van de andere zyde, te zullen bestookt worden, 't geschut in de Vliet wierpen, en, met stille trom, de schans voor den dag verlieten. Een jongen, van de wallen, de glimmende lonten uit de schans hebbende zien trek-

en eindelyk die te Lammen.

trekken, zonder te keeren, verwekte eerst het vermoeden onder de belegerden, dat de schans verlaaten was. Om zes guldens, begaf hy zig derwaards, en niemant in de schans verneemende, wuifde hy met zynen hoed. Een man, na hem afgezonden, bevestigde dezelfde tyding. Boisot, om zeker te gaan van 't verlaaten der schanse, 't welk hem, door deezen man, aangediend was, schikt twee galeijen vooruit, die de sterkte onbezet, 't geschut gezonken vonden. Hopman Gerrit van der Laan, midlerwyl, met zyne vrybuiters, uit de Stad, naar Lammen getoogen, ontving hier de schepen, die, na 't wegneemen van den dam, van welken wy gewaagd hebben, door de Vliet, naar de Stad roeiden, daar zy, des Zondags, den derden van Wynmaand, 's morgens ten agt uuren, binnen kwamen.

Filips III. 1574.

De Stad wordt ontzet.

Onbeschryflyk is de blydschap, met welke Boisot, die den voortogt hadt en de andere bevelhebbers en vlootelingen, van groot en klein, werden ingehaald en verwelkomd. De Vlietbrug, door welke, de voorraadschepen ter Stad in schooten, stondt vol gepropt van eene uitgehongerde menigte van allerlei ouderdom en kunne, die, voorts, uit alle hoeken en straaten samengeschoold, de oevers der vaarte geboord hadt, en handen, armen, schouders uitstak, om 't brood, den haring, de kaas of andere spyze, die men haar aanreikte of toewierp, te grypen, te vangen, te grabbelen, of op eenige andere wyze magtig te worden. De rapsten en hongerigsten sprongen, tot den hals toe, in 't water

Filips III. 1574. ter, of zwommen der Vloote aan boord. Zy en anderen, die iets bekomen hadden, schooiden 'er mede steêwaards in, om hunne zieke of verflaauwde Huisgenooten te verkwikken. De gantsche Stad waagde van 't geroep, *Leiden is ontzet! Leiden is ontzet! eeuwiglyk zy God gepreezen!* Deerlyk was 't, ondertusschen, om te aanschouwen, dat sommigen, geene maat in 't eeten weetende te houden, met de spyze tusschen de tanden, verstikten: 't welk de Overheid bewoog, om, nu men overvloed hadt, zo wel als toen de honger neep, maat op 't eeten te stellen. De Bevelhebbers der Vloote, aan land gestapt, namen, gevolgd van eene meenigte van Scheepsvolk en Stedelingen, terstond, gang naar de Kerke, daar de dankbaare gemoeden smolten in hunne eigen' vuurigheid, en de traanen en snikken den zang der psalmen haperen deeden. De Vroedschap besloot, sedert, deezen dag, jaarlyks, pligtiglyk, te vieren, dat tot heden toe agtervolgd wordt. Zeer opmerkelyk was 't, dat de wind, 's anderendaags, uit den Zuidoosten opsteekende, 't water ten lande uit, en, daarna, wat Noordwaards gezwaaid zynde, met een onweêr, in zee joeg. De Spanjaards verlieten alle hunne schansen om Leiden op eene na, die te Wadding lag: doch deeze en gansch Holland ruimdenze ook eerlang, om dat de Veldheer hun geene betaaling verschaffen kon. Buiten Haarlem om, en voorby Amsterdam, sloegen zy den weg op naar 't Stigt, dat deerlyk werdt afgeloopen. Te Utrecht, welke Stad zy zogten te bemagtigen, werden zy egter afgeslaagen, en daar-

XI Deel bl: 496.

Fokke inv. et fecit 177?. *A. Fokke Simonsz. excudit*

1574.

daarna, met eenig geld, gestild zynde, naar Maastricht geleid, omtrent welke Stad, men hen de winterlegeringen deedt betrekken (c).

De Prins kreeg de tyding van 't ontzet van Leiden, onder de namiddags Predikaatsie te Delft, door zynen Helbaardier, *Hans van Brugge*, dien de Staaten, ten zelfden dage, vyfentwintig ponden van veertig grooten tot eene vereering toeleiden (d). Zyne Doorlugtigheid kwam, op den vierden, des avonds, in persoon binnen Leiden, verheffende hooglyk de Wethouderschap en Burgery, over 't kloekmoedig doorstaan van zo veel jammers en gevaars: en beloovende de beweezen trouw, aan hun en hunne nakomelingen, te zullen vergelden (e). Eenige dagen daarna, verstelde de Prins de Wet der Stede: 't getal der Vroedschappen van veertig op agtentwintig verminderende, en buiten den gewoonlyken tyd der veranderinge, nieuwe Burgemeesters, Schepens en Thesauriers aanstellende, onder welken 'er eenigen gevonden werden, die geene Poorters der Stad waren. Die van den Geregte, hierover t'onvrede, verklaarden den Prinse, schriftelyk, dat zulks streedt met de Privilegien, welken zy allen bezwooren hadden. Doch de Prins betuigde, dat de verandering, om gewigtige redenen en ten dienste van den Lande, geschied zynde, moest begreepen worden, niet tot benadeeling van de Privilegien der Stede te strekken (f). 't Is ten hoogste waarschynlyk, dat

(c) Bor VII. *Boek*, *bl.* 78 [583].
(d) Resol. Holl. 3 *Octob.* 1574. *bl.* 125.
(e) Bor VII. *Boek*, *bl.* 58 *enz.* [554 *enz.*] Orlers Leyden *bl.* 444 *enz.*
(f) Oud Chron. *by* Orlers Leyden, *bl* 572. verg. *bl.* 583.

Filips III. 1574. dat de Spaanschgezindheid van sommige Leidsche Wethouderen den Prins tot deeze verandering bewogen zal hebben. Twee jaaren hierna, werdt het getal der Vroedschappen wederom op veertig gebragt. De Prins (g), de Edelen en Steden booden, eerlang, den Leidenaaren, in erkentenis hunner standvastigheid, vryheid van tollen (4) voor eenige jaaren, of eene Hoogeschool des Lands, in hunne Stad, aan. Zy koozen 't laatste. En werdt toen, op den zesden van Louwmaand des volgenden jaars, op 's Konings naam, Oktroi verleend, tot het opregten eener Hollandsche Akademie, te Leiden (h), die nog in stand is, eene menigte van beroemde mannen uitgeleverd, en den naam der Stad, door de gantsche beschaafde weereld, vermaard gemaakt heeft. Aldegonde, die, eerst kort na 't ontzet van Leiden, volgens 't Verdrag met Mondragon, geslaakt was, begaf zig, in de volgende Lente, naar Heidelberg en elders in Duitschland, vanwaar hy de eerste Hoogleeraars in de Leidsche Akademie herwaards bragt (i).

's Lands Hooge school te Leiden opgeregt.

(g) Resol. Holl. 2, 4, 7 *Jan.* 1575. *bl.* 1, 4, 8.
(h) Groot-Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 518. Resol. Holl. 14 *Jan.* 1575. *bl.* 37. BOR VIII. *Boek*, *bl.* 25 [593].
(i) LANGUETI Epist. *Libr.* I. [II.] *Ep.* XXIX. *p.* 75.

(4) Zo drukt HOOFT zig uit. IX. Boek, bl, 398. Doch de Leidenaars waren van de Graaflykheids tollen, volgens de oude Privilegien, reeds van zelven vry. Veelligt, moet men dan, hier, door *tollen*, de nieuwe belastingen op de Koopwaaren verstaan.

B E-

J. Fokke

A.° 1575.

II Deel Bl: 490.

BERIGT VOOR DEN BINDER.

Extra platen en portretten behoorende tot het VI D.

BYVOEGSELS

EN

AANMERKINGEN

OP HET ZESDE DEEL.

BYVOEGSELS

EN

AANMERKINGEN

OP HET ZESDE DEEL.

Bl. 1. reg. 16. „ Privilegien *en* oude Handvesten — *die* s'Lands Staaten — by een zogten *en* — bewaarden."

Toen de Vorsten deezer Landen, meêr en meêr, zig wikkelden in buitenlandſche Oorlogen en, ondanks hunne oorſpronglyke, ſedert, veelmaals, verpande (*a*) rykdommen en

(*a*) Vergel. VAN DER POT, over de Verponding, *bl.* 247. 't Verpanden en vervreemden der Graaflyke Goederen, die zeer veele waren, (MIER. groot Charterb. 1 *D. bl.* 70.) ging zo ſterk in zwang, dat 'er, dikwyls, voorzieningen tegen gedaan wierden en, ook onder KAREL den V., deszelfs Raaden, te meermaalen, bedagt waren, hoe dezelven af te losſen. Zie *Recueil de divers MSS. touchants les gaigieres des pays de par deça.* Vergel. alhier WAGEN. *bl.* 16, 21 en 24. Sterker was het, dat zyn Zoon PHILIPS, als gedeeltelyk Eigenaar van eenige Goederen, die, voor 't overige, aan byzondere Perſoonen behoorden, niet alleen dezelven op gelyken voet als zyne andere Domeinen wilde doen beſtuuren, maar ook den Raad der Geldmiddelen voorſtelde, of hy niet bevoegd ware, zo wel het deel zyner Medebezitters, als het zyne, te mogen verkoopen, zonder dat deezen zig hier tegen mogten ſtellen? Die Raaden naamen, hier op, 't Advis in van negen Regtsgeleerden, en ik heb het zelve, oorſpronglyk, onder myne Papieren. (*Recueil de divers MSS.* N°. 12. *c. d.*) *Zy* be-

en goederen, verpligt geworden waren de Edelen en Steden, dat is, de Staaten (*b*), van Holland, telkens te doen beschryven, ter verkryging hunner inwilliging op, steeds aanwasschende, Beden, begonnen deeze Vertegenwoordigers der In- en Opgezeetenen, by 't vermeerderen hunner, ook hier uit, spruitende beezigheden, allengskens meerder aanzien te krygen en een byzonder ligchaam uit te maaken, voorzien van, daar toe behoorende, Ambtenaaren, onder welken, voornaamlyk, waren, een Advokaat, die hunne mond en hand was, en

beantwoordden de vraag bevestigender wyze, mits den byzonderen Eigenaaren de waarde hunner gedeelten wierde uitgereikt, en grondden zig, voornaamlyk, op de *L. 2 Cod. de Commun: rer. Alienat.* Deeze plaats is niet geschikt om te onderzoeken, in hoe verre dit met het regt onzer Nederlandsche Vorsten strookte; hoe zeer ik, voor my zelve, aan de eene zyde begrypende, dat deeze vraag niet uit vreemde, maar inlandsche, Wetten en Gewoonten moet worden beslist, aan den anderen kant groot onderscheid maaken zoude tusschen Goederen, die de Landheer, als Landheer, bezat, en welke hy, als de nood dringt, ten nutte van den Lande zou verkiezen te vervreemden, en tusschen zodanigen, welken aan hem, als een byzonder persoon, toekwamen; in welk laatste geval onze Souverainen, en zelfs de Frankische Koningen, gewoon waren, aan de daaglyksche regten zig te onderwerpen. Zo als ik in deeze *Aanmerk.*, voorheen, heb doen zien.

(*b*) Onze WAGEN. heeft ergens, voorheen, aangeteekend, dat hem de naam van *Staaten*, voor het jaar 1428, niet is ontmoet, en ze is my ook, nopens de thans vereenigde Gewesten, niet vroeger voorgekomen, dan in 't begin der 15e. Eeuw. 't Kan egter zyn, dat zy eerder plaats greep; nadien niet alleen de verschillende Ordres van Geestelykheid, Edelen en Steden veel vroeger dien naam droegen in Vrankryk, maar men onlangs heeft aangemerkt, dat, in zeker, zeer oud, Handschrift, getiteld *Brabandsche Gesten*. (wiens Schryver tot de XIII eeuw behoort,) 7 *Boek*, *Cap.* 51. nopens den Bisschop HENRIK van Luik en Graave OTTO van Gelre, die naar de Voogdy van Hertog JAN I. stonden, deeze woorden voorkoomen;

„ Maer sy worden van den *drie Staaten*
„ Des lants van Brabant soe onderwesen
„ Dat sy te vrede bleuen van desen.

V. *Observations Histor. sur l'Epoque de l'Admission des Ecclesiast. aux Etats de Braband.*

en een Gemeene-Lands Ontvanger, die, met dien van den Graave, even min als met de byzondere Ontvangers der Steden of, onder Holland liggende, Landstreeken, (als Zuid-holland, Rynland, Delfland, enz.) moet verward worden (*c*).

Toen de Staaten tot zodanig een ligchaam gegroeid waren, leiden zy, meen ik, zig eerst en byzonderlyk toe, om ook, in eigene bewaaring, te krygen zodanige Privilegien en Handvesten, als, in vroeger tyden, aan eenige Steden en 't Gemeene Land waren geschonken, en welken zy te yveriger voor stonden, naar maate dezelven, onder de laatste Graaven, feller bestreeden wierden. Nog in het jaar 1545, zo als, elders, onze WAGEN., te regt, meldt, bezaten zy niet dan zeer weinige zulke Stukken; geen wonder, daar deezen, oorspronglyk, niet aan hun gegeven zynde, daarom, natuurlyk, op andere plaatzen, berustende waren; waar omtrend men 't volgende kan aanmerken.

De Privilegien en Handvesten, hier te Lande, wierden van ouds, in navolging zelfs der Frankische Koningen, (*d*) gewoonlyk bewaard, zo by de *Begiftigers*, als by de *Begiftigden*.

De *Begiftigers*, s' Lands Graaven, hadden, daar toe, in *Holland*, binnen de voornaamste plaatzen van hun verblyf, byzondere *Charterkameren* (*e*), *Tresoriën*, *Kanse-le-*

(*c*) VAN DE WALL. *l. c. bl.* 845. (*a*). SLINGEL. Staatk. Geschrift. 1 *D. bl.* 59. RENDORP, *Dissert. de Ordinib. p.* 21.

(*d*) *Gesta* DAGOBERT, *apud* DU CHESNE, *Tom.* 1. *fol.* 585. *Acta Sanctor. Belg. Tom.* 5. *pag.* 135

(*e*) Men vindt, ter Leenkamer van Holland, nog verscheide, zeer oude Inventarissen van oorspronglyke Stukken, dat is, Privilegien van Handvesten en Verbonden, tusschen onze en andere Vorsten enz. gesloten; welken in Kasten, Kisten en

leriën, *Regifter-* en *Leenkameren*, met naame, ook in den *Haage*, federt de 13. eeuw, van welken tyd de meesten onzer, nog overige, Gunstbrieven beginnen te tellen. Na 'er een beftendig zittende Raad in Holland wierdt aangefteld, diende ook hier toe de *Griffie* van den Hove. By vervolg van tyd is een groote meenigte *charteren*, *brieven*, *titulen* en *munimenten* gebragt naar Gouda en, op het Slot aldaar, ('t geen, na 't afflerven der Heeren van die Stad, een Graaflyk huiz geworden was, waar op de Graaf een' Slotvoogd ftelde) bewaard. De tyd en gelegenheid der overbrenging deezer Stukken derwaarts, heb ik niet kunnen ontdekken. Uit den Inventaris van dezelven, welke, ten jaare 1551, op last van Keizer KAREL den V., gemaakt wierdt en voor my ligt, blykt wel, dat veele Koffers met *Bourgondifche Kruisfen* wa-

Doozen, die meest al zekeren Spreuk tot opfchrift hadden, (by voorb. *Libertas ficta*; *Solutio tarda*; *Valor medicus* enz.) bewaard wierden. De aanzienlykfte dezer Charter-Lysten is het, zogezegd, *Repertatorium*, van 't welk ik, in het 3 en 4 Stukje deezer *Byvoegf. en Aanmerk.*, gewaagd heb. Mr. PIETER BROOSTEN-ZWEEN VAN RENISSE (dien ik nu zie, ook elders, als Registermeester van Holland voor te komen; zie *Regiſt. in Beyer.* IX. 1420—1430. *Cas* F.) getuigt, dat dezelven, in zynen tyd, dat is voor de helft der 15 eeuw, onder PHILIPS den Goeden, in een' bajaart van verwarring waren (*in forma cujusdam chaös*; Prohem: *f.* 3.) 't geen niet te verwonderen is, als men de Landberoerende twisten, onder PHILIPS zelve met JACOBA, van JACOBA met haaren Oom, JAN VAN BEIEREN en, lang bevoorens, van MARGARETA met WILLEM den V., om van geen vroeger tyden te fpreeken, naargaat. Volgens een' Schryver, die het laatstgemelde tydftip beleefde, waren 'er toen zo veele Graaflyke Charteren weg geraakt, dat 'er de uiterfte verwarring uit zoude ontftaan zyn, zo niet GERARD ALEWYNSE, voorheen Geheimfchryver van Graave WILLEM den III., eenige Affchriften der oude Stukken den nieuwen Graave hadt ter hand gefteld. *Vid.* PHIL. A LEIDIS *de cura Reï Publ.* *Cas.* 63. *p.* 248.

waren getekend, doch dit is geen bewyz genoeg, dat, juist onder *die* Regeering, deeze Charteren naar Gouda vervoerd zyn.

Gelyk, ondertusſchen, 's Lands Graaven, na het uitſterven van het *Hollandſche* huiz, zig, dikwyls, in hunne andere Landen ophielden, lieten zy ook, te meermaalen, eenige Stukken, uit dit Gewest, derwaarts brengen, en bewaarden 'er die geenen, welken zy zelven gaven. Van hier is het dat, onder de *Henegouwſche* Regeering, veele Charteren, tot Holland en Zeeland betreklyk, te *Mons* en te *Quesnoi* (*f*) wierden geplaatst; onder de *Beierſche*, ſomtyds, ook aldaar, en, zo men meent (*g*), op zeker Beiersch Kaſteel, *Photisheim* gezegd; onder de *Bourgondiſche* en *Oostenrykſche* te *Brusſel*, toen den zetel van het algemeen Nederlandsch Beſtuur. Sedert zyn deeze Stukken naar *Vilvoorden*, en, eindelyk, naar *Rysſel* vervoerd, alwaar, nog heden ten dage, een groot aantal, ook onzer oudſte, Charteren berust.

Zo ſtondt het met de *Begiftigers*.

Wat de *Begiftigden* aangaa; my heugt niet geleezen te hebben, dat de Hollandſche Privilegien, onder de Edelen, op eene byzondere bewaarplaatz, berusten.

Maar, zo de algemeene als ſtedelyke Privilegien en Handvesten wierden, aan de zyde der Begiſtigden, meest al bewaard in de

(*f*) MIERR. Gr. Charterb. I *D.* Voorred. *bl.* 15.

(*g*) Op een los papier, vinde ik, in zekere MS. *Index Repertoriorum.* met de, my kenlyke, hand van den Heer G. SCHAEP, aangetekend: „ *ſub — Bavariæ Ducibus — Hollandiæ Archiva* „ *plurima tranſlata ſunt in Caſtellum* PHOTISHEIM, *in Bava-* „ *ria.*"

de vier, en, naderhand, in de zes, eerste en groote Steden van Holland; zo naamlyk, dat van die geenen, welken het Land betroffen, niet alleen Afschriften in de stedelyke Secretaryen wierden gemaakt, maar ook, somtyds, gezegelde dubbelden der oorspronglyken uitgegeven. Dit laatste greep plaats nopens het groot Privilegie van Vrouw Maria, 't geen te Dordregt, Haarlem, Delft en Amsterdam berustte (*h*); en dit zal ook de reden geweest zyn, waarom men het Privilegie *de non evocando*, ten jaare 1555, als elders onze Wagen. zegt, te Delft vondt; schoon ik liefst denken zoude, dat het, ten minsten voorheen, ook op andere plaatzen, berust hebbe; even als ik, onder 't schryven deezes, en 't naslaan myner papieren, uit den Lyst der Charteren van de Rekenkamer van Zeeland, ontwaar worde, hoe aldaar, nog hedendaags, berust een oorspronglyke en gezegelde Brief van Philips van Bourgondie, gegeven op 4. September 1462, en houdende, dat men, in dat Gewest, regt zou mogen doen zonder handsluiting of *evocatie*.

Na de Staaten van Holland, byzonder sedert den jaare 1545, allen vlyt aangewend hadden, om, zo niet de oorspronglyke, immers een groot deel Afschriften der voornaamste vroe-

(*h*) Van de Wall *l. c. bl.* 662. Het maaken van dubbelden was zeer oud *Gesta* Dagob. *apud* du Chesne *T.* 1. *f* 588. *Annal Loisel. ad ann.* 813. Blakston *Law tracts Vol.* 2. *Introd p.* 27. Zy werden dikwyls ook, behalven in de Raadhuizen, in de Kerken bewaard. Blakston *l. c. T.* 2. *p.* 122. Faiut. *Praefat. ad Capitul Reg. Francor.* §. 17. *Chronic Gotwicensis T.* 2. *p* 73. *seqq.* Vergelyk, nopens onzen Landaart, Wagen. Beschr. v. Amsterd 2 *D. bl.* , en Mieris *l. c.* 4. *D. bl.* 994.

vroegere Gemeene - Lands en andere Charteren, meest in de groote Steden berustende, te vergaderen (*i*), wierdt hun de toegang, tot die genen, welken, aan de Graaven behoorende, binnen derzelver Charterkameren in den Haage aanweezig waren, gemaklyker gemaakt, zo dra deeze plaatz, in den Zomer des jaars 1572, de zyde van Prins WILLEM den I. omhelsd hadt; ook hadden zy, kort te voren en, uit de omſtandigheden, 't aanſtaande vertrek der Spaanſche Raaden uit de Hof-plaatze, kunnende rieken, s'Prinſen Lieutenant SONOY, doen aandienen, dat hy voor de zekerheid van alle deeze Stukken zou hebben te zorgen; beſluitende verder, om ook van de Privilegien en Stukken, 't gemeene Land en Holland betreffende en, op 't Graaflyk Slot, te Gouda, berustende, met verlof des Prinſen (dien zy, als wettigen Stadhouder des Konings, onlangs, hadden aangenoomen, in welke hoedanigheid hem, als zyner Majeſteits vertegenwoordiger, ook d'opperſte hoede der Graaflyke Goederen, waar onder deeze Charteren, toekwam) een Lyst en Afſchriften te doen maaken, en aan de Steden mede te deelen; waar toe zyne Doorlugtigheid hen ook, nog ten zelfden jaare, magtigde (*k*). Ik twyffele egter, of, waarlyk, toen zodanige Afſchriften gemaakt zyn. Immers, wanneer, op den 15. van Oogstmaand des jaars 1589, door den Heere van Noortwyk, Mr. DIRK PAU-

(*i*) Vergel. WAGEN. Vaderl. Hiſt. 5. *D. bl.* 410. en den, daar aangehaalden, DE RIEMER, Beſchryv. van den Haage, 1. *D. bl.* 390—392.

(*k*) WAGEN. alhier. 6. *D. bl.* 378, 379 en 986.

Pauli, en Dirk Jòrisz de Bey, die allen tot dit werk, *Gecommitteerd* waren, den Staaten vertoond was „ de Inventaris, die op „ den Thoorn te Gouda is gevonden, ende „ zekere gouden Zegelen (*l*) (daar af „ eene verlooren) ende eenige van wasch, „ die van de origineele Brieven, door 't ver- „ gaen van de Staerten, los geworden waren," wierdt, teffens, door die Heeren, gemeld, „ dat „ de Stukken, op den voornoemden Thoorn „ beuonden, zulks waren vergaen, dat van veele „ brieuen ende munimenten niet één leesbaer „ was, ende dat zulks van de geenen, nog „ leesbaar zynde, behoorlyke *Vidimus* ge- „ maeckt fullen moeten werden, aleer de- „ zelve verder vergaen." Dit was ook de reden, waarom de Staaten beflooten de Regeering van Gouda aan te fchryven, en met hun, door *Gecommitteerden*, eene vriendelyke fchikking te maaken, om de voornoemde Charteren naar den Haage te doen overbrengen; 't geen ook, op den vyfden van Lentemaand des jaars 1590, onder handteekening van den Heere van Noortwyk, is gefchied, na die van ter Goude bedongen hadden, dat dezelve Charteren, na 't maaken van *Vidimus* „ weder „ op den voornoemden Thoorn — gefchikt „ zouden worden (*m*)." Of 'er, federt, *Vidimus* van die Charteren zyn getrokken, is my onbekend; doch, daar my, noch in de Refolutien van Holland, noch onder de Stedelyke Papieren van Gouda, nimmer iets

van

(*l*) Denkelyk van Keizerlyke Brieven.

(*m*) Zie, kortheidshalven, Mieris Groot Charterb. *Voorred.* I. *D. bl.* 5—7. en de aldaar aangeh. plaatzen.

van de te rug gaave deezer oude Stukken is voorgekomen, agt ik, met anderen, dat dezelven, in den Haage, zullen gebleeven zyn, maar zeer te onderſcheiden (*n*) van die geenen, welken, op zekeren „ *Inventaris* „ van Stukken eñ Charteren, bevonden eñ „ gehaelt uit den Sterfhuize van Mr. JOHAN „ VAN OLDENBARNEVELD, in zyn leeven Ad- „ vocaet eñ Bewaerder vañ Chartres van „ Hollant, geſcr. by - Mr. ANTHONIS VAN „ WOLFF, Soon vañ Secr. vañ Heeren van Sta- „ ten van Hollant op 1 April 1641 (*o*)" vermeld ſtaan; nadien deeze laatſte Inventaris geen Stukken van de XIII., zeldzaam van de XIV., meest van de XVI. en XVII. Eeuwe bevat; daar veelen der Goudſche Charteren de XIII., XII., ja, ſomtyds, de XI. eeuw, bereiken. Gelyk, ondertusſchen, deeze laatſten, blykens de aangehaalde Reſolutien van Holland, reeds in de XVI. eeuw, gedeeltelyk, vergaan waren, en men zulks ook, nopens andere oude Stukken, in Geſchriften van dien zelfden tyd, (*p*) vermeld vindt, zal het wel te beklaagen, maar niet te verwonderen zyn, wanneer, in onze dagen, veel meerder oorſpronglyke Charteren, onder den tand des tyds mogten vermaald en geheel bedorven weezen; te meêr, daar de zorg voor dezelven, op de Graaflyke Charterkamers, voor het midden der XVII eeuw, (toen men ze tegen den Spaanſchen Koning niet meer, telkens, behoefde te ver-

(*n*) MIER. *l. c. bl.* 7.

(*o*) Zo ſtaat 'er in het Afſchrift, 't welk ik gebruike; by MIER. leest men 1631. Zie *l. c.* Voorred. *bl.* 7. vergel. *bl.* 4—8.

(*p*) Regr. van SUYS. MS. *Tit.* Heusden.

verdeedigen,) merkelyk is verslapt; zo als ik zoude opmaaken uit het tafereel, 't geen Mr. GERARD SCHAEP, PIETERSZOON, Raad in de Vroedschap van Amsterdam (q), man van voorbeeldelyke kunde en naarstigheid, ons van zyne bevinding heeft nagelaaten, wanneer hy, ten jaare 1649, de Laaden, waar in toen s' Lands Charteren, op den Zolder, boven de *Audientie* van de Rol van 't Hof, bewaard wierden, naauwkeuriglyk bezogt (r).

Bl. 3. r. 5. v. o. „ Hier aan *moet men — toeschryven — het invoeren van* de Inquisitie, *hier te Lande.*" De Inquisitie was van zeer hoogen ouderdom en, uit het geen ook onze WAG-

(q) Zie breeder van hem WAGENN. Beschryv. van Amsterd. XI. *St. bl.* 288—290. vergel. 5. *St. bl.* 73.

(r) In zeker Handschrift, op den rug geteekend „ *Hollands, „ Index Repertoriorum Q,*" houdende, byzonder, een oud Afschrift van den „ Inventaris, *gemaeckt op s' Keysers huys ter Goude en in de Registerkamer van Hollandt*" als mede van den geenen, die gevonden was ten sterfhuize van 's Lands Advocaat VAN OLDENBARNEVELD, heeft de Heer SCHAEP deeze volgende woorden, eigenhandig, op *bl.* 374, geschreeven.
„ In Augusto A°. 1649. hebb Ick, met Consent van Mr. HERB. „ VAN BEAUMONT, Secretaris van Holl. en oock met eenen „ Bewaerder van de Archiven en Chartres van Lande, gevisiteert alle de Laden daer deselve in bewaert waren, welcke „ Laden berusten en geset stonden in sekere Casten op de „ Solder boven de Audientie van de Roll van 't Hoff v: Holl:, „ en voorts noch eenige in den Toren, daer naest aen synde, „ daer LEDENBERG v: Utert A°. . . . . (*) gevangen gelegen „ hadde en sich selven den hals afsnede. De Chartres in „ Laden syn seer qualyk geconditioneert en door quade toesight soo verdorven, soo verrot, en sonder segels, dat de „ meeste deel niet handel- noch leesbaer syn, en waren in „ selve Laden de brieven en segels d' aff, als Ick sommarie „ — hebbe aenget. —— N.ª de Chartres in de Toren hebb „ Ick niet gevisiteert, maar alleenlyk de Laden als voren. „ 1°. *Pijter Hiemem insequentem.* 2°. *Pijter abitum in Angliam.*"

(*) Men weet, dat dit ten jaare 1619. voorviel. In den tekst staat het jaartal niet uitgedrukt.

WAGEN. zelve, op 't begin der XIII. eeuw, nopens den Kruistogt van onzen Graave FLORIS den IV, tegen de Stadingers (*s*), gezegd heeft, kan men ligtelyk opmaaken, dat onze vroege Graaven van dezelve niet afkeerig waren. In de overige Nederlanden, met naame in Vlaanderen, wierdt het verschillen van 't begrip der Roomsche Kerk, mede al vroeg, met vuur en strop gestraft (*t*). En, om nader by huis te blyven, toen Paus BONIFAAS de IX., ten jaare 1404, zekeren Dominikaan, met naame Mr. EILAERT SCHONEVELD, door het Duitsche Ryk, byzonder ook door deeze Nederlanden, afzondt, zo om 't gedrag der Kloosterlingen, als de gevoelens der Ingezetenen, te onderzoeken, nam de, toenmaalige, Landsheer, Hertog ALBREGT VAN BEYEREN, hem en deszelfs Onder-Inquisiteurs niet alleen in zyne bescherming, maar beval en geboodt allen Landzaaten, hoog en laag, geestelyk en waereldlyk, op verbeurte van zyne gunst, ja van alles, 't geen men tegen hem verbeuren konde, en dus van lyf en goed, den voornoemde EILAERT, met de zynen, „ rustelic te laten „ *ondersoeken eñ corrigieren;*" zo zelfs, dat zy hem, in alles, zouden bystand moeten bieden, de gevangenissen, elk in zyn bedryf, voor hem

(*s*) Vaderl. Hist. 3 *D. bl.* 369.

(*t*) J. v. MAERLANT ziet hier op, als hy, in den *Wapen-Martyn*, MS., zig dus uitlaat.

„ Bringstu onghelove voert
„ God siet alle dinck ende hoert,
„ Wilstu den duuel maken?
„ Wat heuet dyn herte bekoert
„ Dattu houdes aen tlagher boert,
„ Die Papen sullen tsmaken;
„ *See werstu verbrant of versmoert*,
„ Ic en ghaue om v siele niet een oert."

hem openen, en zorge draagen, dat deszelfs gevangenen wel bewaard waren (*u*).

Men moet dan, uit de bovengemelde en andere plaatzen van onzen Schryver (*v*), niet opmaaken, dat de Inquisitie, hier te lande, niet zou bekend, of immer uitgeoeffend zyn, voor den tyd van Keizer KAREL V., maar wel dat, sedert dien tyd, dezelve een bestendige Regtbank is geworden; die, naar veel strenger regelen, op een' Spaansche leest, geschoeid, zonder behoorlyk onderzoek, by buitengewoone rechtspleeging, met voorby gang van den gewoonen Regter, en vertreeding van s' Lands bezwoorene Wetten, ondanks de Vertoogen der Overheden en der Staaten; van 't Hof van Holland zelfs (*w*), alles aan haare Bloed-Plakkaaten onderwierp.

Bl. 7. r. 18. „ *Waarna de* Markgraaf van Veere *en de* Heer van Brederode, voor hunne Zoonen, *te vergeefs, gestaan hadden.*" 't Is waar, VIGLIUS verhaalt, dat de Abt van St. Baaf, zig by hem beklaagd hadt, dat hy, door verscheiden voornaame Heeren, wierdt lastig gevallen, om hem een hunner Zoonen toe te voegen, als Coadjutor zyner Kerk; naamlyk, door den Markgraaf van Veere en den Graaf van Bosſu, van de eene, den Heer van Brederode, van de andere zyde, en nog

(*u*) Vaderl. Kron. *bl.* 582 en *volgg.* en het daar aangehaal. de *Memoriaal* B. L van de Leenkamer van Holland.

(*v*) Vaderl. Hist. 4 *D. bl.* 472 en 428.

(*w*) EREMUNDUS, *Tumult Belg. pag.* 41, 91. 10 *et seqq.* BOR. Nederl. Oorl. B. *bl.* Dat men zig, ook in andere Landen, tegen deeze Spaansche Inquisitie versettede, is bekend. Vergel. DE VEER Kron: *bl.* 8L *Vso. Voyez aussi* VELLY *Hist. de Franc.* Tom. 10. *p.* 249 & *suiv, p.* 337 & *suiv.*

nog eenige anderen (*x*). Daar nu MAXIMILIAAN van Bourgondie, Markgraaf van Veere, geen Kinderen hadt (*y*), is het waarſchynlyk, dat hy, met en benevens JAN DE HENNIN, Graave van Bosſu, gehuuwd met zyne oudſte Zuster, ANNA van Bourgondie, het Coadjutorſchap van St. Baaf begeerd zal hebben voor zynen Neef MAXIMILIAAN DE HENNIN, tweeden Zoon van zynen Zwager, en zynen vermoedelyken Erfgenaam (*z*); of, misſchien, voor zynen Neef, MAXIMILIAAN VAN KRUININGEN.

Bl. 9. reg. 4. van ond. „ Benden van Ordonnantien, *beloopende* drie duizend Paarden." Zie myne Aanmerk. op WAGEN: 4 *D. bl.* 299. *reg.* 15. Ik bezitte een' oorſpronglyken Staat van Oorlog den jaars 1553, waar in de kosten deezer Benden (daar genoemd *Gens d'armes des Ordinances*) over dat jaar gerekend worden 306792 en x ß, van veertig gr. Vlaamsch het pond, te bedraagen (*a*).

Bl. 15. r. 19. „ De Franſchen — *verlooren 'er wel* twee duizend vyf honderd, *andere ſchryven* — vier duizend man, de on-

(*x*) VIGLII *Vita*, *N.* 68. *pag.* 31.

(*y*) Dat hy geen Kinderen naliet, erkent ook WAGEN. 6 *D. bl.* 36. De Heer EBMERINS egter, in de *Beſchryv. van 's Leven van Maximiliaan van Bourgondie. bl.* 112. meent, dat zyn huwelyk, met LOUISE DE CROIJ, niet geheel onvrugtbaar geweest zy.

(*z*) Vergel. *Recht van Zyn Hoogheid op Veere en Vlisſingen. bl.* 13. en ERMERINS, Beſchryv. van Veere. 2 *D. bl.* 98 99.

(*a*) *Recueil de divers* MSS. N°. 18. (79) „ *Aux* quinze Bendes d'Ordinances *en nombre de* trois mil chevaulx, *ſoubz divers Seigneurs, a eſté paije pour leurs gagies, depuiz le premier Jour de Janvier XVc. cincquante deux, jusques au dernier Jour de Decembre en ſuite XVc. cincquante troiz* — IIIJc. VIM. VIIC. IIIJXX. XII £. x ß. Men lette, dat de Reekening gedaan is naar den Franſchen Styl, in welken Louwmaand van den jaare 1553 nog tot het jaar 1552 behoorde.

onzen, *naauwlyks*, vyftig." 't Getal der Gevangenen en Gesneuvelden, aan 's vyands zyde, ter deezer gelegenheid, wordt, by verschillende Schryvers, verschillend opgegeven. Men hieldt, over deeze luisterryke overwinning, die, te regt, by die van *Creçy* en *Azincour* vergeleken wordt en, zonder twyffel, meest aan 't beleid en de vuist van Egmond te danken was, hier te Lande, een' plegtige Dankdag. In de aanschryving-Brief, daar toe, aan die van Leeuwaarden en, denklyk, ook aan de andere Nederlandsche Steden en Gewesten afgezonden, en nog aanweezig, wordt gezegd, dat 'er „ van den Vyanden „ zoo doot, verslaegen als geuangen zyn „ omtrent die acht endé veertich Vendelen „ Knechten ende vyff duysent peerden, daer „ onder een groot getal van groote Meesters", (Hoofd-Officieren) „ ende Princen van „ Vranckeryke geuangen zyn; ende zyn by „ den Vyanden in tvelt gelaeten ende by den „ onsen gecregen, zesthien stucken Geschuts, „ ende een groot getal van Wagenen, ge„ laeden mit cruyt, clooten ende munitien; „ ende is by zyne Majesteyt gratie verleent „ vyff duysent duytsche Knechten, die in „ den Slach syn geuangen geweest, mits „ eet gedaen hebbende, binnen zes maenden „ naestcomende jegens zyn Mayesteyt nyet „ te dienen. Ende daer en bouen vyffthien „ hondert Franchoizen, mede in denselven „ Slach geuangen, zyn opgehouden voir den „ tyt van twee maenden naestcomende, op „ dat zyne Mayesteyts Vyanden geduyrende „ denzeluen tyt hen daer mede nyet en.

„ zou-

„ zouden moegen behelpen, als ghy luiden „ breeder vuyte *Copie*, hier by geuoeght, „ verstaen zult (*b*)." Die Kopie (uit welken men, misschien, ook 't verliez der Onzen, 't geen sommigen op omtrent *tagtig* man schatten, zou kunnen ontwaaren) is my nooit voorgekomen; maar, daar deeze Brief geteekend is op den 23. van Oogstmaand, en dus, byna veertien dagen na den Slag, toen men alles naauwkeurig hadt kunnen opneemen, en hy, boven dien, strekken moest om zig in de dankzegging aan 't Opperwezen naar te regelen, moet hy plaatz vinden, naast, of boven, de beste opgaaven der Historie-Schryveren van dien tyd (*c*).

Bl. 17. r. 5. „ *Men scheen — te begrypen, dat de* plaatzen, die onder 't onmiddelyk bewind der Graaven *en* Graaflyke Amptenaaren stonden, of beter beschermd, of zagter geregeerd werden, *dan de plaatzen, die* onder byzondere Heeren *behoorden.*" Behalven de redenen, by onzen uitmuntenden Schryver, opgegeven, was 'er nog eene andere, om welke, myns bedunkens, de Ingezetenen 't onmidlyk bewind van de Graaven, boven dat der byzondere Heeren, verkoozen. Deeze laatsten, naamlyk, hadden, in verscheiden Heerlykheden, het regt van Bede te doen, zo zy ten oorlog moesten trekken, huuwelykten, Ridder wierden, enz. (*d*); doch, wanneer, en wel in vervolg van tyd, de algemeene Land-

beer

(*b*) SCHWARTZENB. *l. c.* 3 *D. bl.* 416.
(*c*) Vergelyk ROBERTSON. *l. c. Vol.* 5. *pag.* 145—142.
(*d*) HENEMAN, over de Bede. 2 *Hoofdst. bl.* 87. 88.

heer om geld verleegen was, deedt deez mede zyne Bede en, in dat geval, wierden de Ingezeetenen met dubbele lasten geplaagd, waar van zy, natuurlyk, beveiligd waren, indien zy alleen onder den Graave ftonden. In andere Landen, met naame in Vrankryk, tragtte men, om die zelve reden, te meermaalen, eeniglyk, en onfcheibaar, onder de Domeinen van de Kroon te behooren (*e*).

Bl. 20. r. 11. „ *Deezen* (de Friezen) *verfchoonden zig*, om hunne armoede." De Staaten van dat Gewest hadden wel alle moeite aangewend om aan het fchriftelyk verzoek van Holland, ter uitrustinge, *vergelding* en *onderhoudenis*, van twee of drie Scheepen te voldoen, maar de Reeders waren niet te beweegen geweest, zig beroepende op de geringheid van hunnen handel ter Zee (*f*).

Bl. 21. r. 6. v. o. „ *De* Hofhouding." In 't Stuk zelve, 't geen in de Franfche taal is gefteld, leest men „ *l'Eftat des Pays de par deça*," dat is *de Staat van de Landen van herwaarts over*. Men fpreekt wel, in dien Staat, van 't geen betreklyk is tot *Wedden* en *Jaargelden* (*gages, traictements & penfions*) maar ik vinde van geene *Hofhouding* gewaagd. Voor 't overige, zou deeze Lyst, hoe zeer met feilen in de Hollandfche Notulen gedrukt, verfcheiden aanmerkingen, nopens den geldelyken toeftand van deezen tyd, kunnen aan de hand geeven, die ik, kortheidshalven, overflaa. Dit alleen zal ik 'er byvoegen, dat de Schul-

(*e*) Velly, *Hift. de France. Tom.* 14. *pag.* 186 *et* 187.

(*f*) Refolut. van Holland van 5, 19 en 21 *May* 1557. *bl.* 47, 58 en 61.

Schulden van den Vorst, ondanks de aanzienlyke hem toegestaane Beden, in kort zò zeer toenamen, dat het oorlogsvolk alleen, zo in dienst als afgedankt, op den laatsten van Zomermaand des jaars 1559, en dus slegts twee maanden na deezen tyd, van hem een som te eisschen hadt van agt millioen zes honderd negen-en-tagtig duizend vyf honderd een-en-tagtig ponden, elf schellingen en vier deniers. De korte Staat, uit welken dit blykt en een oorspronglyk Stuk, in de Fransche taal, van dien tyd is, berust in myne Boekery (g). Men lette, ondertusschen, dat, hoe zeer de Fransche taal, sints lange, by onze Vorsten 't meest in gebruik was, de Staaten, egter, thans, meêr dan voorheen, verpligt wierden, zo aan 't Brusselsche Hof, als op de algemeene Vergaderingen met de Staaten der andere Nederlandsche Gewesten, (die veel al het Nederduitsch niet kenden) in dezelve te raadpleegen. Op den derden van Oogstmaand wierdt hun, by den Heere van Lalaing, op bevel van den Koning, voorgehouden, agt Gedeputeerden, der Fransche Taale magtig, derwaarts te zenden, en hunne belangens vorderden hier aan te voldoen; doch de zorg voor de Vaderlandsche Spraak deedt hun, op den 9. van Wynmaand deezes jaars 1557, het waardig besluit neemen, 't geen', met deeze woorden, in de Resolutien van Holland staat uitgedrukt; „ Is geresolveerd, „ dat de Gedeputeerden, ten Hove komende, „ niet en sullen treden in communicatie met

„

(g) *Recueil de Divers MSS.* N°. 9.

„ de Gedeputeerden van de andere Staten, „ nog ook yet pogen in Walsch te besoigneren, „ dan mids eerst hebbende Acte van *non* „ *præjudicie* (*h*).” Ook besloten zy, weinig dagen daar na, te weten den 20. derzelver maand, zyne Majesteit, by Requeste, te verzoeken, hun zodanige Acte te verleenen, „ gemerkt de Staaten Privilegie hebben niet te „ besoigneren, ofte eenige antwoord te doen, „ dan in Duytsche tale.” Ook stelden zy, den 31. van Wynmaand, een begrip van zodanige Acte op, onder verbetering van den President VIGLIUS. My is niet gebleken, of hier, verders, iets van gekomen zy. Men zal in 't vervolg zien, dat PHILIPS zelve, *sedert*, de kennis der Nederlandsche Taal, in zyne Bastaart-Zuster MARGARETE, als eene reden voordroeg, om welke hy vertrouwde, dat zy den Nederlanderen te meêr aangenaam zyn zoude (*i*).

Bl. 27. r. 5. v. o. „ ADOLF VAN BOURGONDIE, Heer van Wakkene Capelle.” Hy was niet alléén Stedehouder van den Nederlandschen Admiraal, maar, daar by, Hoog Bailliu van Gend en gehuwd met JAQUELINE BONNIERES *de* SOVASTRE, by welke hy geen' Kinderen won (*k*). Hy was een Zoon van ANTONIS VAN BOURGONDIE, Heer van Capelle, en van MARIA ANDRIESSEN, Dogter van den Rentmees-

(*h*) Regist. Mr. ABR. V. D. GOES. 1557. *bl.* 57. 103, 105, 110, 111. Vergel. Regist. ABR. V. D. GOES, op 7 January 1530. *bl.* 151. en 14 April 1531. *bl.* 169.

(*i*) WAGEN. alhier, *bl.* 50.

(*k*) GOUDH. Kronyk, 2 *D.* *bl.* 29. *Conf.* P. HEUTERUS, *Genealog. lib.* 6. *pag.* 6. *et* 7. Vergel. PAQUOT. *Memoires pour servir a l'Hist. Litter. des Pays-Bas. Tom.* 14. *p.* 34.

meester Generaal van Zeeland, ANDRIES ANDRIESSEN, Heer van Wakkene, en dus een Kleinzoon van ANTHONIS VAN BOURGONDIE, bygenaamd *den grooten Bastaart* (*l*). ADOLF hadt een Broeder, ANTHONIS genaamd, die Admiraal en Gouverneur van Zeeland was, en ten jaare 1573 sneuvelde (*m*). HOYNCK VAN PAPENDRECHT (*n*) vergist zig dus, wanneer hy, door verkeerde toepassing van 't getuigenis van SANDERUS (*o*), omtrent laatstgemelden ANTHONIS VAN BOURGONDIE aantekent, dat hy, door zyn Huwelyk met de Dogter van ANDRIES ANDRIESSEN, de Heerlykheid Wakkene in zyn Geslagt zou hebben overgebragt. Dit deedt zyn Vader. Zyne Egtgenoote was KLARA VAN DER MARK (*p*).

Bl. 29. reg. 8. „ MARIA, Koningin van Engeland, *overleedt. — De Koning van Spanje vondt zig dus versteken van den naam en waardigheid* van Koning van Engeland." Ook van *Vrankryk*; welken titel MARIA voerde. De Hertog van Savoyen, thans Lieutenant- en Kapitein-Generaal der Nederlanden, geboodt, daarom, op den 1 Maart 1559, naamens den Koning, aan 't Hof van Holland, zig van die titels in Regtzaaken niet meer te bedienen, „ alsoe, (schreef hy) ouermids
„ den affliéruen wylner hoochloffelicker ge-
„ dachtenissen der Coninginne van Engelandt,
„ wiens

(*l*) BOXH. op REIGERSB. 2 *D. bl.* 324 en 357.
(*m*) WAGEN. Vaderl Histor. 6 *D. bl.* 440.
(*n*) In een *Nota* op een' Brief van VIGLIUS aan HOPPERUS, in *Analect. Belg. Tom.* 1. *P.* II. *pag.* 752.
(*o*) Verheerlykt Vlaanderen, 2 *D.* 1 *B. bl.* 25.
(*p*) REIGERSB. 2 *D. bl.* 357. en *Nobiliaire des Pais-Bas. Tom.* 1. *pag.* 158: daar zy egter genaamd wordt ANNE DE LUMENE, *dite* DE MARKE.

„ wiens ziele God genadich zy, onse heere „ de Coninck nyet geraden en vindt voirtaen „ te gebruycken van den tydle van *Conynck* „ *van Engelandt* ende *Vranckryk*." Ook gelastte hy hun, naamens als voren, die titelen na te laaten in het nieuwe zegel van den Hove (*q*).

Bl. 35. r. 1. v. o. „ *Omtrend dezen tyd overleed ook* MAXIMILIAAN VAN BOURGONDIE." Hy stierf den 4 Juny 1558, op het Slot Zandenburg (*r*), by Veere, en is in de Kapelle van Zandenburg begraven, hebbende, naauwlyks, den ouderdom van 44 jaaren bereikt (*s*).

Bl. 40. r. 1. „ MARGARETE, Hertoginne van Parma." Zy was, als WAGEN. op de voorgaande bladzyde zegt, „ *bastaart-Zuster* van PHILIPS." Keizer KAREL hadt haar, ten jaare 1522, verwekt, by eene adelyke Jongvrouwe van Oudenaarden in Vlaanderen, gezegd MARGAREET VAN GEEST, en doen opvoeden door twee Landvoogdessen der Nederlanden, eerst door zyne Moeie MARGAREET, en, daar na, door zyne Zuster MARIA. In vorigen egt was zy verbonden geweest met ALEXANDER DE MEDICIS, Hertog van Florence (*t*).

Bl. 40. r. 14. „ De Raad van Staaten — *was*,

(*q*) 1. *Memoriael* van B. ERNST. *bl*, 192. *Vso*. en 193.

(*r*) Zie ERMERINS, die een aaneengeschakelde Beschryving van 't leven van MAXIMILIAAN gegeven heeft, in zyne *Zeeuwsche Oudheden*, *bl*. 110.

(*s*) De Beschryving van het Kasteel en Kapittel *Zandenburg* geeft de Heer ERMERINS, agter 't leven *der Heeren van Veere, als den Huize van Bourgondien*. *bl*. 163 *en volgg*.

(*t*) DOM L'EVESQUE, *Mémoires du Cardinal de* Granvelle. *Tom*. 1. *Chap*. 8. *pag*. 37—47.

was, ſedert dat FILIPS *de Regeering aanvaard hadt,* den klem des gezags kwyt geweest, welken de Koning geheellyk aan zig hadt getrokken." Vergelyk alhier *bl.* 8. *r.* 4., en zo drukken zig ook verſcheiden Hiſtorieſchryvers uit (*u*). Wyl onze Vorsten nimmer, uitſluitender wyze, 't hoog gezag aan de, door hun aangeſtelde, Raaden gegeven hadden, ſprak het ook van zelve, dat de klem van deezer bewind ophield, by 's Vorsten tegenwoordigheid, tot wien alle zaaken, als den opperſten Regter, behoorden (*v*). Dit denkbeeld ſpruit uit dat der Souverainiteit; en dit was, veelligt, de grond ook, waarom men, in Braband, geen byzondere Stadhouders gewoon was aan te ſtellen, wyl aldaar de Opperlandvoogden, die den Vorst vertegenwoordigden, hun Hof hielden; zie hier WAGEN. *bl.* 42. Voor 't overige, zegt onze WAGEN. te regt, dat de Raad van Staaten *voor* den tyd van PHILIPS aanwezig was. Het Berigt-ſchrift, toen, voor deezen Raad gemaakt, is nog voor handen, en hy hadt, oorſpronglyk, veel hooger ouderdom (*w*).

Bl. 41. (4.) „ Zyn Lastbrief was in 't Fransch opgeſteld." Zy is thans, door anderen (*x*), en s' Prinſen Berigt-ſchrift (*Inſtructie*) door WAGEN. zelven, uitgegeven (*y*).

Bl. 44. r. 9. „ *Het Stadhouderſchap van Gel-*

(*u*) BURGUND. *Hiſtor. Belg. Lib.* 1. *pag.* 9. *Supplement. ſur* BUTKENS, *Trophées de Brab. Tom.* 3. *fol.* 166

(*v*) VAN DE SPIEGEL, over de Hooge Vierſchaar in Zeeland, in Verhandel. Zeeuwsch Genoodſchap. 2 Deel, bl. 100 en 105.

(*w*) NENY, *Mémoires Hiſtoriq. et Politiq. des Pays-Bas Autrich. Tom.* 2. *Chap.* 16. *pag.* 89. *ſeqq. Voyez auſſi Supplement ſur* BUTKENS, *l. c. fol.* 165.

(*x*) BORY, Woordenboek. *bl.* 689.

(*y*) WAGEN. Beſchryving van Amſterdam, 3 *Deel*, *bl.* 483.

Gelderland en Zutfen was, by voorraad, *bekleed geweest, door den Graave van Hoorne.*" Dat deeze bekleeding slegts *by voorraad* geschiedde, is my, nog uit de aangehaalde plaats, nog van elders, gebleeken." Hy wierdt, ten jaare 1555, aangesteld, in plaatze van wylen den Graave van HOOGSTRAATEN. De Graaf MEGEN volgde hem op, in Hooimaand des jaars 1560 (z). De Stadhouderschappen wierden, als andere Ambten, ten dien tyde, bekleed tot s'Vorsten wederzegging toe, en stonden open, by de aankomst eenes nieuwen Vorst, die aan en afstelde, naar zyn goedvinden. Langs deezen weg, geraakte nu Hoorne uit zyne Bediening. AREMBERG wierdt in 't Stadhouderschap bevestigd, 't geen hy, reeds onder KAREL den V., hadt bekleed, zo als onze WAGEN. zelf, elders, geleerd heeft (a). Na Hoorne, als Admiraal, den Koning, naar Spanje geleid hadt, hieldt deez hem, hoe zeer ligt geveinsdelyk, in eere, en plaatste hem aldaar, twee jaaren lang, in den Staatsraad der Nederlanden, waar na hy herwaarts te rug keerde (b).

Bl. 51. r. 4. v. o. „ *'t Een en ander* Verzoek, *was met — redenen bekleed.*" Dit Vertoog wordt, ook in 't Register van VAN DER GOES, *Verzoek* genaamd; maar de ernst der Staaten, die in 't Stuk zelf doorstraalt, houdt meer in, dan een gewoon Verzoek. Zy zeiden, dat zy „ met de grootste onderdanig-„ heid en eerbied, ter voldoening ook aan „ hun-

(z) Kronyk van Arnhem. *bl.* 108, 110, 112 en 113.
(a) Vaderl. Histor. 5 *D. bl.* 332. 380. SCHWARTZENB. *l. c.* 3 *D. bl.* 178.
(b) Verantw. van Hoorne, by BOR. Authent. Stukk. 1 *D. bl.* 50. en 61.

„ hunnen eed, zyner Majesteit, hunnen natuurlyken en Souverainen Heer, deeze zaaken „ wel hadden willen voordraagen, ten einde, „ indien uit s' Konings handelwyze eenig „ nadeel sproot, zyne Majesteit geen reden nog „ gelegenheid zoude hebben het zelve den „ Vertoonderen *(Remonstrants)* te wyten." De Koning antwoordde, hoofdzaaklyk, in dier voege, als onze WAGEN. meldt: zo egter, dat men, in den ophef van dien, den algemeenen Staaten toebeet, dat men hun, „ nopens 't indringen van Vreemdelin„ gen in de Regeering, op eene slinksche „ wyze en tegen de waarheid aan, onderrigt „ hadt (*c*)." Waar uit men, niet onduidlyk, s' Konings inwendig ongenoegen over het Vertoog konde opmaaken, schoon 't overig gedeelte van zyn Antwoord in de zagtste, maar, zo als de uitkomst leerde, nooit gemeende bewoordingen, vervat was.

Bl. 46. reg. 13. „ Hy (PHILIPS) was, sedert eenigen tyd, te raade geworden, *'t getal der Bisschoppen in de Nederlanden te vermeerderen.*" Onze Schryvers zetten dit op reekening van PHILIPS, en te regt, mits men het, egter, zo niet opneeme, als of hy de eerste en eenigste onzer Vorsten geweest zy, welken op die gedagten kwamen. Na den dood van den Bisschop van Atrecht, sedert meêr bekend geworden onder den naam van Kardinaal van GRANVELLE, is het groot getal der eigenhandige Brieven en andere Stukken van verscheide Koningen, Vorsten en voornaame Staatsluiden, welken zyn Va-

(*c*) Resolut. van Holland. des jaars 1559. *bl.* 96–98.

Vader en hy, zo nopens de tyden en regeeringen van KAREL den V, en PHILIPS den II., als nopens die der drie laatste Hertogen van Bourgondie, (JAN, gezegd den Onvertzaagden, PHILIPS den Goeden, en KAREL den Stouten) verzameld hadden, geraakt in handen van den Abt BOISOT, en, sedert, in de, door hem gestigte, openbaare Boekery der Abdy van St. Vincent, te Besançon. Uit deeze Verzaameling, die LXXX deelen, *in folio*, uitmaakt (*d*), heeft men, byzonder, ontwaard, dat (om van PHILIPS van Bourgondie en KAREL den Stouten (*e*) niet te spreeken) Keizer KAREL de V. reeds bedagt was geweest de Nederlanden van nieuwe Bisdommen te voorzien, en dat hy, ook hier toe gemagtigd door Paus PAULUS den III., reeds verscheide plaatzen, met naame, onder anderen, *Haarlem*, *Middelburg*, *Leeuwaarden*, *Deventer* en *Groningen*, tot Bisschoplyke zetels, en *Mechelen* tot den eersten zetel der Nederlanden, bestemd hadt; maar dat zyne veelvuldige zaaken, hem, in 't uitvoeren van dien, hinderlyk zynde, hy, by zynen afstand, dit werk zynen Zoon PHILIPS bevolen hadt, die 'er, op een meêr uitgebreide wyze, aan voldeedt (*f*). De Onzen meenen, gewoonlyk, dat de Bisschop van Atrecht 'er den Koning toe aangezet hadt,

(*d*) *Mémoires de l'Acad. de Bruxell. Tom.* 2. *pag.* 44 *et* 45. *au Journal.*; alwaar men ook vindt, dat Granvelle, boven veele aanmerklyke Stukken geschreeven hadt het woord *Urator.*

(*e*) STRADA, *de Bell. Belg. Dec.* 1. Kerklyke Oudheden. *Tom.* 6. *bl.* 428.

(*f*) DOM. L'EVESQUE, *Mémoires du Cardinal de* Granvelle. *Tom.* 1. *pag.* 2. *Chap.* 7. *pag.* 313–315. welk Werk, te Parys, in 1753. uitgegeven, een zeer gering Uittrekzel der bovengemelde Verzameling behelst. *Voyez aussi.* Histoire *du Cardinal de* Granvelle (*à Paris* 1761) pag. 274. *et suiv.*

hadt, maar PHILIPS zelf verklaarde aan den Heere van MONTIGNY, toen deez in Spanje was, dat die Geestelyke hier van geen kennis hadt bekomen, voor hy (PHILIPS) den Inquisiteur SONNIUS naar Rome hadt gezonden (*g*). Een zaak, waar aan men, uit hoofde van den aart en invloed des Atrechtschen Bisschops en der veinzery van PHILIPS (die, aan denzelven MONTIGNY ook, valschelyk, verzekerde geen inquisitie in deeze Landen te willen inrigten) hooglyk, zou mogen twyffelen, zo als sommigen doen (*h*), indien niet, in een' Brief der Landvoogdesse MARGARETE, gevonden wierdt, dat de Bisschop, hier in, alleen s'Konings bevel en s'Pausen meening was gevolgd (*i*); 't geen te mooglyker is, daar de zaak, als ik zeide, deezen laatsten, reeds door den Keizer, zynen Vader, was aanbevolen. Hoe het zy, schoon de Bisschop 'er al geen oorzaak, ja, zo eenigen denken, 'er zelfs, in den beginne, tegen geweest mogt zyn (*k*), moet hy egter, voor een heevige uitwerker van den last zyns Meesters, aangezien worden, 't geen de haat der partyen tegens hem scherpte (*l*).

Bl. 56. r. 1. „PHILIPS *begaf zig naar* Gend." De Heer WAGEN. hadt hier nog by kunnen voegen, dat de Koning, te Gend, voor zyn vertrek, den 29 July en vier volgende dagen, eenige Ridders van het Gulden Vlies

(*g*) *Mémoires pour l'Histoire de* Granvelle. *l. c. Tom.* 2 *Chap.* 1. *pag.* 20. *Sonnius* was genoemd naar het Dorpje *Son*, in de Brabandsche Kempen, naar welken hy ook *de Campo*, of *van den Velde*, gezegd wierdt. (FOPP. *Biblioth. Belg. Tom.* 1. *pag.* 311.)

(*h*) *Histoire de* Granvelle. *l. c. pag.* 274. *seqq.*

(*i*) *Mémoires pour l'Histoire de* Granvelle. *l. c. pag.* 11.

(*k*) *Mémoires de l'Academ. de Bruxell.* Tom. 4. (*Journal*) pag. 3. (*a*).

(*l*) Vergel. Vaderl. Hist. alhier. *bl.* 67.

Vlies aanstelde, naamelyk FRANÇOIS II, Koning van Frankryk; GUIDOBALD VAN MONTFELTRÈ, Hertog van Urbin; MARCUS ANTONIUS COLUMNA, Hertog van Paliane; PHILIP VAN MONTMORENCY, Heer van Hachicourt; BOUDEWYN VAN LANNOY, Heer van Tourcoing; WILLEM VAN CROY, Marquis van Renty; FLORIS VAN MONTMORENCY, Baron van Montigny; PHILIPS, Graaf van Ligne; KAREL VAN LANNOY, Prins van Sulmona; ANTHONY VAN LALAING, Graaf van Hoogstraaten, JOACHIM, Baron van NEUHAUS, Kancellier van Bohemen (*m*). Waarby anderen voegen KAREL, Prins van Spagne; Hertog KAREL van Oostenryk; de Hertogen van Parma, van Aarschot, van Mantua, van Arrascon en van Naiera (*n*).

Bl. 56. r. 12. „ KAREL DE TISNACQ, *aangesteld tot 's Konings Raad in Spanje.*" Zie van hem *in notis ad vitam* VIGLII *p.* 187. en *in Analectis Hoynck van Papendrecht T.* 1. *P.* 1. Hy heeft geschreven Memorien of Commentarien over de Onlusten in de Nederlanden, waar van NICOLAUS BURGUNDIUS, in de Voorrede voor zyne *Historia Belgica*, erkent zig bediend te hebben. — Over den Geheimschryver JOOST DE COURTEVILLE, zie dezelve noten *ad vitam* VIGLII *p.* 175.

Bl 59. reg. 18. „ *Tot dat zy — 's Spaansch Krygsvolk last gaf, om zig — naar Walcheren te begeven.*" Zy schynen ge-

(*m*) N. BURGUND. *P. mihi* 26.

(*n*) HOOFT, *Nederl. Hist. bl.* 25. BOR, *Nederl. Oorl.* 1 *B. fol.* 13. eerste Druk. *Hist.* de Graav. *p.* 289. CHIFFLET, *Insign. Ord. Vell. aur. p.* 133—137., een zeer naarstig Schryver, meldt van geene andere, thans, te Gend verkoorene Ridders, dan tot den Graave van *Hoogstraten* ingesloten.

gelegen te hebben ten platten lande van Walcheren; als te Zoutelande, West-Cappelle, Domburg en Koudekerke. Te Veere had men hen buiten gehouden; doch 'er lagen twee Vendelen op Zandyk. — De Staaten van Zeeland, genegen de Ingezetenen van deezen overlast te ontslaan, schynen, in October 1560, de Regeeringen der drie Walchersche Steden te hebben aangeschreven, om de noodige Wagens en Schuiten, tot 't vervoeren van de Bagagie der Spanjaarden, naar de gereed liggende Schepen te verzorgen. Dan dit ontmoette, te Vlisfingen, alwaar men voor hadt hen in te schepen, eenige zwarigheid, vermits de Spanjaarden, byzonder de twee Vendelen, die te Domburg lagen, liefst aan den Polder, of omtrent Veere, ingescheept wilden worden. De Afgevaardigden dier Stad bragten, daarom, de zaak ter kennis van den Vice-Admiraal van Zeeland, ADOLF van Bourgondie, met dat gevolg, dat, de Staaten van Zeeland nader orde gesteld hebbende, de Spaansche Benden, op den 24 derzelve Maand October, den weg namen naar Arnemuiden, alwaar zy egter, door tegenwind opgehouden, verbleeven tot in December 1560 (*o*). Waarschynelyk zullen de Spanjaarden, die in den Briel, Geervliet, Heenvliet, Abbenbroek, Sommelsdyk, de Tonge enz. gelegen hadden, onder de orders van JULIAAN ROMERO, tegen het midden dier maand, mede te Arnemuiden zyn aangekomen (*p*). Buiten twyfel

(*o*) ERMERINS, *Beschryv. van Veere*, 2 *D. bl.* 102—104. *en de Bylagen.* 3 T. en 3 U.

(*p*) ADR. V. D. GOES, 4 *D. bl.* 582—537.

fel zullen de Ingezetenen van Arnemuiden weinig reden gehad hebben, om het vertrek deezer Gasten te vertraagen; en hèt is zeer vermoedelyk, dat de onbegrypelyke afkeerigheid en haat tegen het Spaansche Krygsvolk, die men, eenige jaaren laater, byzonder ten jaare 1572, by hun, zoo wel als by die van den Briel, Vlissingen en Veere bespeurde, ter dezer gelegenheid ontstaan zy, immers grootelyks toegenomen.

Bl. 61. r. 5. v. o. „ De Staaten van Holland —— *hunnen* Advokaat, ADRIAAN VAN DER GOES verlooren hebbende." Hy was, op den dertigsten van Louwmaand des jaars 1544, tot Advokaat van *Holland* en *Westvriesland*, aangenomen, door de Afgevaardigden der Edelen en zes groote Steden, vertegenwoordigende de Staaten van den Lande, in plaatze (als ook onze WAGEN. reeds heeft aangeteekend (*q*),) van zynen Vader, Mr. AART VAN DER GOES, die, by deszelfs afstand, door dezelve Staaten, beschonken wierdt met eene somme van twee honderd guldens, om „ *te recompenseeren de menichfuldige getrouwe diensten, by denseluen Mr.* „ AERNT (zo staat 'er) VAN DER GOES, *jnt* „ *voirsz. zyn Officie, den voirsz. Lande* „ *gedaen* (*r*)."

Bl. 61. r. 5. v. o. „ *De Staaten* —— *traden* — *tot het opstellen van eene Instructie of* Berigtschrift *voor zynen* Opvolger." Wat het

(*q*) Vaderl. Hist. 5 *D. bl.* 295.

(*r*) 1 *Memor.* van VAN DAM. *bl.* 58. Hy heet aldaar, in 't opschrift van dit Stuk „ Mr. AERNT V. D. GOES, *wylen* Advocaet van den Lande." 't Is zeker dat het woord *wylen*, op deeze plaatz, eenvoudig beteekend *voorheen*, als meermaalen elders. Mr. AERT, of AERNT, was ook, nog eenigen tyd na deezen, in 't leeven. St: der Nederl. 4 *D. bl.* 140.

het *Berigtschrift* betreffe; gelyk dat van den, laatst overledenen, Advokaat, Mr. ADRIAAN VAN DER GOES, breeder gesteld was, dan van zynen Vader, Mr. AART (*s*), die aan AALBREGT VAN LOO was opgevolgd, wierdt het zelve, nu, voor den aanstaanden Opvolger of Opvolgers, merkelyk vermeerderd (*t*). Ik zegge, met opzet, Opvolgers, in 't meerder getal, om dat, hoe zeer de besluitende keuze alleenlyk viel op Mr. JACOB VAN DEN EINDE, men, by de eerste beraadslaaging, bedagt was geweest, om, des noods, twee Advokaaten aan te stellen. De Hollandsche Resolutien spreeken 'er dus van, „ Naer „ communicatie op de voorschrevene Voor- „ waer-

(*s*) Zie deeze beide Stukken by RENDORP, *Dissert. de orig. Ord. in append.* litt. B et C.

(*t*) In 't, zo even aangehaald, Berigtschrift van Mr. AART, wordt Mr. AALBREGT VAN LOO, duidlyk, *zyn Voorsaete, in officie*, gezegd. Men vindt, midlerwyl, op den 15. van Wintermaand des jaars 1560, in *de Resolutien van Holland. pag.* 98. dat aan „ DIRCK CORBEL VAN DER LOO is toegevoeght een „ Wambais van Satyn, ofte twaelf ponden daer voor, mits „ dat hy de Staten leveren sal alle de Registeren ofte Me- „ morialen, by syn Vader, Mr. FRANS CORBEL, zaliger ge- „ dachtenissen, *in zynen tydt, Advocaet van den Lande.*" En daar men, ondertusschen, VAN LOO, al omtrent 1510, Advokaat van den Lande vindt, en van het bekoomen der Papieren van CORBEL, reeds in de Resolutien van Holland van 9. Maart 1526, *bl.* 35. (Zie ook 18 en 19 April 1555. *l. c. bl.* 19.) werk gemaakt wierdt, agtten sommigen, misschien niet te onregt, dat deeze laatste, korten tyd tusschen VAN LOO en AART V. D. GOES, gediend hebbe. (Staat der Nederl. 4. *D. bl.* 138 en 139.) (*u*) Ten zy men liever oordeele, dat CORBEL en Mr. AART, te gelyk, aan VAN LOO opgevolgd zyn, doch CORBEL spoedig overleden. Ik durve, by mangel van genoegzaame kunde, hier niets beslissen. 't Is ondertusschen aanmerkelyk, dat Mr. AART, schoon eerst op den zestienden van Bloeimaand 1525, blykens de Hollandsche Resolutien, op den geldelyken voet van VAN LOO, aangesteld, egter, reeds *voor* dien tyd, door de Staaten van Holland, in hunnen dienst, als een' Lands-Advokaat was gebruikt; zo als men op kan maaken uit zyn eigen Register, 't geen met den 31. van de, voorafgaande, Louwmaand, begint.

(*u*) SCHWARTZENB. *l. c.* 3 *D. bl.* 404. 430.

" waerden, ende Electie van eenen nieuwen
" Advocaet van het gemeene Landt, is die
" saecke uytgestelt tot den achtienden der
" voorsz maendt November" (des jaars 1560)
" des avondts in de Herberge, omme als
" dan daar van eyntelyck te resolveren, het
" ware op den Ontfanger Coebel, ofte op
" den voornoemden Sandelyn, *ofte beide*,
" of, by gebreecke van dien, op Mr. Jacob
" van den Eynden, gevende *elcks* Wedden
" van vier hondert pont van xl grooten,
" ofte meer, eer dat achterblyven soude,
" by faute van suffisant Salaris (*u*)." Uit welke laatste woorden, men zou kunnen opmaaken dat, by de duurte dier tyden en het, hoe langs hoe meêr, omslagtelyke en gevaarlyke, 't welk thans de bediening van eenen Lands-Advokaat verzelde, men de luiden niet, dan met moeite, tot het bekleeden van dien, heeft kunnen beweegen.

Zo stondt het in Holland.

In Friesland waren de gemeene Volmagten van Staat, op den 23. van Grasmaand des jaars 1558, mede reeds bedagt geweest, een *Lands Advocaet* aan te neemen; dan, my is niet gebleeken, dat hier van, sedert, iets gekomen is.

Laat ik, voor 't overige, in 't voorbygaan, mogen aantekenen, dat de naam van *Advokaat*, ten dien tyde, niet alleen gegeven wierdt aan den Staatsdienaar, die thans den naam voert van *Raadpensionaris* van dit Gewest; maar dat ook de stedelyke *Pensionarissen*, oorspronglyk, *Advokaaten* en *Advokaa-*

(*u*) Resolutie van Holland, 11 November 1560. *bl.* 95.

kaaten-Penſionarisſen genoemd wierden; tot dat, met nalaating van het eerſte en zelfſtandig woord, alleen het laatſte en byvoegelyke is in zwang gebleven; even als men, nog heden, zegt *Fiskaal*, voor *Advokaat Fiskaal*. JOOST BETS, *Penſionaris* van Dordrecht, heet, by voorbeeld, in s' Lands Reſolutien van den jaare 1530, *Advokaat* (*v*).

Bl. 65. r. 7. „ LINDANUS, *die — ook* Onder-Inquiſiteur *wierdt*." Hy kreeg zyne aanſtelling van JODOCUS RAVESTEYN *de* TILETO, (geboortig van *Tielt*) Kanunnik der Kollegiale Kerk van S. Pieter te Leuven, en MICHAEL DU BAY *ab* AETH, (geboortig van *Aath*) Hoogleeraar in de Godgeleerdheid aldaar, die Opper-Inquiſiteurs deezer Landen waren. Ik teken dit alleen aan, om dat deeze naamen, in het, by WAG. aangehaald, *Repertorium* der Plakaaten, kwalyk geſpeld zyn (*w*).

Bl. 66. r. 3. „ NICOLAAS A CASTRO, *Bisſchop van Middelburg*." Nopens deezen man, anders genaamd NICOLAAS VERBURCH, geboortig van Leuven (*x*), voormaals Kanunnik van St. Maria's Kerk, te Utrecht, zie men een Werkje, genaamd *Naauwkeurig Verhaal van de aanſtelling des Eerwaardigen Heere* NICOLAAS DE CASTRE, *tot eerſten Bisſchop te Middelburg in Zeeland, ten jaare* 1561, *door*

(*v*) Reſolutien van Holland, *bl.* 131. *Confer.* MOERS, *Differt inaug. de munere Penſionar. Civitat.* §. 1. Vergel. Nieuwe Kronyk van Vlaanderen, 3 *Deel*, *bl.* 208.

(*w*) *Memor.* van ERNST. *bl.* 38. *Vſo. Conf.* PAQUOT, *l. c. Tom.* 16. *pag.* 306.

(*x*) H. VAN HEUSDEN, Oudheden en Geſtigten van Zeeland. 1 *D. bl.* 110. *en* W. TE WATER, Kort Verhaal der Reformatie in Zeeland. *bl.* 365. *en volg.*

door den Regtsgeleerden Heere QUINTYN WEYTSEN, *Raad in den Hove van Holland, en door Koning* PHILIPS *gemagtigd tot het invoeren van den nieuwen Bisschop;* uitgegeven te Leiden, ten jaare 1757, en waar van de Uitgever word gehouden te zyn de Heer FRANS VAN MIERIS (*y*).

Bl. 68. r. 13. v. o. „ Weigerende, — om dat men, niet hem (GRANVELLE), maar KAREL VAN LALAING, — tot Stedehouder hadt aangesteld (*z*).” DOM L'EVESQUE zegt, dat STRADA, hier aangehaald, zig bedriegt; dat GRANVELLE nooit weigerde in den Raad te komen, ter oorzaake van den Graave VAN LALAING, maar aan den Koning geschreven hadt, 'er niet te zullen verschynen, zo lang men, ten allen tyde, tegen de belangen zyner Majesteit, in voordeel der Nederlanderen, besloot. Doch de Kardinaal kon anders schryven en anders denken; ook is het zeker, dat hy met LALAING oneenig was (*a*).

Bl. 69. r. 4. „ Oranje — betoonde hem ook blyken van afkeer.” Voorheen waren zy groote vrienden. Aan HIERONYMUS PERENOT, Heer van *Champagney*, Broeder van den Kardinaal, was ook, tot den jaare 1554, de opvoeding van den Prinse van Oranje toebetrouwd geweest. Na dien tyd wierdt hy een der Bevelhebbers onder den Prinse, en

(*y*) Zie Voorrede van den Heer J. W. TE WATER, voor 't Kort Verhaal der Reformatie van Zeeland, van zyn' Vader W. TE WATER. *bl.* 9.

(*z*) *Mémoire de* Granvelle, *Tom.* 2. *pag.* 45.

(*a*) *Histoire de* Granvelle, *pag.* 298. Zie, egter, ook HOPPERUS. *Recueil des Troubles. Chap.* 7. *pag.* 35.

en volgde hem in de Belegering van MONTREUIL, alwaar hy ſneuvelde (*b*).

Bl. 70. r. 13. v. o. „ *Zo deeden, vervolgens, ook* Utrecht, Haarlem *en* Middelburg." De inwyding van den eerſten Biſſchop te Middelburg is geſchied door den Kardinaal VAN GRANVELLE, Aartsbiſſchop van Mechelen, den 26 December 1562, volgende de ſtaatige inhaaling, daar op, den 4 January des volgenden jaars (*c*). De Staaten van Zeeland ſchynen zig deeze zaak niet te hebben aangetrokken, ſchoon men voor hadt langs dien weg, de Inquiſitie in hun Gewest in te voeren, en een Vreemdeling in hunne Vergadering in te dringen (*d*). Men zei, het was een Geestelyke zaak, en ging daarom den Staaten niet aan. Die van Middelburg maakten wel veel zwaarigheid tegen de uitgeſtrekte magt, den Biſſchop toegekend, dog waren eindelyk genoodzaakt toe te geeven. Nogthans niet anders, dan onder uitdrukkelyke belofte van onverkort te blyven, aangaande de Jurisdictie en Politie hunner Stad, agtervolgens de bevelen der Landvoogdes, en onder Acte van den Biſſchop, even als te Haarlem geſchied was, tegens alle „ ſchaeden „ ende zwaerichheden, die hen luyden zoude „ mogen opcomen, by de erectie van den „ voorſz: nyewen Bisdomme, zoe wel van „ den Aartsbiſſchop van Colen als van „ Utrecht (*e*)." Hoe veel alle deeze ſchoone be-

(*b*) *Mémoires pour l'Hiſt. de* Granvelle. *Tom.* 1. *pag.* 204.

(*c*) *Oudheden en Geſtigten van Zeeland.* 1 *D. bl.* 110.

(*d*) BOXH. op REIGERSB. 1 *D. bl.* 155. meent, dat zulks ook ſtreedt met de *Keuren van Zeeland* C. *V.* §. 8.

(*e*) Zie *Aanſtelling van N. de Caſtro bl.* 26. *en in de Bylagen.*

beloften waard waren, heeft de droevige ondervinding geleerd.

Bl. 70. r. 11. v. o. „ *Steden, welker meesten haare* Bisſchoppen ontvingen." Of, wanneer en op welke wyze, het ontvangen der Bisſchoppen, en der hier opgenoemde Bisdommen gebeurde, kan men, nader, ontwaaren uit de byzondere beſchryvingen der Steden en, hier onder, aangehaalde plaatzen (*f*).

Bl. 71. r. 15. „ *'t Volk* kreunde zig luttel *aan deze bevelen.*" De Heer Wagenaar bedoelt hier, waarſchynelyk, het Plakaat van Koning Filips, van den 26 van Louwmaand 1559, te vinden in *'t Groot Placaatboek I. D. bl.* 463, en, zaakelyk, aangehaald in de Verhandeling van den Heer W. Kops, genaamd *Schets eener Geſchiedenis der Rederykeren* (g).

Bl. 72. r. 12. „ Hem *ging na, dat hy den* Kardinaal, *in Spanje*, zeer ſwart gemaakt hadt." Montigny, van wien hier geſproken wordt, hadt, nevens de Brieven der Landvoogdesſe, ook heimelyke Brieven by zig van Orange, Egmond en Bergen, voor den Koning, en was veel meer de zyde der bovengemelde Heeren, dan die des Kardinaals, toegedaan. Barlaimont, man van zeer doortrap-

(*f*) Zie, nopens Antwerpen, *Histor. Episcopat. Antv. pag.* 56. nopens Roermond, Knippenb. *Hist. Eclef. Gelr. pag.* 185. *seqq.* Deventer, Kerkelyke Oudhed. 6 *D. bl.* 440. Groningen, *l. c.* 5 *D. bl.* 293. Leeuwaarden, *l. c.* 5 *D. bl.* 73 en 74. s'Hertogenbosch, *Histor. Episcop. Sylvaduc. pag.* 87. en by V: Heurn. Beſchryv. van s'Bosch, 2 *D. bl.* 16. Utrecht, Kerkl. Oudh. *l. c.* 1 *D. bl.* 353. Haarlem, *l. c.* 4 *D. bl.* 16. Middelburg, *l. c.* 4 *D. bl.* 28. (Uitgaave in Folio.)

(*g*) In de Werken van de Maatſchappy der Nederl. Letterkunde, 2 *D. bl.* 215. *en volg.*

trapten, maar haatlyken imborst, en die, het eigen belang botvierende, schynvriend der Heeren en teffens der Landvoogdesse was, wist van de laatstgemelde Brieven, en gaf 'er der Vorstinne, heimlyk, kennis van; waar op zy niet naliet, Philips 'er tegen te waarschuuwen, door nader, nog aanweezig zynde, letteren, die den komst van Montigny voorkwaamen, en in welken zy 't gedrag des Kardinaals verdedigde. Om, midlerwyl, Orange te mommen en eigen misdryf te dekken, zegt men, dat Barlaimont deezen, als in vertrouwen, aandiende, hoe hy vernomen hadt, dat de Landvoogdesse deszelfs Brieven ontdekt en, in geschrifte, 'er haare gevoeligheid, aan haaren Broeder, over betuigd hadt. Orange zou, hier op, zig van 't Hof verwyderd hebben, om van den tyd de noodige kalmte (*h*), in 't gemoed der misnoegde Landvoogdesse, weder te wagten; welke afwezigheid, sedert, de Hertogin, op 's Konings raad, waarnam, om oneenigheid (*i*), tusschen den Prinse en Egmond, te zaaien, doch zonder vrugt. Ook droeg men, met voorbygaan van den Prinse, het gezandschap naar den Ryksdag te Frankfort den Hertoge van Aarschot op, die met hem zeer oneens was. Orange en Egmond bezogten toen, op eigene beurse, den Ryksdag, in hoop, 't belang der Nederlanden by de Ryksvorsten, te bevorderen, dan waar in zy, en de verdere Heeren, die met hen waren, (aan welken, in stukken van deezen tyd, zo ik, be-

(*h*) *Mémoires de* Granvelle. *Tom.* 2. *pag.* 13.
(*i*) *Mémoires de* Granvelle. *l. c.*

behoudens beter oordeel, agte, min waarschynlyke Vertoogen worden toegeschreeven) (*k*) door bewerking der Landvoogdesse, mede niet slaagden (*l*).

Bl. 72. reg. 6. van ond. „ Bondel Pylen." Men droeg dien, aan den hoed en den mantel; den zotskap, op de nestelingen van den arm (*m*).

Bl. 76. r. 10. „ Orange — *(hieldt voor) dat men — over de* algemeene Regeering des Lands *moest raadpleegen.*" Sommigen verhaalen, dat Orange, om deezen tyd, by de Staaten van Braband hadt zoeken te bewerken, en der Landvoogdesse voorgeslagen, om dat Gewest, 't welk geen byzonderen Stadhouder hadt, eenen Opper-Ambtenaar, onder den naam van Beschermer (*Protecteur*), toe te voegen; dat de Landvoogdes geen moeds genoeg hadt hem te weder staan, maar dat, die voorslag in den Raad gebragt zynde, en s'Prinsen Vrienden hem, tot die Bediening, stemmende, Granvelle 'er zig, met zo veel kragt, tegen verzet hadt, dat dezelve, door de meerderheid, was verworpen (*n*); al 't welk den Prinse, en die met hem gevoelden, hoe langer hoe afkeeriger van den Kardinaal maakte, en hem, nevens Egmond en Hoorne, te eerder bewoog, om den brief aan den Koning te schryven (*o*);

(*k*) Ik doel, byzonder, op de aanspraak, welke Brederode, hier tegenwoordig, op het Graafschap van Holland zoude gedaan hebben. Zie te Water, Verbond der Edelen. 1 *D. bl.* 22; en 2 *D. bl.* 187.

(*l*) *Mémoires de* Granvelle, *Tom.* 2. *pag.* 3–17.

(*m*) Hopperus. *Liv.* 1. *Chap. pag.* 35. *Mémoir. de* Granvelle. *Tom.* 2. *pag.* 60. „ sur l'épaule des ailes des Domestiques."

(*n*) *Mémoires de* Granvelle. *pag.* 381–333. *et Histoire de* Granvelle. *pag.* 366–369.

(*o*); van welken onze WAG. (bl. 78. alhier) gewaagd.

Bl. 80. o. r. „ *Wyders maakten de drie Heeren hun werk, om — aanhang, —* zelfs onder de Vrienden van GRANVELLE, *te winnen.* Veelen vielen hun toe." Onder deezen was, byzonder, SIMON RENARD, Lid van Staatsraad, voorheen 's Konings Gezant in Engeland en, door GRANVELLE, wiens Landsgenoot hy was, daar toe bevorderd. Hy, een der gefleepenfte lieden van zyne eeuw, en die, eerlang, voor den voornaamen handelaar der geheimfte en gewigtigfte zaaken van het driemanfchap wierdt gehouden, hadt, zeide men, de geest van EGMOND bedorven. De Kardinaal brouwde, federt, zyn' ondergang, by 't Hof van Spanje, werwaarts hy wierdt opontbooden en, in 1573, zyn kwynend leeven eindigde. Men lag hem ook te laste de uitvinding eener mommery, by den doop des jongen Graave van Mansfeld, alwaar een man in Kardinaalskleeding vertoond wierdt, die, door een' Duivel, met vosfen ftaarten, (*queuës de Renards*) verjaagd wierdt (*p*).

Bl. 85. r. 6. v. o. „ Gerugt — '*t welk, veelligt,* —— weinig grond hadt." Dat, egter, de Kardinaal zelve, aan foortgelyke gerugten, geloof floeg, maar, des niet te min, met zyne zaaken doorging, blykt uit een' Brief, den 27 van Wintermaand des jaars 1567, door hem, uit Befançon, aan zekeren CLAU-

(*o*) *Mémoires de* Granvelle. *l. c. pag.* 333.
(*p*) *Mémoires de* Granvelle. *Tom.* 1. *pag.* 97—114. & *pag.* 325. *Conf. Hift.* de Granvelle, *pag.* 413.

CLAUDE BELIN CHASNEY (*q*), (dien hy, onder 't bestuur van ALVA, de Bediening van Fiscaal, by de Regtspleeging der Graaven van Egmond en Hoorne, bezorgd hadt,) geschreeven „ Gy moet (zegt hy) zo kleinmoedig en „ vreezagtig niet zyn. Indien gy in myne plaatz „ geweest waart, — toen men, *twee jaaren* „ *lang*, – daaglyks voorspelde, dat sommigen „ *my poignards steeken geven zouden*, gy „ waart van angst gestorven; en, *zelfs hier*, „ *moet ik nog op myne hoede zyn.* Die „ voort wil komen, moet voor zyn huid „ niet vreezen (*r*)."

Men hadt, geduurende deeze onlusten, een zeldzaam Schietgeweer in zwang gebragt; bestaande in kleine, yzeren, Voetboogjes, ter lengte, veelal, van een voet of daar omtrend; welken, zeer bedektelyk, gespannen en gelaaden met een' yzeren pyl, gedraagen wierden. 't Hof van Holland, bevroedende, dat deeze Werktuigen nergens toe dienden, dan, „ om „ secretelicken te vermoorden, gelyk men al„ reets gezien heeft dat zommige, tot dien „ eynde, zulcke over hem gedragen hebben," liet, op den 26. van Wynmaand des jaars 1561, een scherp Verbod uitgaan, tegen het maaken, verkoopen of verspreiden, binnen den huize houden en bedektelyk draagen van, of schieten met, dezelven; stellende op het laatste „ 't zy dat deselve „ yemanden geraect hebben ofte nyet,

ver-

(*q*) *Memoir. de* Granv. *T.* 2. *p.* 83; elders heet hy *Biefs.* (WAGEN. *bl.* 251 alhier.)

(*r*) *Mémoires de* Granvelle. *l. c. Tom.* 2. *pag.* 97 *et* 98. *Voyez aussi.* Vergelyk, alhier WAGEN. *bl.* 88. *r. bl.* 7–14.

verbeurte van lyf en goed, ter plaatze daar verbeurtenisse stand greep (*s*).

Bl. 86. r. 17. „ *De* inhoud *word nergens gemeld.*" Mogelyk is de Verbintenis der misnoegde Edelen slegts mondeling aangegaan, schoon by eede gestaafd. Zy kunnen hier toe, genoopt geweest zyn, eensdeels, door eene pryselyke voorzigtigheid, anderdeels, door de bewustheid, die zy hadden van elkanders goede trouw en standvastigheid. Dan, hoe dit mag geweest zyn, de verwydering van GRANVELLE zal de hoofd-inhoud der Verbintenis hebben uitgemaakt (*t*).

Bl. 88. r. 17. „ *Men heeft geloofd, dat de* Kardinaal zelf om zyn ontslag, by den Koning, heeft aangehouden." 't Schynt, volgens egte en, deels, by WAGEN. onbekende, Stukken, met deeze geheele zaak, omtrend in deezer voege, gelegen te zyn geweest. Na de Heeren, en byzonder Orange, de gunst der Landvoogdes gewonnen hadden, door betoon van hoflykheid en beleeftheid nopens, en vertrouwen op, haar; na zy der Vorstin de schadelykheid en 't gevaar van een langer verblyf des Kardinaals, in de Nederlanden, hadden doen gevoelen, volgde, hier op, een verkoeling van MARGARETE jegens GRANVELLE. Hy merkte dit spoedig, ontveinsde het in 't openbaar, maar vroeg haar, heimelyk, by geschrifte, de

(*s*) 2. *Memor.* van ERNST. *bl.* 116.

(*t*) TE WATER, *Verb. der Edelen.* 1 *D. Bl.* 15—25. Die nogthans meent, dat, niet omtrend deezen tyd, zoo als WAGENAAR schryft, maar reeds vroeger, het zinnebeeld van den bondel Pylen by de Edelen ingevoerd zy.

de reden, met aanbod van zig te regtvaardigen. Doch 't gety was verlopen, en 's Konings Zuster liet zig bewegen, haaren Geheimschryver, ARMENTEROS, naar Spanje te zenden, met eenen last, geheel gefchikt, om 't gedrag der Heeren aan te pryzen, en den Koning de noodzaaklykheid van 't vertrek zynes eersten Staatsdienaars te doen zien. PHILIPS antwoordde, hoofdzaaklyk, dat hy wist, wat nayver doen konde; dat hy des Kardinaals Aanklaagers regt zou doen, zo deez schuld hadt; maar dat de Landvoogdes en de Nederlanders zig gerust moesten stellen, en dat hy, op de beste wyze, zoude voorzien.

De Heeren, gevoelende, dat dit antwoord geenzints voldeedt aan hun verlangen, (de volstrekte verwydering des Kardinaals), verlieten het Hof, Egmond uitgezonderd, die 'er bleef, om de noodzaaklykheid van die verwydering, by haare Hoogheid, leevende te houden. PHILIPS, ondertusschen, wist van geen buigen; maar GRANVELLE, geen kans meêr ziende, om het gevoeglyk uit te houden, schreef zelve den Koning, op dezen zin: „ dat het volk zig aan s' Konings gezag, hem toevertrouwd, begon te onttrekken; dat de nayver des Prinsen van Orange dit vermeerderde; dat de twisten niet ligt zouden te stillen zyn, ten zy zyne Majesteit zelve zig naar de Nederlanden begave; dat, het, midlerwyl, geraaden zyn zoude, door de Landvoogdesse, vyf of zes Benden in de Nederlanden, onder 't bevel van geringe Edellieden, die men, langs dien

weg,

weg, winnen zoude, te doen aanwerven; dat de Party van den hoogen Adel bestuurd wierdt door twee Hoofden, Orange en Egmond; dat de laatstgemelde een goed Dienaar van zyne Majesteit was, opregt van imborst, vast in 't geloof, maar de eerste gevaarlyk, doorsleepen, de gunst van 't volk boven s' Konings Edikten bejaagende en, naar 't hem te stade kwam, Katholyk, Kalvinist of Lutheraan; dat deez, niet te vrede met drie of vier Gouvernementen, alles zogt en tot alles in staat was; dat men hem in de Nederlanden niet laaten moest, maar, of als Gezant, of als Onderkoning, naar elders verzenden, of wel naar Spanje ontbieden; dat Egmond, als door Oranje verleid, dan, ligtelyk, zou zyn te rug te brengen, mits men hem wel betaalde, beleefd handelde, op zyne aanbevelingen agt gaf, en toonde hem boven Oranje te stellen; dat men, wyders, een aanzienlyke somme gelds, in 's Konings Nederlandsche Schatkist, moest zien by een te brengen, om 'er zig, by nood, van te bedienen, waar door men den voortgang der verdeeldheden zou stuiten, en de bewerkers van dezelven in ontzag houden.

Philips met antwoord draalende, nam Granvelle, 't gevaar ziende aanwakkeren, een nader besluit en verzogt zig te mogen begeven naar *Franche Comté*; dan, ook hier op, kwam geen antwoord, voor de Heeren, de Landvoogdesse bewoogen hadden, Armenteros, nog eens, naar Spanje te zenden; die, eindelyk, met s' Konings brieven

te rug kwam, by welken aan GRANVELLE wierdt toegestaan, voor zo lang als hy goedvondt, naar Franche Comtè te mogen vertrekken. De Kardinaal, om den schyn van s' Konings ongunst weg te neemen en zyne partyen ongerust te laaten, verzogt, straks, aan de Landvoogdes een verlof van slegts drie of vier maanden, 't geen hy, ligtelyk, verkreeg, doch waar uit zal voortgesprooten zyn 't gerugt, dat men hem, binnen dien tyd, weder te rug te wagten hadt; waar van ook WAGEN. (*bl.* 95.) gewaagt. Den 10. van Lentemaand des jaars 1564, vertrok hy, in gezelschap van zynen Broeder, THOMAS PERENOT, Heere van Chantonay, naar Besançon, in 't gezegde Landschap. Onder zyne Papieren heeft men een brief gevonden van PHILIPS, waar in deez betuigde, hoop te hebben, dat s' Kardinaals terugkomst en 't einde der geschillen naby waren; ook vindt men gewaagd van een' laateren Brief der Landvoogdesse, die, toen zy, in 't vervolg, weder tegenzin in de party van Orange kreeg, zig beschuldigde GRANVELLE's vertrek begunstigd te hebben. Ook schynt zy geen oorzaak van s' Kardinaals reiz naar Rome geweest te zyn; werwaarts hy, in Wintermaand van den jaare 1565, uit eigen beweeging, een keer deedt, doch, kort daar na, zig weder naar Besançon begaf, daar blyvende tot den jaare 1571, wanneer hy, door PHILIPS, tot Onderkoning van Napels en, door den Paus, tot Apostolisch Legaat wierdt aangesteld. Hy bleef te Napels

tot

tot den jaare 1575, toen de Koning hem naar Madrid en aan 't hoofd der Spaansche zaaken riep. Hy wierdt, sedert, Aartsbisschop van Besançon; maar stierf, eer hy van dat Bisdom bezit konde neemen, te Madrid, in 't hoogste aanzien, op den 22. van Herfstmaand des jaars 1586, oud zynde zeventig jaaren. Onze Voor-Ouders ondervonden in hem een Geloofsdwinger, door welke feil, en die eener te groote eerzugt, hy den lof bezwalkt, dien hem, anders, als een' groot' Staatsdienaar en Voorstander der Letteren, niet kan geweigerd worden (*u*).

Bl. 90. r. 1. „ Ook vertrok Hy." Daar het zeker gaat, dat GRANVELLE, in 't jaar 1564, deeze Landen verliet, moet men zich verwonderen, als men hem, agter de Landvoogdesse, te Brussel, in 't jaar 1566, ziet staan, in de schoonste Schilderyen en Kunstplaaten, ook in dit VI. Deel van WAGENAAR.

Bl. 90. r. 19. „ Wiens Grootvader, naar men zeide, — een Smid geweest was." STRADA, LE PETIT en anderen, waren van deéze gedagten. Uit de beëedigde proeven, welken GRANVELLE, aan het Kapittel te Luik, ten jaare 1540, doen moest, alvoorens tot Kanunnik aldaar te kunnen worden toegelaaten, blykt duidelyk, dat zyn Grootvader, PIERRE PERENOT, Burg-Regter of Hoog-Bailiu was van het Stedéken Ornans, in Franche Comté. Deez was gehuuwd met ETIENNETTE PHILEBERT, en, zo hy, als zy, wor-

(*u*) *Mémoires de* Granvelle. *Tom.* 2. *pag.* 39—126. *Conf. Histoire de* Granvelle. *pag.* 79—443. *pag.* 515, 517 *et suiv. pag.* 589 *et* 590. ROBERTS. *Hist. de* CHARL. V. *Tom.* 5. *p.* 49 *et* 79.

worden gezegd van adelyke geboorte te zyn geweest (v). Dit is, egter, ten opzigte van PIERRE, niet buiten tegenſpraak; want, hoe zeer DOM L'EVESQUE den adeldom van den Kardinaal doet reiken tot zynen tweeden Overgrootvader, (w) merkt egter de Schryver van s' Kardinaals leeven, niet alleen, te regt, aan, dat men hier toe geene genoegzaame bewyzen bybrengt, maar doet 'er op volgen, dat des Kardinaals Vader, NIKOLAAS (x), die, ſedert, Kanſelier wierdt, ten jaare 1518, door het verkrygen eener Raadsheersplaatze in het Parlement van Dôle, veradeld zynde, eerst ten jaare 1524, van Keizer KAREL den V., verzogt en verkreeg brieven van adeldom voor zynen Vader PIERRE, die, daar na, ook den titel van Ridder voerde, en Heer van Cromary, by Beſançon, wierdt (y). 't Is hier de plaatz niet, en, buiten dien, moeilyk, zonder inzien der oorſpronglyke Stukken, over dit en 't geen 'er meerder, voor en tegen den adeldom van dit Geſlagt, gezegd wordt, breedelyk te handelen. Dit, egter, ſchynt zeker genoeg, dat, zo 't geſlagt van PERENOT niet tot den Adel van het *Franche Comté* behoord hebbe, het, ten minſten, aan 't hoofd der aanzienlykſte Burgers en Re-

(v) DOM L'EVESQUE, *Mémoires pour l'Hiſtoire de* Granvelle. *Tom.* 1. *pag.* 167 *te ſeqq.*
(w) *Mémoires l. c. Tom.* 1. *pag.* 165. *ſeqq.*
(x) De Kardinaal was de 5. Zoon van deezen NIKOLAAS, die, by NICOLE BONVALLOT, *elf Kinderen*, t: w: *vyf* Zoonen en *zes* Dogteren, verwekt hadt. *Mémoires de* Granvelle *l. c. Tom.* 2. *pag.* 165.
(y) *Hiſtoire de* Granvelle. *pag.* 6 *et* 42—49.

Regenten van Orleans, met adelyke Vrouwen gehuuwd, moet geplaatst worden (*z*).

Bl. 91. r. 13. „ Zelfs ging hem na, dat hy den Koning enz." Wie, zonder vooroordeel, naleest het onderzoek van den Heere LAMBRECHTSEN, of FILIPS zig ooit, door den Roomschen Paus, hebbe doen ontslaan van den eed, dien Hy, by het aanvaarden der Regeeringe, gedaan hadt, zal genoegzaam durven besluiten, dat zulks, waarlyk, plaats gehad hebbe. Zie *Verhandel. van 't Zeeuwsch Genootschap, IX Deel, bl.* 438 *en* 470. En, wat den Kardinaal GRANVELLE betreft, de Prins van Oranje getuigt, rondelyk, in zyne eerste Apologie, *bl.* 13, dat de Koning, naar 't zeggen van den Kardinaal, de Nederlanden niet wel kon behouden, zonder zig, door den Paus, te doen ontslaan van den eed, by het aanvaarden van dezelve Landen gedaan.

Bl. 96. r. 8. „ FILIPS antwoordde, *dat hy* niets ten zynen (Orange's) nadeele *vernomen hadt.*" Hoe zeer dit antwoord tegen de waarheid streedt, zal men, ontdekken, by de herinnering van den Brief, door den Kardinaal, aan PHILIPS geschreeven, en van welken ik reeds gewaagd heb (*a*).

Bl. 97. r. 12. „ Verbetering — *in de behandeling der* Geldmiddelen." 't Zag 'er zo slegt met deezen uit, dat, reeds ten jaare 1562, 't Hof en de Rekenkamer van Hol-

(*z*) *Histoire de* Granvelle. *pag.* 41. Vergel. TE WATER, Verbond der Edelen. 1 *D. bl.* 16. (b) en WAGENAAR in Voorred. *bl.* 12.

(*a*) Zie deeze Aanmerk. *bl.* 41.

Holland, zig aan den Raad der Geldmiddelen vervoegd hadden, klaagende, dat zy, voor 't meerendeel, sedert anderhalf jaar, geen wedden ontvangen hadden, nadien het Komptoir der Domeinen van Noord-Holland, op 't welke zy stonden, jaarlyks, tusschen de agt en negen duizend ponden van veertig grooten te kort kwam. Men besloot, daar op, dit kort om te slaan over de Rentmeesters van Kennemerland, Heusden en den Ontvanger van Zuid-Holland, ten einde den Klaageren te voldoen. De uitschotten in de Regtpleeging * werden toen ook op beter voet gebragt (*b*).

* *Mises van Justitie.*

Bl. 114. r. 2. „*Eerlang geschiedde de afkondiging der Kerkvergadering (van Trente)*, niet zonder veel tegenkanting der Geestelyken.” Niet alleenlyk waren de Geestelyken, in veele plaatzen, maar ook de Burgerlyke Overheden, in verscheiden Nederlandsche Steden, ongezind, om de hand aan de afkondiging van de Besluiten der Kerkvergadering te Trente te leenen, zeer wel begrypende, dat, hier door, de gevloekte Inquisitie gesterkt, en de Gewetensdwang bevorderd zou worden. Zie *Kort Verhaal der Reformatie van Zeeland, bl.* 33-42.

Bl. 120. r. 11. v. o. „*Dat men hem, in een zaak van zo veel gewigt en gevolg,* geen raad gevraagd hadt.” Om dit gezegde van den Prins met het getuigenis van VIGLIUS en HOPPERUS, hier aangehaald, over een te brengen, heeft men, onlangs, gegist, of niet

s' Prin-

(*b*) 2 *Memor.* van ERN:T. *bl.* 176. *Vf*.

s'Prinſen beklag van eene byzondere raadpleeging te verſtaan zy (*c*)? 't Is mooglyk; welligt ook kan s'Vorsten Brief, vermoedelyk in het Fransch geſchreeven, kwaalyk zyn vertaald.

Bl. 122. r. 11. „ *Het vermaard* Verbond der Edelen." Nopens dit Verbond, en 't geen onze WAGEN. omtrend het zelve aanteekent, moet men, byzonderlyk, naar zien, het geen, door den Hoogleeraar TE WATER, met zo veel oordeel als kunde, geboekt is, in een werk, daar toe opzetlyk ingerigt, en ook door onzen Schryver geprezen (*d*). Men zal 'er, om die reden, zig omtrend kunnen bekorten; doch de verbeteringen op WAGEN., hier en daar, op geeven.

Bl. 122. r. 16. „ Op den tweeden van Slagtmaand, *s'daags voor de Bruiloft van Parma* enz." De Prinſes van Portugal, met welke Parma zou trouwen, is, eerst op den derden November, te Vlisſingen aangeland, naar het eenſtemming berigt van STRADA, BURGUNDIUS en anderen. Het Huwelyk wierdt, te Brusſel, den dertigſten van die Maand, voltrokken; het Bruilofts-Feest kan, derhalven, niet tot den tweeden November gebragt worden. WAGENAAR, is door BRANDT, misleid, en deez, door zekere Aanteekeningen, die, op naam van JUNIUS (*e*), uitgaan. Bl.

(*c*) TE WATER, Verbond der Edelen. I *D. bl.* 129. (*k*).

(*d*) *Zie* TE WATER, Hiſtorie van het Verbond en de Smeekſchriften der Edelen. Middelb. 1776. twee Deelen *in Octavo*; wordende het Vervolg van s'mans arbeid, met verlangen, in 't kort, te gemoet gezien.

(*e*) Hiſtor. van 't Verbond der Edelen, I *Stuk. bl.* 59—62. Vergel. PONT. HEUTER. *Lib.* XVI. *Rer. Auſtriaco. Belgar. Cap.* 8 *et* 9.

Bl. 123. r. 4. v. o. „*Of dit Verbond door* FILIPS VAN MARNIX enz." Dewyl alle Historieschryvers, in 't byzonder zy, die kort na deezen tyd geleefd en geschreeven hebben, het Opstel van 't Verbond der Edelen aan MARNIX toekennen, schynt men daar aan niet te kunnen twyfelen; doch het is niet zo zeker, of het eerste Smeekschrift der Edelen ook door hem ontworpen zy (*f*).

Bl. 125. r. 12. „*Dit Verbond wierdt geteekend door* een groot getal van Edelen." Uit vier, na WAGEN., gedrukte Lysten (van welken de eerste, behelzende de eigenhandige onderteekeningen der Brabanderen, Gelderschen en Hollanderen, tot de *Papieren* van Bredenrode behoort heeft en, *thans*, *by* de Heeren gecommitteerde Raaden der Heeren Staaten van Holland, in s'Hage, onder de Viaansche Documenten, berust) heeft men een aantal van vier honderd naamen van zo veel verbondene Edelen ontdekt; by welken nog eenige anderen, by gegronde gissinge, gevoegd zyn (*g*). Zeldzaam is het, dat men geen Zeeuwsche Ondertekenaars, onder dezelven, vindt; waar van men, als oorzaaken, opgeeft, dat de voornaamste Zeeuwsche Edelen nu, en lange daar na, den Roomschen Godsdienst nog bleeven toegedaan; dat de twee Vertegenwoordigers des Graave van Buuren, eersten Edelen van dit Gewest, teffens Ambtenaaren des Konings waren; dat de Bisschop van Middelburch in de Staats-Vergadering 't eerste Lid was en men de Zeeuwsche Edelen niet genoodigd hadt.

Rede-

(*f*) Verbond der Edelen. I *Stuk*, *bl.* 56—58; en *bl.* 142—148.
(*g*) Verbond der Edelen. *t. l. bl.* 226—279.

Redenen; omtrend welken het my ligter zoude vallen eenige tegenwerpingen te maaken, dan het bygebragte te verbeeteren. 't Is, midlerwyl, zeker, dat men, aan s' Konings zyde, ook door andere middelen, op andere plaatzen, den voortgang van het Bondgenootschap tragtte te stuiten; waar toe behoort, dat hy, by eenen Brief van den 31. van Hooimaand des jaars 1566, de Friesche Edelen, die zig tot de onderteekening niet hadden doen overhaalen, hooglyk prees, met byvoeging van hun verrigte, ten allen tyde, in goede gedagtenis te zullen houden (*h*).

Bl. 125. r. 3. v. o. „ OBDAM." Dezelfde, die, op de volgende bladzyde, genoemd wordt GYSBREGT VAN DUIVENVOORDE.

Bl. 126. r. 8. „ KORNELIS VAN ALKEMADE." WAGENAAR zelve heeft, sedert, begreepen, dat hy hier moest geschreven hebben KORNELIS VAN ASSENDELFT (*i*).

Bl. 126 r. 16. bl. 127. „ Maar Oranje, die enz." Indien men het aangaan van 't *Verbond* en het overleveren van 't *Smeekschrift* aan de Hertoginne wel onderscheidt, en de omstandigheden van dien tyd wel in agt neemt, is 'er geene strydigheid, tusschen de eerste en tweede Verantwoordinge van den Prins en, nog minder, eenige reden, om zyne goede trouwe te verdenken (*k*).

Bl. 129. r. 5. van ond. „ *Ook kwam*, omtrend deezen tyd, *in 't licht de Geloofsbelydenis der* Kalvinisten." De Geloofsbelyde-

(*h*) SCHWARTZENB. *l. c.* 3 *D. bl.* 672.
(*i*) Histor. van 't Verbond der Edel. 1 *D. bl.* 146 en 147.
(*k*) Histor. van 't Verb. der Edel. 1 *St. bl.* 103—111.

denis der hervormde Kerke in Nederland was, reeds in 't jaar 1561, opgesteld, en kwam, in 't volgende jaar 1562, zo in 't Nederduitsch, als in de Walsche taal, te voorschyn (*l*). Zelfs is het ontegenzeggelyk, dat die Geloofsbelydenis, al in 't jaar 1562, overhandigd is aan den Prinse van Oranje, de Graaven van Egmond, Lodewyk van Nassau, en aan andere voornaame Heeren in Brabant; dat zy, langs een' heimelyken weg, aan den Raad der Stad Antwerpen, met een bygevoegd Smeekschrift, is bezorgd en, ten zelfden tyde, aan den Koning van Spanje toegezonden, te gelyk met een' alleraanmerkelykften brief, die nog voor handen is (*m*). Uit *het gezegde* kan elk opmaaken, dat de verklaaring der Hervormden, aan Philips gedaan, en door Wagen., bl. 130, vermeld, te weeten dat zy, in de Nederlanden, wel 100,000 sterk waren, niet eerst in 't jaar 1565, maar drie jaaren vroeger, geschiedde.

Bl. 132. r. 10. v. o. „ Eenige dagen laater," leez, „ *den volgenden dag.*"

Bl. 138. r. 6. v. o. „ *Wat Oranje en die 't met hem hielden, — in deze Raadsvergadering gestemd hebben, is my*, uit geene egte bescheiden, *gebleeken.*" Ik zie geen reden, waarom juist, in dit Stuk, het getuigenis van Bur-

(*l*) Het *eerste* blykt uit de volzekere Berigten van H. Moded, in zyn Berigt van de Wederdopers. *bl.* 270. H. A. van der Linden, in zekeren Opdragtsbrief aan de Staaten der Nederlanden; herdrukt in *Miscell. Groning. Tom.* 3. *p.* 47., en M. Schookius, de *Canon. Ultr. pag.* 520, 621. Het *laatste* wordt onwraakbaar bewezen door J. le Long, Kort Verhaal van den oorsprong der Nederl. Geref. Kerk. *bl.* 84, 86-88.

(*m*) Zie ook Saravia, *in praefant. viror. Epistol. Ecclesiast.* *p.* 294, 559.

BURGUNDIUS (*n*) alleen niet voldoende zyn zou. Hy tog bediende zig, in 't samenstellen zyner Geschiedenis, van de Papieren van VIGLIUS, die thans in den Raad tegenwoordig was; en die, zoo wel als de Hertog van Aarschot en de Graaf van BARLAIMONT, 't gedrag en de gevoelens van den Prins van Orange, in dit neetelig tydsgewrigt, naauwkeurig zal hebben opgemerkt. 't Kan wel zyn, dat BURGUNDIUS de redenvoering van den Prins hier en daar hebbe opgesierd en, daar toe, 't een en ander ontleend hebbe uit het Vertoog van FRANCISCUS BALDUINUS, 's Prinsen byzonderen Vriend (*o*). Maar 't zaaklyke komt over een met s' Vorsten bekende gevoelens, en strydt geenzins met 't geen HOPPERUS, VAN DER HAAR en STRADA (*p*) 'er van aanteekenen. Voegende deeze laatste zelf 'er nog by, dat Orange zig bitter beklaagde wegens 's Konings ondankbaarheid jegens hem, die, benevens de andere Edelen, zoo veel voor den Lande hadt gedaan, daar PHILIPS zelf zig niet ontzien hadt, om, met sommigen, die het geslagt van Nassau ongenegen waren, te handelen, over 't doen ombrengen van hem en 't verbeurd verklaaren zyner goederen; wagtende slegts naar

(*n*) *Lib.* II. *p.* 126—131.

(*o*) Dit Vertoog was, op verzoek van den Prins van Orange en anderen, ten jaare 1565 (naar het schynt) in de Fransche Taal (uit welke het in Nederduitsch wierdt overgezet) aan PHILIPS gezonden. Men zie het by LE PETIT. *Grande Chroniq. Liv.* IX *pag.* 75—87. Vergel. aldaar *bl.* 62. BURGUND. *Liv.* II. *pag.* 66—67. FOPP. *Biblioth. Belg. Tom.* 1. *pag.* 281.

(*p*) *Dec.* 1 *Lib.* V. *p.* 213—215.

naar eene goede gelegenheid, om de uitvoering van deezen aanslag te gebieden (*q*).

Bl. 145. „ *Sommigen hebben geschreeven enz.*" Men kan vermoeden, doch niet bewyzen, dat PHILIPS VAN MARNIX het Smeekschrift, zo wel als 't Verbond, ontworpen heeft. Dit is, ten minsten, waarschynlyker, dan dat BALDUINUS 'er de Schryver van zou geweest zyn. Anderen houden SIMON RENARD, Heer van Bermond, (*r*) voor den Opsteller van 't Smeekschrift (*s*).

Bl. 154. (2.) „ Hy (BREDERODE) *en de Graaf van* EGMOND *werden*, ingevolge van een Besluit, eerst voor drie jaaren genomen, *op alle algemeene Dagvaarten van Holland — beschreeven.*" By de Resolutie van den 22. van Bloeimaand des jaars 1563, hier aangehaald, blykt, dat de twee Heeren geklaagd hadden „ dat zy beyde niet en werden beschreven „ tot *de daghvaerden van de Staten* — „ so nochtans, *van ouden voorleden tydt*, „ *gewoonlyck was* te geschieden," waar op de Staaten besloten hun te antwoorden, dat zy „ anders niet en wisten, of ist selue, „ *altyds*, by den *Griffier van Hollandt*, na „ *ouder gewoonte*, gedaen geweest, in alle „ *generale* beschryvingen van de Staten:" beroepende zy zig op de aanschryving van den 21. van Oogstmaand en den 3. van Herfstmaand des jaars 1562, en 'er byvoegende,

(*q*) Vergel. TE WATER. Historie van 't Verbond der Edel. *bl.* 156—178.
(*r*) Zie deeze Aanmerk. op WAG. 6 *D. bl.* 80. *end. volg.*
(*s*) Zie *Histor. van 't Verbond der Edel.* I *St, bl.* 143—148.

gende, dat geen *generale* beschryvinge van de Staaten geschiedde „ dan *in mercklycke* „ *saecken van importantie*, als van *Beeden* „ *en de diergelycke*, so andere loopende „ saecken, dienende tot beleyd van de proces- „ sen ende andere diergelyke, zyn gedaen, „ ende gevorderd by de Gedeputeerden van „ de zes Steden ende eenige Edelen; die „ naest geseten zyn," maar dat „ zy, niet te „ min den voorsz Griffier sullen doen adver- „ teeren, ende regard daer op nemen, dat, „ in toekomende tyden, *in alle generale* „ daghvaerden de voorschreve twee Persona- „ gien mede beschreven werden, *naer ouder* „ *gewoonte.*" Waar uit, onder anderen, blykt; *voor eerst*, dat het beschryven van EGMOND en BREDERODE, op de *algemeene* Vergaderingen, thans geen nieuwigheid was; *ten tweede*, dat die *algemeene* Vergaderingen in Holland, door den *Griffier van 't Hof*, (want, by vergunning of last van Stadhouder of 't Hof, als wy zagen, plagt dit, gewoonlyk, te geschieden) beschreeven wierden; *ten derde*, schynt my toe, dat het gewigtig Vertoog der Staaten, en 't redentwisten over s' Konings Plakkaaten, naar 't inzien van VIGLIUS en EGMOND (*bl.* 153. alhier), hun niet voegde, ten zy zy, wegens den Landheer, op eene *algemeene* Vergadering by een geroepen waren; en, daar dit hier niet was geschied, daar de *Advokaat*, op last der Staaten, (als onze WAGEN. wel aanmerkt,) deeze Vergadering schynt beschreeven te hebben, daar het dus geen algemeene Vergadering kon ge-agt worden,

en egter, alleen op zulk eene algemeene Vergadering, EGMOND en BREDERODE gewoon waren beschreeven te worden, schynt my hier op te sluiten de vraag van VIGLIUS en EGMOND, (die zeer wel wist, dat men *hem* niet beschreeven hadt, en dien, daarom, het aanwezen van BREDERODE, by de Staaten, te meêr moest verwonderen) „ Wie de „ Staaten beschreven hadt, om op dit „ Vertoog te raadplegen? Hoe de Heer „ van *Brederode* daar kwame, en of men „ den Raad van Holland en den Stadhouder, „ van 't houden derzelve, vooraf, kennis „ hadt gegeven (*t*)?"

Bl. 155. r. 10. „ Het antwoord — vind ik niet aangeteekend." De Staaten zeggen, „ dat hare Hoogheyt, by Appostille, gegeven „ op de voorsz: Requeste, onder anderen, „ verklaerde, aengaende 't formeel Verzoek „ van de convocatie van de *generale* Staten (waar op men, in 't Vertoog, mede hadt aangedrongen) „ geschreven te hebben aen syne „ Majesteyt, ende daer van te verwachten een „ kort antwoord (*u*)."

Bl. 161. r. 4. v. o. „ In Hooimaand (*begon men, openlyk, te Prediken*) in Holland enz." De juiste tyd wanneer, en de wyze waar op, is, na den tyd van onzen WAGEN., in bekende Schriften, breeder behandeld, waar aan ik my gedraage (*v*).

Bl.

(*t*) Resolut. van Holl. 28 July 1566. *bl.* 32. *Conf.* RENDORP. *de Origine Ordin.* p. 54. *seqq.*

(*u*) Resol. Holl. 23. Aug. 1560. *bl.* 39.

(*v*) Zie byzonder TE WATER; Verhaal der Reformatie van Zeel. 3 *Hoofdst.*, en alle die Jubilé-Preeken, welken, in deeze eeuw, ter gedagtenis onzer verlossing uit de Spaansche

dwin-

Bl. 168. r. 5. v. o. „*Te Veere.*" Nopens den Staat der Hervorming in Zeeland, ten dezen tyde, zie men de ondemangehaalde Schryveren (*w*).

Bl. 174. r. 7. „*In* Zomermaand, *te St. Truyen.*" Hoe zeer hier onze Wagen. de woorden van 't Proçes van Egmond volgt, moet men egter aanmerken, dat, in de uitgaave by Bor, een en andere feil schynt ingeslopen. Deeze Vergadering schynt omtrend het midden van Hooimaand aangevangen; (*x*) 't geen overeenkomt met een Luiksch Schryver, die ze, uitdruklyk, in de maand van *July* steldt (*y*).

Bl. 179. r. 6. van ond. „*Doch 't heeft* weinig schyn van waarheid *&c.*" Een Schryver, die de eer der verbondene Edelen, en vooral van den Prins van Orange, te regt, buiten verdenken stelt (*z*), gewaagt nog van een ander verdigtsel, van geen beter alloy, als of, naamlyk, de Edelen, te St. Truyen, een voorslag zouden gedaan hebben, om alle de Geestelyken, binnen de Nederlanden, op éénen nagt, te vermoorden. —— 't Is niet vreemd, dat de verslaafde Aankleevers van Philips dergelyke konstgrepen, ter dier tyd, te baat namen, om de goede poogingen hunner Me-

dwingelandy, in de meeste Plaatzen der Nederlanden, gedaan zyn.

(*w*) Te Water, Kort Verhaal der Reformatie van Zeel. *bl.* 66 en volgg. I. van Iperen, twee hondjaar. Jubelfeest te Veere. 2. *D. bl.* 105—108. 115. 118—120. Ermerins, Beschryving van Veere. 2 *D. bl.* 105—108; 115; 118—120. I. van Iperen. *l. c.* Bylaage B. C. D. en Redenvoering over Miggrode, *passim*, en in de Bylaagen.

(*x*) W. te Water. *l. c.* 1 *D. bl.* 371. (*q*).

(*y*) Chapeaville. *Gesta Pontific. Leod. Tom.* 3. *pag.* 421.

(*z*) Te Water. Verbond der Edel. 1 *D. bl.* 378—383. *en* Kort Verhaal der Reform. in Zeel. *bl.* 132, 133.

Medeburgeren, tot verdeediging hunner Regten en Privilegien, te stremmen. In onze tyden hebben wy 'er meêr dan een voorbeeld van gezien.

Bl. 182. r. 12. „ *Aangezet of voorgegaan door eenigen uit den* Kerkenraad." De Predikant d'Hoorne, vergezeld van sommigen uit den Kerkenraad, verklaarde, in tegenwoordigheid van Wet en Raad der Stad Middelburg, dat zy, op verzoek der Regeeringe, gezogt hadden, de schandelyke beeldenbreekinge te beletten; dat zy niemand der Leden van de *Konsistorie* wisten, die daar toe raad of daad gegeven hadt, en dat zy zouden willen gedoogen, dat over diergelyke Verstoorders van de gemeene rust en Overtreders der bevelen van Burgemeesters en Schepenen, regt geschieden zou, ten voorbeelde van alle anderen (*a*).

Bl. 182. r. 5. „ *Te* Middelburg *hief zy aan, op den* 22. *van Oogstmaand.*" Byzonderheden, nopens de beeldstorming te Middelburg, zie in de onderaangehaalde plaatz (*b*). N. Burgundius (*c*) verhaald, dat de woede van den Beeldenstorm aanvang nam te Vlissingen en Veere; waar aan, nogthans, de Heer te Water (*d*), zoo veel de Stad Veere aangaat, twyfelt, vermits de uit Veere gebannenen, daar mede, by de Vonnisfen van

(*a*) MS. Register ten Raade der Stad Middelb. 18 Octob. 1566.

(*b*) 's Gravezande, *Histor. Aanmerkingen* bl. 36–40. en *Opheld.* §. 3, 4, 5 en 21. te Water *Reform. van Zeel.* bl. 129–132. en in de *Bylagen agter de Amstell. van N. de Castro*, bl. 194–197.

(*c*) *Lib.* 3. *pag.* 226.

(*d*) *Reform. van Zeel. bl.* 131.

van ALVA, niet beschuldigd worden. Het komt my voor, niet onwaarschynelyk te zyn, dat een woeste hoop Volks, uit Vlaanderen te Vlissingen aangeland, en gesterkt door den aanhang, die zy daar ter Stede vondt (e), aldaar het eerst, in het Eiland Walcheren, zyne woede heeft aangevangen; vervolgens, ten zelven dage, getrokken is naar Middelburg en, na aldaar de Kerken en Kloosters verwoest te hebben, zig begeeven heeft naar Veere. Intusschen zal de schrik reeds naar Zandyk zyn overgeslagen, zoo dat men noodig vondt, 't goed uit de Kerk in veiligheid te brengen (f). Te Veere zal 'er, denkelyk, weinig schade gedaan zyn, vermits de waakzaamheid der Regeering, die, reeds een jaar te voren, wanneer 'er eenige Beelden geschonden waren in het Klooster van St. Clara, even buiten de Stad, haare afkeerigheid van deezen dollen yver getoond hadt (g). Het is ook opmerkelyk dat, in het Vonnis van GELEIN JANSZ. DE HOORNE, hem alleen te laste gelegd word, dat hy zou geweest zyn de voornaamste bewerkstooker van den Beeldenstorm te *Middelburg*, *Vlissingen* en *omliggende plaatzen*, zonder dat van de Stad *Veere* melding gemaakt wordt (h).

Bl.

(e) In een Vonnis, by de Weth van Veere gewezen, den 19 Decemb. 1566, te zien by ERMERINS, *Beschryv. van Veere.* 2 *D. Bylage.* AB. word zekeren JAN JANSZ. te laste gelegd, dat hy verhaald zou hebben, dat, in Walcheren, wel 800 Mannen waren, die geld ontfangen hadden om de Geusen te dienen, en daar onder 48 zulken binnen Veere.

(f) ERMERINS, *Beschryv. van Zandyk. bl.* 13.

(g) *Ibid Beschryv. van Veere.* 2 *D. bl.* 120—122.

(h) *Sententien van Alba. bl.* 63.

Bl. 188. r. 10. „ De Briel (is geheel vry gebleeven *van de* Beeldstorming), voor deezen tyd." Dat, in den jaare 1566, de Beelden en Outaaren in de Zuideindsche-Gasthuis-Kerk gebrooken zyn, leeren duidlyk de Brielsche Archiven; doch, zonder melding van maand of dag (*i*). Daar men, egter, in dezelven ook vindt, dat, *op den* 25. *van Oogstmaand* deszelfden jaars, aan ANDRIES CORNELISZ:, zyn verzoek, „ om het rechte Euangelium Christi te prediken (*k*), *voor die* „ *reize, was geconsenteerd*," en dat de volgende verzoeken van hem en de zynen, ten dien einde, en ter inruiming der Maerlandsche Kerke, nog wierden toegestaan nog afgeslaagen, maar de Verzoekers naar de Plakkaaten geweezen, komt het my aanneemelykst voor, dat op de bovengemelde tyd en Predikatie gezien wordt, in de indaaging, van voornoemden ANDRIES CORNELISZ. (*l*) en negen anderen, (toen allen voortvlugtig) door JAN VAN DE WERVE, Bailiu van Voorne, op den 19. van Hooimaand des jaars 1567; in welke men leest, „ dat, „ *daechs daer aen*" (dat is, na de preeke van *Andries Cornelisz*) „ int openbare en de „ secreete, de Gemeente gebragt is in zulken erreur ende beroerte, dat zy *gestokt* „ *en gestaeft, met groete menigte ende ge-* „ *weld gecoemen waren, oploepende die Cloe-* „ *steren*

(*i*) Verlyd en Pandsettingb. van Briele, op 25 *Juny* 1569.

(*k*) CLEYN, Dank-Offer. *bl.* 48.

(*l*) Zyn volle naam schynt my *Andries Cornelisz. Hegius*, en hy, na de omwenteling van 1572. de eerste Predikant in den Briel geweest te zyn. Zie, by v. IPEREN, Redenvoer. over MIGGRODE, myne Aanmerk., *Voorred. bl.* 9 en *volgg.*

„ *ſteren ende Conventen alhier, binnen ende* „ *buiten de ſtede, ende,* ſonder vreeſe ende „ veneratie te hebben voer God almachtig, „ *hebben de Beelden,* die daer tot geheuch„ niſſe ende ter eeren Gods ende ſynder hey„ ligen en vuytvercoerene geſteld waren, „ *afgeworpen ende gebroecken, prophaneeren„ de zyne Sacramenten ende Autaeren* (m).

Bl. 187. r. 3. v. o. „ *'t Zelfde* (*'t voorkoomen der Beeldenſtorming*) *gelukte* te Gouda, *den Slotvoogd,* KORNELIS VAN DER MYLE." Dit geſlagt is, om 't ſtillen der oproeren en bewaaren der rust, ten jaare 1570, door PHILIPS veradeld (*n*).

Zo de Slotvoogd, die teffens Baliu was, als de overige Leeden der Regeering, ſchynen my, in het weeren der Buitenpreeke, en Beeldſtormery, zeer voorzigtig te werk gegaan te zyn. Op den 27. van Lentemaand deezes jaars 1566, maakte men eene vry ſtrenge Keur tegens *ſtraetſchenderye, huysſtotinge, aenſichtſnyderie, ende meer diergelycke fortſe feyten,* van welken men, thans, op veele plaatzen, hoorde; doch beſloot, denklyk om allen ſchyn van misvertrouwen op de Burgery te weeren, Stads Poorten of Raadhuiz niet, openlyk, te doen bewaaken. Toen, egter, op den 23 van Oogstmaand, kennis was gegeven, ter Vroedſchap, van „ *diver-*

(m) Verlyd en Pantſettingb. *l. c.* op 19 *July* 1567. In de Theſauriers Reken. van den Briele, *expireer. Bamis* 1567, wordt verhaald, dat de Wybiſſchop KRUYF „ in beyde de Prochie „ Kerken 26 Altaren hadde geconſacreerd, en XX in Sinte „ Catharyne Kereke, en de *ſès* in de Maerlandſche Kercke." Dit is, denkelyk, na den Beeldſtorm geſchied.

(n) VAN DE WALL. *l. c. p.* 132 *en volgg.*

verſche invaſien, in Brabant ende elders gedaen," en de plundering, ook in Holland, aanvong, veranderde men van maatregelen, doende het Stadhuiz, door vyf en twintig, elke Poort, door twee Schutters, bezetten, met last, niemand, dan bekende Luiden, in de Stad te laaten, en anderen, op eene vriendelyke wyze, buiten om te leiden. Geen ſchepen mogten geſchut worden, dan na behoorlyk onderzogt te zyn, en men geboodt de Poorten „*te ſluiten, oft gebeurde, dat men omtrend dezer Stede begonſt te prediken.*" Met dit al, oordeelde men niet raadzaam den Eed der Schutters te vernieuwen, maar hun eene *lyeffe ieke* (d: i: zagte) *vermaninge te doen;* en zo gemoed was de Regeeringe, dat, op den 27 van Herfstmaand, ter Vroedſchap wierdt vastgeſteld, om, ondanks den *dangereuſen tyd*, de gewoone Jaarmarkt te doen houden, waar toe men, egter, Stadhuiz, Poorten en de Groote Kerk, van buiten en binnen, op 't zorgvuldigſte, deedt bewaaken, agt geevende, dat, van de Kermisgangeren, alleenlyk die geenen buiten gehouden wierden, „*die teycken van de Geusſen, openbaerlic, over hen drougen*": welk teeken of penningje, aan een' rooden Sluyer hangende en, zo eerlyk, op de borst der verbondene Edelen pasſende, ook het plunderziek Graauw, ſomtyds, van den verbeurden hals, ſchynt afgezwaaid te hebben.

Langs deeze middelen, en, zo als ſommige meenen, maar ik in de Stadsſchriften niet vinde, door het in zekerheid ſtellen der

Beel-

Beelden (*o*), wist men, in Gouda, de kalmte te bewaaren; en hier op ſteunde de last der Vroedſchap, in Slagtmaand daar aan volgende, „ *dat* (zeggen zy) *onze Gecommitteerden* (ter Vergadering van Holland) *verclaeren ſullen dat* —, *binnen deſer Stadt, gheen vproer ofte turbel als noch* (*deur Gots gratie*) *geweeſt en is, verhopende onſe gemeente te houden jn goeden ruſte pays ende tranquiliteyt*"; welk laatſte hun ook gelukte (*p*).

Bl. 196. r. 9. v. o. „ *Dat 'er weinig reden over blyft, om hier aan* te twyfelen." Na Wagen., heeft men, onzes oordeels, alle reden van twyfeling uit den weg geruimd (*q*).

Bl. 200. r. 5. v. o. „ *De Prins bragt de zaaken tot een* Verdrag." Ik leeze dat, omtrend deezen tyd, te weeten op den eerſten van Slagtmaand, te Utrecht, by den Prinſe, beſlooten wierdt „ *twee hondert Lants-knechten*" te doen aanneemen, „ *wegens de* . o. *Ma*t. "; maar 't blykt my niet, of deeze manſchap alleenlyk voor 't Sticht zou dienen? De Artikelbrief, (die niet verward moet worden met den geenen, van welken onze Wagen. ſpreekt, alhier *bl.* 262.) is meede nog aanwezig, en ik vinde, met een gelyktydige hand, 'er naast geſchreeven, „ N°. deſe Lants-
„ knechten ſyn, opten XXVJ^n January 1566
„ *Stil. Cur.* Jn den Haege gecommen ende
„ heb-

(*o*) Walvis, Beſchryv. van Goud. 2 *D. bl.* 87.

(*p*) Vroedſchapboeck van Gouda Reſol. van 27 *April*, 3 *July*, 25 *July*, 23 *Aug.* 26 *Aug.* 27 *Sept.* en 26 *Nov.* 1566. *bl.* 25 *Vſo.* 27, 27 *Vſo.* 28 *Vſo.* 29, 29 *Vſo.* 30, 31—32. Reſol. van Holl. 20 *Nov* 1566. *bl.* 53.

(*q*) Verb. der Edel. 2 *D. bl.* 7—10. en *bl.* 13—28.

„ hebben aldaer, op coſten van den inwoon-
„ ders, gelegen toten XVn Aprilis daer aen
„ volgende, dat die ſelue afgedanct ſyn (*r*).

Bl. 204. r. 7. v. o. „*Het was door veele Onroomſchen Edelen* — getekend." Onder een, nog voor handen, Afdrukzel van dit Smeekſchrift, vindt men, behalven JOSUA VAN ALVERINGEN en MAXIMILIAAN VAN BLOIS, de oorſpronglyke handteekeningen van HENDRIK VAN BREDERODE, ALBRECHT VAN HUCHTENHOEK, JACOB VAN HUELE, LODEWYK VAN NASSAU, FILIPS VAN MARBAIS, BERNARD VAN MERODE, JAN VAN MARNIX, ADRIAAN VAN BERGEN, C. VAN HOUCHIN en MARCUS PEREZ (*s*).

Bl. 208. r. 12. v. o. „ *De Landvoogdes gaf last tot ligting van* Krygsvolk." De Edelen moeten, omtrend het eind van den jaare 1566, een oogmerk gehad hebben, om te Heusden te ſamen te komen. Althans de Hertogin waarſchuuwde, by Brieven van den 22. van Wintermaand deszelven jaars, den Slotvoogd van Heusden, daar tegen, hem bevelende goede wagt te houden (*t*).

Bl. 210. r. 10. „ De verdeeldheid *der Lütherſchen en Kalviniſchen.*" Het verſchil nopens de plaatſelyke tegenwoordigheid van het lighaam van Christus, by het Avondmaal, het voornaame ſtruikelblok onder de Proteſtanten, was ook een der voornaamſte redenen, waarom de zaak der verdrukte Nederlanderen min-
der

(*r*) 4. *Memor.* van ERNST. *bl.* 99 *Vſo.*
(*s*) Hiſtorie van 't Verbond der Edel. II *St. bl.* 47, 48. en Bylage *bl.* 134.
(*t*) TE WATER. *l. c.* 2 *D. bl.* 68 *en* 69.

der voortgang maakte. Verdraagzaamheid was, in dien tyd, eene, by weinigen bekende, zaak. Hadden de Ryksvorsten hun eigen belang, dat hunner Onderdanen en van den Godsdienst gekend, of hadden de Calvinisten in Nederland zig durven beroepen op de Augsburgsche Confessie, als hoofdzakelyk instemmende met hunne gevoelens, 's Lands zaaken zouden een' anderen keer genomen hebben. Een voornaam Ryksvorst, wiens naam niet wordt opgegeeven, schreef, met dat oogmerk, een' Brief aan de hoofden der Hervormden in Nederland, dezelven vermaanende, vermits het *Calvinismus*, by den Keyzer, de meeste Ryksvorsten en Deelgenooten der Augsburgsche Confessie, zeer haatelyk was en uitgelegd wierdt, om, ten minsten, den naam en titul der Augsburgsche Geloofsbelydenis in te roepen, als het eenige middel om spoedige en toereikende hulp by het Ryk te erlangen (*u*). Ook schreef zekere ANTONIUS CORRANUS, gezegd *Bellerive*, een Spanjaard van geboorte en Leeraar onder de Calvinisten te Antwerpen, in Louwmaand van den jaare 1567, uit die Stad, een nadrukkelyken Brief, aan de Opzienders der Luthersche Gemeente aldaar, ten einde dezelven op te wekken tot onderlinge liefde en verdraagzaamheid (*v*). Te Vianen was mede, denkelyk door bestuur van BREDERODE, een Boek gedrukt en verkogt, houdende Voorslagen ter vereeniging van die van de Augsburg-

(*u*) BOR. *l. c.* 3 *B. f* 84 *en* 85.
(*v*) BOR. *l. c.* 3 *B. f.* 100. *en* 101.

burgsche Belydenis en de Calvinisten (*w*). Na de inneeming van Valenchyn, op den 24. van Lentemaand 1567, waren ook eenige Duitsche Godgeleerden van de Augsburgsche Confessie te Antwerpen gekomen, om het verschil, over het Avondmaal, met de Calvinisten by te leggen. — Maar alles vrugtloos! (*x*).

Bl. 213. r. 4. „ *Kort hier na verzogt* Brederode *gehoor by de Hertoginne.*" Het oogmerk van Brederode was, om het derde smeekschrift der Edelen te overhandigen; 't geen, in Sprokkelmaand van den jaare 1567, niet door hem, maar door Treslong, geschiedde.

Bl. 222. r. 13. „ In Friesland, *bragt de Graaf van* Aremberg *het zelfde te wege.*" Byzonder deedt hy dit, volgens den, hier aangehaalden, Bor, in Overysfel. In Friesland zelve schikte de zaak zo ligt niet. Hier was, sedert eenigen tyd, veel beweeginge geweest. Na dat de Landvoogdesse, in Oogstmaand des jaars 1566, 't Verdrag, door haar met de verbondene Edelen aangegaan, aan 't Hof hadt gezonden, met byvoeging, dat de Koning te vrede was, de Inquisitiete doen ophouden; dat 'er verzagtende beveelen nopens de Religie zouden worden gemaakt; dat men ook den verbondenen Edelen 't voorledene niet zoude wyten, mits men nieuwe Verbonden schuuwde enz., kwam 'er, den 16 van Herfstmaand, niet alleen een tegenstrydig en strenger Plakaat uit, houdende algemeene last, op verbeurte van lyf

(*w*) *l. c.* 3 *B. f.* 104.
(*x*) *l. c.* 3 *B. f.* 100 *v°.*

lyf en leeven, om met de *Rebellen* niet te handelen, koopmanschap te doen, of, onder eenig voorwendsel, penningen te schieten, (al 't welk, onder anderen, zal gezien hebben, op 't geen WAG. *bl.* 220. r. 1 en 2. aanvoert,) maar ook wierdt, op den 2 van Wynmaand, door den Stadhouder AREMBERG, aan de Friesche Steden, gelast, openlyk te doen afkondigen en zorge te draagen, dat de Priesters den Roomschen Godsdienst, in de Kerken, zouden verrigten, en men de naamen der onwilligen hem moest overschryven. Hoe zeer de Stads Overheid van Leeuwaarden aan die afkondiging voldeedt, belette dit niet, dat, door den yver veeler Ingezetenen, in de zaak zelve weinig verandering kwam, en in de Kerken, op veel plaatzen, de hervormde Godsdienst wierdt verrigt. De Staaten, op den 17 van Slagtmaand, over deeze wigtige zaak vergaderd, wierden, ten volgenden dage, voor 't Hof ontboden, 't geen hun zeide, dien zelfden morgen, by brieven van AREMBERG, vernoomen te hebben, dat de Hertogin geen verandering in 't stuk van den Godsdienst konde toelaaten, d'afkondiging der Geloofs-Plakkaaten niet langer schortsen, en dat men de Vergaderingen der Friesche Edelen moest beletten. Dit klonk den Staaten hard in de ooren. Zy besllooten, twee daagen daar aan, drie hunner Leden aan den Stadhouder, of, des noods, aan de Landvoogdesse zelve, met voorschryving aan VIGLIUS, „*als ingeboaren Eygenërfden, en zonderlingen Liefhebber van Vrieslandt,*" te zenden, om de afkondiging der Plakkaaten, waar door 't geheele Land in

E on-

onrust stondt te raaken, af te bidden, tot dat, daar in, nader, by s'Konings komst hier *te lande*, met kennis der algemeene Staaten, zoude voorzien zyn. Dan alles was vrugteloos. Den 26 van Slagtmaand vernieuwde Aremberg scherpelyk het bevel, van geene verandering in den Godsdienst en deszelfs uitoeffening te gedoogen. en toen, op den 29 van die maand, de Gedeputeerde Staaten, ootmoedigst, den Hove van Vriesland om hulp en bystand smeekten, wierdt dit, den 3 van Wintermaand, slegts gevolgd van eene Waarschouwing, zo van den Stadhouder, als 't Hof, aan die van Franeker en, zeker, ook aan andere Steden, dat men, by langer tegenstreeving, zig 's Konings ongenade *„tot zwaere last en onuerwinnelike schae- „ van de voersz. Stad ende Inwoonders van „ dien, op den hals zoude haalen.*" De Regeerders der Steden, egter, met naame die van Leeuwaarden, bleeven de afkondiging weigeren; wordende daar op, den 15 van Wintermaand, het Avondmaal, te Leeuwaarden, op een zeer plegtige wyze, overeenkomstig de nieuwe Leere, gehouden (y). Toen men, evenwel, kort hier na, de aanstaande komst van Alva, met een aanzienlyk Leger, naar de Nederlanden vernam; toen Orange, daar op, besloot naar Duitschland te vertrekken, en Aremberg schielyk, uit Overysfel, met vier vendelen Knegten en zestig ligte Paarden, naar Friesland stoof, schikten zig de gemoederen om den Stadhouder eenige voldoeninge te geeven,

en

(y) Schwartzenb. *l. c.* 3 *D. bl.* 675— . Winsemius. *fol.* 70—85. Zie ook te Water, *l. c.* 2 *D. bl.* 51—57.

en die van Leeuwaarden flooten met hem, den 13 van Louwmaand des jaars 1567, een Verdrag, op 't welk hier onze WAGEN. fchynt te zien (z).

Bl. 223. r. 11. „ *De oorzaak en 't beleid van den aanflag, die op Walcheren was aangelegd*, is nergens klaarlyk befchreeven." Dit blykt, zeker, niet duidelyk; byzonder niet, of deeze woeste onderneeming gefchied zy met voorkennis en toeftemming van den Prins van Orange. Het komt my voor, zeer mogelyk te zyn, dat hy 'er geen deel aan hadt, al is het ook, dat hy 't Volk van Tholoufe in Antwerpen zou hebben kunnen opfluiten. Mogelyk oordeelde hy dat zulks, voor de rust en zekerheid der Stad, waar in 't Volk zoo ftout was, niet min gevaarlyk, dan voor zyn

(z) Dit Verdrag behelsde, onder anderen, dat de Predikanten der nieuwe Religie, binnen de eerstkomende drie dagen, uit Friesland, en, binnen drie dagen daar na, uit Overysfel, Groningen en Lingen, zouden moeten vertrekken; dat de Kerken in den ouden ftaat herfteld zouden moeten worden; dat men van alle gemaakte, of te maakene, Verbonden zou moeten afzien, en voortaan alle s' Konings Plakkaaten afkondigen. Hier tegen zou het Landfchap, mits, ter nakooming van 't beloofde, aan haare zyde genoegzaame borgen geevende, vrydom van Inquifitie, en der ftrenge Plakkaaten op de Religie, genieten, overeenkomftig het Verbond met de Edelen gemaakt; welke laatften, door Notaris en Getuigen, den 31. van Louwmaand, een plegtig *protest* deeden, dat zy nimmer van voorneemen geweest waren, of nu waren, iets *tegen den Koning* te onderneemen, of 't Land, door aanneeming van Knegten, in eenige fchaade te doen koomen, maar, in tegendeel, zig te gedraagen als goede Onderdaanen zyner Majefteit, waarom zy verzogten, in vrede en rust te mogen blyven in hun Vaderland, 't geen eenigen, egter, kort daar na, om voor eigen veiligheid te zorgen, verlieten; neemende, deels, dienst onder BREDERODE, zo als uit het vervolg, by WAGEN, (*bl.* 231 en 232.) kan blyken. SCHWARTZENB. 3 *D. bl.* 675—710. WINSEMIUS. *Hiftor. Frif. Lib.* I. *fol.* 70—85. BOR. *l. c.* 3 *B. bl.* 145 en 146. SCHOTAN. 21 *B. bl* 736—742. Vergel. TE WATER. Verb. der Edel. 2 *D. bl.* 51—57.

zyn' persoon, zou geweest zyn. De Prins was te schrander en te voorzigtig, om zulk eene gewigtige onderneeming te doen, met een hoop slegt en ongeoeffend Volk. Ware het anders geweest, zou hy dan niet, veel eêr, den Slotvoogd van Rammekens bevolen hebben, hen in te neemen; daar hy, gewaarschuwd van een' beraamden aanslag op Zeeland, den Heer VAN BOXTEL, voorbedagtlyk, hadt afgezonden, om het inneemen van eenig Krygsvolk, buiten zyne toestemming, te verbieden (*a*)? Hoe 't zy, de onderneeming was slegt beraamd, en nog erger bestuurd. Zy mislukte dan ook, en kostte meest allen den onderneemers het leeven, en veelen der medepligtigen vryheid en goederen (*b*).

Bl. 229. r. 10. „ MAXIMILIAAN VAN HENNIN, *Graaf van* BOSSU, *werdt*, by voorraad, *tot Stadhouder van* Holland, Zeeland en Utrecht, *aangesteld.*" Blykens zynen Lastbrief, die van den 14. van Hooimaand des jaars 1567 is, wierdt hy, alleenlyk, aangesteld tot Stadhouder van *Holland*; en wel, „ *by provisie ende geduyrende de absentie*" van den Prinse van Orange, dien de Koning. aldaar, den gewoonen titel nog geeft van *zeer lieuen en getrouwen Neue* (*tres cher & feal Cousin*); zo als ook de Hertogin in den brief, ter geleide van den Lastbrief van Bossu, den Hove van Holland toegezonden, hem meede noemt „ *onsen goeden Neue, onlancx* „ *vertrocken — naar Duitschland, om sommige affaires hem grootelicx aengaende* (*c*)."

Men

(*a*) *Verantw. van den Prins in* 8°. *Druk van* 1568. *bl.* 46—51.
(*b*) *Histor. daneenschakeling. bl.* 63—85. en *twee honderdj. Gedagt. bl.* 66—96. *en* 73 *in notis.*
(*c*) 4. *Memor.* van EMMST. *bl.* 147 en 148.

Men kon het laatste, zeker, aan beide zyden, met veel nadruk dus noemen.

Het Stadhouderschap van *Zeeland* wierdt, op gelyke wyze, den 17. van Zomermaand 1567, gegeeven aan den Heere van *Watkene*; (ADOLF VAN BOURGOGNE) en, op den 16 van Hooimaand des zelven jaars, aan den Graave van *Megen* (*d*); dan, de laatste schynt het, maar voor korten tyd, geweest te zyn (*e*).

Bl. 230. r. 18. „ Sommige schryven." Daar deeze woorden alleen verhaalender, niet bevestigender, wyze zyn voorgesteld, en het sterk drinken, ten deezen tyde, by voornaame Lieden, minder vreemd was, zie ik niet, waarom een laater Schryver heeft kunnen goedvinden, hier onzen WAGEN. te gispen (*f*).

Bl. 208. r. 8. „ *Den* vyftienden *van Sprokkelmaand*." VIGLIUS (*Epistol.* 28. *p.* 411. *ad Hopperum*,) noemt *den zestienden*.

Bl. 247. r. 11. „ Hem (ALVA) *was 't opperbewind over 't volk van oorloge*, *als* Kapitein Generaal *der Nederlanden opgedraagen*, *blyvende de overige zaaken* 't bewind der Landvoogdesse *aanbevolen*." 't Hong, onder de Graaflyke Regeering, zeker, van den Landvorst, dit bewind byeen te voegen, of te verdeelen. Van hier, dat hunne Stadhouders, somtyds al, somtyds niet, *Kapiteinen-Generaal* waren (*g*). Men kan hier uit zien, wat men te houden hebbe van de leer der geenen, die, uit de *Commissien* der *Graaflyke* Stadhouderen, opmaaken, dat „ de *vereenigde waardigheden* van *Stadhou-*

(*d*) *Memor. l. c.*
(*e*) VIGLII. *Epist.* 102. *pag.* 758. (55).
(*f*) KOK's Woordenb. 8. *D.* op 't woord *Brederode*.
(*g*) VAN DE WALL. Privil. van Dordr. *bl.* 889.

houder, *Kapitein* en *Admiraal Generaal* tot *onze Conſtitutie* behooren (*h*). ”

Bl. 250. r. 9. „ GRANVELLE, *die toen te Romen was.*” Leez te *Beſançon*; alwaar hy zig, van 1565 tot 1571, heeft opgehouden (*i*).

Bl. 250. r. 6. v. o. „ Omtrend *honderd duizend.*” Volgens het Vertoog van BALDUINUS (by LE PETIT *Chronicq. l.* 9. *p.* 83.) waren 'er meêr, dan dat getal.

Bl. 255. r. 12. „ *Eenige hebben een* Geſchrift *getcekend.*” enz. 't Oorſpronglyk ſtuk is, denklyk, nog aanwezig (*k*); dan, behalven dit Geſchrift, komt nog voor zeker Verdrag, tusſchen eenige Edelen aangegaan, den 15. van Oogstmaand 1569, *by 't* welke zy zig nader verbinden, om den Spaanſchen alle mogelyken afbreuk, te water en te lande, te doen. Dit Verdrag is geteekend door ALBRECHT VAN EGMOND, LANCELOT VAN BREDERODE, CRISPINUS VAN SOLBRUGGE, BARTHOLD ENTENS VAN MENTHEDA, JELLE EELSMA, die allen onder de verbondene Edelen behoorden. Men zal dit Verdrag vinden onder de *Bylagen tot de Hiſt. van 't Verbond der Edel.*, *bl.* 276—278.

Bl. 257. r. 5. „ ALVA — verheven tot de Opperlandvoogdy. ” Zyn Lastbrief lag, eigenlyk, „ *by voorraad*, *tot 's Konings overkomst*” (*l*).

Bl. 262. r. 5. „ *De* Staaten van Holland — *beſlooten*, — ALVA — *te Bruſſel*

te

(*h*) By HERING, *Toneel der Staatsgeſchied.* 1 *D.* 1 *St. bl.* 54. (10).
(*i*) Zie deeze Aanmerk. *bl.* 42 en 43. *Conf. Memoires de* Granvelle *Tom.* 2 *pag.* 82. *Hiſtoire de* Granvelle. *p.* 419—441.
(*k*) TE WATER. *l. c.* 2 *D. bl.* 106—118.
(*l*) Reſol. Holl. 8 January 1767. (1768.) *bl.* 1.

te gaan gelukwenschen, gelyk zy — Staatsgewyze, op Gouda na, — *deeden.*" Zeer vreemd kan dit schynen, ten zy men weete, dat de reden der afwezigheid van deeze Stad alleenlyk sproot uit het ingevallene strenge vriesweder, waar door de Edelen en Steden, de een na den ander, te Brussel aankwamen. Gouda was onder de eersten geweest, die 'er zig bevonden; doch vermeenende niet gehouden te zyn, na den vastgestelden dag, langer te vertoeven, waren zy weder naar huiz gekeerd, met kennis van den Staatsraad, en wierden, daarom, ten Hove begreepen, „ *van haer diligentie te hebben doen blyken* (*m*)."

Bl. 261. r. 7. v. o. „ Hy (s' Lands Advokaat VAN DEN EINDE) *was, in* Louw- *of* Sprokkelmaand – in den Haage – *vastgehouden.*" BOR, hier aangehaald, plaatst deeze vasthouding op 't eind van Louwmaand; doch dit is onmogelyk; wyl de Advokaat den Dagvaard te Brussel waarnam, die, van den 3 van Sprokkelmaand, tot den 2 van Lentemaand, des jaars 1568, gehouden en toen verlegd wierdt naar den Haage, tegen den 13. van Lentemaand, daar aan volgende (*n*). In die maand, dan, schynt men 's mans vasthouding te moeten stellen; zoo als ook, omstreeks deezen tyd, gelyk geweld, wegens ALVA, gepleegd wierdt aan verscheiden' andere Advocaaten, of Pensionarissen, van Provintien en Steden; „ in 't einde," (zegt BOR) „ hen meest te last „ leggende de saken, die sy luiden van wegen „ hun-

(*m*) Zie hier over, breeder, Resol. Holl. 3, 8 en 9 Febr. 1567. (1568) *bl.* 10. In de Vroedschapsboeken der stad Gouda, komt my, 't geen vreemd is, hier niets van onder 't oog.

(*n*) Resolut. van Holl. van 1586. *bl.* 6—13.

„ hunne Heeren en Meesters hadden gedre-
„ ven (*o*).”

Bl. 266. r. 2. „*Welk* ongehoord Vonnis *de Koning, den zesentwintigsten, bevestigd hadt.*” Is 'er iets meer noodig, om Filips, in weerwil van al het regt, 't geen hy op deeze Landen hadt, zoo uitgestrekt men het neemen wil, voor den wreedsten Dwingeland te houden, die immer de oppervlakte der Aarde betradt, waardig, om, *van regtswege*, te verliezen alle bewind en gezag over zyne Erflanden en Ingezetenen? — Hadt slegts de magt van Filips die zyner Onderdaanen niet zoo hemelsbreed overtroffen, of was dit verschil, door den bystand van andere Mogendheden, eenigermaate vereffend, wat zouden de Nederlanders zig anders te verwyten hebben, „*dan dat zy te veel tyds hebben laaten verloopen, eer zy de wapenen in handen namen, en dat zy niet verkoozen gebruik te maaken van 't geen hun, by Krygsregt, en by het Regt der Volkeren, toekwam?*” Om de woorden te gebruiken van den Prins van Orange (*p*).

Bl. 266. r. 4. „ *Ook kwam*, omtrend deezen tyd, *een ontwerp in 't licht.*” Dit ontwerp kwam, in 't jaar 1567, gedrukt te voorschyn. Op welken grond Languetus (*Epist. Secret. pag.* 39, 41.) de egtheid daar van in twyfel trekke, kan ik niet bepaalen. Zeker is 't, dat wy, in de Brieven van Alava, by Wag., *bl.* 98, gemeld, ook duidlyke voetstappen van dit zelfde ontwerp aantreffen.

Bl. 271. r. 24. „ *'t Is te denken, dat hy,*
eer-

(*o*) Bor, Nederl. Oorl. I *D.* 4 *B. bl.* 209.
(*p*) Apologie. *bl.* 56. Druk van Leid. 1581. in 8vo.

eerlang *den Hervormden Godsdiens*, openlyk, heeft beginnen te belyden." De voorzigtige Prins, ging, hier in, meen ik, van ſtap tot ſtap. Niet lange voor den 23. van Wynmaand des jaars 1573, hadt hy, *openlyk*, 't Avondmaal, met de Gemeente, hier te lande, gehouden; maar de gelyktydige Schryver, die dit vermeldt, noemt de plaatz niet, waar het geſchiedde (*q*).

Bl. 288. r. 15. „ Het ganſche Leger — trok behouden over." De verwondering van Alva zelve, omtrend deezen overtogt, toont genoeg, dat zy een meesterſtuk was. Hy weigerde, zegt men, geloof aan Barlaimont, toen deez hem 't eerst die tyding aankondigde, en vroeg hem, „ of hy dan dagt, dat „ 's Prinſen Leger uit Vogelen beſtonde, en „ over de Rivier konde vliegen (*r*)? "

Bl. 302. r. 22. „ *Hun voorbeeld werdt, met meerder of minder bepaalingen*, door anderen gevolgt." Hoedanig men, in Zeeland, aangaande den Tienden Penning, ten dezen tyde, dagt, kan men afneemen, uit de Advyzen der Leden, die daar van bekend zyn. De Prelaat en Edelen ſchynen genegen geweest te zyn, om den Tienden Penning af te koopen, mits men bewilligde in een belasting van 8 grooten op 't Gemet Steenſchietens, en 6 grooten by der breedte, voor den tyd van vier jaarén. Die van Middelburg hadden, den 22. van Grasmaand, bewilligd in den honderdſten en twintigſten penning, onder zekere bepaalingen, dog geenzins in den Tienden, begrypende dat dezelve volſtrekt on-

(*q*) Zie by v. d. Wall. Privilégie van Dordr. *bl.* 149 N°. 7.
(*r*) Strada *de Bell. Belg. Dec.* 1. *l.* 7. *p.* 288.

onuitvoerlyk was. Die van Zierikzee vereenigden zig met Middelburg, doch waren bereid, indien de andere Steden zig mogten vergelyken met het gevoelen van Prelaat en Edelen, zig ook daar by te voegen. In allen gevalle, moest men, hunnes, oordeels, het besluit zoo lang mogelyk uitstellen, ten einde de Advyzen der andere Provincien te kunnen weten (*s*).

Bl. 330. r. 4. „ *'t Welk* —— *indruk op de Wethouderschap* (van Middelburg) maakte." Hoe zeer Middelburg en eenige andere Zeeuwsche plaatzen, thans, van bezetting ontbloot waren, doch, kort daar op, in staat van verdeediging gebragt wierden, zie men breeder, by den onderaangehaalden Schryver (*t*).

Bl. 335. r. 9. „ *De byzondere Staaten* —— *maakten geen' haast, met het invoeren des* Tienden Pennings." In Zeeland hadt men, in Herfstmaand 1571, besslooten, om ALVA, in plaats van den X. en XX. Penning, aan te bieden een jaarlyksche Quote van 67500 guldens, voor vier jaaren, in te gaan met den 13. van Oogstmaand te voren. Dan, de Afgevaardigden hadden, te vergeefsch, hier op aangedrongen, gelyk bleek uit 's Hertogen Plakkaat van den 3. van Slagtmaand, 't geen, welhaast, alomme in Zeeland wierdt afgekondigd. Niet te min bleef men by de voorige begrippen. Zelf na-

(*s*) TE WATER, *tweede Eeuwfeest. Bylage. D.* Hoedanig de andere Steden op dit Stuk dagten, is my niet gebleeken. Hunne gevoelens zullen, waarschynelyk, niet gunstig geweest zyn, aangaande den Ophef van den Tienden Penning. Althans men vind nog een Affchrift van *Doleancien en Grieven, door den Prelaat, Edelen en Steden van Zeeland over den X Penning in* 1569 *ingediend*, berustende ter Rekenkamer van Zeeland, in 't Copulaat van 1293—1580, en in 't Gulde Register der Stad Middelburg. Zie s'GRAVEZANDE *l. c. bl.* 130.

(*t*) s'GRAVEZANDE, *Hist. Aanteekenk. bl.* 138—147.

namen de Staaten, den 21. der zelve maand, met eenpaarige ftemmen, het merkwaardig befluit (*u*), *om de uitvoering van den X. en XX. Penning te fchorten, ter tyd toe, dat dezelve, generaalyk, over alle deeze Nederlanden van herwaarts over geconfenteert en te werke gefteld zou worden.* Hier meede liet ALVA zig niet affchrikken. Hy zondt GUILLEAUME NORMAND, Geheimfchryver van den Grooten Raad, opzettelyk naar Zeeland, ten einde, in alle de Steden, zig te doen onderrigten, aangaande de poogingen en werkzaamheid der Regeeringen, tot het doen invorderen deezer gehaatte belastingen. Zelf fchreef hy, of deedt, door den Heer VAN WAKKENE, de onderfcheidene Steden aanfchryven, om de hand daar aan te houden, en de aangeftelde Collecteurs by te ftaan, by middelen van bedwang (*v*). ALVA tragtte zelf de algemeene afkeerigheid te overwinnen, door een nieuw Plakkaat van den 24. van Sprokkelmaand 1572. Maar alles zonder vrugt. De Staaten van Zeeland fchynen 'er, in die en de volgende maand, nog over geraadpleegd te hebben, fchoon het niet blykt, welk befluit 'er genomen zy. Denkelyk, zyn zy by het voorige, van den 21. van Slagtmaand 1571, verbleeven (*w*).

Bl. 337. r. 7. „Na *dit Befluit, is 'er,* ter Staatsvergaderinge van Holland, niet meer *over den* tienden Penning *gehandelt.*" Niet alleen alle, voor zo ver ik weete, onze Hiftoriefchry-

(*u*) BOXH. 1. *D. bl.* 467. TE WATER, *tweede Eeuwfeest. Bylage* D.

(*v*) VAN IPEREN, *Jubelfeest. Bylage* G *en* H. ERMERINS, *Befchryv. van Veere*, 2 *D. bl.* 140—145.

(*w*) s' GRAVEZANDE. *bl.* 143—152.

ſchryvers, maar ook de gedrukte Reſolutien van Holland, zwygen 'er van, *na* deezen tyd, en ik ben dus, zeer lange, in 't gevoelen van onzen Wag. geweest. Dan, de oorſpronglyke Vroedſchaps-Notulen der Stad Gouda hebben my, ſedert, geleerd, dat de Staaten van Holland, den 19. van Grasmaand des jaars 1572, in den Haage, vergaderd zynde, de Afgevaardigden van die Stad, en eenige andere Leden, gelast waren, hunne toeſtemming wel te kunnen geeven aan 't verzoek tot uitrusting van eenige Scheepen tegen de Watergeuzen, doch, met deeze byvoeging, „ *mits doende zeeckere demonſtrantie aen den* „ *Stadthouder, dat d'Ex*^tie^ *van den Hertoch* „ *ſoude belieuen te deſiſteeren van de exercitie* „ *van den* X^en^ ende XXe *Penninc, mits de* „ *M*^at^ *byſtaende by andere middelen.*" Ook kreegen zy, ſedert, last, zig by *drie* (niet genoemd wordende) Leden der zes groote Steden te voegen, welken geſtemd hadden den Hertoge weder voor te ſlaan de ſomme van 271000 Ponden (*x*), jaarlyks, voor vier jaaren lang; in welk beſluit zy bleeven, niet tegenſtaande de Stadhouder Bossu, kort hier op, hun, nevens de Steden Dordregt en Delft, hadt afgeraaden, „ *dat de Staten voor deſen tyt doen ſouden* „ *eenige vorder Offitie om zyn Ex*^tie^ *te doen* „ *deſiſteeren van den tyenden Penninc.*" Of 'er, ſedert, den Hertoge over geſproken wierdt, is my niet duidlyk gebleeken (*y*).

Bl. 340. r. 7. „ *De gelegenheid van dit* inneemen (der Stad Briele) *moet thans* omſtandig-

(*x*) Vergel. Wagen. alhier. *bl.* 332.
(*y*) Vroedſchaps Reſol. van Gouda van 18, 22, 29 April, en 10 Mey 1572. *bl.* 99 *tot* 102.

diglyk *ontvouwd worden.*" Hoe zeer onze WAGEN. hier 't voornaamſte aanteekent, 't geen onze Schryveren opgeeven, eiſcht egter deeze, alleropmerkenswaardigſte, zaak 'er eenige, veel al onbekende, byzonderheden by te voegen.

Wat de *Engelſche Haven* betreffe, uit welke VAN DER MARK, herwaarts ſteevende, ſchynt men, zoo niet om *Douvres*, immers om een nabygelegen oort, te moeten denken: want, ſchoon onze oudſte Schryvers de plaatz niet noemen, getuigt egter één hunner, dat de Watergeuzen zig, meestal „ onderhielden onder Engeland „ *in de Duinen*, ende tot *Doeveren* (*z*)." Ook zegt een Schryver der XVII. eeuw (*a*), dat de Vloot in *Douveren* was vervaardigd. Hier toe zoude ook kunnen dienen zekere Zinneprent, meede (zoo ik, uit de beeldtenisſen, kleeding enz., denke) van die eeuw; op welke, in 't verſchiet, een Kaſteel, op een rotz, vertoond wordt, met het byſchrift *Douris*, waar voor vier driemast-Schepen liggen, en daar over de Stad *Briel:* doch ik vinde geen genoegzaamen grond om vast te ſtellen, dat die Schepen der Geuzen Vloot bedoelden, of op deezen overtogt, aldaar, gezien wordt (*b*).

Dat de tyd der inneeming op den *eerſten April*, (die op een *Dingsdag* viel) moet geplaatst worden, blykt, om geene Schryveren aan te haalen, ontegenzeglyk, uit het hoofd eener oorſpronglyke Theſaurie-Reekening der Stad Brie-

(*z*) V. METEREN. Nederl. Hiſtor. *bl.* 681. die door GRIMESTON, *Hiſtor. of the Netherl. fol.* 351. wordt uitgeſchreeven.

(*a*) BOXHORN. Toneel van Holland. *bl.* 283.

(*b*) Vergel. CLEYN, Dank-Offer. *bl.* 32 en 72; en I. VAN IPEREN, Hiſtor. Redenvoer. over MIGGRODE, *Voorred. bl.* 13—17. Vergel. *bl.* 35—37.

Briele, alwaar men leest, „ expireerende den „ *eersten Aprilis* anno twee ende tzeventich, „ *als den Grave van der Marck binnen derzel-* „ *ver Stede quam (c).*"

De Watergeuzen, den koers naar Texel zettende, waren gekoomen tot voor *Egmond aan zee.* Op deeze hoogte draaide de wind; zy keerden toen weder en liepen, met klein zeil, de Maze in; alwaar, des middags om twee uuren, *by schoonen dage*, (*d*) de Hopluiden Brand en Daam, voor den Briel ſtreeken, kort daar op, door de rest, gevolgd. Brand was een Veerenaar, en Daam, eigenlyk gezegd Adam van Haren, een Luiksch Edelman, die het Verbond der Edelen, voorheen geteekend hadt.

Naauwlyks lagen deeze twee voor Anker, of Brand begaf zig naar Haren, hem vraagende, of hy wat te eeten hadde? Waar op deez hem 't laatſte ſtuk Kaas, 't geen hy aan boord hadt, toereikte (*e*). Ik teekene dit aan, om

(*c*) Buiten op deeze Reekening, beginnende met 1 *Octob.* 1571. ſtaan, met eene andere, mede gelyktydige, hand, deeze woorden, „ expireerende *den* 1 *April'is* xvc. twee eñ tzeventich *dat de Graeff* van der Marck *den Briel invadeerde.*" Het neemen van twee, en, byzonder, één zeer ryk gelaaden, Spaanſche Scheepen, door de Watergeuzen, zal op *Palmzondag*, den 30 Maart geſchied zyn, en de dag deezer overwinning, met dien der overwinning van den Briel, door Strada en anderen, verward zyn. Vergel. Cleyn. *l. c bl.* 77 en 78. Te Water. 2. *Feeuwfeest*; *Bylage*, *bl* 48 en 49.

(*d*) Van de Spiegel, Hiſtor. der Satisf. Van Goes. *bl.* 111—113. 't Kan zyn dat het ſchoon weder was; misſchien, egter, zegt deeze bewoording niets anders, dan by *helderen*, of *klaaren* of *lichten* dage.

(*e*) „ *Es vint a mon Bort* Marin Bran *de* Camurer, *le quel me dit a tu a mangè? et lui donnois mon dernier Fromage.*" Deeze woorden ſchreef my wylen Jonkheer O. Z. van Haren (wiers ſtaal geheugen aan veelen nog bekend is) meêr dan eens geleezen te hebben in, en onthouden uit, het *Journal*, 't geen door zyn' (in den tekst, hier boven, vermelden) Voorvader, Daam van Haren, van deezen en andere togten, eigenhandig was gehouden. Dit onwaar-

om dat die schaarsheid een gevolg schynt van het streng verbod der Koninginne ELISABETH, aan haare Onderdaanen, om den Watergeuzen geen leevensmiddelen meerder te verkoopen (*f*); 't geen deezen dwong te vertrekken.

Dat niemand, in den Briel en Maaslandsluis, thans aan Watergeuzen dagt, dan de Veerman, JAN PIETERSZ KOPPELSTOK, (zo noemen hem Stads Archiven) schryven HOOFD en BOR, voor onze WAGEN. (*g*). Doch men heeft, voor eenige jaaren, te regt, opgemerkt, hoe het, in deezen oort, geene vreemdigheid kon gerekend worden, thans aan deezen te denken; daar zy (reeds in 1569 bekend en overal gevreesd) in den Zomer des jaars 1571, een landing gedaan hadden in het nabuurig Ooltgensplaat; alwaar zy, na 't berooven van zekeren Bierstteeker, GYSBRECHT HENDRIKZ gezegd, den Bel of Klok der Kerke (*h*) met zig gesleept hadden (*i*). Ook blykt het zeker,

waardeerbaar Handschrift, 't geen men zegt veele byzonderheden te hebben bevat, wierdt, met de Boekery, op WOLVEGA, in den nagt van den 1. van *Louwmaand* des jaars 1733, door de vlammen verteerd. De tyding hier van zou den toenmaligen Heer Griffier van Hun Hoog Mog., Mr. FRANCOIS FAGEL, zo getroffen hebben, dat hy verklaarde, zyn halve Bibliotheek te hebben willen missen voor 't behoud van dit Stuk. *Brieven van* O. Z. v. HAREN, *van* 21 *January en* 27 *Mey* 1777, *aan my*. De laatste, in hogen Ouderdom overleden, Heer Griffier, Mr. HENRIK FAGEL, die dit Geschrift in zyne jeugd behandeld hadt en de Geschiedenissen van zyn Land kende, heeft 'er my, te meermalen, met lof, van gesprooken. —— 'Er is, zo ver men weet, geen Afschrift van

(*f*) v. METEREN, *l. c. bl.* 69. BOR. 6 *B. bl.* 365. HOOFD, 6 *B. bl.* 229.

(*g*) HOOFD, *l. c.* 6 *B. bl.* 229. BOR. *l. c.*

(*h*) Ook, nog lang na dien tyd, pasten de Watergeuzen de Klokken der Dorpen weg te haalen. BOR 6 *B. bl.* 367.

(*i*) *Verlydboeck van den Briele*, op 8 Juny 1571, en CLEIN. *l. c. bl.* 34. alwaar men ook vindt, dat men, in Oogst-

ker, dat die van binnen, al ras, op onraad, en niet flegts op Koopvaardyfchepen, *zo als* fommigen meenen, bedagt waren, wyl Koppelstok, by zyn' komst aan Land, de Poort geflooten en den Raad vergaderd vondt. Maar op welken onraad, kon men natuurlyker denken, dan op de Watergeuzen? daar Engeland Alva, federt een pooz, te wille was, en men, thans, ter Zee, geen andere buitenlandfche Vyanden hadt.

Dan, dit zy hoe 't wil; Koppelstok, die, volgens de beste Schryveren, uit eigen bebeweeging, Treslong aan boord voer, fchynt geen vreez voor de Watergeuzen, welker Bode hy ftraks wierdt, *gehad te* hebben, en dus, denkelyk, één van die Burgers geweest te zyn, die 's Prinfen zyde en der nieuwe leer waren toegedaan; dezelfde, die men, als Ouderling, in den Briele, reeds ten jaare 1569 (*k*), vermeld vindt.

My is gebleeken, dat deeze Veerman, of *Binnevaerder*, (zo als hy meede genoemd wierdt) een kregel en ftout kaerel, veelmaals, met deezen en geenen, byzonder over de haringneering, welke hy hanteerde, in gefchil was; in zo verre, dat hem, in de,

Oogstmaand des jaars 1567, eenige Basfen op de Muurtoorens gebragt, en de Stad toen mede 't haare gedaan hadt, ter uitrusting van twee Oorlogfchepen en een Jagt „ ter defenfie „ van de Viffery, om te beletten die inuafie der *Piraten* „ eñ *Zeerovers.*" 't Geen nader blykt uit het *Memoriaelbouck* van den Briele, op 16 Aug. 1567, en de *Refol. van Holl.* van 14 Maart en 14 April 1567. Dat, egter, door *die* Piraten en Zeerovers, de Watergeuzen niet verftaan wierden, hebben anderen reeds doen zien (s'Gravezande, *Hiftòr. Aanmerkingen*, *bl.* 158.). Ik zou 'er liefst de Engelfchen en Deenen door verftaan, met welken wy, toen ten tyde, oneens waren.

(*k*) Cleyn. *l. c. bl.* 74.

Wynmaand des jaars 1570, door Schepenen, was gelast, op bedreiging van gyzeling, III £, voor een' ton harinck, te betaalen aan WILLEM CORNELISZ BROUWER, die toen Raad en, by de komst der Watergeuzen, regeerend Schepen van den Briele was (*l*).

TRESLONG, een Briélenaar, zal hem en zynen Stouten aart, denklyk, gekend en, op die gronden, by LUMEI, aangepreezen hebben, „ als de regte man, om hem dienst te doen."

't Is natuurlyk te denken, dat de Regeering zig zeer beklemd vondt op den eisch der Vlootelingen. Zy wist dat, behalven de geringen, veele aanzienlyken de nieuwe leer omhelsd hadden, onder welken ook de geweezen', nu gebannen', Bailiu SANDYCK (*m*), Oom van TRESLONG, behoorde; die, thans voortvlugtig, openbaarlyk was ingedaagd. De Wet hadt, zoo 't my toeschynt, dit werk, ten allen tyde, wel met veel bescheidenheid behandeld en, nog onlangs, aan den Bailiu, J^r. JOHAN VAN DUVENVOORDE, verklaard, de zaak van zekeren AERT PIETERSZ, „ *gebannen ter* „ *cause van troubelen voorleden*", niet te kunnen afdoen, dan „ *in 't volle Collegie* (*n*): maar, op last van ALVA, hadt men, somtyds, stren-

(*l*) Verlyd en Pantzettingb. 14 *Oct.* 14 *Nov.* 1570 en 1 *Oct.* 1571.

(*m*) ELISABETH, Zuster van JASPER VAN TRESLONG, Bailiu van Voorne en den Briele, Vader van onzen TRESLONG, was gehuwd met NIKOLAAS VAN SANDYCK dien WAGEN., *bl.* 854. alhier, SANTWYCK noemt, (welken naam hy ook wel eens in de Archiven draagt. *Reken. Cathar. Kark.* gesloten 8 Aug. 1562.) en, van 1558 tot in 1569, 't zelve Ambt bekleedde. VAN LEEUWEN in *Batav. Illustr. bl.* 112. noemt hem, kwalyk, *Schout van Hoorn.*

(*n*) Verlyd en Panzettingbouck. 26 Maart 1574.

ſtrenger moeten handelen, eenigen ter dood brengen en de goederen van anderen aanſlaan. 't Huiz van SANDYCK was, weder, onder deeze laatſten geweest, en den Spaanſchen Knegten, ter logeeringe, ingeruimd moeten worden (*o*); al het welke de Watergeuzen, zo zy binnen kwamen, met woeker konden verhaalen. Die inkomst, egter, was niet ligt te ſtuiten, daar 't ontzet ver af, en zy voor de poorten waren; te minder, daar veelen, ſchoon de woede van LUMEI's benden dugtende, heimlyk verlangden, door eenen eerlyken glimp, zig van ALVA's juk te kunnen ontſlaan, en Roomsch en Onroomsch zynen tienden penning en Spaanſche *benden* vloekte. Die Benden hadden, nog onlangs, der Stede op 't hart gelegen. Men hadt ze, zo wel als een, in de Maaze gelegen hebbende Spaansch Oorlogſchip, onder zekeren Hopman SCHULENBURCH (*p*), byna van alles moeten voorzien en, op Stads kosten, zekeren JOOST CORNELISZ moeten aanneemen, „*voor dat hy die Burgers in 't Spaenſch* „*jegens de Soldaeten vertolkte.*" De Stad hadt, ſedert, de tusſchenkomst van 't Hof van Holland by den Hertoge gebeden, en was, langs dien weg, eerst op den 19. van Slagtmaand des jaars 1571, dit Volk kwyt geraakt (*q*), 't geen toen naar Utrecht gezonden wierdt.

Na

(*o*) *l. c.* 2, 28, 30 Juny 1569. en Theſ. Rek. van 1 Oct. 1571. 1 *Apr.* 1572.

(*p*) Hy maakte zig ſedert, in Noordholland, aan 's Konings zyde, berugt. Zie WAGEN. alhier. *bl.* 356.

(*q*) Theſaur. Reken. Briel. van 1 Oct. 1571— 1 April 1572. Artic. „*Vuytgeven van Schenkagien.*" Ik teeken dit te meer aan, om dat 'er uit blykt, dat onze Schryvers (Zie BOR. *l. c. bl.* 366. *Col.* 2. METER. 4 *B. bl.* 69.) niet wel zyn onderrigt ge-

Na veel raadpleegens egter, waar onder ook 't gevaar van 's Konings ongenade, by de overgave, niet zal vergeeten zyn, kwam men tot besluit. JAN PIETERSZ NICKER (dien ik ook JAN PIETERSZ TINNEGIETER genoemd vinde (*r*)) ging voor. 't Is te vermoeden, dat hy één der afgezondenen van den Raad geweest was, om met LUMEI, kort na KOPPELSTOKS boodschap, te spreeken (*s*). De vreez van geplunderd te worden en de zorg, om zig en 't zyne, door de vlugt, te redden, was by hem, zyn' medegenoot JAN JANSZ KOEKEBAKKER en de andere Regenten, veelligt de hoofdreden, waarom zy in de overgave stemden en, daar op, den Raad verlieten, zonder de Vlootelingen daadlyke kennis van 't beslootene te geeven; waar door deezen verpligt wierden, zig zelven ruimbaan te maaken, LUMEI, door RÓBOL, de Noortpoort deedt opbranden, en TRESLONG zig naar de Zuidpoort begaf; 't geen niet kan geschied zyn, zonder andere Poorten en Muurdeuren (*t*) voorby te trekken, die dus, denkelyk, allen geslooten waren.

By d'inneeming, die hier op volgde, vondt men, volgens onze Schryveren, d'aanzienlykste inwoonderen gevlugt; één zelfs hunner vermeent, dat 'er naauwlyks vyftig weerbaare mannen in de Stad gebleven waren (*u*). TRESLONG we-

geweest, wanneer zy de zaak in dier voege hebben voorgesteld, als of slegts ALVA het Krygsvolk, ten deeze tyde, uit den Briel hadt genomen, om die van Utrecht te plaagen, en het, daarom in hem als een feil aanmerken, den Briel, in zulk een haglyken tyd als deeze, van manschap te hebben ontbloot.

(*r*) Thesaur. Rek. Briel. *exper. Bamis.* 1573. *bl* 4.

(*s*) METER. *l. c.* 4 *B. bl.* 69.

(*t*) Dat 'er zodanige waren, leeren de Stads Archiven.

(*u*) BOR. *l. c. bl.* 366.

wederhieldt, als ook onze WAGEN. zegt, den vlugtenden JOAN VAN DUVENVOORDE. Hy was niet alleen Rentmeester, maar., zo als wy straks in 't voorbygaan zagen, ook Bailiu. In zekeren brief, vier dagen hier na geschreeven, verhaalt men, dat verscheide Regenten nauw bewaard wierden (*v*). De tweede Burgemeester, KLAAS JANSZ KOEKEBAKKER, schynt het met de vlugt te zyn ontkoomen. Hy was nog afwezig in den jaare 1575; maar in 1577 bevondt hy zig weder in den Briele (*w*).

Dat, by 't overgaan der Stad, de woede der plundering, alleen op de Kerken en Kloosters, maar geenzints, op de Burgery, viel, is 't eenpaarig gevoelen van alle Schryveren, voor zo ver my bewust is, even als van onzen WAGEN. (bl. 345.) Dat de bovengemelde Geestelyke Gestigten zeer slegt behandeld wierden, is zeker, ook schynen de Hoofden der Watergeuzen hun deel uit den buit gehadt te hebben en, daar onder, VAN HAREN *een schoone geborduurde Casuyffel* (*x*); maar, wat de Burgery betreffe, zo de minderen al vry

(*v*) VAN DE SPIEGEL. *l. c. bl.* 112.

(*w*) In de Thesaur. Reken., gedaan op 11 Jany 1575, over 1 *July* 1572 tot *Ult. Oct.* 1572, leest men „ van *Claes Jansz*, „ voorgaande Burgemeester Tresorier, dewelcke zyne Reke- „ ningh nyet gedaen en heeft, *maer es tot noch toe absent.*" Doch, in 1580, deedt hy zyne Rekening over 1. Oct. 1571 tot 1 April 1572; die ik onder Stads Papieren gevonden heb. In een geschreven *Formulier van den Eedt by de uuytgeweeckenen*, „ *theurder weder comste in Hollandt, te doen.*" vinde ik, dat *Nicolaes Jansz Keuckebakker* dien eedt heeft gedaan op *vij Martii* 1577. Hy zal dus toen reeds te rug gekeerd zyn.

(*x*) „ *Un beau Casuffle bredè*" Brief van Jonkheer O. Z. v. HAREN *van* 27 *Mey* 1777, aan My. Men beschuldigt, dat hy aan boordt, geene andere dan gewyde Kelken enz. uit de geplunderde Kerken, gebruikte, CAROLUS. *l. c. p.* 9 *et* 10. Toen TRESLONG, den 20 van Bloeimaand, naar Vlisingen, met drie Schepen overstak, was zyn Volk met Kappen en Kasuyffelen der Geestlykheid gekleed. BOR. *l. c.* 6 *B. bl.* 370.

[zie dl. 8, geheel achteraan: Verbeteringen op deze Byvoegsels.-

vry kwamen, kan dit, in 't algemeen, niet van de aanzienlykſten, met naame van de Leden der Regeering, worden gezegd. Immers in de Theſauriers Reekening, eindigende met 1°. *April* 1572, en gedaan ten jaare 1580, wordt, nopens den voorzittenden Burgemeester NICKER, geleezen, „ dat *de pennyngen van „ de wyn excys, met zyne goederen, int in„ comen van* Lume, *binnen dezer ſtede van „ den Briele, genomen ende hem af handigh „ zyn gemaect.*" Scheldende men hem, vervolgens, die gelden kwyt, nadien hy „ *pre„ ſenteerde zulx by eede te affirmeeren.*" Ook leez ik, in de Reſolutien van Holland, ten jaare 1579 (*y*), een verzoek der Erfgenaamen van den bovengem. „ *Jr. Johan van Du„ venvoorde, in zyn leven Rentmeeſter van „ Voorne, om Rembourſement van f* 6000, „ *ten tyde van den Graef* van der Marck, *uit „ deſſelſs comptoir afhandich gemaect.*" Dat ook, by de inneeming, eenige huizen in brand geraakten, b. v. dat van PIETER PAUWELSZ STEURS, op den Timmerwerf, en andere (*z*), leeren de Stads Boeken van den Briele; die, voor 't overige, ſedert den 1. April tot den 1. van Hooimaand, meeſtal ontbreeken en, (*a*) zelfs een pooz daar na, zeer verward en door een loopende, gehouden zyn. De Huizen der voor-

(*y*) *l. c.* op 17 *Oct. bl.* 244.

(*z*) In *Heilig. Geeſt. Reken. Brielle van* 13 *avond* 1573—18 *avond* 1574.

(*a*) 't Geen ik hier zeg van den Briel, heeft, dat zeer te bejammeren is, ook elders, omtrend deezen tyd, plaatz. De *Memoriaalen* van 't Hof van Holland worden vermist van 31 July 1571 tot 4 Decemb. 1572. en de *Reſolutien* der Staaten van den 7 *Decemb.* 1571 tot den 25 *Auguſt.* 1574. Zie eene noot op *bl.* 876. alhier.

voornaamste Vlugtelingen, dienden terstond voor LUMEI en zyne Hopluiden. De Onder-Admiraal, BARTEL ENTENS, hadt zyn' intrek in dat van den geweeken Schepen, KAREL GANSZ, alwaar LUMEI en andere Bevelhebberen, dikwyls, eene vrolyke maaltyd hielden (*b*).

Wat de Inneemers van den Briele betreffe, men heeft 'er, na onzen Schryver, uitvoeriger Lyst van gemaakt, die in de hier onder aangehaalde Schryveren (*c*), kan nagezien worden; by welken men nog voegen kan WILLEM en FREDERIK VAN DORP, en een Edelman uit het Geslagt van RENGERS. WAGEN. spreekt van OOM HEDDING D'OVELENS, als van één' persoon; doch ik zoude ze liever voor twee houden; zo, om dat HOOFD en BOR (*d*) duidlyk leezen „OOM HEDDING, en D'OVELENS," als, om dat HOMMO HETTINGA (*e*), en

(*b*) By deeze Maaltyden waren, nu en dan, MAYKEN en AACHJE, Dogters van wylen den Schepen WILLEM HEERMANS, tegenwoordig, en schynt MAYKEN, sedert, over eene te stoute gemeenzaamheid van LUMEI zig beklaagd te hebben. Deez dagvaardde, hier op, de Zusters, nevens twee Dienstmagden voor Schepenen van den Briel en won, eerlang in een verklaaring van de Dienstmaagden, onder anderen houdende, (Verlydb. op 5 en 27 *Aug.* 1572.) „ dat MAYKEN *nooyt* „ *kwaad van hem en sprak, maar altyd bly en vrolyk van hem* „ *scheydde*; — en *dat hy haer nooyt handt off vinger, mit ghewelt, hadt aangeraakt*, en men van hem „ *niets anders wist*, „ *gehoord of gezien hadt, dan van een Heer mit eeren.*" Sedert schynt deeze twist afgedaan. Hoe zeer ik niet gewoon ben my 's Lands Historie met een altyd gefronsd gelaat te verbeelden, zoude ik my, egter, gewagt hebben dit Verhaal, by den ernst der overige zaaken, te voegen, indien het niet, eenigzints, strekken konde, om het vreemde en ruuwe mengzel van zedige en onzedige begrippen, in den woesten LUMEI te kenschetzen; die, op deeze zaak teder, voor 't overige het rooven, branden en moorden, voor dagglyks spel hieldt.

(*c*) VAN HAREN, Geuzen. in 't *Histor. Verhaal.* CLEYN, Dankoffer *bl.* 73. en 74. TE WATER, tweede Eeuwgety enz. *bl.* 28—36.

(*d*) HOOFD, *l. c. bl.* 250 BOR *l. c.*

(*e*) CAROLUS *de reb. Gest.* CASPARIA ROBLES, *pag.* 11, die zynen naam door HOMERUS overzet; doch de naam van *Hommo*

en LA DOUVE, by andere gelyktydige Schryveren, onder de Scheepskapiteinen der Watergeuzen worden geteld. 't Kan zyn, dat ook zekere VAN TOL, C. MUSIUS en VAN DER LAAN (*f*), tot deezen behooren.

Na LUMEI, in 't vervolg, de Stad tegen den aanval van BOSSU, verdeedigd hadt, wierdt zy meêr gesterkt, de Noord- en Zuidpoort hersteld en, voor deeze laatste, een nieuw Bolwerk gelegd, sedert LUMEI's Bolwerk genoemd (*g*), doch 't geen, met de beide oude Poorten, niet meêr aanweezig is. TRESLONG wierdt, sedert, *Gouverneur* en *Kapitein-Generaal* der Stad. Hy komt dus reeds voor op den 17. van Hooimaand des jaars 1572 (*h*). De Regeering, met naame ook JAN PIETERSZ TINNEGIETER, bleef, na den eersten April, meest buiten bewind (*i*) en op den 1. van Hooimaand, wierden nieuwe Leden aangesteld. DUVENVOORDE, egter, behield het Bailiuschap, waar in hem TRESLONG ook, naderhand, opvolgde (*k*).

Bl.

me was, voor lang, in Friesland bekend. Men vindt *Homme van Castra. l. c. p.* 191, *Nyepke Hommez. p.* 192. *enz.* en dit *Homme*, kan, in onzen tongval, ligtelyk in *Oom* veranderd zyn; ook droegen meer Lieden dien Voornaam. In 1504 vinde ik een Schout van de oude Tonge *Oom Gillisz* gezegd (*Origo monaster. de Rugge* MS *p.* 92 *et* 93). *Hedding* kan, op gelyke wyze, van *Hettinga* komen; ten zy men liever dagte op *Hiddinck*, 't geen een Geslagt in Groningen was. CAROLUS. *l. c. p.* 221. Ik weet sommigen Oom HEDDING een' Zwollenaar heeten. (HAREN's *Geuzen.* in 't *Histor. Verb.*) maar ik vinde geen genoegzaam bewyz voor die gedagten.

(*f*) CLEYN. *l. c bl.* 74.

(*g*) Verlydb. van den Briele 13 en 17 July 1572. *bl.* 12. Thesaur. Rek. Briele 1 *July ult. Oct.* 1572. *bl.* 12—15 *Vso.*

(*h*) Verlyd en Panzettingb. van dien tyd.

(*i*) Thesaur. Rek. *expir.* ult. April 1573 *bl.* 4.

(*k*) Thesaur. Rek. van 1 *July ult. Oct.* 1572 Vergelyk verder: nopens deeze Stof, myn medegedeelde aan den Heere TE WATER, Verb. der Edel. 2 *D. bl.* 224—227, 239 en 451.

Bl. 347. r. 13. „ ROCHUS MEEUWZOON." 's Lands vryheid is een' onsterflyken dank aan deezen Burger en Stads Timmerman verpligt. Zyn Geslagtnaam schynt CONINCX geweest te zyn (*l*) en hy, op 25. van Bloeimaand 1585, zestig en dus, in 1572, omtrent zeven en veertig jaaren oud (*m*). De Staaten van Holland gaven hem, by vervolg, LXXII £ 's jaars, tot onderhoud; blykens verscheiden', door hem, met den naam van ROCUS BARTELMEESZ en ROCUS MEESZ', eigenhandig onderteekende Kwytingbriefjes; by my, onder losse papieren, gevonden (*n*).

Bl. 329. r. 12. v. o. „ 't Bemagtigen *van* Rotterdam. Dit viel voor op den 9. van Grasmaand des jaars 1572 (*o*).

Bl. 350. r. 12. „ *Naar* Vlissingen *zondt de Hertog.*" Zie de byzonderheden, hier nopens

(*l*) *Memoriael* van oud en nyen Gerecht, op 7 Mey 1580, „ *Accort gemaeckt by die van der Steden van den Bryelle* — eñ „ ROCHUS MEEUSSOON CONINCX timmerman."

(*m*) *l. c.* op 25 Mey 1585. „ wierdt by myn Heeren geordonneerdt Rochus Meeuszoon, timmerman, vry te laaten „ van de Wagt ende dit jn regart van zyn ouderdom van LX „ jaaren *en syn gebreck ende oock dat hy een Stomme Vrouw* „ *in huys heeft.*"

(*n*) 't Laatste was van den 5. van Slagtmaand des jaars 1609 en, door hem, die thans vier-en-tagtig jaaren kan bereikt hebben, met een, byna onleesbaren letter, onderteekend. Het luidde dus, „ Ick ROCUS MEESZE timmerman, *bekenne* „ *by desen ontfangen te hebben vuyt handen van den Rentmr.* „ *Alleblas een somme van ses ponden grooten vlaems* eñ dat ter „ cause van mynen dienste tlant gedaen. volgens myne *Or-* „ donnantie by myne E. heeren de Staten van Hollant my „ verleent *verschenen alderheilgen voorleden sestihien hondert eñ* „ *negen. Actum onder mynen hantschryf ofte merck opten 5e November aº voorsz.*"

„ By myn ROCUS MEESZ."

„ *Ick ondergesz. attestere dat* „ *dese Psoon noch is int leuen* „ *eñ dat hy dese zyn naem heeft* „ *ondertcyckent.*" „ Jacob Egberts."

(*o*) BOR. *l. c.* 6 *B. bl.* 367.

pens, by de onder aangehaalde Schryveren (*p*).

Bl. 351. r. 6. „*Die* – *verbaasd naar* Middelburg *weeken.*" Daar de Geschiedschryvers verschillende plaatsen opnoemen, werwaards zig de, van Vlissingen verdreevene, Spanjaarden zouden begeeven hebben, schynt het der waarheid naast by te komen, wanneer men aanneemt, dat zy, van Vlissingen gevaaren zyn naar de zyde van Middelburg; dat zy, daar en te Veere, het hoofd gestooten hebbende, gevaaren zyn naar Goes, maar ook daar afgewezen, na dat men hen egter van eenigen leeftogt voorzien hadt; dat zy vervolgens vertrokken zyn naar Bergen op den Zoom, alwaar zy, door list van PHILIBERT VAN SEROOSKERKEN, Rentmeester van Zeeland Bewester-Schelde en Gouverneur van die Stad, den 16. van Grasmaand, in weerwil der Burgery, wierden ingelaaten (*q*).

Bl. 353. r. 2. „*Doch veelligt heeft men*, met zulk een uitstrooisel, *de schandelyke straf, hem aangedaan, willen verschoonen.*" De getuigenissen van BOR, HOOFT, VAN METEREN (*r*), maar vooral dat van de Staaten van Holland en Zeeland, in hunne *Supplicatie aan den Koning* (*s*), neemen hier omtrend, onzes oordeels,

(*p*) BRAHÈ, *Vlissings Eeuwvreugde* op — 6 van *Grasmaand* 1772. en *Kerklyke Redenvoering van het tweede Eeuwgetyde der Vryheid;* ook TE WATER *tweede Eeuwfeeste van de Vryheid; en Inhuldig. van Zyn D. H. Willem* V. *als Erfstadhouder. bl.* 18 en volgg.

(*q*) Verg. 's GRAVEZANDE, *Illust. Aanteeksb. bl.* 169. 189. *en Ophel.* §. 41. — *Satisfactie van Goes*, *bl.* 114–124. en Bylage A. agter de Nederduitsche Vertaaling der Redevoering van A. CAMPHUIZEN, *over lieven Janszon Keersemaker.*

(*r*) BOR. *l. c.* 6 *B. f.* 268. HOOFD. *l. c.* 6 *B. f.* 236. METEREN. *l. c. f.* 71.

(*s*) By BOR. 6 *B. f.* 347. &c.

deels, allen twyfel weg. Ook heeft de Heer WAG., naderhand, zyn gevoelen veranderd (t).

Bl. 353. o. r. „ *De Burgers van* Veere *wankelden reeds.*" Eenige uitgeweekenen van Veere en Arnemuiden hadden reeds, den 13. van Grasmaand, te Koudekerke, een verbintenis aangegaan met de Vlisfingers, mitsgaders die van West-Cappel, Zoutelande, Domburg en andere Dorpen (u). De Stad ging ook, den 3. van Bloeimaand, aan 's Prinfen zyde over.

Bl. 354. r. 11. v. o. „ Na dien tyd, *kwamen de Spanjaards, van Middelburg en Arnemuiden, dagelyks ftroopen tot voor Veere &c.*" De Gefchiedfchryvers, die onze WAGEN., op dit tydperk; zal hebben geraadpleegd, verwarren de gebeurtenisfen binnen het Eiland van Walcheren, na de omwenteling van Vlisfingen en Veere, op eene zonderlinge wyze.

Om, egter, het berigt van WAGEN., ter deezer plaatz, eenigzins klaarder te maaken, zal het volgende genoeg zyn.

Na dat de Vlisfingers, den 20 van Grasmaand, onder aanvoering van TRESLONG, een vrugteloozen aanval gedaan hadden op Middelburg, en Veere nu ook hunne zyde gekoozen hadt, befluit men, de belegering van Middelburg, met vereenigde magt, aan te vangen. Den 4. van Bloeimaand maakt TRESLONG 'er

een

(t) Zie dit breder by den Heer LAMBRECHTSEN, *Differtatio inaugural. fiftens defenfionem Civitatis Vliffingana. anno* 1572. *in libertatem fe vindicantis. Edit. Traj. ad Rhen.* 1775. Alwaar men, aangaande het Geflagt, bedryven, oogmerken en te regt ftelling van den ongelukkigen, doch ftrafschuldigen, PACHECO, verfcheiden byzonderheden zal aantreffen.

(u) LE PETIT. *l. c. Lib.* 10. *p.* 225. Vergel. ERMERINS, *Befchryv. van Veere* 2 *D. bl.* 146—153. Zie breder by VAN IPEREN, *twee Honderdj. Jubelf.* en Redevoering *ter eere van* JOANNES VAN MIGRODE.

een begin meede, aan de zyde der Arnemuidsche Poort, verzeld van een goed aantal Krygsvolk en Landlieden, terwyl de Haven, door de Vlissingsche en Veersche Schepen, wierdt bezet gehouden. SANCHIO D'AVILA, tot ontzet van Middelburg afgezonden, met 5 Oorlog- en verscheiden' heude.Schepen, de Haven bezet ziende, neemt den weg naar Schouwen, en, van daar, naar 't Fort den Haak, en doedt zyn Volk, ten getale van 500 Spanjaarden, en even zoo veel Waalen, in 't holle van den nagt, aan den Vrouwen Polder, landen. Terstond begeeven zy zig naar Middelburg, 't geen zy, met weinig moeite, ontzetten, daar de Belegeraars verrast wierden, en tusschen twee vuuren geplaatst. Veelen koomen jammerlyk om, andere vlugten naar Arnemuiden, maar worden daar vervolgd, en dat Dorp, daar die van Veere reeds eenige bezetting in gelegd hadden, den 8. van Bloeimaand, ingenoomen.

Intusschen was een gedeelte der Schepen van D'AVILA naar den kant van Zierikzee gezeild en, voor de Haven dier Stad, door het beleid van den Burgemeester KEERSEMAKER, vernield. Het ander deel was aan den Vrouwen-Polder blyven liggen. D'AVILA, moedig op den zegepraal, dien hy op TRESLONG en zyn Volk bevogten hadt, besluit een kans te waagen op Veere.

Dit onderneemt hy, den 9. of 10. van Bloeimaand. Hy nadert de Stad aan de noordzyde, langs den Dyk van de Vrouwen-Polder, daar een deel zyner Schepen nog ten anker lag. Men hadt in de Stad, zoo veel de tyd toeliet, aan die zyde, een Verschansing gemaakt van Haring-

en

en Vischtonnen, welken, niet bestand tegen zoo woesten aanval, spoedig begeeft. Hier valt een scherpe stryd voor, 't gevegt van *Tonnenburg* genaamd. De Ryk, om een afwending te maaken, zendt eenige Sloepen naar de Spaansche Schepen, en steekt ze in brand. Intusschen was de Vyand ter Stad ingedrongen, alles vermoordende, wat hem ontmoette; maar, ziende den rook van zyne Schepen opgaan, staakt hy zyne onderneeming en vlugt naar Middelburg. De Ryk vervolgt toen de vlugtenden, en rigt 'er een deerlyke slagting onder, zo dat 'er tusschen de 600 en 700 omkoomen. Men vegt ter wederzyden met de uiterste wreedheid; zoo als door Wagenaar *kortelyk* is aangeteekend, daar in volgende het naauwkeurig berigt van Hooft, die, omtrend de Veersche gebeurtenissen, byzonder geloof verdiend (*v*).

Bl. 365. r. 5. v. o. „ Het verrassen van Bergen in Henegouwen *deedt den Hertog van opzet veranderen &c.*" Het was, buiten twyfel, niet voorzigtig gehandeld, gelyk ook de uitkomst leerde, dat Alva, door de verrassing van Bergen, zig liet aftrekken van zyn voorneemen, om Vlissingen te herwinnen en zig meester te maaken van Zeeland, vooral, daar hy niet onbewust was van de groote aangelegenheid van Vlissingen, 't geen voor de Sleutel der Nederlanden wierdt gehouden, en 't welk hy zelfs, door den aanleg van een sterk Kasteel, en

(*v*) 's Gravezande, *Hist. Aaneensch. Opheld.* §. 37 en van Iperen, *twee Honderdj. Jubelfeest. Bylage* K. schoon laatstgemelde ten aanzien der omstandigheden van 't gevegt van Tonnenburg, hier en daar, heeft misgetast.

en de vermeerdering der bezetting, getoond hadt te kennen (*w*).

Bl.

(*w*) Laat ik by het, door my, hier boven, kortelyk gezegde, nog de volgende uitbreiding mogen voegen.

Tusschen den 6. van Grasmaand en den 24. van Bloeimaand, wanneer Bergen verrast wierdt, was 'er reeds zoo veel tyds verloopen, dat de beslissing dagelyks moeielyker wierdt. Veere en de meeste Walchersche Dorpen hadden nu reeds een gemeene zaak gemaakt met die van Vlissingen. Deeze Stad was versterkt geworden met Krygsvolk, van alle kanten toegevloeid, met Schepen ten oorloge uitgerust, die zoo gelukkig als stout waren in hunne onderneemingen. Zy zworven overal langs de Zeeuwsche Stroomen, en bezetteden, als 't waare, het Eiland Walcheren, van alle zyden. ALVA, daar en tegen, hadt geene gewapende Schepen, immers niet genoegzaam om den Vyand het hoofd te bieden; geen Bevelhebbers of Bootsvolk, 't welk met de Zeeuwen kon vergeleeken worden. De laatsten, daar en boven, kenden, overal, den loop en diepte der Stroomen, hadden schuilplaatsen, in geval van nood, by der hand, en vogten als wanhoopigen, beslist te sterven of te overwinnen. —— Deeden deeze of dergelyke redenen, mogelyk, in het eerst, den Hertog aarselen, NOIRCARMES hadt, naderhand, voor de herovering van Bergen in Henegouwen 'er nog meerder by te voegen. —— (BENTIVOGLIO, *Nederl. Oorl. Bl.* 136—139. DE TASSIS. P. 150.) Dan, schoon ALVA zig door hem liet overhaalen, men denke egter niet, dat hy de herovering van Vlissingen geheel verwaarloosd hebbe. —— De Hertog, door den Heer DE BEAUVOIS (die ooggetuige geweest was van den afval van Vlissingen en, op last van den Heer VAN WAKKEN, zoo het schynt, naar ALVA gezonden was) ('s GRAVEZANDE, *l. c. bl.* 189.) van alles omstandig onderrigt, besloot, het koste wat het wilde, zig weder van Vlissingen meester te maken. Hy gaf orders om een Leger van 10000 mannen, te Bergen op Zoom by een te brengen, met de noodige Scheepen tot derzelver vervoering. (BOXH. op REIGERSB. 1 *D. bl.* 195.) De Heer DE BEAUVOIS verzamelde 400 Waalen, waar mede hy, nog voor het eind van Grasmaand, vertrok en, na 'er 250 te Goes gelaten te hebben, welhaast te Middelburg aan kwam; *Satisfactie van Goes, bl.* 123. LE PETIT. *Liv.* 10. *p.* 225. Maar de nood dier Stad meerder dringende, zondt ALVA, niet lang daarna, onder SANCHIO D'AVILA, nog 500 Waalen en evenveel Spanjaarden naar Walcheren, die 'er ook, in 't begin van Bloeimaand, aankwamen, en TRESLONG noodzaakten het beleg van Middelburg optebreken. Dat D'AVILA op Vlissingen geen kans waagde, mangelde zeker niet aan zyn' yver. Die Stad was reeds te wel versterkt, en kreeg geduurig nieuwen bystand. (BENTIVOGLIO, *bl.* 129—131.) Na de vrugtelooze onderneming op Veere en het gevegt van TONNENBURG, daar hy meer dan zes honderd dooden liet, wierd zulks te meer onmogelyk, schoon hy niet naliet die van Vlissingen en Veere, zo veel mogelyk, afbreuk te doen, blykens de inneming van het

Ka-

Bl. 366. r. 4. „ *Zeeland en Holland kreegen ruimte enz.*" Daar Zierikzee niet overging, voor den 8. van Oogstmaand, en Tseraarts twee aanvallen waagde op Goes, eêr hy de beleegering dier Stad, opzettelyk, ondernam, zal het verhaal van onzen Geschiedschryver hier eenige verbetering behoeven.

Tseraarts, zig voorstellende om Bergen in Henegouwen te ontzetten, of misschien Gend of Brugge te doen omslaan, begaf zig, met een hoop Krygsvolk, naar Vlaanderen, maar was genoodzaakt, onverrigter zaak, weder te keeren, den weg neemende over Zuidbeveland, met oogmerk, waarschynlyk, om zig van Goes meester te maaken. Door den aanhang van den Prins van Orange zig vleiende hier te slaagen, schynt hy geen geweld gebruikt te hebben, doch stiet ook hier het hoofd en keerde terug naar Vlissingen; daar men, over de mislukking van zoo veele onderneemingen, zoo misnoegd was, dat men hem, ter naauwer nood, wilde binnen laaten.

Deeze togt kan gebeurd zyn in 't begin van Zomermaand.

In 't laatst der volgende maand, waagde Tseraarts een' tweeden aanval op Goes, en deedt de Stad opëisschen; maar men antwoordde met geschut. De Stad was voorzien van eene taamelyk goede bezetting, en wel versterkt door den Gouverneur Isidoro Pacheco, waar voor Alva, al ras na den overgang van Vlissingen, gezorgd hadt. Na dat men, eenigen tyd, over en weder hadt geschooten, besloot Tseraarts

Kasteel van West-Souburg en den aanval op Tseraarts te Zoutelande. (le Petit, *Liv.* 10, *p.* 227 en 228.)

RAARTS af te trekken. 't Geen hy ook, in goede orde volvoerde, (zoo het schynt) in 't begin van Oogstmaand, den weg neemende naar Vlissingen, daar men hem, egter, de poort voor 't hoofd sloot en noodzaakte de wyk te neemen naar Zoutelande (*x*).

Tot nog toe, hadt Zierikzee geen aanstoot geleden.

Terwyl de Vlissingers, aan de eene zyde, die van Zierikzee poogden over te haalen in hun belang, tragtte ALVA, door behulp, voornaamelyk, van den Rentmeester van beooster Schelde, BRUININK VAN WYNGAARDEN, hen te beweegen tot inneemen van eenig Krygsvolk. In het eerste mislukte die toeleg, door tegenkanting van het Volk en 't beleid van den Burgemeester LIEVEN JANSSON KEERSEMAKER; maar de Regeering, voor 't meerderdeel de zyde van ALVA houdende, stuurde 't zoo, dat 'er, den 12 van Bloeimaand, drie vaandelen Waalen van BEAUVOIS wierden ingelaaten. Deezen zouden, denkelyk, van meerder Krygslieden gevolgd zyn, indien de Voorstanders der vryheid, in Walcheren, den slag niet gekeerd hadden. Na dat ROLLÉ, een en andermaal, door brieven, getragt hadt de Zierikzeenaars te beweegen, om de zyde der Staatsgezinden te kiezen, schoon vrugtloos, besloot DE RYK te beproeven, of men, door geweld, de Stad tot overgaaf dwingen kon. Dit gelukte, en, na een kort beleg, ging de Stad, den 8. van Oogstmaand, over (*y*), op voorwaarden, by BOXHORN (*z*) te

(*x*) *Satisfactie van Goes. bl.* 136—141.

(*y*) *Tegenw. Staat van Zeel.* 1 *D. bl* 303—305. *Redevoering van* A. CAMPHUIZEN, *over Lieven Jansson Keersemaker met Bylagen.* en s'GRAVEZANDE, *Unie van Utrecht berdagt, in de Byvoegsels. bl.* 149—155.

(*z*) BOXH. OP REIGERSB. 2 *D. f.* 548—551.

te zien, en door den Prins van Orange, den 29. der zelve maand, goedgekeurd.

Bl. 366. r. 9. „ *Twee dagen laater overmeesterde hy* Gouda.” Jonkheer ADRIAAN, Heer van *Zwieten*, die dit deedt, was een van de verbondene Edelen geweest, ten jaare 1565 en hadt, sedert, den Briel helpen inneemen (*a*).

Gouda ging het eerste over van de zes groote Steden in Holland. Kort na de inneeming van den Briel, was hier reeds veel beweeging onder de Gemeente geweest, welke, nu en dan was gestild, maar geduurig weder uitborst. De Regeering hadt, op den 29. van Bloei- en den 7. van Zomermaand deezes jaars, reeds last gegeeven, alle de Poorten te sluiten, met uitzondering der Tiende- en Dykspoorte, die, egter, door eenige Schutters, onder 't opzigt van een Lid van de Wet en een van den Raad, wierden bewaakt (*b*). Dan, dit alles kon den slag niet keeren. Door verstand met eenigen van binnen, waagde ZWIETEN, slegts ven 69 gewapende manschappen en een' kaerel, op een ongezadeld paard zittende, verzeld (*c*), zig, op den 21. van Zomermaand, vroegtydig, te vertoonen voor de Kleipoort, welke, als niet bewaakt wordende, hy daar toe schynt uitgekooren te hebben, en die, by zyne verschyning, door eenige Burgeren

(*a*) Vergel. TE WATER, Verbond der Edel. 1 *D. bl.* 256 en WAGEN. alhier *bl.* 345.

(*b*) Vroedschapsb. der Stad Gouda. Resol. van 29 Mey en 7 Juny 1572. *bl.* 103 en 103 *Vso.*

(*c*) Men zie deeze en verdere byzonderheden, die ik, als meer bekend, overslaa, by WALVIS, Beschryv. van Gouda. *bl.* 338 en *volgg.*

ſen wierdt opgerukt, en hy met de zynen, welker getal, door den byval der Gemeente, ras tot zes of zeven honderd man aangroeide, ingelaaten; by welke gelegenheid ſlegts één man gekweest, en een Schutter, die losbranden wilde, door anderen ter nedergezet wierd. Men trok terſtond naar het Raadhuiz, daar, egter, het doen van den eed zo gemaklyk niet toeging, als men uit de, tot nog toe, gedrukte ſtukken heeft opgemaakt. De Heer VAN ZWIETEN „ als deſe Stede (om de woorden der Vroedſchap's Reſolutien te gebruiken) „ vuyt crachte van „ zyne Commisſie ingevadeert hebbende van „ wegen Co. Ma^t., ons alre G. H., ende *den* „ *Princhc van Orangien als ſyne Ma^t. Stadt-* „ *houder van Hollandt,*" hadt der Vroedſchap, terſtond, „ *voorgehouden zekeren ſchriftelyken* „ *Eed, dien hy gedaen wilde hebben,*" en waar van de inhoud niet vermeld wordt; doch, omtrend welken, de Leden, begrypende, aan de eene zyde, dat die eed „ *importeerde groote* „ *zwaricheyt ende pericule*" en, aan den anderen kant, lettende „ *op de dreygementen van den* „ *voorſz.* ZWIETEN," beſlooten „ *hem vriendeli-* „ *ken te bidden* met den voorſz. eed te verdrae- „ gen vier of vyf dagen, *om midlertyd met den* „ *anderen deshaluen breder te communiceeren.*" ZWIETEN nam hier genoegen meede, doch deedt de Regeering en de Hoofden der Schutteren, terſtond, in zyne handen, zweeren, aan Koning PHILIPS, mitsgaders „ *aan den Stadthouder van* „ *Hollandt, van ſyne Ma^t. geordonneert,*" als mede aan de Stad van Gouda, gehouw en getrouw te zyn; zo egter, dat, van wederzyden, de Godsdienst vry en alle geestelyke en waereldlyke Perſoonen en Geſtigten onbeſchaadigd zouden

blyven. Dan, naauwlyks was de bestemde tyd verloopen, of Hy vervoegde zig, en wel den 25. van Zomermaand, weder ter Vroedschap, te kennen geevende, dat hy 't gemaakt Verdrag, nopens het niet beschaadigen van geestelyke of waereldlyke persoonen en gestigten, niet langer kon doen onderhouden, ten zy men den, door hem, ter voorgaande Vroedschap, voorgehouden eed, alvoorens afleidde; Hier op, besloot eindelyk, de Raad „ *tot voorkominge van alle* „ *inconvenienten ende kerkrovinghe, die door* „ *trefusceeren van den voersz. eed moghen ge*„ *schieden*" den zelven *(d)*, gezamentlyk, in zyne handen te doen; mits hy, aan zyne zyde, mede, hoofdzaaklyk, zweeren zoude, dat aan niets of niemand eenig nadeel zou worden toegebragt, of gedoogd, dat die van *de nieuwe Religie* zouden „ *invadeeren, spolieeren ofte* „ *beschadyghen eenighe Kercken, Cloosteren* „ *ofte Godshuyssen; ofte dat, jngevalle hy* „ *deshaluen ofte jn eenich poinct jn gebreec*„ *ke waere, jn sulcken geualle,* myn Hee„ ren van de Vroedsschap van hoiren eedt „ voorsz. ontslaghen ende bevrydt sullen we„ sen *(e)*."

Of

(d) 't Is vreemd, dat die Eed, nog in de Resolutien der Vroedschap, nog in de aanspraak VAN ZWIETEN aldaar, (uit zeker oud Verhaal, in de Beschryving van Gouda geboekt, en door my, in 't oorspronglyke, gezien) vermeld wordt: denklyk, kwam zy overeen, met dien, welken men vindt by BOR. 6 *B. bl.* 391. Als men in 't oog houdt, dat ZWIETEN de Stad hadt ingenomen, ook op naam van den *Prince van Orange, als s'Konings Stadhouder*, en teffens let dat, in den eed, die hier op de Regeering besloot te doen, alleen en met algemeene woorden „ *de Stadhouder, door zyne Ma*[t]. *geördonneerd*," genoemd wordt, zal hier misschien 't geheim der weigering schuilen, en die van Gouda zwarigheid gemaakt hebben, nu reeds den Prinse, in plaatz van BOSSU, dus openlyk, voor s'Konings Stadhouder te erkennen.

(e) Vroedschapsb. van Gouda, *bl.* 1—4. *Vse.* Resol. van 21 en 25 Juny 1572.

Of ZWIETEN, sedert, dien *Eed* deedt, is my niet gebleeken; maar wel dat hy zig, door *Belofte*, tot nakooming van de voorgeslaagen punten hadt verpligt; 't geen men, den 12. van Hooimaand deezes jaars, besloot aan hem, toen afwezig zynde, onder 't oog te brengen; wyl, ondanks die belofte, de Hervormden, in de Gasthuis Kerke, begonnen te Prediken en, twee dagen bevorens, in de S. Jans Kerke, „ *was geschiet Spoliatie* — *ende bouen dyen dreygemente van den brandt in de Kercke te steecken* (*f*)."

De Vroedschap van Gouda, derhalven, ging niet geheellyk aan de hand, dan na het treffen van een ernstig Verdrag; 't geen zy nog wist te bedingen, na ZWIETEN reeds werkelyk Meester van de Stad was. Men leedt hier niet te min, onlangs daar na, oneindig veel, door 't baldaadig geweld van veele vreemde Knegten, die, geduurende 't Oppergezag van den woesten LUMEI, en zo lang haare Leeningen nog niet geregeld waren, den Burger, tot in 't gebeente, uitmergelden. Hoe goed de zaak der vryheid was, de Uitwerkers van dien waren altyd niet even deugdzaam (*g*).

Bl.

(*f*) *l. c.* Resol. van 12 July 1572. *bl.* 4 *Vso.* en 5. Vergel. met *bl.* 8 *Vso.*

(*g*) Vroedschapsb. van Gouda. 6, 7, 14, 16, 18, 25 *Aug.* 18, 29 *Oct.* enz. 1572. In een *Tresor. Rek.* dier Stad, sedert 1572—1574, leeze ik deeze woorden, *bl.* 16 *Vso.* 17 *Vso.* „ Item alsoe die Graue VAN DER MARCK met syn Hofgesinne, mitsgaders syne Guarde, 't witte Vendel van den „ Briel, ende omtrent tsestich Ruyterum, jn 't laetste van „ Octobri XVcLXXII binnen de Stede van *der Goude* is gecoe„ men ende zoe voor als nae tjnnemen van Schoonhouen „ aldaer met alle tselue Volck, die t samen ten minste wel „ seuen hondert sterck waren, js geweest den tyd van dertbyen „ dagen, ende middelertyt *by de Burgers genoech tot beur*„ *lix bederffenisse die cost gegeuen ende onderhouden. Maer* „ *gemerkt d voorsz Knechten ende andere geuolg van syne Genade beur*„ *lnyden nyet en hebben willen laten vernoegen in redelickeit en*

„*sulck*

Bl. 367. r. 2. „ Dordrecht — *ging* — *een Verdrag aan.*" Zie hier onder (*h*).

Bl. 374. r. 17. „ De Vlisfingers *en andere Zeeuwen waren met een Vloot, onder* BOUDEWYN EWOUTSZOON, *uitgeloopen.*" EWOUT PIETERSZ. WORST, Admiraal der Vlisfinger-Zeemagt, hadt het bevel over deeze Vloot (*i*), met JAN DE MOOR, Vice-Admiraal. BOUDEWYN EWOUTZ. van Vlisfingen, was toen flegts een Scheeps-Kapitein, voerende een groote Hulk. De Hertog van Medina Celi hadt hem, vermits zyne groote kundigheid in de Zeevaart (*k*), het bevel over de Koopvaardyfcheepen aanbevolen. Dan, de Vlisfingers de Zeemerken in 't Zwin hebbende weggenomen, vervielen eenige zyner Schepen op een droogte, de *Paardenmarkt* genaamd, alwaar zy welhaast, door de Vloot van WORST, omringd en vermeesterd wierden, 't geen te ligter gefchieden kon, daar BOUDEWYN EWOUTZ. zyne Stadgenooten genegen en behulpzaam was. Een opkoomende ftorm verhinderde den aanval op 12 groote Scheepen met Krygsvolk; zo dat deezen, de wind bedaarende, hun-

„ *fulex gewouchfaem den Burgeren gedwongen hen luyden te moeten dienen nae haren appetyte in eeten ende drincken, nyet jegenftaende wat contentement hen luyden in fpys ende dranck werde aengeboeden. Ende foe boven dien de gemeene Burgers by extorfie en̄ andetfine van 't voorfz. Volck groote onnerwinlicke fchaede gevoelt, overlaft ende verdryet is gefchiet alle de werelt notoir, welck d'voorfz gemeen Burgeren in zoedanigen fchyn nyet weder en fouden willen verwachten om geen goet van de werelt maer lievor de Stadt en̄ haere gooderen verlaten fouden*, foe werdt alhyer voor afleueringhe, als in de plaetfe van 't voorfz Volck heurluyder tractement, gerefferveert het tractement van fyne Genade, eens geftelt die „ fomme van iiii $^{m:}$ ponden."

(*h*) VAN DE WALL. Privileg. van Dord. *bl.* 1871 en volgg. Vergel. SCHWARTZENB. Charterb. van Vriesl. 3 *D. bl.* 896.

(*i*) LE PETIT *Liv.* 10. *p.* 230. VAN METEREN. *fol.* 65.

(*k*) DE TASSIS. *p.* 154.

hunnen weg vervolgden, gevolgd door een groote Vloot Hollandsche Koopvaarders, koomende van Lisbon en geladen met kostelyke Koopwaren. De groote Schepen kwamen veilig voor Rammekens, terwyl de meeste Koopvaardyschepen den Vlissingers in handen vielen Drie Schepen alleen zeilden de Honte op, waar van 'er nog een door EVERT HENDRIKZ (den Stamvader der EVERTSENS) genomen wierdt (*l*). De buit van de Lisbonsche Vloot was zoo aanzienlyk, dat men verzekert, dat, indien voor alles behoorlyk had kunnen gezorgd worden, men de kosten van den Oorlog tegen den Koning, voor een geheel jaar, daar uit zou hebben kunnen goedmaken (*m*). Om te zwygen van de genomene Schepen, waar door de Zeeuwsche Vloot, tot een getal van 150 Schepen, vergroot wierdt.

Bl. 376. r. 13. „ *Zo verre, uit de* Registers der Staatsbesluiten van Holland *is af te neemen, was 'er,* na Wintermaand des voorleden jaars, geen Dagvaart gehouden." 't Is zo; maar men moet aanmerken dat, in de gedrukte Registers, welken WAGEN. hier bedoelt, de daaglyksche Besluiten, sedert den 7. van Wintermaand des jaars 1571 tot den 24 van Oogstmaand des jaars 1574, ontbreeken; hebbende men slegts eenige Plakkaaten tusschen beiden gevoegd; van welken 't eerste was vastgesteld, op eene Staatsvergadering, begonnen den 10. van Oogstmaand des jaars 1572.

Denkelyk, heeft men, by het drukken der Staats-Resolutien, de ontbreekende Stukken niet onder s'Lands Papieren gevonden, en dit is ook, voor

(*l*) 'S GRAVEZANDE, *Hist. Aanteenstb. bl.* 232–237 en *Opheld.* §. 63 en 54.

(*m*) LE PETIT. *l. c.*

voor zo ver my bekend is, na dien tyd niet geschied; zonder dat ik weet of, en in hoe ver, dit wezenlyk verliez, zou kunnen hersteld worden, uit de *geschreevene* Staatsbesluiten, die men, voorheen, en eêr men tot het drukken besloot, gewoon was aan de Steden te zenden en my, te meermaalen, in handen gekoomen zyn. Uit andere egte Stukken van de zestiende eeuw, heb ik, evenwel, ontdekt, dat de Staaten van Holland, *voor* den 15 van Hooimaand des jaars 1572 (van welke WAGEN. alhier bl. 375. spreekt) door 't Hof, niet alleen beschreeven waren, en wel, reeds op den 19 van Grasmaand deszelven jaars, maar dat zy, ten dien tyde, ook werkelyk by den anderen kwamen en, tot aan 't einde dier maand, ja, daar na, *ook* een groot gedeelte der volgende Bloeimaand, vergaderd bleeven. Het blykt, dat men, geduurende dien tyd, voornaamlyk gehandeld heeft over 't uitrusten van Schepen en Knegten tegen de Geuzen; 't affchaffen van den X en XX. Penning; 't regelen van Gelden voor s' Konings zaak; 't aanneemen van een Lands Advokaat en soortgelyke, gewigtige, zaaken (*n*).

Bl. 378. r. 17. „ *Besluit om den Prins, voor* s'Konings wettigen Stadhouder, – *te erkennen.*" Den grond van die erkentenis zogten de Staaten, hier in, dat Orange, tot die Bedieninge, te voren, „ *van de Coninclyke Majesteyt, wettelyk* „ *ende behoorlyk is gecommitteerd geweest,* „ *sonder dat naderhand, eenig wettiglyk en der* „ *Costumen des Lants gelyksamige affstelling of* „ *verandering zy gevolgd* (*o*)." De Aanstelling was

(*n*) Vroedschapsb. van Gouda. *Resol.* van 18, 19, 22, 29 April, en 10 Mey 1572. *bl.* 99 *Vso.* 100, 101, *Vso.* 101 *Vso.*

(*o*) BOR, *l. c.* 6 *B. bl.* 387.

was zeker, naar gewoonte, door den Koning, op eene wettige wyze, door 't geeven van eenen behoorlyken Lastbrief, geschied en in de Memorialen van den Hove gevoegd; maar, nopens de afstelling, gewaagden die zelfde Memorialen, wettige Registers van den Lande, alleen (als reeds aangemerkt is) dat de tegenwoordige Stadhouder, Bossu, slegts *by voorraad* en *geduurende 't afweezen van den Prinse naar Duitschland*, in zyne plaatz was aangesteld; waar uit volgde, dat die aanstelling verviel, zo dra Orange, die deeze Landen ook als zyn *Gouvernement*, bleef beschouwen, weder gekeerd was (*p*). 't Is waar, ALVA ontzette hem, op s' Konings naam, van alle Bewind; maar elk weet, dat men, al 't geen van deezen kwam, voor onwettig aanzag, en strydig met de belangen des Konings zelven; die men getrouw wilde blyven, maar oordeelde verleid te zyn (*q*).

Bl. 392. r. 13. „ TSERAARTS, *die zig by* Zuidland *gelegerd hadt.*" Zo zegt WAGEN., in navolging van HOOFD en anderen. Hy was gelegerd te *Zoutelande*, een Dorp in de Duinen, tusschen West-Kappelle en Vlissingen. Dit gevegt, 't geen met de uiterste wreedheid en hardnekkigheid, van wederzyde, gevoerd wierdt, in 't begin van Oogstmaand, verdient in zyne byzonderheden te worden nagezien (*r*).

Bl. 392. r. 15. „ TSERAARTS *ondernam 't Be-*

(*p*) Zie deeze Aanmerk. op *bl.* 229. *r.* 10. van WAG. en BOR. *l. c.*

(*q*) Ik binde dit laatste niet verder aan, om dat het bekend is. Van hier dat men, tegen ALVA, Plakaaten, op s' Konings naam, deedt uitgaan. *Resol. van Holl.* 10 Mey 1574. *bl.* 37. terwyl sommigen schreeven, dat ALVA's Last, als *Kapitein-Generaal*, door 't Hof van Rome verdigt was. BOR. A B. *bl.* 251.

(*r*) By LE PETIT. *l. c. Livr.* 10. *p.* 228.

Beleg van Goes." Men zie, nopens deeze gedenkwaardige Belegering, den onder aangehaalden Schryver (*s*).

Bl. 398. r. 13. „ *Een* Raad nevens *zig.*" Behalven deezen Raad, was 'er nog ingesteld een *Raad van Finantie* en een *Raad van Admiraliteit*; welke drie *Collegien*, te samen met de Staaten, den Prinse s' Lands zaaken hielpen bestuuren (*t*). Alle de drie bovengemelde Raaden, voerden den titul (*u*) van *nevens zyne Excellentie*, schoon dezelve, byzonderlyk, aan den eersten gegeven en deez ook de *Secreete* Raad gezegd wierdt (*v*).

Bl. 398. r. 14. „ *Uit al het welke af te neemen is, dat de Prins alles, als* Graaf, *bestierde.*" Ik zeide liever als *Graaflyk Stadhouder*. Die Stadhouders, toch, vertegenwoordigden den Souverain, by zyn afwezen. Men zie hunne Instructien (*w*). Ook waren zelfs reeds vroegere Stadhouders dan Orange gewoon, nu en dan, de Ordonnantien, op eigen naam, te doen uitgaan en *te willen* en *te begeeren*, dat dezelven *onverbreekelyk zouden gehouden worden:* woorden, die de aangehaalde, nopens den Prinse (*bl.* 397. *r.* 5. *v o.* alhier.) „*want* „ *onse intentie ende begeerte sulcks es* (*x*)," volkoomen opweegen en, egter, meêr dan eene eeuw ouder zyn.

Bl.

(*s*) Van de Spiegel. Satisf. van Goes. *bl.* 147—170. en s' Gravezande, Unie van Utr. Herdagt. *Byvoegs.* *bl.* 184—189.

(*t*) Slingel. Staatk. Geschrift. *bl.* 89—94.

(*u*) Resol. van Holl. van den 8 en 9 Jan. 1557. Vergel. 3 en 13 Sept. 1574. *bl.* 89 en 91.

(*v*) Resol. van Holland. 15 Febr. 1574.

(*w*) Van Slingel. *l. c.* 1 *D.* 3 *Hoofdst.* *bl.* 71. en volgg. Van Son. *Differt. inaugur. de Cur. Holl. orig. pag.* 30 *et seqq.*

(*x*) Zie myne Bylaage D. in 't 5 St. deezer Aanmerk. *bl.* 100 en 114.

Bl. 399. r. 11. „ Verlofgeld." Dat het voorheen bekend was is zeker genoeg; 't zelfde kan men van de *Geleigelden* zeggen, ſchoon de gelegenheid by welke, de algemeenheid en de wyze van de invordering deezer middelen, niet altyd dezelfde was (*y*).

Bl. 435. r. 14. „ LUMEI — werdt op 't Slot te Gouda gezet." De Staaten zonden derwaarts, om hem te bewaaren, zekeren Kapitein REYNIER VAN MYNDEN, met vyftig man. Zy wierden op het Slot geplaatst en, *om alle onwilligheid* van dezelve *guarde* te verhoeden, ſchoot de Stad hun, terſtond, 50 £ in mindering van Soldy (*z*).

Bl. 437. r. 3. v. o. „ Middelburg, *in Zeeland, bleef nog al de Spaanſche zyde houden, onaangezien* &c." De lotgevallen der Stad Middelburg, geduurende de belegering, zyn in veelen opzigte aanmerkelyk geweest en, ſedert WAGEN., door een kundige pen (*a*), na tyds orde, naauwkeurig aangeteekend. Aangaande 't doorſteeken der Dyken in Walcheren, tot benaauwing van Middelburg, waar van WAG. ſpreekt, merken wy alleen aan, dat zulks zig ſchynt te bepaalen tot een gat in den Dyk der Westwatering, door die van Vlisſingen geſtoken, in Herfstmaand 1572, en 't geen eerlang, op orde der Staaten van Walcheren, aan wien de Landzaten zig met een Smeekſchrift vervoegt hadden, herſteld werd (*b*).

Bl.

(*y*) VAN DE WALL. Privileg van Dordr. *bl.* 57, 105, 108. enz. Vaderl. Histor. 5 *D. bl.* 9, 105, 198.

(*z*) Vroedſchapsb. van Gouda *Reſol.* 18 *Febr.* 1578 *Stilo communi*; en Theſ. Reken. expir. in 1574. Capitt. *C. van Mynden.*

(*a*) s'GRAVEZANDE. *Hiſtor. Aanteekensch. of tweede Eeuwfeest der Middelb. Vryheid bl.* 170 *en volgg.*

(*b*) *Ibid. bl.* 267. *en Opheld.* §. 56.

Bl. 438. r. 18. „*Kwam* D'AVILA, *met eenige zwaare Schepen voor Walcheren, daar een hevige waterstryd voorviel.*" Daar 'er onderscheiden pogingen, door D'AVILA, gedaan *zyn*, tot ontzet van Middelburg, en dus de Spaansche en Zeeuwsche Schepen, verscheiden malen, slaags geraakten, heeft dit de Geschiedschryvers aanleiding gegeven tot verwarring der Gebeurtenissen en, daar door, is onze WAGEN. ook wel eens van 't spoor geraakt. Het schynt dat alles, kortlyk, hier op neerkomt. —

Na het ontzet van Goes, hadden de Vlisfingers, in 't najaar van 1572, 't geluk gehad eerst 21 of 22 ligte *Assabres* (Smakschepen, denke ik) koomende van Sluis in Vlaanderen, met voorraad voor Middelburg, in 't gezigt van Rammekens te verbranden (*c*) en, naderhand, 6 van de 20 groote Schepen, die van Antwerpen naar Middelburg, met voorraad en krygsvolk, waren afgezonden, te vermeesteren (*d*). Een strenge Winter, hier op volgende, staakte, voor eenigen tyd, de krygsbedryven te water. Maar naauwlyks was de Vaart open, of D'AVILA begeeft zig, met eene wakkere Vloot, van Antwerpen naar Middelburg, maar is genoodzaakt, met verlies, te rug te keeren. In 't begin van Lentemaand, hervat hy den togt; dog weder vrugteloos, door den aanhoudenden tegenstand der Zeeuwen, met wien D'AVILA verscheiden maalen, omtrend ter Neuse en Borssele, schutgevaarte hieldt, met dat gevolg, dat hy genoodzaakt wierdt, tegen het einde der maand, naar Antwerpen weder te keeren, koomende al-

(*c*) VAN METEREN. *f* 76 Vso.
(*d*) HOOFT, 7 *Boek. bl.* 282 en 283.

alleen eenige kleine Schepen, ter sluiks, te Middelburg behouden aan (*e*). Welhaast wordt een nieuwe Vloot gereed gemaakt, die, onder D'AVILA en den Vice-Admiraal, Heere VAN BLICQUY, den 17 van Grasmaand, de Hont afvaart. Binnen weinig dagen ontmoet zy, op de hoogte van Vlissingen, de Zeeuwsche Vloot, onder bevel van den Burgemeester KEERSEMAKER, de Admiraalen WORST en DE MOOR ziek zynde. De Schepen van D'AVILA zetten het door op Rammekens, doch worden van de Zeeuwen aangevallen, die 'er vyf groote Schepen van namen, één op 't strand zetteden en één verbrandden. Een Zeeuwsch Matroos hadt de stoutheid om het ankertouw te kappen van het Schip des Spaanschen Vice-Admiraals, DE BLICQUY, 't geen, door de ebbe, afdryvende, van de Zeeuwen omringd en, na een bloedig gevegt, vermeesterd wordt. D'AVILA zelf ontkomt ter naauwer nood. Hy volvoert egter zyn oogmerk, en verzorgt Middelburg, Arnemuiden en Rammekens van zoo veel voorraad, dat de belegerden, voor een' langen tyd, daar aan genoeg hadden (*f*).

Bl. 439. r. 13. v. o. „ *In* Oogstmaand *gelukte het* Rammekens *in te nemen.*" De Vlissingers hadden reeds, in Lentemaand deezes Jaars, een aanslag gemaakt op Rammekens, die vrugtloos was uitgevallen (*g*). Nu wierdt dezelve, met meerder magt en beleid, ondernomen en, binnen vyf dagen, gelukkig voltooid. Het Kasteel ging, den 5 van Hooimaand, over by

(*e*) LE PETIT, *Liv.* 10. *p.* 246. DE TASSIS. *p.* 176. en 177.

(*f*) LE PETIT. *Liv.* 10. *p.* 248. *Antw. Chronyk. bl.* 249. VAN METEREN. *f* 81. *Vso.*

(*g*) LE PETIT. *Liv.* 10. *p.* 247.

by verdrag, wordende de bezetting, met hunne wapenen en bagage, naar Middelburg geleid (*h*). De bemagtiging van deeze Vesting, vooral ter zaake van 't beleg van Middelburg, was van 't grootst belang voor de zaak des Prinsen van Orange, en diende byzonder ter zyner bemoediging; gelyk, uit zynen Brief aan Sonoi, den 9 derzelve Maand, te Dordrecht geschreeven, kennelyk is (*i*).

Bl. 439. r. 8. v. o. „ *Maar* — Beauvois — *zeilde door de Roompot.*" Beauvois, den 5. van Oogstmaand, met zyn Vloot van Antwerpen vertrokken, was, den 9., in 't gezigt van Vlissingen, daar de Zeeuwsche Vloot hem opwagtte. — Doch, 't kwam tot geen hoofdtreffen, om dat de Zeeuwen last hadden niet anders te vegten, dan onder bescherming van 't geschut van Rammekens en het ander Bolwerk, op den hoek des Dyks. Beauvois, na een vlugt Kogels in Vlissingen gezonden te hebben, zeilt naar Zoutelande en zo vervolgens naar West-Kappel, alwaar Mondragon schynt aan Land gezet te zyn. Hier, egter, geen gelegenheid zynde tot lossing der Schepen, zeilt hy zeewaarts, en keert met een gunstigen wind, door het Veergat, weer naar binnen; koomende voor 't Fort den Haak of de Vrouwen Polder, ten anker. Hier hadt hy het geluk omtrend twee derde deelen van den ingescheepten voorraad te lossen: dan, een opkomende storm doedt hem drie groote Schepen en een Galei verliezen, behalven het Vice-Admiraal-Schip, 't geen, in een Scheepsstryd met

(*h*) *Ibid. bl.* 256 en 257.
(*i*) Bor. 6 *B. f.* 328.

met de Zeeuwen, genomen wierdt, en negen Schepen met levensmiddelen, die zig, op de Vlaamſche Kusten, op 't Strand zetten, om de Vlisſingers niet in handen te vallen (*k*).

Bl. 439. r. 3. „ *Een aanſlag op* Thoolen." Men moet (zoo het ſchynt) twee aanſlagen op Tholen onderſcheiden. De eerſte in 't begin van Mey, onder 't beleid van den Gouverneur van Veere, HIERONYMUS ROLLÈ, die 'er, met de meesten van zyn Volk, jammerlyk ſneuvelde (*l*). De andere, in 't begin van Slagtmaand, onder beleid van AREND VAN DORP, Gouverneur van Zierikzee, die mede ongelukkig uitviel (*m*). Hoe jammerlyk, intusſen, het in de Stad en het Eiland van Tholen 'er uitzag, kan men opmaaken uit het Smeekſchrift, 't geen zy, in Herfstmaand 1573, den Hertoge van ALVA aanboden, en waarby zy verzogten, dat hunne tilbaare Goederen in 't openbaar mogten verkogt worden, en de Penningen, daar van koomende, onder de Soldaten uitgedeeld, mits de Ingezetenen, daar mede, van verdere lasten van 't Krygsvolk ontheven zouden zyn (*n*).

Bl. 439. r. 2. v. o. „ *Twee maanden te vooren.*" Hy ſneuvelde, den 21 van Zomermaand; ter gelegenheid, dat een gedeelte der Middelburgſche bezetting handgemeen was met die van Vlisſingen, welken bezig waren zekeren uithoek van den Zeedyk, tusſchen Rammekens en Vlisſingen, te verſterken, en den Nasſauſchen Schepen waren toegeſchoten, tot hulp der Vlisſingers (*o*). Bl.

(*k*) LE PETIT *Liv.* p. 258. en s'GRAVEZANDE. *bl.* 345—349.
(*l*) VAN METEREN. *f.* 81. Vſo. HOOFT. 8 *B.* *f.* 305.
(*m*) *Tegenw. Staat van Zeel.* 2 *D.* *bl.* 76. VAN METER. *f.* 83.
(*n*) *Satisf. van Goes.* *bl.* 175 en 176.
(*o*) s'GRAVEZANDE. *bl.* 325—327.

Bl. 447 r. 11. v. o. „ *Op den* agtentwintigsten *van Oogstmaand.*" Dus schryft Wagenaar, die van Meteren, Hoofd, *Bor* en anderen volgt. Doch de inneeming van Geertruidenberg moet gebragt worden tot den *eenendertigsten* van Oogstmaand (*p*).

Bl. 452. 1e. r. „*Ook hadt hy zig daar diep in* schulden *gestoken.*" Alva hadt niet alleen zyne schulden te Amsterdam onbetaald gelaaten, niettegenstaande de Regeering hem drie Afgevaardigden nagezonden hadt, om hem daartoe aan te maanen, maar zelfs de Stad eenige Voorregten geweigerd, op welken zy by hem lang aangehouden en, wegens haare goede diensten aan den Koning, zekerlyk hadt mogen staat maken. Requesens schynt het gedrag van zynen Voorzaat, hier in gehouden, niet goedgekeurd te hebben; althans, in 't begin van zyn bestuur reeds, den 2 van Wintermaand 1574, deedt hy, aan die van Amsterdam, by drie opene Brieven, de verzogte gunsten verzekeren (*q*).

Bl. 458. r. 2. „ Agttien duizend Menschen." Dat, volgens het getuigenis onzer Voorvaderen zelven, de Hertog „ tusschen de 18000 en „ 19000 Persoonen heeft om doen brengen," is, voorheen, door een kundige hand (*r*), aangetoond en, tessens, dat dit getal, verkeerdelyk, tot wel 40000, door anderen, vergroot is. Men legt Alva ook te last, dat hy, geduurende zyn bestuur in de Nederlanden, den Ko-

(*p*) I. van Nuyssenburg, Korte Beschryv. van Geertruydenb. *bl.* 37—39. De Heer van Poyet, die de inneeming deedt, heet, somtyds, *Lieutenant Generael* van den Prinse, Vroedsch. Resol. van Gouda. 7 *Jan.* 1574. *pag.* 53. *Vso.*

(*q*) Zie Wag. *Amsterdam.* 8 *B. bl.* 349—351.

(*r*) Zie Van de Wall. *l. c. bl.* 1315 (5).

Koning en het Land meer dan 52 Millioenen Guldens zou hebben doen verspillen (*s*). Op wat grond is my onbekend.

Bl. 459. r. 19. „*Zoo stonden 's Lands zaken, in den aanvang des jaars 1574, toen* REQUESENS *'t ontzet van* Middelburg *ondernam.*" In Slagtmaand van 't voorige jaar, hadt men reeds, op last van ALVA, te Antwerpen, een aanzienelyke Vloot van Oorlog- en Voorraad-Schepen begonnen gereed te maken, om, daar mede, 't ontzet van Middelburg te onderneemen. De Vloot vertrok den 17 dier maand, en dus, op denzelfden dag, dat REQUESENS te Brussel aankwam, onder bevel van BEAUVOIS, die dezelve, by Lillo, in twee smaldeelen scheidde, doende de groote Schepen de Honte afzakken, en het ander deel den weg neemen voor by Bergen op den Zoom, na, alvorens, te Reimerswaal, eenigen voorraad en 600 Walen aan land gezet te hebben. De Zeeuwsche Vloot, geankerd by Rammekens, door de Zierikzeesche Wagtschepen, hier van onderregt, zeilt de Spanjaarden te gemoet en treft hen aan by Wolphaartsdyk: dan, de Spaansche Schepen ontwyken 't gevegt en neemen de vlugt naar Bergen, daar zy door de Zeeuwen worden ingeslooten, na hun eenige Schepen ontnomen te hebben. Reimerswaal wordt, na een kort beleg, ingenoomen, en de ongelukkige Stad, welke men vreesde dat, door ALVA, met meerder bezetting zou voorzien worden, aan koolen gelegd (*t*).

Het

(*s*) Oude Holl. Chron. 2 *D. bl.* 14. Nopens hem zie men verder, eenige byzonderheden by BRANTOME. *Vies des Capitain. illustr. étrang Tom.* 1. *p.* 70. *Voyez aussi.* DOM. L'EVESQUE. *Mémoir. de* Granvelle. *T.* 1. *p.* 57. en BOR. 6. *B. bl.* 474.

(*t*) HARÆI *Annal. Belg. p.* 194. LE PETIT *Liv.* 10. *p.* 207.

Het ander Smaldeel der Spaansche Vloot, eenigen tyd tegen over Baarland ten anker gelegen hebbende, was naar Antwerpen te rug gekeerd, en wierdt, aldaar, op nieuw gereed gemaakt en versterkt, op last van REQUESENS, die, na aan JULIAAN ROMERO een naauwkeurig Berigtschrift, den 23 van Louwmaand 1573, te Antwerpen gegeven te hebben (v), de groote Vloot in eigen persoon den volgenden dag afvaardigde. Haare lotgevallen zyn, door WAGEN., kortlyk beschreven, dog meer uitvoerig door s'GRAVEZANDE (w). Alleenlyk meenen wy hier te moeten aanteekenen, dat de *Zeeuwsche* Admiraal LOUIS BOISOT, in deezen fellen stryd, door een kogel zwaar gekwetst, met *verlies van één oog*, 's daags daar aan, den 30 van *Louwmaand*, te Vlisfingen wierdt binnen gebragt (x).

Bl. 461. r. 14. „ *Daar men groot gebrek aan* Mondbehoeften *hadt.*" De honger was in Middelburg zoo hooggaande, dat men zig niet alleen met paardevleesch moest voeden, maar zelf honden, katten, rotten en muizen, greetig naar binnen sloeg, en verkogt (y).

Bl. 461. r. 3. v. o. „ 't Verdrag *wierdt, den* 18. *van Sprokkelmaand, getroffen.*" Dit geschiedde op Rammekens, tusschen de Gemagtigden van den Prins en van MONDRAGON, die het Verdrag ook wederzyds bevestigden (z). Ten zelven dage, wierden de Burgemeester ADRIAAN JACOB JOOSEN, de Pensionaris ZONNIUS

(v) LE PETIT. *Liv.* II. *p.* 271—273.
(w) *Hist. Aaneensch. bl.* 384—398.
(x) LE PETIT. *l. c. p.* 274.
(y) s'GRAVEZANDE, *Histor. Aaneenschak. bl.* 402—404. *Opheld.* §. 67. en 71.
(z) Men vind dit Verdrag by BOXH. 2 *D. bl.* 553 en 554. en LE PETIT. *p.* 276.

sius en de Oud-Secretaris DE JONGE, na een gehouden Vergadering met Wet en Raad, mitsgaders Weesmeesteren, Kiezers, Thezauriers, Dekens en Beleders van de Schutteryen en verdere notabele Ingezetenen der Stad, gemagtigd om de onderhandelingen verder met den Prins voorttezetten; met dat gevolg, dat zyne Excellentie, die verklaarde niet gezind te zyn met de Burgery der Stad eenige Capitulatie te maken, dan alleenlyk uit zyne eigen Vorstelyke genade te verleenen, 't geen hy goeddagt, den 19. derzelve maand, te Vlissingen, een Verklaringe gaf, behelzende de Voorwaarden, welke hy der Stad toestond, en waar mede de Regeering, den volgenden dag, genoegen nam, in hoope, dat zyne Excellentie de Privilegien en Vryheden der Stad, uit den naam van de Koninglyke Majesteit, vermeerderen en niet verminderen zoude (*a*).

Bl. 463. r. 14. „ *Zyne* Doorlugtigheid *verklaarde eerlang* Vlissingen *en* Veere *voor* vrye Graafelyke Steden enz." De Prins van Orange was, in Wintermaand 1573, van Delft vertrokken naar Zeeland en, den 30 dier maand, na Zierikzee en Veere bezogt te hebben, te Vlissingen aangeland (*b*), daar zyne komst de grootste vreugde baarde. Hy deedt de drie Steden, die zyne zyde hielden, beschryven, om den 9 van Louwmaand des jaars 1574, te Vlissingen, Staatsgewyze by een te komen, ten einde een vasten voet van Regeeringe, geduurende de onlusten, te beraamen. De Afgevaar-

(*a*) s' GRAVEZANDE. *bl.* 411—417. en BOXH. 2 *D. bl.* 555—657.
(*b*) LE PETIT. *Liv.* 10. *p.* 267. HARAEI *Annal.* L. 3. *p.* 195.

vaardigden, 's Prinsen voorslag gehoord hebbende, bragten, vervolgens, den last in van de Magistraat, Raad en Schutteryen hunner *Steden*; waarop, den 2 van Lentemaand, de eerste *Instructie* voor het Collegie van Gouverneurs en Raaden van Zeeland, Staatsgewyze, wierdt vastgesteld, waar toe, behalven de Gouverneurs van Zierikzee, Vlissingen en Veere, VAN DORP, BOISOT en JUNIUS, uit de drie Steden benoemd wierden CORNELIS WERKENDET LIEVENSZ., ANTHONIS VAN DER SICKELE en JACOB CAMPE, behoudens het regt van den Prins, om een' zevenden 'er by te voegen (*c*). Ten zelven dage, wierdt, door den Prins, als Stadhouder en Kapitein-Generaal over *Holland*, Zeeland, West-Friesland en Utrecht, in naam en van wegen zyne Majesteit, met Advys en Consent van de Gouverneurs van Zierikzee en Veere, en van de Raden nevens den Prince, aan de Stad Vlissingen, te Middelburg, gegeven een zeer aanmerkelyk Privilegie (*d*) en, den 11 derzelve maand, een dergelyk aan de Stad Veere, met Advys en Consent van de Gouverneurs van Zierikzee en Vlissingen. (*e*) Zo als ook zyne Doorlugtigheid, twee dagen te vooren, by een ander Privilegie, het Dorp Arnemuiden beschonken hadt met Stads regt en andere Vryheden (*f*). Het schynt dat de Regeering van Middelburg, welke eerst den 22 van Lentemaand veranderd wierdt (*g*), in deze Raadspleegingen geen deel gehad hebbe, en dat

de

(*c*) *Satisfactie van* Goes. *bl.* 89—97.
(*d*) BOXH. op REIGERSB. 1 *D. bl.* 195—203. en 2 *D. bl.* 555
(*e*) BOXH. 1 *D bl.* 228—235.
(*f*) BOXH. 2 *D. bl.* 557—559.
(*g*) s'GRAVEZANDE, *bl.* 529—523.

de Prins zig tot deeze zaken heeft bevoegd geoordeeld; uit hoofde van het beding, by de overgave dier Stad, door hem uitdrukkelyk gemaakt.

Bl. 463. r. 10. „ Zonder dat my, *wegens 't gevolg hier van*, iets gebleken is." Uit het Register ten Raade der Stad Middelburg blykt, dat ook de overige 40,000 guldens betaald zyn (*h*).

Bl. 464. r. „ De Ryk." Elders, handelt Wag. breeder over de wyze van zyn ontflag (*i*).

Bl. 465. r. 3. v. o. „ Hy *en* nog eenigen werden onthalsd en gevierdendeeld; anderen, *om hunner jonkheids wille*, verschoond." De oorspronglyke Stukken leeren my, dat, in Gouda en voor den Regter van die Stad, alleenlyk Adriaan Pietersz. en Pieter Jansz. *Slootemaker*, gevonnisd waren, om, „ *op 't Schavot* „ *agter 't Stadhuis, met den zwaarde te worden* „ *gestraft.*" 't Hoofd van den eersten moest „ *op* „ *een staeck bouen 't Casteel worden vuyt-* „ *gesteecken, syn lichaem gequartiert en* „ *die vierendeelen de vyer poorten deeser Stede,* „ *vuytgehangen;*" terwyl dat van den tweeden moest worden gesteld „ *op een staeck op 't Vla-* „ *minspoortgen en zyn lichaem begrauen* (*k*)." Welk Vonnis ook zal zyn uitgevoerd (*l*). Op den 26. van Grasmaand daar aan, wierdt, by de Vroedschap, besloten, den Zoon van Hey Gerritsz., *geaufugeerden*, (anders gezegd Jan Hey) door den Hoofdschout, des avonds;

(*h*) s'Gravezande. Tweede Eeuwgedagt. enz. *bl.* 432, 433, 525.

(*i*) Beschryv. van Amst. 3 *D. bl.* 334—357.

(*k*) Crimineel Vonnis Boeck der Stede van der Goude, beginnende met den jaare 1559. *bl.* 59—60 *Vso.* op 20 *Febr.* 1574. *Stilo communi.*

(*l*) Bor. *l. c. bl.* 487. *Col.* 1.

avonds, buiten de Stad te doen leiden (*m*). Voor 't overige, (doch waar van my niets blykt by onze Schryvers,) wierdt de zaak der verdere Gevangenen, die, gedeeltelyk, hunne Maagschap onder de Regeering hadden, door de Wet, onverminderd Stads Privilegien, gesteld in handen van den Prinse (*n*). Of zyne Doorlugtigheid 'er, sedert, eenigen deedt straffen, is my niet gebleeken, maar wel, dat de Raad nevens hem, alvoorens 'er gevonnisd wierdt, de gedagten der Stads Regeering innam, en dat de Prins, op den 29 van Wynmaand en den 27 van Wintermaand des jaars 1574, vergiffenis schonk aan CLAES DIRCKSZOON DIERT, en HEYNRICK GYSBRECHTSZ, om dat zy *simpel* waren, en het verraad niet zelfs bedreeven, maar slegts geweeten en 't niet geopenbaard hadden

(*m*) Vroedschapsb. Gouda. 26 Aprilis 1574. *bl.* 69 *Vso.*

(*n*) Dit leert men breder uit de Vroedschaps Resolutie van den *twaalf May* 1574, in deeze woorden „ *Gehoort by myn Heeren de* „ *Burgerm̄ren het versouck ende aengeven van zyn Pr. Excellen.* „ *Raeds, belangen den Persoonen alhyer vuyt zaecke van verraet* „ *gevanckelick zyn, off zyl. met Schepen daer over Justitie souden* „ *willen administreren, hebben Burgerm̄ren dienvolgende met* „ *Scepen daer over onderlinge geadvyseert, dewelcke nyet hyer* „ *toe saegen, dan Justitie te mainctineren ende redresseren, Bevynden nochtans, door veranderinge van Vroedschappen en Wethouders, t Collegie van vyer neutrale Burgerm̄ren, en sonen Schepenen nyet te mogen becomen, en sy der selver zaeke voorsz. te* „ *mogen sententieren*, Aengesien het meerendeel van 't jegenwoordige Collegie van de Burgem̄ren en Schepenen zeer „ nae gemaechtaelf en bloetbewanten zyn van ettelycke der „ voorsz. gevangenen, *mits welcke myn Heeren noodsaeckelick* de„ ser zaecke gantselicken zyn stellen in handen van zyn F. „ G., omme daer inne gedisponeert en gedaen te werden, „ gelyck zynder F. G., dat best bevynden sal te behoeren, „ Mits dat tzelue nyet prejuditieren en sal het Preuilegie de„ ser Stede, en onuermindert dien. *Actum ter Camer den twaelf* „ *May* 1574. *Pnt. Burgerm̄ren en Schepenen.*" *l. c. bl.* 69 *vso.*

den (*o*). Ik weet niet of CLAES DIRCKZ dezelfde is, van wien de Resolutien van Holland en, uit dezelven, onze WAGEN. spreeken, onder den naam van REINIER DIRCKSZ. 't Is zeker dat de tyd vry wel overeenkomt. Ik vinde wel van eenen CLAAS DIRCKSZ, maar niet van REINIER DIRCKSZ, by de Schryveren gewaagd (*p*).

Bl. 487. r. 9. v. o. „*Met den aanvang van Herfstmaand, waren te Rotterdam gekomen de Admiraalen* LODEWYK VAN BOISOT *en* ADRIAAN WILLEMSZOON, *met eenige welbemande vaartuigen, mond- en oorlogsbehoeften, in Zeeland verzameld.*" Gouverneurs en Raaden van Zeeland hadden eerst, door middel van een bede aan de vier Steden, getragt eenigen voorraad van penningen, voor het ontzet van Leiden, te verzamelen. BOISOT hadt, vervolgens, door een leening by de Kooplieden, getragt daar in te voorzien; maar zyn yver hadt hem het misnoegen van Middelburg op den hals gehaald. Deeze Stad bleef nogthans niet in gebreke, om, hoe zeer nog zugtende onder de gevolgen van een langduurig beleg, de poogingen der Zeeuwsche Vlootvloogden kragtdadig te onderſteunen, zo dat zy zelf besloot de klokken der Stad te verkoopen, en daar voor in te koopen yzer kanon (*q*).

Bl. 498. r. 5. „*De* Prins, *de* Edelen *en* Steden booden, eerlang —, *den* Leidenaaren —, vryheid van tollen — *of* eene Hoogeschool — *aan.*" Behalven 't zeggen van HOOFD, hier aan-

(*o*) Memoriael van ERNST. *Bl.* 57. *Vso.* en 69 *Vso.* Vergel. Resol. Holl. 18 Oct. 1574. *bl.* 146 en 147.

(*p*) Zie BORT. *l. c. bl.* 486. en WALVIS. *l. c. bl.* 360.

(*q*) s'GRAVEZANDE. *Unie van Utrecht herdagt.* *Bylage* A.

aangehaald, blykt my niets zekers van deeze aanbiedingen, *na 't overgaan* der Stad; maar, alleenlyk, dat, *geduurende de twee Belegeringen*, de Staaten den Leidenaaren beloofd hadden van veele Lasten, zo zy 't Beleg uithielden, te zullen ontslaan; waar op de Ingezetenen, nog ten jaare 1577, aandrongen en, als toen, een vryen Jaarmarkt verkregen (*r*).

Wat, byzonderlyk, het aanbod eener Hoogeschool betreffe, men heeft, reeds voor my, aangemerkt (*s*), dat, in de Resolutien van Holland, hier voor geen grond te vinden is. De Staaten verklaarden, op den 4. van Louwmaand des jaars 1575, aan den Prince, dat zy „nopens het oprechten van een publique Schole ende Universiteyt *binnen den lande van Hollandt*, wel *eertyds, goede wille gehadt*, ende ook *eenigh concept hadden gemaeckt*, maar dat hetzelve, *tot noch toe*, te rugge gesteld was geweest door de dagelyksche zwarigheden der kryghsberoerten; dan dat zy, *als nu*, ter voldoening van zyner Excell: schryven en salutaire vermaninge, *eintelyk*, besllooten hadden deselve Universiteit te doen vorderen, en de Stad Leiden, tot de plaatz van dien, verkosen."

In de Vroedschaps Resolutien der Stad Gouda, van den 22. van Wintermaand des jaars 1574 (*t*), leest men deeze woorden: „Up huyden js ter Vroetschap by de Burgemren geproponeert, hoe *dat zy verstaen dat men jn Hollandt van meeninge es een Uniuersiteyt op te stellen*, Ende soe dese stede jegen-

„ woor-

(*r*) Mier. Handv. van Leiden. *bl.* 328 en 329.
(*s*) 's Gravezande, Unie herdagt. *bl.* 130. (*e*).
(*t*) *l. c. bl.* 88.

„ woordelick van ſobere weluaerte, ende nering ge es, js tzelue jn cōjcatie (*communicatie*) „ geleyt ende ome ge raecht, off men *Jn gevalle als bouen van Stats wegen ſolliciteren zal, om dvoorſz. Uniuerſiteit alhyer te hebben, Waerop gereſolveert Js ſulcx te doen verſoucken.*" Gouda, ſchoon één der Hoofdſteden, hadt dan, ten deezen tyde, denkelyk, aan Leiden nog geen aanbod gedaan.

Ik zoude den loop der zaaken, omtrend de oprigting van Leiden's Hoogeſchool, voor my, op grond der bovengemelde en andere reedenen, tot nog toe, dus opvatten. Dat men, reeds een geruimen pooz *voor de Beleegering* van Leiden, ernſtig gedagt heeft een Hoogeſchool, in *Holland* of *Zeeland*, op te rigten, waar toe men zelfs, by de Staaten van Holland, met betrekking tot hun Gewest, een ſchetze gemaakt hadt, doch 't geen egter de tyds omſtandigheden verhinderden werkſtellig te maaken; dat men, *na 't ontzet* van Leiden, meer lugt krygende, toen ook dat denkbeeld weder wakker is geworden, waar op Burgemeeſteren van Gouda (uit welker Regeering Mr. Jan Jacobsz. (*u*) één der Raaden was *nevens zyne Excellentie*) 'er aan de Vroedſchap kennis van gaven, op den 22 van Wintermaand, boven gemeld; dat, ondertusſchen, de Staaten van Holland zig toen nog niet bepaald hebbende nopens de juiste Stad of plaatz, de Goudenaaren, hier op, begreepen aan hunne eigene Stad te mogen en te moeten denken; dat de last van Gouda, ('t geen eenige daagen gedraald hadt ter dagvaard te komen) (*v*), aan

(*u*) Vroedſchapsb. van Gouda, Reſol. van 20 *Maart*, en 15 *Sept.* 1574; Vergel. Wagen. alhier. *bl.* 399. *r.* 13.
(*v*) Reſol. van Holland. 17 Dec. 1574. *bl.* 251.

aan den Prinse, nu in Zeeland zynde, denklyk niet tot op den 28. derzelve maand, zal zyn verborgen gebleeven, te minder, daar de Vergadering van Holland by een was en, ter zaake van een voorgeslagen Verdrag door Requesens, de Heeren Van Wyngaarden en Kamerling, op den 25., naar hem gezonden wierden, die spoedig reisden (*w*) en hem ook van dit werk, gelyk men, met grond, vermoeden mag, zullen gesproken hebben. Dat de Vorst, op dien 28. van Wintermaand, een brief afzendende aan de Staaten van Holland, daar in, wel de noodzaaklykheid der oprigting eener Hooge School, binnen *Holland* of *Zeeland*, aanprees en zyne keus op *Holland* liet vallen (*x*), maar zig egter, nopens geene bepaalde Stad of Plaatz, uitliet, vermydende, langs deezen weg, één, of, misschien, meêr Hoofdsteden, in haare verzoeken, opentlyk, voor het hoofd te stooten en, teffens, zig zelve bloot te stellen, indien men eens 't oor, meêr naar een andere plaatz dan Leiden, liet hangen; dat hy, des niet te min, voor zig zelven, en als beloofd hebbende der Leidenaaren dapperheid, aan hunne Kinderen en Kindskinderen, te zullen gedenken (*y*), tot die Stad neigende, en deeze zyne byzondere meening, door Mr. Jacques Tayaert, (dien hy, voorzigtiglyk, ten dien einde, met zynen Brief herwaarts gezonden hadt) aan eenige Leden van Staat hebbende doen open leggen, hier op de zaak een gunstiger keer

(*w*) Resol. Holl. 22, 23, 28 *Dec.* 1574. 's Gravezande, t. a. *bl.* 138.

(*x*) Mieris, Handv. van Leid. *bl.* 548.

(*y*) Bor. *l. c.* 7. *B. bl.* 560.

keer voor Leiden nam, en 't geheele werk, reeds op den 4. van Louwmaand des Jaars 1575, naar 's Prinſen wensch, ter Vergadering van Holland, wierdt beſlooten: welke ſpoed, voor 't overige, van daar kwam, dat men, ten zelven tyde, (gelyk ik reeds aanroerde,) handelde over een Verdrag met REQUESENS en, by 't ſluiten van dien, naar meening van zyne Doorlugtigheid, een' ſtilſtand van wapenen zou geboden, en de hoop afgeſneeden worden tot oprigting der Hooge Schoole (z). In de Goudſche Reſolutien, vinde ik niet, (en 't verdient eenige opmerking) dat van de bovengem. Stads last, en 't geen 'er op gevolgd was, eenig *Rapport* is gedaan.

Bl. 498. r. 4. v. o. „ Heidelberg en elders in Duitschland, van waar *hy de eerſte Hoogleeraars in de Leidſche Akademie* herwaards bragt. " LANGUET ſchryft wel, dat MARNIX naar *Heidelberg* kwam, om Bedienaars des Woords en Hoogleeraars op te zoeken, terwyl men zig, zo veel mogelyk, ſpoedde, om de Akademie te Leiden plegtiglyk te ſtigten; doch hy ſchryft niet, gelyk WAGEN. hier te kennen geeft, dat MARNIX de eerſte Hoogleeraars, van Heidelberg en elders in Duitschland, met zig bragt. Ja, indien LANGUET dit laatſte geſchreeven hadt, zou hy gedwaald hebben: want, onder de eerſte Hoogleeraars te Leiden, was 'er niet één, die van Heidelberg of elders in Duitschland kwam, gelyk, uit MEURSIUS en anderen, bekend is.

(z) Reſol. Holl. *bl.* 1, 2, 4, 5. 2e en 4. Jan. 1574.

BYLAAGE.

Extract uit het 5. *Memoriaelbouck* van Mr. B. ERNST, *fol.* 220—221.

„ Beroerende d'Jnundatie geuallen op alderheylligen dach in t jaer XV^c^ ende Tseuentich." *

„ Verclaringe van de vaste Landen, Eylanden, Polderen ende anders mitten watere ende Storm geinvndeert ouerloepen ofte wech-geslagen jn den Graeffscappe van Hollandt ende dependentien van dien als Voiren ende Putte etc. Zeelant daer jnne nyet begrepen. Welcke verclaringe corts nair d'Jnvndatie by den Houe van Hollant aen de Excie van den Hartoch van Alue by Missiue ouergezonden es."

* Men heeft, in deeze *Byvoegs.* en *Aanmerk.*, toevallig vergeeten van dit Stuk te gewaagen. Het dient tot een Byvoegsel op dit VI. Deel van WAG. *bl.* 323. *r.* 8. v. *b.*

„ Noorthollant."

„ In den eersten Thontbosch tot drie ofte vier plaetsen ouergeloepen ende duergespoelt mitte Noortzee zonder grontbraecken nochtans dair jnne ende wordt die Zee geschut aan de oude Slaeper diet gehouden heeft ende noch houdt.

Die Zypedyck js meestendeel wech ende tvolck dair op wonende mitzgaders die beesten meest al verdroncken ouer die hondert persoenen ende men ziet aldaer zes huysen.

In Huysduynen loopt het water voor jn vuyt die Noortzee ende achter weder vuyt in die Zuyderzee ende daer zyn wechgespoelt wel hondert huysen ende verdroncken wel LX Persoenen.

In Tooch zyn wech gedreuen omtrent LXX huysen ende drie persoenen verdroncken ende es geinundeert.

Tot Egmont op Zee zyn afgespoelt omtrent vyftich huysen.

Tex-

Texel js geinmundeert, Wieringen van gelycken.
Tot Zantfoort }
Tot Catwyck } zyn merckel. getal van huysen
Tot Scheueninge } mitte duynen affgespoelt,
Ter Heyde }
Ende die geheele Noortzeeus tinge (a).

Die vier Noordercoggen Drechterlant Schager ende Nyecopperkoggen geheel Waterlant ende Zeevanck zyn gejnnundeert.

Die Velserdyck by Haerlem ende Sinte Aechtendyck jn de Beuerwyck zyn deurgebroecken dair deur die Stede van Haerlem, in haer poorten ende mueren groote schade geleden heeft.

Den Huygendyck buyten Alcmaer wordt gehouden deurgebroecken, daer deur die twee groote Meeren als die Waert ende Schermer in een comme.

Diemerdyck bouen Amsterdam js deurgebroecken omtrent Naarden ende zyn daer jnne negen gaten daer jnne het diepste js derthien vamen ende het minste drie vamen, daer deur geinnundeert zyn Amsterlant ende een groot deel van Rynlandt tot aen den Ryndyck by Leyden, die noch gehouden wort mit crachte van Volck vuyt Delfflant Rynlant ende Schielandt anders zouden dieselue Landen van Delfflant Schielandt ende een deel van Rynlant dat noch nyet gejnundeert en es mede jnunderen.

Suyt Hollant.

Die groote Waert genoempt d'Alblasserwaert js gejnundeert deur een gat geuallen omtrent Papendrecht tegens Dordrecht ouer.

Die Crimpenewaert es gejnundeert deur zeuen gaten.

Noch Zeuembergen tNyewelant js gejnundeert.

Tgeheele landt van Voorn beoisten tVlacke js gejnundeert vuytgezondert een Polderken ofte twee.

In

(a) Zo leez ik, zonder te durven verzekeren of het *tinge* bedaide, (ziende op den *Hoek van Holland*) of iets anders.